

Walter Scott

Puritánok utódai

FORDÍTOTTA
Szinnai Tivadar

A VERSEKET FORDÍTOTTA
Eörsi István
Weöres Sándor

TARTALOM

Bevezető

PURITÁNOK UTÓDAI

Első fejezet
Második fejezet
Harmadik fejezet
Negyedik fejezet
Ötödik fejezet
Hatodik fejezet
Hetedik fejezet
Nyolcadik fejezet
Kilencedik fejezet
Tizedik fejezet
Tizenegyedik fejezet
Tizenkettedik fejezet
Tizenharmadik fejezet
Tizennyedik fejezet
Tizenötödik fejezet
Tizenhatodik fejezet
Tizenhetedik fejezet
Tizennyolcadik fejezet
Tizenkilencedik fejezet
Huszdik fejezet
Huszonegyedik fejezet
Huszonkettedik fejezet
Huszonharmadik fejezet
Huszonnegyedik fejezet
Huszonötödik fejezet
Huszonhatodik fejezet
Huszonhetedik fejezet
Huszonnyolcadik fejezet
Huszonkilencedik fejezet
Harmincadik fejezet
Harmincegyedik fejezet
Harminckettedik fejezet
Harmincharmadik fejezet

Harmincnyolcadik fejezet
Harmincötödik fejezet
Harminchatodik fejezet
Harminchetedik fejezet
Harmincnegyedik fejezet
Harminckilencedik fejezet
Negyvenedik fejezet
Negyvenegyedik fejezet
Negyvenkettedik fejezet
Negyvenharmadik fejezet
Negyvennegyedik fejezet
Befejezés
Végszó

A SZERZŐ JEGYZETEI

I. A lövészverseny
II. Bothwell strázsamester
III. Sharpe érsek gyilkosai
IV. Az étkezés idejére bereteszelt ajtó
V. A fakanca
VI. XVII. századi románcok
VII. Sir James Turner
VIII. John Grahame of Claverhouse
IX. Grahame kornétás
X. Puskagolyótól óvó varázslat
XI. Claverhouse csataménje
XII. A drumclogi csetepaté
XIII. A királyi sereg Bothwell Bridge-nél
XIV. Mérsékelt presbiteriánusok
XV. Dalzell generális
XVI.
XVII. Morton állítólagos jelenése
XVIII. A presbiteriánusok rejtékhelyei
XIX. A presbiteriánusok jóslatai
XX. A Burleynek nevezett John Balfour

Bevezető

A nem mindennapi embert, akit a Vén Halálmadár néven emlegettek, mindenki ismerte Skóciában, a múlt század vége felé. Igazi neve Robert Paterson volt. Úgy mondják, Closeburn községben született, Dumfries megyében, és mestersége alighanem a kőfaragás lehetett - vagy legalábbis megtanulta a véső kezelését. Vajon családi perpatvar avagy vélt kötelességének mélyeséges és lelkes tudata bírta rá, hogy elhagyja otthonát, és azt a különös életet válassza, melynek során zarándok módjára barangolta be Skóciát - ki tudná megmondani? De semmiképpen sem a szegénység sarkallhatta vándorlásaira, hiszen sohasem fogadott el semmit a vendéglátáson kívül, amelyet készséggel megadtak neki, vagy ha nem ajánlották fel, mindig volt annyi pénze, hogy szerény szükségleteit fedezze. Külső megjelenéséről és kedvenc, helyesebben egyetlen foglalatosságáról híven beszámol az itt következő műnek előljáró fejezete.

Körülbelül harminc éve lehet, vagy még több, hogy a szerző összeakadt ezzel a különös emberrel Dunnotar temetőjében, amikor néhány napot töltött az említett község kiváló és tudós lelkészének, Mr. Walkernek a társaságában, abból a célból, hogy alaposabban megismerje a dunnotari kastély romjait, valamint a környék egyéb, régészeti kutatásra alkalmas nevezetességeit. A Vén Halálmadár éppen ott tartózkodott. Zarándokútjainak szokásos feladata szólította oda, mivelhogy a dunnotari kastély, a község temetőjével együtt híres volt arról a szörnyű sanyargatásról, amelyet a presbiteriánusok szenvedtek itt II. Jakab idejében.

1685-ben történt - amikor Argyle azzal fenyegetőzött, hogy lecsap Skóciára, Monmouth pedig Nyugat-Anglia megszállására készülődött -, hogy a skóciai Titkos Tanács kegyetlen óvatosságból általános letartóztatást rendelt el, s a déli meg a nyugati megyékben összefogatott több mint száz embert asszonyostul, gyerekestül, kikről vallásuk miatt feltételezhető volt, hogy ellenségei a kormányzatnak. A foglyokat úgy hajtották észak felé, akár egy baromcsordát, bár jóval kevesebbet törődtek szükségleteik kielégítésével. Végül bezsúfolták őket a dunnotari kastély föld alatti tömlöcébe, melynek ablaka az Északi-tenger fölé kiugró szirtszakadékra néz. A foglyok már útközben is eleget szenvedtek az északi prelátisták gúnyolódásaitól, s a hegedűsök és dudások megvető kornyikálásától és csúfondáros kötekedésétől; ezek útközben mindenfelől összesereglettek, hogy diadalmaskodjanak azokon, akik mesterségüket ócsárolni szokták. A szerencsétlenek azonban a komor vártömlőben sem leltek nyugalmat. Őreik megfizették minden kedvezményt, amiben a foglyokat részesítették, beleértve még az ivóvizet is; s amikor egyik-másik fogoly ellenállta méltánytalan követelőzésnek és ragaszkodott ahhoz a jogához, hogy zsarolás nélkül kapja meg az életnek ezt a nélkülözhetetlen szükségletét, az őrök a börtön kőpadlójára öntötték ki a vizet, kijelentve, hogy „ha kötelesek is vizet hozni a gajdoló whigeknek, arra már semmiképpen sem kötelezhetők, hogy bögréik és kancsóik használatát ingyenesen engedjék meg nekik”.

Ebben a tömlőben, melyet mindmáig Whig Kriptának neveznek, sokan pusztultak el olyan betegségekben, melyek velejárnak az effajta helyzettel; mások meg kezüket-lábukat törték vagy épp végzetes sérüléseket szenvedtek, miközben kétségbeesett kísérleteket tettek, hogy zord börtönükből megszökjenek. E boldogtalanok sírjai fölé barátaik a forradalom után megfelelő felirattal ellátott emlékművet emeltek.

A whig mártírok e különös szentélyét utódaik nagy tiszteletben részesítik, akármilyen messze laknak is a mártírok fogságának és halálának helyétől. Barátom, Walker tiszteletes úr mesélte nekem, hogy egyszer körutat tett Skócia déli részében, úgy negyven évvel azelőtt, s reménytelenül eltévedt az ösvények és átkelők útvesztőjében, amelyek minden irányban keresztül-

kasul szelik a Lochar Láp nevezetű terjedelmes pusztaságot, ahonnan nem odavalósi ember aligha képes kikecmeregni. Elmondta, hogy milyen nehezen talált vezetőt, mivel minden ember, akivel találkozott, tőzegásással foglalatostkodott - vagyis olyan szükséges és mindennél fontosabb munkával, amely bajosan tűr félbeszakítást. Walker úr ezért csak nehezen érhető útbaigazításra tudott szert tenni, azon a déli nyelvjáráson, amely erősen elüt a mearnsi beszéd-től. Mikor rájött, hogy helyzete nem éppen rózsás, egy biztatóbb külsejű paraszthoz fordult, aki szintén téli tüzelője kiásásával foglalatostkodott, akárcsak a többiek. Az öreg eleinte ugyanazzal a kifogással élt, mint a többi, aki már előtte is nemet mondott az utasnak a kérésére, hogy a vezetője legyen; de mikor látta, hogy csakugyan nagy bajban van, a hivatásának járó tisztelettel megkérdezte:

- Nagyságod Isten szolgája?

Mr. Walker bólintott.

- És mint beszédéből látom, északról jött, nem igaz?

- Úgy van, kedves barátom - hangzott a válasz.

- És szabad kérdenem, hallott-e már egy Dunnotar nevezetű helyről?

- Kell, hogy tudjak róla valamelyest, barátom - mondta Mr. Walker -, mivelhogy jó néhány év óta éppen annak a községnek a lelkipásztora vagyok.

- No, ezt örömmel hallom - mondta az öreg -, mivel egyik közeli rokonom ott van eltemetve, s azt hiszem, síremléket is emeltek hantja fölé. Szívesen odaadnám a fele vagyonomat, hogy megtudjam, megvan-e még az a síremlék?

- Talán ő is azok közé tartozik, akik a Whig Kriptában pusztultak el, a kastély alatt? - kérdezte a lelkész. - Mert van még néhány délvidéki, aki a temetőnkben pihen, de síremléke, azt hiszem, egyiknek sincs.

- Hát igen - dünnyögte az öreg paraszt, mert ő is presbiteriánus volt. Mindjárt le is tette ásóját, vállára vetette zekéjét, és szívélyesen ajánlkozott, hogy kivezeti a tiszteletes urat a mocsárból, még akkor is, ha napi munkája hátralevő része odavész. S úgy vélte, Mr. Walker bőségesen megjutalmazta már azzal is, hogy elmondta neki a sír feliratát, amely szó szerint élt az emlékezetében. Az öreg elragadtatással állapította meg, hogy az ő nagyapjának vagy dédapjának emlékét is megörökítették szenvedő sorstársai között, kiknek nevét hűségesen feljegyezték. Más jutalomról hallani sem akart, csupán arra kérte Mr. Walkert, miután a száraz útra, tehát biztonságos útra vezette, hogy adja oda neki a sírfelirat másolatát.

Éppen ezt a történetet hallgattam, és a szóban forgó síremléket nézegettem, amikor pillantásom a Vén Halálmadárra tévedt: mindennapi feladatával foglalatostkodott - a síremlék feliratát és ékítményeit tisztogatta, javítgatta. Külső megjelenése és felszerelése pontosan olyan volt, ahogy ez a regény leírja. Nagyon szerettem volna ezt a különös embert közelebből megismerni, és reméltem is, hogy módom lesz rá, hiszen a vendégszerető és szabadelvű lelkész házában szállt meg. Mr. Walker ebéd után meg is hívta egy pohár vízzel hígított pálinkára, amit, mint mondták, igen szeretett, de most nem volt hajlandó munkájáról nyíltan beszélni. Rosszkezdű volt, s hogy saját szavaival éljek, nem volt olyan hangulatban, hogy fesztelenül elbeszélgessen velünk.

Az szomorította el olyan nagyon, hogy egy bizonyos aberdoni templomban a zsoldáréneket hangsíp vagy valami más hasonló zeneszerszám kísérte, ami a legnagyobb gyalázatosságnak számított a Vén Halálmadár szemében. Az is lehet, hogy ebben a társaságban nem tudott feloldódni; úgy gondolta, hogy a kérdések, amelyeket egy északról jött lelkész meg egy fiatal ügyvéd intézne hozzá, inkább léha kíváncsiságból fakadnak, s nem lelki épülésüket szolgál-

nák. Akárhogy is, a Vén Halálmadár - John Bunyan szavai szerint - továbbment a maga útján, s nem találkozott vele többé.

E régi zárándok különös alakját és mesterségét az a beszámoló juttatta eszembe, amelyet Joseph Train barátom, a dumfriesi adóellenőr küldött nekem, akinek hasonló természetű szolgálatokért régi adósa vagyok. Ebből, valamint az öreg halálának a körülményeiből merítettem a könyvemben leírt részleteket. Arról is értesültem, hogy az öreg zárándok családja - harmadik nemzedékében - még él és virul, s tehetsége meg jóra valóssága miatt nagy megbecsülésnek örvend.

Ezek a lapok már nyomdában voltak, amikor a következő értesítést kaptam Mr. Traintól, aki fárasztó munkája szüneteiben lankadatlan jószággal gyűjtögetett anyagot számomra:

„Időnkint el szoktam látogatni a Glenkenekbe és egy ilyen alkalommal közelebbi ismeretségbe keveredtem Robert Patersonnal, a Vén Halálmadár fiával, aki egy kis faluban, Balmaclellanben él s noha most már a hetvenedik évét tapossa, megőrizte fiatalos élénkségét. Emlékezőképessége kiváló és csak úgy ontja magából a felvilágosításokat. Sokkal többet tud, mint amennyit egy ilyen embertől el lehet várni. Neki köszönhetem az alanti részleteket apjáról és apja utódairól.

Robert Paterson - más néven: a Vén Halálmadár - Walter Paterson és Margaret Scott fia volt. Szülei a Hawick községhez tartozó Haggisha-tanyát birtokolták a tizennyolcadik századnak majdnem teljes első felében. Itt született Robert az emlékezetes 1715-ös esztendőben.

Mint egy sokgyermekes család legkisebb fia már kora ifjúságában elszegődött béresnek Francis nevű bátyjához, aki Sir John Jardine-től, az applegarhi birtokostól egy kis földet bérelt Comcockle Moorban, Lochmaben közelében. Amíg ott lakott, megismerkedett Elizabeth Grayjel, Sir John kertészének, Robert Graynek a leányával, akit később el is vett. Felesége hosszabb idő óta szakácsnő és szobalány volt a closeburni földesúr, Sir Thomas Kirkpatrick házában. Ez járt közben Queensberry hercegnél, s szerezte meg szakácsnője férjének a Morton községhez tartozó gatelowbrigg mézskőbánya előnyös bérletét. Robert itt házat épített, és annyi földje is volt, hogy egy lovat meg egy tehenet tarthatott. Informátorom nem tudja pontosan, hogy apja melyik évben telepedett le Gatelowbriggben, de abban bizonyos, hogy nem lehetett sokkal előbb, mint 1746-ban, mivel az emlékezetes 1740-ik évi fagyvész idején anyja, úgymond, még mindig Sir Thomas Kirkpatrick szolgálatában állt. 1745-46-ban, amikor a »felföldiek« hazatértek Angliából, útjukban Glasgow felé, kifosztották Mr. Paterson gatelowbrigg házat, őt magát pedig fogolyként elhurcolták egészen Glenbuckig - csupán azért, mert a rendetlenül csatangoló sereg egyik tagja előtt azt a megjegyzést tette, hogy visszavonulásuk előre látható volt, hiszen az Úr erős karja nemcsak a vérszomjas Stuart-házra, de mindazokra lesújt, akik megkísérlik a Római Egyház gyalázatos eretnekségét támogatni. Ez a körülmény is mutatja, hogy a Vén Halálmadár már ifjúkorában magába szívta azt a vallásos rajongást, melyről később annyira híressé vált.

A »dombvidékieknek« vagy a »cameroniaknak« nevezett presbiteriánus vallási szekta akkoriban már híres volt zord hitbuzgóságáról, amiben alapítója, Cameron példáját követte; a Vén Halálmadár is az ő tanait vallotta híven és rendületlenül. Gyakran eljárt Gallowaybe, hogy részt vegyen vallásos összejöveteleiken, s időnként gatelowbrigg bányájából származó sírköveket cipelt magával, hogy megörökítse azoknak az igazhitűeknek az emlékezetét, akik megtértek őseikhez. A Vén Halálmadár nem tartozott azokhoz a hívőkhöz, akik fél szemüket látszat szerint az ég felé fordítják, de másik szemük közben valami földi célra tapad. Amint vallási rajongása nőtt és erősödött, egyre gyakrabban zárándokolt Gallowaybe; s közben mindjobban megfeledkezett még arról a természetes kötelességéről is, hogy gyermekeiről gondoskodják. 1758-tól kezdve már azt is elmulasztotta, hogy egyáltalán visszatérjen felesé-

géhez és öt gyermekéhez Gatelowbriggbe. Ez aztán arra indította az asszonyt, hogy legidősebb fiát, WALTERT, aki akkor csak tizenkét éves volt, elküldje Gallowaybe, apja felkutatására. A nagy kiterjedésű vidéket a benncorie-i hasadéktól a barullioni szikláig bebarangolta, mire megtalálta apját a Dee nyugati oldalán, Kirkcudbright városával szemben, Kirkchrist ódon temetőjében, ahol a cameroni mártírok síremlékein dolgozott. A kis vándor latba vetette minden erejét, de hiába próbálta apját rábírní, hogy térjen vissza családjához. Mrs. Paterson egyik-másik leánygyermekét is elküldte Gallowaybe apjuk után, ugyancsak azért, hogy rábeszéljék a hazatérésre, de eredménytelenül. Végül, 1768 nyarán az asszony átköltözött Balmaclellanbe, a kis hegyi faluba, a gallowayi Glenkenekbe, ahol aztán egy kis iskolát tartott fenn; ennek csekély jövedelméből tisztességgel gondoskodott népes családjáról.

Van egy kis emlékkő Wigtonshire-ben, a caldoni majorban, a kastély közelében; nagy tiszteletben tartják, mivel ez az első kő, amelyet a Vén Halálmadár állított több hős emlékére, aki ezen a helyen esett el hitvallása védelmében, a polgárháborúban, II. Károly idejében.

Az idők folyamán a Vén Halálmadár kiterjesztette tevékenységét Caldon vidékéről jóformán az egész skót alföldre. Alig van temető Ayrshire-ben, Gallowayben vagy Dumfriesshire-ben, ahol vésőjének nyoma ne volna látható. Munkáját könnyű megkülönböztetni bármely más kézművesétől, hiszen az általa felállított ormótlan kőtömböket a halál jelképeinek és a sírfeliratoknak kezdetlegesen nyers vonásai jellemzik. A sírkövek felállítása és javítása - melyet díjtalanul, bármi néven nevezendő jutalmazás nélkül végzett - volt ennek a különös embernek egyetlen észrevehető foglalatossága, több mint negyven éven keresztül. Tény, hogy minden cameroni háza nyitva állt előtte bármikor, ha kedve tartotta küszöbét átlépni; olyan örömmel fogadták, mintha a családhoz tartoznék. De nem minden esetben fogadta el ezt az előzékenységet, mint ahogy szerény költségeinek alanti elszámolása mutatja, amelyet egyéb papirosdarabkákkal együtt (közülük egyik-másik ugyancsak az én birtokomban van) halála után tárcájában találtak:

Gatehouse of Fleet, 1796. február 4.

ROBERT PATERSON *tartozik*
MARGARET CHRYSTALE-nek

7 heti szállásért	£	0	4	1
4 véka zabdaráért		0	3	4
6 mérő burgonyáért		0	1	3
Mr. Reid beszentelésekor kölcsönadott készpénzért		0	6	0
Krétás Sandy társaságában elfogyasztott 3 icce sörért		0	0	9
részfizetés	£	0	15	5
		0	10	0
fennmaradó tartozás	£	0	5	5

A számla elárulja, milyen szegény lehetett öregkorában a hitnek ez a vándora; de nem annyira szükségből, mint inkább szabad akaratából szűkölködött, hiszen gyermekei akkortájt már egytől egyig jó körülmények közt éltek, és boldogok lettek volna, ha apjukat otthon tarthatják. De semmiféle könyörgéssel sem lehetett rábírní, hogy kóbor életmódján változtasson; egyik temetőből a másikba poroszkált öreg fehér póni lovacskája hátán, élete utolsó napjáig, amíg meg nem halt - mint ahogy ön leírta - Bankhill-ben, Lockerby közelében, 1801. február 14-én, élete nyolcvanhatodik évében. Mihelyt holttestére ráakadtak, értesítést küldtek fiainak a Balmaclellanbe; ám akkoriban olyan mély volt a hó, s a halála körülményeiről részletesen beszámoló levél útközben annyi fennakadást szenvedett, hogy a zarándok földi maradványait már eltemették, mire hozzátartozói közül bárki is megérkezhetett volna Bankhillbe. Itt következik pontos másolatban temetési költségeinek elszámolása (az eredetijét én őrzöm):

Feljegyzés
a Bankhillben, 1801. február 14. napján elhunyt
ROBERT PATERSON
temetési költségeiről

Koporsóra	£	0	12	0
Előkészítésre		0	2	8
Halotti ingre		0	5	6
1 pár pamutharisnyára		0	2	0
Kenyérre a temetéskor		0	2	6
Sajtra ugyanott		0	3	0
1 pint rumra		0	4	6
1 pint whiskyre		0	4	0
Gyászhuszárnak a koporsó előtt		0	2	0
A sírásónak		0	1	0
Vászonra, szemfödélnek		0	2	8
A halottnál találtatott	£	2	1	10
		1	7	6
	£	0	14	45

Fenti számla az elhunyt fia által jóváhagyatott.

Róbert Paterson betegsége miatt nem utazhatott el Bankhillbe, hogy apja temetésén részt vegyen, amit fölötte sajnálok, mivel nem tudja, hogy apját melyik temetőben földeltek el.

Kis sírkövet szerettem volna állítani emlékére, s ezért minden lehető módon kutattam és kérdezősködtem, ahol csak a legkisebb esélyt láttam arra, hogy megtudjam, hol nyugszik a Vén Halálmadár; de hasztalan erőlködtem, mivel halálát nem jegyezték be egyetlen környékbeli egyházközség anyakönyvébe sem. Fáj arra gondolnom, hogy ez a különös ember, aki hosszú nyúlt életének oly sok éven át igyekezett vésőjével és kalapácsával nem egy önmagánál kevésbé érdemes ember emlékét megörökíteni, minden valószínűség szerint jeltelenül pihen sírjában, s még egy kőlap sem árulja el a helyet, ahol csontjai porladnak.

A Vén Halálmadárnak három fia volt: Robert, Walter és John. Az első, mint már említettük, jó körülmények közt él Balmaclellan községben, s szomszédai nagy tiszteletben részesítik. Walter néhány évvel ezelőtt meghalt, s hátrahagyott családjának szintén jól megy a sora ugyanott. John az 1776-os esztendőben Amerikába vándorolt, s különféle viszontagságok után Baltimore-ban telepedett le.”

Azt mondják, Cromwell, az öreg Noll maga is kedvelte az ártatlan tréfát. (Lásd Hodgson kapitány emlékiratait.) A Vén Halálmadár a mulatságra való hajlandóságában némiképpen a Protectorra hasonlított. Akárcsak a Nagy Hallgató, ő is vigadott egyszer-kétszer életében; de még a tréfái is mélabús, síri hangulatot árasztottak, s néha kellemetlenségekbe sodorták, miként a következő adomából látható:

Az öregember egyszer Girthon temetőjében folytatta szokásos tevékenységét, vagyis a mártírok sírját javítgatta, míg nem messze tőle az egyházközség sírásója látta el feladatát. Afféle csibész gyerekek játszadoztak a közelükben, s lármás ugrabugrálásuk bizonyára háborgatta a két öregot komoly foglalatosságában. A fiatalok közt három fiú volt a legsintalanabb, egy Cooper Climent nevű közismert kézműves unokái. Ez a mester szinte egyeduralmat élvezett Girthonban, a falusi merítőkanalak, kupák, serlegek, bödönök, evőkanalak és köcsögök készítése terén. Meg kell jegyeznünk, hogy Cooper edényei kitűnőek voltak ugyan, de új korokban rendszerint vörösre festettek minden beléjük töltött folyadékot.

Ennek a faeszközárusnak az unokái most azt vették a fejükbe, hogy megkérdézik a sírásót, ugyan mihez is kezd azzal a sok régi koporsótöredékekkel, mely új sírok megnyitásakor gyakran felszínre kerül?

- Hát nem tudjátok - mondta a Vén Halálmadár -, hogy éppen a ti nagyapátoknak adja el, aki aztán kanalakat, fatányérokat, bögréket, kupákat s más eszközöket készít belőlük?

Erre a kijelentésre a fiatalok bandája nagy zavarba esett, és szétszaladt. Utálkozva gondoltak arra, hogy hányszor ettek-ittak olyan edényekből, amelyek a Vén Halálmadár kijelentése szerint csak arra alkalmasak, hogy boszorkányok vagy halottevő szellemek lakomáin szolgáljanak. A hírt haza is elvitték, és ennek hallatán sokan otthagyták ebédjüket undorodásukban, hiszen a felhasznált anyag állítólagos eredete mindjárt magyarázatot nyújtott arra a vörös színre, amely még Cooper fénykorában is kissé gyanús volt. Cooper Climent áruját ezután borzadva lökték félre, versenytársainak, az agyagáruval kereskedő fazekasoknak óriási örömére. A fakanalak és merítők készítője hamarosan ráeszmélt arra, hogy mesterségének befellegzett, s meg is tudta az okát, hiszen hajdani vevői felháborodva állítottak be hozzá az áruval, amely ilyen szentségtörő anyagból készült, s pénzük visszafizetését követelték. Kínos helyzetében a szerencsétlen kézműves törvény elé idéztette rágalmazóját, s bebizonyította, hogy a műhelyében felhasznált fa ócska boroshordók dongáinak anyaga; ezeket csempészekről vásárolta, akikkel akkoriban tele volt az ország, s ez a körülmény teljes világosságot derített arra is, miért színeződött el az ilyen edények tartalma. A Vén Halálmadár maga is beismerte, hogy korábbi kijelentésének nem volt semmi más célja, csak a gyerekek pajkosságának megfékezése. De egy ember jóhírét könnyebb elrabolni, mint visszaadni. Cooper Climent nem bírta megállítani üzlete hanyatlását, s végül nagy szegénységben halt meg.

PURITÁNOK UTÓDAI

Első fejezet

*Mért gázol folyvást a halál
ködében vállalva a vést,
a koncert, mely birtoka már,
s fényre hozni a feledést?*

Langhorne

Legtöbb olvasóm - mondja kéziratában Mr. Pattieson - bizonyára elgyönyörködött már abban a kitörő örömben, amellyel egy falusi iskola nebulói szép nyári estéken kitódulnak a szabadba. Ilyenkor látható, hogy a gyermekek élénk szelleme, amelyet a fegyelem sivár órái alatt csak ügyel-bajjal lehetett elnyomni, valósággal kirobban, s üvöltözésben, éneklésben, ugráncolásban tör utat magának, miközben a kis lurkók csoportokba verődnek a játszótéren, és felkészülnek délutáni erőpróbaikra. Ám van még valaki, aki éppúgy élvezi a diákok kirajzásának percét, mint ők, ha érzelmei nem is olyan nyilvánvalóak a szemlélő előtt, és nem nyerhetik el olyan könnyen rokonszenvét. Magára a tanítóra gondolok, aki a tanterem morájától kábultan, szűk falai közt fulladozva töltötte el a napot, a gyermekek szeszélyeit fékezve, tettvágyukat közömbösítve, a butaság és a konokság ellen hadakozva; pedig az ő szellemi képességei is kimerülnek, amikor százszor is végig kell hallgatnia ugyanannak az unalmas leckének gépies ledarálását, amelybe legföljebb a felelők különféle baklövésai visznek egy kis változatosságot. Még a klasszikus irodalom virágai is, melyekben magányos lelke annyi örömet talál, még ezek is megfakulnak képzeletében, ha a sok sírásra, hibára és büntetésre gondol, mely kíséri és lealacsonyítja őket; így aztán Vergilius *Eclogái* és Horatius *Ódái* elválaszthatatlanul összeforognak egy-egy pityergő diák gyászos alakjával, amint egyhangúan felmondja leckéjét. Ha ezekhez a lelki megpróbáltatásokhoz hozzáadjuk még törékeny testalkatát is, s nagyra törő szellemét, mely nem éri be azzal, hogy efféle lurkók zsarnoka legyen, az olvasó némi fogalmat nyerhet arról a megkönnyebbülésről, amelyet egy szép, hűs nyári estén a magányos séta nyújt a már órák óta fájó fejnek, és a tanítás fárasztó munkájában elcsigázott idegeknek.

Az én számomra ezek az esti kószálások egy boldogtalan élet legboldogabb óráit jelentik; s a nyájas olvasó ezután még örömet lelné abban, hogy ezeket a nehézkesen összerótt feljegyzéseket végigolvassa, nem bánnám, ha tudomására jutna, hogy a mű terve rendszerint e séták során rajzolódott ki bennem, a robotolástól és lármától mentes percekben, amikor a körülöttem elterülő táj nyugalma is hozzájárult ahhoz, hogy agyamat hajlamossá tegye a szerkesztés feladatára.

Legfőbb tanyázóhelyem az aranyos henyélésnek ebben az óráiban a folyó partja volt, a folyócskáé, mely zöld páfrányok közt kanyarog a magányos völgyön keresztül, s elhalad Ganderleugh falusi iskolája előtt. Az első negyedmértöldes úton talán még kikökkent tűnődésemből a köszöntések viszonzása - egy-egy elkószáló növendékem hajlong vagy kapja le a sapkáját üdvözlésemre, míg társai már horgásszák a pisztrángot vagy csellét a kis patakban, vagy partjain kákát és vadvirágot keresnek. De ezen a távolságon túl a fiatal horgászok már nem szívesen kalandoznak el naplemente után. Ennek az az oka, hogy a szűk völgyben feljebb, egy kis zugban, amelyet mintha merítókanállal vágta volna ki a hangával belepett, meredek part oldalából, egy elhagyatott kis temetőhely rejtőzködik. A nyúl szívű gyerkőcök esti szürkületkor nem merik már megközelíteni, de az én számomra ez a hely csupa báj és ígézet. Sétáimnak régtől fogva kedvenc végállomása, s ha jóságos igazgatóm nem feledkezik

meg ígéretéről, akkor a jövőben (és alkalmasint nem is a távoli jövőben) földi zarándoklásaim után ez lesz végső pihenőhelyem.¹

Ez a hely szinte árasztja magából mindazokat az ünnepélyes érzéseket, amelyek egy temetőhöz fűződnek, de megkímélik lelkünket a kellemetlenebb benyomásoktól. Mivel évek hosszú során nagyon kevesen temetkeztek ide, a síkságból kiemelkedő néhány dombocskát összefüggő, bársonyos, kurta pázsit borítja. A síremlékek száma nem haladja meg a hetet vagy a nyolcat; félig a földbe süppedtek, és moha lepte be őket. Egyetlen friss sír sem zavarja meg gondolataink józan nyugalma azzal, hogy nemrég bekövetkezett sorscsapásra emlékeztetne bennünket; dúsan burjánzó fű sem készlet rá, hogy azt képzeljük: sötét bujaságát az alatta nyugvó régvolt halandók bomló és rothadó földi maradványainak köszönheti. A százszorszép, mely behinti a füvet, és a harangvirág, mely ráhajol, az ég harmatából meríti táplálékát; növekedésük nem kelt lealázó vagy utálatos gondolatokat. A Halál valóban itt járt, és nyomai szemünk előtt; de megenyhültek és rémségeiktől megfosztotta őket a távolság, mely keletkezésük idejétől elválaszt minket. Az odalenn alvókat csak az fűzi hozzánk, hogy valaha ők is olyanok voltak, mint mi, s miként földi maradványaik már elvegyültek az anyafölddel, miránk is ugyanaz a sors vár.

E szerény sírok között a legfrissebbet is belepte a moha négy emberöltő óta, de egyik-másik alattuk szendergő halott emlékét mindmáig megőrizte a kegyelet. Igaz ugyan, hogy a legnagyobb és a régész számára legérdekesebb síremlék nem árul el sokat; sisakos-páncélos erős lovag képmása látható rajta, nyakába akasztott pajzsral; de a címer idővel elmosódott, s csak néhány kopott betűt lehet kivenni rajta, melyet kedvünk szerint silabizálhatunk *Dns. Johan... de Hamel*-nek vagy *Johan... de Lamel*-nek. Az is igaz, hogy egy másik sír dús faragványai díszes keresztet, püspöksüveget és pásztorbotot ábrázolnak, de a hagyomány csak annyit tud róla, hogy egy bizonyos püspököt temettek el itt, kinek nevét homály fedi. De a mellette levő két kövön elég jól olvasható betűk hirdetik döcögő prózában és még döcögőbb versben azoknak a történetét, akik alattuk pihennek. A felirat arról tudósít, hogy az üldözött presbiteriánusok soraiba tartoztak, kiknek sorsáról gyászos lapokon emlékezik meg II. Károly és utódja korszakának története.² A Pentland-dombokon vívott csata után a felkelők egy csoportja erre vonult vissza, s ebben a szurdokban ütött rajtuk egy kisebb királyi csapat. Az összecsapás során három-négy felkelő elesett, vagy elfogták és agyonlőtték őket, amint fegyverrel a kézben elfogott lázadókat szokás. A környék parasztsága azóta is nagyobb tisztelettel övezi a főpapok áldozatainak ilyen egyszerű sírjait, mint a legdíszesebb mauzóleumokat; s mikor megmutatják gyermekeiknek, és elmesélik a mártírok szenvedéseit, befejezésül rendszerint arra buzdítják fiaikat, álljanak készen, s ha megint szükség lenne rá, védelmezzék utolsó leheletükig a polgári és vallási szabadság ügyét, akárcsak derék ősapáik. Távol áll tőlem, hogy különös tisztelettel gondoljak azoknak a hitelveire, akik az említett mártírok követőinek nevezik magukat, hiszen türelmetlenségük és szűk látókörű merevségük legalább annyira szembeszökő, mint hitbuzgalmuk; de éppoly kevéssé szeretném lekicsinyelni e mártírok emlékét, akik közül sokan egyesítették Hampden függetlenségi szellemét Hooper vagy Latimer minden szenvedést eltűrő hitbuzgalmával. Viszont igazságtalanság lenne elrejtteni, hogy még azok között is, akik a legtevékenyebben kivették részüket e szerencsétlen

---

¹ Jediah Cleishbotham észrevétele: „Bizonyosság rá e szép sírkő, hogy megtartottam ígéretem, melyet elhunyt s megsiratott barátomnak tettem. A magam költségén állítottam neki e helyt, feltüntetve rajta Peter Pattieson nevét és hivatását, valamint születése és sírba tétele időpontját; továbbá érdemeit is, melyeket mint fölöttese és pártfogója magam tanúsítok a feliraton.” - *J. C.*

² Jakab, Skóciának e néven hetedik, Angliának pedig második királya. - *J. C.*

tévelygők lázongó és felforgató szellemének eltiprásában (mert így látták a dolgot), ha arra került a sor, hogy maguk is megszenvedjenek politikai és vallási meggyőződésükért, ugyanolyan bátor és odaadó buzgalmú emberek akadtak, mint a köztársasági rajongók között, csakhogy ez az ő esetükben lovagias királyhűséggel párosult. Gyakran jegyezték meg a skótok jelleméről, hogy alapvető makacssága balsors idején mutatkozik meg a legelőnyösebben, amikor mintha dombos hazájuk szikomorfájára emlékeztetne, mely növekedésében nem hajlandó alkalmazkodni a legerősebb szélhez sem, hanem vakmerően kifeszíti ágait minden irányba, nem fordul oldalvást a viharnek, s inkább megtörik, de meghajlítani nem lehet. Megjegyzendő, hogy olyan honfitársaimról beszélek, kiket itthon magam figyelhettem meg. Külföldön, amint hallom, inkább hajlanak a szóra. No, de ne kalandozzunk nagyon messzire!

Egy nyári estén, egy olyan séta alkalmából, amelyet már leírtam, megint eljutottam a halottak elhagyatott kertjéhez, s némi meglepetésemre, olyan hangok ütötték meg fületem, amelyek csöppet sem hasonlítottak azokhoz a neszekhez, amelyek e hely elhagyatottságát enyhíteni szokták - vagyis a patak szelíd csobogásához és a temető hollétét jelző három óriási körisfa ágai közt sóhajtozó szél zúgásához. Ez alkalommal tisztán hallottam egy kalapács csattogását, s már-már attól tartottam, hogy a két földesúr, kiknek birtokait az én kedvenc patakom választja el egymástól, végül is megvalósítja régi tervét, és elkezd egy gát építését a szurdok fölött, aminek következtében a természetes határ bájos kanyarulatait egy rideg fal ormótlan egyenes vonala váltja majd fel.³

Amint közelebb léptem, kellemes csalódás ért. Egy öregember ült a lemészárolt presbiteriánusok síremlékén, és serényen dolgozott vésőjével: kimélyítette a felirat betűit, mely bibliai nyelvezettel hirdette a megölteknél ígért örök dicsőséget, s ugyanolyan hévvel átkokat szórt a gyilkosokra. A jámbor vésnök szürke haját szokatlan méretű kék süveg fedte. Ruházata a *hoddingley* nevezetű darócból készült nagy, ódivatú kabátból állt, amelyet idősebb parasztok szoktak viselni, ugyanabból az anyagból varrt mellénnyel és térdnadrággal; öltözetéről, bár még eléggé rendes állapotban volt, első pillantásra lerítt, hogy már évek hosszú sora óta szolgál. Szögekkel kivert, erős bakancs és vastag, fekete posztóból készült lábszárvédő egészítette ki a ruházatát. Mellette útitársa - egy póni - legelt a sírok közt; fehér szőre, beesett szeme és kiálló csontjai arra vallottak, hogy alaposan leszolgált az idejét. A lehető legegyszerűbb módon volt felszerszámozva: pofaszíjjal, pányvával, nyereg helyett pedig csak egyszerű szalmavánkost viselt a hátán. Az állat nyakában vászontarisznya lógott - ebben a lovas alighanem szerszámait tartogatta, s minden egyebet, amire útközben szüksége lehet. Noha az öregembert azelőtt még sohasem láttam, különös foglalatosságából meg felszerelése jellegéből könnyen felismertem benne azt a hitbuzgó vándort, akiről már gyakran hallottam beszélni, s akit Skócia különféle tájain a Vén Halálmadár néven ismernek.

Hogy ez az ember hol született s mi az igazi neve, sohasem sikerült megtudnom; sem indítékait, melyek arra késztették, hogy otthonát elhagyja a kóbor élet kedvéért, amelyet folytatott, s amelyet nem is tudtam pontosan megérteni. A legtöbb ember úgy vélte, hogy Dumfries vagy Galloway megyében született, és ősei a presbiteriánusok Kongregációs Ligájának ama

---

³ Talán nem érdektelen tájékoztatnom az olvasót, hogy a gandercleugh-i laird ömértósága és a gusedubi laird ömértósága egymással szomszédos, öröklött birtokaik elhatárolására úgynevezett *agger*-t, jobban mondva *murus*-t akartak emelni - vagyis vakolat nélkül felrakott gránitfalat, amit a nép szárazfal-nak mond, tetején *cespite viridi*-vel, azaz gyepféglákkal. A két földbirtokos félholdnyi lápi föld fölött különbözött össze, mely a Bedral Lika nevezetű barlang mellett terül el. Esztendőig tartó eredménytelen pereskedés után az ügy a helyi törvényszékről felkerült Londonba, ahol a Főrendi Tanács is tárgyalta, jelenleg azonban mondhatni az *adhuc in pendente*, vagyis a tartós felfüggesztettség állapotában leledzik. - J. C.

bajnokai közé tartoztak, kiknek hőstetteiről és szenvedéseiről annyira szeretett beszélni. Azt mondják, életének valamelyik szakaszában, a mocsárvidéken volt egy kis farmja, de akár anyagi veszteségek, akár családi bajok miatt, már régóta felhagyott a gazdálkodással és minden hasznot hajtó foglalkozással. Ahogy az írás mondja, elhagyta az ő atyját és az ő anyját, s ragaszkodott vándoréletéhez halála napjáig - majdnem harminc éven keresztül.

E hosszú zarándoklás folyamán a jámbor rajongó úgy rendezte el körútját, hogy minden évben sorra meglátogassa ama szerencsétlen frigybeliek sírját, akik kardtól vagy a hóhér kezétől haltak meg, a Stuart-ház utolsó két királyának uralkodása idején. Legtöbb közülük Ayr, Galloway és Dumfries nyugati járásaiban feküdt, de Skócia más részeiben is, amerre csak menekültek, harcoltak vagy elestek, avagy katonai vagy polgári kivégzés áldozatai lettek. Szétszórt sírjaik minden lakóhelytől távol, mocsarakban vagy vadonokban domborulnak, ahol a menekülők annak idején elrejtőztek. De akárhol voltak is ezek a sírok, a Vén Halálmadár minden biztonnyal felkereste őket, ha évi körútja során a közelükbe került. A lép madaraira cserkésző puskások nemegyszer csodálkozva pillantották meg az öreget a hegyek legelhagyottabb zugaiban, amint buzgón tisztogatta a szürke sírkövekről a mohát, vésőjével felfrissítette a már félig elmosódott feliratokat, vagy a halál jelképeit javítgatta, amelyekkel ezeket az egyszerű síremlékeket többnyire díszíteni szokták. Valami különös, de mélyen őszinte hűség készítette az öregembert arra, hogy élete annyi évét ennek a feladatnak szentelje, s így rója le hódolatát az egyház elesett harcosai emlékének. Szent kötelesség teljesítőjének tekintette magát, aki meg-megújítja az utódok szeme előtt őseik hitbuzgalmának és szenvedéseinek pusztuló emlékeit, s ezáltal mintegy megtisztogatja a jelzőlámpást, mely arra inti az eljövendő nemzedékeket, hogy védelmezzék meg vallásukat még vérük hullásával is.

Az öreg zarándoknak vándorútjai során, úgy látszik, sohasem volt szüksége pénzbeli támogatásra, vagy senki sem tud róla, hogy ilyesmit elfogadott volna. Igaz, hogy szükségletei igen szerények voltak; hisz bárhová ment, könnyen talált szállást egy saját szektájához tartozó camerona vagy más vallásos ember házában. A vendéglátást, melyben a legnagyobb tisztelettel részesítették, mindig azzal viszonzta, hogy kijavította a házigazda családjának vagy őseinek sírköveit (ha voltak). Mivel rendszerint úgy látták, amint jámbor munkájába merül valamely vidéki temetőben, vagy egy magányos sírkő fölé hajol a pusztaságban, felriogatva a lilemadarat meg a fajdkakast vésője és kalapácsa csengésével, míg öreg, fehér pónija ott legelészik a közelében, s mivel olyan otthonosan érezte magát a halottak közt, mindenki úgy nevezte: a Vén Halálmadár!

Egy ilyen ember, jelleménél fogva, aligha vehetett részt még a legártatlanabb tréfálkozásban is. S mégis azt mesélték róla, hogy saját hittestvérei körében derűs kedélyű szokott lenni. Viszont az üldözők leszármazottait vagy azokat, akikről feltételezte, hogy hasonló eretnokségben bűnösök, meg a csúfolódókat, akik hite miatt néha meg is támadták, rendszerint viperafajzatnak nevezte. Ha másokkal beszélgetett, komoly és bölcselkedő volt, nem mentes némi zord szigorúságtól sem. Azt mondják, sohasem látták, hogy heves kitöréseknek engedte volna át magát, egyetlen eset kivételével, amikor egy iskolakerülő csibész egy kővel elcsúfította egy kerub orrát, melynek arcát az öregember éppen újjácsiszolgatta. Én magam általában takarékosan használom a pálcát, Salamon bölcs mondása ellenére, melyért a diákoknak nincs okuk emléket hálával övezni; ám ez alkalommal magam is szükségesnek tartottam bebizonyítani, hogy nem gyűlölöm azt a gyereket. No, de hadd térjek vissza a körülményekre, melyek ezzel az érdekes rajongóval folytatott beszélgetésemet kísérték.

Amikor megszólítottam, gondom volt rá, hogy éveinek és elveinek kellő tisztelettel adózzam, s azzal kezdtem beszédemet, hogy tisztelettudóan bocsánatot kértem, amiért munkájában megzavarom. Az öregember letette vésőjét, levette és megtörölte szemüvegét, majd vissza-

rakta az orrára, s udvarias szavaimat hasonló módon viszonzta. Kedvességétől felbátorodva, néhány kérdést intéztem hozzá a mártírok felől, kiknek síremlékén dolgozott. A Covenant⁴ híveinek hőstetteiről beszélni élete legnagyobb gyönyörűsége volt, mint ahogy sírjaiknak kijavítását életcéljának tekintette. Pazarul ontotta a legaprólékosabb felvilágosításokat, amelyeket személyükről, harcaikról és kóborlásaikról a múltban összegyűjtött. Az ember szinte azt hitte, hogy valamelyik kortársukkal beszél, s valósággal látta az elmondott történeteket, az öreg annyira azonosította magát érzelmeikkel és felfogásukkal, s olyan körülményesen mesélt róluk, akár egy szemtanú.

- Mi - mondta ujjongó hangon -, *csak mi* vagyunk az igazi whigek. Sok bűnös ember felvette ezt a diadalmas nevet, követve azt, kinek királysága e világra való. Közülük hányan lennének hajlandók hat óra hosszat üldögdélni egy nyirkos domboldalon, hogy meghallgassanak egy istenes prédikációt? Azt hiszem, egy óra alatt is elégük lenne belőle. Egy hajszállal sem jobbak azoknál, akik nem átallják magukra venni a vérszomjas toryk kegyetlen nevét. Haszonleső valamennyi, vagyonra, hatalomra és földi javakra áhítoznak, és mindnyájan elfelejtik, mit szenvedtek és mit cselekedtek azok a bátor lelkű emberek, akik megállták helyüket a harag nagy napján. Nem csoda, ha rettegnek annak a beteljesülésétől, amit a derék Mr. Peden ajkáról hallottak (az Úr e kiváló szolgájától, kinek egyetlen szava sem hullt a porba), miszerint a franciák mutassák meg, mit tudnak Ayr szurdokaiban és Galloway szakadékaiban, mint ahogy megmutatták a mi hegylakóink 1677-ben. Most is megragadják még az íjat meg a lándzsát, ha a bűnös ország és a megszegett frigy szívüket gyászba borítja.

Megnyugtattam az öregembert azzal, hogy különös vélekedését ellentmondás nélkül meghallgattam, s mivel nagyon szerettem volna ezzel a sajtáságos egyéniséggel minél hosszabban elbeszélgetni, rábírtam arra, fogadja el azt a vendéglátást, amelyet Cleishbotham uram sohasem tagadott meg a rászorulóktól. Útközben az iskolaigazgató háza felé, benéztünk a Wallace-féle fogadóba, mivel meglehetősen biztosra vettem, hogy igazgatómat ebben az esti órában ott találom. Kölcsönös udvariaskodás után nagy nehezen rábírtuk az öreg zarándokot, hogy ürítsen vendéglátó gazdájával egy poharat; bele is egyezett, azzal a kikötéssel, hogy reá bízunk, kit köszöntsen fel. Akkor aztán egy körülbelül öt percig tartó esti ima előrebocsátásával, levett süveggel és szemét égnek emelve az Egyház ama hőseinek emlékezetére ürítette poharát, akik először emelték magasra a hit zászlaját a hegyek között. Mivel minden rábeszélés gyengének bizonyult ahhoz, hogy a koccintást egy második pohárral is megtoldja, igazgatóm hazakísérte, és szépen elhelyezte a Prófétakamrában - így szokta nevezni a vendégággal felszerelt kis benyílt, mely gyakran szolgált szegény vándorok számára menedékhelyül.⁵

Másnap elbúcsúztam a Vén Halálmadártól, akit alighanem meghatott a szokatlan figyelem, mellyel ismeretségét ápoltam és szavait hallgattam. Miután ügyyel-bajjal felkászálódott öreg, fehér pónijára, megragadta a kezemet, és így szólt:

---

⁴ A skót presbiteriánusok 1638-ban kötött ligája a katolicizmus és a püspöki egyház ellen. A forradalom alatt a királyi párt ellen harcoltak.

⁵ Valamint gazdag vándorok számára is; mivelhogy, hála jó csillagzatomnak, bizony földi hatalmaságok is nemegyszer bekéredzkedtek szerény hajlékomba. Sőt, akkoriban, amikor bizonyos Dorothy nevű dúskeblű, kellemes arcú leány szolgált nálam, még a smackawai laird öméltósága is szívesebben szállt meg kis Prófétakamrámban a székvárosba menet vagy onnan jövet, mint a Wallace-féle beszállókocsmá tapasztott padlójú vendégszobájában, ahol pedig baldachinos ágyban hálhatott volna. Ő tréfálkozva úgy szokta mondani, hogy csak a messzely papramorgó kedvéért jön, amivel én a vendéget megkínálom, azonban jól tudom, valójában azért szállt hozzám, hogy társaságomban tölthesse az estét. - J. C.

- Teremtőnk áldása önre, fiatalember! Az én óráim olyanok, mint az ősz késői kalászhajai, az ön napjai meg, mint a tavaszi vetés. Mégis megtörténhetik, hogy önt előbb takarítja be szérűjébe a Halál, mint engem, hiszen kaszája éppúgy levágja a zsenget, mint az érettet, s az ön orcájának a színe olyan, akár a rózsáé, mely gyakran csak arra való, hogy a pusztulás férgét rejtegesse. Ezért úgy dolgozzék, mint aki nem tudja, melyik pillanatban szólítja magához Teremtője. És ha számomra az a sors jut osztályrészül, hogy visszatérjek ebbe a faluba, amikor ön már megtért végső helyére, ezek az öreg kezek szép síremléket faragnak önnek, hogy neve ne menjen veszendőbe az emberek között!

Megköszöntem a Vén Halálmadárnak irántam táplált jó szándékait, s nagyot sóhajtottam; azt hiszem, nem annyira sajnálkozással, inkább belenyugvással gondoltam arra az eshetőségre, hogy nemsokára szükségem lehet jó szolgálataira. Ám, ha minden emberi valószínűség szerint nem is tévedett túlságosan, amikor feltételezte, hogy életem fonala már fiatal koromban megszakadhat, saját földi zárandoklásának hosszát mégis túlbecsülte. Immár jó néhány esztendeje annak, hogy hiába keresik őt azokon a helyeken, ahol meg szokott fordulni, a sírköveket pedig, melyeknek megtisztogatása élete legfőbb tartalma volt, gyorsan belepte a moha, a zuzmó és a békanyál. Századunk kezdete táján befejezte földi robotját - végkimerültségben. Haldokolva akadtak rá az országúton, Lockerby mellett, Dumfriesshire-ben. Az öreg, fehér póni, hűséges társa minden vándorútján, ott állt haldokló gazdája mellett. A halott zsebében találtak annyi pénzt, mely tisztességes eltemetésére elegendő volt, s ez is mutatja, hogy nem nyomor vagy erőszakosság siettette halálát. Az egyszerű emberek még ma is nagy tisztelettel őrzik emlékét, és sokan úgy vélik, hogy azok a sírkövek, amelyeket ő hozott rendbe, sohasem szorulnak többé véső segítségére. Sőt azt mesélik, hogy a Vén Halálmadár elköltözése óta a lemészárolt áldozatok emlékét őrző sírfeliratokon a mártírok nevei mindmáig élénken ragyognak, míg üldözőik neve ugyanazonokon a sírköveken teljesen elmosódtak. Fölösleges hozzáfűznöm, hogy ez merő képzelgés, s a jámbor zárandók ideje óta a síremlékek, melyeket annak idején olyan szeretettel és igyekezettel gondozott, mint minden más földi emlék, gyorsan haladnak a romlás és pusztulás felé.

Olvasóim természetesnek fogják tartani, hogy midőn egyetlen regénybe sűrítettem a sok történetet, amelyet a Vén Halálmadár ajkáról hallottam, eszembe se jutott, hogy akár a stílusát, akár a nézeteit magamévá tegyem; még az emlegetett tényeket sem fogadtam el, ha úgy láttam, hogy eltorzította őket a pártos előítélet. Inkább helyesbíteni vagy ellenőrizni igyekeztem őket, a leghitelesebb hagyományos források alapján, melyeket mindkét párt képviselői tártak elém.

A presbiteriánusok részéről a nyugati mocsárvidék olyan farmereit hallgattam meg, akiknek a legutóbbi általános birtokcsere alkalmából, földesuraik jóvoltából vagy más módon, sikerült megtartaniuk azokat a réteket, ahol nagyapáik legeltették nyájaikat és csordáikat. Be kell vallanom, hogy a régi adatok tekintetében ez a forrás csak vékonyan csordogált. Ennélfogva kisegítésképpen azokhoz a szerény utasokhoz fordultam, akiket őseink körültekintő udvariasága vándorkereskedőknek nevezett, míg mi (ebben is, mint számos fontosabb dologban gazdagabb szomszédaink felfogásához és érzelmeihez alkalmazkodva) már csak házalóknak vagy utazó ügynököknek emlegetjük őket. Tanácskoztam falusi takácsokkal, akik abban a reményben utazgatnak, hogy téli termékeiket talán rászóhatják valakire - vagy még inkább szabókkal, akik helyben ülő foglalkozásuk révén, meg azért is, mivel időnként kénytelenek a nálunk dívó szokás szerint átmenetileg felütni sátorfájukat azoknál a családoknál, akik foglalkoztatják őket, bizvást tekinthetők a vidéki hagyományok megőrzőinek. Mindezeknek nagy hálával tartozom a sok részletért, mellyel a Vén Halálmadár elbeszéléseit - nagyjából, az eredeti ízlésének és szellemének megfelelően - megvilágították.

De sokkal nehezebb volt anyagot találnom a részrehajlás helyesbítésére, amely nyilván áthattotta a hagyományos kútfők mindegyikét; pedig enélkül nem tudtam volna e boldogtalan kor szokásairól tárgyilagos képet festeni, s egyúttal mindkét tábornak érdeme szerint igazságot tenni. De sikerült a Vén Halálmadár és cameronista barátainak történeteit összevetnem számos régi és köztiszteletben álló család leszármazottainak elbeszéléseivel, akik, ha az élet szerényebb régióiba süllyedtek is, büszkén tekintenek vissza arra a korszakra, amidőn őseik vérüket ontották és életüket áldozták a száműzött Stuart-házért. Még azzal is dicsekedhetem, hogy magas papi tekintélyükre hivatkozhatom ebben a kérdésben; mert nem egy püspök, aki nem volt hajlandó III. Vilmos királyra felesküdni, s hatalom meg jövedelem dolgában annyira megközelítette az apostoli színvonalat, hogy a püspöki intézmény legnagyobb ellenségei sem kívánhattak többet, miközben velem együtt fogyasztotta el a Wallace-féle fogadó szerény ebédjét, kegyeskedett nekem olyan felvilágosításokkal szolgálni, melyek helyesbítették a más forrásokból merített adatokat. Azonkívül akad itt-ott egy-két lord is, aki vonogatja a vállát, de azért csöppet sem restelli, hogy ősei Earlshall és Claverhouse megtorló csapataiban szolgáltak. Ezeknek az uraknak a vadőreitől is (ez a hivatal minden másnál örökletesebb szokott lenni az ilyen családokban) sikerült sok értékes felvilágosítást szereznem.

Nagyjában és egészében alig kell tartanom attól a gyanúsítástól, hogy miközben az összeütkező elveknek mindkét párt jó és rossz embereire gyakorolt hatását ecsetelem, akármelyikkel szemben is sértő vagy igazságtalan akarnék lenni. Ha korábbi sérelmek emléke, eltúlzott hűség, ellenségeik megvetése és gyűlölete az egyik pártot kegyetlen szigorúságra és zsarnokságra készítette is, másrészt aligha tagadható, hogyha a szakadárak nem is égtek el az Isten iránti buzgalom tüzeiben, ez legalábbis felemésztette (Dryden szavaival élve) állampolgári hűségük, józan eszük és erényeik tekintélyes részét. Bizton remélhetjük, hogy mindkét tábor bátor és őszinte lelkei már régóta csodálkozással és szánakozással tekintenek le a rosszul értelmezett indítékokra, amelyek kölcsönös gyűlöletet és ellenségeskedést idéztek elő közöttük, amíg itt éltek, a vér és könnyek e siralomvölgyében. Béke emlékükre! Gondoljunk rájuk abban a szellemben, ahogy egyetlen skót tragédiánk hősnője, elhunyt apjáról szólva, kérve kéri urát, hogy így adózzon emlékének:

*Ne dőljétek atyáink hamvait!
Bűnük bosszút sóvárgó gyűlölet volt
És gyászos bűnhődés lett végzetük.*

Második fejezet

*Hozzatok száz lovat napkeltekor,
Hogy várjanak ránk kastély-kapuban.*

Douglas

Az utolsó Stuartok uralma alatt, a kormányzat minden hatalmában levő eszközzel igyekezett ellensúlyozni azt a szigorú, puritán szellemet, mely a korábbi köztársasági kormány legfőbb jellemvonása volt, s feleleveníteni azokat a feudális intézményeket, melyek a vazallust hűbérurához, s mindkettőt a koronához fűzték. A hatóságok gyakorta rendeztek szemléket és népgyűléseket, mind katonai gyakorlat, mind pedig sport és szórakozás céljából. A beavatkozás az utóbbi esetben legalábbis hiányos politikai érzékre vallott; hiszen, mint ilyen alkalommal lenni szokott, az emberek, akiket eleinte csak lelkiismereti aggályok tartottak vissza, megmakacsolták magukat a hatóságok terrorjával szemben; s a mindkét nembeli ifjúság, melynek számára a síp és dob Angliában, a duda pedig Skóciában minden további nélkül is ellenállhatatlan csáberőt jelentett volna, most már azért is dacoskodott, mert büszkeséggel töltötte el az a tudat, hogy ily módon egy kormányrendelettel is szembeszállnak. Embereket parancsszóval arra kényszeríteni, hogy táncoljanak és vigadjanak, eddig még ritkán sikerült, még a rabszolgahajókon sem, ahol régebben néha megkísérelték, hogy így bírják rá a nyomorúságos foglyokat, mozgassák meg végtagjaikat vérkeringésük felélénkítésére, a pihenő néhány perce alatt, amikor megengedték nekik, hogy a fedélzeten a friss levegőt élvezzék. De minden elnyomás csak növelte a presbiteriánusok buzgalmét. A sabbath zsidó szellemben való megtartása - vagyis dolyfös elvetése minden férfias időtöltésnek és ártatlan szórakozásnak, valamint a vegyes tánc istentelen szokásának, azaz férfiak és nők együttes táncának ugyanabban a társaságban (mert azt hiszem, még ők is ártalmatlannak ismerték el, ha a két csoport külön-külön gyakorolta) - íme, ez jellemezte azokat, akik a szokásosnál nagyobb méretű szentességgel kérkedtek, s amennyire hatalmukban állt, még a *wappen-schaw* nevezetű ősi fegyveres szemléket is elleneztek, mely alkalommal a megye hűbéri haderejét mozgósították, s a korona minden hűbéresét arra kötelezték, hogy jelenjenek meg a hűbéri birtokra kirótt számú fegyveresekkel együtt, mégpedig szigorú törvényes büntetés terhe alatt. A Covenant hívei annál féltékenyebb szemmel néztek ezekre az összejövetelekre, minél jobban buzgólkodtak az illetékes főispánok és seriffek, akik a kormánytól azt az utasítást kapták, hogy ne kíméljenek semmiféle fáradságot, mellyel ezeket a szemléket az ifjak számára vonzóvá tehetnék; össze is toborozták őket, abban a természetes feltevésben, hogy a délelőtti katonai gyakorlatok és a különféle játékok, amelyek rendszerint estig tartottak, csábító hatással lesznek rájuk.

A merevebb presbiteriánusok hitszónokai és buzgó hívei mindent elkövettek, hogy intelmeikkel, tiltakozásukkal, tekintélyük latbavetésével csökkentsék az ilyen összejövetelek látogatottságát, abban a tudatban, hogy ezzel nemcsak külső látszat szerint, de ténylegesen is csökkentik a kormány erejét, mert megakadályozzák annak az *esprit de corps*⁶-nak elterjedését, amely hamarosan egyesíti az ifjakat, ha megszokják, hogy férfias sportok vagy katonai gyakorlatok céljából összejöjjenek. Az említett körök komoly erőfeszítéseket tettek, hogy az ilyen összejövetelekről visszatartsák azokat, akik távol maradásukra valami mentséget tudtak találni; de híveik közül legjobban azokra haragudtak, akik merő kíváncsiságból álltak be a nézők sorába, vagy sportszeretetből vettek részt a rendezett parádékon és játékokon. De sok köznemes, aki ezeket a hitelveket vallotta, nem volt mindig abban a helyzetben, hogy követhesse is őket. A

---

⁶ Csapatszellem.

törvény parancsa nem ismert tréfát; és a Titkos Tanács, mely Skóciában a végrehajtó hatalmat gyakorolta, szigorúan alkalmazta a törvényes megtorlást a korona olyan hűbéresei ellen, akik nem jelentek meg az időnként rendezett *wappen-schaw*-ünnepségeken. A földbirtokosok kénytelenek voltak fiaikat, bérlőiket és vazallusaikat elküldeni a találkozókra, annyi embert, lovat és lándzsát, amennyit birtokukra kiróttak; s gyakran megesett, hogy az öregek hiába parancsolták meg szigorúan a fiatal fegyvereseknek, ne időzzenek ott tovább, csak amíg a formális szemle tart - ezek nem bírtak ellenállni a kísértésnek, hogy a szemlét követő mérkőzéseken is részt vegyenek, s azt sem tudták mindig elkerülni, hogy meghallgassák az imákat, amelyeket ilyen alkalommal a templomban felolvastak, s ily módon - zsörtölődő szülei véleménye szerint - belekeveredtek abba az átkozott dologba, mely utálat az Úr szemében.

1679. május 5-én, amikor történetünk elkezdődik, Lanark megye seriffje egy nedves, kövér réten rendezte meg a Clydesdale Felső Kerületének nevezett vad vidék *wappen-schaw*-ját, egy kisebb királyi város közelében, melynek neve történetem szempontjából teljesen mellékes. Miután a szemlét megtartották és a szabályos jelentések elhangzottak, a fiatal emberek szokás szerint különféle sportágakban vettek részt. Ezek között a legfontosabb a *popinjay*⁷ volt, az a hagyományos lövészverseny, amelyre régebben íjjal, de ebben a korban már puskával sorakoztak fel. Maga a *popinjay* afféle madárfigura volt, amelyet tarka tollakkal díszítettek fel, hogy papagájhoz, régi szóval *popinjay*-hez hasonlítson. Egy rúdról lógott alá, és céltáblául szolgált: a versenyzők egymást váltogatva lőttek rá flintából vagy karabélyukból, hatvan-hetven lépésnyi távolságból. Akinek a golyója leszedte a célt, a nap hátralevő részén a *Popinjay Kapitánya* büszke címét viselhette; s rendszerint diadalmenetben kísérték el a környék legjobb kocsmájába, ahol nagy vigalommal fejezték be az estét, a győztes dicsőségére és - ha zsebe megengedte - költségére is.

Természetesen, a környék hölgyei is egybegyűltek, hogy tanúi legyenek e bátor küzdelemnek, kivéve azokat, akik szigorúbb puritán elveket vallottak, és bűnnek tartották volna, hogy a gonoszok multságát végignézzék. Azokban az egyszerű időkben nem voltak még nyitott vagy lehajtható fedelű hintók, sem könnyű kétkerekű kocsik. A megye főispánja (akit hercegi rang illetett meg) volt az egyetlen, aki egy batár pompájára igényt tartott; ez az alkotmány ahhoz a népies képhez hasonlított, amelyet Noé bárkájáról szoktak festeni; megfakult aranyozás és számos faragvány ékesítette; nyolc hosszú farkú flandriai kanca vont, s nyolc belső és hat külső utas számára nyújtott helyet. A belső helyeket maga a kegyelmes házaspár foglalta el, két udvarhölgyével és két gyermekével; a káplán már az oldalfülkébe szorult, ez afféle kiugró volt a batár ajtajában, s alakja után „csizmának” nevezték. A megfelelő másik ajtófülkében a kegyelmes úr lovászmestere kuporgott. A kocsis, aki a határt vezette, és a három *postillion*, kurta kardot és szalagos parókát viselt, három varkoccsal; hátukra mordályt akasztottak, nyeregkápájukba pisztolyokat dugtak. A lépcsődeszkán, e gördülő várkastély mögött, pazar libériában hat állig felfegyverzett lakáj állt - vagy inkább lógott - három sorban. A többi nemesférfi és -nő, öreg és fiatal, lóháton követte a batárt, cselédségükkel a nyomukban; de a társaság, a már jelzett okok következtében, nem annyira nagy számú, mint inkább válogatott volt.

Az óriás bőralkotmány közelében, melyet megpróbáltunk leírni, s amely ragaszkodott ahhoz a jogához, hogy a környék köznemességét megelőzze, feltűnt Lady Margaret Bellenden szerény lova is, hátán magával Lady Margarettel, aki kérdés nélkül, de egyenesen ült a nyeregben, özvegyi gyászruhájában, amelyet a derék hölgy mindennap felöltött, amióta férjét kivégezték, mert Montrose párthíve volt.

---

⁷ Lásd *A szerző jegyzeteit*: I. A lövészverseny.

Unokája és szeme fénye, a szőke Edith, akiről általában elismerték, hogy a Felső Kerület legszébb leánya, úgy tündökölt koros nagyanyja mellett, mint a Tél közelében a Tavasz. Fekete spanyol ménje, melyet kecsesen kényszerített engedelmességre, élénk színű lovaglórúhája, fűzős oldalnyerge nem véletlenül járult hozzá, hogy szépségét kiemelje. Ám sapkája alól kiszabaduló, csodálatosan dús gyűrűző fürtjei, melyeket csak egy zöld szalag tartott vissza attól, hogy csintalanul vállára ne omoljanak - lány és nőies, és nem minden pajzanság nélküli arcvonásai, melyeknek édes bája megcáfolta azt a néha felemlegetett vádat, hogy a kék szemű szőkék szépsége kissé sóltan - mindez jobban elbűvölte a nyugati ifjakat, mint ruhájának a pompája vagy paripájának a szépsége.

Ezeknek az előkelő hölgyeknek a kísérete alatta maradt annak, amit rangjuk és a divat azokban az időkben megkövetelt, mert mindössze két lovas szolgából állt. Mi tagadás, a jó öreg hölgy kénytelen volt egész cselédségét kivonultatni, hogy kitöltse a számot, mellyel báróságának a szemlén részt kellett vennie, s a világ minden kincséért sem akarta, hogy kötelességmulasztásban elmarasztalják. Az öreg tisztartónak, aki sisakban és magas csizmában a csapatot vezette, vért kellett izzadnia nagy erőlködésében, hogy legyőzze a lápos farmerjeinek kibúvóit, akik ilyen alkalommal kötelesek voltak embereket, lovakat és fegyverzetet szolgáltatni. Vitájuk végül valóságos hadüzenetté fajult, a felbőszült episzkopálisok Isten haragjának villámain idézték az ellenszegülő vastagnyakúak fejére, emezek pedig viszonzásul kálvinista kiközösítéssel fenyegetőztek. Mit lehetett tenni? Könnyű lett volna a makrancos bérlőket tisztességre tanítani - a Titkos Tanács örömet süjtött volna őket bírsággal, lovas katonákat is küldött volna a büntetés behajtására. De ez olyan lett volna, mint behívni a vadászokat kutyáikkal a kertbe, a nyúl megölésére.

- Mert hiszen - mondogatta magában Harrison - a fickóknak bizony elég kevés felszerelésük van, s ha behívom a vöröskabátosokat és elveszem azt a keveset, amijük van, hogyan fogja az én méltóságos asszonyom bevenni rajtuk Gyertyaszentelőkor a bért, amit még a legjobb időkben is elég nehéz bevasalni rajtuk?

Így aztán felfegyverezte a madarászt, a solymárt, a lakájt, a ház körüli gazdaság udvarosát meg az öreg, részeges komornyikot, aki a megboldogult Sir Richarddal együtt valamikor Montrose alatt szolgált, és esténként Kilsythe meg Tippermoor mellett tanúsított hőstetteivel szédítette a családot, egyébként pedig az egyetlen ember volt a csapatban, aki a legcsekélyebb buzgóságot sem tanúsította a mostani feladat iránt. Ily módon még néhány vadász és orvhalász bevonásával, Mr. Harrisonnak sikerült összehoznia azt a létszámot, melyet Lady Margaret Bellendenre, mint a tillietudlemi báróság és más hűbéri földek életfogytiglani birtokosnőjére kiróttak. De mikor a tisztartó az eseménydús nap reggelén szemlét tartott deli csapata fölött, a várkastély tornyának vasrácsos kapuja előtt, egyszerre csak felbukkant Cuddie Headrigg udvaros anyja, megrakodva a magas csizmával, bivalybőr kabáttal és más felszerelési tárgyakkal, amelyeket előző nap utaltak ki a mai szolgálat céljaira; mindezt lerakta a tisztartó előtt és alázatosan jelentette, hogy „vajon kólika okozta-e vagy a lelkiismeret-furdalása, nem tudja megmondani, de annyi bizonyos, hogy Cuddie az éjjel nagyon rosszul lett, és aligha állíthatja, hogy ma reggel sokkal jobb bőrben lenne. Isten ujjá ez - tette hozzá -, és szó sem lehet róla, hogy az ő gyermeke efféle történetben részt vegyen”. Minden fáradozás, bírsággal, sőt elbocsátással való fenyegetés hasztalannak bizonyult; az anya megmakacsolta magát, és Cuddie, akinél házi vizsgálatot tartottak, hogy testi állapotát ellenőrizzék, keserves nyögéseken kívül nem tudott vagy nem akart semmiféle választ adni. Mause, aki régi cseléd volt a bárói házban, sőt bizonyos tekintetben Lady Margaret kedvence, ezért túl sokat engedett meg magának. Lady Margaret maga pártolta, és így az ő tekintélyét sem lehetett latba vetni. Ebben a szorult helyzetben az öreg komornyik mentő javaslattal állt elő:

- Láttunk már nem egy bátor legényt, aki Goose Gibbie-nél is silányabb volt, mégis derekasan harcolt Montrose alatt. Miért ne vegyük be Goose Gibbie-t?

Ez egy nagyon apró termetű, féleszű kamasz volt, afféle libapásztor az öreg baromfigondozónő felügyelete alatt; mivel az akkori skót családokban csodálatosan értettek a munkaerő pótláshoz. A gyereket behívták a tarlóra, sebtében bebújták a bivalybőr kabátba, és rácsatolták a felnőtt embernek való kardot, illetve, őt csatolták rá a kardra, kis lábát beledugták a hosszú szárú csizmába, s fejére rakták az acélsisakot, melynek rendeltetése, nagysága után ítélve, mintha az lett volna, hogy elnyelje szegényt. Így felszerelve fellódították a csapat legszelídebb lovára - ő maga könyörgött ezért -, aztán az öreg Gudyillnek, a komornyiknak a taszigálásával és támogatásával, aki az ő elülső párja volt, tűrhetően megállta helyét a szemlén; a seriff nem akart akadékoskodni egy olyan jóérmű hölgy újoncaival, mint Lady Margaret Bellenden.

Fenti okoknak tulajdonítható, hogy Lady Margaret kísérete ezen az eseménydús napon mindössze két lakájra szorítkozott; az ilyen lecsökkentett kísérettel más alkalommal bezzeg restellt volna a nyilvánosság előtt megjelenni. Ám a királyság ügyéért bármikor fenntartás nélkül készen állt minden személyes áldozatot meghozni. Férjét és két nagyreményű fiát vesztette el e boldogtalan korszak polgárháborúiban, de meg is kapta jutalmát, mert II. Károly, amikor áthaladt Skócia nyugati részén, hogy a worcesteri szerencsétlen csatátéren Cromwell-lel szembenézzen, Tillietudlem nagytermében fogyasztotta el reggelijét. Ez az eset korszakalkotó volt Lady Margaret életében, aki azután ritkán vett részt akár otthon, akár másutt reggelin, anélkül hogy körülményesen el ne mesélné a királyi látogatás minden részletét, arról sem feledkezve meg, hogy őfelsége üdvözlésképpen jobbról-balról megcsókolta orcáját; bár néha elmulasztotta megjegyezni, hogy ugyanebben a kegyben részesült a két pirospozsgás cselédleány is, akit erre az egy napra szolgálattelvő nemesi hölgygé léptetett elő.

A királyi kegy e megnyilvánulása döntő szerepet játszott Lady Margaret életében; s ha előkelő születésének tudata, neveltetésének hatása és az ellenpárt gyűlölete, melytől annyi családi megpróbáltatást szenvedett, nem lett volna elég ahhoz, hogy már régtől fogva lelkes királypárti legyen, azzá tette volna ama tény, hogy reggelivel szolgált őfelségének, és királyi csókot kapott érte cserébe. Igen, a nagy megtiszteltetés végleg odakötötte a Stuartok sorsához. Ez mostanában minden jel szerint diadalmas volt; de Lady Margaret buzgósága a legrosszabb időkben is kitartott volna mellettük, s kész lett volna újra elszenvedni azokat a megpróbáltatásokat, ha a királyi ház szerencséjének serpenyője újra súlytalanul a magasba röppen. Pillanatnyilag teljes mértékben átengedte magát a gyönyörűségnek, elnézve annak a haderőnek a parádéját, amely készen volt a korona segítségére sietni, s igyekezett elfojtani magában azt a bosszúságot, amelyet saját csatlósai méltatlan viselkedése miatt érzett.

Az udvariaskodásnak nem volt se vége, se hossza öladysége és a különféle régi királyhű családok megjelent képviselői között, akik Lady Margaret iránt mélységes tisztelettel viselkedtek; nem egy előkelő fiatalember haladt el előttük a szemle folyamán, még jobban kihúzva magát a nyeregben, s felágaskodtatta lovát, hogy saját lovasművészetét és paripájának tökélyét minél előnyösebb színben tüntesse fel Miss Edith Bellenden szemében. Ám ezek az ifjú lovagok, akármilyen előkelő származással és kétségbevonhatatlan királyhűséggel dicsekedhettek is, csupán annyi figyelmet keltettek Edithben, amennyit az udvariasság törvényei parancsolólag megkövetelnek. Közönyös füllel hallgatta a feléje szálló bókokat, melyeknek nem ártott, hogy meglehetősen kopottak voltak, hiszen Calprenede és Scudery mesterkéltséggel és terjedős regényeiből vették kölcsön erre az alkalomra, tükrökből, melyekben ama kor ifjúsága örömmel nézegette magát, jelmezbe öltözve, amíg a léhaság meg nem szabadította magát nehezékeitől, és fel nem cserélte elsőrendű gályáit (Cyrus, Cleopatra és más regényekre

gondolok) kisebb bárkákra, amelyek kevés vizet szorítanak ki, vagy - hogy világosabban beszéljek - olyan kevés időt vesznek igénybe, mint az a kis csónak, amelybe a nyájas olvasó ezúttal beszállni kegyeskedett. Ám a sors rendelése úgy szólt, hogy Miss Bellenden ne tanúsíthassa ugyanazt az egykedvű nyugalmat a nap befejeztéig.

Harmadik fejezet

*Ló és lovas ordít fájdalmasan,
Harcos és fegyver csattanva zuhan.*

Pleasures of Hope

Amikor a hadmozdulatok, tekintetbe véve az emberek és lovak félszességét, túrhetően lebonyolódtak, hangos kiáltozás jelezte, hogy a versenyzők készen állnak a már említett *popinjay*-tornára. A gyülekezet örömrivalgása közepette felállították az árbocot vagy póznát, amelyen kötelet feszítettek ki, s erre tűzték ki a célt. Még azok is, akik bizonyos rosszindulatú és gúnyos fintorgással nézték eddig a hűbéri milícia felvonulását, s nem titkolták ellenszenvüket a királyi ügy iránt, melynek a parádé tüntető megtestesülése volt, most nem bírták elfojtani élénk érdeklődésüket a közlő vetélkedés iránt. A cél felé tülekedve sorra bírálgatták minden egyes versenyző külsejét, amint előlépett, elsütötte fegyverét a célra, aztán megkapta ügyességének vagy ügyetlenségének a jutalmát a nézők tapsában vagy kacagásában. Ekkor egy karcsú fiatalember lépett elő, vállra vetett sötétzöld köpenyben s nagyon egyszerű öltözkémben, amely azonban nem nélkülözött bizonyos eleganciát és előkelőséget. Puskájával a kezében a vonalhoz lépett. Csipkés nyakfodra és tollas fővege nem közrendű emberre vallott. A nézők közt érdeklődő moraj támadt, melyről nehéz volt megállapítani, vajon az ismeretlen ifjú iránti osztatlan tetszést jelzi-e?

- Mit szóltok hozzá, urak! Egy olyan apának a fiát itt látni, ilyesféle merész bolondságon! - hangzott a felkiáltás az idősebb és merevebb puritánok sorából, akiknek kíváncsisága eddig bigottságuknál erősebbnek bizonyult, és megjelentek a torna színhelyén. De a többiek általában nem néztek a tornára olyan mogorván, s beérték azzal, hogy sok szerencsét kívánjanak egy néhai presbiteriánus vezető ember fiának, anélkül hogy tüzetesebben vizsgálgatnák, nem vét-e az illendőség ellen, ha a díjra pályázik.

Kívánságuk teljesült. A zöld köpenyes ifjú első lövésre eltalálta a *popinjay*-t. Ez volt a nap első kézzelfogható eredménye, ámbár több golyó repült el a cél közvetlen közelében. Hangos tetszésnyilvánítás következett. De a siker nem volt döntő, mivel az volt a szabály, hogy minden következő versenyző esélyét is biztosítsák, s azok, akiknek sikerült a célt eltalálniuk, újabb viadalra keljenek egymás közt, amíg valamelyikük be nem bizonyítja döntő fölényét a többi fölött. A sorban következők közül csupán kettő találta el még a *popinjay*-t. Az egyik magas termetű, közrendű fiatal férfi volt, aki arcát szürke köpönyeg mögé rejtette; a másik pedig előkelő ifjú lovas, feltűnően csinos külsejű, aki gondosan kiöltözködött erre az alkalomra. A szemle kezdete óta Lady Margaret és Miss Bellenden kíséretében tartózkodott, s csak akkor hagyta őket magukra, közömbös arcot vágva, amikor Lady Margaret megkérdezte, nem akad-e jó családból való és királyhű fiatalember, aki elvitatná a díjat az addig sikeres két ifjútól? Fél perc múlva a fiatal Lord Evandale leugrott lováról, kölcsönvett egy puskát az egyik csatlóstól, s miként már jeleztük, eltalálta a célt. Nagy izgalommal várták a verseny megújítását a sikeresen szerepelt három jelölt között. A herceg díszbatárját némi bajlódással kimozdították helyéből, hogy a verseny színteréhez közelebb kerüljön. A lovasok, férfiak és nők egyaránt, ugyanabba az irányba fordították lovuk fejét, és valamennyi szem az ügyességi torna kimenetelét leste.

A második mérkőzésben az ildomosság megkívánta, hogy a versenyzők sorshúzás útján döntsék el, milyen sorrendben lönek újra. Az első lövés a fiatal pórnak jutott, aki a célvonalba állt, félig felfedte köpönyegébe rejtett paraszti arcát, és így szólt a zöld lövészhez:

- Tudja, Mr. Henry, bármely más napon azt kívánnám, bárcsak mellétalálnék a maga kedvéért. De Jenny Dennison néz minket, és ezért muszáj kitennem magamért.

Célzott, és golyója annyira közel süvített el a cél mellett, hogy látni lehetett, amint a felfüggesztett figura, melyet célba vett, megremegett. Mindazonáltal nem találta el, leverten visszavonult a további versenytől, s igyekezett minél gyorsabban eltűnni a gyülekezetből, mintha attól félne, hogy felismerik. Most a zöld lövész lépett elő, és golyója másodszer is eltalálta a *popinjay*-t. Mindenki ordított, s a csödület végéből ez a kiáltás hangzott el:

- A régi jó igaz ügyre, hurrá!

Míg a hivatalviselők szemöldöküket ráncolták a pártütők ujjongó kiáltozására, a fiatal Lord Evandale szerencsét próbált, és megint sikert aratott; a nézőközönség arisztokrata és királyhű elemei üdvrivalgásba törtek ki. Ámde hátra volt még az ügyesség harmadik próbája.

A zöld lövész, mintha fejébe vette volna, hogy dülőre viszi a dolgot, átvette lovát attól az embertől, aki fogta számára; gondosan megvizsgálta a szerszámzatot, biztonságos-e, megigazította a nyeret, azután felpattant a ló hátára. Kezével intett az ácsorgóknak, álljanak félre, megsarkantyúzta lovát, és elszárguldott a hely mellett, ahonnan vágásban tüzelni akart; amint odaért, a lova nyakába vetette a gyeplőt, oldalvást fordult a nyeregben, elsütötte karabélyát és lepuskázta a *popinjay*-t. Lord Evandale utánozta példáját, noha sokan körülötte úgy vélték, ez az újítás eltér a megszokott gyakorlattól, és nem köteles követni. Ám ügyessége nem érte utol a másikat, és lova betanítása sem volt olyan tökéletes. A ló megingott abban a pillanatban, amikor gazdája tüzelt, és a golyó eltévesztette a célt. Akiket az imént meglepett a zöld lövész ügyessége, most nem győztek csodálkozni udvariasságán. Kijelentette, hogy az utolsó lövése nem érvényes, s azt javasolta ellenfelének, ne is számítsák találatnak, hanem ismételjék meg a versenyt gyalogosan.

- Én jobban szeretném lóháton, ha olyan betört és betanított lovam volna, mint az öné - mondta a fiatal lord ellenfeléhez fordulva.

- Tiszteljen meg nagyságod azzal, hogy az én lovamon próbálja meg újra, nekem meg adja kölcsön a nagyságodét - felelte a fiatal úriember.

Lord Evandale röstellte elfogadni ezt az udvarias ajánlatot, hiszen jól tudta, mennyire csökkentené győzelme értékét; nem tudta elnyomni azonban azt a vágyát, hogy kiköszörülje a lövészi hírnevén esett csorbát. Ezért kijelentette, hogy „nem tart ugyan egyáltalán igényt a nap dicsőségére (ezt kissé fitymálóan mondta), de ha a győztesnek nincs különösebben ellenére, szívesen elfogadja lekötelező ajánlatát, és lovat cserél vele, hogy újra megpróbáljon egy lövést, de csak úgy versenyen kívül”.

Miközben beszélt, merészen Miss Bellendenre nézett, s a hagyomány azt tartja, hogy a zöld *tirailleur*⁸ pillantása ugyanabba az irányba tévedt, ha nem is olyan nyíltan. Az ifjú lord utolsó próbálkozása éppen olyan sikertelen volt, mint az előző, s csak nehezen bírta megőrizni azt a fitymáló közönyt, amelyet addig magára öltött. De tudván, hogy a vesztes, ha dühös, nevetségessé válik, visszaadta ellenfelének a lovat, melynek hátán utolsó sikertelen próbálkozását tette, s visszakarta a magát; ugyanakkor köszönetét fejezte ki ellenfelének, aki - úgymond - helyreállította kedvenc paripája becsületét, hiszen már-már az a veszedelem fenyegette, hogy a szegény párát hibáztatja egy fogyatékoságáért, mely, mint mindenki meggyőződhetett róla, s köztük maga is, nem a lóé, hanem a lovasé. - Miután ezt a beszédet elmondotta (olyan hangon, mely a bosszúságot színlelt közönnyel igyekezett palástolni), felült a lovára és elporoszkált.

---

⁸ Lövész.

Ahogy a világban szokásos, még azok is, akik addig Lord Evandale győzelmét kívánták, végleges kudarcra után figyelmüket győztes vetélytársa fele fordították és neki tapsoltak.

- Ki ez? Hogy hívják? - szállt a kérdés szájról szájra a jelenlevő nemesség körében, ama néhány ember felé, aki a zöld köpenyes ifjút személyesen ismerte. Neve és rangja csakhamar köztudomásúvá vált, s mivelhogy ahhoz az osztályhoz tartozott, melynek tagjait észrevenni egy nagy ember méltóságán sem ejt csorbát, a herceg négy barátja (azzal a buzgósággal, melyet a szegény Malvolio képzelt kíséretének tulajdonít) odasietett, hogy a győztest a kegyelmes úr magas színe elé vezesse. Miközben diadalmenetben vitték a nézők tömegén keresztül, s csak úgy záporoztak rá a dicséretek sikere miatt, véletlenül, vagy inkább, mert arra vezették, elhaladt Lady Margaret és unokája előtt. A *popinjay-kapitány* és Miss Bellenden arca vérpiros lett; utóbbi nagy zavarban, de udvariasan viszonzta a győztes köszöntését, aki mélyen meghajolt, szinte a nyerge szarváig, amint elléptetett előtte.

- Ismered ezt a fiatalembert? - kérdezte Lady Margaret.

- I... igen, asszonyom, a nagybátyámnál találkoztam vele... és... néha-néha másutt is - hebegte Miss Edith Bellenden.

- Úgy hallom, azt mesélgetik itt - mondta Lady Margaret -, hogy a fiatalember az öreg Milnwood unokaöccse.

- Néhai Morton of Milnwood ezredes fia, azé, aki lovasezrede élén bátorságával annyira kitüntette magát Dunbarnál és Inverkeithingnél - mondta egy úriember, aki Lady Margaret mellett lovagolt.

- És aki azelőtt a puritánok ügyéért harcolt a marstoni mocsárban és a Philip-dombon, úgy bizony! - mondta Lady Margaret, nagyot sóhajtván, amint felsorolta a végzetes helyeket, amelyeket férje halála vésett gyászosan emlékezetébe.

- Méltóságos asszonyom emlékezete nem csal - mondta az úriember mosolyogva -, de most már jó lenne mindezt elfelejteni.

- *Neki* kellene emlékezni rá, Gilbertsleugh - felelte Lady Margaret -, és óvakodnia attól, hogy idetolakodjék azoknak a társaságába, akikben neve, tudhatná, kínos emlékeket ébreszt.

- Ne felejtse el, kedves hölgyem - mondta az, aki az ifjút megnevezte -, ezt a fiatalembert kötelessége szólította ide, hogy nagybátyja nevében szolgálatot teljesítsen. Örülnék, ha az országban minden birtok ilyen jóvágású fickót küldene ki.

- Nagybátyja éppen olyan kerekfejű, azt hiszem, mint néhai apja volt - mondta Lady Margaret.

- A nagybátyja afféle vén zsugori - felelte Gilbertsleugh -, akinél egy aranytallér többet nyom a latban, mint bárminő politikai meggyőződés! Így aztán, ha nincs is éppen ínyére, elküldi unokaöccsét a szemlére, nehogy megbírságotlóják vagy még jobban megbüntessék. Egyébként azt hiszem, a fiatalember boldog, hogy egy napra megszabadult az ódon Milnwood ház unalmától, ahol nem kerül szeme elé más, csak képzelt betegségekől nyögdécselő nagybátyja és kedvenc házvezetőnője.

- Nem tudja, hány embert és lovat róttak ki Milnwood birtokára? - folytatta a kérdezősködést az öreg dáma.

- Két lovast teljes felszereléssel - felelte Gilbertsleugh.

- A mi birtokunk - húzta ki magát Lady Margaret méltóságteljesen - mindig nyolc embert állított ki a szemlére, Gilbertsleugh kuzen, s gyakran háromszor annyi főből álló önkéntes segédcsapatot. Emlékszem, Károly király, ő szent felsége, amikor Tillietudlemben reggelizett, különös nyomatékkal érdeklődött...

- Látom, a hercegi batár elindult! - mondta Gilbertsleugh, akit ebben a pillanatban ugyanaz a rémület fogott el, mint Lady Margaret közelében mindenkit, ha a derék hölgy megint megpendítette a családi kastélyt megtisztelő királyi látogatás témáját. - Látom, a hercegi batár elindult, és azt hiszem, méltóságos asszonyomnak élnie kell azzal a születési előjogával, hogy nyomban utána hagyhassa el a terepet. Megengedi, hogy méltóságos asszonyomat és Miss Bellendent hazakísérjem? Azt mondják, elvadult whig csoportok ólálkodnak a környéken, s attól sem riadnak vissza, hogy a kisebb számban hazafelé tartó jóérlémmű embereket megtámadják és lefegyvereznek.

- Köszönjük, kedves rokon - mondta Lady Margaret -, de mivel saját kísérettel rendelkezünk, azt hiszem, másoknál kevésbé szorulunk arra, hogy barátaink terhére legyünk. Lesz olyan jó utasítani Harrisont, hogy embereinket valamivel fürgébben hozza ide? Ugy vezeti őket ide, mintha temetési menet élén poroszkálna.

A kísérő úriember továbbította a lady parancsát hűséges tisztartójának.

A derék Harrisonnak nyomós okai voltak arra, hogy ennek a parancsnak a bölcsességében kételkedjék, de mihelyt kiadták és megkapták, kénytelen volt engedelmessé válni, így hát, nyomában a komornyikkal, vágta kezdett, olyan katonás tartásban, mely elvárható egy embertől, aki Montrose alatt szolgált; közben dacos arcot vágott, melyet még zordabbá és vadabbá tettek egy messzely pálinka benne gomolygó, lelkesítő gőzei; katonás feladatainak szüneteiben ugyanis sikerült egy percet szakítania arra, hogy poharat ürítsen a király egészségére és a Covenant vesztére. Sajnos, ez az erőteljes frissítő elfelejtette vele azt, hogy több figyelmet fordítson háttérjére, Goose Gibbie bajaira és nehézségeire. Mert mihelyt a lovak könnyű vágatásba kezdtek, Gibbie hosszú szárú csizmái, melyekben a szegény fiú sehogy sem tudta megvetni a lábát, csapkodni kezdték lova oldalait, s mivel hosszú tarajos sarkantyúkkal voltak felszerelve, a ló, türelmét veszítve, szökdelni és ágaskodni kezdett. A szegény Gibbie segélykiáltásai nem jutottak el a mindenről elfelejtkező komornyik fülébe, részben, mert elnyelte őket az acélszakas öblös ürege, amelyben Gibbie feje szinte elveszett, másrészt pedig túlharsogta a *Bátor Graemes* harcias dallama, amelyet Mr. Gudyill tüdeje teljes erejéből füttyölt.

Az eredmény az volt, hogy a ló sürgősen átvette az ügyek intézését, s miután néhányszor ide-oda szökött a nézők nagy mulatságára, teljes sebességgel nekirontott a már ecsetelt óriási családi batárnak. Gibbie lándzsája kiszabadult akasztójából, és két keze közé szorult, amelyek (kénytelen vagyok sajnálattal bevallani), dicstelen módon kerestek biztonságot a ló serényében, amelybe izmaik minden erejével megkapaszkodtak. Sisakja is teljesen előrecsúszott az arca fölé, úgyhogy éppolyan keveset látott előre, mint hátrafelé. De ha lát is, az adott körülmények között nem sokat segített volna rajta, mert lova - mintha szövetséget kötött volna a rebellekkel - teljes sebességgel rohant a herceg ünnepélyes batárja felé, s Gibbie kiálló lándzsája a kocsik ablakát fenyegette azzal, hogy keresztüldöf útjában mindent és mindenkit, akár csak Orlando hírneves lándzsája, amely az olasz eposzköltő szerint egyetlen lökésével annyit szerezett nyársalt fel, mint egy francia, ha békákat spékelt.

Rohanásának baljós irányát látva, a batár valamennyi utasa rémülettel és felháborodással vegyes ordításban tört ki a kocsin belül és kívül egyszerre, ami azzal a szerencsés körülménnyel járt, hogy elhárította a fenyegető veszedelmet. Goose Gibbie szeszélyes paripája ugyanis megrettent a lármától, hirtelen megfordult, elbotlott, s vad rúgkapalózással feltápáskodott. A hosszú szárú csizma, az egész szerencsétlenség okozója, méltón régi hírnevéhez, amelyet akkor szerzett, amikor különb lovagok lábát ékesítette, a ló ugrándozását újabb sarkantyúzásokkal viszonzta, miközben tekintélyes súlyával megőrizte helyét a kengyelben. Nem úgy Goose Gibbie, aki egyszerűen kirepült ebből a lötyögő és súlyos lábbeliből, és a ló

fején átbukva, valamennyi néző hahotája közben ért földet. Lándzsája és sisakja bukásában hűtlenül elhagyta, s hogy gyalázata teljes legyen, Lady Margaret Bellenden, aki nem is volt teljesen tudatában, hogy éppen az ő egyik harcosán derülnek a nézők, éppen akkor ért oda, amikor aprócska vitézét kihántották orozslánbőréből - vagyis a bivalybőr kabátból, amely elborítja.

Mivel nem avatták be előzőleg ennek a metamorfózisnak a titkába, melynek okát nem is sejtette, meglepetése és haragja óriási volt, s nem sokat enyhített rajta tisztartójának mentegőzése és magyarázata. A lady sietve megkezdte a visszavonulást hazafelé, végtelen felháborodással hallgatva a társaság kiáltozását és kacagását, s nagy kedve lett volna kitölteni haragját az engedetlen udvaroson, akit Goose Gibbie olyan szerencsétlenül helyettesített. A *nemesek* java része közben szétoszlott, s még útközben hazafelé is pompásan mulattak a fura baleseten, mely Tillietudlem fegyveres csapatát érte. A lovasok is kisebb csoportokban - aszerint, hogy útjuk meddig volt közös - elhagyták a torna színhelyét, kivéve azokat, akik kipróbálták ügyességüket a *popinjay-verseny*-en, mivel ezek ősi szokás szerint kötelesek voltak kapitányukkal áldomást inni, mielőtt hazatérnének.

Negyedik fejezet

*Vásáron lándzsások előtt
játszott s vígan beöltözött,
sisak, kard, dárda tündökölt
mint gyöngy-sorok;
Most mily dudád pótolja őt?
Habbie halott!*

Elégia Habbie Simpsonról

A lovascsapat élén, a kis mezővárosba vezető országúton Niel Blane haladt, a város dudása, fehér gallowayi lovacskáján, törrel és pallossal felfegyverezve; nála volt a dudája is, melynek sípjáról annyi szalag libegett, hogy elég lett volna hat faluszépének a vásáron vagy a templomban parádézni. Niel, ez a tiszta jól megtermett, nagy szuflájú fickó megérdemelten nyerte el X. város dudásának állását meg a velejáró illetményeket - nevezetesen: az úgynevezett Dudástelket, vagyis körülbelül egyholdnyi rétecskét; évente öt skót márkát és egy új kabátot a város színeiben; egy ezüsttallér reménységét a tisztújítás napján, feltéve, hogy a polgármester hajlandó az ilyen borralaló kifizetésére, és pénze is van rá; végül az a privilégium, hogy évente egyszer, tavasszal, látogatást tehessen a környék minden egyes úri házában, hogy szívüket muzsikával örvendeztesse meg, a magáét pedig az ő sörükkel és pálinkájukkal, s ilyenkor egy kevés vetőmagot is kunyorálhasson ki mindenütt.

Mindeme felbecsülhetetlen előnyökön kívül Niel, személyes vagy szakmabeli kiválósága révén, megnyerte egy csinos özvegyasszony szívét is, aki akkoriban a városka legjobb kocsmájának tulajdonosa volt. Ennek az asszonykának első férje olyan szigorú és híres presbiteriánus volt, hogy szektája körében Gaius, a vámszedő néven emlegették, s a zordabb hívek közül sokan megbotrántkoztak utódjának mestersége miatt, s hogy özvegye másodszor éppen ilyen férjet választott magának. De mivel a Howff saját főztű söre megőrizte páratlan hírnevét, régi vendégei többnyire tovább is előnyben részesítették. Jellem dolgában az új kocsmáros az alkalmazkodó fajtához tartozott, ami lehetővé tette számára, hogy szigorúan ügyelve a kormánykerékre, kis hajóját biztonságosan vezesse az összecsapó pártok hullámain keresztül. Jó kedélyű, eszes, önző fickó volt, fütyült minden egyházi és állami vitára, s csak azzal törődött, hogy elnyerje minden vendége jóindulatát, akármelyik táborhoz tartozik is. De jellemét és általában az ország állapotát jobban megvilágítja az olvasó előtt, ha beszámolunk azokról az utasításokról, melyekkel ez a Niel a kislányát ellátta, körülbelül tizennyolc éves korában, amikor beavatta azokba a feladatokba, amiket azelőtt a felesége látott el hűségesen, amíg a derék asszonyt ki nem vitték a városka temetőjébe, körülbelül hat hónappal történetünk kezdete előtt.

- Jenny - mondta Niel Blane, amint a lány segített neki dudájától megszabadulni -, ez az első nap, amikor derék anyád helyébe lépve kiszolgálod a közönséget; micsoda kedves asszony volt ő, tudott a vendégek nyelvén beszélni, szerették is whigek és toryk egyaránt, a felvégen éppúgy, mint az alvégen. Nehéz lesz neked a helyét betöltened, kiváltképp egy olyan forgalmas napon, mint a mai, de alá kell vetnünk magunkat Isten akaratának. Jenny, akármit kér is Milnwood, meg kell kapnia, hiszen ő a *popinjay* kapitánya, s a régi szokásokat tiszteletben kell tartani; ha nem tudja kifizetni a számláját egyedül, s tudom, hogy rövid pórázra van fogva, sebj, majd bevasalom a bácsiján. A segédlelkész Grahame zászlóssal kockázik. Légy hozzájuk figyelmes és udvarias, a papság meg a katonaság sok bajt okozhat ezekben az időkben, ha magunkra haragítjuk őket. A dragonyosok sörért kajabálnak - rakoncátlan fickók, de

előbb-utóbb fizetnek valahogy. A szelíd fejőstehenünket, a legjobbat az istállóban, a fekete Frank Inglistől meg Bothwell őrmestertől vásároltam tíz skót fontért, és egy ültükben itták el az árát.

- De, apám - szakította félbe Jenny -, azt mondják, a tehenet a két aljas gazfickó Bell's Moor gazdasszonyától hajtotta el, mert elment meghallgatni egy szabadtéri prédikációt vasárnap délután!

- Csitt, csitt, te buta teremtés! - mondta az apja. - Semmi közünk hozzá, hogyan jutottak a jószághoz, amit eladnak... intézzék el a lelkiismeretükkel! Igaz is, Jenny, figyelj csak arra a keménykötésű fickóra, aki ott ül a kemencepadkán, és hátat fordít mindenkinek. Nekem úgy rémlik, a presbiteriánusok közé tartozik, mert láttam, megriadt egy kicsit, amikor megpillantotta a vöröskabátosokat. Azt hiszem, szívesen továbbnyargalt volna, de a lova (jó herélt ló) már nagyon kifáradt; meg kellett vele állnia egy kis pihenőre, akár akarta, akár nem. Szolgáld ki ügyesen, Jenny, minél kevesebb feltűnéssel, ne uszítsd rá a katonákat azzal, hogy kérdésekkel faggatod. De nehogy szobát adj neki egyedül, még ránk fognak, hogy rejtegetjük! Ami meg téged illet, Jenny, légy udvarias mindenkire, de ne törődj az ostobaságokkal, amikkel a legények szédíteni próbálnak, ha valaki a fogadósszakmában dolgozik, sok mindent le kell nyelnie. Jó anyád, Isten nyugosztalja, eltűrt legalább annyit, mint bármely más asszony; de el a kezekkel, ahogy megköveteli a tisztesség. Ha valaki sokat megenged magának, kiálts csak értem. És igaz is! Amikor a sör mocorogni kezd bennük, összebeszélnek mindenfélét az egyházi meg állami kormányzatról, és akkor könnyen hajba kapnak. Hát csak csinálják! A harag szomjasító szenvedély; minél jobban veszekednek, annál több sört isznak, az ám! Ilyenkor nyugodtan adhatsz nekik a gyengébb minőségűből, legalább nem hevülnek fel annyira, egyébként észre sem veszik a különbséget!

- De, apám - mondta Jenny -, ha püfölni kezdik egymást, mint a múltkoriban, mit csináljak? Kiáltsak érted?

- Semmi esetre sem, Jenny! A verekedésben úgyis csak azt püfölik el a legjobban, aki a leghevesebb. Ha a katonák kardot rántanak, hívd a káplárt meg az őrséget; hívj tanácsost, polgárőrt vagy városatyát, de engem semmi esetre se hívj, mert ma egész nap a dudát fújtam, és bizony jól elfáradtam; nyugodtan akarom elkölteni vacsorámat a belső szobában. És most jut eszembe, Lord Lickitup (ez a régi uraság, aki már nem az) rendelt egy kis sört meg sós heringet; vidd oda neki, rángasd meg a kabátujját és súgd a fülébe, hogy boldog lennék, ha velem vacsorázna; a legjobb vendégem volt valamikor, s nem akar semmit, de lehet, hogy jó vendégem lesz megint; ma éppen úgy szeret vedelni, mint régen. És ha van egy szegény ismerősöd, aki nehezen fizet, mert nincsen pénze, s haza kéne mennie, de messze lakik, ne sajnálj tőle egy korty italt meg egy lepényt, attól még nem megyünk tönkre, és jól fest, ha egy kicsire nem néznek egy olyan házban, mint a mienk. Most meg, bogaram, eriggy és szolgáld ki a népet, de előbb nekem hozzád vacsorát meg két korsó sört és egy icce pálinkát.

Miután ily módon minden gondját áthárította Jennyre, mint miniszterelnökére, Niel Blane és a *ci-devant* lord - valamikor előkelő vendége, most meg boldog, hogy asztaltársa lehet - letelepedtek, távol az ivó zajától, hogy az est hátralevő részén jól érezzék magukat.

Ám Jenny birodalmában annál nagyobb volt a zenebona. A *popinjay* bajnokai kapitányuk vendéglátását élvezték és viszonzták; ő maga csak nagyon mértékletesen ivott, de gondja volt rá, hogy a kupa kellő gyorsasággal járjon körbe a többiek között, mert különben úgy érezték volna, nem bánnak velük gavallérosan. Számuk azonban fokozatosan apadt, s végül négy-öt emberre fogyott le; ők is már arról kezdtek beszélni, hogy ideje lesz szedelőzködni. Nem messze tőlük, egy másik asztalnál, az a két dragonyos ült, akiről Niel Blane beszélt: egy őrmester és egy közlegény, mindketten a híres-neves John Grahame of Claverhouse gárdaezredből. Ennek a csapatnak még az altisztjeit és közlegényeit is többre tartották, mint a közön-

séges zsoldos katonákat. Inkább a francia muskétások rangját közelítették meg, kadétoknak tekintették őket, akik egyelőre legénységi szolgálatot teljesítenek, abban a reményben, hogy megkapják a tiszti kinevezést, ha kitüntetik magukat.

Sok jó családból való fiatalember akadt az ezred soraiban, ami erősen növelte e katonák büszkeségét és önérzetét. Nevezetes példa erre az említett altiszt személye. Igazi neve Francis Stewart volt, de általában Bothwellnek hívták és ismerték, mivel egyenes ágú leszármazottja volt az utolsó grófnak, aki ezt a nevet viselte - nem a szerencsétlen Stuart Mária királynő gyálázatos szeretőjének, hanem Francis Stewartnak, Bothwell grófjának, aki nyughatatlanságával és állandó összeesküvéseivel sok zavart okozott VI. Jakab uralkodásának kezdetén, s végül száműzötten halt meg, nagy szegénységben. Ennek a grófnak a fia I. Károlyhoz folyamodott apja elkobzott birtokainak részleges visszaadása végett, de azok a főnemesek, akiknek kiutalták ezeket a birtokokat, hallani sem akartak arról, hogy markukból kiengedjék. A polgárháborúk kitörése azután végleg tönkretette a grófi csemetét, mert elvágta azt a kis nyugdíjat is, amelyet I. Károly engedélyezett neki, s így a legnagyobb nyomorban halt meg. Az ő fia katonaként szolgált Angliában és külföldön, sok megpróbáltatáson esett át, s végül boldog volt, hogy altiszti rangban szolgálhatott a gárdaezredben, holott a királyi család egyenes leszármazottja volt, mivel a birtokaitól megfosztott Bothwell gróf apja VI. Jakab törvénytelen fia volt.⁹ Nagy testi ereje, a fegyverforgatásban tanúsított ügyessége, valamint származásának különös körülményei hamar felhívták rá tisztjei figyelmét. Ám ő erősen kivette részét abból a szabadosságból és zsarnokoskodásból, amely nagyon is elterjedt e katonák közt, akik megszokták, hogy a kormány nevében bírságokat vessenek ki, ingyenes bekvártélyozást követeljenek, és minden módon nyomorgassák a vastagnyakú presbiteriánusokat. Annyira eldurvultak az ilyen kiküldetésekből, hogy úgy képzelték, bármilyen túlkapást elkövethetnek, mintha teljesen fölülte állnának minden törvénynek és hatóságnak, kivéve saját tisztjeik parancsait. Ilyen alkalmakkor Bothwell rendszerint társain is túltett.

Bothwell és cimborái aligha maradtak volna csendben ilyen sokáig, ha nem fékezi őket zászlósuk jelenléte, aki a városkában állomásozó kisebb osztag parancsnoka volt, s most azzal szórakozott, hogy a helybeli segédlelkésszel kockát vetett. De hirtelen mindkettőjüket elszólították mulatságukból, hogy valami sürgős ügyben a polgármesterrel tárgyaljanak. Bothwell nem késlekedett kifejezésre juttatni megvetését az itt maradt társaság iránt.

- Hát nem különös, Halliday - mondta bajtársának -, hogy ez a sok tökfilkó egész este itt dőzsöl, anélkül hogy eszükbe jutna a király egészségére inni?

- De hiszen koccintottak már a királyra - felelte Halliday. - Hallottam, amikor az a fickó, ott, az a zöld káposztahernyó őfelsége egészségére emelte poharát.

- Igazán? - mondta Bothwell. - Akkor hát, Tam, beszéljük rá őket arra is, hogy igyanak St. Andrews érsekének egészségére, mégpedig térdre ereszkedve!

- Úgy legyen, a teremburáját! - kiáltotta Halliday -, és aki ellenkezni mer, bevisszük az őrszobára, és megtanítjuk lovagolni a csikón, amit tölgyfamakk ellett, egy-egy karabélyt állítva a lábára, hogy ki ne billenjen!

- Nagyon helyes, Tam - folytatta Bothwell -, és hogy szépen sorjában haladjunk, elkezdem azzal a duzzogó búzavirággal, ott, a kemence sarkában!

Fel is állt, és hüvelybe dugott pallosát hóna alá kapva, hogy tervbe vett pimaszkodásának nagyobb nyomatékot adjon, odaállt az idegen elé, akiről Niel Blane beszélt, amikor felhívta

---

⁹ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: II. Bothwell strázsamester.

leánya figyelmét erre az emberre, aki minden valószínűség szerint a makrancos presbiteriánusok közé tartozik.

- Bátorodom megkérni, szeretett hívem - mondta a zsoldos mesterkéltén ünnepélyes hangon, egy vidéki prédikátor szenteskedő modorát utánozva -, hogy kegyeskedjék felállni padkájáról, miután csülkeit meghajlította s térde már a padlón nyugszik, kedvesem, ezt a serleget megragadva, melyet világi nyelven messzelynek neveznek, a benne levő nektárt, útszéli nevén pálinkát, St. Andrews érseke ökegyelmességének, Skócia érdemdús primásának egészségére és dicsőségére üríteni.

Mindenki az idegen válaszát leste. Arcvonásai szigorúak, szinte félelmetesek voltak, és szemének vágása, ha nem is éppenséggel ferde, majdnem olyan volt, mintha hunyorgatva összehúzná, ami még fokozta arcának zord kifejezését. Hozzájárult ehhez vállas, izmos, zömök, a közepesnél kissé alacsonyabb testalkata is, s mindez arra vallott, hogy olyan ember lehet, aki aligha érti a durva tréfát vagy nyeli le a sértést megtorlatlanul.

- És mi lenne a következménye - kérdezte -, ha nem lennék hajlandó eleget tenni udvariatlan felszólításának?

- A következménye, kedvesem? - mondta Bothwell gúnyolódó hangon. - Először is az, hogy kissé elcsavarintanám azt a gyönyörűséges ormányodat. Másodszer, kedvesem, egy ökölcsapással helyreállítanám szemed eltorzult látóképességét. Végül pedig, kedvesem, kardom lapjával megsimogatnám egy kicsit rebellis vállaidat!

- Csakugyan? - mondta az idegen. - Akkor hát ide azt a kupát! - s kezébe fogva, különös hangon és modorban kiáltá:- St. Andrews érsekére és a helyre, melyet most érdeme szerint betölt! Bárcsak minden főpap Skótországbán követné a nagy tiszteletű James Sharpe példáját!

- Letette a húségesküt! - ujjongott Halliday.

- De valamiféle módosítással - mondta Bothwell. - A fene érti, az átkozott nyírottfülű mit locsogott itt összevissza!

- Ejnye, uraim - mondta Morton, aki már nehezen tűrte a katonák szemtelenségét -, mint jó alattvalók jöttünk össze itt egy vidám alkalom megünneplésére, s joggal megkívánhatjuk, hogy ne háborgassanak effajta vitákkal!

Bothwellnek már ajkán volt a durva válasz, de Halliday suttogva figyelmeztette a szigorú parancsra, hogy a katonák ne bántsák azokat az embereket, akik a tanács rendeletének engedelmeskedve eljöttek a szemlére. Ezért Bothwell dühös pillantással mérte végig Mortont, majd kijelentette:

- Jól van, Popinjay úr, nem zavarom meg az uralmát, hisz úgylis csak éjfélig tart, ha jól tudom. Furcsa dolog, Halliday - tette hozzá cimborájához fordulva -, micsoda hűhót csapnak abból, hogy valaki elsüti a madarászfintáját egy célra, amelyet egynapi gyakorlás után akármelyik asszony vagy gyerek is eltalálna! Nomármost, azt mondom, ha ez a *popinjay-kapitány* vagy a bandájából bárki más hajlandó lenne kiállni velem akár kardra, akár pallosra, akár vívótörrre vagy kurtakésre, egy aranydukátért első csepp vérig... annak már lenne valami értelme! Vagy azt se bánom, az áldóját! ha valamelyik tökfilkó birokra kel velem, avagy kiáll rudat hányni, súlyt emelni, lándzsát törni, ha már úgy áll a dolog, hogy nincs merszetek kihúzni hüvelyéből azt a vacak micsodát, ami a derekatokon fityeg! - s lábujjával megvetően megbökte Morton kardja végét.

Morton türelme elfogyott, és óvatossága is cserbenhagyta. Éppen dühös választ akart adni Bothwell pimasz megjegyzéseire, amikor az idegen közbelépett.

- Ez az én vitám - mondta -, és a jó ügy érdekében magam fogom elintézni. Mondd csak, barátocskám - fordult Bothwellhez -, nincs kedved egyet birkózni velem?

- A legnagyobb örömmel, kedvesem - felelte Bothwell. - Addig birkózunk, amíg az egyik le nem teríti a másikat vagy mindketten egymást.

- Jól van - kiáltotta ellenfele. - Bízom Őbenne, ki ilyenkor segíteni tud, hogy tüstént megtanítalak mósresre minden csúfolódó Rabshake okulására!

Ezzel ledobta válláról durva szövésű lovasköpenyegét, s nagy eltökéltséggel kinyújtotta izmos, napbarnította karját, mutatva, hogy készen áll a küzdelemre. A zsoldos csöppet sem ijedt meg ellenfele izmos alakjától, domború mellkasától, széles vállától; oda se hederítve, sőt nyugodtan füttyörészve kioldotta övét, és ledobta katonaköpenyét. A társaság körülállta őket, és izgatottan várta a fejleményeket.

Az első menetben mintha a zsoldos lett volna némi fölényben, még a másodikban is, de egyelőre egyiket sem lehetett még döntőnek tekinteni. Ám nyilvánvaló volt, hogy túl korán vetette be minden erejét egy olyan ellenféllel szemben, aki nagy kitartással, erővel, ügyességgel és jó tudóval rendelkezett. A harmadik kulcsoláskor az atyafi egyszerűen felemelte ellenfelét, és olyan erővel csapta földhöz, hogy egy percig kábultan, mozdulatlanul feküdt ott. Bajtársa, Halliday tüstént kardot rántott.

- Megölted az őrmesteremet! - rivallt a győzelmes birkózóra. - Mindenre, ami szent, ezért felelni fogsz!

- Vissza! - kiáltotta Morton és a társai is. - Szabályos birkózás volt. A bajtársad verekedni akart és meg is kapta.

- Igaz, igaz - mondta Bothwell feltápászkodva. - Dugd vissza a gyíklesődet, Tam. Sose gondoltam volna, hogy akad egy kopaszra nyírt a kerekfejűek közt, aki a királyi gárda szeme fényét így földre tudná teríteni egy nyavalyás kocsmában! Ide hallgass, komám, add a kezed! - Az idegen Bothwell felé nyújtotta kezét, az őrmester megragadta és erősen megszorította. - Megígérem neked, hogy eljön az idő, amikor újra találkozunk, és megismételjük ezt a viadalt, komolyabb formában.

- Én pedig megígérem neked - felelte az idegen, a kézszorítást ugyanolyan erővel viszonzva -, ha újra találkozunk, éppen olyan alacsonyra nyomom le a fejedet, mint most, de úgy, hogy nem lesz többé erőd felemelni!

- Jól van, kedvesem - felelte Bothwell. - Ha whig vagy is, legalább kemény és bátor fickó vagy, így hát minden jót kívánok még neked is... De jól tennéd, ha felülnél a lovacskádra, mielőtt a zászlós visszajön, mert hidd el, elintézett már nálad kevésbé gyanúsnak tetsző fickókat!

Az idegen alighanem úgy vélte, hogy a tanács nem megvetendő; pénzt dobott az asztalra számlája kiegyenlítésére, s az istállóba sietve, előhozta fekete, táltos lovát, mely a pihenéstől és az abraktól új erőre kapott.

- Utam Milnwood felé visz - jegyezte meg az idegen Mortonhoz fordulva. - Hallom, ön ott lakik. Nem részesítene abban a kitüntetésben és védelemben, hogy társaságában maradhassak?

- Ó, hogyne - felelte Morton, ámbár volt ennek az embernek a modorában valami komor és konok zordság, amelytől lelke visszaborzadt. Társai udvarias búcsúzás után szerteszéledtek a szélrózsa minden irányában, néhányan még együtt maradtak velük egy mérföldnyi távolságig; de végül egyenként lemaradoztak, s ők ketten magukra maradtak.

Alig hagyta el a társaság a Howffot, ahogy Blane kocsmáját nevezték, amikor kürtzó és dobpergés hallatszott. A zsoldosok a váratlan riadóra fegyveresen felsorakoztak a piactéren, míg Grahame zászlós (Claverhouse rokona) és a város polgármestere komoly, aggódó arccal sietett Niel Blane szobájába, nyomukban fél tucat katonával és alabárdos őrral.

- Ajtókba őrséget! - volt a zászlós első szava. - A házat nem hagyhatja el senki! Mit jelentsen ez, Bothwell? Nem hallotta, hogy riadót fújtak?

- Éppen indult a kvártélyára, uram - mondta a bajtársa. - Elesett, és csúnyán megütötte magát.

- Verekedésben, mi? - mondta Grahame. - Hát ha így elhanyagolja a kötelességét, királyi vére sem menti meg a büntetéstől.

- Miféle kötelességmulasztást követtem el? - kérdezte Bothwell duzzogva.

- A szállásán kellett volna tartózkodnia, Bothwell őrmester! - felelte a tiszt. - Ritka alkalmat mulasztott el. Az imént kaptuk a hírt, hogy St. Andrews érsekét hajmeresztő, aljas módon meggyilkolták. Lázadó whigek bandája követte és állította meg a kocsiját a Mágus-mocsárban, St. Andrews városa közelében. Kirángatták a kocsiból, és karddal meg törrel küldték a másvilágra.¹⁰

Mindnyájan megdöbbenek a hír hallatára.

- Itt van a személyleírásuk - folytatta a zászlós, előhúзва egy proklamációt. - A vérdíj ezer skót márka mindegyikük fejére.

- Az eskü! Az eskü és a módosítás! - kiáltotta Bothwell Hallidaynek. - Most már értem, mit jelent. Az áldóját! Mért is nem csíptük nyakon abban a minutumban! Nyergeld meg a lovainkat, Halliday! Volt-e köztük, zászlós uram, egy széles vállú, zömök, hordómellű ember, karcsú, sasorrú?

- Várjon csak, várjon, hadd nézzem meg a papirost - felelte Grahame zászlós. - Hackston of Rathillet... magas, szikár, fekete hajú...

- Nem az én emberem - mondta Bothwell.

- John Balfour, más néven Burley, sasorrú, vörös hajú, termete öt láb nyolc hüvelyk.

- Ez az... pontosan ő! - kiáltotta Bothwell. - Fél szemére iszonyúan kancsal, mi?

- Úgy bizony - folytatta Grahame. - Erős fekete lovat nyargal, amelyet a primástól rabolt el, a gyilkosság alkalmával.

- Ugyanaz az ember - kiáltotta Bothwell -, és a ló is ugyanaz! Negyedórája sincs, hogy itt volt, ebben a szobában!

Néhány gyors kérdés, s a válaszok még jobban megerősítették a feltevést, hogy az a zord és tartózkodó idegen nem volt más, mint Balfour of Burley, a gyilkos banda tényleges vezére, aki tévelygő szenvedélye dühében megölte a primást, noha csak véletlenül került útjukba, mivel tulajdonképpen egy másik embert üldöztek, akit halálosan gyűlöttek.¹¹ A véletlen találkozás felizgatott képzeletükben a gondviselés akaratának tűnt, és hidegvérű kegyetlenséggel kioltották az érsek életét, abban a hitben, hogy - miként mondták - az Úr maga adta őt a kezükbe.¹²

- Lovat, lovat! és utánuk, emberek! - kiáltotta Grahame zászlós. - A gyilkos feje annyi aranyat ér, amennyit nyom!

---

¹⁰ A merénylet leírása megtalálható minden, a korrall foglalkozó történelmi munkában. Részletesebben ismerteti azonban az eset egyik résztvevője, James Russell, akinek beszámolóját Kirkton közli *A skót egyház története* című műve Függelékében. (*Walter Scott jegyzete*)

¹¹ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: III. Sharpe érsek gyilkosai.

¹² Lásd *A szerző jegyzetei*-t: III. Sharpe érsek gyilkosai.

Ötödik fejezet

*Ó véd meg, ifjú az Úr templomát -
nem ember hív - siess a falra hát,
hol rótkeresztes zászlók hada vár,
s a győzelem vagy a dicső halál!*

James Duff

Morton és útitársa eljutott bizonyos távolságra a várostól, anélkül hogy egyikük is megszólította volna a másikat. Mint már említettük, volt valami visszataszító az idegen modorában, ami elvette Morton kedvét attól, hogy beszélgetésbe kezdjen, amaz pedig szintén kevés kedvet mutatott a társalgáshoz, amíg hirtelen meg nem kérdezte:

- Mi keresnivalója van egy olyan apa fiának, mint az öné, afféle istentelen mulatságban? Vajon hogy keveredett bele?

- Teljesítem alattvalói kötelességemet, és nem ártok vele senkinek, ha kedvem szerint szórakozom - felelte Morton kissé sértődötten.

- Azt hiszi, kötelessége önnek vagy bármely más keresztény ifjúnak fegyverbe öltözni, azoknak a kedvéért, akik úgy ontották Isten szentjeinek vérének a sivatagban, akár a vizet? Vagy tisztességes szórakozásnak nevezi azt az időpocsékolást, hogy egy batyu tollra lövöldöz, s azzal fejezi be a napot, hogy kocsmákban és vásárhelyeken vedel, amikor az Úr, a Hatalmas, rostával a kezében járja az országot, hogy megtisztítsa a búzát a pelyvától?

- Beszédjéből arra következtetek - felelte Morton -, hogy ön azok közé tartozik, akik jónak látják szembehelyezkedni a kormánnyal. Mi jut eszébe, ilyen veszedelmes szavakat intézni valakihez, akit nem ismer? Nem olyan időket élünk, hogy biztonságos lenne az efféle beszédre hallgatnom.

- Nincs választásod, Henry Morton - felelte a másik. - Az Úr kiszemelt valamire, s ha Ő szólít, engedelmeskedned kell. Azt hiszem, még nem jutott el füledbe egy igazi prédikátor szava, mert ha eljutott volna, már régen az lennél, amivé egy nap bizonytalansággal leszel!

- Mi is a presbiteriánus hitet követjük, akárcsak ön - mondta Morton.

Hiszen nagybátyja családja ama szépszájú presbiteriánus lelkészek egyikének lelki malasztját vette igénybe, akik eleget tettek bizonyos kikötéseknek, s ezért engedélyt kaptak arra, hogy a kormány beavatkozása nélkül prédikálhassanak. Ez az *indulgentia*,¹³ ahogy akkoriban nevezték, mély szakadást idézett elő a presbiteriánusok között; akik ezt az alkalmazkodó engedékenységet magukévá tették, azokat szigorúan korhólták a felajánlott feltételeket elutasító szektások. Éppen ezért az idegen megvetéssel válaszolt Morton hitvallására:

- Ez mind csak köntörfalazás... silány köntörfalazás. Sabbath napján hideg, világi, megalkuvó prédikációt hallgattok, olyan pap ajkáról, aki annyira megfélemedezik magasztos hivatásáról, hogy apostoli tevékenységét az udvaroncok és hamis főpapok kegyére alapítja; és ezt nevezitek igehallgatásnak! Valamennyi csalétek közül, amellyel a Sátán lelkekre horgászik a vér és sötétség e szörnyű napjaiban, a Fekete Indulgencia a legártalmasabb. Rettenetes csapás ez, nemcsak a pásztort sújtja, de a nyáját is szétszórja a hegyek közt... keresztény zászlót lobogtat

---

¹³ Engedékenység.

egy másik keresztény zászló ellen, és a sötétség háborúját vívja a világosság gyermekeinek kardjával!

- Nagybátyám úgy vélekedik - mondta Morton -, hogy meglehetősen lelkiismereti szabadságot élvezünk a megtúrt lelkészek alatt, s nekem, természetesen, az ő felfogását kell követnem abban a tekintetben, hogy a család hova jár imádkozni.

- Az ön nagybátyja - szólt a lovas - olyan ember, akinek szemében egyetlen bárány a saját milnwoodi karámjából többet ér, mint az egész keresztény nyáj. Olyan ember, aki szíves örömet térdet hajtott volna a betheli aranyborjú előtt, s amikor azt porrá őrölték és a tengerbe szórták, belegázolt volna a habokba, hogy az aranyporból valamit kihalásson! Az ön édesapját egészen másféle fából faragták!

- Apám valóban vitéz és nemes lelkű ember volt - felelte Morton. - S tudhatná, uram, hogy azért a királyi családért harcolt, melynek kedvéért én ma fegyvert öltöttem.

- Igen, igen. De ha megérte volna a mai időket, elátkozta volna azt az órát, amikor fegyvert fogott az ő érdekükben! De erről majd később; biztosítalak, fiam, hogy eljön még a te órad is, s a szavak, amiket most hallottál, szakállas nyílveszőként hatolnak szívedbe kitéphetetlenül! Az én utam arra visz! - Egy ösvényre mutatott, amely kopár, elhagyatott hegyoldalon a kietlen vadonba vezetett. Éppen meg akarta fordítani lova fejét, hogy az országútról a göröngyös hegyi útra lépjen, amikor egy öregasszony, aki vörös köpenyegébe burkolózva a keresztződésnél az út szélén gubbasztott, felállt, és odalépve hozzá, titokzatos hangon megszólította:

- Ha mihozzánk tartozol, az isten szerelmére, ne menj fel ma éjjel a hágóra! Oroszlán hever odafenn az ösvényen. Brotherstane káplárja szállta meg tíz katonával a hágót, hogy életét vegye minden szegény vándornak, aki felmerészkedik oda, hogy Hamiltonhoz és Dingwallhoz csatlakozzék.

- Hát az üldözöttek végre zászló alá gyülekeztek? - kérdezte az idegen.

- Körülbelül hatvanan vagy hetvenen, részint lóháton, részint gyalogosan - felelte az öreg asszonyság. - De jaj, mi haszna! Fegyverük alig van, és még rosszabbul állnak élelem dolgában.

- Isten megsegíti az övéit - mondta a lovas. - Merre menjek, hogy megtaláljam őket?

- Ma éjjel teljességgel lehetetlen - felelte az asszony. - A katonák szigorú őrséget tartanak. Azt mondják, furcsa híreket kaptak keletről, azért kegyetlenebbül dühöngenek, mint eddig bármikor. Azt mondom önnek, rejtőzzék el valami módon ma éjszaka, s csak aztán próbáljon eljutni a mocsarakba. A világért se mutatkozzék hajnalig, akkor aztán átvergődhetik valahogy a Sárkány-ingoványon. Amikor meghallottam a gazemberek rettentő fenyegetőzéseit, magamra kaptam köpönyegemet, és kiültem az út szélére, hogy óva intsem a mieink szegény szétszórt maradványait, akik erre találnak jönni, vigyázzanak jól, nehogy a gonoszok hálójába essenek!

- Itt a háza a közelben? - kérdezte az idegen. - Nem tudna engem ott elrejteni?

- Van egy kis viskóm az út mentén, körülbelül egy mérföldnyire innen. De Beliál négy fia, akiket dragoñosoknak neveznek, bekvártélyozta magát oda, és kedvük szerint prédálják és pusztítják mindenemet, mivel nem vagyok hajlandó meghallgatni annak a haszontalan John Halftext káplánnak istentelen, ízetlen és unalmas prédikálását!

- Jó éjszakát, kedves asszonyom, és köszönöm a jó tanácsot - mondta az idegen, s továbblovagolt.

- Az Ég áldása rád - felelte az öreg néni. - Óvjon meg az Egyetlen, aki megóvhat.

- Ámen! - mondta az utas. - Mert, hogy hol hajtom le a fejem éjszakára, földi halandó nem tudja megmondani.

- Nagyon sajnálom, hogy ilyen bajban van - mondta Morton -, s ha volna saját házam vagy menedékem, melyet magaménak mondhatok, azt hiszem, vállalnám a kockázatot, s szembeszállnék a törvény minden szigorával, és kisegíteném szorult helyzetéből. Csakhogy a nagybátyám annyira fél a büntetéstől és megaláztatástól, amelyet a törvény kilátásba helyez azoknak, akik kiközösített személyeket támogatnak vagy befogadnak, vagy ilyenekkel érintkeznek, hogy nem tehetek semmit... szigorúan megtiltott nekünk minden efféle kapcsolatot.

- Nem is vártam tőle egyebet - mondta az idegen. - De ön még így is befogadhatna, az ő tudta nélkül. Talán csak akad egy csűr, egy szénapadlás, egy kocsiszín, akármilyen zug, ahol leheveredhetek, biztosíthatom, olyan volna számomra, mint egy cédrusfa ág, melyet ezüst baldachin borít, megszoktam az egyszerűséget!

- Higgye el - felelte Morton nagy zavarban -, nem áll módomban befogadni önt Milnwoodba, nagybátyám tudta és beleegyezése nélkül. Még ha módját is tudnám ejteni, akkor sem tartanám megengedhetőnek, hogy öntudatlanul éppen abba a veszélybe keverjem, amelytől a legjobban retteg és amelynek elkerüléséért imádkozik!

- Helyes - mondta az utas. - Akkor csak egy szavam van. Hallotta-e valaha is apja ajkáról ezt a nevet: John Balfour of Burley... nem emlegette soha?

- Régi bajtársát és barátját, aki a Longmarston-mocsárban vívott csatában életét mentette meg, szinte a saját élete feláldozásával? Hogyne emlegette volna! Gyakran, nagyon gyakran!

- Az a Balfour én vagyok - mondta a másik. - Amott van a nagybátyád háza. Látom a fényt a fák közül kiszűrődni. A kiontott vér megbosszulói nyomomban vannak, és biztos halál vár rám, ha nem találok itt menedéket. Válasszál, fiatalember, mert most csak kettőt tehetsz: vagy elosonsz édesatyád barátja mellől, mint tolvaj az éjszakában, és kiteszed őt a biztos halálnak, melytől ő élete kockáztatásával megmentette apádat, vagy nagybátyád földi javait teszed ki annak a veszélynek, mely ebben a romlott világban azokra vár, akik egy falat kenyeret vagy egy korty friss vizet mernek adni egy keresztény embernek, mielőtt halálra eped!

Morton lelkében nyomban ezernyi emlék rajzolt fel. Apja, kinek emlékét bálványozta, gyakran emlegette, hogy ez az ember milyen nagy hálára kötelezte; csak azt sajnálta, hogy hosszú barátság után egy kis haraggal váltak el egymástól, abban az időben, amikor a skót királyság népe kettészakadt: a Határozat és a Tiltakozás híveire; az előbbieket ragaszkodtak II. Károlyhoz, miután apja vérpadon fejezte be életét, míg a „tiltakozók” inkább arra hajlottak, hogy a győztes köztársaságiakkal lépjenek szövetségre. Burley fanatikus szigorúságában az utóbbiakhoz csatlakozott, s a két bajtárs nehezteléssel vált el egymástól, hogy - úgy esett - soha többé ne találkozzanak. Az elhunyt Morton ezredes gyakran emlegette ezeket a körülményeket fia előtt, s mindig hangoztatta, mennyire sajnálja, hogy soha nem állt módjában bármiképpen is visszafizetni azt a segítséget, amelyet Burleytől kapott nemegyszer.

Mintha Morton döntését sürgetné, a száguldó éjszakai szél hirtelen egy üstdob komor hangját hozta magával a messzeségből, de észrevehetően közeledve, ami arra vallott, hogy egy lovascsapat van útban feléjük.

- Alighanem Claverhouse, az ezred többi részével. Mi okozta ezt az éjszakai kivonulást? Ha ön folytatja útját, a karjukba szalad, ha meg visszafordul, a szabadváros felé, legalább olyan veszély fenyegeti Grahame zászlós csapata részéről... a hegyekbe vezető ösvényt pedig megszállták! Mégis el kell önt rejtenem Milnwoodban, mert különben egyenesen a halál torkába

taszítom. De a törvény büntetése akkor az én fejemre sújtson, ne a nagybátyáméra; ezt követeli az igazság. Kövessen!

Burley, aki nagy nyugalommal várta döntését, szó nélkül a nyomába szegődött.

Milnwood háza, amelyet jelenlegi tulajdonosának apja épített, nagyon tisztos kúria volt; nagysága megfelelt a birtok terjedelmének, de amióta új gazdája kezén volt, erősen leromlott, és alapos tatarozásra szorult. A háztól bizonyos távolságra gazdasági épületek sorakoztak. Morton itt megállt.

- Itt most várnia kell rám egy kicsit - suttogta -, amíg a házban az ön számára ágyról gondoskodom.

- Nem adok semmit az efféle kényelemre - felelte Burley. - Harminc éven át ez a főgyakrabban pihent a fűben vagy a legközelebbi szürke kövön, mint pihely vagy gyapjú puhaságán. Egy korty sör, egy falat kenyér, hely, ahol esti imámat elmondhatom, száraz széna, hová leheverhetek, éppen olyan jó nekem, mint egy kifestett szoba és fejedelmi asztal.

Mortonnak ebben a percben jutott csak eszébe, hogy ha megkísérli becsempészni a menekülőt a házba, lényegében csak növeli azt a veszélyt, hogy nyomára bukkannak. Ezért, mihelyt az istállóban talált tűzszerszámmal világot gyújtott és bekötötte a lovakat, felvezette Burleyt a szénával félig telt padlásra, ahol kijelölte éjszakai pihenőhelyét - egy faágyat, ahol régebben egy béres aludt, amíg a nagybácsi, napról napra fokozódó fukarságának egyik rohamában el nem küldte a házból. Az üres padláson magára hagyta Morton a vendégét, miután a lelkére kötötte, hogy árnyékolja el gondosan a lámpáját, nehogy fénye kiszivárognon az ablakon; megígérte, hogy hamarosan visszajön valami harapnivalóval, ha ugyan talál valamit ilyen késői órában. Ami ezt a biztatást illeti, nem sok reményt fűzött hozzá, mert a legegyszerűbb ennivaló megszerzése is teljesen attól függött, milyen kedvben találja nagybátyja egyetlen bizalmasát, az öreg gazdasszonyt. „Ha véletlenül már lefeküdt, ami nagyon valószínű, vagy zsémbes kedvében van, ami még valószínűbb - gondolta Morton -, akkor az eset majdnem kilátástalan.”

Szívében átkozva a piszkos zsugoriságot, amely nagybátyja házában minden részében érezhető volt, a szokásos módon kopogtatott a bereteselt ajtón, azzal a szerénységgel, mellyel akkor szokta bebocsáttatását kérni, ha véletlenül később ért haza a Milnwood házban szigorúan megszabott korai záróránál. Afféle tétovázó kopogtatás volt, mely már hangjával is elismerte a szabályok megszegését, és inkább esedezésnek tetszett, mint követelésnek. Miután ezt a jeladást újra meg újra megismételte, végre megvolt a hatása: a gazdasszony bosszús dünyögéssel feltápászkodott az előcsarnok kandallója mellől, fejét kockás kendőbe burkolta, hogy megóvja a hideg levegőtől, végigcsoszogott a kőkockás folyosón, elővigyázatosságból többször is megkérdezte: „Ki zörget ilyen késő éjszakai órában?“, azután félrehúzta a biztonsági rudakat és reteszeket, majd óvatosan kinyitotta az ajtót.

- Szép dolog ez, mondhatom, Henry úrfi - mondta az elkényeztetett cseléd szemtelen zsarnokkodásával -, a legjobb és legalkalmasabb idő arra, hogy felferjük egy ház nyugalma és kirángassunk békés embereket az ágyukból, hogy szolgálatunkra álljanak! Bácsikája már három órája nyugalomra tért, Robint a reumája kínozza és ő is lefeküdt már, így aztán nekem magamnak kellett virrasztanom az úrfi miatt, akármilyen keservesen köhögök is. - Mindjárt köhintett egyet-kettőt, jelezve, mennyi kellemetlenséget kell elszenvednie.

- Nagyon lekötelez, Alison, fogadja hálás köszönetemet.

- Hej, fiatalúr, de előkelően beszél velem! Pedig sok ember Mrs. Wilsonnak szólít engem, csak Milnwood úr az egyetlen ember ebben a városban, aki úgy véli, hogy Alisonnak szólíthat, de még ő is gyakran azt mondja, Alison asszonyság vagy valami hasonlót.

- Jó, hát legyen Alison asszonyság - mondta Morton. - Igazán sajnálom, ha miattam fenn kellett maradnia, hogy bebocsásson.

- De most már, hogy bekecmergett, Henry úrfi - mondta a házsártos öregasszony -, mért nem fogja meg a gyertyáját és indul lefeküdni, mi? És vigyázzon, nehogy elcsepegtesse a gyertyát, ahogy végigmegy a szalon parkettás padlóján, hogy az egész háznak megint sikálnia kelljen, amíg kiveszi a zsírfoltokat!

- De Alison! Nem fekhettek le étlen-szomjan! Talán kaphatnék valami ennivalót meg egy kis sört, nem?

- Ennivalót meg sört, Henry úrfi? Istenemre, sokat kíván! Azt hiszi, nem hallottuk, milyen nagy hőstettet vitt végbe? Hogy annyi puskaport lődözött el arra a *popinjay*-re, amennyiből itthon vadszárnyással láthatná el a konyhát egész Gyertyaszentelőig! Meg azt is, hogy aztán elment mulatni a Howffba, a dudás kocsmájába, a környék valamennyi naplopójával, s ott vedeltek, bizonyára a nagybácsi számlájára... ott lehetett az egész vízparti söpredék!... most meg hazajön és sört rendel, mintha a ház ura volna, sőt még annál is több!

Morton rettentően bosszankodott, de vendégére gondolt; mindenáron meg kell szereznie az enni-innivalót, hacsak egy mód van rá. Ezért lenyelte haragját, s kedélyes hangon biztosította Mrs. Wilson, hogy igazán nagyon éhes és szomjas.

- Ami meg a *popinjay* lelövését illeti, hallom, maga is ott volt, Mrs. Wilson. Sajnálom, hogy nem jött oda hozzám, hadd nézett volna meg közelebbről!

- Ah, Henry úrfi - felelte a házvezetőnő -, bárcsak ne kezdené még megtanulni, hogyan kell a nők fülét mindenféle ostobaságokkal teletömni! Igaz, amíg afféle öregasszonyokon próbál-gatja, mint én, még nem olyan veszélyes. De a fiatal tubicáktól óvakodjék, édes fiam! Most *popinjay* lett, és nagy hősnek képzeleli magát... szó, ami szó, nem is alaptalanul, mert ami a külsejét illeti - gyertyája segítségével tetőtől talpig végigmérte -, igazán nincs itt semmi hiba, csak a belső is legyen olyan biztató! Eszembe jut, amikor még pöttömnyi kislány voltam, szembekerültem a herceggel... azzal, akinek később leütötték a fejét Londonban... azt mondják, az a fej nem sokat ért, de neki bizonyára becses volt, szegénykémnek! Nos, ő is megnyerte a *popinjay*-t, igaz, hogy hagyták, senki sem akarta elnyerni őfőmagassága elől. Szó, ami szó, jó kiállítású férfi volt, és amikor a nemesurak nyeregbe szálltak, és lovaikat táncoltatni kezdték, őfőmagassága olyan közel került hozzám, mint a fiatalúr. És akkor azt mondja nekem: „Vigyázz magadra, gyönyörűséges galambom (így mondta, szorul szóra), mert az én paripám egy kicsit makrancos!” No de hagyjuk ezt! Keveset evett-ivott, Henry úrfi, azt mondja? Most megmutatom, hogy nem feledkeztem meg az úrfiról. Tudom, a fiataloknak nem jó, ha üres gyomorral kell lefeküdniük!

Legyünk igazságosak Mrs. Wilson iránt: az efféle alkalommal elmondott éjszakai prédikációi többnyire ezzel a bölcs kijelentéssel végződtek, utána pedig mindig valami jó ennivaló került elő, a szokásosnál finomabb - most is így történt. Messze kalandozó szóáradatának valójában az volt a legfőbb célja, hogy személyének fontosságát hangsúlyozza és hatalomvágyát kielégítse. De szíve mélyén Mrs. Wilson nem volt rosszindulatú teremtés. Nem vitás, hogy mindkét gazdáját mindennél a világon jobban szerette, mind az öreget, mind a fiatal, akiket meg is gyötört egyaránt. Most kedvtelve nézegette Henry úrfit (ahogy nevezni szokta), miközben az nekilátott a jó falatoknak.

- Egészségére váljék, Henry úrfi, kedves fiam. Fogadjunk, ilyet nem kap a Niel Blane lacikonyháján. A felesége ügyes asszony volt, és elég szépen tálalta a dolgokat, ahhoz képest, hogy kocsmában tevékenykedett, de egy úriember háztartását nem tudta volna vezetni, annyi bizonyos. A lánya pedig, attól félek, ostoba fruska; olyan furcsa kontyot tornyozott a fejére múlt vasárnap is, hogy mindenki őt bámulta a templomban! Ah, istenem, ki tudja, kapunk-e még hírt a mieinkről, azokról a derék vitézekről! Az én vén szemem már nem fogja viszontlátni őket! Ne siessen azzal az evéssel, kedvesem. És vigyázzon, ne felejtse el a gyertyát elfűjni! Aztán van itt egy kancsó sör, no meg egy pohárka szegfűszeges pálinka is; csak azért tartogatom, mert néha fáj a gyomrom, és ez jól tesz neki. A fiataloknak is jobban ajánlom, mint a brandyt. No, megyek aludni. Jó éjszakát, Henry úrfi, és ne feledkezzék meg a gyertyáról!

Morton megígérte, hogy vigyázni fog és pontosan követi utasítását; hozzáfűzte még, hogy ne ijedjen meg, ha ajtónyikorgást hall, mert tudhatja, hogy mint máskor is, még ki kell mennie az istállóba, megnézni a lovát, hogy rendben van-e minden éjszakára. Mrs. Wilson végre visszavonult, s Morton összenyalábolta az ennivalót; már éppen ki akart sietni vendégéhez, amikor az öreg gazdasszony bólogató feje újra megjelent az ajtónyílásban, hogy a lelkére kösse: el ne felejtse számat vetni vétkeivel, mielőtt álomra hajtaná fejét, s az Ég oltalmáért fohászkodni a sötétség órái alatt.

Ilyen volt a modora a cselédek egy bizonyos fajtájának, mellyel valamikor lépten-nyomon lehetett találkozni Skóciában, s talán még ma is megtalálható egy-egy régi majorházban, az ország eldugott részeiben. Szinte családtagzámba mentek, s eszükbe sem jutott az a lehetőség, hogy elbocsáthatják őket, amíg élnek, s mondanom sem kell, hogy szívvel-lélekkel ragaszkodtak a család minden tagjához.¹⁴ Másrészt, ha gazdájuk türelme vagy nemtörődősége következtében éppenséggel a nyakára nőttek, nemegyszer házsártos, önhitt, zsarnokoskodó házisárkánnyá váltak; annyira, hogy egyik-másik uruk vagy úrnőjük szívesen lemondott volna goromba hűségükről, többre becsülve egy mai szolgáló sima és alkalmazkodó kétszínűségét.

---

¹⁴ Egy efféle férficseléddel esett meg, hogy amikor egy ízben pimaszságával nagyon felbosszantotta a gazdáját, az ráparancsolt, hogy nyomban távozzék a házból. „Dehogyan megyek - felelte a cseléd -; ha uraságod nem is tudja megbecsülni a jó cselédet, én annál inkább megbecsülöm a jó gazdát, és innen el nem megyek.” Egy más hasonló alkalommal gazdája így szólt hozzá: „John, mi ketten soha többé nem alszunk egy fedél alatt.” Mire John őszinte álmélkodással így felelt: „Ugyan már, hol a pokol fenekén fog akkor uraságod hálalni?” (*Walter Scott jegyzete*)

Hatodik fejezet

*E homlok itt, tragikus lap gyanánt,
jelzi egy tragikus könyv lényegét.*

Shakespeare

Amikor Morton végre egyedül maradt, összeszedte mindazt, amit az elébe rakott ennivalóból félretett, s elindult, hogy elbújtatott vendégének átvigye. Nem tartotta szükségesnek, hogy a gyertyát is magával vigye, hisz az út minden fordulatát tökéletesen ismerte; s szerencséje volt, hogy így járt el, mert alig lépte át a küszöböt, amikor nehéz lódobogás jelezte, hogy a lovascsapat, melynek üstdobjait¹⁵ már korábban hallotta, éppen most haladt el a kanyargó országúton, a kis domb alján, ahol a Milnwood ház épült. Hallotta a parancsnok éles hangját: „állj!”. Mély csend következett, amelyet csak itt-ott szakított meg egy-egy türelmetlen csatamén prüszkölése vagy kapálózása.

- Kinek a háza ez? - kérdezte egy erélyes, engedelmességet követelő hang.

- Milnwoodé, parancsára - hangzott a válasz.

- Megbízható ember? - folytatta a kérdező.

- Szót fogad a kormány rendeleteinek és engedélyezett lelkész prédikációit hallgatja.

- Aha! Engedélyezett lelkész? Csak leple a hazaárulásnak! Nagyon rossz politika volt ilyen kibúvót engedni azoknak, akiket csak a gyávaságuk tart vissza attól, hogy érzelmeiket leplezetlenül kimutassák! Nem lenne jó felküldeni egy osztagot és átkutatni a házat? Hátha néhány nyomorult gazember bujkál ott, akinek valami köze lehet ahhoz a gyalázatos vérontáshoz?

Morton ereiben megfagyott a vér erre a javaslatra; még fel sem ocsúdott rémületéből, amikor megszólalt egy harmadik hang:

- Azt hiszem, teljesen fölösleges. Milnwood minden nyavalyától rettegő, rozoga öregember, aki sohasem ártotta be magát a politikába. A pénzes zacskóit meg az adósleveleit jobban szereti, mint bármit a világon. Az öccse, hallom, ott volt ma a *wappen-schaw*-n, és a *popinjay* győztese lett, ami nem vall fanatikus érzületre. Azt hiszem, már régen alszanak mindnyájan, s ha ilyen késő éjszaka felriasztanánk őket, a szegény öreg még belehalna.

- Jól van - mondta a parancsnok. - Ha így áll a dolog, a házkutatás csak feltartóztatna minket, pedig nincs vesztegetni való időnk. Köszönöm, uraim... *gárdaezred, indulj!*

Néhány kúrtharsogás, melybe időnként beleszólt az üstdob is az ütem jelzésére, valamint a lovak patáinak dobogása és a fegyverek csörömpölése elárulta, hogy a csapat újra megindult. A hold éppen akkor tört elő a felhők közül, amikor az oszlop éle elérte a dombtetőt, ahová az út felkanyarodott; acélsisakok hegye csillant meg határozatlanul, s lovasok és lovak sötét körvonalait lehetett sejteni a félhomályban. Folytatták előnyomulásukat felfelé, és átvonulásuk olyan hosszú ideig tartott, hogy már ebből is jelentős számbeli erejükre lehetett következtetni.

---

¹⁵ Éjjel sohasem szól a katonazene. De ki tudhatja bizonyosan, hogy vajon II. Károly idejében is ez volt-e mára szokás? Nos, amíg biztosat nem tudok e tárgyban, nálam csak hadd dübörögjenek az üstdobok, hiszen olyan hatásosan hozzájárulnak az éjjeli menetelés festőiségéhez. (*Walter Scott jegyzete*)

Mihelyt az utolsó lovas is eltűnt, a fiatal Mortonnak újra eszébe jutott célja, vagyis vendége meglátogatása. Amint belépett rejtekhelyére, rögtön megpillantotta; ott ült az egyszerű deszkapriccsen, kezében nyitott zsebbibliával, amelybe teljes figyelemmel elmerült. Pallosa, melyet a dragonyosok közeledésének első riasztó jelére kihúzott hüvelyéből, meztelenül feküdt térdén, a kis gyertya pedig ott állt mellette, az asztal gyanánt szolgáló régi ládán; pislogó fénye csak tökéletlenül világította meg az olvasó férfi szigorú és nyers arcvonásait, melyeknek zordságát most ünnepélyesebbé és méltóságteljesebbé tette az átszellemült rajongás tragikus kifejezése. Homloka olyan emberre vallott, akiben valami erős uralkodó gondolat elnyomott minden más érzést és szenvedélyt, akár a tavaszi dagály, ha olyan magasra csap, hogy a megszokott szirtek és hullámtörők eltűnnek szemünk előtt, s létezésüket nem árulja el más, csak a fölöttük átcsapó és elhőmpölygő hullámok kavargó tajtékja. Morton már körülbelül egy perce szemlélte, amikor végre felemelte fejét.

- Látom - mondta Morton a pallosra pillantva -, hallotta, amint a lovasok elhaladtak mellettünk; engem is ez tartóztatott fel néhány percre.

- Nem sokat törődtem velük - felelte Balfour -, az én óráim még nem jött el. Hogy egy nap a kezük közé kerülök, és pontosan úgy bánnak el velem, mint a szentekkel, akiket lemészároltak, azzal teljesen tisztában vagyok, s megtiszteltetésnek tekintem. Nem bánám, fiatalember, ha az az óra már bekövetkeznék; olyan örömmel várom, mint vőlegény az esküvőjét. De az én Mesterem még több munkát tartogat számomra ezen a földön, és zokszó nélkül eleget kell tennem megbízásának.

- Lásson neki az ételnek, és frissítse fel magát - mondta Morton. - Holnap saját biztonsága érdekében el kell hagynia ezt a helyet, hogy eljusson a hegyek közé... mihelyt elég világos lesz ahhoz, hogy felismerje az ösvényt az ingoványban.

- Fiatalember - felelte Balfour -, már szabadulni óhajt tőlem, és talán még jobban óhajtana, ha tudná, milyen nehéz feladatot raktak nemrég a vállamra. Nem is csodálom, hogy így érez, mert vannak idők, amikor magam is terhére vagyok önmagamnak. Nem gondolja, hogy súlyos megpróbáltatás, a hús és vér gyötrelme azt a parancsot teljesíteni, hogy végrehajtsuk Isten igazságos ítéletét, holott mi is hús-vér emberek vagyunk, és továbbra is elvakult részvétellel és rokonszenvvel viseltetünk minden testi szenvedés iránt, és megborzongunk, ha rést ütünk egy másik ember testén? Vagy azt hiszi, ha valamely fő-fő zsarnokot eltávolítanak a helyéből, büntetésének végrehajtói mindig nyugodt lélekkel és rendületlen idegekkel tudnak visszapillantani tettükre, mellyel a zsarnok bukásához hozzájárultak? Vagy nem kell-e néha kétségbe vonniuk annak az ihletnek az igazságát, amelyet éreztek, és amelynek parancsára cselekedtek? Nem kell-e néha kétkedve vizsgálniuk annak az erős belső hangnak az eredetét, mely nehéz órákban elmondott mennyei irányításért esedező fohászaikra válaszolt? S nem tévesztik össze szorongó zavarodottságukban magának az Igazságnak a válaszait a Sátán szörnyű csapdájával?

- Ezek olyan kérdések, Mr. Balfour, melyeket gyenge tudásommal nem vagyok hivatott önrel megvitatni - felelte Morton. - De meg kell mondanom, magam is erősen kétségbe vonom az olyan ihlet eredetét, amely embertelen viselkedést követel tőlünk; vagyis bármit, ami ellenkezik természetes emberségünkkel, amelyet az Ég írt elő számunkra viselkedésünk alaptörvénye gyanánt.

Balfour mintha kissé zavarba esett volna, hirtelen felberzenkedett, de tüstént úrrá lett indulatán, és hideg hangon felelte:

- Természetes, hogy ön így gondolja; hiszen egyelőre még a törvény börtönében él, egy veremben, amely sötétebb annál, ahová Jeremiást vetették, még a Melekiásnak, a Hammelek fiának tömlőcipvaránál is sötétebb, ahol nem víz vala, hanem sár. De ha homlokodon a

Covenant pecsétje, az igazak fia, aki utolsó csepp véréig ellenállt, amidőn kibontották a zászlót a hegyekben, már nincs egyedül, és nem pusztul el, mint a sötétség gyermekeinek egyike. Azt hiszed talán, hogy ma, a keserűség és megpróbáltatás idején, nem kívánnak tőlünk egyebet, csak azt, hogy gyarló erőnkhez képest küzdjünk az erkölcsi törvényért? Azt hiszed, csak saját bűneinket, gonoszságunkat és szenvedélyeinket kell legyőznünk? Nem! Amikor derekunkra kardot kötöttünk, arra kaptunk parancsot, hogy bátran vigyük végig a harcot, s amikor kardot rántottunk, arra rendeltettünk, hogy sújtsunk le az istentelen bűnösre, még ha a szomszédunk is, s a hatalom kegyetlen emberére, még akkor is, ha a saját fajtánkból való, még ha a kebelbarátunk is!

- Ezek pontosan azok az érzelmek - mondta Morton -, amelyeket ellenségeik igyekeznek önökre ráfogni, s amelyek enyhítik, sőt talán igazolják a kegyetlen rendszabályokat, amiket a Tanács önök ellen hozott. Szerintük önök azt állítják, hogy cselekvéseik törvényét a Belső Világosság szabja meg, ahogy önök nevezik, s ezért elvetik a törvényes hatóság, az országos törvény, sőt a közönséges emberség minden kényszerét, ha ellenkezik azzal, amit önök a szívében megszólaló belső szellemnek neveznek.

- Igaztalanul ítélnék meg minket - felelte a Covenant híve. - Ők azok az álnok esküszegők, akik lábbal tipornak minden isteni és polgári törvényt, s most azért üldöznék bennünket, mert ragaszkodunk az ünnepélyes Frigyhez és Szövetséghez Isten és a skót királyság között, amelyre néhány gyűlölködő pápistán kívül valamennyien felesküdték a régi időkben, most pedig nyilvánosan elégetik a piactereken, és csúfolódva lábbal tapossák. Amikor ez a Stuart Károly visszatért e királyságokba, vajon azok a gyűlölködők hozták-e vissza? Megpróbálták ugyan, erős kézzel... de biz' isten felsültek vele! Vajon James of Montrose és felvidéki banditái be tudták-e ültetni apja helyére? Azt hiszem, westporti vereségük sokáig az ellenkezőjét hirdeti. Nem! A dicsőséges munka hősei, a Tabernákulum szépségének helyreállítói hívták őt vissza arra a magas polcra, amelyről apja lezuhant. És mi volt a jutalmuk? Ahogy a próféta mondja: „Békét kerestünk, de nem jött semmi jó; az egészség idejét, de csak bajt pillantottunk meg. Lovainak fűjtatása Dantól hallatszott; az egész ország remegett az erők horkanásának hangjára; mert eljöttek és felfalták az országot mindenestül.”

- Mr. Balfour - felelte Morton -, nem vállalkozom arra, hogy panaszait a kormány ellen akár aláírjam, akár megcáfoljam. Igyekeztem apám adósságát, mellyel bajtársának tartozott, leróni azzal, hogy menedéket nyújtottam önnek szorult helyzetében. De megbocsát, ha az ön ügyébe vagy vitájába nem kívánok belekeveredni. Most nem zavarom tovább a pihenésében, s szívből óhajtom, bárcsak hatalmamban állna az ön helyzetét kényelmesebbé tenni.

- De, remélem, látom még reggel, mielőtt távozom? Nem vagyok olyan ember, akinek belseje nyájas szavakra és jó barátokra vágyik ezen a világon. Amikor megragadtam az eke szarvát, egyezésre léptem világi érzelmeimmel, megfogadva, hogy sohasem nézek vissza azokra a dolgokra, amelyeknek hátat fordítottam. Ám régi bajtársam fia olyan nekem, mintha saját gyermekem volna, s nem nézhetek rá ama mélységes és szilárd meggyőződés nélkül, hogy egy nap még tanúja leszek, amint felövezi kardját a drága, szent ügy érdekében, amelyért apja harcolt és vérét ontotta.

Morton megígérte, hogy beszél a bujdosóhoz, amikor eljön az ideje, hogy útját folytassa, s azzal elváltak éjszakára.

Morton visszavonult néhány órai pihenésre; de képzelete, melyet a nap eseményei felkavartak, nem engedte, hogy egészséges álomba merüljön. Zagyva rémképek jelentek meg előtte, melyekben új ismerőse játszotta a főszerepet. Edith Bellenden szépséges alakja is megjelent álmában, zokogva, feldúlt hajjal, mintha vigaszért és támogatásért fordult volna hozzá,

amelyet nem adhatott meg neki. Lázás indulattal riadt fel gyötrelmes álmaiból, s szíve tele volt balsejtelemmel. A nap káprázatos tűzijátéka már-már kigyulladt a távoli dombok gerincén, s a hajnal már árasztotta a nyári reggel minden üdeségét.

- Túl soká aludtam! - riasztotta fel magát. - Sietnem kell a szerencsétlen menekülőt útjára bocsátani!

Felöltözött, amilyen gyorsan csak tudott, a lehető legkisebb zajjal kinyitotta a ház ajtaját, s oda sietett, ahol a presbiteriánusnak menedéket nyújtott. Morton lábujjhegyen lépett be, mert ennek a férfiúnak határozott hangja és viselkedése, valamint furcsa beszéde és gondolkodása olyan érzést keltett benne, mely rettegő tisztelettel volt határos. Balfour még aludt. Elfüggönyözetlen fekhelyét fénysugár öntötte el, s megmutatta Mortonnak vendége nyers arcvonásait, amelyek meg-megvonaglottak, mintha valami erős belső tusakodás háborgatná nyugalmát. Balfour nem vetkőzött le. Mindkét karja a takaró fölött hevert; jobbjára erősen ökölbe szorult, mintha ütni akarna, ami nem ritka tünete a viharos álmoknak; balját kinyújtotta, s olykor-olykor olyan mozdulatot tett vele, mintha valakit eltaszítana. Homlokát veríték borította „mint a nemrég felkavart folyó buborékja”. A szívében dülő érzelmek e jeleit ajkán időnként előtörő kiáltások kísérték:

- Utolértelek, Júdás... utolértelek... ne térdelj elém... hiába esdekelsz... vágjátok le!... Micsoda? egy pap?... ah, Bál papja ez, meg kell kötözni és leütni a fejét... itt mindjárt, a Kisón patakjánál!... Puskagolyó nem fogja... karddal vágjátok le... hideg vasat a szívébe!... Kegyelemdöfést neki... ha másért nem, hát deres feje kedvéért!

Nyugtalanul töprengve e szavak jelentőségén, amelyek olyan zord erővel törtek ki belőle álmában, mintha valami erőszakos tettét hajtana éppen végre, Morton vállon ragadta vendégét és felrázta álmából. Első szava, amellyel visszanyerte öntudatát, ez volt:

- Vigyetek, ahová akartok; vállalom tettem következményét!

Körülnézett, s miután teljesen magához tért, újra felöltötte szokásos zord és komor arckifejezését. Mielőtt Mortonhoz szólt volna, térdre borult és jajongó imában felpanaszolta a Skót Egyház szenvedéseit, az Ég áldását kérve a meggyilkolt szentek és mártírok vérére és a Mindenható oltalmát a szétszórt maradéokra, mely a vadonban húzódik meg az Ő szent neve kedvéért. És bosszút - gyors és kiadós bosszút az elnyomók fejére! -, ezzel fejezte be hangos és szenvedélyes ájtatosságát, melyet a bibliai nyelv keleti szóvirágai még hatásosabbá tettek.

Amikor befejezte imáját, felállt, karon fogta Mortont, és lement vele a padlásról az istállóba, ahol a Vándor (hogy Burleyt azzal az elnevezéssel illessük, ahogy szektája körében emlegetni szokták) felkészítette lovát útjuk folytatására. Mihelyt megnyergelte és felkantározta, megkérte Mortont, sétáljon ki vele egy puskalövésnyi távolságra az erdőbe, s mutassa meg neki a jó ösvényt, melyen eljuthat a mocsarakba. Morton készséggel eleget tett kérésének, s egy ideig némán baktattak a szép öreg fák árnyékában, egy természetadta ösvényen, amely az erdőségben kanyargott vagy fél mérföldet, azután kivezetett a hegyek aljáig nyújtózkodó kopár pusztaságba.

Közben alig váltottak egy-két szót. Burley egyszer csak megkérdezte Mortont:

- Vajon a szavak, amelyeket éjszaka mondtam önnek, termékeny talajra hullottak lelkében?

Morton azt felelte, hogy „véleménye nem változott meg, s szilárd elhatározása, legalábbis ameddig csak lehet, eleget tenni a jó keresztény és a békés alattvaló kötelességének egyaránt”.

- Más szavakkal - mondta erre Burley -, ön Istent és Mammont kívánja szolgálni egyszerre! Vagyis egyik nap ajkával az igazságot hirdetni, másnap pedig fegyvert fogni a bűnös és

zsarnoki hatalom parancsára, s vérét ontani azoknak, akik feladtak mindent az igazság kedvéért! Azt képzelem - folytatta -, hogy szurokba markolhat, és mégis mocsoktalan maradhat? Hogy elvegyülhet a gonoszok, a pápisták, a pápai prelátuskövetők, a hit dolgában engedékenyek és a gúnyolódók soraiban, hogy részt vehet játékaikban, amelyek a bálványoknak hozott áldozati húshoz hasonlíthatók, hogy esetleg leányaikkal is érintkezhetik, mint Istennek fiai az emberek leányaival az özönvíz előtt... azt képzelem, mondom, hogy mindezt megteheti és mégis megóvhatja magát a bemocskolódástól? Én meg azt mondom, hogy minden érintkezés az Egyház ellenségeivel átkos és gyűlöletes dolog Isten szemében! Ne érintse... ne ízlelje meg... ne nyúljon hozzá! És ne bánkódják, fiatalember, nemcsak önnek egyedül kellene elnyomnia földi vágyait, s lemondania gyönyörűségeiről, ezekről a hurkokról és törökről, melyekben lába csak fennakadhat... értse meg, hogy Dávid fia nem szánt jobb sorsot az emberi fajnak!

Ezzel felpattant lova hátára, és Mortonhoz fordulva, az Írás szavait ismételte:

- Nehéz iga rendeltetett Ádám fiai számára, attól a naptól kezdve, hogy kijönnek anyjuk méhéből, addig a napig, amikor minden dolgok Anyjához visszatérnek; attól kezdve, aki kék selyembe öltözik és koronát visel, egészen addig, aki egyszerű vászonban jár... harag, irigység, zűrzavar és nyugtalanság, zordság, küzdelem és halálfélelem még a pihenés órájában is.

Miután e szavakat elmondotta, elindította lovát, és csakhamar eltűnt az erdő sűrűjében.

- Isten veled, zord rajongó! - elmélkedett magában Morton utánapillantva. - Vannak hangulataim, amikor veszedelmes volna ilyen ember társaságában időznöm! Ha elvont hitelvek iránt lobogó buzgalma, vagy helyesebben, istenimádatának sajátos módja iránt érzett szenvedélye hidegen hagy is, hogyan lehetnék férfi és skót, ha könnyen nézném azt az üldözést, mely még a bölcsek ereiben is felforralja a vért! Apám talán nem ezért az ügyért harcolt, a polgári és vallási szabadságért? S helyesen tenném-e, ha tétlen maradnék, vagy az elnyomó kormányt támogatnám, amíg a józan ésszel elképzelhető legkisebb esélyt látom arra, hogy jóvátegyem az elviselhetetlen igaztalanságokat, melyek nyomorúságos honfitársaimra nehezdednek? Másrészt pedig ki biztosíthat arról, hogy ezek az emberek, akiket az üldözés elvadított, győzelmük órájában nem lennének-e ugyanolyan kegyetlenek és türelmetlenek, mint a mostani üldözőik? Vajon mennyi önmérséklet vagy irgalom várható ettől a Burleytől, aki egyik híres bajnokuk, és most is mintha valami nemrég elkövetett szörnyű erőszak vérgőzében támolyna, s lelki furdalást érezne, melynek hangját még vallási rajongása sem tudja teljesen elfojtani! Torkig vagyok azzal, hogy nem látok magam körül mást, csak eszeveszett, dühöngő erőszakot, mely hol a törvényes hatóság álarcát ölti fel, hol meg vallásos buzgóság képében jelentkezik. Torkig vagyok a hazámmal, önmagammal, függő helyzetemmel, visszafojtott érzelmeimmel, ezzel az erdővel, ezzel a folyóval, ezzel a házzal, mindennel, kivéve Edíthet, de ő sohasem lehet az enyém! Miért is kerülgetem... miért is táplálom csalóka reményeimmet, s talán az övét is? Soha nem lehet az enyém... nagyanyja büszkesége... ellentétes elveink, átkozott függő helyzetem... hiszen olyan nyomorúságos szolga vagyok, akinek még bére sincs... minden körülmény ellentmond annak a hiú reménynek, hogy valaha is egyesülhetünk! Minek is egy ilyen gyötrelmes ábrándot tovább hurcolni!

- De nem vagyok rabszolga! - kiáltott fel hangosan, jól kihúzva magát. - Legalábbis egy tekintetben bizonyára nem vagyok az! Megváltoztathatom lakóhelyemet... apám kardja az enyém, és Európa nyitva áll előttem, mint őelőtte is, s még száz meg száz honfitársam előtt, kik hőstetteikkel hírnevet szereztek maguknak. Talán a szerencsés véletlen még egy sorba hozhat a Ruthvenekkel, a Lesleyk-vel, a Monroe-kkal, Gusztáv Adolfnak, a protestantizmus híres bajnokának kiválasztott alvezéreivel... vagy ha nem, akkor is megadja nekem egy katona életét vagy egy katona sírját!

Mire ez az elhatározás megérlelődött benne, megint ott találta magát nagybátyja házának ajtaja előtt, s menten fejébe vette, hogy haladéktalanul közli is vele.

- Még egy pillantás Edith szemébe, még egy séta Edith oldalán, és elhatározásom elolvad, mint a hó. Így hát tüstént meg kell tennem a visszavonhatatlan lépést, aztán találkozni vele meg egyszer és utoljára!

Ebben a hangulatban lepett be a faburkolatos nappali szobába, ahol nagybátyja már reggelije előtt ült, mely egy óriási tál zabkásából állt, megfelelő mennyiségű íróval. Kedvelt gazdasszonya ott volt mellette, szolgálatára készen, félig állva, félig egy szék hátának támaszkodva, olyan testtartásban, mely a büszke önérzet és alázatos tisztelet közt ingadozott. Az öregúr valamikor feltűnően magas termetű volt, de ez az előny most hátrányára vált, mert háta annyira meggörbült, hogy egy gyűlésen, ahol valamiféle boltívről vitatkoztak egy nagyobb patak áthidalására, tréfálkozó szomszédja azt javasolta, ajánljanak fel Milnwoodnak valami csinos összeget görbe hátgerincéért, hiszen bizonyára kész eladni bármit, ami az övé. Két nem mindennapi méretű lúdtalp, két hosszú, vékony kéz, olyan körmökkel, melyek ritkán láttak ollót, ráncos, töpörödött arc, melynek hosszúsága éppen megfelelt cingár alakjának, nyugtalan szürke szem, mely mintha örökösen azt leste volna, hol lehetne egy kis haszonhoz jutni - íme, ez tette teljessé Morton of Milnwood úr nem sok jót ígérő külsejét. Mivel egészen logikátlan lett volna bőkezű nemes hajlamokat ilyen méltatlan hüvelybe ágyazni, a Természet olyan tulajdonságokkal ruházta fel, melyek személyének pontosan megfeleltek - vagyis aljas, önző, kapzsi jellemmel.

Amikor ez a szeretetre méltó egyéniség észrevette unokaöccsét, mielőtt szólt volna hozzá, sietve bekapta azt a kanál kását, amely éppen útban volt a szája felé; de mivel ez történetesen nagyon forró volt, útjának folytatása le a gyomráig olyan fájdalmat okozott Milnwoodnak, hogy csak fokozta rosszkedvét, amellyel különben is fogadta volna rokonát.

- Hogy vinné el az ördög, aki csinálta! - fakadt ki, első felkiáltását a kásának címezve.

- Miért? - tiltakozott Mrs. Wilson. - Egész jó, csak türelmesen kell kanalazni. Én magam készítettem el. Persze, ha valakinek nincs türelme, nem csoda, ha leforrázza a gigáját.

- Fogja be a száját, Alison! Én az öcsémhez szóltam. Mit jelentsen ez, uram? Micsoda ugrabugrálás folyik itt? Tegnap éjfélkor jöttél haza.

- Igen, éjfélját, azt hiszem - felelte Morton közömbös hangon.

- Tájé? Tájé? Miféle válasz ez, uram? Mért nem jöttél tüstént haza, amikor a tömeg eloszlott?

- Azt hiszem, nagyon jól tudja az okát, bátyámuram - felelte Morton. - A szerencse úgy akarta, hogy megnyerjem a lövészversenyt, s ilyenkor az a szokás, hogy a győztes megvendégelje a többi fiatalembert. Én is azt tettem.

- Mi a fenét, uram! Ezt merészeled a szemembe mondani? Te vendégelsz meg másokat, aki magad is csak akkor juthatsz ebédhez, ha egy olyan takarékos emberen élösködöl, aminő én vagyok? De ha engem vertél költségbe, majd ledolgoztatom veled, le én! Nem látom be, mért ne foghatnád meg az eke szarvát, ha már a béresem faképnél hagyott. Jobban illenék hozzád, mint az a zöld maskara, meg a költekezés, hogy pénzedet ólomra meg puskaporra pazarolod! Legalább rendes foglalkozásra tennél szert, s megkeresnéd a kenyeredet, hogy ne kelljen másokon élösködnöd!

- Roppantul szeretnék egy olyan foglalkozásra szert tenni, uram, de az ekéhez nem értek.

- És miért nem? Könnyebb, mint a puskázás meg a nyilazás, amit annyira kedvelsz! Az öreg Davie még most is megállja a helyét, s te az ösztökével segítheted két-három napig, míg bele nem jössz. De vigyázz, túl ne hajtsd az ökröket! Akkor aztán kiérdemled, hogy az eke szarvai közt ballaghass. Tanulni sohasem késő, elhiheted. Haggieholm rögös föld, és Davie már öreg ahhoz, hogy jól bele tudja nyomni a csoroszlyát.

- Bocsásson meg, hogy a szavába vágok, uram, de én egy más tervet eszeltem ki a magam számára. De ugyanazzal az eredménnyel jár majd... megszabadítja önt a személyemmel járó költségektől és kellemetlenségektől.

- Ah! Igazán? Saját terved van? Ez igazán jólesik a fülemnek! - mondta a nagybácsi, arcát gúnyosan elfintorítva. - Hadd halljam, fiam!

- Elmondhatom két szóval, uram. Elhatároztam, hogy elhagyom az országot. Külföldön fogok szolgálni, akárcsak az édesapám, mielőtt itthon ezek a szerencsétlen dolgok bekövetkeztek. Neve talán még nem ment egészen feledésbe azokban az országokban, ahol szolgált... legalábbis jó lesz ahhoz, hogy fiának alkalmá legyen a katonai pályán szerencsét próbálni.

- Jóságos ég! - kiáltott fel a gazdasszony. - Hogy a mi Harry fiatalurunk külföldre menjen? Nem, nem! Erre nem kerülhet sor! Soha!

Milnwoodnak eszébe se jutott megválni öccsétől, már azért sem, mert sok tekintetben jó hasznát vette. Egészen megdöbbenette ez a váratlan kijelentés - függetlenségi nyilatkozata egy embernek, akivel eddig tetszése szerint rendelkezett. Mégis tüstént magához tért meglepetéséből.

- És kitől kapod a pénzt az effajta hiábavaló kalandozáshoz, fiatalember? Tőlem nem, annyi bizonyos... még itthon is csak nehezen tudlak eltartani. S ráadásul még meg is házasodnál, lefogadom, akárcsak az apád tette annak idején, s hazaküldenél a bácsikád nyakára egy szekérralja gyereket, hogy itt marakodjanak és visítozzanak a házban öreg napjaimra, aztán ha szárnyra kapnak, éppúgy magamra hagyjanak, mint te, mihelyt alkalmuk nyílik másutt boldogulni!

- Eszembe se jut valaha is megházasodni - felelte Henry.

- Hallják csak! Hogy beszél most! - kiáltotta a gazdasszony. - Szégyen és gyalázat, hogy ezek a zöldfülűek így beszélnek, amikor mindenki tudja, hogy vagy házasodniuk kell, vagy elmenni a háborúba.

- Hallgasson már, Alison! - szólt rá a gazdája. - Te meg, Harry - tette hozzá kissé szelídebben -, verd ki ezt a szamárságot a fejedből; így jár az ember, ha megengedi, hogy egy napig is katonásdit játsszanak! És ne felejtse el, fiam, hogy egy garasod sincs, nincs pénzed ilyen ostoba tervekre!

- Bocsánat, uram, nagyon kevésre lesz szükségem. Ha kegyeskednék ideadni azt az aranyláncot, amit Margrave ajándékozott az édesapámnak a lützeni csata után.

- Jóságos ég, az aranyláncot! - kiáltott fel a bácsi.

- Az aranyláncot! - visszhangozta a gazdasszonya, s egészen elképedtek az ötlet vakmerőségén.

- Egypár szemet megtartok belőle - folytatta a fiatalember - emlékeztetőül apámra meg a helyre, ahol kiérdemelte, a többi meg elég lesz eltartásomra, amíg sikert nem érek el ugyanazon a pályán, amelyen apám ezt a kitüntetést elnyerte.

- Irgalmas isten! - hüledezett a gazdasszony. - Hisz a gazdám viseli vasárnaponként.

- Vasárnaponként és szombatonként - javította ki az öreg Milnwood - valahányszor fekete bársonykabátomat felöltöm; s Wylie Mactrickit körülbelül úgy vélekedik, hogy a lánc afféle családi örökség, mely inkább a családfőt illeti meg, mint a közvetlen leszármazót. Háromezer szemecskéje van, már ezerszer is megszámláltam. Mégér háromszáz fontot.

- Annyira nincs is szükségem, uram! Ha kegyes lenne ideadni nekem ennek az összegnek a harmadrészét és a láncból öt szemet, akkor bőségesen megfelel céljaimnak, a többi pedig legyen bátyámuramé, csekély kárpótlásul a sok költségért és kellemetlenségért, melyet okoztam.

- A gyerek meghabarodott! - kiáltott fel a bácsikája.

- Uram, teremtőm, mi lesz a Milnwood-vagyonból, ha egyszer engem is sírba tesznek! Skótország koronáját is elherdálná, ha az övé volna!

- Csak jajgasson, uram! - mondta az öreg gazdasszony.

- Meg kell mondanom, hogy részben a tekintetes úr hibája! Mért mosta meg a fejét olyan szigorúan? Hát kellett az? Én azt mondom, ha már egyszer megtörtént, hogy elment a Howffba, akkor bizony a számlát ki kell fizetni.

- Jól van, kifizetem - mondta az öregúr kelletlenül -, de csak ha nem tesz ki többet két tallérnál.

- Majd én magam elintézem Niel Blane-nel legközelebb, ha bemegyek a városba - mondta Alison. - Így olcsóbban ússzuk meg, mint hogyha a tekintetes úr vagy Harry úrfi számolna el vele. No de most már elég - súgta oda Henrynek -, ne ingerelje tovább az öreget. Én majd kifizetem a kocsmaszámlát a vajpénzből, és szót se róla többet. - Majd ismét fennhangon folytatta: - De azt se tessék már emlegetni, hogy a fiatalúr álljon oda az eke szarvához! Hány szegény, nyomorgó whig van az országban, aki boldogan megteszi egy tányér levesért meg egy falat kenyérért, inkább azoknak való az, nem pedig a fiatalúrnak!

- Hogyisne! - felelte Milnwood. - Hogy aztán nyakunkra szabadítsuk a dragonyosokat, amiért kiközösített rebelliseknek nyújtottunk támogatást. Szép kis csávába rántana minket ez a vénasszony! No de ülj már le reggelizni, Harry! Aztán pedig vedd le azt az új zöld ruhát, és bújjál bele a sűrke gúnyádba, szerényebb és takarékosabb viselet, de mégis kedvesebb a szemnek, mint az a sok fityegő szalag és paszomány!

Morton kiment a szobából, belátva, hogy jelen pillanatban vajmi kevés esélye van célja elérésére; talán nem is bánta túlságosan az akadályokat, amelyek egyelőre útját állják annak, hogy Tillietudlem szomszédságából elköltözzék, A gazdasszony követte a másik szobába, megveregette a hátát, s úgy könyörgött neki:

- Legyen jó gyerek, úrfi, és tegye félre vitézi terveit. Én meg összehajtom a kalpagját, és szépen elteszem a szalagjait - buzgólkodott az öregasszony. - De aztán soha többé ne halljam, hogy el akarja hagyni az országot meg eladni az aranyláncot, hiszen a bácsikájának legnagyobb öröme, ha az úrfin legeltetheti a szemét, és az aranylánc szemecskéit számolgathatja. Az úrfi meg tudhatná, hogy öreg emberek nem élhetnek örökké, így a lánc is, meg a föld is és minden az úrfié lesz egy napon; akkor talán feleségül veheti azt a kisasszonyt, aki az egész környéken a legtakarosabb, és szép házat tarthat Milnwoodban, mert lesz mit aprítania a tejbe; hát mondja csak, nem érdemes várni egy kicsit?

Volt valami ennek a jóslatnak a második felében, ami olyan jólesett Morton fülének, hogy szívélyesen megszorította a derék asszonyság kezét, és biztosította, hogy nagyon hálás a jó tanácsért, s gondosan mérlegelni fogja szavait, mielőtt korábbi elhatározását valóra váltaná.

Hetedik fejezet

*Aki nyolcvan, nem lát többé szerencsét.
Tizenhétől majd nyolcvan évemig
Itt éltem de nem élek többet itt.
Sokat próbálhat, aki még tizenhét.*

Shakespeare: Ahogy tetszik
II. felv. 3. szín
Szabó Lőrinc fordítása

Most elvezetjük olvasóinkat Tillietudlem tornyos kastélyába, ahová Lady Margaret Bellenden, hogy romantikus szóval éljünk: búskomoran és nehéz szívvel tért vissza, annyira bántotta a váratlan, s érzése szerint jóvátehetetlen sérelem, amely Goose Gibbie szégyenletes nyilvános szereplésével a tekintélyét érte. A szerencsétlen gyászvitéz haladéktalanul parancsot kapott, hogy csótáros paripájával együtt tűnjön el a közlegelő legtávolabbi csücskében, s ne merjen mutatkozni a nagyasszony előtt, amíg felháborodása tart, nehogy újra felgerjessze haragját.

Lady Margaret következő lépése az volt, hogy ünnepélyes ítélőszéket tartott, melyen Harrisonnak és a komornyiknak is meg kellett jelennie, részint tanúi, részint ülnöki minőségben, hogy megvizsgálják Cuddie Headrigg béres engedetlenségét és az anyját terhelő bujtogatást - mivel ezekben látták a Tillietudlem lovagi hírnevén esett katasztrofális csorba tulajdonképpen okozóit. Miután a vád alapos tárgyalás után bizonyítást nyert, Lady Margaret elhatározta, hogy személyesen feddi meg a bűnösöket, s ha azt tapasztalná, hogy megátalkodottak, nem éri be a dorgálással, hanem számúzi őket a báróság területéről. Miss Bellenden volt az egyetlen, aki szót mert emelni a vádlottak érdekében. De támogatása ezúttal a szokásostól eltérően nem használt nekik semmit. Mert amikor megtudta, hogy a boldogtalan lovagnak nem esett semmi különösebb baja, szerencsés szerencsétlensége olyan ellenállhatatlan kacagásra ingerelte, hogy elfojtására Lady Margaret minden méltatlankodása vagy inkább bosszúsága hiábavalónak bizonyult; sőt az elfojtás kísérlete, miként az lenni szokott, azzal az eredménnyel járt, hogy útközben hazafelé az ifjú hölgyből újra meg újra kirobbant a kacagás. Nagyanyja, akit az újra és újra kitörő nevetési rohamok magyarázatára felhozott különféle ürügyek nem tudtak félrevezetni, keményen megfeddte Miss Bellendent, s keserű szavakkal vetette szemére közönyét a család becsületének sérelme iránt. Így aztán Miss Bellenden védőbeszédének ez alkalommal nagyon kevés esélye volt arra, hogy meghallgassák.

Talán azért, hogy haragja komolyságát éreztesse, Lady Margaret ez ünnepélyes alkalommal felcserélte megszokott elefántcsont fejű sétapálcáját azzal a hatalmas aranyfejű bottal, amely valamikor az édesapjáé, néhai Torwood grófé volt; ezt a jogarszerű botot Lady Margaret csak különösen ünnepélyes alkalommal használta. Most e félelmetes parancsnoki botra támaszkodva lépett be a vétkesek viskójába.

Bizonyos büntudat áradt az öreg Mause néne személyéből, amint fonott székéből felkelve, előbújt a kemencesutból, de nem olyan élénk szívéllyességgel, mint máskor, amikor nem is tudta, hogyan juttassa kifejezésre úrnője látogatása fölött érzett örömét, inkább ünnepélyes zavarral, mint egy vádlott, amikor először jelenik meg bírāja előtt, ha azzal az elhatározással is, hogy ártatlanságát hangoztassa. Két karját keresztbe fonta, száját úgy szorította össze, hogy a tisztelet mellett konokságát is kifejezze, nyilván egész lényével felkészült az ünnepélyes tárgyalásra. Mély hajbókolással, s néma tisztelettel mutatott arra a székre, melyet Lady Margaret (bizony a derék úrnő meglehetősen pletykás természet volt) korábban több ízben akár félóra hosszat is elfoglalni kegyeskedett, miközben mohón hallgatta a város és az egész

megye pletykáit. De ezúttal az úrnő sokkal jobban haragudott, semhogy kedve lett volna ennyire leereszkedni. Gögös kézmozdulattal utasította el a néma invitálást, s beszéd közben jól kihúzza magát, a következő kérdést intézte hozzá olyan hangon, melynek célja a vádlott megtörése volt:

- Igaz-e, Mause, amit Harrisontól, Gudyilltól és más embereimtől hallok, miszerint te, fittyet hányva a hűségnek, mellyel Istennek és a királynak tartozol, valamint nekem, természet szerinti úrnődnek és parancsolódnak, arra vetemedtél, hogy visszatartsd fiadat a seriff rendeletére megtartott *wappen-schaw*-tól visszaküldve páncélját és felszerelését az utolsó pillanatban, amikor már lehetetlen volt megfelelő küldöttet találni helyette, miáltal Tillie-tudlem báróságát, úrnőjének és lakóinak személyében olyan szégyen és csúfság érte, melyhez fogható nem sújtotta családunkat Malcolm Canmore ideje óta?

Mause, aki végtelen tisztelettel viseltetett úrnője iránt, most habozott a válasszal, s egy-két rövid köhintése is elárulta, milyen nehezen talál szót a maga védelmére.

- Tessék elhinni, méltóságára... öhö, öhö!... tessék elhinni, hogy rémesen sajnálom, ha okot adtam az elégedetlenségére, de a fiam betegsége...

- Ne beszélj nekem a fiad betegségéről, Mause! Ha igazán rosszul érzi magát, te már kora reggel ott lettél volna a kastélyban, hogy valami orvosságot kérj a számára! Jól tudod, hogy nagyon kevés betegség van, amely ellen ne lenne receptem!

- Igaz, nagyon igaz, méltóságám! Úgy meg tetszik gyógyítani minden beteget, hogy kész csoda! Az a szer is, amit Cuddie-nak tetszett küldeni, amikor kólikája volt, csudákat művelt!

- Látod, asszony? Akkor mért nem fordultál hozzám most is, ha igazán szükség volt rá? De egy árva szó sem igaz belőle, te hamis szívű kigyó, te!

- A méltósága eddig még sohasem nevezett engem annak! Jaj nekem, hogy ezt is meg kellett érnem - sopánkodott Mause, könnyekre fakadva -, nekem, a Tillietudlem ház született jobbágyának! Esküszöm, ártatlanul rágalmaznak meg engem és Cuddie-t is! Hazudik, aki azt mondja, hogy nem harcolna szíves örömet, akár térdig is vérben gázolva, a méltóságos asszonyért, és Edith kisasszonykáért meg a régi kastélyért... de mennyire megtenné! Én is csak azt mondanám neki, halj meg inkább a kastély romjai alatt, csak ne hátrálj meg, édes fiam. De lóháton részt venni az ilyen *wappen-schaw*-on, méltósága, egészen más dolog! Egyszerűen nem veszi be a gyomrom az ilyesmit, és nem találok rá semmiféle mentséget.

- Mentséget? - kiáltott fel az előkelő úrnő. - Hát nem tudod, asszony, hogy jobbágyi kötelességed szolgálatot teljesíteni minden vadászaton, vendégfogadáson, őrsegen, seregszemlén, ha törvényesen felszólítanak rá az én nevemben? Nem ingyen teszed, azért kaptad a földet, nem? Kegyelt bérlőm vagy, tőlem kaptad a viskódat, a veteményeskertet és egy tehén legeltetési jogát az ugaron. Kevés jobbágy áll közelebb a kastélyhoz, mint te, s még ahhoz sincs szíved, hogy a fiad egynapi szolgálatot teljesítsen nekem fegyveresen?

- Nem, méltósága... nem arról van szó... dehogyis! - kiáltott fel Mause nagy zavarban. - Csakhogy nem lehet két urat szolgálni egyszerre, s ha már kibújt az igazság, meg kell mondanom, van Valaki odafenn, akinek nagyobb engedelmisséggel tartozom, mint a méltóságos asszonynak! Biztosan tudom, hogy sem a király, sem a császár, sem más földi halandó nem előbbre való!

- Hogy merészelsz így beszélni, bolond vénség, te! Csak nem gondolod, hogy én olyasmit parancsolhatok, ami a tiszta lelkiismeretbe ütközik?

- Eszem ágában sincs ilyesmit állítani a méltóságos asszony lelkiismeretével kapcsolatban, aki, hogy úgy mondjam, prelátusi elvekben nevelkedett. De ki-ki a maga belső világossága szerint cselekedjék! Márpedig az enyém - folytatta Mause, amint a vita élénkebbé vált, egyre jobban nekibátorodva -, az én belső világosságom azt parancsolja nekem, hogy inkább mondjak le mindenről viskóról, veteményeskertről, tehéntartásról, semhogy akár én, akár a gyermekem páncélt oltsunk egy törvénytelen ügyért.

- Törvénytelen! - kiáltott fel az úrnője. - Az ügy, melynek szolgálatára az úrnőd szólít fel, a Titkos Tanács rendelete, a főispán úr parancsa, a seriff végzése alapján?

- Tökéletesen úgy van, méltóságos asszony, nem fér hozzá kétség! De ne tessék haragudni, ha eszébe juttatom, hogy élt egyszer egy király, akit Nabukodonozornak hívtak, ahogy a Szentírásban olvassuk; s ez a király egy arany képmást állított fel Dura mezején, amely olyan lehetett, mint az a nedves rét odaát a vízparton, ahol tegnap azt a parádét rendezték; akkor is szigorúan megparancsolták a fejedelmeknek, meg a helytartóknak, meg a hadnagyoknak, meg a bírácoknak is, továbbá a kincstartóknak, és a tanácsnokoknak, és a törvénytevőknek, hogy gyűljenek össze a bálvány tiszteletére, boruljanak le előtte és imádják, a kürtnek, sípnek, citerának, hárfának, lantnak és mindenféle zeneszerszámnak a hangjára.

- Mit akarsz ezzel mondani, hóbortos asszony? Mi köze Nabukodonozornak a clydesdale-i Felső Kerület *wappen-schaw*-jához?

- Csak annyi, drága lady - felelte Mause rendületlenül -, hogy a prelátusi tévelygés olyan, mint az a nagy aranybálvány ott a Dura mezején, s hogy Sidrákot, Misákot és Abednegót is így szidalmazták, mert nem voltak hajlandók leborulni és bálványozni. Akképpen Cuddy Headrigget, a méltóságos asszony szegény béresét sem kényszeríthetik, legalábbis öreg édesanyja beleegyezésével nem, hogy a térgykalácsát hajlítgassa, és tisztelegjen mindenféle prelátusnak meg plébánosnak, de arra sem, hogy páncélba öltözzön és hadra keljen az ő ügyükben üstdobok, meg orgonák, meg dudák, meg bármiféle más zeneszerszámok hangjánál!

Lady Margaret Bellenden csodálkozással és a lehető legnagyobb felháborodással hallgatta ezt a bibliai fejtegetést.

- Látom már, honnan fúj a szél! - kiáltott fel, amikor végre szóhoz tudott jutni. - Az 1642-es év gonosz szelleme tombol megint vígabban, mint valaha, és minden kemencepadkán kuksoló vénasszony hitvitára penderül a teológiai doktorokkal meg a tisztas egyházatyákkal!

- Ha a méltóságos asszony a püspökökre meg a plébánosokra gondol, azok csak mostohaapái a Skót Egyháznak. És ha már a méltóságos asszony arra célozgat, hogy kiteszi a szűrűnket, én is kipakolok, és megmondom a véleményemet egy másik dologról. A méltóságos asszony meg a tisztartója azt kívánja, hogy az én Cuddie fiam egy újmódi masinával¹⁶ kezdjen dolgozni a csűrben, amelyet azért találtak fel, hogy elválassa a búzát a pelyvától, szentségtörő módon szembeszállva az Isteni Gondviseléssel, amikor emberi mesterkedéssel támasztanak szelet saját használatukra ahelyett, hogy imával könyörögjék ki, vagy türelmesen kivárják, amíg a Gondviselésnek szelet tetszik küldeni a szérűre. Én pedig, méltósága, amondó vagyok...

- Ez az asszony örületbe kergetne minden értelmesen gondolkodó embert! - mondta Lady Margaret, majd ismét parancsoló hanghoz folyamodva, közömbös arccal kijelentette: - Jól

---

¹⁶ Alighanem olyasmi, mint a mostanában használatos rostáló ventilátor, mely 1730 előtt még nem volt ismeretes a mai alakjában. Első megjelenése alkalmából heves ellenzésbe ütközött a merevebb szektások részéről, akik körülbelül úgy érveltek ellene, mint a derék Mause a fentiekben, (*Walter Scott jegyzete*)

van, Mause, akkor majd azzal fejezem be, amivel kezdenem kellett volna, hiszen te túlságosan tanult és istenes vagy ahhoz, hogy vitatkozni próbálhassak veled, így csak annyit mondom, ezután vagy elmegy Cuddie a szemlékre, ha a tisztartó törvényesen kirendeli, vagy pedig fel is út, le is út, mindketten eltakarodtok birtokom területéről... minél előbb, annál jobb... nincs hiány se vénasszonyokban, se béreseken! De még ha hiány volna is, azt mondanám, Tillietudlem lankáin inkább ne teremjen más, mint szittyó és szarkaláb, semhogy rebellisek szántsák fel, kik elárulják a királyt.

- Jól van, méltósága - mondta Mause. - Én itt születtem, és úgy hittem, azon a földön fogok meghalni, ahol apám énelőttem; és a lady jóságos úrnőm volt, ezt ma sem tagadom, és sohasem szünök meg imádkozni a méltóságos asszonyért és Edith kisasszonyért, meg azért, hogy a lady lássa be tévelygését. Mindazonáltal...

- Tévelygésemet! - vágott a szavába Lady Margaret indulatosan. - Az *én* tévelygésemet, tudatlan teremtés!

- Igen, igen, drága lady, mindnyájan vaksággal vagyunk megverve ebben a siralomvölgyben, a könnyek és sötétség világában! Számos hibája van mindenkinek, kicsinek és nagynak egyaránt. De, mint mondtam, az én szerény áldásom mindig a lady fejére és az övéire szálljon, akárhol leszek is. Mindig fájni fog a szívem, ha a lady bánatáról hallok, és örvendezni fogok, ha azt hallom, hogy szépen boldogul, földi és mennyei javakban gyarapodik. De nem tudom elébe helyezni földi úrnőm óhajait égi Mesterem parancsainak, s kész vagyok szenvedni az igazságért.

- Helyes - mondta Lady Margaret, bosszúsan hátat fordítva neki -, ismeri az akaratomat ebben a dologban. Nem tűrök whig eretnekséget Tillietudlem báróságában, hisz a következő már az lenne, hogy imaházat rendeznének be az én legbelsőbb szobámban!

Így szólván, méltóságteljesen távozott, Mause pedig végre szabad folyást engedett érzelmeinek, amelyeket a beszélgetés alatt elfojtott, hiszen benne is volt büszkeség, akárcsak az úrnőjében; de most hangos zokogásban tört ki.

Cuddie, kit igazi vagy színlelt betegsége még mindig megbénított, egészen beleveszett az ágyba a beszélgetés folyamán; jó melegen megbújt az ágydeszkák között, s halálos rettegéssel gondolt arra, mi lesz, ha Lady Margaret, akire örökölt tisztelettel nézett fel, felfedezi jelenlétét, és az ő fejére zúdítja a keserű szemrehányások egy részét, melyekkel anyját elhalmozta. De mihelyt úgy vélte, hogy a lady már messze jár, és nem hallhatja, mi történik a szobában, előugrott fészkéből.

- Az ördög vigye kendet! - kiáltott az anyjára. - Kend csakugyan kereplő nyelvű asszony, ahogy derék édesapám mondani szokta! És mi lett volna, ha békében hagyja a ladyt azzal a whigeskedésével? Micsoda barom voltam, hogy hallgattam kendre és megbújtam a pokrócok alatt, mint egy sündisznó, ahelyett, hogy elmenjek a *wappen-schaw*-ra, mint a többi legény. Még jó, hogy becsaptam kendet, mert amikor hátat fordított nekem, uzsgyi, kiugrottam az ablakon, és titokban mégis elmentem a *popinjay*-re szerencsét próbálni, volt is egy-két tűrhető találatom. Becsaptam a ladyt a kend fecsegése miatt, de a babámat nem csaptam be, nem ám! Most meg aztán ahhoz mehet férjhez, aki tetszik neki, mert én nyakig ülök a csávában. Ez még annál a legorombításnál is rosszabb, amit karácsony estén Mr. Gudyilltól kaptam, amikor kend nem engedte meg, hogy egyek abból a szilvás kásából, mintha nem volna mindegy a jóistennek, hogy egy béres húspástétomot vagy savanyú zabkását vacsorázik-e!

- Csitt, csitt, édes gyermekem! - felelte Mause. - Te nem értesz ezekhez a dolgokhoz. Minden ünnepnek megvan a maga megszabott étele, ők meg tiltott étkekkel akartak traktálni, ami utálat egy protestáns kereszténynek.

- Most meg magát a ladyt bosszantotta fel kend, és nyakunkra szabadította a haragját! - folytatta a fia. - Csak lett volna rajtam valami tisztességes ruha, kiugrottam volna az ágyból, hogy megmondjam neki, szívesen kilovagolok a kedvéért akár éjjel, akár nappal, ahová parancsolja, csak hagyja meg nekünk a házat meg a veteményeskertet, ahol a legjobb korai kelkáposzta terem az egész környéken, meg az ingyenlegelőt a tehénkénknek.

- Jaj, jaj, gyönyörűséges fiam, Cuddie! - sóhajtotta az öregasszony. - Ne lázadozzál a sors rendelése ellen! És ne zsörtölődj, ha az igaz ügyért szenvedned kell.

- Mit tudom én, igaz ügy-e, anyám, vagy nem igaz! - felelte Cuddie. - Hisz kend annyit papol és prézsmítál, hogy a fejem szédül tőle, és nem sokat értek belőle. Egyáltalán nem látok a két tan között olyan nagy különbséget, mint az emberek hajtogatják. Igaz, hogy a lelkészek ugyanazokat a szavakat mondogatják újra meg újra, de nem is bánom; ha jó szavak, mért ne ismételgessék? Így legalább az egyszerű ember is könnyebben megértheti. Nem mindenkinek vág az esze olyan gyorsan, mint kendnek, anyám.

- Ó, drága Cuddie-m, ez a legnagyobb fájdalmam - mondta az anya aggódó hangon. - Hányszor magyaráztam meg neked a különbséget a tiszta evangéliumi hit meg a másik között, ami romlott emberi csinálmány csupán! Ó, édes gyermekem, ha már a saját lelkedre nem gondolsz, tedd meg az én ősz fejem kedvéért!

- Jaj, anyám, mért kell ebből olyan nagy lármát csapni? - szakította félbe Cuddie. - Megtettem mindig, amit parancsolt, vasárnap elmentem a templomba a kedve szerint, hétköznap meg tisztességesen gondoskodtam kendről vagy nem? A legjobban az bánt most, miképpen lássam el kendet ezután, ezekben a nehéz időkben? Úgy érzem, nem is bírnék szántani máshol, mint a Mains meg a Mucklewhame földjén, legalábbis nem próbáltam még másutt, s valahogy nem is lenne természetes. És egyetlen szomszédos birtokos sem mer majd munkát adni nekünk, ha már a régi helyünkről elkergettek szecsckázás miatt.

- Szeptázás, édes fiam! - sóhajtott Mause. - Szeptások vagyunk, szakadárok. Ezt a nevet adták nekünk azok a világias emberek.

- Jó, jó, akkor elmegyünk messzire az országba, talán tizenkét vagy tizenöt mérföldnyire is innen! Beállhatnék dragonyosnak is, hiszen értek a lóhoz, meg egy kicsit a kardforgatáshoz is, de akkor kezdene csak kend a hitéről meg az ősz fejéről kajabálni. - Mause erre csakugyan iszonyú jajveszékelésbe tört ki. - Jól van, jól van, hiszen csak beszélek róla! Különben is, kend már öreg ahhoz, hogy felkapaszkodjék a málháskocsira és ott gubbasszon Eppie Dumblanc, a káplár felesége mellett, így aztán nem tudom, mihez is foghatnék, a végén még kénytelen leszek a hegyek közt bujdosni, és beállni a vad whigek közé, ahogy őket emlegetik, s nekem is az lesz a sorsom, hogy lepuffantanak, mint egy nyulat, egy kőfal tövében, vagy egy St. Johnstone-féle gallért kötnek a nyakamba, úgy küldenek a mennyországba!

- Ó, drágalátos fiam - felelte a hitbuzgó Mause -, ne végy ilyen önző világi szavakat a nyelvedre, amivel csak azt árulod el, hogy kételkedel a Gondviselés bölcsességében! Még nem láttam igaz ember fiát kenyeret koldulni, mondja az Írás. Márpedig a te apád jámborszívú, becsületes ember volt, csak egy kicsit világias a cselekedeteiben, földhözragadt gondolkodású, akárcsak te is, gyönyörűségem!

- Hát jó - mondta Cuddie némi töprengés után. - Csak egy kivezető utat látok, anyám, az is olyan, mint hideg szemet fűjni, hogy lánggra élesszük. Mindazonáltal talán kend is észrevette, hogy van valami Edith kisasszony meg Henry Morton között, akit ifjabb Milnwood úrnak illik nevezni, meg hogy hébe-hóba egy-egy könyvet vagy talán levélkét is vittem, szép csendben, az egyikőtől a másiknak, s úgy tettem, mintha nem is tudnám, ki küldte, pedig tudtam én nagyon is. Néha jól jön, ha az ember kissé bárgyúnak látszik, gyakran láttam, őket együtt

sétálgatni estefelé a Dinglewood tisztás felé vezető ösvényen, de erről teremtett léleknek sem beszéltem. Tudom, hogy kissé vastag a koponyám, de olyan becsületes vagyok, mint az én öreg ökröm, a szegény ostorhegyes, akivel már nem fogok dolgozni soha többé... remélem, az én utódom is olyan jól fog vele bánni, mint én tettem. Szóval, azt javaslom, menjünk le mindketten Milnwoodba, és panaszoljuk el Milnwood fiatalúrnak, milyen nagy bajban vagyunk. Náluk most egy bérest keresnek, aki ért a szántáshoz, és a föld ott majdnem olyan, mint nálunk. Harry úrfi jószívű úriember, biztosra veszem, hogy a pártomra áll. Persze a bérem vajmi kevés lesz, mert bácsija, az öreg Nippie Milnwood olyan szűkmarkú, akár az ördög. De mégis lesz egy darab kenyérünk, meg egy kanál káposztalevesünk, meg egy boglyakemencénk, meg zsúptető is a fejünk fölött, és egyelőre csak erre van szükségünk. Most aztán, rajta anyám, és rakja össze a holmiját útra készen. Mert ha már mennünk kell, nem szeretném megvárni, hogy Mr. Harrison meg az öreg Gudyill rakjon ki minket nagy ribillióval.

Nyolcadik fejezet

*Ördögöt puritán ő, nincs benne egy fikarcnyi jellem;
hajlik amerre a szél fúj.*

Shakespeare: Vízkereszt
II. felv. 3. szín
Radnóti Miklós fordítása

Már estére járt az idő, amikor Henry Morton egy kockás kendőbe burkolózó öregasszonyt látott a Milnwood házhoz közeledni, egy jól megtermett, szürke darócba öltözött, kissé bárgyú képű fickóra támaszkodva. Az öreg Mause hajbókolni kezdett, de Cuddie megelőzte, s ő szólította meg Mortont. Valójában már előre kialakulta anyjával, hogy bízsa a dolgot rá, majd ő fogja kimesterkedni a maga módja szerint; mert készséggel beismerte ugyan, hogy értelem dolgában általában visszamaradott, s rendes körülmények közt fiúi tisztelettel alávetette magát anyja irányításának, de most kijelentette:

- Ha arról van szó, hogy munkát kell keresni vagy boldogulni a világban, akkor valahogy inkább a magam icipici sütnivalójára támaszkodom, s továbbjutok, mint a kend nagy eszével, hiába tud olyan jól beszélni, mint akármelyik pap!

Ennélfogva így kezdte meg a beszélgetést Morton úrfival:

- Remek idő ez a rozsnak, nagyságos uram. A nyugati lanka reggelre úgy kizöldül, hogy öröm lesz nézni.

- Magam is azt hiszem, Cuddie. De mi járatban van itt az anyjával együtt, mert ez a néni a mamája, nem? - Cuddie bólintott. - Mi szél hozta az édesanyját meg magát ilyen későn le a vízpartra?

- Csak az, uram, ami az öregasszonyokat ki szokta mozdítani a helyükből... a szükség, uram. Munkát keresek, uram.

- Munkát, Cuddie, ilyenkor? Hogy lehet az?

Mause nem bírta tovább türtöztetni magát. Büszke volt ugyan a hitére és a szenvedésére, mégis alázatos hangot színlelt, amikor rákezdte:

- Az Ég akarata volt, ha nem veszi zokon a fiatalúr, hogy megpróbáltatásokkal tüntessen ki minket és...

- Az ördög bujkál minden asszonyban, semmi jó! - súgta Cuddie az anyjának. - Ha most újra szecskázni kezd, az egész országban nem lesz ház, mely kaput mer nyitni nekünk! - Azután Mortonhoz fordulva, hangosan folytatta: - Anyám már öreg, uram, és kissé megfélekedzett magáról, amint méltóságos asszonyommal beszélt, aki nem bírja elviselni, ha ellentmondanak neki (mint ahogy senki sem szereti, ha módjában áll elejét venni), különösen, ha a saját cselédsége teszi. Azonkívül Mr. Harrison, a tisztartó és Gudyill, a komornyik, nem nagyon kedvel minket, s ha az ember Rómában él, nem okos összetűzni a pápával. Így hát azt gondoltam, jobb lesz, ha szedjük a sátorfánkat, mielőtt elmérgesedik a dolog... aztán... igen, van itt egypár sor, amit egy jó barátja írt az úrfinak, abból talán többet tetszik megtudni.

Morton átvette a levélkét, fülig elvörösödött örömeiben és meglepetésében, aztán elolvasta a következő szavakat: „Ha esetleg módjában áll ezeken a gyámoltalan embereken segíteni, nagyon lekötelezne vele. E. B.” Eltartott néhány pillanatig, amíg annyira összeszedte magát, hogy megkérdezhesse:

- Hát tulajdonképpen mit akar, Cuddie, és miben lehetek a segítségére?

- Munkát akarok, uram, munkát, egy helyet, ahol befogadnak, akármiféle fedelet a fejünk fölé, ahol anyám és én meghúzzhatjuk magunkat. Egyébként jócskán el vagyunk látva mindennel, ha a jó szerencse szekeret is ad, hogy lehozhassem - van tejünk és enivalónk, zöldfőzelék bőségesen, mert szeretek rendesen étkezni, és az anyám is, Isten éltesse sokáig. Ami pedig a bért illeti meg a többit, ezt a nagyságos úrra meg az úrfira bízom. Tudom, nem pályáznak arra, hogy egy szegény fickót megrövidítsenek, ha elkerülhetik.

Morton megrázta fejét.

- Ami az étkezést és szállást illeti, Cuddie, azt hiszem, ígéretet tehetek. De a bér már kemény dió lesz, attól tartok.

- Vállalom a kockázatot, uram - felelte a legény. - Inkább, mint elmenni Hamiltonba vagy valami más távoli vidékre.

- Hát akkor jöjjön be a konyhába, Cuddie, majd meglátom, mit tehetek az érdekében.

A tárgyalás nem ment éppenséggel simán. Mortonnak előbb a gazdasszonyt kellett megnyernie, aki szokása szerint ezernyi ellenvetést tett, persze csak azért a gyönyörűségért, hogy kérleljék és könyörögjenek neki. De mihelyt Morton a maga oldalára hódította, viszonylag könnyű volt az öreg Milnwoodot rábírnia arra, hogy fogadjon szolgálatába egy bérest, aki az ő belátására bízta, mit fizessen neki. Így aztán hamarosan kijelöltek egy gazdasági épületet Mause és fia számára lakásul, s megállapodtak abban, hogy egyelőre az uraság számára készülő egyszerű étkekben részesülnek, amíg be nem rendezik a saját háztartásukat. Ami Mortont illeti, szerény pénzkészletét majdnem kimerítve, előleg címén olyan összeggel ajándékozta meg Cuddie-t, mely elárulta, milyen nagyra becsüli E. B. ajánlósortait.

- Most az egyszer még sikerült újra elhelyezkednünk - mondta Cuddie az anyjának -, ha nem is olyan tartósan és kényelmesen, mint odaát, de akárhogy is, a megélhetésünk biztosítva van, mama pedig rendes templomjáró emberek közt élhet, akik ugyanazt a hitet követik. Így legalább ebben a dologban nem lesz perlekedés.

- Ugyanazt a hitet, mint én! - kiáltott fel Mause, aki túlságosan jól értesült mindenről. - Miket beszélsz, édes gyermekem! Jaj nekem, a te vakságod, meg az ő vakságuk miatt! Ó, Cuddie, hiszen ezek a pogányok udvarában tanyáznak, s nem hiszem, hogy valaha is beljebb jutnak. Így pedig alig jobbak a prelátsusiaknál. Annak a vaksággal megvert Péter Poundtextnek az istentiszteletére járnak, aki valamikor világraszóló tanítómester volt, de most már renegát áruló, aki valami kis zsold és a családja eltartása kedvéért elhagyta az igaz utat, és a Fekete Engedékenység ösvényére lépett. Ó, édes fiam, bárcsak hasznodra fordítottad volna a szent tanítást, amelyet a Bengonnar szurdokában hallottál a drága Richard Rumbleberry, az édes ifjú ajkairól, aki a Széna piacon szenvedett mártírhalált Gyertyaszentelő előtt! Hát nem hallottad, amikor azt mondta, hogy az erasztianizmus még a prelátsusi tévhitnél is rosszabb, és az Engedékenység éppen olyan tévelygés, mint az erasztianizmus?

- Hát hallottak már ilyet? - szakította félbe Cuddie. - Ebből a házból is ki fognak kergetni minket, még mielőtt tudnánk, hová forduljunk! Jól van, anyám, most már csak egy szavam van. Ha még egyszer meghallom, hogy a szokásos nótájába kezd, már úgy értem, mások előtt, mert ami engem illet, bánom is én a karattyolását, engem csak álomba ringat, ha meghallom, amint mondtam, hogy más emberek előtt kezd fecsegni Poundtextekről meg Rumbleberrykről, és tanításokról meg tévelygőkről, abban a minutumban felcsapok katonának, még talán őrmester vagy kapitány is lesz belőlem, ha tovább gyötör, és akkor elviheti kendet az ördög Rumbleberryvel együtt! Nekem semmi hasznom nem volt az ő tanításából, ahogy kend

nevezi, legfeljebb keserves kólikát kaptam a nedves fűtől, amikor arra kényszerített, hogy ott üljek abban az ingoványban órák hosszat, aztán a lady gyógyított meg valami kotyvalékkal, s a tetejébe még, ha tudta volna, mitől betegedtem meg, isten bizony nem sietett volna úgy azzal az orvossággal!

Noha Mause magában nagyokat sóhajtott Cuddie fia bűnbánatot nem ismerő megátalkodottságán, nem merete tovább nyagogni ezzel a témával, de azt sem akarta, hogy korábbi intelmei teljesen kárba vesszenek. Ismerte néhai élettársának a jellemét, akire szerelmüknek ez az élő záloga erősen hasonlított, és eszébe jutott, hogy Cuddie apja, noha a legtöbb dologban feltétlenül alávetette magát annak a magasabb rendű értelemnek, amellyel felesége dicsekedhetett, bizonyos esetekben, ha sarokba szorították, olyan makacsságot szokott tanúsítani, amellyel szemben minden tiltakozás, hízélgés vagy fenyegetés hatástalannak bizonyult. Éppen ezért rettegve gondolt arra a lehetőségre, hogy Cuddie még be találja váltani fenyegetőzését: inkább féket tett a nyelvére, s még akkor is, amikor Poundtextet úgy feldicsérték a jelenlétében, mint egy tehetséges és felemelő lelkészt, volt annyi esze, hogy visszafojtsa a már-már nyelvére toluló ellentmondást, és beírte azzal, hogy érzelmeit csupán mély sóhajokkal juttassa kifejezésre, amiket hallgatói úgy értelmeztek, mintha Poundtext tiszteletes úr prédikációinak egyik-másik meghatóbb részletére való visszaemlékezés csalta volna ki belőle. Hogy meddig lett volna képes érzelmeit elfojtani, ki tudná megmondani - ám egy váratlan esemény felmentette a további erőlködéstől.

Milnwood ura lelkesen ápolt minden régi divatot, amely takarékosággal járt. Ennélfogva még mindig az volt a szokás a házban, mint körülbelül ötven évvel azelőtt Skóciában általában, hogy a cselédség, miután az ebédet az asztalra tette, helyet foglalt az asztal végén, és gazdái társaságában részt vett az ebéden, azt fogyasztva belőle, amit számára kijelöltek. Így volt ez a Cuddie megérkezését követő napon is, vagyis történetünk kezdete óta a harmadik napon. Az öreg Robin, aki inas, lakáj, komornyik, kertész és tudom is én, még mi minden volt a házban, egy óriási tál levest helyezett az asztalra; tartalmát zabkása és kelkáposzta sűrítette, s a folyadékban ebben az óceánjában a jó megfigyelő homályosan észrevehetett két-három sovány ürübordadarabkát, amint ide-oda vitorlázott. A tál jobbról-balról két óriási kosár vette körül; az egyikben árpa- és borsólisztből készült lepény volt, a másikban egy halom zabpogácsa. Azonkívül egy jó nagy főtt lazac, amely manapság bőkezűbb háztartásra vallana; de akkoriban még olyan nagy mennyiségben fogtak lazacot Skócia jelentős folyóiban, hogy egyáltalán nem tekintették csemegének, inkább többnyire a cselédek táplálására használták fel, akik állítólag néha kikötötték, hogy ezt a pompás ízű, de csömörlésig laktató halat legfeljebb ötször kényszerítsék rájuk hetenként. Ott volt még az asztalon a Milnwood főzte rendkívül híg sörrel telt bőrkorsó, s mindenki tetszés szerint fogyaszthatta, éppen úgy, mint a lepényt, a pogácsát meg a levest. Ám az ürühúst a családfők számára tartották fenn, közük számítva Mrs. Wilsont is. Kizárólag az uraság számára egy ezüstkancsóban néhány pintnyi olyan sört is helyeztek az asztalra, mely félig-meddig megérdemelte ezt a nevet. Egy óriási *kehbock* (tehen- és juhtej keverékéből készült sajt) és egy köcsög sózott vaj tartozott még a közprédához, melyből mindenki ehetett.

E csodás ebéd alatt a ház ura ott ült az asztalfőn, jobbán unokaöccsével, balján kedvelt gazdasszonyával. Messze tőlük, az asztal végében, az öreg Robin ült, egy sovány, kiéhezett szolga, akit reumája zsémbessé és félig nyomorékká tett, valamint egy tenyeres-talpas, mosdatlan szolgáló, akit már érzéketlenné tett a sok idegörlő szekatúra, amelyet napról napra el kellett szenvednie a ház urától és Mrs. Wilsontól egyaránt. A társaságot egy tehenes, egy fehér hajú kisbojtár, azután Cuddie, az új béres meg az anyja tette teljessé. A birtokon dolgozó többi ember a saját viskójában lakott - legalább megvolt ez az örömük -, s ha ételük nem is volt finomabb annál, amelyet leírtunk, legalább kedvük szerint jóllakhattak belőle, mert nem

figyelte őket Milnwood szürke szemének kapzsi tekintete, megmérve minden egyes falatot, amit a háza népe lenyelt, szinte követve a falat útját az evők szájától a gyomráig. Ez a tüzetes vizsgálat nem éppen Cuddie javára ütött ki, aki sokat veszített értékéből új gazdája szemében, amint ez elnézte, milyen néma gyorsasággal tünteti el gyomrában a keze ügyébe eső ennivalókat. Milnwood újra meg újra elfordította tekintetét erről a tüneményes nagyevőről, hogy méltatlankodón unokaöccsére nézzen, hiszen az ő húzódozása miatt kellett főképpen új bérest felfogadnia, s azt is neki köszönheti, hogy éppen egy ilyen falánk kormorán került a házába. - Hogy még bért is fizessek neked, azt mondod? - dűnnyögte magában. - Egy hét alatt többet eszel, mint amennyit az egész havi munkád megér.

E kellemetlen töprengést a külső kapu felől dörömbölés szakította meg. Általános szokás volt Skótországbán, hogy amikor egy család leült ebédelni, a külső kaput - vagy ha nem volt ilyen, akkor magának a háznak az ajtaját - mindig bezárták és lelakatolták, s ebben az időpontban csupán igen fontos vendég vagy sürgős ügyben eljáró személy kérhetett és nyerhetett beocsátást.¹⁷ A Milnwood család ezért nagyon csodálkozott, sőt - a zavaros idők miatt - meglehetősen megijedt a sürgető és ismételt kopogás hallatán, amellyel a kerti kaput ostromolták. Mrs. Wilson személyesen szaladt ki, s amikor kikandikált a kis titkos nyíláson, amellyel a legtöbb skót kaput éppen ebből a célból ellátják, s felismerte a kíméletlenül dörömbölőket, visszasietett a szobába, és kezeit rémulten tördelve, felkiáltott:

- A vöröskabátosok! A vöröskabátosok!

- Robin! Béres... hogy is hívnak! Tehenes! Harry öcsém! Nyissátok ki a kaput, nyissátok - kiáltotta az öreg Milnwood, miközben gyorsan a zsebébe csúsztatott két-három ezüstkanalat, amely a felső asztal díszéül szolgált, míg az alsó végen ülőknek közönséges szarukanalakkal kellett beérniük. - Beszeljünk velük kedvesen, emberek! Az isten szerelmére, kedveskedjünk nekik! Hisz csak lesik az alkalmat, hogy kifosszanak. De már üres a zsebünk, mindnyájunké... rég elvittek mindent!

Mialatt a cselédek beengedték a zsoldosokat, kiknek káromkodása és fenyegetőzése elárulta, hogy máris dühösek, amiért megvárakoztatták őket, Cuddie megragadta az alkalmat és anyja fülébe súgta:

- Most aztán légy okos, te bolond vénasszony! Tettesd magad süketnek! Eddig te süketítettél meg minket a karattyolásoddal, most én fogok beszélni helyetted is. Nem szeretném, ha kitekernék a nyakamat egy öregasszony locsogása miatt, még akkor sem, ha az anyám!

- Jól van, galambom, jól van! Inkább befogom a számat, semhogy bajba keveredj - felelte Mause ugyanúgy suttogva. - De gondold meg, kedvesem, mi vár azokra, akik megtagadják az Igét; azoktól az Ige is megtagadtatik!

Intelmének a testőrök belépése vetett véget; négyen jöttek, s Bothwell volt a parancsnokuk.

Amint berontottak, iszonyú zajt csaptak már azzal is, hogy térden felül érő csizmájuk vaspatkós sarka a kőpadlóhoz koppant, és kosaras markolatú, hosszú, nehéz szabályaik is csengtek-csörömpöltek. Milnwood és gazdasszonya nem ok nélkül reszketett; ismerték a zsarolásnak és fosztogatásnak azt a módszerét, amelyet ilyen hívatlan vendégeskedés során szoktak alkalmazni. Henry Morton nyugtalanságának külön oka is volt; eszébe jutott, hogy törvényesen felelősségre vonhatják, amiért Burleynek menedéket nyújtott. Az özvegyasszony pedig, Mause Headrigg, furcsa dilemmába került: egyrészt féltette fia életét, másrészt határtalan, lelkes hitbuzgalmában szemrehányást tett magának azért, hogy akár hallgatólagosan is, de megtagadja

---

¹⁷ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: IV. Az étkezés idejére bereteszelt ajtó.

vallási érzületét. A többi cseléd is reszketett, bár maguk sem tudták, miért. Cuddie volt az egyetlen, aki nem hagyta abba az evést; a tökéletes, bamba közöny álarcával, amelyet a skót parasztok szoktak eszességük és ravaszságuk takarására magukra ölteni, buzgón kanalazta a levest, s az általános zűrzavart felhasználva, keze ügyébe húzta az óriási tálat, és hétszeres adagot mert ki magának belőle.

- Mit parancsolnak, uraim? - kérdezte Milnwood, megalázkodva a hatalom csatlósai előtt.

- A király nevében jöttünk - felelte Bothwell. - Mi dolog az, hogy olyan sokáig várakoztattak a kapu előtt?

- Éppen ebédeltünk - felelte Milnwood -, s a kapu zárva volt, ahogy nálunk ilyenkor vagy udvarházaknál szokás. Esküszöm, uraim, ha tudtam volna, hogy a mi jó királyunk szolgálói állnak a kapu előtt... No de mit parancsolnak inni, uraim? Sört... egy kis brandyt... egy pohár fehér kanáriait... avagy vörös bort? - ajánlgatta, minden tétel előtt kis szünetet tartva, mint a fukar árverező, aki nehezen tudja rászánni magát, hogy ajánlatát megemelje.

- Nekem vörös bort - mondta az egyik fickó.

- Én jobb szeretem a sört - mondta a másik -, feltéve persze, hogy Árpa Jankó igazi leve.

- Jobbat még nem malátáztak - mondta Milnwood. - A vörös bort már nem dicsérhetem annyira. Kissé híg, uraim, és túl hideg.

- Majd a brandy segít a bajon - vélte a harmadik zsoldos. - Három pohár bor után egy pohár brandy elhallgattatja a gyomor dohogását.

- Brandy, sör, fehér és vörös bor? No, majd sorra próbáljuk valamennyit, és kikötünk a legjobbnál - mondta Bothwell. - Ez az ésszerű még akkor is, ha egy átkozott skót whig szájából fakad.

Milnwood, izmainak remegő szabódását legyőzve, gyorsan előszedett két súlyos kulcsot, és a gazdasszonya kezébe adta.

- A kulcsárnő - mondta Bothwell az egyik székbe dobva magát, és elterpeszkedve benne - nem elég fiatal, sem elég csinos ahhoz, hogy az embernek kedve szottyanna lemenni utána a hordóállványok közé, s a teremburáját, nem látok itt senki mást, akit érdemes volna leküldeni helyette! Hát ez mi... hús? - turkált egy villával a levesben, míg végre kihalászott egy ürüszületet. - Azt hiszem, ennék egy falatot, de a fenébe is, olyan rágós, mintha maga az ördög főzte volna!

- Esetleg akad valami jobb is a házban, uram - hebegte Milnwood, megijedve a bosszúság e jeleitől, de Bothwell a szavába vágott:

- Nem, nem! Nem érdemes ezzel tölteni az időt. Térjünk a tárgyra. Ön, ahogy hallom, annak a Poundtextnek, a presbiteriánus lelkésznek az istentiszteletére jár, Mr. Morton?

Morton sietett ezt mentegetőzve bevallani.

- Öfelsége és a kormány kegyes türelméből, mert a világegyetemért sem tennék semmit, ami a törvénybe ütközik, de nem is mintha bármiféle ellenvetésem lenne a mérsékelt püspöki intézmény ellen, csak éppen mert vidéken nevelkedett egyszerű ember vagyok, és a mi lelkészeink jobban tudnak a nép nyelvén beszélni, én meg könnyebben tudom a prédikációjukat követni... csak ezért, uram! Engedje meg tisztelettel hozzáfűznöm, hogy a mi szegény országunknak ez felel meg a legjobban.

- Ezzel aztán igazán nem törődöm! - felelte Bothwell. - Az engedélyezett lelkészeket eltűrik, és azzal pont! Persze ha én csinálnám a törvényt, egyetlen nyírott fülű kuvasz sem csaholhatna skót szószéken, egy sem az egész falkából! Csakhogy a parancsnak én is köteles vagyok engedelmeskedni. No, itt az itóka! Tedd csak le, öreganyám!

Körülbelül egy pintnyi vörös bort töltött egy fakupába, s megitta egy hajtásra.

- Igaztalan volt a borához, barátocskám! Jobb, mint a brandyje, pedig az sem éppen rossz. Hajlandó koccintani velem a király egészségére?

- Örömmel - mondta Milnwood -, de csak sörrel. Sohasem iszom vörös bort, csak különösen nagyra becsült vendégeim részére tartogatok belőle egy keveset.

- Olyanok részére, mint én, ugyebár? - mondta Bothwell, majd a flaskót Henry felé tolva, így folytatta: - No, jöjjön, fiatalember, igyék maga a király egészségére!

Henry szótlánul töltött magának egy pohárral, mit sem törődve nagybátyja kacsintásával és taszigálásával, mellyel azt akarta jelezni, hogy jobban tenné, ha követné a példáját, és bor helyett a sört választaná.

- Nos - kérdezte Bothwell -, mindnyájan felköszöntötték a királyt? Mi van ott, azzal az öreg-asszonnyal? Adjatok neki egy pohár brandyt, hadd igyék ő is a király egészségére, nem?

- Ha a nagyságos úr megengedi - szólt közbe Cuddie rendületlen nyugalommal -, ez az édesanyám, uram, és olyan süket, mint az ágyú, egyáltalán nem lehet vele szót érteni. De ha nagyságod megengedi, én majd iszom brandyt helyette is a király egészségére, annyi pohárral, amennyit csak szükségesnek tart, uram!

- Meghiszem azt! - felelte Bothwell. - Meglátszik rajtad, hogy olyan pofa vagy, aki nem ijed meg a pálinkától. Hát csak tölts magadnak, atyafi. Ahol én megfordulok, nem kell fizetni semmiért! Te meg, Tam, tölts annak a leányzónak egy jó nagy pohárral, akármilyen szutykos szajha is! Tölts mindenkinek újra, még egy kört iszunk nemes parancsnokunk, Grahame of Claverhouse ezredes úr egészségére! Mi van azzal a vénasszonnyal ott, mit nyögdcicsél? Csuda whig képe van, azt hiszem, koszosabb whig nem gajdolt még a domboldalon! Mondd csak, jóasszony, megtagadod a Covenantot?

- Melyik Covenantra gondol, nagyságos úr - vetette közbe magát Cuddie -, a munkafrigyre vagy a malasztfrigyre?

- Bánom is én, melyikre... minden frigyre, amit valaha is koholtatok! - felelte a zsoldos.

- Anyám - kiáltotta Cuddie, s úgy tett, mintha egy sikethez szólna -, a tiszt úr szeretné tudni, megtagadod-e a munkafrigyet?

- Egész szívemből, Cuddie - felelte Mause -, és imádkozom, hogy lábam sohase lépjen ebbe a csapdába!

- Nézd csak - mondta Bothwell -, az öreg néni őszintébben beszél, mint gondoltam volna. Igunk még egy kört, aztán térjünk a tárgyra. Azt hiszem, mindnyájan hallottunk arról a szörnyű és elvetemült gyilkos merényletről, amelyet tíz-tizenkét őrjögő követett el St. Andrews érseke ellen?

Mindnyájan megdöbbenéssel bámultak egymásra; végül Milnwood maga válaszolt:

- Igen, hallottunk valami ilyesféle szerencsétlenségről, de abban reménykedtünk, hogy nem igaz.

- Itt van a jelentés, amit a kormány adott ki, öregúr! Mi a véleménye róla?

- Az én véleményem, uram? Hát... hát... pontosan az, amit a Tanács gondolni méltóztatik - dadogta Milnwood.

- Szeretném a véleményét pontosabban hallani, barátocskám - mondta a dragonyos parancsoló hangon.

Milnwood szeme sietve végigfutott a papiroson, hogy kikeresse a legelítelőbb szót, mellyel a jelentés bővelkedett, s igyekezetét elősegítette az a körülmény, hogy éppen ezeket a szavakat dőlt betűkkel nyomtatták ki.

- Véleményem szerint... véres és hajmeresztő büntett volt... gyilkosság, apagyilkosság... melyet... pokoli kegyetlenséggel... eszeltek ki... gyalázatos gazság... szégyene az országnak.

- Jól mondtad, öregúr! - bólított a kérdező. - Ez a pohár most neked szól! Kívánom, élvezd soká derék elveid gyümölcseit. Neked meg a köszönet poharát kell ürítened hálád jeléül, hogy ezekre az elvekre megtanítottalak. Nem, nem, borral koccints, a saját vörös boroddal, mert a söröd olyan silány, hogy megfekszi egy tisztességes ember gyomrát! No, most te vagy a soros, fiatalember! Hogyan vélekedel a szóban forgó ügyről?

- Semmi okom nem lenne a választól húzódozni - felelte Henry -, ha tudnám, milyen jögon teszi fel a kérdést?

- Isten irgalmazz! - kiáltott fel az öreg gazdasszony. - Ilyet kérdezni egy katonától, amikor mindenki tudja, hogy azt csinálnak, amit akarnak, emberrel és állattal, férfiakkal és asszonyokkal, az egész országban!

Az öregúr megdöbbsent öccse vakmerőségén. Ugyanolyan rémült hangon kiáltott rá:

- Hallgasson, uram, vagy feleljen az őrmester úrnak tisztességesen! Csak nem akarja megsérteni a király tekintélyét egy testőr személyében?

- Csend legyen! - kiáltott fel Bothwell, öklével dühösen az asztalra csapva. - Mindenki hallgasson, csak én beszélek! Ön azt kérdezi, uram - fordult Henryhez -, milyen jögon vallatom. A kardom és a kokárdám ad rá felhatalmazást, erősebbet, mint az Öreg Noll adott valaha is a kerekfejűeknek! S ha nem éri be ezzel, olvassa el a Tanács rendeletét, mely felhatalmazza őfelsége tisztjeit és katonáit, hogy minden gyanús embert megmotozzanak, kivallassanak és letartóztassanak. Ennélfogva még egyszer megkérdezem önt, mi a véleménye Sharpe érsek haláláról; ez most a próbakő, amellyel az emberek érzületeit megvizsgáljuk.

Henry közben ráeszmélt arra, minő fölösleges kockázatnak tenné ki családját, ha ellenállna a zsarnoki hatalomnak, mely ilyen durva kezekben volt letéve. Ezért elolvasta a jelentést, és nyugodt hangon felelte:

- Habozás nélkül kijelenthetem, hogy ennek a gyilkosságnak az elkövetői véleményem szerint bűnös és meggondolatlan cselekedetet hajtottak végre, amelyet annál sajnálatosabbnak tartok, mert előre látom, hogy ürügyül fogják felhasználni sok olyan ember ellen, aki egyrészt teljesen ártatlan ebben az ügyben, másrészt ugyanannyira elítéli, mint jómagam.

Mialatt Henry ilyenképpen szavakba foglalta gondolatát, Bothwell merőn rászegezte tekintetét, s egyszerre csak, úgy látszik, ráismert arcvonásaira.

- Ejha! Hisz ez az én barátom, a *popinjay-kapitány*! Azt hiszem, egyszer már láttalak, mégpedig igen gyanús társaságban.

- Én is láttam önt egyszer - felelte Henry -, a városi kocsmában, ahol...

- És kivel együtt távoztál a kocsmából, pajtikám? Nem John Balfour of Burleyvel, az érsek egyik gyilkosával?

- Valóban azzal a személlyel együtt hagytam el a házat, akit ön megnevezett, méltóságomon alul áll, hogy letagadjam - felelte Henry. - De sejtelmem sem volt róla, hogy a primás gyilkosa, annál kevésbé, mert akkor még nem is tudtam, hogy a gyilkosság megtörtént.

- Az Úr irgalmazzon nekem! Végem van! Tönkretett ember vagyok! - jajveszékelt Milnwood.
- A fiú vakmerő nyelvvel eléri, hogy fejét vegyék, nekem meg rámegy a vagyonom, egészen a sűrű köntösömig, ami rajtam van!

- Azt azonban tudta - folytatta Bothwell még mindig Henryhez fordulva, mit sem törődve nagybátyja közbeszólásával -, hogy Burley kiközösített rebellis és áruló, és tudta, hogy ilyen emberekkel érintkezni tilos! Mint hűséges alattvalónak, tudnia kellett, hogy a törvény szerint tilos ilyen elítélt árulót talpra állítani, megsegíteni vagy bármi módon érintkezni vele, akár szóban, akár írás vagy üzenet útján, tilos továbbá étellel, itallal, fedéllel ellátni vagy élelmezni, a legsúlyosabb büntetés terhe alatt... mindezt ön is tudta, és mégis megszegte a törvényt! - Henry hallgatott. - Hol vált el tőle? - folytatta Bothwell. - Az országúton? Vagy talán éppen ebben a házban nyújtott neki menedéket?

- Ebben a házban! - kiáltott fel a nagybácsi. - Azt nem merte megtenni! Tudja, hogy kitekerném a nyakát, ha bármiféle árulót hozna az én házamba!

- Tagadni merészeli, hogy megtette? - kérdezte Bothwell.

- Miután bűnként vádol vele - felelte Henry -, megbocsát, ha nem mondok semmi olyat, ami vádját esetleg megerősítené.

- Jaj, az én földjeim! Milnwood szép földjei, amelyek a Mortonok nevében állnak kétszáz esztendő óta! - kiáltott fel a bácsi. - Már látom, ahogy kicsúsznak a lábam alól! Szalad a szép belsőség, a szántó, a lanka és rét!

- Nem, uram! - kiáltott fel Henry. - Az én hibámért ne szenvedjen más! Beismerem - folytatta Bothwellhez fordulva -, hogy annak az embernek, mint apám régi bajtársának, szállást adtam egy éjszakára. De ez nemcsak nagybátyám tudta nélkül történt, hanem határozott parancsa ellenére. Remélem, ha vallomásomat igaznak fogadják el saját magam ellen, latba esik abban a tekintetben is, hogy nagybátyám ártatlanságát igazolja.

- Ejnye, ejnye, fiatal ember - mondta a katona kissé szelídebb hangon -, ön elég bátor legény, és szívből sajnálom, a bácsikája is karakán öregúr, s látom, jobban szereti a vendégeit, mint saját magát, mert a saját híg sörét issza, nekünk meg bort ad! No, most meséljen el mindent, amit erről a Burleyről tud... hogy mit mondott, amikor elvált tőle, merre ment és most hol lehetne megtalálni... akkor, az ördögbe is! szemet hunyok az ön bűnrészessége fölött, amennyire a kötelességem megengedi! Ezer márkát tűztek ki ennek a whig gyilkosnak a fejére és, istenuccse, nálam is helye volna a pénznek... no, gyerünk, ki vele!... hol vált el tőle?

- Megbocsát, uram - felelte Morton -, ha erre a kérdésre csak ennyit felelek: ugyanazok a nyomós okok, amelyek arra késztettek, hogy ne tagadjam meg tőle vendégszeretetemet, még ha magamat és barátaimat bajba sodrom is vele, semmiképpen nem engednék meg, hogy titkát eláruljam, még akkor sem, ha rám bízta volna!

- Egyszóval, megtagadja a választ? - kérdezte Bothwell.

- Nem mondhatok egyebet - felelte Henry.

- No, majd talán megoldódik a nyelved, ha égő gyújtó dugok a lábujjaid közé - mondta Bothwell.

- Az isten szerelmére, nagyságos úr - sűgta az öreg Alison gazdája fülébe -, adjon nekik pénzt! Hiszen csak arra pályáznak! Adjon, mert különben megölik Henry úrfit, és utána a nagyságos urat is!

Milnwood felnyögött kínjában és keserűségében, aztán olyan hangon, mintha a lelkét lehelné ki, hebegte:

- Ha h... hő... húsz fonttal rendbe lehetne hozni ezt a szerencsétlen ügyet...

Alison az őrmesterhez fordult.

- A gazdám - mondta - szívesen adna húsz font sterlinget...

- Én húsz *skót* fontot mondtam, te dög! - vágott a szavába Milnwood, mert kapzsiságának gyötrelme legyőzte puritán egyenességét éppúgy, mint a szokásos tiszteletét gazdasszonya iránt.

- Font sterlinget - ismételte a házvezetőnő rendületlenül -, ha kegyeskedik megbocsátani a gyerek könnyelmű viselkedését. Olyan megátalkodott gyerek ez, hogy darabokra vághatja, akkor sem fog kihúzni belőle egy árva szót sem! Azzal sem érne el semmit, higgye el, ha megpörkölné az ujjait szegénykémnek!

- Tudja a fene - mondta Bothwell tétovázva. - Igazán nem tudom... a legtöbb fickó, aki az én ruhámat viseli, most elvinné a pénzt, és elvinné a foglyot is... de bennem van lelkiismeret! Ha a gazdája megtartja a szavát és jótáll az öccséért, és az egész ház leteszi a hűségesküt, akkor nem bánom, ámbár...

- Igen, uram, természetesen, uram - kiáltotta Mrs. Wilson -, leteszünk minden esküt, amelyet csak parancsol! - Megint a gazdájához fordult és odasűgta: - Siessen már és hozza a pénzt, még mielőtt fejünkre gyűjtják a házat!

Az öreg Milnwood bánatos pillantást vetett tanácsadójára, azután elindult, mint egy felhúzott óra, hogy ebben a keserves helyzetben kiszabadítsa rab angyalait - aranyait - a fogságból. Közben Bothwell őrmester nekilátott az eskütételnek, olyan ünnepélyes áhítattal, aminőt csak el lehetett várni tőle, körülbelül ugyanolyan módon, ahogy őfelsége vámhivatalában dívik mind a mai napig.

- Ön... mi a neve, asszonyság?

- Alison Wilson, uram.

- Ön, Alison Wilson ezennel ünnepélyes esküvel tanúsítja és kijelenti, hogy alattvalók számára törvénybe ütközőnek tekinti a reformáció örve alatt vagy bármi más ürüggyel, akárminő szövetséghez, vagy Covenanthoz csatlakozni...

Itt a szertartást félbeszakította a Cuddie és anyja közt kitört tusakodás, amely már régóta suttogva folyt, de most hallhatóvá vált.

- Csitt, anyám, csitt, hallgass már! Hisz kezdenek egyetértésre jutni... Hallgass már, hisz látom, elég szépen megegyeznek.

- Nem hallgatok, Cuddie, nem akarok hallgatni! - felelte az anyja. - Felemelem a hangom, és nem kímélek senkit, megátkozom a bűn emberét, még azt a skarlátruhásat is, és éppen az én hangomnak köszönheti majd Henry úr, hogy kiszabadul a madarász töréből.

- Kinyitotta a zsilipet - mondta Cuddie -, most már nem állítja meg senki... már látom, ahogy az egyik dragonyos mögött ül a nyeregben, útban a dutyi felé... magamat meg lóra kötözve! Eddig csak egyre gyűjtötte a szóáradatát, s mire kiönti magából és eleget óbégatott, végünk van... mindnyájunknak befellegzett, ahányan csak vagyunk!

- Azt hittétek, csak úgy idejöttök - kezdte rá Mause és összetöpörödött keze együtt remegett ráncos, de élénk arcával, amely szenvedélyes harag tüzében égett, s a húségeskü pusztá említésére lerázta magáról a részint saját óvatosságából, részint Cuddie nógatására addig megőrzött önuralom béklyóit -, azt hiszitek, csak úgy idejöttök lelkeket eltíró, szenteket meggyalázó, lelkiismeretet megbolygató káromkodásaitokkal, esküitekkel és zeneszerszámai-tokkal, töreitekkel és csapdáitokkal? Hiába erőlködtek, hiába feszítitek ki a hálót, minden madár észreveszi!

- He? Mi az, nénike? - mondta a katona. - Istókuccse, ez igazi whig csoda! Az öregasszony egyszeribe visszakapta a fülét meg a nyelvét is, cserébe viszont minket akar megsiketíteni, úgy látszik. Hallja, maradjon nyugton, és ne felejtse el, kivel beszél, vén hülye!

- Hogy kivel beszélek? Hej, uraim, az elgyötört ország nagyon jól tudja, kik vagytok! Prelátusok rosszindulatú csatlósai vagytok, minden gaz és mocskos ügy támaszai, véres ragadozó állatok, utálata a földnek!

- Szavamra - mondta Bothwell, és úgy elcsodálkozott, mint egy szelindek, ha egy fürjtyúk nekirontana csibéi védelmére -, ennél ékeőbb beszédet még sohasem hallottam. Nem kántálna nekünk még egy kicsit?

- Még egy kicsit? - Mause bevezetőül torkát köszörülte. - Szívesen teszek tanúságot ellenetek újra meg újra! Filiszteusok vagytok és edomiták! Leopárdok vagytok és rókák! Este lopakodó farkasok, akik reggelig rágják az áldozatok csontjait. Veszett kutyák, akik ott köröznak a kiválasztottak körül. Tülekedő tehének és Basán öklelőző bikái... alattomos kígyók vagytok, névre és természetre testvérei a Nagy Veres Sárkánynak, Jelenések Könyve, tizenkettes fejezet, harmadik és negyedik vers.

Itt az öregasszony elhallgatott, nyilván, mert a lélegzete fogyott el, nem a mondanivalója.

- A ménkű csapjon a vén boszorkányba! - mondta az egyik dragonyos. - Peckeljétek fel a száját, és vigyétek be a parancsnokságra.

- Szégyelld magad, Andrews! - szólt rá Bothwell. - Elfelejtetted, hogy a derék hölgy a szép-nemhez tartozik, és csak kiváltságával él, ha nyelvét pörgeti. De ide hallgass, jóasszony! Nem minden Basán bikája és nem minden Veres Sárkány olyan udvarias, mint én, s nem mindegyik fogja beérni azzal, hogy átad a rendőrnek, hadd ültessen, mint cserfes asszonyt a vízbemártó-székre. Én azonban addig is kénytelen vagyok bevinni ezt a fiatalembert a parancsnokságra. Nem vállalhatnám a felelősséget feljebbvalóm előtt, ha itthagynám, egy házban, ahol olyan sok áruló és fanatikus beszédet hallottam.

- Látja, anyám, mit csinált kend? - súgta Cuddie. - Ezek a filiszteusok, ahogy kend nevezi őket, most elhurcolják Henry úrfit! Ezt a kend pofázásának köszönheti, hogy a ménkű csapja meg!

- Fogd be a szád, te gyáva kukac - mondta az anya -, és ne hárítsd a hibát énrám! Ha te meg a többi léha falánk, aki csak ül és bámul, mint a tehén, amikor rászabadítják a lóherére, ha ti egyszer a kezetekkel tennétek tanúságot, ahogy én a nyelvemmel, akkor nem merészelnék a szegény ifjút fogságba hurcolni!

Míg ez a párbeszéd elhangzott, a katonák megkötözték foglyukat, nehogy megszökhessék. Milnwood ebben a pillanatban jött vissza, és rémülten nézte az előkészületeket. Fájdalmas nyögések kíséretében, de sietve nyújtotta Bothwell felé a zacskó aranyat, amelyet kénytelen volt előkotorni öccsért váltságdíj. Az őrmester közömbös arccal vette át a zacskót, kezében mérlegelte, felhajtotta a levegőbe, majd estében elkapta, azután fejét rázva így szólt:

- Jó pár vidám estét ígérnek a sárga fiókák ebben a fészekben, de vigyen el az ördög, ha el merem fogadni! Az a vén boszorkány túl hangosan beszélt, és az embereim is hallották. Hát ide figyeljen, öregúr - fordult Milnwoodhoz -, miután kénytelen vagyok az öccsét bevitetni a parancsnokságra, lelkiismeretem nem engedi, hogy az aranyaiból többet tartsak meg, mint az udvariassági pénzt, ami úgyis megillet. - Ezzel kioldotta a zacskót, egy-egy aranyat adott minden katonájának, magának meg hármát tartott meg. - Így ni - mondta -, most már nyugodt lehet, hogy rokona, a *popinjay-kapitány* udvarias bánásmódban fog részesülni, és gondosan vigyázunk rá. A többi pénzt pedig visszaadom.

Milnwood mohón kinyújtotta kezét.

- Tudnia kell azonban - folytatta Bothwell a zacskóval játszadoxva -, hogy minden ingatlanbirtokos felelősséggel tartozik egész háza népe engedelmes érzelmeiért és alattvalói hűségéért, s hogy ezek a fiúk, az én embereim, nem kötelesek titokban tartani, miféle szónoklatokkal traktált minket ez a tarka kendős puritán vénség itt. Azt hiszem, tisztában van vele, hogy ha ennek híre a Tanács fülébe jut, a következménye súlyos pénzbírság lesz.

- Jóságos őrmester úr, derek kapitány uram! - óbégatott a megrémült zsugori. - Bizonyos vagyok benne, hogy az én házamban nincs senki, aki tudtommal ilyen vétséget követne el.

- Nono - felelte Bothwell -, mindjárt meghallja, miképpen tesz bizonyosságot, ahogy ő maga nevezi. Te fickó - fordult Cuddie-hoz -, húzódj csak félre, és engedd az anyádat, hadd mondja el, ami a lelkét nyomja. Látom, újra megtöltötte a puskáját, amióta először elsütötte.

- Uram! Nagyságos úr - mondta Cuddie -, egy öregasszony locsogása nem ér annyit, hogy ilyen nagy hűhót csapjanak vele. Apám se adott rá, mit fecseg összevissza, én se törődtem vele soha.

- Maradj csendben, fiam, amíg jó dolgod van - mondta Bothwell. - Azt hiszem, ravaszabb fickó vagy, mint amilyennek kiadni próbálsz magad, de hasztalan! Lépjön csak előre, jóasszony! Nézze csak, a gazdája nem akarja elhinni, milyen gyönyörű tanúságtételre képes! Halljuk hát!

Mause hitbuzgalma nem szorult ilyen ösztökélésre, hogy nekiiramodjék.

- Jaj a megalkuvóknak és az önös földi célok kergetőinek - kezdte -, akik vastag mázzal kenik be lelkiismeretüket, és engednek minden gonosz zsarolásnak, és odavetik a jogtalan Mam-mont Beliál fiainak, csak hogy egyezséget kössön velük! Bűnös egyezés ez, aljas szövetség a Gonosszal. Ugyanaz a gonoszság, amit Menáhem követett el az Úr színe előtt, amikor ezer tálent ezüstöt adott Pulnak, Assíria királyának, hogy legyen a segítségére, Királyok Második Könyve, tizenötödik fejezet, tizenkilencedik vers. Ugyanaz a gonosztett, amit Akház követett el, amikor pénzt küldött Tiglát-Pilésernek, lásd a Királyoknak ugyanazt a Második Könyvét, tizenhatodik fejezet, nyolcadik vers. És ha árulásnak rótták fel még az istenfélő Ezékiásnak is, hogy eleget tett Sénakhérinek, amikor pénzt adott neki, és felajánlotta, hogy kifizeti, amit kivetettek rá (lásd ugyanott), Királyok Második Könyve, tizennyolcadik fejezet, tizennegyedik és tizenötödik vers, ugyanígy van azokkal is, akik ebben a rakoncátlan és hitszegő nemzedékben adót és illetéket, meg büntetést, meg bírságot fizetnek a kapzsi és igazságtalan adószedőknek, illetményt és kizsarolt pénzt a papibérenceknek (megannyi néma

eb, aki nem ugat, csak meghunyászkodva lehever, és szunyókálni meg aludni szeret), s ajándékokkal kenyerezik le azokat, akik elnyomóink és pusztítóink segítőitársai és bérencei! Egy húron pendülnek velük, asztalt terítenek a zsoldosoknak, és itallal kínálják a martalócokat!

- Ez a fejmosás nagyságodnak szól, Morton úr! - mondta Bothwell. - Hogy tetszik az úrnak? És mit gondol, mit szól majd hozzá a Tanács? Azt hiszem, mindezt nagyjából a fejünkben is megjegyezzük, nincs szükségünk afféle vesszőkre meg táblákra, aminőket az ilyen rebelliseknek a titkos gyűlésein látni. Uszított az adófizetés ellen, azt hiszem... nem igaz, Andrews?

- Az ám! Istenemre! - felelte Andrews. - És esküdözött, hogy bünt követ el, aki megkínál egy katonát egy korsó sörrel vagy meghívja az asztalához!

- Hallotta - fordult Bothwell Milnwoodhoz -, no, de ez a maga ügye.

S közömbös arccal vissza akarta adni a már megdézsmált zacskót tulajdonosának. Milnwood alighanem belekábult már a fejére zúduló bajokba; gépiesen kinyújtotta kezét a zacskó átvételére.

- Megörült? - súgta a gazdasszonya. - Mondja nekik, hogy tartsák meg! Hiszen amúgy is megtartják, akár szépen, akár csúnyán. Ez az egyetlen lehetőségünk, hogy lecsendesítsük őket.

- Nem bírom megtenni, Allie, nem bírom - sóhajtott Milnwood sajgó szívvel. - Nem bírok megválni az aranyaimtól! Hányszor számláltam össze őket újra meg újra, s most odaadom ezeknek a gazembereknek?

- Akkor majd magam adom oda, Milnwood - mondta a házvezetőnő -, hacsak nem akarja, hogy még nagyobb baj legyen. Uram - fordult Bothwellhez -, gazdámnak esze ágában sincs bármit is visszavenni egy olyan tiszteletre méltó úriembertől, mint kegyelmed. Kérve kéri, tegye el azt a pénzt, s legyen elnéző az öccséhez, amennyire teheti, s jelentse hűségesebb érzelmeinket a kormánynak kedvezően, nehogy mi igyuk meg a levét annak a sok zagyvaságnak, amit ez a vén boszorkány összefecseg - itt villámló szemekkel fordult Mause felé, hogy szabad folyást engedjen érzelmeinek a katonáknak szóló nyájaskodás után, ami nagy erőlködésbe került. - Ez a megveszekedett whig némbor, ez a nagyszájú bolond (hogy a mennykő csapjon belé!) sohasem tartozott a házba, színét se láttuk még tegnap délutánig, s mihelyt megszabadulunk tőle, soha többé nem léphet keresztül ennek a háznak a küszöbén.

- Jaj, jaj! - súgta anyjának Cuddie. - Még ez is hozzá! Tudtam, hogy ha kend kinyitja a száját, és csak három szót szól egyfolytában, máris szedhetjük a sátorfánkat. Biztosan tudtam, anyám, hogy ez lesz belőle.

- Hallgass, gyermekem - felelte -, és ne zúgolódj a kereszt ellen... keresztüllépni az ő küszöbükön? Tudom, nem is akarom általlépni! Nincs rajta jel, mely figyelmeztesse a pusztító angyalt, hogy menjen tovább. Majd megérik kezének csapását, ők, akik olyan sokat törődtek a teremtménnyel, és olyan keveset a Teremtővel, olyan sokat a világi limlommal, és olyan keveset a megszegett friggyel, olyan sokat néhány silány sárga fémdarabbal, és olyan keveset az írás színaranyával, olyan sokat a barátaikkal és rokonaikkal, s olyan keveset a kiválasztottakkal, akik olyan megpróbáltatásokat szenvedtek el, mint a kihallgatások, zaklatások, üldözések, házkutatások, menekülések, elfogatások, bebörtönzések, megkínóztatások, száműzetések, lefejezések, felakasztások, megcsonkítások, elevenen való felnégyeltetések, nem is szólva azokról a százakról és százakról, akik saját otthonuk elhagyására kényszerültek, és sivatagokba, hegyekbe, mocsarakba, tőzeges ingoványokba menekültek, hogy úgy hallgassák az Igét, mint a titokban rettegve fogyasztott kenyeret!

- Most már a Covenantnál tart, őrmester úr. Ne vigyük be? - kérdezte az egyik katona.

- Megvesztél? - sűgta a fűlébe Bothwell. - Hát nem érted, hogy jobb, ha ott marad, ahol van, amíg egy olyan tisztés, tehetős, felelősségre vonható birtokos házában él, mint Morton of Milnwood, akinek van pénze ahhoz, hogy fizessen az öregasszony vétkeiért? Hát csak erőlködjk az anyó, hogy szaporítsa a fajtáját, már túl vén ahhoz, hogy legyen belőle valami. Elő a poharakkal! - kiáltotta. - Még egy kört Milnwood és háza egészségére, meg a legközelebbi vidám találkozásunkra, ami, azt hiszem, hamarosan bekövetkezik, ha megtűri, hogy háza népe ilyen fanatikus legyen!

Ezután megparancsolta embereinek, hogy szálljanak lóra. Az istállóban a király nevében lefoglalta Milnwood legjobb lovát a fogoly elszállítására. Mrs. Wilson könnyező szemmel egy kis csomagot állított össze a legszükségesebbel Henry számára, kényszerű útjára. Miközben sürgött-forgott, alkalmat talált arra is, hogy egy kis pénzösszeget csúsztasson az úrfi kezébe, anélkül hogy a katonák észrevegyék. Bothwell és emberei egyébként megtartották ígéletüket, és udvariasan bántak a fogollyal. Leoldották kötelékeit, és beérték azzal, hogy lovát jobbról-balról körűvették. Ezután nyeregbe szálltak és jókedvű nevetgélés közepette elvonultak, magára hagyva a Milnwood családot feldúltságában. A ház urát lesűjtotta öccse sorsa, no meg a hiába kidobott hűsz font sterling; egész este nem csinált egyebet, csak előre-hátra ringatózott bőr karosszékében, szakadatlanul ugyanazt a jajveszékélet ismételve:

- Végem van! Teljesen végem van! Megkínoznak és kifosztanak! Az életem... a vagyonom... minden odavan!

Mrs. Alison Wilson bánatát részint táplálta, részint enyhítette a szidalmak árja, melyet Mause fejére zúdított, amikor a fiával együtt kikergette Milnwoodból.

- A mennykő csapjon beléd, te kelekótya! Clysdale legszebb ifja szenved meg az eszeveszett whig locsogásodat!

- Menj innen! - felelte Mause. - Látom, még a bűn karjaiban és az igazságtalanság keserű levében fetrengsz, különben örömet odaadnád legdrágább kincsedet is az Ő ügyéért, kinek mindenedet köszönheted! Tudd meg, a saját fiamért se tennék többet, mint amennyit Harry úrfiért tettem. És ha az én Cuddie fiam méltónak találtatott arra, hogy tanúságot tegyen a Széna piacon...

- Utol is éri a sorsa - mondta Alison -, hacsak nem változtattok, te is meg ő is, a magatartásokon.

Mause ügyet sem vetett ezekre a szavakra, csak folytatta tirádáit:

- Jöhetnek a véres kezű antikrisztusok és a hízelkedő filiszteusok, hogy törbe ejtsenek és bűnös engedékenységre, elnézésre bírjanak, annál kitartóbban emelem fel szavamat a pápaság, főpapság, antinomizmus, erasztianizmus, lapsusok és sublapsusok és a kor többi bűne meg csapdája ellen, vajúdó asszonyok módjára fogok sikoltozni a Fekete Tűrelmesség ellen, amely professzorok botlását okozta, felemelem szavam, akár a leghatalmasabb prédikátor!

- Hallgasson már, anyám! - vetette közbe magát Cuddie, az öregasszonyt erőszakkal elvonszolva. - Ne süketítse meg ezt a hölgyet bizonykodásaival! Hiszen annyit szónokolt már, hogy egy hétre is elég. Kiszónokolt minket szép, ingyenes házunkból, pompás veteményeskertünkől, és ebből az új menedékünkől is, még mielőtt az ültő helyünket megmelegíthettük volna; kiszónokolta Harry úrfit az otthonából a börtönbe; és Milnwood úr hűsz fontját, amelytől bizony nehezére esett megválnia, a saját zsebéből a katonák zsebébe. Most már aztán hallgasson kend egy darabig, mert a vége az lesz, hogy lábamat felprédikálja egy létrára és nyakamat egy hurokba. Gyűjjön már el innen, gyűjjön, hallja-e. A családnak egy időre elege van a kend szónoklataiból!

S miközben elvonszolta anyját, Mause ajkán még mindig olyan szavak bugyborékolnak, mint „bizonyágtétel - Covenant - gonoszok - bűnös türelmesség”, Cuddie pedig megint nekiveselkedett, hogy valahol fedelet találjon kettejük feje fölé.

- Szerencsétlen rigolyás bolond! - kiáltott utánuk a házvezetőnő, amikor látta, hogy mennek már végre. - Mindenáron külön akar lenni másoknál, a vén seprű, még akkor is, ha ennyi bajt zúdít egy csendes, békés családra! Ha nem nézem, hogy állásomnál fogva már magam is félig-meddig úriasszony vagyok, a tíz körmömmel másztam volna bele abba a ráncos, fonnyadt képébe!

Kilencedik fejezet

*Mars volt az én apám, sok harcban jártam ám,
s mutatom szaporán sebek s varok nyomát;
ezt tyúkért kaptam itt, azt sáncokon, amíg
a dobszó hangja hitt, s jöttek a franciák.*

Burns

- Ne vegye nagyon szívére a dolgot - mondta foglyának Bothwell őrmester, útban a parancsnokság felé. - Ön jóképű, jóvágású fiú, és kitűnő összeköttetései vannak. A legrosszabb, ami érheti, hogy megkorbácsolják vétkeiért, s ez olyan dolog, ami már sok becsületes fickóval megesett. Megmondom önnek őszintén, élete a törvény kezében van, hacsak nem alázkodik meg, akkor pedig megússza egy szép summájú bírsággal, amit a nagybátyja birtokára fognak kivetni; ő meg kibírja.

- Ez az, ami jobban bánt minden egyébnél - felelte Henry. - A pénz nagyon a szívéhez nőtt, s neki az égvilágon semmi köze nem volt ahhoz, hogy annak az embernek menedéket adtam egy éjszakára. Ha a fővesztést elkerülöm, csak azért imádkozom, hogy a büntetés olyan legyen, melyet saját személyemben viselhetek el.

- Úgy? Talán azt fogják javasolni, hogy lépjen be a külföldi skót ezredek valamelyikébe - vélte Bothwell. - Nem is olyan rossz ott szolgálni. Ha barátai igyekeznek, és jó helyen kopogtatnak, még az is megeshetik, hogy megkapja a tisztí kinevezést.

- Egyáltalában nem tudom - felelte Morton -, nem ez volna-e a legjobb dolog, ami érhet.

- Hogyan? Akkor ön végtére nem is igazi whig? - mondta az őrmester.

- Eddig nem csatlakoztam egyik párthoz sem az országban - felelte Henry -, hanem szép csendben otthon maradtam. S nemegyszer komolyan gondoltam arra, hogy belépjek valamelyik külföldi ezredünkbe.

- Igazán? - mondta Bothwell. - Hisz ezért csak tisztelni tudom önt. Magam is hosszú ideig szolgáltam a franciaországi skót gárdaezredben. Ott aztán meg lehet tanulni a fegyelmet, az angyalát! Szolgálaton kívül tehetsz, amit akarsz, nem törődnek veled. De ha egyszer elmulasztod a névsorolvasást, megemlegeted, amíg élsz! Kutya legyen a neved, ha az öreg Montgomery kapitány nem állított ki őrségre azonnal az arzenál tetejére, tetőtől talpig vaspáncélban és sisakban, hat óra hosszat egyfolytában, olyan tűző napon, hogy kis híja meg nem sült, mint egy vadgalamb a Port-Royale konyháján. Megesküdtem, hogy soha többé le nem késem a sorakozót, még akkor sem, ha kiosztott kártyalapjaimat oda kell csapnom a dob tetejére. Ah, a fegyelem óriási dolog!

- Máskülönben szerette a szolgálatot?

- Ah! Azt meghiszem! - felelte Bothwell. - Nők, bor, lakomák, s mindez majdnem ingyen, csak éppen kérni kell! S ha a lelkiismereted megengedi, és elhited egy kövér pappal, hogy egy kis erőlködéssel megtéríthet, akkor boldogan ellát téged ezekkel a jókkal, a saját zsebéből, csak azért, hogy a szívedbe férközzék. Hol találsz a nyírottfülűek közt egy lelkészt, aki ilyen bőkezű volna?

- Seholy, ebben aztán egyetértünk! - mondta Henry. - De mi volt a legfőbb kötelessége?

- Őrizni őfelsége személyét - felelte Bothwell. - A nagy Lajos király biztonságáról gondoskodni, édes fiam, s azonkívül néha egy kicsit körülnézni a hugenották között (azok is protestánsok voltak, tudod). Itt aztán tág terünk volt, jó iskola ahhoz a szolgálathoz, ami itt várt rám, ebben az országban. No de gyere, ha már a bajtársam leszel, *bon camarado*, ahogy a spanyolok mondják, ellátlak egy kis pénzzel azokból a sárga csikókból, amiket az öreg nagybácsidtól kaptam. Ez a törvény az olyan fenegyerekek közt, mint én vagyok; ha pénznél vagyunk, nem nézhetjük, hogy egy hasonló derék fickó szükségét szenvedjen.

Így szólva, előrántotta pénzes zacskóját, kivett belőle néhány aranyat, és anélkül, hogy megszámolná, Henry felé nyújtotta. Az ifjú Morton elutasította a szívésséget; de akármilyen nagylelkűnek is mutatta magát az őrmester, óvatosságból nem árulta el neki, hogy pillanatnyilag az ő zsebében is lapul egy kis pénz; csak annyit mondott, hogy szükség esetén minden biztonnal szerezhet egy kis utánpótlást a nagybátyjától.

- Hát, ha így áll a dolog - mondta Bothwell -, hadd húzzák le a sárga csikók egy ideig az én erszényemet. Általában azt az elvet követem, hogy sohasem távozom egy kocsmából (hacsak nem szólít el a szolgálati parancs), amíg az erszényem elég súlyos ahhoz, hogy áthajíthassam a cégér fölé.¹⁸ De ha olyan könnyű, hogy a szél visszafújja, akkor a jelszó: nyeregbe!... és sarkantyúzd meg a lovat, mert ha törik, ha szakad, módját kell ejtenünk, hogy az erszényt újra megtöltsük! No de nézd csak, miféle torony emelkedik ki ott a meredek hegyoldalon az erdőből, mely minden oldalról körülveszi?

- Tillietudlem tornya az - felelte az egyik katona. - Az öreg Lady Margaret Bellenden lakik ott, a legkirályhűbb érzelmű hölgyek egyike az egész országban, őfelsége katonáinak barátja. Amikor az egyik whig kutya lesből rám lőtt a juhkarámja kőkerítése mögül, egy hónapig feküdtem ebben a várkastélyban sebesülten, s mondhatom, akár még egyszer elszenvednem azt a sebesülést, csak ilyen jó helyre kerüljek.

- No, ha így áll a dolog - mondta Bothwell -, akkor tiszteletemet teszem a hölgnél, s kérek egy kis frissítőt embereimnek és lovainknak, mielőtt továbbmegyünk. Ami engem illet, olyan száraz már a torkom, mintha nem is ittam volna Milnwoodban semmit. Jó dolog manapság - folytatta Henryhez fordulva -, hogy a király katonája nem mehet el egy ház mellett anélkül, hogy egy kis frissítőt ne kapjon. Olyan házakban, mint ez a Tillie, vagy hogy hívják, szeretetből kínálnak meg vele; az ismert fanatikuskok házában erőszakkal jutunk hozzá; a mérsékelt presbiteriánusok pedig és más gyanús személyek félelemből járnak a kedvünkbe és vendégelnek meg. Szomjunkat tehát, akár így, akár úgy, minden körülmények közt módunkban van olthatni.

- És most az a terve, hogy ilyen szándékkal menjen fel abba a kastélyba? - kérdezte Henry aggodalmasan.

- Természetes, hogy azt teszem - felelte Bothwell. - Máskülönbén hogy tehetnék kedvező jelentést tisztjeimnek a kiváló hölgy derek elveiről, ha nem ízlelem meg előbb spanyol borát? Mert biztosra veszem, azzal fog kínálni; a száraz, fehér spanyol bor az ilyen idős

---

¹⁸ Egy felföldi földbirtokosról mesélik, aki különöségei miatt még ma is elevenen él honfitársai emlékezetében, hogy edinburgh-i tartózkodásainak időtartamát a következőképp szabta meg: reggelenként lesétált a canongate-i városrész úgynevezett Vízi-kapujához, amelynek boltíve gerendákból volt ácsolva. Mivel akkoriban még fém pénz volt az általános fizetőeszköz, fogta az erszényét és áthajította a kapu íve fölé, s amíg az erszény elég nehéz volt ahhoz, hogy dobni lehessen vele, tovább üzte a székvaros kínálta örömeiket; hanem amikor már annyira megkönnyebbült, hogy nem lehetett áthajítani a kapu fölé, tudta, hogy elérkezett az ideje a hazautazásnak. (*Walter Scott jegyzete*)

özvegyasszonyok kedvenc vigasztalója, mint ahogy az olyan vidéki földesuraknak, mint a bácsikád, az a vacak vörös bor az itala.

- Az isten szerelmére - könyörgött Henry -, ha már a fejébe vette, hogy felmegy oda, ne említse a nevemet, és ne leplezzen le egy család előtt, amelyhez ismeretség fűz! Engedje meg, hogy rövid időre egyik katonájának a köpenyegébe burkoljam magam, és csak általánosan beszéljen rólam, mint a felügyelete alatt álló fogolyról.

- Nagyon szívesen - felelte Bothwell. - Megígértem, hogy udvariasan fogok bánni veled, és nem fér össze a becsületemmel, hogy szavamat megszegjem. Hé, Andrews, csavarj csak egy köpenyt a fogoly köré, és eszedbe ne jusson a nevét emlegetni, vagy azt, hogy hol fogtuk el, hacsak nem akarsz faparıpán nyargalni.¹⁹

Ebben a percben boltíves kapubejáráshoz érkeztek, melynek oromzatán lőrések tátongtak; jobbról-balról egy-egy torony őrizte, de az egyik már romba dőlt, csak az alsó része maradt félig-meddig épen; ez most tehénistállóul szolgált egy parasztcsaládnak, amely az épségben maradt másik toronyban lakott. A kaput Monk katonái rombolták le a polgárháború idején, és azóta sem hozta rendbe senki; így Bothwellnek és kis csapatának nem állta útját semmiféle akadály. A kapuból nagy, kerek kövekkel kirakott, meglehetősen szűk és rendkívül meredek út vitt fel rézsútos és zezzugos vonalban a szakadékos dombtetőre, ahol a várkastély épült; útközben hol előbukkant, hol meg eltűnt szemük előtt az ép torony, melynek orombástyái szinte merőlegesen emelkedtek égnek, éppen a fejük fölött. A gót stílusú erődítményeknek még a maradványai is olyan vaskosak és hatalmasak voltak, hogy Bothwellt erre a felkiáltásra készítették:

- Milyen jó, hogy becsületes királyhű kezekben van ez a hely! Istenemre, ha az ellenség kerítené hatalmába, egy tucat whig asszony elég volna ahhoz, hogy akár a guzsalyával is megvédje egy dragonyos század ellen, ha csak fele annyi dühös kurázsi szorult beléjük, mint abba az öreglányba, ott Milnwoodban! Szavamra - folytatta, amint a kiugró bástyákkal megerősített, nagy kettős torony elé értek -, pompás váracska ez, s ahogy a kapu fölé vésett, elkopott feliratról látom, hacsak latin tudományom foszlányai cserben nem hagynak, Sir Ralph de Bellenden építette már 1350-ben, tehát eléggé tiszteletre méltó múlttal dicsekedhetik. Kénytelen leszek az idős ladyt kellő hódolattal üdvözölni, akármilyen fáradtságos lesz is emlékezetembe idéznem néhány bókot és mézes-mázos udvariaskodást, azokból az időkből, amikor még effajta társaságban szoktam forogni.

Miközben így elmélkedett, a komornyik megpillantotta a katonákat egy lőrésen keresztül, és jelentette úrnőjének, hogy egy csapat dragonyos katona - ha jól látta, testőr - áll a kapu előtt, parancsnokával és egy közrefogott fogollyal.

- Bizonyos vagyok benne és határozottan állíthatom - mondta Gudyill -, hogy a hatodik ember fogoly, mert a lovát vezetik, és az előtte poroszkáló két dragonyos combján nyugtatja karabélyát, lövésre készen. Bizony, mi is így őriztük a foglyokat a nagy márki idejében.

- A király katonái? - kiáltott fel a lady. - Bizonyára egy kis frissítőt szeretnének. Siessen le, Gudyill, üdvözölje őket, és lássa el a legjobb élelemmel és abrakkal, amit a kastély nyújtani képes. És... várjon csak!... szóljon a komornámnak, hogy hozza be a fekete fátylamat és köpenyemet. Magam megyek le a fogadásukra; az ember sohasem tanúsíthat elég figyelmet a királyi testőrkatonák iránt, akik olyan sokat tesznek a királyi tekintély megerősítéséért ezekben az időkben. És... hallja-e, Gudyill... mondja meg Jenny Dennisonnak, hogy tegye

---

¹⁹ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: V. A fakanca.

fejére gyöngyös pártáját, úgy haladjon előttem és az unokám előtt, a három asszony meg mögöttünk lépkedjen. S szóljon az unokámnak, hogy ne várásson egy percre sem.

Lady Margaret teljes díszben és az utasításainak megfelelő kíséretben nemsokára kivitorlázott kastélyának belső udvarára, ünnepélyesen és méltóságteljesen. Bothwell őrmester a vár komoly és tiszteletet parancsoló úrnőjét azzal a nagy önbizalommal üdvözölte, mely a léha erkölcsű udvari emberek hetyke és könnyed modorára vallott II. Károly idejében, s egyáltalában nem emlékeztetett egy dragonyos altiszt durva esetlenségére. Beszéde és modora az alkalomhoz illően előkelő volt, hiszen Bothwell, kalandos és kicsapongó élete során, néha olyan társaságban is megfordult, amely inkább származásának felelt meg, mint jelenlegi helyzetének. A hölgy kérdésére, hogy miben lehet neki és embereinek szolgálatára, kellő meghajtással felelte, hogy „mivel éjszaka meg jó néhány mérföldnyi út vár rájuk, mélységes hálát éreznének, ha engedélyt kapnának arra, hogy mielőtt útjukat folytatnák, lovaikat egy órára megpihentessék”.

- A legnagyobb örömmel - felelte Lady Margaret. - Cselédségemnek minden biztonnyal gondja lesz rá, hogy ember és ló ne szenvedjen szükséget semmiben.

- Nagyon jól tudjuk, asszonyom - felelte Bothwell -, hogy azok, akik a királyt szolgálják, mindenkor ilyen fogadtatásban részesülnek Tillietudlem falai közt.

Ez a bók elnyerte Lady Margaret tetszését.

- Kötelességünknek minden alkalommal igyekeztünk hűségesen és becsületesen eleget tenni, uram - felelte -, akár uralkodónkkal, akár híveivel, de kiváltképpen hűséges katonáival szemben. Még nem múlt el túl hosszú ideje annak, s ő szent királyi felsége, ki jelenleg hazánk trónját elfoglalja, bizonyára nem felejtette el azt az időt, amikor szerény hajlékomat jelenlétével megtisztelte, és ennek a kastélynak abban a termében reggelizett, amelyet komornám mindjárt meg fog mutatni önnek, őrmester úr, s amelyet azóta is a király termékének nevezünk.

Bothwell közben parancsot adott a leszállásra; a lovakat egyik katonája gondjára bízta, a foglyot egy másikéra; így aztán maga háborítatlanul folytathatta a társalgást, amelyet a lady olyan leereszkedő módon megindított.

- Mivel legfőbb uram, a király abban a szerencsében részesült, hogy e ház vendégszeretetét élvezhette, nem csodálom, ha ezt a megtiszteltetést kiterjesztik azokra is, akik őfelségét szolgálják, még ha nincs is más érdemük, csak az, hogy kötelességüket hűségesen teljesítik. Pedig, ami engem illet, őfelségéhez közelebbi kapcsolat is fűz, mint amelyet ez az egyszerű vörös kabát jelez.

- Igazán, uram? - mondta Lady Margaret. - Csak nem tartozott őfelsége háztartásához?

- Ha nem is éppen a háztartásához, asszonyom, de a *házához* mindenesetre. Egy olyan kapcsolatra célzok, melynek révén rokonságot tarthatnék Skócia legjobb családjaival, s köztük, azt hiszem, Tillietudlemmel is.

- Uram! - mondta az idős hölgy, s méltóságteljesen felemelte fejét, szemtelen tréfálkozásnak véve az őrmester szavait. - Nem értem, miről beszél.

- Valóban ostobaság, asszonyom, ha valaki az én helyzetemben emlegetni merészeli - felelte a katona -, de bizonyára hallotta nagyapám, Francis Stewart szerencsétlen történetét, akinek I. Jakab, mint vér szerinti unokaöccse, a Bothwell nevet adományozta. Bajtársaim engem is ezzel a névvel ugratnak. Végül azonban neki sem hozott több jót, mint nekem.

- Igazán? - mondta Lady Margaret, nagy rokonszenvvel és meglepődéssel. - Már régen fülemhez jutott, hogy az utolsó Bothwell gróf unokája szűkös körülmények közt tengeti életét, de sohasem gondoltam volna, hogy ilyen alacsony rendfokozatban szolgál. Micsoda balszerencse lehet az, amely egy embert, aki olyan összeköttetésekkel rendelkezik, mint ön...

- Ez a dolgok rendje, asszonyom, nincs benne semmi különös - vágott a szavába Bothwell, a hölgy kérdését megelőzve. - Nekem is voltak szerencsés perceim, mint bárki másnak, iddogáltam Rochesterrel, elbolondoztam Buckinghammel, egy Sheffield oldalán harcoltam Tangerben. De szerencsém sohasem volt tartós; vidám cimboráim társaságát nem tudtam hasznomra fordítani! Talán nem éreztem át eléggé - tette hozzá némi keserűséggel -, micsoda megtiszteltetés, ha a skót Stewartok ivadéka részt vehet Wilmot és Villiers lakomáin!

- És skót barátai, Mr. Stewart? Hiszen oly sok hatalmas rokona van itt!

- Igaz, igaz, asszonyom - felelte az őrmester. - Azt hiszem, egyik-másik közülük meg is tenne vadőrjének, mivel elég jó lövész vagyok, vagy mindenre kész bérvívójának, mert értek a kardforgatáshoz, sőt olyan is akad, aki jobb társaság híján cimborájául is fogadna, hiszen meg tudok inni három palack bort egy ültőmben. De, isten tudja, hogy van ez, ha már rokonaim körében kell szolgálat és szolgálat közt válogatnom, mégiscsak legtisztesebb, ha unokabátyámat, Károlyt szolgálom, ámbár silány a zsold és az egyenruha minden, csak nem ragyogó.

- Szégyen! Igazán arcpirító! - méltatlankodott Lady Margaret. - Miért nem folyamodik ő szent királyi felségéhez? Bizonyára csodálkozással értesülne róla, hogy magasztos családjának egy sarja...

- Bocsánatot kérek, asszonyom - szakította félbe az őrmester -, én csak egy durva katona vagyok, és remélem megbocsátja, ha azt mondom, hogy ő szent királyi felségének több gondja van arra, hogy saját sarjait ojtssa a világba, semhogy azokat ajnározza, akiket nagyapjának nagyapja ültetett el.

- Tudja mit, Mr. Stewart - mondta Lady Margaret -, egyet ígérjen meg nekem: maradjon Tillietudlemben éjszakára. Holnap az ön főparancsnokát várom ide, a vitéz Claverhouse-t, aki olyan nagy hála kötelezte királyát és hazáját, lankadatlan harcával azok ellen, akik fel akarják fordítani a világot. Majd beszélek vele az ön gyors előléptetése ügyében. Remélem, átérzi majd, milyen méltánylást érdemel egyrészt a vér, amely az ön ereiben csörgedezik, másrészt egy olyan úriasszony kérő szava, akit a legszentebb királyi felség annyira kitüntetett kegyeivel, mint engem. E kettő bizonyára elég, hogy önt az eddiginél jobb bánásmódban részesítse.

- A méltóságos asszony mélységesen lekötelez, és természetes, hogy foglyommal itt maradok éjszakára, ha úgy óhajtja, már csak azért is, mert ez a leggyorsabb módja annak, hogy előállítsam Grahame ezredes úrnak, és utasítást kérjek tőle a fiatal uracska végső sorsát illetően.

- Ki az a fogoly, ha szabad kérdezni? - érdeklődött Lady Margaret.

- Egy meglehetősen jó családból való tacskó, erről a környékről, aki elég könnyelmű volt ahhoz, hogy segítséget nyújtson a primás egyik gyilkosának, és megkönnyítse a szökését ennek a kutyának!

- Pfuj! - mondta Lady Margaret. - Én túlságosan hajlamos vagyok arra, hogy megbocsássam a sérelmeket, amiket ezektől a gazemberektől szenvedtem, pedig nem egy köztük olyan természetű, Mr. Stewart, hogy alig lehet elfelejteni. De aki pártjára kel egy olyan kegyetlen és szándékos gyilkoságnak, amelyet egy magányos ember ellen követtek el, egy öregember ellen, aki az érsek szent tisztjét töltötte be... ó, szégyen a fejére! Ha biztonságban akarja tudni, anélkül hogy embereinek gondja legyen rá, szólok Harrisonnak vagy Gudyillnek, hogy keresse

elő a Gödör kulcsát, vagyis a legfőbb tömlöcünkét. Utoljára a kilsythe-i győzelem hetében nyitottuk ki, amikor szegény Sir Arthur Bellenden húsz whiget zárt be oda. Mindössze két-emeletnyi mélyen van a föld alatt, tehát nem lehet egészségtelennek nevezni, annál kevésbé, mert azt hiszem, valami nyílása is van, amelyen levegőt kap a külvilágtól.

- Bocsánatát kérem, asszonyom - felelte az őrmester -, bizonyára csodálatos vártömlőce van, de megígértem, hogy a fiút udvarias bánásmódban részesítem, s gondom lesz rá, hogy jól őrizték, és kizárják a szökés minden lehetőségét. Parancsomra olyan erősen fogják majd, mintha lába spanyolcsizmában volna és keze ujjszorítóban.

- Helyes - felelte a lady -, ön tudja legjobban a kötelességét, így hát szívből jó éjszakát kívánok önnek, és ispánomnak, Harrisonnak a gondjaira bízom. Meghívnám, hogy a mi társaságunkban töltsé az estét, de... hogy is mondjam csak...

- Nem kell mentegetőznie, asszonyom. Jól tudom, hogy II. Károly király piros daróckabátja semmivé teszi V. Jakab király piros vérének kiváltságait; s ennek így is kell lennie.

- Az én szememben nem, Mr. Stewart, erről biztosíthatom; igaztalan irántam, ha úgy gondolja. Holnap beszélek a parancsnokával, s erősen remélem, hogy hamarosan megkapja azt a rangot, amely fölöslegessé teszi minden rendellenes helyzet áthidalását.

- Azt hiszem, asszonyom - felelte Bothwell -, hogy szívbéli jóságára csalódás vár. De akkor is hálára kötelezett jó szándékával. Akárhogy legyen is, igyekszem estémet kellemesen eltölteni Mr. Harrison társaságában.

Lady Margaret szertartásosan elbúcsúzott, tisztelettel adózva a királyi vérnek még akkor is, ha egy testőr őrmester ereiben csörgedezik, s újfent biztosította Mr. Stewartot afelől, hogy amit Tillietudlem várkastélya nyújtani tud, szívesen bocsátja vendége és kísérei rendelkezésére.

Bothwell őrmester nem mulasztotta el, hogy a ladyt szaván fogja, s magasztos származásának emlékét könnyűszerrel vidám dőzsölésbe fojtotta. Ennek során Mr. Harrison minden igyekezetével azon volt, hogy a legjobb bort varázsolja elő a pincéből, és vendége felvidítására olyan csábító példával járjon elő, amely az ivászat terén minden buzdításnál többet ér. Az öreg Gudyill körülbelül olyan módon csatlakozott az ízlésének megfelelő társasághoz, ahogy Dávid vette ki részét gazdája, Bolga, falusi bíró dőzsöléséből Shakespeare *IV. Henrik*-ének második részében. Kockáztatva azt, hogy kitöri a nyakát, lerohant a pincébe, hogy megdézsmáljon valami titkos katakombát, melyről kérkedő állítása szerint nem tudott senki más, csak ő, s melynek kincseiből, mióta a pincemesteri tisztet ő látta el, egyetlen palack sem juthat másnak, mint a király kipróbált barátjának.

- Amikor a herceg nálunk ebédelt - mondta a komornyik és pincemester, akit Bothwell családfája kissé megfélemlített, s ezért az asztaltól bizonyos távolságra telepedett le, de közben beszélt, székét mondatról mondatra fél-fél yardnyival közelebb rángatta -, asszonyom egyre nyaggatott, hogy hozzak már egy palackkal ebből a burgundiból - itt székével megint előbbre nyomult -, de magam sem tudom, miért és hogyan, Mr. Stewart, nem volt a vendégünkben bizodalمام. Azzal gyanúsítottam, hogy nem olyan nagy híve a királynak, mint mutatja, s a családja nem megbízható. Ez az öreg Jakab herceg elvesztette a bátorságát, még mielőtt a fejét vesztette volna, s az a worcesteri férfi olyan volt, mint a walesi keszeg: nem jó se sütvé, se főzve, de még hidegen sem. - Ezzel az elmés megjegyzéssel befejezte első hasonlatát, és tapasztalt hajókormányos módjára cikcakk vonalban folytatta az asztal megközelítését. - Így hát, uram, minél sürgetőbbén kiáltott rám a lady: „Burgundit ökegyelmességének - a régi burgundit - a java burgundiját - a harminckilences termésből!” -, annál sűrűbben mondogattam magamban: „Fenét kap belőle! Egyetlen csöpp sem locsolja a torkát, amíg alaposabban meg nem győződöm az elveiről! Jó lesz neki a fehér meg a bordói is!” Nem,

nem, uraim, amíg a Tillietudlem kastélyban én töltöm be a pincemester tisztét, gondosan öröködöm azon, nehogy megbízhatatlan hűségű ember ízlelhesse meg pincénk legjavát. De ha olyan emberre akadok, aki rendületlen híve a királynak és a király ügyének, no meg a mérsékelt püspöki kormányzatnak... mondom, ha olyan emberre akadok, aki úgy kiáll az egyház és a korona mellett, mint magam tettem a gazdám életében és Montrose idejében is véges-végig, azt hiszem, nincs a pincében semmi olyan, amit túl jónak tartanék vagy sajnálnék tőle!

Mire idáig jutott, végleg behatolt az erőd szívébe - más szóval, egészen odatolta székét az asztalhoz.

- Most pedig, Francis Stewart of Bothwell uram, van szerencsém poharamat az ön egészségére üríteni, azzal a kívánsággal, hogy tisztí kinevezése ne késlekedjék, és sok sikerrel folytassa az ország megtisztítását a whigeektől, kerekfejűektől, fanatikusoktól és Covenant-rajongóktól.

Bothwell - gondolhatjuk - már régen nem törődött társasága megválogatásával, s nem annyira származása, mint inkább jelenlegi rangja és kedve szerint válogatta meg cimboráit. Most is készséggel viszonzta a komornyik felköszöntőjét, válaszában elismeréssel adózva a bor kiváló minőségének. Mr. Gudyill pedig, akit most már befogadtak a társaság rendes tagjai közé, folyamatosan ellátta őket kedvderítő nedűvel, egészen hajnalig.

Tizedik fejezet

*Nem mernék veled hajózni sosem,
csak sima-arcú nyári tengeren,
s hagyván hajóm a partnak tartanék,
ha szél füttyöl és megdőrdül az ég.*

Prior

Mialatt Lady Margaret az előkelő származású dragonyos őrmesterrel az előző lapokon részletesen leírt beszélgetést folytatta, Miss Edith Bellenden, aki jóval kisebb mértékben osztotta nagyanyja rajongását minden iránt, aminek a legkisebb köze is van a királyi vérhez, mindössze futó pillantásra méltatta Bothwellt. Szálás termetű, viharvert arcú fiatal férfit látott, kinek kemény vonásaira büszke dac és kicsapongás nyomta bélyegét; kétségbeesésből fakadó hányaveti vidámsága mintha az elégedetlenség kifejezésével tusakodott volna. A többi katona még annyira sem keltette fel az ifjú hölgy figyelmét. Annál erősebben vonzotta a köpenyébe burkolózó fogoly látványa, akiről nem bírta elfordítani tekintetét. Pedig szemrehányást tett magának kíváncsisága miatt, mely nyilván fájdalmat okozhatott annak, akire irányult.

- Istenem! - mondta Jenny Dennisonnak, aki belső szobalánya volt. - Bárcsak tudnám, ki ez a szerencsétlen fickó?

- Éppen erre gondoltam magam is - felelte a szobalány. - Cuddie Headrigg nem lehet, mert ő magasabb és nem ilyen izmos.

- Pedig könnyen lehet - folytatta Miss Bellenden -, hogy valami szegény szomszédunk, kinek sorsa iránt okunk lenne érdeklődéssel viseltetni.

- Majd mindjárt megtudom én, ki az - mondta a vállalkozó szellemű Jenny -, mihelyt a katonák kényelembe tették magukat. Nagyon jól ismerem az egyiket, aki a legjobb képű és a legfiatalabb mind között.

- Azt hiszem, te minden fiatal naplopót ismersz a környéken - mondta az úrnője.

- Dehogyan, Miss Edith, annyira nem vagyok barátkozás természetű - felelte a *fille-de-chambre*.²⁰ - Persze az ember nem tehet róla, ha látásból ismeri azokat a legényeket, akik a szemüket meresztik rá, és a templomban vagy a piacon megbámulják. De nagyon kevés fiúval vagyok beszélő ismeretségben, kivéve a házbelieket, meg a három Steinsont, meg Tam Randet, meg a fiatal molnárt, aztán az öt Howison fiút Nethersheilsben, meg a hórihorgas Tam Gilryt, meg a...

- Kérlek, zárt le a kivételek listáját, mert máris ijesztően hosszú! Inkább meséld el, honnan ismered azt a fiatal katonát - mondta Miss Bellenden.

- Istenem, Miss Edith, az Tam Halliday, a Katona Tam, ahogy emlegetni szokták, az a katona, aki megsebesült, amikor a hegyi nép gyűlést tartott a külső mocsárban, aztán nálunk feküdt a kastélyban, amíg meg nem gyógyult. Nem kérdezhetek tőle olyat, hogy megtagadná a választ, arról kezeskedem.

- Hát akkor próbáld meg - mondta Miss Edith. - Ha alkalom kínálkozik rá, kérdezd meg tőle a fogoly nevét, aztán gyere be a szobámba, és újságold el, mit mondott.

---

²⁰ Szobalány.

Jenny Dennison elindult megbízása teljesítésére, de csakhamar visszajött; arcán olyan megdöbbenés és rémület tükröződött, mely elárulta, hogy a fogoly sorsa nem közömbös számára.

- Mi a baj? - kérdezte aggódva Edith. - Kiderült, hogy mégiscsak Cuddie az? Ó, szegény!

- Cuddie, Miss Edith? Nem, nem! Nem Cuddie! - hebegett a hűséges szobalány, tudván, hogy a hír, amit hoz, milyen fájdalmat okoz majd fiatal úrnőjének. - Jaj, istenem! Drága Miss Edith, a fogoly... a fiatal Milnwood maga!

- A fiatal Milnwood! - kiáltott fel Edith, s most rajta volt a megdöbbenés sora. - Lehetetlen... teljességgel lehetetlen! Hisz a nagybátyja az engedélyezett lelkészhez jár, és nem tart semmi-féle kapcsolatot a lázongókkal. Az unokaöccse pedig sohasem ártotta magát ebbe a szerencsétlen viszályba! Egészen biztos, hogy teljesen ártatlan... hacsak nem állt ki valakiért.

- Jaj, drága Miss Edith - mondta a bizalmas szobalány -, hát olyan idők ezek, amikor számít az, hogy mi jogos és mi jogtalan? Ha olyan ártatlan volna is, mint az újszülött csecsemő, találnának valami ürügyet arra, hogy bűnösnek mondják, ha akarják. De Tam Halliday azt mondja, az életével játszik, mert menedéket adott az öt úriember egyikének, aki azt a vén érseket megölte.

- Az életével! - kiáltott fel Edith felpattanva, remegő hangon, rémült megdöbbenéssel. - Lehetetlen... nem tehetik... nem szabad megtenniük! Majd beszélek az érdekében, hogy ne bántsák!

- Ó, drága fiatal úrnőm, gondoljon a nagymamájára, a veszélyre és a nehézségekre! - mondta Jenny. - Hiszen szigorú őrizetben van reggelig, amikor Claverhouse megérkezik! S ha nem tudja teljesen tisztázni magát, mondja Tam Halliday, kurtán végeznek vele... térdre!... kész!... vigyázz!... tűz!... pontosan, ahogy az öreg süket John Macbriarrel csinálták, aki egy szót sem értett a hozzá intézett kérdésekből, és életével lakolt csak azért, mert töksüket volt!

- Jenny - mondta az ifjú hölgy -, ha neki meg kell halnia, én is meghalok vele. Most nincs idő veszélyről meg nehézségekről beszélni, magamra kapok egy plédet, és leosonok oda, ahol őrzik, leborulok az őrlába elé, és úgy könyörgök neki, hogy ha van lelke, mely megváltásra vár...

- Jóságos isten, ne hagyj el! - vágott a szavába a szobalány. - A fiatal lady Katona Tam lábainál, és a lelkére akar beszélni, amikor a szegény fiú azt se tudja, van-e lelke vagy nincs, mert legfeljebb káromkodás közben szokta emlegetni! Nem, nem, ez nem megy, semmiképpen sem! De amit meg kell tenni, azt meg kell tenni, és hű szerelmeseket a világért sem hagynék cserben! Ha már mindenáron látni akarja a fiatal Milnwoodot, kisasszonykám, bár tudom, semmi jó sem jöhet ki belőle, csak még jobban elszomorítja mindkettejük szívét, én magamra vállalom a kockázatot, és megpróbálok valahogy beszélni Tammal. De a kisasszony bízza teljesen rám, és ne szóljon bele egyetlen szóval sem... éppen Tam Halliday őrzi Milnwoodot, a kastély keleti tornyában.

- Szaladj, hozzá egy plédet! - mondta Edith. - Csak beszélhessek vele és találni fogok valami módot, hogy megmentsem az életét! Siess, Jenny, ha még remélsz tőlem valami jót ebben az életben!

Jenny elsietett, és csakhamar visszajött egy pléddel, amelybe Edith teljesen beburkolózott, nemcsak az arcát takarta el vele, de alakját is majdnem felismerhetetlenné tette. A pléd efféle redőzése gyakori dolog volt a hölgyek közt, abban a században és a következő század első felében; annyira, hogy a tiszteletre méltó egyházatyák, látva, hogy ez a divat csábító lehetőséget nyújt szerelmi cselszövényekre, számos rendeletben tiltották meg a köpenynek ilyen felhasználását. De a divat, mint máskor is, erősebbnek bizonyult a hatóságnál, s amíg a pléd

viselése dívott, minden rendű és rangú asszony felhasználta alkalomadtán fátyolnak vagy bújtatónak.²¹ Edith, arcát és alakját ily módon elrejtve és szobalánya karjára támaszkodva, remegő léptekkel sietett arra a helyre, ahol Mortont fogva tartották.

Ez egy kis kamra vagy fülke volt az egyik toronyban; ajtaja egy folyosóra nyílt, ahol őrszem járkált fel és alá; mert Bothwell őrmester kínosan ügyelt arra, hogy ura legyen szavának; azonkívül a fogoly ifjúsága és nemes viselkedése talán egy kis részvétet is keltett benne. Ezért eltekintett attól a méltánytalanságtól, hogy az őrt egy szobában helyezze el vele. Így aztán Halliday, karabélyával a karján, a folyosón sétálgatott fel és alá; a helyiség végében egy óriási kancsó sör állt az asztalon, abból kortyolgatott időről időre, így vigasztalagatta magát; máskor meg egy vidám skót dalt dúdolgatott.

*Saint Johnstone s Dundee közt az uton
örömet követnél, jól tudom.*

Jenny lelkére kötötte úrnőjének, hogy bízson csak rá mindent.

- Én elboldogulok a katonákkal - mondta -, akármilyen durvák is. Jól ismerem a természetüket. Ne tessék beleszólni!

Így aztán benyitott a folyosóra, éppen amikor az őrszem a bejáratnak hátat fordított, s felkapva a dallamot, amelyet a legény dúdolgatott, kacérkodó hangon, falusi kötekedéssel énekelte:

*Ha követnék egy nyomorult bakát,
örjöngne anyám s a sok barát;
lord illene hozzám, nem kujon -
sohasem követlek, jól tudom.*

- Ez aztán a kihívás, istókuccse! - kiáltotta az őrszem, hirtelen megfordulva. - Méghozzá kettőtől egyszerre! De nem könnyű egy katonát saját derékszíjával megbunyózni!

Ezzel ott folytatta a dalt, ahol a leányzó abbahagyta:

*Ha követsz, boldog leszel talán,
megoszthatod ágyam és vacsorám,
dobszóra megyünk, bátran, szabadon,
örömet követsz majd, jól tudom.*

- Gyere, kisanyám, adj egy csókot a nótámért!

- Majd ha fagy és hó lesz nagy, Halliday úr - felelte Jenny olyan arckifejezéssel és hanghordozással, mely kellőképpen kifejezte az indítvány iránti megvetését. - És nyugodt lehet, nem sok része lesz a társaságomban, ha nem tud finomabban viselkedni. Nem azért jöttem ide a barátnémmal, hogy effajta butaságokat hallgassak. Szégyellheti magát, mondhatom.

- Úgy? És ha szabad kérdenem, milyen egyéb ostobaság hozta ide kegyedet, Dennison kis-asszony?

---

²¹ Akkoriban általános szokás volt, hogy a hölgyek, de férfiak is, nyilvános helyen igyekeztek elfedni kilétüket. Angliában, ahol akkor sem hordtak *plaid*-et, azaz pokrócot, ugyanevégett a hölgyek álarcot vettek, az urak pedig köpenyegük szárnyát vetették jobb vállukra, arcuk egy részét is elfedve vele. Pepys is többször utal e szokásra *Napló*-jában. (*Walter Scott jegyzete*)

- A rokonomnak valami elintézni való dolga van a foglyával, a fiatal Harry Morton úrral. Én meg elkísértem, hogy szót váltsak vele.

- Az ördögöt fogsz beszélni velem! - felelte az őr. - Nem mondaná meg, kedves Dennison kisasszony, hogy képzeli ezt kegyed meg a barátnéja vagy a rokona? Miképpen akarnak bejutni hozzá? Ahhoz kissé testesek, hogy a kulcslyukon surranjanak be, márpedig arról, hogy kinyissam az ajtót, szó sem lehet!

- Nemcsak hogy szó lehet róla, de meg is lesz! - makacskodott a leányzó.

- No, majd meglátjuk, szépséges Jennykém! - s a katona folytatta sétáját, egykedvűen dúdolgatva, miközben fel és alá járkált a folyosón:

*Látod a kerek kutat,
Janet, Janet?
Tükrében nézd meg szép-magad,
Szivem Janet.*

- Szóval, nem akar beereszteni minket, Halliday úr? Rendben van, akkor szép jó éjszakát kendnek! Azt hiszem, utoljára lát most engem meg ezt a szép kerek micsodát is! - mondta Jenny, hüvelyk- és mutatóujja között egy ezüsttallért csillogtatva.

- Aranyat adj neki, aranyat! - súgta az ifjú hölgy izgatottan.

- Egy ezüst is túl jó az ilyennek - felelte Jenny -, aki nem örül annak, ha egy szép lány reáakacsint. És ami még rosszabb, végül még azt találná hinni, hogy többről van itt szó, mint az unokatestvérem óhajtásáról. Aztán, mi tagadás, ezüsttallér sem akad nálunk csőstül, nemhogy arany! - suttogta úrnőjének, majd hangját felemelve, folytatta: - Az unokanővérem nem maradhat itt tovább, Halliday úr! Így hát jó éjszakát kendnek.

- Várj egy kicsit, várj egy kicsit! - mondta a katona. - Maradj nyugton, hadd értsünk szót. Ha beengedem a rokonodat a foglyomhoz, te idekünn maradsz és elbeszélgetsz velem, amíg ki nem jön. Így aztán mindenki meg lesz elégedve, igaz-e?

- Majd ha az ördög bújlik a lábamba! - felelte Jenny. - Azt hiszed, én is meg az unokanővérem is a jó hírünket kockáztatjuk, csak azért, hogy veled vagy akár a fogollyal elbeszélgessünk, anélkül hogy valaki figyelne ránk? Lám, lám, szép úrfiak, milyen messze esik a tett az ígéretéstől! Kend a múltkor lepocskondiázta előttem a szegény Cuddie-t. Pedig ha tőle kérnék valami szívességet, nem kellene kétszer szólnom neki, azon nyomban megtenné, még ha fel is akasztanák érte!

- Vigye az ördög Cuddie-t! - felelte a dragonyos. - Enélkül is akasztófára jut, remélem. S nem tréfából, hanem komolyan. Ma találkoztam vele Milnwoodban, s az anyja is ott volt, az a vén puritán dög! Ha tudtam volna, hogy vele fogsz példálózni előttem, a lovam farkához kötve hurcoltam volna el; elég okot adott rá a törvény szerint!

- Jól van, jól, csak vigyázz, nehogy Cuddie egy nap puskacsőre kapjon téged, ha arra kényeszeríted, hogy a mocsárban keressen menedéket, mint annyi más tisztességes ember! Nagyon jól tud célozni, a *popinjay-verseny*-ben is harmadik lett, és ha megígér valamit, a szava éppen olyan biztos, mint a szeme meg a keze, ha nem is hetvenedik vele annyit, mint egyik-másik cimborád. No de nekem igazán mindegy... gyere, kedves rokon, menjünk innét.

- Maradj még, Jenny. A ménkű csapjon belém, ha többet akadékoskodom, mint más, ha már egyszer a szavamat adtam - mondta a katona tétovázó hangon. - Hol az őrmester?

- Az intézővel meg John Gudyillel vedeli a bort, és már alig áll a lábán - jelentette ki Jenny.

- Úgy, úgy, akkor tőle nem kell tartani. És hol vannak a cimboráim? - kérdezte Halliday.

- Egyik korsó sört a másikra ürítik a madarász és a solymár társaságában, meg néhány más emberrel a személyzetből.

- És van sörük bőségesen?

- Hat gallonnal a legjobb fajtaból, amit valaha is főztek - felelte a szolt a lány.

- Hát, ha így áll a dolog, szép kis Jennym - mondta a katona megenyhülve -, akkor biztos lehetek felőlük az őrségváltás órájáig vagy talán valamivel tovább is. Legyen hát, ha megígéred, hogy legközelebb egyedül jössz el és...

- Talán megteszem, talán nem - felelte Jenny -, de ha megkapod ezt a tallért, annak éppúgy megörölsz.

- A kakas csípjén meg, ha éppúgy - mondta Halliday, de azért elvette a pénzt. - Még így is sokat kockáztatok. Mert ha Claverhouse megtudja, mit csináltam, olyan magasra huzat fel, mint Tillietudlem tornya. Viszont az is igaz, hogy az ezredben senki sem restelli elvenni, amihez hozzá tud jutni. Biztos vagyok benne, hogy Bothwell jár ebben elől, a királyi vérével. És ha hinnék neked, te csélcsap kis ördög, az lenne a vége, hogy oda a költség és oda a fáradság; míg ez a fickó - folytatta a tallerra pillantva - nem hagy cserben, míg el nem fogy. No, gyertek, nyitom az ajtót. De nehogy odaálljatok a whig úrfival sopánkodni meg imádkozni, hanem füleljetek. Ha beszólok az ajtón, iszkoljatok, mintha a kommandót hallanátok: „Lóra és előre!”

Így szólván, Halliday kinyitotta a kamra ajtaját, beengedte Jennyt és állítólagos rokonát, majd újra bezárta mögöttük az ajtót. Azután sietve folytatta a rendes szolgálatát teljesítő ór közömbös, kimért lépteit és füttyörészését, mellyel az időt agyon szokta csapni.

A lassan nyíló ajtó a következő képet tárta a látogató elé: Morton fejét két kezére hajtva, kétségbeesésre valló testtartással ült az asztalnál. Amikor az ajtó kinyílt, felemelte arcát, s megpillantva a két belépő női alakot, felugrott meglepetésében. Edith, mintha a női szemérem kioltotta volna kétségbeesett bátorságát, az ajtótól egylépésnyire megállt, s nem volt ereje szólni vagy akár egy lépést is tenni. A sok terv, mellyel szerelmesét segíteni, bátorítani, vigasztalni akarta, mintha egyszerre kiröppent volna a fejéből; helyükben nem maradt más, csak gondolatok gyötrelmes zűrzavara, s a félelem, hogy talán lealacsonyította magát Morton szemében ezzel a lépésével, amelyet elhamarkodottnak és nőietlennek tartott. Mozdulatlanul, erejét veszítve csüggött kísézője karján, aki hiába igyekezett megnyugtatni és bátorságot önteni beléje.

- Most már idebent vagyunk, kisasszonykám, ne tékozzoljunk hát az időt! - suttogta. - A káplár vagy az őrmester mindjárt megkezdí ellenőrző körútját, és sajnálnám a szegény Halliday gyereket, ha előzékenységéért megbüntetnék!

Morton közben félénken közelebb jött, megsejtve az igazságot; hiszen a házban nem volt más nő Edithen kívül, aki balsorsa iránt ilyen érdeklődést tanúsítana! De a csalóka félhomály és az álruhának is beillő öltözék óvatosságra intette. Nem akart semmi hibát elkövetni, mely szerelmének ártalmára lehetett volna. Jenny, kit gyorsan járó esze és kotnyeles modora nagyon alkalmassá tett erre a szolgálatra, sietett megtörni a jeget.

- Mr. Morton - mondta -, Miss Edith nagyon sajnálja, hogy ilyen helyzetbe került és...

Szükségtelen volt többet mondania. Morton ott termett Edith mellett, szinte a lába elé borult, állt kezét szorongatta, elhalmozta a hála és köszönet túlaradó kifejezésével, ámbár ez csak szaggatott szavakban nyilvánult meg, amelyeket bajos lett volna megérteni, ha az olvasó nem

képzeli hozzá a hangot és a mozdulatokat is, a mély és viharos érzés szenvedélyes kitörésének kísérelőjeleit.

Edith két vagy három percen át olyan mozdulatlanul állt, mint egy szent szobra, amely valamelyik hívő imádatát fogadja; s amidőn magához tért, legalábbis annyira, hogy kezét Morton szorongató ujjai közül visszahúzhassa, eleinte csak alig hallhatóan rebegte:

- Lehet, hogy megfeledkeztem magamról, Mr. Morton... ezzel a szokatlan lépéssel... mely... amely talán nem tűnik gáncstalannak az ön szemében - folytatta egyre összefüggőbben, amint nagy erőlködéssel sikerült gondolatait valamelyest rendbe szedni -, de ha már megengedtem önnek, hogy a barátság nyelvén szóljon hozzám... sokáig... túl sokáig... akkor nem hagyhatom cserben most, amikor úgy látszik, az egész világ cserbenhagyta! Hogyan jutott idáig? Hogyan és miért tartóztatták le? S mit lehetne tenni? Nem tehetne valamit a nagybátyám, aki olyan sokra tartja önt, vagy nem segíthet a saját nagybátyja, Milnwood? S egyáltalában, hogy végződhetik ez a dolog?

- Lesz, ami lesz - felelte Henry, s igyekezett megragadni a szabadulni próbáló kezét, mely végül megint átengedte magát ölelő ujjainak -, akármi lesz is, ettől a perctől kezdve úgy gondolok rá, mint bús életem legörvendetesebb fordulatra. Már eddig is kegyednek köszönhettem, drága Edith, bocsásson meg, Miss Bellendent kellett volna mondanom, de a balsors különös jogokat formál, hogy egy-egy boldog perc néha megaranyozta életem komorságát; s ha most ennek a létnek végleg búcsút kell mondanom, annak a nagy megtiszteltetésnek az emléke, amelyben az imént részesültem, boldogsággal fogja eltölteni szenvedésem utolsó óráit.

- Hát csakugyan ilyen nagy a veszély, Mr. Morton? - kérdezte Miss Bellenden. - Ön, aki eddig oly kevéssé ártotta magát ebbe a szerencsétlen pártviszályba, egyszerre annyira belekeveredett, hogy már az...

Elhallgatott, mert nem volt ereje befejezni.

- Hogy már az életem forog kockán, arra gondol? - mondta Morton nyugodt, de bánatos hangon. - Azt hiszem, ez már teljesen a bírám szándékától függ. Őreim szerint van egy kis lehetőség arra is, hogy külföldön teljesítsek katonai szolgálatot, büntetés helyett. Gondoltam, ezt az utat választom, ha lehet. De amióta viszontláttam kegyedet, úgy érzem, a száműzetés még a halálnál is rosszabb lenne.

- Akkor hát igaz - mondta Edith -, hogy olyan borzasztó meggondolatlanságot követett el, és kapcsolatot tartott azoknak a nyomorult gazembereknek egyikével, akik a primást meggyilkolták?

- Még azt sem tudtam, hogy a büntett megtörtént - felelte Morton -, amikor szerencsétlenségemre éjjeli szállást adtam apám régi barátjának és bajtársának, s ily módon rejtkehelyet és menedéket nyújtottam ama könnyelmű és kegyetlen emberek egyikének. De tudatlanságom keveset segít rajtam, hiszen ki is hinné el, kegyeden kívül? S ami még rosszabb, magam sem tudom, vagy legalábbis erősen kétlem, vajon megtagadtam volna-e az átmeneti rejtkehelyet egy menekülőtől, még akkor is, ha mindent tudok!

- És kicsoda vagy milyen hatóság folytatja le a vizsgálatot az ön tette fölött? - kérdezte aggódva Edith.

- Úgy hallom, Grahame of Claverhouse ezredes dönt a sorsom fölött - felelte Morton. - Tagja annak a katonai bizottságnak, amelyre királyunk és Titkos Tanácsunk jónak látta életünket és vagyonunkat minden korlátozás nélkül rábízni, s ehhez hozzájárult a parlament is, amely máskor szívósabban szokta szabadságjogainkat védelmezni!

- Claverhouse! - rebegette Edith szinte aléltnak. - Jóságos úristen! Hisz akkor vesztett ügye van, még mielőtt tárgyalásra kerülne a sor! Megírta nagyanyámnak, hogy holnap reggel itt lesz, útban a hegyvidék felé, ahol egy csomó elszánt ember, akit a primásgyilkosság két-három főszereplőjének jelenléte tüzelt fel, állítólag abból a célból gyülekezik, hogy fellázadjon a kormány ellen. A levél hangja olyan, hogy megborzogtam tőle, pedig akkor még nem is sejtettem, hogy valaki... egy jóbarát...

- Miattam nem kell annyira nyugtalankodnia, drága Edith! - mondta Henry, a lányt karjával támogatva. - Claverhouse szigorú és könyörtelen ugyan, de mindenképpen bátor, igazságos és becsületes. Én katona fia vagyok, és katona módjára fogok igazamért harcolni. Ő talán több rokonszenvvel hallgatja meg keresetlen és köntörfalazás nélküli védekezésemet, mint egy talpnyaló, köpönyegforgató bíró tenné. És valóban, olyan időkben, amikor az igazságszolgáltatás minden ágában teljesen elhatalmasodott a romlottság, inkább katonai erőszak vessen véget életemnek, semhogy valamely hatalmaskodó jogász csalafintasága ejtsen törbe, aki a védelmünkre hivatott törvények ismeretét arra használja fel, hogy mindenféle csűrös-csavarással pusztulásunkat idézze elő.

- Elveszett ember, vége van, ha Claverhouse-tól vár igazságot. „Gyökerestül kiirtani!” - ez a legenyhébb szava. A szerencsétlen primás az ezredes meghitt barátja és pártfogója volt. „Nincs olyan mentség vagy kifogás - írja levelében -, mely a törvény vasöklétől megóvná azokat, akiknek ehhez a gáztetthez a legkisebb közülük is van, vagy elkövetőinek menedéket és támogatást nyújtottak. Nem nyugszom, amíg meg nem bosszulom e szörnyű gyilkosságot, és megtorlásul annyi embert nem juttatok hóhérvégre, ahány haja szála volt az áldozatnak tisztos ősz fején.” Tőle igazán nem várhatunk irgalmat vagy kedvezést.

Jenny Dennison, aki eddig csendben maradt, most - látva a szerelmesek kétségbeesett helyzetét, amelyből nem találtak kivezető utat - bátorkodott egy jó tanáccsal előállni.

- Engedelmmükkel, Edith kisasszony és Morton fiatalúr, nem szabad az időt vesztegetnünk. Milnwood úr kapja magára az én ruhámat és plédemet, ott a sötét sarokban mindjárt levetem mind a kettőt, ha megígéri, hogy nem sandít oda, akkor aztán elosonhat Tam Halliday mellett, hisz már se lát, se hall a sok sörtől, én pedig megmutatom a titkos utat, amelyen a várból ki lehet osonni. A nagyságos kisasszony szép nyugodtan felmehet a szobájába, én meg felveszem a fiatalúr szürke köpönyegét és kalapját, s megjátszom a foglyot. Mihelyt tiszta a levegő, kiáltok Tamnak, és megkérem, engedjen ki.

- Hogy engedjen ki? - mondta Morton. - Az életeddel lakolnál érte.

- Dehogyan! - felelte Jenny. - Tam már a saját érdekében sem árulhatja el, hogy valakit beeresztett a fogolyhoz. Én majd ráveszem, eszeljen ki valamit a szökés megmagyarázására.

- Ráveszel a fenét! - mondta az őrszem, hirtelen rájuk nyitva az ajtót. - Lehet, hogy nem látok a sörtől, de hallani hallok, és máskor halkabban tervezzél egy ilyen szökést, ha azt akarod, hogy sikerüljön. Jöjjön csak ki onnan, Janet kisasszony, egy-kettő... futólépés, ha mondom, azt a keserves úristenit! Maga pedig, kedves rokonhölgy, nem faggatom ki az igazi nevét, pedig megérdemelné, ha már olyan csúnyán falhoz akart állítani, csak annyit mondok, ne rontsa itt tovább a levegőt. Tűnjön el sürgősen, mielőtt fellármázom az őrséget!

- Remélem - mondta Morton aggódva -, hogy nem üti dombra ezt az esetet, kedves barátom. Teljesen megbízhatik a becsületemben, hogy nem felejttem el a jóságát, ha hallgat. Ha kihallgatta a beszélgetésünket, azt is tudhatja, hogy nem fogadtuk el ennek a jószívű teremtnak az elhamarkodott javaslatát.

- Jószívű teremtés, no bizony! Ördögien jószívű! - mondta Halliday. - Ami a többit illeti, sejtem, miről van szó, és eszembe sincs rossz néven venni, a szájam se jár el jobban, mint másé. De hogy még köszönetet mondjak ennek a kacér kis ördögnek, no még mit nem! Jenny Dennison megérdemelné, hogy jól elnászpángolják! Bajba rántott volna egy becsületes fickót, aki olyan hülye volt, hogy belefelejtkezett a haszontalan álnok pofikájába!

Jenny nem találván más mentséget, az utolsó eszközhöz folyamodott, amelyet neme elég gyakran alkalmaz, s rendszerint sikeresen. Zsebkendőjét arcára szorítva, heves zokogásba tört ki; bőségesen hullatta könnyeit, vagy ahogy Halliday megjegyezhetette volna, kitűnően megjátszotta, minő szerencsétlennek érzi magát.

- Most pedig - mondta a katona kissé megszelídülve -, ha van még valami beszéltnivalójuk, mondják el két perc alatt, aztán sipirc! Mert ha Bothwell azt veszi részeg fejébe, hogy félórával hamarabb ellenőrizze az őrszemeket, akkor sötét jövő vár mindnyájunkra.

- Isten vele, Edith - súgta Morton, olyan szilárdságot színelve, mely igazában nagyon is távol állt tőle -, ne maradjon itt tovább, bizzon engem a sorsomra, nem lesz így kibírhatatlan, ha érdeklődéssel kíséri. Jó éjszakát, jó éjszakát! Ne maradjon itt tovább, nehogy észrevegyék.

E szavak után átengedte Edithet kísérlőjének, aki nem annyira kivezette, mint inkább kitámogatta őt.

- Mindenki a maga ízlése szerint cselekszik, nem vitás - mondta Halliday. - De az istenit neki, én inkább meghalnék, semhogy ennyi gyötrelmet okozzak egy olyan kedves kislánynak, mint ez! Nem tenném meg a világ minden whigje kedvéért, aki valaha is felesküdt a Covenantra!

Mihelyt Edith visszakerült szobájába, olyan fájdalmas zokogásba tört ki, hogy Jenny Dennison valósággal megrémült, s igyekezett mindennel, ami csak eszébe jutott, vigasztalgatni.

- Ne gyötörje magát ennyire, Edith kisasszony - mondta a hűséges szobalány. - Ki tudja, mi minden történhetik még, ami kihúzza Milnwood fiatalurat a bajból! Nemcsak jóképű, de bátor ifjú is, vagyonos családból való úriember, nem fognak vele úgy bánni, mint a szegény whigekkel, akiket a mocsarakban fognak el, aztán úgy összefűzik őket, mint egy köteg hagymát. Lehet, hogy a nagybátyja kiváltja, vagy talán a kisasszony nagybátyja szól egy jó szót az érdekében, hiszen ő jól ismeri a vöröskabátos urakat.

- Igazad van, Jenny... igazad van! - mondta Edith, felocsúdva benualtságából, mely addig erőt vett rajta. - Ez nem a kétségbeesés ideje, hanem az erőfeszítésé. Keress nekem valakit, aki még az éjjel elnyargalna egy levéllel a nagybátyámhoz!

- Charnwoodba, kisasszonykám? Rém későre jár az idő, és az út hat mérföld és még valamicske, a vízparton lefelé. Nem hiszem, hogy még az éjjel talállok embert és lovat, már csak azért sem, mert őrszemet állítottak a kapu elé. Szegény Cuddie! Elment az áldott jó gyerek, aki kérdezősködés nélkül mindent a világon megtenne értem, amire csak kérném; az új béressel meg nem volt még időm összelepedni, nem is szólva arról, hogy amint hallom, Meg Mordiesont akarja feleségül venni, szívből sajnálom azt a szerencsétlen lányt!

- Muszáj találnod valakit, aki elmenne, Jenny. - Élet és halál függ tőle!

- Elmennék én magam is, kisasszonykám, mert könnyen ki tudnék mászni a kamara ablakán, aztán lecsúszni a vén tiszafa törzsén, azelőtt is megcsináltam már ezt a boszorkányságot. De az út félelmetes, azt mondják, vöröskabátosok leselkednek mindenütt, nem is szólva a whigekről, akik nem sokkal jobbak (a fiatal legényekre gondolok), ha egy idegennel találkoznak, aki egyedül kószál a mocsárban. Az út maga nem számít, azt bírnám, megjárok én tíz mérföldet holdvilágnál egész könnyen.

- Hát nem jut eszedbe senki, aki jó pénzért vagy szép szóért megtenné nekem ezt a szolgálatot? - kérdezte Edith szorongó szívvel.

- Nem tudok senkit - felelte Jenny egypercnyi fejtörés után -, hacsak Goose Gibbie nem vállalkozik rá. Ő még talán nem ismeri az utat, ámbár nem olyan nehéz rátalálni, ha megmarad a kocsíúton, és nem felejt el befordulni Cappercleugh-nál, és nem fullad be a Whomlekin-mocsárba, és nem esik be az ördögszakadékba, és nem csúszik el a Walkwary-hágó nyaktörő lépcsőin, és a whigek nem hurcolják el a hegyek közé, no meg a vöröskabátosok sem vetik tömlőcbe.

- Minden kockázatot vállalni kell - mondta Edith, véget vetve a veszedelmek felsorolásának, amelyek kétségessé tehetik Goose Gibbie szerencsés megérkezését zarándokútja céljához. - Minden kockázattal szembe kell néznie, hacsak nem találsz jobb küldöncöt nála. Eriggy, szólj a fiúnak, hogy készüljön fel az útra, s csempészd ki a kastélyból olyan titokban, ahogy csak lehet. Ha megállítja valaki, mondjon csak annyit, hogy levelet visz Bellenden of Charnwood őrnagy úrnak, de ne említsen semmiféle más nevet.

- Értem, kisasszonykám - felelte Jenny Dennison. - Jótállok a fiúért, hogy elég rendesen elvégzi, Tib pedig, a baromfiólak gondozója, vigyáz majd helyette a libákra, ez csak egy szavamba kerül. Gibbie-nek pedig megmondom, hogy a kisasszony kibékíti Lady Margarettel, s azonkívül még egy tallért is ad neki.

- Kettőt, ha jól teljesíti feladatát - mondta Edith.

Jenny elsielt, hogy felrizza Goose Gibbie-t álmából, melynek rendszerint már alkonytájt át szokta adni magát, időbeosztásában alkalmazkodva az őrizetere bízott szárnyasok szokásaihoz. Jenny távollétében Edith tollat ragadott, és mire a lány visszajött, már el is készült levelével, melynek borítékjára ezt írta: „Bellenden of Charnwood őrnagy úrnak, mélyen tisztelt nagybátyámnak, saját kezébe.”

A levél így hangzott:

„Kedves Bácsikám - azért írok most, mert nagyon szeretném tudni, javult-e a köszvénye valamelyest, mivel nem láttuk Bácsikámat a wappen-schaw-n, ami nagy aggodalommal töltött el mindkettőnket, nagyanyámat és engem. Amennyiben a betegsége nem akadályozza az utazásban, nagyon boldogok lennénk, ha megtisztelné szerény házunkat holnap a reggelizés órájában, mivel Grahame of Claverhouse ezredes nálunk lesz átutazóban a mocsarak felé, s mi nagyon örülnénk, ha segítségünkre lenne egy ilyen kiváló katonai személyiség fogadásában és szórakoztatásában, mivel minden valószínűség szerint nem találja nagy örömét hölgyek társaságában. Azonkívül, édes Bácsikám, nagyon kérem, hogy a házvezetőnője, Mrs. Carefor, küldje el nekem a lógó ujjú, dús himzésű pádovai selyemruhámat, megtalálja a diófa komód harmadik fiókjában, a zöld szobában, amelyet a kedves Bácsi az én szobámnak szokott nevezni. Továbbá nagyon kérem, drága Bácsikám, küldje el nekem Nagy Cyrus második kötetét, mivel az olvasásában nem jutottam tovább a hétszázharmincharmadik lapnál, ahol Philidaspest börtönbe vetik. De ami a legfontosabb, esedezve kérem, jöjjön át hozzánk holnap reggel még nyolc óra előtt, amihez nem is kell a szokásos időnél korábban felkelnie, tekintve, hogy a lovackája olyan szépen poroszkál. Ezzel zárom leveletemet, s Istenhez fohászokodva, hogy tartsa meg Bácsikámat jó egészségben, maradok hűséges, szerető húga

EDITH BELLENDEN

Postscriptum. Egy kis csapat katona tegnap este fogolyként behozta mihozzánk a fiatal Henry Morton of Milnwoodot, akit a Bácsi barátságába fogadott. Gondolom, megesik a szíve a fiatalemberen. Azt akartam, hogy tudjon róla, ha esetleg beszélni szeretne Grahame ezredessel az érdekében. Nevét nem említettem meg a nagymama előtt, ismervén a családja ellen érzett előítéletét.”

Miután ezt az episztolát annak rendje és módja szerint lepecsételte és átadta Jennynek, hűséges bizalmasa Gibbie-hez sietett vele, hogy gondjaira bízza. A fiút már útra készen találta. Jenny részletesen leírta neki az utat, attól tartva, hogy alighanem eltéveszti, mivel Gibbie legfeljebb ötször vagy hatszor tette meg eddigelé, s az emlékezőtehetsége arányban állt egyéb észbeli képességeivel. Végül Jenny szépen kicsempészte a megszállott várkastélyból az éléskamra ablakán keresztül, a közvetlenül mellette terpeszkedő ágas-bogas tiszafa segítségével, s örömmel látta, hogy a fiú baj nélkül földet ért, és elindult a kellő irányba. Azután visszatért úrnőjéhez, és rábeszélte, térjen nyugovóra, majd mindent elkövetett, hogy álomba ringassa, váltig bizonygatva, hogy Gibbie sikeresen eleget tesz küldetésének, s csak futó megjegyzéssel adott kifejezést sajnálkozásának, hogy a megbízható Cuddie, akire még nagyobb biztonsággal lehetne támaszkodni, nincs már kéznél és nem áll többé rendelkezésére.

Gibbie futár szerepében jobban boldogult, mint lovagi és bajvívói minőségében. Ezt nem annyira ügyességének, mint inkább a szerencsés véletlennek köszönhette. Miután mindössze kilencszer vétette el az utat, és ruházata közelebbi ismeretséget kötött Tillietudlem és Charnwood között minden sáros árokkal, mocsárral és patakka, hajnaltájban ott találta magát Bellenden őrnagy házának kertkapuja előtt. Összesen tíz mérföldet gyalogolt (mert a „még valamicske” négy mérföldet is kitett, ahogy ez lenni szokott), s útja alig tartott tovább ugyanannyi óránál.

Tizenegyedik fejezet

*Majd jó a csapat, parancsszava száll,
a kapitány házuknál „Állj”-t kiabál.*

Swift

Bellenden őrnagy régi inasa, Gideon Pike, kikészítette gazdája ruháját ágya mellé, hogy kéznél legyen, ha az öreg katona öltözködni kezd; s mentegetőzésül, amiért a szokásos felkelési időnél egy órával korábban zavarta fel, bejelentette, hogy sürgős levelet hoztak Tillietudlemből.

- Tillietudlemből! - kiáltott fel az öregúr. Felemelkedett ágyában, s olyan egyenesen ült, mint egy szál gyertya. - Nyisd ki az ablaktáblákat, Pike, remélem, a sógornóm jól van, húzd szét az ágyfüggönyt. Lássuk csak, mit ír - mondta, Edith levelébe pillantva. - A köszvényem? De hiszen tudja, hogy Gyertyaszentelő óta nem volt rohamom. *A wappen-schaw*? Már egy hónappal ezelőtt megmondtam neki, hogy nem megyek el. A lógó ujjú páduai selyemruhát! Megérdemelnéd, hogy téged lógassanak le, kis boszorkány! Nagy Cyrus és Philipdastus? Ördög Fülöp! Hát teljesen megbolondult ez a lány? Hát érdemes volt sürgős levelet küldeni ilyen üres locsogásért? De mit mond az utóiratban? Uram, teremtöm! - kiáltott fel, amint elolvasta. - Pike! Tüstént nyergeld meg Kilsythe-t és egy másik lovat magadnak!

- Remélem, nem kapott rossz híreket a kastélyból, nagyságos úr! - mondta Pike, elcsodálkozva gazdája hirtelen felindulásán.

- Igen... nem... igen... vagyis találkoznom kell ott Claverhouse ezredessel sürgős ügyben. Így hát nyeregbe és lóra, Pike, amilyen gyorsan csak lehet! Ó, uramisten, micsoda idők! A szegény gyerek... régi jó cimborám fia! És a csacska kislány az utószavába tüzdeli be, miután teletömte levelét megtévesztő locsogással mindenféle ócska ruhákról meg azokról a haszontalan, újmódi regényekről!

A jó öreg törzstiszt néhány perc alatt teljesen rendbe szedte magát, s miután felkapaszkodott sovány katonalova hátára, elindult Tillietudlem vára felé olyan józanul, akár a filozófus császár, Marcus Aurelius.

Útközben (ismerve az öreg hölgy megrögzött ellenszenvét minden rendű és rangú presbiteriánussal szemben) arra a bölcs elhatározásra jutott, hogy egy árva szót sem szól neki arról, miféle foglyot őriznek a vár falai közt, viszont minden befolyását latba veti, hogy kieszközölje Morton szabadon bocsátását.

- Mint talpig becsületes ember, nem tagadhatja meg egy magamfajta öregúr kérését - mondta magában a nyugalomba vonult őrnagy. - S ha olyan kiváló katona, mint mondják, örülni fog, hogy tehet valamit egy néhai katona fiáért. Nem ismertem egyetlen igazi katonát sem, aki ne lett volna nyíltszívű és becsületes; s azt hiszem, a törvények végrehajtását (noha sajnálatos, hogy ennyire szigorú intézkedéseket tartottak szükségesnek) ezerszer inkább bíznam egy katona kezére, mint okoskodó jogászokra és vastag koponyájú vidéki urakra.

Milles Bellenden töprengéseinek John Gudyill vetett véget, amint (csupán félig berúgott állapotban) megfogta lova gyeplőjét, és lesegítette Tillietudlem várának nyerskövekkel kirakott udvarán.

- Ejnye, John - mondta a hadastyán -, hát minden fegyelmet elvitt az ördög? Már kora reggel a korszó fenekére néztél?

- Csupán a reggeli ájtatosságot végeztem el, uram - felelte John a részek komolyságával bólogatva, miután az őrnagy hozzáintézett szavaiból alig fogott föl valamit. - Az élet rövid, nagyságos úr, mi meg csak a mező virágai vagyunk - itt csuklott egyet -, a völgy liliomai, nagyságos úr!

- Virágok meg liliomok? Ugyan, John! Az olyan öreg fickókat, mint te meg én, legfeljebb kiszáradt bürökhöz, aszott fűhöz, gyomhoz és csalánhoz lehet hasonlítani. De látom, te úgy véled, még mindig megérdemeljük a locsolgatást.

- Én, hála istennek, öreg katona vagyok, és... - újabb csuklás...

- Öreg korhely, azt akarod mondani, mi? No, jól van, John, nem tesz semmit. Vezess be az úrnódhöz, öreg fiú.

John Gudyill kitérte a kőpadlós előcsarnok ajtaját, ahol Lady Margaret már lázasan sürgölődött, rendelkezett és rendezgetett, ellenőrizte az előkészületeket a híres Claverhouse fogadására, akit az egyik párt hősként ünnepeelt és nagy tisztelettel vett körül, a másik párt pedig átkozott és vérszomjas zsarnoknak nevezett.

- Hányszor mondjam, Mysie - fordult belső szolgájához -, hányszor mondjam még, s ez alkalommal különösen ragaszkodom hozzá, hogy minden pontosan ugyanazon a helyen legyen, mint azon a híres reggelen, amikor ő szent királyi felsége Tillietudlemben fogyasztotta el *déjeuner*-jét?²²

- Kétségtelen, ez volt a lady parancsa, s nagyon jól emlékszem rá - kezdte Mysie, de Lady Margaret a szavába vágott:

- Akkor meg mért tetted a vadpástétomot a trón bal oldalára, a kancsó bordóit pedig a jobbra, amikor nagyon jól emlékszel rá, Mysie, hogy ő szent királyi felsége tulajdon kezével rakta a pástétomot a kancsó mellé, mondván, ez a kettő sokkal jobb barát ahhoz, semhogy el lehetne választani őket egymástól.

- Nagyon jól tudom, méltóságos asszony - védekezett Mysie -, mert ha el is felejtettem volna, a méltóságos asszony éppen eleget emlegette a nevezetes reggelt azóta is. De úgy gondoltam, mindent arra a helyre kell rakni, ahol akkor állt, amikor őfelsége, a jóisten áldja meg, átlépte ezt a küszöböt, mint valami angyal, nem is ember... én legalább angyalnak néztem volna, ha nem olyan sötét képű.

- Akkor nagyon bután gondoltad, Mysie, mert akárhogy is kegyeskedett ő szent királyi felsége rendelkezni a tálak és kancsók elhelyezését illetően, nekünk, mint hűséges alattvalóinak, kötelességünk az ő akaratát törvénynek tekinteni, kis és nagy dolgokban egyaránt, és Tillietudlem mindenkor ehhez fogja tartani magát.

- Kérem, méltóságos asszony - mondta Mysie, elvégezve a kívánt változtatást -, ezen a hibán könnyű segíteni. De hogy minden pontosan úgy legyen, ahogy őfelsége itt hagyta, irtó nagy lyuknak kellene lennie a vadpástétom közepén.

Ebben a pillanatban kinyílt az ajtó.

- Ki az, John Gudyill? - kiáltott fel az öreg dáma. - Senkit sem fogadhatok most! Ej, te vagy az, kedves sógor? - folytatta csodálkozva, amint megpillantotta a belépő őrnagyot. - Ez aztán a korai vendég!

---

²² Reggelijét.

- Remélem, legalább olyan szívesen látott, mint amilyen korai - felelte Bellenden őrnagy, üdvözölve elhunyt testvérbátyja özvegyét. - Edith levelet küldött nekem Charnwoodba valami ruha meg könyv dolgában, s így tudtam meg, hogy Claverhouse ezredest várod ma reggel. Gondoltam, mint kiöregedett hadfi, eldiskurálok egy kicsit azzal a katonával, akinek napja felmenőben van. Megparancsoltam Pike-nek, hogy nyergelje fel az én Kilsythe-omat, s mindketten itt vagyunk.

- Mégpedig a legnagyobb öröömre - tette hozzá az öreg hölgy. - Éppen ezért imádkoztam volna, ha tudom, hogy futja az időből. Amint látod, nyakig vagyok az előkészületekben. Mindent pontosan úgy akarok elrendezni, ahogy akkor volt...

- Amikor a király Tillietudlemben reggelizett - mondta az őrnagy, aki (mint Lady Margaret minden barátja) rettegett attól, hogy megint belekezd a történetbe, és igyekezett rövidre fogni.
- Nagyon jól emlékszem rá; hiszen tudod, magam is itt voltam őfelsége szolgálatára.

- Itt voltál, sógor - bölintott Lady Margaret -, és talán segíthetsz eszembe juttatni a reggeli rendjét.

- Isten őrizz! - kiáltott fel az őrnagy. - Az átkozott ebéd, amelyet az a nyomorult Noll tálalt fel nekünk néhány nappal rá Worcesterben, alaposan elrontotta a szám ízét, és elfeledtette velem azokat a finom falatokat, amikkel te traktáltál akkor! De nézd csak! Még azt a hímzett párnákkal borított nagy török bőr karosszéket is odaállítottad a díszhelyre?

- A trónszéket, kedves rokon, ha nem veszed zokon - helyesbítette Lady Margaret méltóság-teljesen.

- Hát jól van, a trónszéket - hagyta rá az őrnagy. - Ez lesz Claverhouse parancsnoki helye, mikor megindítja az ostromot a pástétom ellen?

- Nem, sógor - felelte a hölgy -, mivel ezek a párnák egyszer abban a kitüntetésben részesültek, hogy legszentebb uralkodónk személyes kényelmét szolgálhatták, ne adja az Ég, legalábbis amíg én élek, hogy kevésbé méltó súly nehezedjék rájuk.

- Akkor jobban tennéd - felelte az őrnagy -, ha nem raknád egy becsületes öreg lovas útjába, aki tíz mérföldet nyargalt reggeli előtt, mert mi tagadás, ezek a párnák nagyon hívogatón néznek rám. De hol van Edith?

- Az őrtorony oromzatán - felelte az öreg hölgy. - Ott figyeli vendégeink közeledését.

- Akkor bizony magam is felmegyek oda, sőt, ugyanazt tanácsolnám neked is, mihelyt kellőképpen felállítottad csatasoraidat itt az előcsarnokban. Mondhatom, nincs szebb látvány egy felvonuló lovasezrednél.

Így szólván, ódivatú gáláns mozdulattal ajánlotta fel karját az öreg dámának, s Lady Margaret ugyanazzal a körülményes meghajlással fogadta el, amely hölgyek részéről szokásos volt Holyroodhouse-ban 1642 előtt, amikor azután az udvar is, meg az udvariasság is egyaránt egy időre alaposan kiment a divatból.

A torony kiugró bástyáján, ahová kanyargó folyosókon és durván faragott lépcsőkön kellett felkapaszkodni, megtalálták ugyan Edithet, de nem úgy, mint egy ifjú hölgyet, aki kíváncsi izgalomban lesi a daliás dragonyosok közeledését, hanem sápadtan, leverten, olyan arccal, mely elárulta, hogy előző éjszaka messze elkerülte pilláit az álom. A jó öreg hadastyán megdöbbenve nézett a lány feldúlt arcába, amely a sietős előkészületek lázában elkerülte a nagymama figyelmét.

- Mi történt veled, te csacska lány? - kérdezte az őrnagy. - Hiszen olyan sápadt vagy, mint egy tisztí feleség, ha ütközet után a hivatalos jelentést böngészi, férje nevét keresve az elesettek és sebesültek listáján. De én tudom, mi az oka, konokul ragaszkodol azokhoz a hóbortos regényekhez, éjjel-nappal bújod őket, és soha nem létezett emberek balsorsán és bánatán zokogsz! Hogy az ördögbe is tudod elhinni például, hogy az az Artamines vagy minek nevezed, egymaga megküzdött egy egész zászlóaljjal? Egy a háromhoz a lehető legrosszabb esély, mely mellett valaki is harcolni és győzni tudott, s meg kell vallanom, nem ismertem senkit, aki ilyen körülmények között is örömmel vette volna fel a harcot, kivéve az öreg Raddlebanes káplárt. De ezek az átkozott regények minden derék katona érdemét elhomályosítják. Lefogadom, hogy te is fitymálóan gondolnál Raddlebanesre, ha Artamines mellé állítod. Szeretném azokat a fickókat, akik ilyen ostobaságokat firkálnak, hegyes karóra állítani büntetésül, amiért elhintik az emberek lelkében az elégedetlenség magvait.²³

Lady Margaret, aki maga is szeretett néha regényeket olvasni, síkraszállt értük.

- Monsieur Scudery is katona, kedves rokon - mondta -, mégpedig a javából, ahogy hallom. S ugyanezt mondhatom Sicur d'Urféról is.

- Annál inkább szégyellhetik magukat, mert akkor jobban kellene érteniük ahhoz, amit írnak. Ami engem illet, az utolsó húsz évben nem olvastam más könyvet, csak a Bibliát, az Igazi Férfi Kötelességeit, s újabban Turnertől a Pallas Armatát, vagyis az Értekezést a lándzsagyakorlatok Rendjéről,²⁴ bár mondhatom, nem helyeslem az ő csatározási módját sem. Szerinte a lovasságot egy sor lándzsás előtt kell felállítani, nem pedig a szárnyakon. Én pedig biztosan tudom, ha ezt tettem volna Kilsythe-nál, ahelyett, hogy maroknyi lovasságunkat a két szárnyon tartsam, az első sortűz viasztöpörte volna őket skót gyalogosaink közé. No de hallom már az üstdobokat!

Mindenki kihajolt az őrtorony párkányzatán, ahonnan pompás kilátás nyílt jó messzire a folyó völgyén lefelé. Tillietudlem vára egy nagyon meredek partdomb szélén állott (vagy talán ma is áll), két meder találkozásánál, ahol egy elég jelentős patak torkollik a Clyde folyóba.²⁵ Itt egy merészen ívelő, keskeny híd emelkedik a patak fölé, s ezen át visz az országút, amely meredek, szaggatott sziklapart alján kanyarog tovább. A kis erőd, amely a hídon és szoroson uralkodik, háborús időkben meglehetősen fontos hadászati támaszpont volt, melynek birtoka biztosította az összeköttetést a vad hegyvidék és az alatta elterülő ország rész között, ahol a kiszélesedő völgy több lehetőséget nyújt a földművelésre. Aki a folyón lefelé pillant, erdős jellegű tájat lát; de a lapályon és a folyó közelében található szelídebb lankákon szabálytalan alakú megművelt földeket látni, hellyel-közzel élő sövényekkel és csalitokkal; a bekerített parcellákat mintha egytől egyig a környező erdőből irtották volna ki, mely sűrűn borítja a meredekebb lejtőket és a távolabbi partokat. A folyó, melynek tisztán csillogó barna színe a cairngormi kavicsokhoz hasonló, merész kanyarulatokkal rohan ezen a vadregényes tájon keresztül, hol láthatóan, hol meg a partjait borító fák lombjainak rejtekében. A parasztok itt Skóciában szokatlan előrelátással, többnyire gyümölcsfákat ültettek házikóik körül, s a virágba borult almafák ebben az évszakban a folyó egész alsó folyását egyetlen virágoskertté varázsolták.

---

²³ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: VI. XVII. századi románcok.

²⁴ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: VII. Sir James Turner.

²⁵ Tillietudlem vára csupán a szerző képzeletének szüleménye; Cragnehan romvára azonban, amely a Nethan partján áll mintegy három mérföldnyire attól a helytől, ahol a folyócska a Clyde-ba ömlik, sok tekintetben emlékeztet a képzeletbeli Tillietudlemre. (*Walter Scott jegyzete*)

Ha a folyón felfelé pillantunk, a táj sokkal lehangolóbb képet tár elénk. A partok mentén kopár, megműveletlen dombvidék terül el; csak a folyó közvetlen szomszédságában látható néhány fa; a mocsaras pusztaságból csakhamar nehézkes, idomtalan dombok emelkednek ki, s ezek megint magasabb hegyláncokban folytatódnak, amelyek ködbe vesznek a látóhatáron. Ily módon a vár két egészen különböző tájra néz - az egyik ápolt, gazdag és szép, a másik pedig vad pusztaság és barátságtalan mocsárvidék egyhangú, sivár képét mutatja.

Ám a nézők figyelmét ez alkalommal a lefelé ereszkedő táj kötötte le, nemcsak nagyobb szépsége miatt, de azért is, mert már hallani lehetett távoli katonazene csinnadrattáját, a völgyből felfelé kanyargó országút felől, amely a várva várt lovascsapat közeledését jelezte. Csillogó sorai nemsokára kivehetőkké is váltak, el-eltűnedeztek, majd újra felbukkantak a fák közt, az út kanyarulatai szerint. Főként a fegyverek villanása árulkodott rájuk, amint időnként visszaverték a nap sugarait. A menet hosszú és lenyűgöző volt, hiszen körülbelül kétszázötven lovasból állt, s a kardok villogása, a zászlók lengedezése, a kürtök harsogása és a dobok pergése megragadta az ember képzeletét - felélénkítette és egyúttal meg is felemlítette. Amint egyre jobban közeledtek, e válogatott csapat egyes sorait ki lehetett venni, amint hosszú oszlopban követték egymást pompás paripáikon, tökéletesen felszerelve.

- Olyan látvány ez, ami harminc évvel megfiatalít - mondta az öreg katona -, pedig nem nagyon szeretem azt a szolgálatot, amibe ezeket a szegény fickókat befogták. Noha magam is kivettem a részemet a polgárháborúból, nem mondhatnám, hogy annyi örömem telt volna az effajta szolgálatban, mint odaát a kontinensen, amikor az volt a munkánk, hogy idegen képű és beszédű fickókat kaszaboljunk. Az embernek elszorul a szíve, ha saját skót anyanyelvén könyörögnek neki kegyelemért, és mégis oda kell csapnia éppen úgy, mintha franciák kiabálnák: *miséricorde!*²⁶ No, jönnek már a netherwoodi magaslatról! istenemre! pompás legények és nagyszerűen ülik meg a lovat! Az a tiszte, aki most az utóvéd felől nyargal előre, alighanem maga Claverhouse! Hohó, már az ezred élén táncoltatja lovát a hídon át; öt perc se telik bele, és itt lesznek!

A hídnál, a torony alatt a lovasezred kettévált; zöme a patak bal partján vonult tovább, s valamivel feljebb átkelve egy gázlón, a Grange felé igyekeztek - így nevezték a kastélyhoz tartozó nagy gazdasági udvart, melynek számos épületét Lady Margaret parancsára előkészítették a katonák fogadására és megfelelő ellátására. Csupán a tisztek kapaszkodtak fel lobogó zászlókkal és kisebb fegyveres kísérettel a kastély kapuja felé vezető meredek úton, időnként láthatóvá váltak, máskor meg eltakarták őket a parti domb kiszögellései és a terepet borító hatalmas, régi fák. Végül, amikor előbukkantak a szűk ösvényből, egyszerre ott találták magukat az ódon vár kapujában, mely vendégszeretón kitarult fogadásukra. Lady Margaret unokájával és sógorával közben már lejött megfigyelőhelyéről, s a vendégek elé sietett, hogy üdvözlje őket; kíséretében megjelent a személyzet is, az előző éjszakai dorbézolástól kissé megviselten. A daliás fiatal zászlós (Claverhouse-nak nemcsak névrokona, de unokaöccse is, kivel már találkozott az olvasó) kúrtharsogás közepette meghajtotta a zászlót Lady Margaret rangjának tiszteletére, de bájos unokája kedvéért is. A régi falak visszhangozták a hangszerek harsogását és a csatamének nyerítését.

Claverhouse²⁷ leszállt lováról, mely a legszebb paripa volt egész Skóthonban. Az ezredesnek egyetlen ősz hajszála sem volt, s ez, bátorságával és fürgeségével, s azzal a körülménnyel párosulva, hogy oly gyakran rendelték ki a presbiteriánus zendülők üldözésére, ezeknek

---

²⁶ Kegyelem

²⁷ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: VIII. John Grahame of Claverhouse.

körében azt a szóbeszédet szülte, hogy a paripát a Sátán ajándékozta neki, az emberiség nagy ellensége, hogy segítségére legyen a menekülő vándorok üldözésében. Miután Claverhouse katonás udvariassággal tisztelgett a hölgyeknek, elnézésüket kérve az alkalmatlanságért, melyet a családnak okozni kénytelen, s miután Lady Margaret viszont kijelentette, hogy semmiképpen sem tekintheti alkalmatlanságnak azt a szerencsét, mely egy olyan kiváló katonát hozott Tillietudlem falai közé, s ő szent királyi felsége olyan hűséges szolgáját, mint Claverhouse ezredes - szóval, miután a vendéglátó udvariasság minden követelményének szertartásosan eleget tettek, az ezredes engedelmet kért, hogy meghallgathassa Bothwell jelentését, aki már ott állt készenlétben, s akivel az ezredes félrevonult és néhány percnyi megbeszélést folytatott. Bellenden őrnagy felhasználta az alkalmat, hogy unokahúgát megdorgálja, de nem a nagymama füle hallatára:

- Milyen csacska leány vagy te, Edith! Küldesz nekem egy sürgős levelet, és teletömöd mindenféle bolondsággal, ruháktól kezdve könyvekig, aztán az egyetlen dolgot, ami fontos és érdekelhet, úgy mellékesen belecsúsztatod az utószóba!

- Nem tudtam - felelte Edith hosszas tétovázás után -, vajon... hogy is mondjam... egészen... ildomos-e?

- Értem, mit akarsz mondani, nem tudtad, illő-e egy presbiteriánusért szót emelni. De ennek a fiúnak az apját közletről ismertem. Vitéz katona volt, s ha egyszer meg is tévedt, máskor a helyes úton járt. De figyelmeztetlek, Edithem, nehogy eszedbe jusson ennek a fiatalembernek az ügyét nagyanyád előtt akár egy szóval is megemlíteni, hogy *én* nem teszem meg, abban bizonyos lehetsz. Majd keresem az alkalmat, hogy szót értsek Claverhouse ezredessel. Jöjj, kedvesem, mindjárt reggelihez ülnek, kövessük őket.

Tizenkettedik fejezet

*A reggelit forrón nyelte le mind,
utazók okos szokása szerint.*

Prior

Lady Margaret Bellenden reggelije semmivel sem hasonlított jobban egy modern *déjeuner*-hez, mint Tillietudlem nagy köcsarnoka egy mai szalonhoz. Nem volt se tea, se kávé, sem változatos sütemények, de annál több nehéz, tápláló húsétel - fejedelmi sonka, főséges vesepecsenye, nemes marhahús, királyi vadpástétom; mellettük a presbiteriánus zendülők markából nagy ügyel-bajjal megmentett ezüstkancsókban habzó sör, ízes mézsör, s a legkülönbözőbb fajtájú finom borok kellették magukat. A vendégek étvágya megfelelt az előkészületek nagyszerűségének és tartalmasságának. Nem is volt kóstolgatás vagy magakelletés, az állkapcsok olyan szüntelen és kitartóan dolgoztak, amelyre korai felkelés és időnként spártai étrend tanít meg a legjobban.

Lady Margaret nagy gyönyörűséggel szemlélte, amint a felszolgált ételek bámulatos gyorsasággal tűntek el vendégei gyomrában, s Claverhouse kivételével, egyetlen vendége sem nyújtott alkalmat arra, hogy erőszakosan kínálgassa vagy evésre nógassa őket, ami abban a korban szinte kötelező szokás volt, olyan büntetés - *peine forte et dure*²⁸ -, amelytől a ház hölgyei nem kímélhették meg vendégeiket.

Ám maga a vezér mintha kissé elhanyagolta volna az elébe rakott finom ételeket, s étvágya kielégítése helyett inkább azon buzgólkodott, hogy a mellette ülő Miss Bellendennek udvaroljon. Edith szó nélkül hallgatta a sok udvarias beszédet, melyet szomszédja dallamos hangon intézett hozzá; ez a szerencsésen hajlékony hang hol az érdekes társalgás duruzsolásává halkult, hol meg a harsogó csatazajjal kelt versenyre, „akár egy ezüst csengésű trombita”. Az a gondolat, hogy a rettegett főparancsnok társaságában van, kinek döntésétől függ Henry Morton sorsa - a sok szörnyűség emléke, melyet felidézni Claverhouse puszta neve is elég volt -, egy időre annyira megbénította Edithet, hogy nemcsak válaszolni nem volt ereje, de még rá sem mert nézni az ezredesre. De később, amint hízelgő hangjától felbátorodva felemelte tekintetét, és valamiféle választ igyekezett adni, azt kellett tapasztalnia, hogy a férfi, akire pillant, legalábbis külső megjelenésében, semmiképpen sem mutatja azokat az ijesztő vonásokat, amelyekkel félelme felruházta.

Grahame of Claverhouse élete virágában levő, inkább alacsony termetű, vékony csontú, jó megjelenésű férfi volt; mozdulatai, beszéde, modora arra vallottak, hogy előkelő és vidám emberek közt töltötte életét. Arcvonásai szinte nőiesen szabályosak voltak. Ovális arca, szépen formált orra, dióbarna szeme, finom arcbőre, mely csak éppen annyira volt barna, hogy ne érje a nőiesség vádja, görög szobrok módjára felfelé hajló rövid felső ajka, melyet kis világosbarna bajusz díszített, s ugyanilyen színű hosszú haja, mely hullámos fürtökben omlott alá - mindez együtt olyan arcot alkotott, melyet képírók örömmel festenek le, és hölgyek szívesen néznek.

Jellemének zordsága, s hogy értékesebb tulajdonságát is említsük: tette kész és rettenthetetlen bátorsága, melyet még ellenségei is kénytelenek voltak elismerni, olyan külső mögé rejtőzött, melynek méltó helye a látszat szerint nem annyira a csatatér lett volna, mint inkább a királyi

---

²⁸ Erős és kemény büntetés.

udvar vagy a hölgyek szalonja. Ugyanaz a kellem és derű, mely arcáról sugárzott, mintha mozdulatait és tetteit is áthatotta volna, s az emberek első pillantásra egészében úgy vélekedtek róla, hogy inkább a kis örömök hajszolására hivatott, semmint nagyra törő célok elérésére. Csakhogy ez a puha külső határtalan ambíciót és vakmerőséget takart, mely azonban Machiavellihez méltó körültekintéssel és óvatossággal párosult. Mélyen elmerült a politikában, s természetesen áthatotta az egyéni jogoknak az a tökéletes semmibevétele, amely a politikai cselszövényekkel rendszerint vele jár. Olyan vezér volt, aki a veszély órájában hűvös és nyugodt, a siker kiaknázásában szilaj és kíméletlen, aki maga is fittyet hányt a halálnak, de könnyörtelenül zúdította másokra is. Ilyen jellemek alakulnak ki a polgárháborúk és belviszályok idején, amikor a pártszellemtől megrontott és az örökös ellenállástól feltüzelt legnemesebb tulajdonságok is olyan bűnökkel és kilengésekkel párosulnak, amelyek minden érdemet és ragyogást egy csapásra elhomályosítanak. Amikor Edith válaszolni próbált azokra az udvarias semmiségekre, melyekkel Claverhouse elárasztotta, annyira megzavarodott, hogy nagyanyja szükségesnek vélte segítségére sietni.

- Én olyan visszavonult életet folytatok - mondta az öreg hölgy -, hogy Edith Bellenden nagyon ritkán fordul meg a hozzá illő körökben, és valóban alig tudja válaszát kellőképpen megformálni. Egy katona olyan ritka látvány nálunk, Grahame ezredes, hogy alig van alkalmunk egyenruhás urakat fogadni, eltekintve fiatal barátunktól, Lord Evandale-től. És ha már ez a kiváló nemesúr szóba került, szabad érdeklődnöm, nem volt-e szerencsém őt is látni ezrede soraiban ma reggel?

- Lord Evandale velünk együtt vonult ki, asszonyom - felelte a főparancsnok -, de kénytelen voltam őt egy kis különítménnyel kiküldeni egy rebellisgyülekezet szétverésére. Ezek a gazfickók, akikkel mindig annyi baj van, orcátlanságukban arra vetemedtek, hogy főhadiszállásomtól öt mérföldnyire rendezték meg titkos összejövetelüket!

- Igazán! - mondta az öreg hölgy. - Ez már olyan vakmerőség, amelyre még a legfanatikusabb lázadókat sem tartottam volna képesnek. Micsoda időket élünk! Rossz szellem kerekedett felül az országban, Grahame ezredes, s még a főrangúak hűbéreseit is arra ösztökéli, hogy lázadjanak fel a család ellen, mely eltartja őket. A minap is az egyik teljesen egészséges emberem parancsokkal egyszerűen szembehelyezkedve, nem jelent meg a *wappen-schaw*-n. Hát nincs törvény az ilyen engedetlenség ellen, Grahame ezredes?

- Azt hiszem, találnék rá törvényt - felelte Claverhouse tökéletes nyugalommal -, ha méltóságos asszonyom közölné velem a bűnös nevét és tartózkodási helyét.

- A neve Cuthbert Headrigg - felelte Lady Margaret -, de lakóhelyéről nem tudok mondani semmit, mert képzelheti, Grahame ezredes, hogy ezek után nem lakhatott sokáig Tillietudlemben, hanem haladéktalanul elkergettem makrancosságáért. Nem kívánám, hogy a fiú súlyosabb testi fenyítékben részesüljön; de bebörtönzése és esetleg néhány korbácsütés okulásul szolgálna az egész környéknek. Alighanem anyja befolyása alatt cselekedett, aki házunk régi cselédje, s ez indít arra, hogy könyörületes legyek. Ámbár - folytatta az öreg dáma a falon függő festményekre pillantva, amelyek férjét és fiait ábrázolták, s ugyanakkor nagyot sóhajtva - nekem, Grahame ezredes, nagyon kevés okom van arra, hogy e konok lázadók iránt könyörülettel legyek. Ők fosztottak meg férjemtől és gyermekeimtől, s ha nem védelmez szent uralkodónk és vitéz katonáink karja, hamarosan megfosztának javaimtól és birtokaimtól, tűzhelyemtől és oltáromtól is. Bérlőim közül heten, akiknek együttesen majdnem száz *merk* földbért kellene fizetniük, máris megtagadták az adó és a bér fizetését egyaránt, s vakmerőségükben kijelentették intézőm előtt, hogy csak olyan királyt és földesurat ismernek el maguk fölött, aki a Covenanthoz csatlakozott.

- Majd én eljárók ellenük, már amennyiben méltóságos asszonyom megengedi - felelte Claverhouse. - Nem lenne illendő, ha elmulasztanám megszilárdítani a törvényes hatóság tekintélyét, különösen, ha letéteményese olyan méltó kéz, mint Lady Margaret Bellendené. De meg kell mondanom, az ország állapota napról napra rosszabbodik, s ez arra kényszerít, hogy a lázadók ellen olyan rendszabályokat léptessek életbe, amelyek inkább a kötelességemnek felelnek meg, mint a hajlamaimnak. És ha már erről van szó, nem szabad elfelejtenem köszönetet mondani a méltóságos asszonnak a vendégszeretetért, amelyben embereimet részesíteni kegyeskedett, amidőn egy olyan foglyot hoztak magukkal, aki azzal vádolható, hogy menedéket és támogatást nyújtott annak az elvetemült gyilkosnak, Balfour of Burleynek!

- Tillietudlem vára - felelte a lady - mindig kitárta kapuit öfelsége szolgálói előtt, s remélem, kövei meglazulnak és összeomlanak, ha egyszer megszűnnének éppen olyan készségesen szolgálni a királyt, mint bennünket. És erről jut eszembe, Grahame ezredes, annak az úriembernek a helyzete, aki kicsiny csapatával tegnap hozzánk érkezett. Ha tekintetbe vesszük, milyen vér csörgedez ereiben, azt hiszem, jobb sorsot érdemel. S ha azzal hízelgek magamnak, hogy kérésemnek valami foganatja lehet, bátorkodom ezt a fiatalembert jóindulatába ajánlani azzal a kéréssel, hogy valamely kedvező alkalommal előléptetésben részesüljön.

- A méltóságos asszony Francis Stewart őrmesterre céloz, akit Bothwellnek szoktunk nevezni? - mondta Claverhouse mosolyogva. - Az igazság az, hogy kissé durván bánik itt az emberekkel, és nem hajt mindig a fegyelem szavára úgy, ahogy a szolgálati szabályzat megköveteli. De mivel most megtudtam, mivel kötelezhetem le Lady Margaret Bellendent, óhaját parancsnak tekintem. Bothwell - folytatta az ajtón éppen belépő őrmesterhez fordulva -, csókoljon kezét Lady Margaret Bellendenek, aki szívén viseli az ön előléptetésének ügyét, s ezért meg is kapja a kinevezést, mihelyt egy tiszt hely megüresedik.

Bothwell az előírt módon, de a gőgös vonakodás nem minden jele nélkül juttatta kifejezésre köszönetét, s amikor megtette, jó hangosan megjegyezte:

- Egy hölgy kezét megcsókolni sohasem szégyen egy úriember számára. De egy férfi kezét, kivéve a királyét, akkor sem csókolnám meg, ha azon nyomban tábornoknak tennének meg érte.

- Méltóztatott hallani - mondta Claverhouse mosolyogva. - Íme a zátony, melyen hajója megfeneklik: nem tudja a származását elfelejteni.

- De azt tudom, nemes ezredes uram, hogy *ön* nem fogja ígéretét elfelejteni - felelte ugyanolyan hangon Bothwell. - És akkor talán megengedi Stewart *zászlós*nak, hogy néha megemlékezék nagyapjáról, ami az *őrmesternek* nem engedhető meg.

- Elég ebből, uram - mondta Claverhouse szokásos parancsoló hangján. - Inkább halljuk, miről kíván most jelentést tenni.

- Lord Evandale és különítménye megérkezett a vár foglyaival.

- Lord Evandale? - mondta Lady Margaret. - Bizonyára megengedi neki, Grahame ezredes, hogy megtiszteljen látogatásával, és nálunk fogyassza el szerény reggelijét, különös tekintettel arra, hogy ő legszentebb felsége sem haladt el Tillietudlem vára előtt anélkül, hogy be ne térjen egy kis frissítőre.

Mivel Lady Margaret a beszélgetés folyamán éppen harmadszor tért ki erre a nevezetes eseményre, Grahame ezredes - amilyen gyorsan az udvariasság megengedte - megragadta az első alkalmat, hogy a történet további áradásának gátat vessen, s így szólt:

- Már éppen elegenden vendégeskedünk itt, talán túlságosan nagy is a társaság. De mivel tudom, milyen szenvedést jelentene Lord Evandale-nek - itt egy pillantást vetett Edithre -, ha megfosztanám a gyönyörűségtől, melyben részünk van, még azt is megkockáztatom, hogy visszaélünk a méltóságos asszony vendégszeretetével. Bothwell, értesítse Lord Evandale-t, hogy Lady Margaret Bellenden kéreti, tisztelje meg társaságával.

- S szóljon Harrisonnak - tette hozzá Lady Margaret -, legyen gondja rá, hogy ember és ló ne szenvedjen szükségét semmiben.

Edith szíve e beszélgetés alatt a torkában dobogott; tüstént eszébe jutott, hogy Lord Evandale útján, aki engedelmes rabja volt, talán valamiképpen ki tudja szabadítani Mortont mostani veszedelmes helyzetéből, abban az esetben, ha nagybátyja közbelépése Claverhouse-nál eredménytelennek bizonyulna. Minden más alkalommal viszolygott volna a gondolatától, hogy éljen hatalmával, amelyet Lord Evandale fölött gyakorolt. Mert akármilyen tapasztalatlan volt is a világ dolgaiban, vele született finom érzéke megsúgta, mennyire kiszolgáltatja magát egy szép fiatal nő, ha megengedi, hogy egy fiatalember hálára kötelezze. S annál kevésbé szeretett volna Lord Evandale-től szívességet kérni, mert a Clyde völgyében elterjedt pletyka olyan okokból, melyekre később még rátérünk, az ifjú lordot már régóta az ő kérőjének és udvarlójának tekintette, s hiába próbálta volna titkolni maga előtt, milyen kevés bátorításra lenne szükség ahhoz, hogy ezek az eddigelé alaptalan találgatások valóra váljanak. Ez annál is inkább féltő volt, mivel abban az esetben, ha Lord Evandale annak rendje és módja szerint megkérné a kezét, erősen számíthatna az ismerősök mellett Lady Margaret támogatására, maga pedig semmit sem tudna kérésüknek és parancsuknak szembeszegezni, hacsak nem árulná el szíve vonzódását, amit hiába is vallana be, hisz jól tudta, hogy éppen olyan veszedelmes lenne, mint hasztalan. Ezért elhatározta, hogy megvárja nagybátyja közbelépésének eredményét; s ha ez nem érne célt, amit (úgy gondolta) hamarosan leolvashat majd a nyílt-szívű öreg katona arcáról, s kitalálhat a hangjából, akkor használja csak fel Morton érdekében, mintegy utolsó ütőkártyaként, Lord Evandale iránta tanúsított érdeklődését. S ami a bácsi esedezésének kimenetelét illeti, nem kellett sokáig bizonytalanságban vergődnie.

Bellenden őrnagy az asztal végében töltötte be a házigazda tisztét, az ott elhelyezkedő katonai vendégekkel beszélgetve és tréfálkozva. Az étkezés befejeztével, amikor már elhagyhatta helyét, felhasználta az alkalmat, hogy Claverhouse mellé lépjen, s megkérte unokahúgát, mutassa be külön is az ezredesnek. Mivel az őrnagy neve és jelleme mindenki előtt ismeretes volt, a két katona kölcsönös tisztelettel üdvözölte egymást; Edith pedig szívdobogva nézte, hogyan válik el idős rokona új ismerőseivel együtt a társaságtól, az előcsarnok boltíves ablakfülkéinek egyikébe húzódva. A várakozás izgalmától szinte káprázó szemmel leste beszélgetésüket; a szívét gyöttrő aggodalom élesebbé tette megfigyelőkészségét, s a beszélgetést kísérő mozdulatokból találgatta a Henry Morton sorsát eldöntő közbelépés kudarcát vagy sikerét.

Claverhouse arcán eleinte az a nyílt és előzékeny udvariasság tükröződött, mely mintha már eleve azt fejezné ki, milyen boldogan kész eleget tenni a kérelmező kívánságának, még mielőtt közelebbről érdeklődnék az iránt, hogy a kért szívesség milyen természetű. Ám a beszélgetés folyamán az ezredes arca elsötétült, és szigorúbbá vált; arca még most is megőrizte a legtökéletesebb udvariasság vonásait, de ugyanakkor - legalábbis Edith rémült képzeletében - rideg és könyörtelen kifejezést öltött. Ajkát türelmetlenül összeszorította, majd előrebígyesztette, mintha Bellenden őrnagynak így adná udvariasan értésére, hogy érvei nem győzték meg. A nagybácsi, amennyire arca és mozdulatai elárulták, komolyan igyekezett eredményt elérni, jóságos egyszerűsége minden melegét, kora és tekintélye egész súlyát latba vetve. Ám mindez, úgy látszik, kevés hatást gyakorolt Grahame ezredesre, aki csakhamar

kilépett az ablakfülkéből, mintha véget akarna vetni az őrnagy alkalmatlankodásának, s már be is fejezte a beszélgetést néhány kurta sajnálkozó szóval, mely alig enyhítette a kérés határozott elutasítását. Ez a mozdulat olyan közel hozta őket az asztalhoz, hogy Edith tisztán hallotta, amint Claverhouse kijelentette:

- Nem tehetem, Bellenden őrnagy úr. Az elnézés ebben az esetben teljesen kívül esik megbízatásom körén, noha bármi másban a legnagyobb örömmel lennék szolgálatára. Jön is már Evandale, amint látom, alighanem fontos hírekkel. No, mi újság, kedves Evandale? - fordult most az ifjú lordhoz, aki ebben a pillanatban lépett be szabályos, de feldúlt egyenruhában, sárral fröcskölt csizmában, mintha lóhalálában vágatott volna idáig.

- Kellemetlen hírek, uram - felelte. - Whigek erős csapata fogott fegyvert a dombok közt. Nyílt lázadásban törtek ki. Nyilvánosan elégették a Fennhatósági Törvényt, mely kimondja az uralkodó főhatalmát egyházi ügyekben, meg azt a törvényt, amely a püspökséget intézményesíti, s azt is, amely elrendeli, hogy a mártíroknak járó tisztelettel adózzanak I. Károly emlékének, s még néhány más törvényt. Kinyilvánították azt a szándékukat, hogy együtt maradnak és fegyveresen folytatják a Covenantban körvonalazott reformáció művét.

A váratlan hír kínos megdöbbenést keltett mindenkiben, aki hallotta - kivéve Claverhouse ezredet.

- És ezt ön kellemetlen hírnek nevezi? - kiáltott fel Grahame of Claverhouse, villámokkal sötét szemében. - Én meg azt mondom, hat hónap óta nem hallottam jobbat. Most, hogy a gazfickók egy csapatba tömörültek, lecsapunk rájuk és végzünk velük. Ha a vipera előmászik a napvilágra, el tudom tiporni - tette hozzá, csizmája sarkát odacsapva a kőpadolathoz, mintha csakugyan egy ártalmas csúszómászót taposna halálra -, csak addig érezheti magát biztonságban, amíg barlangjában ólálkodik, vagy a mocsárban lapul! Hol vannak azok a gazemberek? - folytatta Lord Evandale-hez fordulva.

- Körülbelül tíz mérföldre innen, a hegyek közt, amelyet Loudon-hillnek neveztek - hangzott a fiatal főnemes válasza. - Szétvertem a gyülekezetet, mely ellen ezredes úr kiküldött, s foglyul ejtettem a lázadás egy öreg főkolomposát, vagyis egy hivatalától megfosztott prédikátort, akit rajtakaptam, amint hallgatóit felkelésre buzdította a szent ügyért. Vele együtt letartóztattam hallgatósága közül is egyet-kettőt, aki különösen szemtelenül viselkedett. Végül felderítőimtől és néhány paraszttól megtudtam azt, amit most tisztelettel jelteni bátorkodtam.

- Erejük mekkora lehet? - kérdezte a parancsnok.

- Valószínűleg ezer fő, de a jelentések nagy eltéréseket mutatnak ebben a tekintetben.

- Akkor hát ideje, hogy mi is felkeljünk a mi ügyünkért - mondta Claverhouse. - Bothwell, intézkedjék, hogy sorakozót fűjjanak.

Bothwell, akár a bibliai csatamén, már messziről megszimatolta a csatát; rohant kiadni a parancsot a hat négernek, akik dúsan hímzett fehér ruhájukban pompáztak, s nyakukban és karjukon nehéz ezüstkarikákat viseltek. Ezek a sötét bőrű kürtösök tüstént működésbe léptek, és a várkastély meg a környező erdő csakhamar visszhangzott sürgető jeladásuktól.

- El kell hagynia bennünket? - sóhajtott Lady Margaret, s szíve elszorult a régi, boldogtalan idők emlékéitől. - Nem lenne jobb, ha előbb felderítőket küldene ki a lázadók erejének kitudakolására? Istenem, hány kedves arcot szólítottak el ezek a félelmetes hangok Tillietudlem várából, kiknek visszatérését öreg szemeim nem látják többé soha!

- Lehetetlen tovább maradnom - felelte Claverhouse. - Éppen elég gazfickó van ebben az országban, hogy akár ötszörösére is dagassza a lázadók számát, ha nem verjük le őket haláldektalanul.

- Máris csapatostul csatlakoznak hozzájuk - mondta Evandale -, és azt híresztelik, hogy a megtúrt presbiteriánusok közül is várnak egy erős csapatot a fiatal Milnwood vezetése alatt; ezen a néven emlegetik a régi híres kerekfejűnek, Silas Morton ezredesnek a fiát.

Ezek a szavak nagyon különböző hatást gyakoroltak a társaságra. Edith majd leszédült székéről rémületében, míg Claverhouse gunyoros és diadalmas pillantást vetett Bellenden őrnagyra, mintha azt mondta volna: „Most láthatja, milyen elveket vall az a fiatalember, akinek életéért könyörgött!”

- Hazugság! Ezeknek a fanatikus gazfickóknak átkozott hazudozása! - sietett tiltakozni az őrnagy. - Felelek Henry Mortonért, akárcsak a saját fiamért. Vallási dolgokban éppen olyan tisztes gondolkodású, mint a testőrségi urak bármelyike; nem mintha bárkit is meg akarnék bántani vele! Ötvenszer is velem ment el az istentiszteletre, és sohasem tapasztaltam, hogy akár egyetlen imát is kihagyott volna. Ezt Edith Bellenden is tanúsíthatja, éppúgy, mint én. Mindig ugyanabból a könyvből imádkoznak és Morton úgy ismeri a textust, akár a lelkész maga. Hívassa fel és hallgassa ki... beszéljen ő maga!

- Ebből nem lehet semmi baj - felelte Claverhouse -, akár bűnös, akár ártatlan. Allan őrnagy - fordult a rangban utána következő tiszthez -, vegyen maga mellé egy vezetőt, s vezesse az ezredet a legjobb és legrövidebb úton a Loudon-hillre. Nyargaljanak szép egyenletesen, és ne izzasszák meg a lovakat. Lord Evandale meg én negyedóra múlva utolérjük az ezredet. Bothwell is maradjon itt néhány katonával, s vezesse elő a foglyokat!

Allan meghajolt, és elhagyta a termet tisztjeivel együtt. Csak Claverhouse maradt ott és az ifjú főnemes. Néhány perc múlva lódobogás és katonazene hangjai jelezték, hogy a lovas katonák elhagyták a kastélyt. A hangok hamarosan meg-megszakadtak, majd teljesen elhaltak.

Mialatt Claverhouse mindent elkövetett, hogy Lady Margaret rémlátásait eloszlassa, s megváltoztassa az őrnagy vélekedését Mortonról, Lord Evandale legyőzte magában azt a féltékenységet, amely nem egy nemes lelkű ifjút tett már félszeggé szerelme tárgyának jelenlétében. Mégis odalépett Miss Bellendenhez és megszólította, olyan hangon, melyben az érdeklődés tisztelettel párosult.

- Most el kell szakadnunk egymástól - mondta, a lány kezét megragadva és forrón megszorítva. - Engem hív a kötelesség, mely nem egészen veszélytelen feladatot tartogat számomra. Isten önnel, drága Miss Bellenden, vagy ha megengedi, hogy így szólítsam, életemben először és talán utoljára, drága Edith! Olyan különös körülmények közt válunk el, amelyek talán menthetővé teszik, ha bizonyos meghatottsággal búcsúzom el attól, akit oly régóta ismerek és annyira... annyira... tisztellek!

Viselkedése - szavaitól eltérően - sokkal mélyebb érzést és nagyobb belső izgalmat árult el, mint az, amit mondott. Nincs nő, aki a gyengéd vonzalomnak ilyen szerény, de mélyen átértett kifejezését érzéketlenül tudta volna hallgatni. Edith is - noha szívét bánattal és aggodalommal töltötte el annak az ifjúnak a sorsa, akit szeretett, és aki halálos veszélyben forgott - meghatottan gondolt a fiatal lord reménytelen és tiszteletteljes érzelmeire, amint elbúcsúzott tőle, hogy maga is nem mindennapi veszedelembé rohanjon.

- Remélem, szívből hiszem, hogy a helyzet nem olyan veszélyes - mondta. - Remélem, semmi ok erre az ünnepélyes búcsúzásra, hogy az elhamarkodott lázadók jobb belátásra térnek, s fegyveres erő helyett saját félelmük kergeti szét őket, s Lord Evandale hamarosan visszatér, és

újra az lesz, ami mindig volt, nagyra becsült, kedves barátja mindenkinek, aki ebben a kastélyban él.

- *Mindenkinek?* - ismételte a lord szomorú nyomatékkal. - Jó, legyen úgy... hisz mindenki, aki csak az ön közelében él, drága a szívemnek, és éppen ezért vagyok hálás ragaszkodásukért. Ám ami várható sikereinket illeti, nem táplállok vérmes reményeket. Csapataink létszáma olyan csekély, hogy nem merek gyors, vértelen vagy kétségtelen győzelemre számítani, mely véget vetne a szerencsétlen zavargásnak. Ezek az emberek lelkes rajongók, s kétségbeesett elszántsággal fognak küzdeni. Vezetőik katonai dolgokban nem egészen járatlanok. Nem tudok szabadulni a gondolatától, hogy ezredesünk hevessége kissé elhamarkodottan vet bennünket csatába ellenük. Pedig alig ismerek valakit, akinek kevesebb oka lenne a veszélyt kerülni, mint nekem.

Edithnek most alkalmá nyílt volna arra, hogy a fiatal lord pártfogó közbenjárását kérje Henry Morton érdekében, s minden jel szerint már nem is volt hátra más, csak ez az egyetlen út Morton megmentésére a közvetlenül fenyegető pusztulástól. Mégis, ebben a pillanatban úgy érezte, ha most állna elő kérelmével, árulást követne el az ifjú lorddal szemben, aki szívét kitérta előtte, még ha nem is vallotta be szerelmét félreérthetetlen szavakkal. Hát visszaélhet-e most a bizalmával? Becsületes dolog lenne-e Lord Evandale segítségét kérni vetélytársa érdekében? Vagy megengedi-e a józan okosság, hogy szívességet kérjen tőle, ha nem akar tápot adni olyan reményeknek, melyeket sohasem teljesíthet? De a perc sürgetett - nem volt idő tétovázásra, még kimagyarázkodásra sem, mellyel kérését más körülmények között elfogadhatóbbá tenné.

- Most még elintézem azt a fickót - hangzott Claverhouse szava a terem másik végéből -, azután pedig, Lord Evandale, sajnálom, hogy megint megzavarom beszélgetésében, azután tüstént nyeregbe! Nos, Bothwell, mért nem hozza már azt a foglyot? És két gléda töltsen meg mindjárt fegyverét, megértette?

Edith úgy érezte, hogy e szavakban szerelmese halálos ítéletét hallja. Tüstént áttörte tartózkodását, mely eddig hallgatásra kényszerítette.

- Lord Evandale - mondta -, ez a fiatalember nagybátyám kedves, jó barátja... önnek nagy befolyása van az ezredesre... nagyon kérem, járjon közbe az érdekében... tartósan leköteleznék vele a nagybátyámat!

- Ön túlbecsüli a befolyásomat, Miss Bellenden felelte Lord Evandale. - Gyakran megesett már, hogy kérésem teljesületlen maradt, amikor pusztán az emberiség nevében terjesztettem elő.

- Mégis... kísérelje meg újra... még egyszer... a nagybátyám kedvéért!

- És mért nem az ön kedvéért? - mondta Lord Evandale. - Nem akarja megengedni, hogy azt gondoljam: *önnek* teszek szolgálatot, önnek személyesen, ebben az ügyben? Annyira kételkedik egy régi jó barátja hűségében, hogy még ezt sem engedi meg neki, az örömteli gondolatot, hogy az ön óhaját teljesíti?

- Dehogyan nem... bizonyára - felelte Edith. - Engem is végtelenül lekötelez... érdekel a fiatalember sorsa a nagybátyám kedvéért... az isten szerelmére, ne vesztgesse az időt!

Kérése most már merészebb és sürgetőbb volt, mert meghallotta a katonák lépteit, akik a foglyot elővezették.

- Ha így áll a dolog - mondta Evandale -, nem engedem meghalni, istenemre! Inkább én halok meg helyette! De mi lenne - folytatta, újra megragadva Edith kezét, amelyet a lány feldúltságában nem mert visszahúzni -, ha viszonzásul a buzgaloméért, amelyet az ön szolgálatában kifejték, én is kérnék valamit. Teljesítené?

- Bármit, amit csak kér, Lord Evandale, s amit a testvéri szeretet adni képes!

- Ez az egész? - folytatta a lord. - Ez minden, amit szerető szívemnek adni tud, amíg élek, vagy az emlékemnek, ha meghaltam?

- Kérem, ne beszéljen így, Lord Evandale! Csak a szívemet búsítja vele, és önmagával szemben is igazságtalan. Nincs még egy jó barátom, akit annyira becsülnék, s akinek olyan örömmel teljesíteném minden kívánságát, feltéve, hogy... de hiszen...

Mély sóhajtás készítette arra, hogy hirtelen hátraforduljon, még mielőtt mondatát befejezte volna. Miközben lázasan törte a fejét, hogyan öntse szavakba a megszorítást, melyre gondolt, észrevette, hogy Morton meghallotta szavait, amint súlyosan megbilincselve, katonák őrizetében haladt el éppen a háta mögött, hogy Claverhouse színe elé lépjen. Szemük egy pillanatra találkozott. Morton bánatos és szemrehányó tekintete elárulta, hogy részben meghallotta és teljesen félreértette az imént elhangzott beszélgetést. Még csak ez hiányzott, hogy Edith zavara és boldogtalansága teljes legyen. Vére, mely előbb a fejébe szökött, hirtelen visszaáramlott a szívébe, mire arca halásápadtra vált. A változás nem kerülte el Evandale figyelmét. Gyors pillantással felfedezte, hogy szíve szerelmét és a foglyot valami titkos szál köti össze, valami különös, nem mindennapi kapcsolat. Elengedte Miss Bellenden kezét, és újra szemügyre vette a foglyot, most már nagyobb figyelemmel, azután Edithre pillantott, s nyilván észrevette zavarát, melyet nem volt képes tovább palástolni.

- Azt hiszem - mondta a lord egypercnyi komor hallgatás után -, ez az a fiatal úriember, aki a lövészverseny győztese volt.

- Igazán? Nem biztos - tétovázott Edith -, nem hiszem... - felelte, s alig tudta, mit beszél.

- De igen, *ő az* - mondta Evandale határozottan. - Megismerem. Csodálom - tette hozzá kissé gögösen, -, hogy a győztes nem tett mélyebb benyomást a szép nézőre.

Ezzel magára hagyta Edithet, és az asztalhoz lépett, ahol Claverhouse már elhelyezkedett. Lord Evandale kis távolságra megállt, és hüvelybe dugott kardjára támaszkodva, némán, de nem közömbösen figyelte a lejátszódó jelenetet.

Tizenharmadik fejezet

Uram, vigyázz, hogy féltékeny ne légy!

Shakespeare: Othello

III. felv. 3. szín

Kardos László fordítása

Az a néhány beszélgetésfoszlány, amelyet véletlenül meghallott, valósággal feldúlta a szerencsétlen fogoly lelkét. Hogy ezt jobban megvilágítsuk, el kell mondanunk egyet-mást korábbi lelkiállapotáról, s arról is, milyen körülmények közt ismerkedett meg Bellenden kis-asszonnyal.

Henry Morton azok közé a tehetséges fiatal emberek közé tartozott, akik nem is sejtik, milyen kiváló tulajdonságokkal rendelkeznek. Apjától rettenthetetlen bátorságot örökölt, és minden elnyomás erős, megalkuvás nélküli gyűlöletét, akár politikai, akár vallási elnyomásról legyen is szó. De lelkesedését nem szennyezte be vakbuzgó fanatizmus, s nem hatotta át rideg, puritán szellem. Mentés volt ezektől a hibáktól, amit részint önálló gondolkodásának, jó eszének köszönhetett, részint pedig gyakori (s nem is rövid) látogatásainak Bellenden őrnagy házában; itt ugyanis alkalma nyílt sok olyan vendéggel találkozni, akik a beszélgetés során megtanították arra, hogy az ember jósága és becsülete nem attól függ, milyen vallásfelekezethez tartozik.

Nagybátyja zsugorisága sok akadályt támasztott tanulása útjába; de Henry olyan mohón kapott minden kínálkozó tanulás lehetőségén, hogy oktatói és barátai nem győzték csodálni, milyen eredményesen halad előre mostoha körülményei között is. Ám lelkét így is megdermesztette függőségének és szegénységének tudata, de még jobban az, hogy műveltsége hiányos, és nem tanult eleget. Ez az érzés szerénnyé és tartózkodóvá tette, s így legjobb barátain kívül senki sem ismerte kiváló jellemét és jó képességeit, melyekről fentebb megemlékeztünk. De nemcsak zárkózott volt - a kor és a velejáró körülmények ingadozóvá, sőt közönyössé tették, s minthogy az országot szétszaggató pártok egyikéhez sem csatlakozott, tompa elméjének és érzéketlennek tartották, olyan embernek, akit nem érdekel sem a vallás, sem a haza. Pedig ennél a következtetésnél semmi sem lehetett igazságtalanabb; eddigi semlegességének indítéka egészen más volt, és nem gáncsol, inkább dicséretet érdemelt. Kevés emberrel kötött barátságot az üldözöttek közül; utálta önző és szűk látókörű pártos szellemüket, fanatikus zordságukat, feneketlen politikai gyűlölködésüket és azt a visszataszító konokságot, mellyel pálcát törtek minden művészeti törekvés, sőt még az ártatlan sportok fölött is. De még nagyobb felháborodással töltötte el a kormány elnyomó, zsarnoki viselkedése - a katonaság törvénytörő, durva erőszakoskodása, a vérpadon kivégzett és a csatateren lemészárolt hazafiak sorsa, a katonai törvények örve alatt véghezvitt beszállásolások, zsarolások és fosztogatások, melyeknek következtében egy szabad nép fiainak élete és vagyona ázsiai rabszolgák színvonalára süllyedt. Henry Morton ilyenkor elítélte mindkét párt túlkapásait, egyformán undorodott minden gonosságtól, melynek enyhítésére nem tehetett semmit, s bosszankodva hallgatta az egymással váltakozó panaszokat és dicshimnuszokat, melyekkel rokonszenvezni nem tudott, s már rég elhagyta volna Skóciát, ha nem tartja vissza szerelme Edith Bellenden iránt.

A fiatalok eleinte Charnwoodban találkoztak, ahol az angyalian gyanútlan Bellenden őrnagy valósággal biztatta őket, hogy minél több időt töltsenek egymás társaságában, álmában sem gondolva arra, hogy ennek természetesen következményei is lehetnek. A szerelem, ahogy ilyen esetekben történni szokott, a barátság mezét öltötte fel, annak nyelvét és előjogait vette

igénybe. S amikor Edith Bellenden visszatért nagyanyja kastélyába, a csodálatos véletlen úgy akarta, hogy magányos sétáin a fiatal Mortonnal találkozzon össze újra meg újra, ami annál különösebb volt, mivel elég messze laktak egymástól. Mégis úgy történt, hogy a lány sohasem árult el semmiféle csodálkozást e véletlen találkozások gyakorisága fölött, ahogyan az természetes lett volna; beszélgetésük egyre gyengédebb hangnembe csapott át, és találkozásaik előre megbeszélte légyottok jellegét kezdték felolteni. Könyveket, rajzokat, leveleket küldözgettek kölcsönösen egymásnak, s minden apró megbízás - a kérés teljesítése alkalmával - újabb levélváltásra adott alkalmat. Ez a szó: szerelem - még nem hangzott el köztük, de mindegyikük ismerte saját szíve titkát, csak azt nem tudta, mi rejlik a másiknak a szívében. Ezt a két fiatal csak találgatta. Egyikük sem tudott lemondani arról az ígézetről, amelyet találkozásaik tartogattak mindkettőjük számára, de rettegetek a nagyon is valószínű következményektől. Kapcsolatuk így folytatódott minden különös kimagyarázkodás nélkül mostanáig, amikor a végzet, úgy látszik, elhatározta, hogy a döntést saját kezébe veszi. Ha tekintetbe vesszük a körülményeket és Morton lelkiállapotát életének ebben az időszakában, könnyen megértjük, hogy hite időnként megrendült, és nem bízott már szerelme viszonzásában. Hiszen Edith minden tekintetben fölötte állt, és nyilván többet ért nála; nagy műveltsége, sokféle képessége, szép arca, elbűvölő modora egyre csak táplálta Morton aggodalmát, hogy valami szerencsésebb vetélytársa kiüti a nyeregből; valaki, aki Edith családja számára is elfogadhatóbb, mint ahogy ő maga valaha is remélhetné. A szóbeszéd már ki is jelölte ezt a vetélytársat Lord Evandale személyében, akit születése, vagyona, előkelő kapcsolatai, politikai elvei, valamint sűrű látogatásai Tillietudlemben alkalmassá tettek arra, hogy Edith kezére pályázzék; erre mutatott az is, hogy gyakorta elkísérte Lady Bellendent és unokáját mindenféle nyilvános ünnepekre. Elkerülhetetlen volt, hogy a társaság vagy a program, amelyben Lord Evandale is részt vett, néha meg ne hiúsítsa a szerelmesek találkozását; s ilyenkor Henry akaratlanul is észrevette, hogy Edith szándékosan hallgat a fiatal lordról, vagy csak tétovázva, feltűnő tartózkodással beszél róla.

Edith valójában tapintatból tette ezt, Morton iránti érzelmei miatt. De Henry Morton megrendült önbizalmában félreértette, és éppen ellenkező tünetnek vélte. Féltékenységét Jenny Dennison alkalomadtán elejtett szavai és észrevételei is szították, táplálták. Ez a vérbeli szobalány a falusi kacérkodás mintaképe volt, s amikor saját széptevőit nem bosszanthatta, megragadta az alkalmat úrnője lovagjának a gyötrésére. Nem mintha rosszindulattal viseltetett volna Henry Morton iránt, akit úrnője kedvéért, no meg azért is, mert jóvágású, jóképű fiatalember volt, igen nagyra tartott. De Lord Evandale is jóképű volt, s amellet olyan bőkezű, hogy Morton erszénye semmiképpen sem versenyezhetett vele; azonkívül lord is volt, s ha elnyeri Edith Bellenden kezét, akkor Jenny Dennison egy bárónő első és belső komornája lesz, sőt talán Lady Evandale társalkodónője - de semmiképpen sem olyasvalaki, akit Tillietudlem szörnyű kulcsárnője tetszése szerint legorombíthat. Jenny pártatlansága tehát nem ment el odáig, hogy Surge asszony példáját követve azt óhajtsa, bárcsak mindkét jóképű udvarlónak sikerülne fiatal úrnőjét feleségül vennie. Mert szó, ami szó, Jenny összehasonlításának a mérlege inkább Lord Evandale javára billent, ami Morton gyötrésére ezernyi alakban nyilvánult meg: hol mint baráti figyelmeztetés, hol mint egyszerű hír vagy értesülés, majd meg vidám tréfálkozás - ám valamennyi annak a gondolatnak a megerősítésére törekedett, hogy ifjú úrnőjének ez a romantikus ügye előbb vagy utóbb végéhez ér, végéhez kell érnie, és akkor Edith Bellenden (hiába a sok nyári séta a csalitban, meg a versek, rajzok s könyvek ide-oda küldözgetése) végül mégiscsak Lady Evandale lesz.

Ezek a célzások olyan pontosan összeváltak Morton gyanakodásával és aggodalmaival, hogy hamarosan martaléka lett annak a féltékenységnek, amelyet senki sem kerülhet el, ha igazán szeret különösen, ha nincs része baráti biztatásban vagy a kaján sors másféle akadályokat

gördít szerelme útjába. Edith, tudtán kívül, őszinte természete nagylelkűségében maga is hozzájárult ahhoz a félreértéshez, amely szerelmesét fenyegette. Beszélgetés közben egyszer szóba kerültek azok a törvénytelenések, amelyeket egy katonacsapat nemrég elkövetett; azt mesélték (bár nem volt igaz), hogy ennek a csapatnak a parancsnoka Lord Evandale volt. Edith a barátságban éppen olyan hűséges volt, mint a szerelemben; bántotta az éles hang, mellyel Morton ez alkalommal kifakadt a túlkapások ellen, talán éppen azért, mert úgy hitte, vélt vetélytársának is köze van a dologhoz. Edith olyan buzgalommal kelt Lord Evandale védelmére, hogy Mortont lelke mélyéig megsértette vele, míg Jenny Dennison, aki rendszerint elkísérte őket sétáikon, módfelett mulatott rajta. Edith észrevette, hogy hibát követett el, és igyekezett jóvátenni; de korábbi szavainak hatását nem lehetett könnyen eltüntetni, s az esetnek nem kis része volt Mortonnak abban az elhatározásában, hogy külföldre megy, amit azonban meghiúsítottak a már említett események.

Edith látogatása fogsága színhelyén, a mély és hűséges együttérzés, melyet sorsa iránt tanúsított, igazában elég lett volna ahhoz, hogy gyanakvását eloszlassa. De Morton nagyon leleményes volt abban, hogy gyötörje magát. Úgy gondolta, Edithet csupán baráti aggodalma vezérli, vagy legfeljebb futó részvét, mely csakhamar engedni fog a körülményeknek, barátai könnyörgésének, Lady Margaret parancsának és Lord Evandale könnyörgésének.

„És minek köszönhetem - gondolta magában -, hogy nem szállhatok síkra férfi módjára szerelmemért, mielőtt ilyen csalárd módon megfosztanának tőle? Mi más az oka, mint ez az átkozott zsarnokság, mely egész életünkre ránehezedik, nem kímélve testünket, lelkünket, vagyónunkat, még a szerelmünket sem! És ennek az elnyomó kormánynak egyik fizetett pribékje az, ki el akarja ütni a kezemről Edith Bellendent! Nem mondok le róla, istenemre, nem! Ami velem történt, méltó büntetésem azért, hogy a nyilvános visszaéléseket nem akartam se látni, se hallani. Most aztán rajtam próbálták ki gabszágukat olyan mértékben, hogy azt már nem lehet eltűrni és elviselni!”

Miközben ilyen viharos elhatározások kavargtak lelkében, s amíg felsorolta magában a sok sérelmet és igazságtalanságot, amelyet saját dolgaiban és hazája ügyében mindaddig el kellett szenvednie, Bothwell lépett be a toronykamrába, két dragonyos kíséretében, akiknek egyike kézibilincseket hozott magával.

- Most velem kell jönnie, fiatalember - mondta Bothwell. - De előbb díszbe kell öltöztetnem.

- Díszbe? - csodálkozott Morton. - Hogy érti ezt?

- Hát úgy, hogy kénytelen vagyok magára rakni ezeket az otromba karpereceket. Ha egy ostrommal bevett városban háromórai szabad fosztogatást ígérnének érte, akkor sem merném, mit *merném*, saját belátásomból akkor sem tenném meg, hogy egy whiget megbilincseletlenül vezessek az ezredesem elé! Jöjjön, fiatalember, ne vágjon ilyen durcás arcot emiatt!

Egy lépést tett felé, hogy rárakja a bilincset; ám Morton megragadta a nehéz tölgyfa széket, amelyen eddig ült, és felemelte, készen arra, hogy szétverje a fejét annak, aki közelebb mer lépni hozzá.

- Egy perc alatt megtaníthatnálak móresre, kisöcsém - mondta Bothwell -, csak jobb szeretném, ha szépen szót fogadnál.

Ezt valóban őszintén kívánta; nem mintha félt vagy vonakodott volna erőszakot alkalmazni. Csupán azért rettegett egy zajos verekedés következményeitől, mert akkor alighanem kiderült volna, hogy a kapott szigorú parancs ellenére elmulasztotta kötelességét: megengedte, hogy a fogoly megkötözetlenül tölthesse itt az éjszakát.

- Jobb, ha okos leszel - folytatta békítőnek szánt hangon -, és nem rontod el a dolgodat. Azt mesélik a kastélyban, hogy Lady Margaret unokája hamarosan a mi fiatal kapitányunk, Lord Evandale felesége lesz. Láttam őket az imént együtt az előcsarnokban, s hallottam, amint az ifjú hölgy közbenjárt a megkegyelmezésed érdekében. Pokoli csinos teremtés, és úgy nézett a kapitányomra, hogy becsületistenemre mondom... no, de az ördögbe is, mi ütött beléd? Sápadt vagy, mint a lepedő! Nem akarsz egy kis pálinkát?

- Miss Bellenden az én életemért könyörgött Lord Evandale-nek? - nyögte a fogoly elhaló hangon.

- Az ám, öcsém! A nők barátsága mindennél többet ér, ha érdeklődnek az ember iránt, akár az udvarnál, akár a táborban. Gyere, légy ésszel! Mindjárt gondoltam, hogy erre abbahagyod a makrancoskodást!

Fürgén hozzálátott a bilincsek felrakásához, s Morton, akit a hír valósággal megdermesztett, a legkisebb ellenállást sem tanúsította többé.

- Életemért könyörgött... és még hozzá neki! Jól van hát... vasaljon meg... ha már a szívem nehéz, legyen a csuklóm is az! Edith az életemet... Evandale-től!

- Bizony, tőle, s neki hatalmában van visszaadni - felelte Bothwell. - Többet tud elérni az ezredesnél, mint bárki a regimentben!

Azzal már vezette is embereivel a foglyot az előcsarnokba. Amint elhaladtak Edith mögött, a szerencsétlen fogoly (úgy vélte) éppen eleget hallott Edith és Lord Evandale töredékes szavaiból ahhoz, hogy megerősítse, amit Bothwell mondott neki az imént. Ez a perc különös és hirtelen változást idézett elő benne. Mélységes kétségbeesése sorsa és szerelme fölött - a veszedelem, melyben élete forogni látszott -, Edith hirtelen pálfordulása, s közbenjárása az ő érdekében, amely csélcapságát még fájóbbá tette, mindez elpusztította azokat az érzelmeket, amelyek eddig betöltötték, s ugyanakkor más érzelmeket lobbantottak lánggra - olyanokat, amiket eddig éppen gyengéd, de önző szerelme miatt fojtott el. Reménytelenségében elhatározta, hogy ezentúl hazája jogaiért fog küzdeni, amelyeket az ő személyében is súlyosan megsértettek. Hirtelen úgy átalakult, mint egy udvarház, mely a békés boldogság tanyája volt, de katonák szállták meg, és félelmetes erőddé változott. Mint már említettük, olyan pillantást vetett Edithre, melyben bánat és szemrehányás keveredett, s mintha búcsút mondott volna neki örökre; következő mozdulata pedig az volt, hogy szilárd léptekkel az asztalhoz sietett, ahol Grahame ezredes ült.

- Milyen joggal történt - kezdte kemény hangon, meg sem várva, hogy kérdezzék -, hogy ezek a katonák elhurcoltak családom köréből és bilincset raktak egy szabad ember kezeire?

- Az én parancsomra tették - felelte Claverhouse -, most pedig azt parancsolom önnek, hogy hallgasson és várja meg kérdéseimet!

- Nem teszem! - csattant fel Morton elszánt hangja, s vakmerősége mintha egész környezetét felvillanyozta volna. - Tudni akarom, törvényesen tartóztattak-e le és polgári bíróság von-e felelősségre, mert különben hazám alkotmányát sértik meg személyemben.

- Finom csemete, szavamra! - mondta Claverhouse.

- Megörült? - fordult fiatal barátjához Bellenden őrnagy. - Az isten szerelmére, Henry Morton - folytatta félig feddő, félig könyörgő hangon. - Jusson eszébe, hogy öfelsége magas rangú tisztje előtt áll!

- Éppen ezért óhajtom tudni, uram - felelte Henry rendületlenül -, milyen joggal tart engem őrizetben törvényes elfogatóparancs nélkül? Ha polgári hatóság tisztviselője előtt állnék, tudnám, hogy kötelességem engedelmessé válni.

- Az ön barátja - mondta Claverhouse az öreg őrnagynak hideg hangon - egyike azoknak a szörszálhasogató úriembereknek, akik a színpadi bolond mintájára még a nyakravalójukat sem kötik fel Túlbugzó bíró úr írásos végzése nélkül. Majd én bebizonyítom neki, mielőtt elbúcsúznánk egymástól, hogy az én tisztai vállrojtom éppen olyan érvényes jelvénye a hatósági hatalomnak, akár a bírói pálcá. Így hát mellőzzük a további vitát, fiatalember! Szíveskedjek minden kertelés nélkül megmondani, mikor látta utoljára Balfour of Burleyt?

- Mivel tudomásom szerint önnek nincs joga hozzám ilyen kérdést intézni, nem vagyok hajlandó felelni - mondta Morton.

- Az őrmesteremnek bevallotta - mondta Claverhouse -, hogy találkozott vele és vendégül látta, pedig tudta, hogy kiközösített áruló, akkor miért nem ilyen őszinte hozzám is?

- Csak azért - felelte a fogoly -, mert ön tanult ember s így feltételezhetem, hogy ismeri a szabadságjogokat, amelyeket, mint látom, kész lábbal tiporni. S szeretném, ha ráeszmélne arra, hogy vannak még skótok, akik síkraszállnak hazájuk jogaiért.

- S feltételezhetem, nemdebár, hogy ön karddal is síkraszállna ezekért az állítólagos jogokért?
- kérdezte Grahame ezredes.

- Ha kard övezné az oldalamat, mint az önét, és egyedül lennék egy domboldalon, nem várnék második felszólítást.

- Ez teljesen elég - felelte Claverhouse nyugodtan. - Beszédje pontosan megfelel annak, amit önről hallottam. De mivel egy katona fia, noha lázadó katonáé, nem akarom, hogy kutya módjára haljon meg. Megkímélem ettől a gyaláztól.

- Bármilyen halál vár is rám - felelte Morton -, mint bátor férfi fia halok meg. S a gyalázat, melyet ön hozott szóba, azok fejére száll majd, akik ártatlan vért ontanak.

- Akkor öt percet adok önnek, hogy megbéküljön Istenével. Bothwell, vezesse le a foglyot az udvarra, s állítsa fel embereit.

Az ijesztő hangú párbeszéd és eredménye hallatára a többiek mind némaságba dermedtek megdöbbenésükben. De a jelenlevők csakhamar hangos tiltakozásba törtek ki. Az öreg Lady Margaret vetette közbe magát elsőnek, aki teljesen osztotta rangjának és pártjának előítéleteit, de női érzelmeit sem tagadta meg.

- Ó, Grahame ezredes - kiáltott fel -, kegyelmezzen fiatal életének! Engedje át az ítélezést a bíróságnak! Ne fizesse vissza vendégszeretetemet azzal, hogy vért ont házam küszöbén!

- Grahame ezredes úr - mondta Bellenden őrnagy -, ezért az erőszakosságért felelni fog! Ne gondolja, mivel öreg és erőtlenség vagyok, hogy büntetlenül meggyilkolhatja néhai barátom fiát a szemem előtt! Vannak barátaim, akik majd felelősségre vonják ezért!

- Legyen nyugodt, Bellenden őrnagy, hogy vállalom a felelősséget - felelte Claverhouse a legnagyobb hidegvérrel. - Ön pedig, asszonyom, ne hozzon abba a kínos helyzetbe, hogy kénytelen legyek nemet mondani szenvedélyes közbenjárására egy áruló érdekében! Gondoljon saját családjára nemes vérére, amelyet olyanok ontottak ki, mint ez itt!

- Grahame ezredes - felelte a koros hölgy, s gyenge teste remegett felindulásában -, én a bosszút Istennek engedem át, aki maga mondta, hogy a bosszú övé. Ennek a fiatalembernek a kiontott vére nem hozza vissza az életbe azokat, akik oly drágák nekem; s micsoda vigaszt

találhatnék abban a gondolatban, hogy talán egy másik özvegy anya veszíti el gyermekét, akárcsak én, egy véres tett által, melyet az én házam falai közt követtek el!

- Tisztára örülség - mondta Claverhouse -, de mindez nem tarthat vissza attól, hogy teljesítem kötelességemet az egyházzal és az állammal szemben. Ezernyi gazfickó tört ki nyílt zendülésben, itt a közelben, s ön kegyelmet kér tőlem egy ifjú fanatikus részére, aki egymaga is elég ahhoz, hogy lángba borítson egy egész országot. Szó sem lehet róla, vigye el, Bothwell!

S akit ez a szörnyű döntés legjobban érdekelt, kétszer is megpróbált szólani, de hangja teljesen cserbenhagyta, agya megtagadta, hogy szavakat sugalljon, s nyelve, hogy kimondja. Ám most felugrott és megpróbált előrerohanni, de ereje elhagyta, s egyszerűen a kőpadolatra omlott volna, ha a szobalány fel nem kapja.

- Segítség, az istenért - kiáltotta Jenny. - A fiatal lady a halálán van!

Erre a felkiáltásra Evandale, aki az egész megelőző jelenet alatt kardjára támaszkodva, mozdulatlanul állt, hirtelen előlépett és így szólt parancsnokához:

- Grahame ezredes, mielőtt végső döntést hozna ebben az ügyben, engedje meg, hogy négy szemközt néhány szót válthassak önnel.

Claverhouse csodálkozó arcot vágott, de tüstént felállt, és a fiatal főnemessel egy ablakfülkébe vonult, ahol a következő rövid párbeszéd zajlott le köztük:

- Azt hiszem, nem szükséges emlékeztetnem arra, ezredes úr, hogy amikor családi összeköttetésem segítségére voltak önnek tavaly abban az ügyben, a Titkos Tanács előtt, ön úgy érezte, hogy bizonyos mértékben leköteltük.

- Hogyne, kedves Evandale - felelte Claverhouse. - Nem vagyok olyan ember, aki az effajta adósságait elfelejti. Boldoggá tenne, ha közölné velem, mi módon mutathatnám ki háladatosságomat.

- A tartozást kiegyenlítettnek tekinteném, ha megkímélné ennek a fiatalembernek az életét - mondta Lord Evandale.

- Evandale - felelte Grahame elálmélkodva -, ön megalomlott, teljességgel megalomlott! Mit érdeklí ez a fickó, egy öreg kerekfejű méltó ivadéka? Apja határozottan a legveszedelmesebb ember volt egész Skóciában: hidegfejű, elszánt, katonás, és átkozott elveihez hajthatatlanul hűséges. Fia, úgy látom, követi példáját; el se tudja képzelni, mennyi bajt okozhat nekünk! Ismerem az embereket, Evandale. Ha egy jelentéktelen, fanatikus vidéki rajongóról lenne szó, azt hiszi, szembehelyezkedtem volna Lady Margarettel és a családjával egy olyan semmisség miatt, mint ennek a fickónak az élete? De a fiú csupa tűz, csupa lelkesedés, s még hozzá művelt is! A gazfickóknak pontosan ilyen vezetőre lenne szükségük, aki irányítani tudná semmitől vissza nem riadó, vad rajongásukat. Nem mintha megtagadnám az ön kérését is, Evandale, csak azért említem, hogy teljesen tisztában legyen a várható következményekkel. Ha megígérek valamit, szavamat sohasem szegem meg, s ha valaki szívességével lekötelt, nem térek ki viszonzása elől. A fiú életét kéri? Legyen, megadom!

- Tartsa szigorú őrizetben - felelte Evandale -, de ne csodálkozzék, ha kitartok a kérésem mellett, hogy ne végeztesse ki. Nagyon nyomós okok készítetnek erre.

- Jól van, legyen - mondta Grahame. - De ha az az óhajta, fiatal barátom, hogy királya és hazája szolgálatában valamikor magas polcra hágjon, tekintse első feladatának különválasztani a közérdeket s kötelessége teljesítését magánérzelmeitől, vonzalmaitól, szenvedélyeitől. Nem olyan idöket élünk, amikor deres fejű öregek locsogása vagy csacska nők könnyei kedvéért lemondhatunk az üdvös szigorúság rendszabályairól, amelyekre a körülöttünk

ólálkodó veszedelmek kényszerítenek bennünket. És vesse eszébe, ha most ebben a dologban eleget teszek sürgető kérésének, mostani engedékenységem felment attól, hogy meghallgassak hasonló kérelmeket a jövőben.

Ezzel az asztalhoz lépett és fürkésző pillantással Mortonra nézett, mintha meg akarná figyelni, hogy az élet és halál serpenyőjének irtózatossága, melytől a jelenlevők ereiben szinte megfagyott a vér, milyen hatást gyakorolt magára a fogolyra. Ám Morton megőrizte szilárd-ságát, melynek alapja ezekben a válságos percekben nem lehetett más, csak az a tudat, hogy neki nincs már kit szeretnie és nincs mit remélnie ezen a világon.

- Látja? - mondta Claverhouse suttogó hangon Evandale lordnak. - Ott tátong az Idő és az Örökkévalóság határmezsgyéjén, abban a helyzetben, mely rettenetesebb a legrosszabb bizonyosságnál is. Mégis az ő arca az egyetlen itt, mely nem sápadozik, egyedül az ő szeme nyugodt, az ő szíve ver szokásos ritmusában, csak az ő idegei nem remegnek. Nézze meg jól, Evandale, ha ez az ember valamikor egy rebellissereg élére áll, önre súlyos felelősség fog hárulni azért, amit ma délelőtt tett. - Majd a fogolyhoz fordulva, hangosan folytatta. - Élete egyelőre nem forog veszedelemben, fiatalember. Köszönje meg barátai közbenjárásának. Vezesse el, Bothwell, s gondoskodjék szigorú őrizetéről. Egyébként velünk jön a többi fogollyal együtt.

Mortont szíven ütötte a gondolat, hogy élete meghosszabbítását szerencsésebb vetélytársa közbenjárásának köszönheti.

- Ha életemnek csupán Lord Evandale kérésére kegyelmeztek meg... - kezdte, de Grahame ezredes a szavába vágott:

- Vezesse el a foglyot, Bothwell. Szép beszédek se meghallgatni, se megválaszolni nincs időm!

Bothwell gyorsan kitudskolta Mortont a teremből, s miközben az udvar felé terelte, a lelkére beszélt:

- Talán három életed van még a zsebedben azon az egyen kívül, ami tartja benned a szuszt, hogy ilyen hetyke vagy, fiam? Nem tudsz a nyelvednek parancsolni, mi? No, majd én ügyelek rá, nehogy az ezredesbe botolj, mert ha még öt percre a szeme elé kerülsz, istókuccse a legközelebbi fán végzed vagy a legközelebbi árokban. Hát csak gyere a többi fogolyhoz!

Az őrmester, nyers modora ellenére is, bizonyos rokonszenvet érzett a bátor fickó iránt, aki a kezébe került; sietve taszigálta le az udvarra, ahol a dragonyosok még három foglyot őriztek (két férfit és egy asszonyt), akit Lord Evandale tartóztatott le.

Közben Claverhouse elbúcsúzott a ház úrnőjétől. A jóságos hölgy nehezen tudta rászáni magát, hogy kérése elutasítását megbocsássa neki.

- Eddig azt hittem - mondta -, hogy Tillietudlem várában oltalomra lelnek azok, akiket végpusztulás fenyeget, még akkor is, ha nem is érdemlik meg. De most látom, az öreg gyümölcsnek nincs már íze és zamata; a mi szenvedéseink és érdemeink már feledésbe mentek.

- Biztosíthatom, méltóságos asszonyom, én sohasem feledkezem meg róluk - felelte Claverhouse. - Nem is állhatja semmi útját, csak az, amit szent kötelességemnek tartok, hogy habozás nélkül teljesítsem a bárónő vagy az őrnagy úr óhajtását. Láss be, drága asszonyom, és adja értésemre, hogy megbocsátott nekem. Viszonzásul estére, amikor visszajövök, kétszáz főnyi whig foglyot terelek ide és ötvennek megkegyelmezek az ön kedvéért.

- Boldog leszek, ha hírért veszem az ön sikerének, ezredes úr - felelte az őrnagy -, de kérem, fogadja meg egy öreg katona tanácsát. Ha vége a csatának, ne ontson vért szükségtelenül. Egyébként újra kérem, engedje meg, hogy a fiatal Mortonért kezességet vállaljak.

- Ezt majd elintézzük, ha visszajöttem - mondta Claverhouse. - Addig is megnyugtatom, hogy életének megkegyelmezek.

E beszélgetés alatt Evandale körülnézett - szeme aggódva Edithet kereste. De Jenny Dennison gondoskodott róla, hogy úrnőjét felvigyék szobájába.

Az ifjú lord lassan és nehéz szívvel engedelmeskedett Claverhouse türelmetlen sürgetésének, aki (miután udvariasan elbúcsúzott Lady Margarettól és az őrnagytól) lesietett az udvarra. A foglyok és őreik már útnak indultak, a tisztek és kísérik lóra szálltak és követték őket. Mindnyájan sietve igyekeztek utolérni a főcsapatot, mivel úgy számították, hogy alig két óra múlva találkozniuk kell az ellenséggel.

Tizennegyedik fejezet

*Kutyám futhat gazdátlanul,
nem bánom, sólymom hova száll,
kiforgathat a földesúr,
nem térek oda vissza már.*

Régi ballada

Akkor váltunk el Mortontól, amikor három fogolytársával együtt egy csapat katona őrizete alatt útnak indították. Bothwell őrmester vezette a csapatot, amely a Claverhouse parancsnoksága alatt álló hadoszlop utóvédje volt. Útjuk a dombok felé vitt, ahol a jelentések szerint a felkelő presbiteriánusok fegyvert fogtak. Alig tettek meg negyed mérföldet, amikor Claverhouse és Evandale elnyargalt mellettük, tisztiszolgáikkal és küldönceikkel a nyomukban, hogy utolérjék a fősereget s elfoglalják helyüket. Mihelyt elporzottak, Bothwell megállította a kis csapatot, melynek közvetlen parancsnoka volt, és megszabadította Mortont bilincseitől.

- Királyi vér megtartja szavát - mondta a dragonyos. - Megígértem, hogy udvarias bánásmódban lesz részed, amíg a kezem alatt vagy. Hallja-e, Inglis káplár! Ez az úriember porosz-káljon csak a másik fogoly ifjú mellett; engedje meg nekik, hogy beszélgessenek, ha kedvük tartja, de csak halkán! És legyen gondja rá, hogy két pár katona töltött karabéllyal őrizze őket. Ha szökést kísérelnek meg, golyót a fejükbe! Ezt nem nevezheti udvariatlan bánásmódnak - folytatta, Mortonhoz fordulva -, hisz ilyen a hadi jog, tudhatja. És még valami, Inglis! A lelkészt meg a vénasszonyt bilincselje egymáshoz, éppen összeillő társaság, istenemre!... de őrizetükre két ember is elég. Ha meg kinyitják a szájukat és rákezdenek fanatikus hülyeségeikre, derékszíjjal térítse őket észre! Egy prédikátort csak némaságra kell kárhozatni, s már reményünk lehet rá, hogy megszabadulunk tőle; megfojtja a saját benne rekedt szóáradata.

Ezen intézkedés után Bothwell elfoglalta helyét a kis csapat élén, míg Inglis hat dragonyossal utóvédként zárkózott fel. A csapat ezután ügetve folytatta útját, mert csatlakozniuk kellett a főcsapathoz.

Mortonban bonyolult érzések küzdöttek egymással; így aztán teljes közönnyel nézte az őrizetének biztosítására szolgáló különféle intézkedéseket, még azt a könnyítést is, amelyet bilincseinek levétele jelentett. Szívében azt a sivár ürességet érezte, amely a szenvedély tombolását követni szokta; most már nem adott erőt neki a büszkeség és igazának tudata, mely a Claverhouse-nak adott válaszait sugallta; inkább mélységes csüggedéssel szemlélte a völgyeket, melyeken átvágtak, hiszen az út minden fordulatanál felfedezett valamit, ami elmúlt boldogságára és csalódásba fült szerelmére emlékeztette. A magaslat, melyre most felhágta, ugyanaz volt, ahonnan első és utolsó pillantását szokta vetni a régi vártoronyra, valahányszor közeledett hozzá vagy búcsúzott tőle - s fölösleges hozzáfűzni, hogy mindannyiszor megállt itt, és szerelmes gyönyörűséggel nézte az erődítmény ormait, amelyek kis távolságban, a magasán húzódó erdőből kiemelkedtek, jelezve a helyet, ahol imádottja lakik, akit hamarosan viszontláthatott vagy akitől az imént vált el. Most is ösztönyszerűen hátrafordította fejét, hogy szeme még egyszer és utoljára magába fogadja a tájat, mely szívének azelőtt olyan drága volt, s éppen olyan ösztönösen mély sóhaj szakadt fel belőle. Ennek visszhangja is támadt; mert fogolytársa, aki szerencsétlen sorsát megosztotta, hangosan felnyögött, s tekintete ugyanabba az irányba révedezett el, alighanem hasonló gondolatok hatására. A közös szenvedésnek ez a jele talán durvább hangon nyilvánult meg, nem érzelmesen, mint az övé; de mégiscsak egy elgyötört lélek hangja volt, és így nagyjában megfelelt Morton sóhajtásának. Amint fejüket visszafordították, tekintetük találkozott, s Morton most ismert csak rá Cuddie

Headrigg kifejezéstelen arcára, melynek bánatos vonásai nemcsak a saját sorsa fölött érzett bűt fejezték ki, de a rokonszenvet is társa helyzete iránt.

- Eh, uram - szólalt meg a tillietudlemi birtok egykori bérese -, elég gyászos, hogy becsületes embereket úgy hajtsanak az országon át, mintha a világ maskarái lennének.

- Sajnálom, hogy itt látlak, Cuddie - mondta Morton, aki saját bajai közepette sem vesztette el együttérzését másoké iránt.

- Én is sajnálom, Mr. Henry - felelte Cuddie -, sajnálom a fiatalurat is meg magamat is. De a bánkódás, úgy látom, nem sokat használ egyikünknek sem. Ami engemet illet - folytatta a fogoly béres, könnyítve szívének már azzal is, hogy beszélhet, noha tudta jól, milyen keveset ér -, bizony, ami engem illet, egészen jogtalan, hogy ide kerültem, hiszen soha életemben egyetlen szót sem szóltam akár a király, akár a plébános úr ellen. De az anyám, az a boldogtalan, sohasem tudta befogni a száját, és most alighanem mindketten meglakolunk érte.

- Anyádat is elfogták? - kérdezte Morton, ámbar alig tudta, mit beszél.

- El ám, őt is, a hátunk mögött lovagol, akár egy menyasszony, azzal a vén bolond prédikátorral, akit Gabriel Kettledrummle-nak, vagyis üstdobnak hívnak. Nem bánám, ha az ördög csakugyan belegyömöszölné akár egy üstbe, akár egy dobba! Tetszik tudni, alighogy kikergettek minket Milnwoodból, a fiatalúr bácsikája meg a házvezetőnő úgy becsapta és elreteszelt a mögöttünk az ajtót, mintha pestisesek lennének, mindjárt az anyámhoz fordultam és megkérdeztem: mitévők legyünk most? Hiszen az egész környéken nem akad egyetlen odú vagy kuckó, ahol megtűrnének minket azután, hogy úgy megsértette kend az én öreg méltóságomat, és nem nyugodott, amíg a katonák el nem vitték Milnwood fiatalurat is. Ő meg azt felelte erre: ne búslakodjál, fiam, hanem készülj fel a nagy feladatra, amit ez a nap szabott ki rád; tégy férfi módjára tanúbizonyságot a Frigy hegyén!

- Így hát elmentetek, gondolom, egy vallásos összejövételre? - kérdezte Morton.

- Majd mindjárt meghallja - folytatta Cuddie. - Hát biz én okosabbat gondoltam, s elmentem vele egy vén boszorkához, aki éppen olyan kótyagos, mint ő maga; annál kaptunk egy híg levest meg valamicske zablepényt; közben sok unalmas imát mondtak és számos zsoltárt kántáltak, amit végig kellett hallgatnom, pedig már szédültem az éhségtől meg a bosszúságtól. Nos, pirkadatkor arra kényszerítettek, hogy velük menjek a Miry-sikes láposba, a hittestvéreik nagy összejövételére, ahol ez a pasas, ez a Gabriel Kettledrummle szónokolt nekik a domboldalon, buzdítva őket, hogy tegyenek tanúbizonyságot, jó hangosat persze, s vonuljanak fel a csataterre, Római Gileádba vagy valami hasonló helyre. Eh, Henry fiatalúr, a pasas jól beolvasott nekik a prédikációjával! Könnyen meghallhatta volna, a hangját egy mérföldnyire is elvitte a szél, úgy böngött, mint egy tehén, ha idegen rétre tévedt. Én meg gondoltam magamban, úgyszincs az egész környéken olyan hely, amit Római Gileádnak hívnak, bizonyára csak egy tisztás lesz a nyugati mocsárvidéken; legyünk csak ott és hamarosan módját ejtem, hogy meglójak azzal a hóbortos anyámmal, hisz nem ettem meszet, hogy bedugjam a fejem a hurokba az ország akármiféle Üstdobjankója kedvéért! Így aztán - folytatta Cuddie, aki nyilván megkönnyebbülést talált abban, hogy szerencsétlenségét részletesen elmesélte, mit sem törődve azzal, fogolytársa milyen fokú figyelemmel hallgatja - éppen, amikor már sóvárogva lestem a prédikáció végét, hallom, hogy nyakunkon a dragonyosok! Volt, aki elszaladt, volt, aki azt kiabálta: „Megállj!” Néhány meg azt, hogy: „Le a filiszteusokkal!” Odaszaladtam anyámhoz, hogy egykettőre elvonszoljam, még mielőtt a vöröskabátosok odaérnek, de könnyebb lett volna a mi öreg szekerünk elé fogott négy ökröt ösztöke nélkül továbbhajtani; az istennek sem volt hajlandó elmozdulni akár egy tapodtat is! Szerencsére a szakadék, ahol lapultunk, elég mély volt, és sűrű köd ereszkedett alá, így minden reményem megvolt arra,

hogy a dragonyosok nem vesznek észre minket, csak fogjuk be a szánkat. Ám ekkor - mintha az öreg Kettleddrummle egymaga is nem csapott volna akkora lármát, hogy felrázza a halottakat is - a nép rázendített egy zsoltárra, de olyan hangosan, hogy talán Lanrickig is elhallatszott. Végül, hogy a hosszú történetet rövidre fogjam, lóhalálában odanyargalt az én fiatal Evandale lordom húsz vöröskabátossal a nyomában. Két-három fickó úgy gondolta, hogy harcolnia kell, egyik kezükben pisztollyal és karddal, a másikban meg a Bibliával. Ezeknek jól bevették a fejét, de egészében nem volt nagy kaszabolás, mert Evandale folyton azt kiabálta, kergessétek szét őket, de az életüket hagyjátok meg.

- És ellenállás nem volt? - kérdezte Morton, aki ebben a pillanatban alighanem úgy érezte, hogy ő maga bizonyára birokra kelne Evandale lorddal még jóval csekélyebb okból is.

- Igazában nem - felelte Cuddie. - Én odaálltam az öregasszony elé, és kiabáltam, hogy kegyelmezzenek az életének, ne kaszabolják le; ám két vöröskabátos odajött, és az egyik kardlapozni kezdte az anyámat, mire én is felemeltem a husángomat, és azt mondtam, mindjárt megtanítom móresre őket. Nos, erre nekem estek és csapkodni kezdtek a kardjukkal, én meg igyekeztem elhárítani az ütések a fejemről, amennyire tudtam, amíg Lord Evandale felénk nem rohant. Akkor kiabálni kezdtem, hogy Tillietudlemben szolgálok; hiszen a fiatalúr is tudja, azt mesélik róla, hogy az ifjú lady körül legyeskedik; mire rám parancsolt, hogy dobjam el a fütykösömet. Így aztán én meg az anyám megadtuk magunkat, és foglyok lettünk. Gondoltam, talán megengedik, hogy elosonjunk, de az öreg Üstdobot is elfogták, ott mellettünk, mivel Andrew Wilson gebéje, amelyen lovagolt, valamikor dragonyosló volt és Kettleddrummle minél jobban sarkantyúzta, hogy elszaladjon, a konok bestia annál erősebben törtetett a dragonyosok felé, mihelyt megpillantotta őket. Nos, amikor anyámat meg a lelkészt félreterelték, a katonák is megkapták a magukét, azt hiszem, jól elverték rajtuk a port. Csupa fattyú valamennyi, a Babiloni Parázna fattyai, azt hiszem, ez a név illik rájuk a legjobban. A harc újra fellángolt, végül pedig hármunkat magukkal vittek, példát mutatni rajtunk, ahogy mondták.

- A leggyalázatosabb, túrhetetlen elnyomás! - mondta Morton inkább önmagának. - Itt van ez a békés szándékú szegény fickó, aki csupán azért ment el a gyűlésre, mert a fiúi érzés hajtotta, mégis láncra fűzik, mint egy rablót vagy egy gyilkost, s alighanem olyan halál is vár rá, minden bírói tárgyalás nélkül, pedig ezt a jogot a törvény még az utolsó gonosztevőtől sem tagadja meg! Ezt a zsarnokságot látni, még csak nem is elszenvedni, elég ahhoz, hogy a legszelídebb rabszolga ereiben is felforrjon a vér!

- Igen, igen - mondta Cuddie, miután meghallgatta Morton kifakadását, és részben meg is értette, miért bőszerű fel annyira az ő sérelmein -, de nem helyes a nagyurakról csúnyán beszélni. Az öreg nagyasszonyunk szokta ezt mondani, és bizonyára jogosan, hiszen ő maga is az előkelőségek közé tartozik. Egyébként mindig türelmesen meghallgattam, mert a fejmosás után, amikor a kötelességünkre figyelmeztetett, mindig elrendelte, hogy osszanak ki köztünk egy kis puliszkát vagy káposztalevest, vagy ami éppen volt. De a fene vigye el ezeket az edinburgh-i urakat, tőlük ugyan nem kaptunk se puliszkát, se káposztalevest, se egyebet, még egy bögre hideg vizet se, mégis lefejeztetik az embereket, meg akasztatnak, meg elhurcoltatnak a gaz zsoldosokkal, s elveszik a javainkat meg a cókmókunkat; mintha kiközösített földönfutók lennénk. Igazán nem mondom, hogy jónéven veszem tőlük.

- Hát csodálnám is, ha azt mondaná! - felelte Morton füstölgő haraggal.

- És ami a legjobban bánt - folytatta a szegény Cuddie -, az, hogy ezek a hengegő vöröskabátosok a lányok közé tolakodnak és elszeretik a kedveseinket. Elszorult a szívem ma reggel, amikor átvágtam a réteken Tillietudlem előtt, és láttam felszállni a füstöt a mi kunyhónk

kéményén, és tudtam, hogy nem az édesanyám ül ott a tűzhely sarkában, hanem valaki más! És még jobban sajgott a szívem, amikor észrevettem, hogy az a gaz zsoldos, Tam Halliday miként ölelgeti Jenny Dennisont a szemem láttára. Nem győzök csodálkozni a nők szemérmertlenségén, ha ilyesmire vetemednek, de mind oda vannak a vörös kabátosokért! Már-már arra gondoltam, hogy magam is felcsapok zsoldos katonának, ha már ez az egyetlen, amivel Jennyt el lehet szédíteni! Ámbár nem is hibáztatom túlságosan, hiszen könnyen lehet, hogy miattam tette; talán csak az én kedvemért tűrte el, hogy Tam összecsókolja a bóbítóját!

- A maga kedvéért? - kérdezte Morton, s akaratlanul is feltámadt benne az érdeklődés Cuddie története iránt, mely sajátságos módon összevágott az övével.

- Úgy bizony, Milnwood fiatalúr - felelte Cuddie -, mert a szegény teremtés kénytelen volt azzal a gazfickóval mézesmázos hangon beszélni (hogy az ördög vinné el), máskülönben nem engedte volna meg, hogy közelebb jöjjön hozzám. Így legalább el tudott búcsúzni tőlem, és pénzt is akart a markomba nyomni; azt hiszem, a fél keresetét, a borra valókat is beleszámítva, mert a másik felét már elköltötte hímzett fodrokra meg gyöngyös szalagokra, amikor elment a *popinjay-verseny*-re, megnézni, hogyan tudunk mi ketten célba löni.

- És elfogadta tőle a pénzt, Cuddie? - kérdezte mosolyogva Morton.

- Nem én, Milnwood fiatalúr! Olyan hülye voltam, hogy visszalöktem a pénzt, annyira haragudtam rá. Még én legyek hálás neki, amiért az a nyálás fickó megcsókolta? De nagy számár voltam, hogy visszautasítottam a pénzt. Most jól jött volna nekem meg az anyámnak, Jenny meg úgyis cicomára és cifrázkodásra tékozolja.

Mély, hosszú hallgatás következett. Cuddie alighanem azon gyötrődött, mért is utasította vissza kedvese ajándékát, Henry Morton pedig azon törte a fejét, milyen okból és milyen feltételekkel eszközölte ki Edith, hogy Lord Evandale közbenjárjon az ő érdekében?

Nem lehetséges-e - suttogta fülébe az újjáéledő reménység -, hogy elhamarkodottan és igazságtalanul ítélte meg a lány befolyását Lord Evandale-re? Vagy szigorú megrovást érdemelne, ha az ő kedvéért színleléshez folyamodott és a fiatal főnemesben olyan reményeket ébresztett, amelyeket esze ágában sem volt valóra váltani? No és ha próbára tette Lord Evandale állítólagos nagylelkűségét és becsületérzését, amikor azt kérte tőle, hogy keljen győztes vetélytársa védelmére?

Ám újra meg újra eszébe jutottak azok a szavak, amelyeket véletlenül meghallott; olyan fájdalommal szúrtak a szívébe, mint a vipera marása.

„Örömmel teljesíteném minden kívánságát!” Hát van-e ennél kifejezőbb szerelmi vallomás? Lehet-e a leányos szemérem határain belül vonzalmat erősebb szavakkal kifejezni? Igen, elvesztettem Edithet - egészen és mindörökre. Számomra nem marad hátra más, csak a bosszú - megbosszulni saját sérelmeimet és azokat, amelyeket hazám kénytelen óráról órára elszenvedni!

Cuddie, ha kissé durvább megfogalmazásban is, alighanem hasonló gondolatsor végére érkezett, mert hirtelen Mortonhoz fordult, és halkán megkérdezte:

- Nagy bűn volna, ha megszöknénk ezeknek a gazfickóknak a kezei közül, ha ugyan lehetséges?

- Nem látok benne semmi bűnt - felelte Morton -, és ha a legkisebb alkalom kínálkozik rá, nem szalasztom el, arra mérget vehet!

- Örömmel hallok - mondta erre Cuddie. - Én csak egy szegény, együgyű fickó vagyok, de magam sem gondolnám, hogy nagy bűn volna akár erőszakkal is kiszabadulni, ha lehetséges. Olyan ember vagyok, aki nem fél odaszógni, ha arra kerül a sor, bár úrnők azt mondaná erre, hogy szembeszállok a királyi hatalommal.

- Én meg szembeszállok minden földi hatalommal, mely zsarnoki módon csorbítja szabadságlevelben biztosított jogaimat. És szent elhatározásom, hogy nem hagyom magam ártatlanul börtönbe hurcolni, vagy bitófára húzni, amíg a legkisebb lehetőségem van arra, hogy csellel vagy erőszakkal megmeneküljek a kezükből!

- Hát ami azt illeti, én is úgy gondolom, feltéve, hogy a szökésre megfelelő alkalom adódik. De a fiatalúr most a szabadságlevelét emlegeti. Ez olyan dolog, amely csak magafajtájú úriembereknél jöhet szóba. Rajtam, mint szegény parasztyereken, bizony keveset segítene.

- A szabadságlevél, amelyről én beszélek, Skócia legegyszerűbb fiára is vonatkozik. Hogy mentesek legyünk veréstől és béklyótól, ahogy az Írásban olvasható, ahogy maga Pál apostol mondta. Ezt minden ember, aki szabadnak született, saját és honfitársai érdekében megvédeni köteles.

- Az áldóját! - kiáltott fel Cuddie. - Soká leshettem volna, amíg Lady Margaret vagy akár az én saját édesanyám ilyen bölcs tanításra bukkan a Bibliában! Az egyik unos-untalan azt hajtogatta, adjátok meg a császárnak, ami a császáré, a másik meg éppen olyan süsü az eretnkségében. Tisztára megzavarodtam, ahogy a két vénasszony locsogását hallgattam. De ha találnék egy úriembert, aki hajlandó lenne engem maga mellé venni szolgájának, istenuccse egészen más ember lenne belőlem! Remélem, uram, észben tartja, amit mondtam, s ha egyszer sikerül kiszabadulnunk innen, a szolgaság házából, maga mellé vesz és megtesz komondorának.

- Komornyikomnak, Cuddie? - felelte Morton. - Ah, ez nagyon gyászos előléptetés lenne, még akkor is, ha kiszabadulnánk!

- Tudom, mire gondol... hogy azért, mert faluhelyen nőttem fel, csak szégyent hoznék a fejére az emberek előtt. De higgye el, elég gyors felfogású vagyok; nincs olyan kézzel elvégezhető dolog, amit könnyen meg ne tanulnék; kivéve az írást, olvasást, számolást. Viszont a labdajátékban senki sem veheti fel velem a versenyt, és éppen olyan jól tudom forgatni a kardot, mint ez az Inglis káplár itt. Már egypárszor bevertem a fejét azelőtt, akármilyen pöffeszkedve nyargal is mögöttünk. És mondja csak: ugye nem szándékszik itt maradni, ebben az országban?

- Valószínűleg nem - felelte Morton.

- Jól van, azt se bánom. Tudja, akkor anyámat rábíznám az öreg nővére, Meg néniére Glasgow-ban, ott talán nem égetik el, mint boszorkányt, éhen sem hagyják halni, fel sem akasztják, mint megrögzött whiget; azt mondják, az ottani polgármester nagyon elnéző az ilyen szegény öregasszonyokkal. Akkor aztán mi ketten nekivághatunk a világnak szerencsét próbálni, mint valamikor a bolondos régi mesékben Jock, az Óriásölő és Valentine meg Orson. Azután visszatérünk a vidám Skóciába, ahogy a nóta mondja, s én újra megfogom az eke szarvát, és olyan barázdákat szántok a milnwoodi lankák jó fekete földjébe, hogy még annak is repes a szíve, aki nézi!

- Attól tartok - felelte Morton -, nagyon kevés esélyünk van arra, kedves Cuddie barátom, hogy visszatérjünk régi foglalkozásunkhoz.

- Akkor is mozogjunk és kajabáljunk! - vélte Cuddie. - Mindig jó, ha az ember szíve nem csügged; hány árbocát tört hajónak sikerült mégis elérnie a partot! De mi az, mit hallok? Itt dermedjek meg, ha nem öreganyám kezd prédikálni megint! Jól ismerem a szövegét, olyan, mint amikor a szél zörgeti a szoba falait. Most meg Kettledrummle is belefog; jóságos ég, ha a katonák feldühösödnek, legyilkolják mind a kettőt és ráadásul minket is!

További beszélgetésük csakugyan vad ordítózásba fulladt; hátuk mögött felharsant az öreg lelkész hangja, a vénasszony sipítozásával elvegyülve, mint amikor egy basszuskürt dörmögésébe belecincog egy repedt nyirettyű. A két öreg szenvedőtárs eleinte beérte azzal, hogy a panaszkodás és méltatlankodás fojtott hangján egymást vigasztalja; ám sérelmeik érzetét a kölcsönös panasz még sajnóbbá fokozta, s végül nem bírták többé haragjukat visszatartani.

- Jaj! Jaj! Háromszoros jaj és átok a fejetekre, véres kezű elnyomók! - kiáltott fel Gabriel Kettledrummle tiszteletes úr. - Jaj, háromszoros jaj még a pecsétek feltörése, a trombiták harsogása, a kelyhek kicsordulása előtt is!

- Jajjaj, fekete ragya lepje ocsmány orcájukat és tiltó tenyerek fogadják őket a Végítélet Napján! - visszhangozta Mause visító kontrázása, mint egy páros dallam kísérelése.

- Megmondhatom nektek - folytatta a prédikátor -, hogy undokságaitok és nyargalásaitok, nyerítéseitek és pöffeszkedéseitek, véres, barbár, embertelen kegyetlenkedéseitek, szegény emberek lelkiismeretének elkábítása és elcsábítása, lélekrontó és hazug esküvések szörnyű sóhaja mind égre kiált, és sietteti a Harag Napjának eljövételét... höh! höh!höh!

- Én meg azt mondom - kiáltott Mause ugyanolyan hangon és szinte ugyanabban a pillanatban -, öreg, ziháló tüdőmmel, melyet megviselt az asztmás nyavalya és ráadásul még ez a vad nyargalás is...

- Nem bánám, ha csakugyan nyargalnának - mondta Cuddie -, akkor talán kénytelen volna befogni a száját!

- Ezzel az öreg és ziháló tüdőmmel - folytatta Mause - teszek tanúságot az ország hitehagyása és pusztulása, a csalás, lopás és sikkasztás ellen, minden sérelem és harag okozói ellen!

- Hallgass, kérlek... maradj nyugton, jó asszony! - szólt rá a lelkész, aki most tért magához köhögési rohamából, és azt kellett tapasztalnia, hogy átkozódásait lehengereli Mause erősebb tüdeje. - Maradj nyugton, és ne vedd ki a szót Isten szolgájának a szájából! Azt mondom, felemelem szavam és közlöm veletek, hogy még mielőtt a függöny legördül, vagyis még mielőtt a mai nap leáldozik, meg fogjátok tanulni, hogy sem a legelszántabb Júdás, mint az a ti Sharpe prelátusotok, aki már befejezte földi pályafutását, sem egy szentségtörő Holofernes, mint az a vérben tobzódó Claverhouse, sem egy nagyra törő Diotrefes, mint az Evandale gyerkőc, sem a világi örömeiket hajhászó, sóvár Demas, akit Bothwell őrmesternek neveznek, aki minden asszony utolsó garasát és lisztesládáját a magáénak tekinti, sem a karabélyaitok, sem a pisztolyaitok, sem a szablyáitok, sem a lovaitok, sem kantáraitok, sem hevedereitek, sem a nyergeitek, sem az abrakostarisznyáitok, sem a tarkószíjaitok nem elég erősek ahhoz, hogy ellenálljanak a bosszú kihegyezett nyilainak és az íjnak, mely ellenetek feszül!

- De nem ám! Nem tudnak majd ellenállni, soha, soha, esküszöm! - visszhangozta Mause. - Csupa kitaszított egytől egyig, a pusztulás seprűi csak arra jók, hogy tűzre vessék, miután kisépérték a szennyet a Templomból; apró görcsös ostorok, amiket azoknak a megfenyítésére fontak, akik többre becsülik földi javaikat és cókmojkukat, mint a Frigyet és a Keresztet; ám ha órájuk ütött, csak arra jók, hogy szíjat fonjanak belőlük az ördög bocskorába!

- Engem vigyen el az ördög - fordult Cuddie Mortonhoz -, ha nem ismerem el, hogy a mama olyan jól szónokol, akárcsak a lelkes! Keserves lehet neki, hogy éppen akkor köhög, amikor legjobban tűzbe jött, s a ma reggeli hosszú szónoklat is kimeríthette. Adná az ördög, hogy túlkiabálja az anyámat, akkor legalább egyedül kellene felelnie mindenért! Még szerencse, hogy az út olyan göröngyös, és a katonák nem tudnak odafigyelni arra, amit ezek locsognak; a lovak patái is nagy zajt csapnak. De ha egyszer sima útra érünk, akkor jön csak a haddelhadd!

Cuddie sejtelmei beigazolódtak. A katonák alig hederítettek a foglyok szavaira, amíg elnyomta azokat a lovak patáinak dörömbölése a rossz, köves úton; de nemsokára ingoványos talajra léptek, ahol a két hitbuzgó fogoly tanúságtételét nem tette már veszélytelenné a kísérő zaj. S valóban, mihelyt a lovak zöld fűvet és hangát kezdtek taposni, Gabriel Kettledrummle újra nekieresztette hangját, ekképpen:

- Felemelem hangom akár a pelikán a pusztaságban...

- Én meg, mint a veréb a háztetőn - tódította Mause.

- Hohó - kiáltott tel a káplár a menet végén -, fékezd a nyelvedet, hogy az ördög cibálja hólyagosra, hallod-e? Vagy különben én csapok rá egy tarkószíjat!

- Nem békélek meg a pogány parancsára! - jelentette ki Gabriel.

- Én sem - tette hozzá Mause. - Nem parancsol nekem semmiféle agyagcserép, akkor sem, ha olyan vörösre mázolták is, mint a Babel Tornyának tégláit, s még akkor sem, ha káplárnak nevezi magát.

- Halliday - kiáltotta a káplár -, ember, hát nincs valami szájszecc a kezed ügyében? Be kell tömnünk a szájukat, még mielőtt holtra kajabálnak minket.

Még mielőtt a válasz elhangzott, vagy a káplár utasítására bármilyen intézkedés történt volna, egy dragonyos nyargalt Bothwell őrmesterhez, aki meglehetősen megelőzte a parancsnoksága alá rendelt csapatot. Mihelyt meghallotta a parancsot, amelyet a dragonyos hozott, Bothwell visszanyargalt csapatához. Elrendelte, hogy szorosan zárkózzanak fel, gyorsítsák meg a tempót, s csendben, óvatosan folytassák útjukat, mivel hamarosan közelébe érnek az ellenségnek.

Tizenötödik fejezet

*Quantum in nobis, hogy a drága
keresztény vér ne folya hiába,
tárgyalni vágytunk, azt remélve,
hogy sor kerül egyezkedésre,
s e véres párbajt végtire
nem sorscsapás rekeszti be.*

Butler

A lovascsapat megnövelt sebessége nem vette el a vakbuzgó foglyok kedvét a prédikálástól, de csakhamar kifogyott a lélegzetük. Most már több, mint egy mérföldnyire maguk mögött hagyták az erdős vidéket, amely göröngyös tisztásaival egy darabig még elkísérte őket azután is, hogy kievickéltek Tillietudlem sűrű erdősegeiből. Egy-egy tölgy és nyírfa beárnyékolta még a szűk szakadékokat, vagy kisebb ligetet alkotott a mocsár lapályain. Ám lassanként ezek is eltűntek, és a lovasok előtt nem terült el más, csak egy nagy pusztaság, amelyet itt-ott sötét hangával borított sivár dombok szakítottak meg, néhol pedig mély szakadékok; ezekben télen vad hegyi folyók törtek utat maguknak, míg nyáron aprócska patakok aránytalanul nagy ágyai voltak, amelyek kavicsalmok és kőrakások (téli dühöngésük jelei és emlékei) közepette folytatták szegényes, kanyargó útjukat, mint nem egy korhely, kit korábbi dőzsölései és tékozlásai kárhoztatnak későbbben szerény életmódra. Ez a pusztaság tovább terpeszkedett, mint ameddig a szem ellátott; mégsem volt benne nagyszerűség, még a vad hegyvidék zordságával sem dicsekedhetett. Roppant arányai legfeljebb azzal döbbenetelték meg az utast, hogy mennyire eltörpülnek mellette az ország szerencsésebb tájai, melyek megművelésre és emberek eltartására alkalmasak; ez ellenállhatatlanul azt a gondolatot sugallta a szemlélőnek, hogy milyen óriási a Természet mindent lebíró hatalma, s hozzá képest milyen tehetetlen az ember, akárhogy dicsekszik is munkájával, mely az éghajlat és a talaj kedvezőtlen adottságait igyekszik leküzdeni.

Az ilyen óriási pusztaságoknak említésre méltó hatásai közé tartozik, hogy a magányosság érzetével töltik el még azt is, aki sokadmagával teszi meg az utat rajtuk keresztül; az ember képzeletét annyira megragadja az ellentét a környező sivatag végtelensége és a rajta keresztülhaladó csapat parányisága között. Így érezheti magát egy ezer lelket számláló karaván is Afrika vagy Arábia sivatagjaiban, míg a magányos vándornak, aki egyedül rója útját egy megművelt és virágzó tájon keresztül, eszébe sem jut elhagyatottságára gondolni.

Így történt, hogy Morton bizonyos elfogódottsággal szemlélte a tőle körülbelül fél mérföldnyi távolságban haladó főcsapatot, amelyhez az ő kísérete is tartozott, amint lassan kúszott fel a dombok magasságába, a sík mocsárvidékről meredeken felfelé kanyargó ösvényen. Számuk, amíg a szűk vidéken szorongtak, félelmetesnek tetszett, s mintha még jobban megsokasodtak volna, amint kisebb csoportokban különböző helyeken bukkantak elő itt is, ott is a fák közül. Ám most, hogy egyszerre mutatkoztak, mintha összezsugorodtak volna a táj színterén, mely az emberek és lovak néhány oszlopához képest végtelen méreteket öltött; a mozgó alakok inkább egy fekete csordának tűntek fel, mintsem katonacsapatnak, s amint lassan kúsztak felfelé a domboldalon, számuk és erejük csekélynek és elenyészőnek látszott.

- Kétségtelen - dünnyögte magában Morton -, hogy egy maroknyi elszánt férfi meg tudna védeni bármely szorost ezekben a hegyekben, egy kis haderővel szemben, feltéve, hogy bátorságuk nem marad hátra lelkesedésük mögött.

Mialatt így tűnődött, az őrizetével megbízott lovasok gyorsan törtek előre, és csakhamar megrövidítették a távolságot, mely társaiktól elválasztotta őket; s mire Claverhouse csapata feljutott a domb hátára, Bothwell az utóvéddel és foglyaival majdnem utolérte a főcsapatot. A hol meredek, hol meg mocsaras út módfelett megnehezítette és késleltette a hadoszlop haladását, kiváltképp az utóvédét; a főcsapat ugyanis sok helyütt annyira feldúlta és kimélyítette a tócsákat, amelyeken áthaladt, hogy a menet vége kénytelen volt letérni a kitaposott útról, és a lehetőség szerint más, biztosabb csapást keresni.

Ilyen esetekben Gabriel Kettledrummle tiszteletes úr és Mause Headrigg megpróbáltatásai nagymértékben súlyosbodtak, mivel őrök, a durva katonák, arra kényszerítették őket, hogy ugrassanak át az árkokon és vízmosásokon (akármilyen kockázatos lehet is az ilyen gyakorlatlan lovasok számára), vagy keresztültuszkolták őket a mocsarakon és ingoványos helyeken.

- Átugrottam egy falon az Úr segítségével! - kiáltotta a szegény Mause, amikor lovát durva kísérői arra készítették, hogy átlendüljön egy elhagyatott karám kerítésén; közben főkötoje elrepült, fedetlenül hagyva ősz haját.

- Én meg elsüllyedtem egy feneketlen mocsár mélyébe, és elárasztottak a zúgó vizek! - szavalta Kettledrummle, amikor a csataló, melyre ültették, hevederig gázolt egy *kútfőbe* (ahogy a mocsarakat tápláló forrásokat nevezték), s a felbuggyanó víz elöntötte a fogoly prédikátor arcát és egész személyét.

Ezek a jajkiáltások a kísérő katonákból viharos kacagást csiholtak elő; de csakhamar olyan események következtek be, amelyek kellő komolyságra intették őket, ahányan csak voltak.

Az ezred élvonala már majdnem feljutott az említett meredek dombgerincre, amikor két-három lovas bukkant fel hirtelen; hamarosan kiderült, hogy a saját elővédjükhöz tartoznak, amelyet felderítő szolgálatra küldtek előre. Most teljes sebességgel vágattak vissza; a lovak erősen fújtattak, az emberek viselkedése pedig fejvesztett megfutamodásra vallott. Nyomukban öt vagy hat - karddal és pisztollyal jól felszerelt - lovas közelgett, majd a gárdistákat megpillantva, hirtelen megállt a dombtetőn. Néhány közülük, akinek karabélyája volt, leszállt lováról, szép nyugodtan és kényelmesen célba vette az ezred első sorait, és tüzelt. Ennek következtében két katona megsebesült, az egyik súlyosan. Azután újra lóra szálltak, és eltűntek a dombgerinc mögött; higgadt visszavonulásuk elárulta, hogy csöppet sem ijedtek meg az ellenük felvonuló tekintélyes haderőtől, meg tudatában voltak annak, hogy olyan számú sereg áll mögöttük, mely megvédésükre teljesen elegendő. Ez az esemény megállította az egész lovascsapatot; s míg Claverhouse meghallgatta a főcsapathoz visszakergetett előőrs jelentését, Lord Evandale fellovagolt a gerincre, ahonnan az ellenséges lovasok már visszahúzódtak, Allan őrnagy pedig Grahame zászlóssal meg a többi tiszttel együtt mindent elkövetett, hogy kivonja a sereget a hepehupás terepről, s a domboldalon sorakoztassa fel két vonalban, melyek közül a második az első támogatására szolgált.

Végül kiadták a parancsot az előnyomulásra; néhány perc múlva az első vonal felért a gerincre, ahonnan szabad kilátás nyílt a túlsó oldalra. Hamarosan csatlakozott hozzájuk a második vonal, majd az utóvéd is a foglyokkal együtt. Így aztán Morton és fogolytársai ugyanúgy látták a további előnyomulás megakadályozására kibontakozó ellenséget, akárcsak őrzőik.

A dombtető, ahová a királyi testőrezred felvonult, a túlsó oldalon (nem ott, ahol felkapaszkodtak) lankásan ereszkedett alá, több mint negyed mérföldnyire, aztán olyan terep következett, amely itt-ott egyenetlen volt ugyan, de lovassági hadműveletek számára nem látszott teljesen alkalmatlannak. A lejtő mocsaras völgyben végződött, melyet teljes szélességében valamiféle természetes szakadék, vagy mély, mesterséges árok szelt át; partjait források és vízzel telt gödrök szakították meg, ahol régebben tőzeget ástak ki; sok helyütt sűrű, kusza égerfabozót

terpeszkedett, mely annyira kedveli a nedvességet, hogy valóságos bokrokká fejlődött ki - talán még fa magasságába is felnőtt volna, ha nem nyomorítja el a savanyú talaj és a poshadó mocsárvíz. E szakadékon vagy árkon túl a terep ismét emelkedni kezdett; a hangával borított újabb halom vagy inkább domb lábánál (mintha csak az lett volna a céljuk, hogy megvédjék az előttük elterülő gidres-gödrös terepet meg az árkot) helyezkedett el ütközetre készen a felkelők serege.

Gyalogságuk három vonalban sorakozott fel. Az első, mely meglehetősen el volt látva löfegyverekkel, szinte a mocsár széléig nyomult előre, hogy tüzelésük megzavarja a királyi lovasságot, amint a szemközti dombról leereszkedik, és egész frontját felfedni kénytelen; de alighanem még súlyosabb helyzetbe kerülnének, ha megkísérelnék az átkelést a mocsáron. A felkelők első vonala mögött dárdások sora állt, hogy megerősítse az első vonalat, abban az esetben, ha a dragonosoknak sikerülne keresztültörniük a mocsáron. A hátsó vagy a harmadik vonal olyan parasztemberekből állt, akik póznára tűzött, kiegyenesített kaszákkal, vasvillákkal, husángokkal, ösztökékkal, halászó dárdákkal vagy hasonló falusi szerszámokkal voltak felfegyverkezve, amiket dühükben ragadtak fel és sebtében alakítottak át hadieszközzé. A gyalogság két szárnyán egy-egy kisebb lovassapat állt fel, a mocsártól valamivel hátrább, nyilván száraz és szilárd talajt akartak biztosítani hadmozdulataik számára, abban az esetben, ha az ellenség megkísérelné az áttörést. Felszerelésük általában gyenge volt, lovaik még silányabbak, de szívük buzgón lángolt az ügyért, hiszen többnyire kisbirtokosok voltak vagy módosabb parasztok, akik megengedhették maguknak, hogy lóháton vonuljanak be. Most feltűnt néhány lovas azok közül, akik részt vettek a királypárti előőrsök visszakergetésében; azóta visszaporoszkáltak csapatukhoz. De a felkelő seregben rajtuk kívül nem mozgólódott senki; a többi mind szilárdan és mozdulatlanul állt, akárcsak a pusztaságban elszórtan heverő szürke kövek körülöttük.

A felkelők teljes száma körülbelül ezer ember lehetett; de ebből a lovasság alig volt száz fő, s a seregnek legfeljebb a fele volt akárcsak tűrhetően is felfegyverkezve. Ám hadállásuk kitűnősége, az a tudat, hogy kétségbeesett lépésre szánták el magukat, számbeli fölényük, s mindezekelőtt lelkes buzgalmuk: íme, ez volt az az erő, amelybe vezetőik bizodalmaikat vetették, úgy számítva, hogy mindez pótolja a fegyverzet, a felszerelés és a katonai fegyelem hiányosságait.

Fenn a domboldalon, a csatarend kiválasztott színtere fölött, a felkelők asszonyait lehetett látni, sőt még gyermekeiket is - mindazokat, kiket, az elnyomással szembeszálló hitbuzgalom a vadonba űzött. Mintha azért helyezkedtek volna el ott, hogy nézői legyenek az ütközetnek, amelytől az ő, valamint szüleik, férjeik, fiaik sorsa függött. Akárcsak a régi germán törzsek asszonynepe, rikoltó kiáltásba törtek ki, amikor megpillantották az ellenség csillogó sorait, amint felbukkantak a szemközti magaslaton; s a kiáltás most is biztatásul szolgált, hogy hozzátartozóik utolsó csepp vérükig küzdjenek, s védjék meg azt, ami legdrágább a szívüknek. Az ilyen buzdításnak szemmel láthatóan nagy volt a hatása; a vad hurrázás, mely a katonák felbukkanásakor a felkelők ajkán kitört, elárulta elszántságukat, hogy a végsőig fognak küzdeni.

Amikor a lovas katonák megálltak a domb gerincén, kürtjeik és dobjaik merész és harcias cifrázással röpítették világgá a dac és fenyegetés hangjait, amelyek úgy harsogtak végig a pusztaságon, akár a pusztító angyal hátborzongató szózata. A felkelők válaszképpen egy emberként zendítettek rá a hetvenhatodik zsoltár ünnepélyes dallamára, a Skót Egyház verses változata szerint:

*Judában Istent ismerik,
Izraelben nagy a neve
Salemben áll a sátora,
Sionban lakhelye.
Eltörte ott az új nyilát,
a pajzsot, kardot, harcokat.
Te préda-halmoknál dicsőbb,
nagyobb, magasztosabb.*

A szakasz végét ünnepélyes felkiáltás követte, majd halálos csend után a felkelők elénekelték a második szakaszt is, mely az asszírok pusztulásáról szólt ugyan, de ebben most megívándó saját harcuk sikerének megjövendölését látták:

*Aludt a gőgösszívű had,
és álmában kifosztatott.
És nem találták kezüket
a bős hatalmasok.
Midőn, ó Jákob istene,
korholtad őket, a sereg
összes lova, szekérhada
mély álomba meredt.*

Újabb felkiáltás hallatszott, melyet megint mélységes csend követett.

Amíg az ünnepélyes dallam, melyet ezer torok kapott fel, hosszasan szállt a kopár dombok között, Claverhouse elmerülten figyelte a terepet és a felkelők csatarendjét, mely a támadást várta.

- Alighanem van néhány régi katona is a bugrisok között - mondta. - Ezt a terepet nem valami egyszerű paraszt választotta ki.

- Burley bizonyára köztük van, úgy hallom - felelte Lord Evandale - éppen úgy, mint Hackston of Rathillet, Paton of Meadowhead, Cleland meg néhány más ember, aki katonai dolgokban jártas.

- Magam is úgy látom - mondta Claverhouse - már abból a módból is, ahogy azok a kiküldött lovasok átugrattak az árkon, amikor állásukba visszatértek. Könnyű kitalálni, hogy néhány kerekfejű katona is van köztük, a régi Covenant igazi ivadékai. Ezt az ügyet óvatosan és mégis merészen kell megjátszanunk. Evandale, szóljon a tiszteknek, hogy jöjjenek fel erre a halomra.

Elindult a mohlepte kőhalom felé, amely talán valamely egykori kelta vezér végső pihenőhelyéül szolgált. „Tisztek, előre!” - hangzott fel a kiáltás, mire csakhamar körülvették parancsnokukat.

- Nem azért hívtam össze önöket, uraim - mondta Claverhouse -, mintha annak rendje és módja szerint haditanácsot szeretnék tartani. Sohasem hárítom át másokra azt a felelősséget, amely rangomnál fogva az én vállaimra nehezedik. Csak szeretném hallani a véleményüket, fenntartván magamnak a jogot, hogy végül a magamét kövessem, mint ahogy a legtöbb ember teszi, ha tanácsot kér. Mit szól ön, Grahame zászlós? Támadjuk-e meg ezt az odalenn üvöltöző bandát? Ön a legfiatalabb és a leghevesebb, tehát amúgy is először szólal meg, akár akarom, akár nem.

- Akkor hát - mondta Grahame zászlós -, amíg abban a megtiszteltetésben részesülök, hogy én hordozhatom a gárdaezred zászlaját, ha tőlem függ, sohasem hátrálok meg rebellesek előtt! Én azt mondom, indítsa meg a támadást Isten és a király nevében!

- És mit szól ön, Allan? - folytatta Claverhouse -, mivel Evandale olyan szerény, hogy sohasem bírhatjuk szólásra, amíg ön elő nem adta mondanivalóját.

- Ezek a fickók - mondta Allan őrnagy, a tapasztalt, öreg lovastiszt - háromszoros vagy négyszeres túlerőben vannak hozzánk képest. Nyílt terepen nem sokat törődnek ezzel, de iszonyú erős hadállásba helyezkedtek, s a jelek szerint semmi kedvük kimozdulni onnan. Tisztelet és becsület Grahame zászlós felfogásának, ám én mégis azt gondolom, vonuljunk vissza Tillietudlembé, foglaljuk el a szorost a dombok és síkság között, és kérjünk megerősítést Lord Rosstól, aki egy gyalogezreddel Glasgow-ban állomásozik. Ily módon elvághatjuk a lázadókat a Clyde völgyétől, kényszerítve őket, hogy jöjjenek elő erődjükből és ütközzenek meg velünk tisztességesebb feltételek mellett, vagy ha ott maradnak, akkor támadjuk meg őket, mihelyt gyalogságunk megérkezik és lehetővé teszi számunkra, hogy az árkok, mocsarak és pocsolják közt is eredményesen harcolhassunk.

- Eh - kiáltott fel a fiatal zászlós -, mit számít a jó hadállás, ha nem katonák tartják, hanem kántáló, zsoltáréneklő vénasszonyok?

- Attól még nem rosszabb harcos valaki, ha tiszteli a Bibliát és a zsoltároskönyvet - felelte Allan őrnagy. - Ezek a fickók, meglátja majd, kemények és konokak, mint az acél. Régóta ismerem őket.

- Zsoltárdöngicsélésük - mondta a zászlós - felidézi őrnagy urunkban a dunbari futás emlékét.

- Ha ön lett volna ott Dunbarnál, fiatalember, nem lenne szüksége emlékeztetőre, amíg él - vágott vissza Allan.

- Csitt, uraim, csitt! - mondta Claverhouse. - Ez a szópárbaj most nem időszerű. Szívesen követném a tanácsát, Allan őrnagy, ha a mi semmirekellő előőrseink (kiket kellőképpen meg fogok büntetni) idejében értesítettek volna az ellenség számáról és hadállásáról. De ha egyszer már felsorakoztunk előttük és megmutattuk magunkat, a testőrök visszavonulását gyávasággal magyaráznák, s ez jelt adna az általános felkelésre az egész nyugati vidéken. Ebben az esetben pedig, ha kapnék is segítséget Lord Rosstól, istenemre, nagyon is aggódnom kellene, vajon nem vágják-e el tőlünk, még mielőtt csatlakozhatnánk hozzá vagy ő mihozzánk. A visszavonulás éppen olyan végzetes hatású volna a király ügyére nézve, mint egy csata elvesztése - ami pedig a saját biztonságunkat vagy a kockázat kisebb fokát illeti, biztos vagyok benne, hogy az urak közül senki sem gondol erre egy pillanatig sem. Okvetlenül akad a mocsárban gázló vagy szurdok, amelyen keresztültörhetünk; s ha egyszer szilárd talajt érzünk a lábunk alatt, remélem, nincs ember a gárdaezredben, aki feltételezné, hogy svadronjaink, bár számra nézve gyöngék, ne lennének képesek akár kétszer ennyi gyakorlatlan fajankót porba tiporni. Mit mond ön, Lord Evandale?

- Szerény véleményem az - felelte Lord Evandale -, hogy akármit hoz is ez a nap, véres nap lesz kétségtelenül; elveszítünk jó sok derék fiút, s alighanem kénytelenek leszünk jó sokat lemészárolni a félrevezetett emberek közül, akik végtére mégiscsak skót emberek, és éppen olyan alattvalói Károly királynak, mint jómagunk.

- Rebellesek! Lázadók! Nem érdemlik meg, hogy akár skótoknak, akár alattvalónak nevezzük őket! - mondta Claverhouse. - De halljuk, lordom, mit javasol?

- Azt, hogy kössünk egyezséget ezekkel a tudatlan és félrevezetett emberekkel - mondta a fiatal főnemes.

- Egyezséget? Lázadókkal, akik fegyvert fogtak? Soha, amíg élek! - felelte a parancsnoka.
- Legalább küldjünk ki egy kürtöst fegyvernyugvási zászlóval, s szólítsuk fel őket, hogy rakják le fegyvereiket és oszoljanak szét - mondta Lord Evandale -, szabad elvonulás és bűnbocsánat ígérete mellett. Gyakran hallottam, hogy ha ezt tettük volna a pentlandi dombokon vívott csata előtt, nagy vérontásnak vehettük volna elejét.
- Jól van - mondta Claverhouse -, de hogy képzeled a dolgot? Ki az ördög lesz hajlandó arra, hogy üzenetet vigyen ezekhez a konok és elszánt fanatikusokhoz? Nem ismerik el a hadviselés szabályait. Vezetőiknek egytől egyig részük volt St. Andrews érsekének meggyilkolásában. Érzik a kötelet a nyakukon, úgy harcolnak, s valószínűleg megölnék a küldöncünket már csak azért is, hogy követőik királypárti vért ontsanak, s hadd legyenek éppen olyan elszántak, mint ők maguk, akik már leszámoltak azzal, hogy valaha is kegyelmet kapjanak.
- Akkor magam megyek, ha megengedi! - mondta Evandale. - Nemegyszer kockáztattam már életemet, hogy másokét megmentsem! Hadd tegyem meg most is a vérontás megakadályozására!
- Önt nem fogjuk ilyen megbízással elküldeni, lordom - mondta Claverhouse. - Rangjánál és helyzeténél fogva az ön biztonsága fontosabb az országnak, különösen egy olyan korban, amikor a nemes elvek ritkaságszámba mennek. Itt van a testvérem fia, Dick Grahame, aki annyira nem fél a golyótól és acéltól, mintha az ördög biztos páncéllal látta volna el, melyen nem fog semmi; egyébként a fanatikusok a nagybátyjáról mondogatják ezt.²⁹ Maga mellé vesz egy kürtöst, és fegyvernyugvási zászlóval a kezében lelovagol a mocsár széléig, s felszólítja őket, hogy rakják le a fegyvereiket és oszoljanak szét.
- Szívvel-lélekkel, ezredesem - felelte a zászlós. - Nyakravalómat kötöm egy lándzsára fehér zászlónak, a gazfickók úgysem láttak még ilyen zászlót, flandriai csipkéből, soha életükben!
- Grahame ezredes úr - mondta Evandale, mialatt a fiatal tiszt felkészült útjára -, ez az ifjú gentleman az ön unokaöccse és vagyonának várományosa. Az isten szerelmére, engedje meg, hogy én menjek, én tanácsoltam, tehát a kockázatát is nekem kell viselnem.
- És ha az egyetlen fiam lenne - felelte Claverhouse -, az sem ok rá, hogy kíméljem, s az idő sem engedi. Magánérzelmeim, remélem, sohasem fognak visszatartani kötelességem teljesítésétől. Ha Dick Grahame elesik, a veszteség főképpen az enyém; de ha lordságod találna meghalni, a király és az ország gyászolná. Gyerünk, uraim, ki-ki a maga örhélyére. Ha felszólításunk kedvezőtlen fogadtatásban részesül, azonnal megkezdjük a támadást. Akkor pedig, ahogy a régi skót címerpajzson olvasható, Isten tegyen igazságot!

---

²⁹ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: IX. Grahame kornétás.

Tizenhatodik fejezet

*A vadalmafa és az ócska vasak
csak zengtek a bösz csapások alatt.*

Hudibras

Richard Grahame zászlós leereszkedett a dombról, kezében a hevenyészett fegyvernyugvási zászlóval; füttyörszött, és jól idomított lovát arra készítette, hogy szökdeljen és ficáncoljon. A kürtös követte. Öt-hat lovas, akiknek megjelenése valamiképpen tisztre vallott, kivált a presbiteriánus sereg két szélső szárnyából, és a középben találkozáskor, az árok felé közeledett, amely a völgyet, amennyire a mocsár megengedte, körülbelül két egyforma részre osztotta. E csoport felé irányította lovát Grahame zászlós, de mindig a mocsár másik oldalán, s mozdulatait most már mindkét sereg észrevehető figyelemmel kísérte; egyiknek sem akarjuk a bátorságát ócsárolni, amikor azt mondjuk, hogy alkalmasint mindkét oldalon általános volt az óhaj, hogy küldetése sikerrel járjon, elhárítva a fenyegető összecsapással járó vérontást és kockázatot.

Amikor éppen szembeért azokkal, akik az üzenet átvételére elébe jöttek, mintegy magukra vállalva, hogy ők az ellenség vezérei, Grahame zászlós megparancsolta kürtösének, hogy fújja a tárgyalást kérő jelzést. A felkelők nem rendelkeztek katonai zeneszerszámmal, hogy megfelelően válaszolhassanak; ezért egyikük erős hangon megkérdezte, miért közeledett táborukhoz?

- Hogy a király nevében és John Grahame of Claverhouse ezredes úr nevében, aki Skócia nagyméltóságú Titkos Tanácsától nyerte különleges megbízatását, felszólítalak benneteket: rakjátok le fegyvereiteket és eresszétek szélnek követőiteket, kiket Isten, a király és az ország törvényeivel dacolva, lázadásra bírtatok! - felelte a zászlós.

- Menj vissza azokhoz, akik küldtek - felelte a felkelővezér -, és mondd meg nekik, hogy a megszegett *Covenant* és az üldözött *Egyház* védelmére fogtunk fegyvert: mondd meg nekik, hogy nem ismerjük el a léha, esküszegő Stuart Károlyt, akit ti királynak neveztek, mivel megtagadta a *Covenant*-ot, holott ismételt esküvel fogadkozott, hogy annak céljait minden erejéből, őszintén és szakadatlanul követi, amíg csak él, s hogy nem lesz más ellensége, mint a *Covenant* ellenségei, és más barátja, mint a *Covenant* barátai. Ám ahelyett, hogy megtartotta volna esküjét, melyhez Istent és az angyalokat hívta tanúként, első lépése, mielőtt a királyságok birtokába jutott, az volt, hogy rettenetes módon Isten jogait ragadta kezébe a szörnyűséges *Fennhatósági Törvény* segítségével, száz meg száz hírneves és hűséges lelkész minden idézés, vádirat és bírói eljárás nélkül elűzött, kiütve az Élet Kenyerét a szegény, éhező hívők szájából, s erőszakkal torkukba tömve azt az élettelen, sóatlan, ízetlen, langymeleg kását, amelyet a tizennégy álfőpap osztogat képmutató, betűragó, botrányos életű papi kreatúráival egyetemben!

- Nem azért jöttem, hogy a prédikálásodat hallgassam - felelte a tiszt -, hanem hogy egyetlen szóban választ kapjak arra: hajlandók vagytok-e széteszlani azzal a feltétellel, hogy szabad elvonulásban és bűnbocsánatban részesül mindenki, kivéve St. Andrews megboldogult érsekének gyilkosait; avagy pedig kivárjátok öfelsége haderőinek támadását, amely haladéktalanul megkezdődik.

- Egy szóval! - felelte a másik. - Itt állunk karddal övezve, mint férfiak, kik örködnék az éjszakában. Jóban-rosszban kitarunk egymás mellett, mint testvérek az igazságban. Aki megtámad bennünket igaz ügyünkben, vére saját fejére szálljon Így hát térj vissza azokhoz, akik küldtek és adja isten, hogy te is meg ők is, gonoszságokat belátva, jobb útra térjtek.

- Mondd csak, nem hívnak téged John Balfour of Burleynek? - kérdezte a zászlós, akiben derengeni kezdett az emlékezet, hogy az embert, akivel beszél, már látta valahol.

- S ha úgy lenne - felelte a másik -, van valami kifogásod ellene?

- Csak annyi - felelte a zászlós -, hogy rád nem vonatkozik a bűnbocsánat, amelyet a király és ezredesem nevében felajánlottam, csak ezeknek a parasztembereknek itt. S nem azért küldtek ki, hogy veled vagy a hozzád hasonlókkal tárgyaljak.

- Még fiatal katona vagy, barátocskám - mondta Burley -, és alig ismered a mesterségedet, különben tudhatnád, hogy a fegyverszüneti zászló hozója nem tárgyalhat a hadsereggel másképp, csupán tisztjei útján; s ha arra vetemedik, hogy ellenkezésképpen járjon el, elveszíti szabad elvonulási jogát.

Mialatt ezt mondta, Burley levette válláról karabélyát és készenlétben tartotta.

- Egy gyilkos fenyegetései nem felemlíthetnek meg annyira, hogy ne teljesítsem kötelességemet - felelte Grahame zászlós. - Hallgassatok rám, jó emberek! A király és parancsnokom nevében teljes bűnbocsánatot hirdetek mindnyájatoknak, kivéve...

- Becsületesen figyelmeztetlek - mondta Burley, fegyverét lövésre emelve.

- Teljes bűnbocsánatot - folytatta a fiatal tiszt, még mindig a felkelők tömegéhez fordulva - mindenkinek, kivéve...

- Akkor hát az Úristen kegyelmezzen lelkednek, ámen! - mondta Burley.

E szavak után tüzelt, és Richard Grahame lezuhant a lováról. A lövés halálos volt. A szerencsétlen úrfinak csak annyi ereje volt, hogy a földön megforduljon és felsóhajtson: „Szegény anyám!” Ez volt utolsó szava, s máris elszállt belőle az élet. Riadt lova visszavágtatott az ezredhez, éppen úgy, mint a nem kevésbé megrémült kürtös.

- Mit tettél? - mondta Balfour egyik tisztjáról.

- A kötelességemet - felelte Balfour szilárdan. - Hisz írva vagyon, légy buzgó akár az emberölésig is! Most merészelnék fegyverszünetről meg bűnbocsánatról beszélni!

Claverhouse látta, amint unokaöccse elesett. Evandale felé fordult, s valami leírhatatlan fájdalom suhant át arcán, egy pillanatra feldúlva derűs nyugalalmát. De csak ennyit mondott:

- Látja, mi történt?

- Megbosszulum, vagy meghalok! - kiáltott fel Evandale, s lovát megsarkantyúzva, dühösen lenyargalt a domboldalon, nyomában saját csapatával és az elesett zászlósával, mely parancs nélkül is követte; mindegyikük első akart lenni fiatal tisztjük megbosszulásában, s így soraik hamarosan összezavarodtak. Ez a két csapat alkotta a királyhű sereg első vonalát. Claverhouse hiába kiáltott rájuk:

- Megállj! Állj! Vesztünket okozza ez az elhamarkodottság!

De csak annyit tudott elérni, hogy a második vonal előtt végignyargalva, könyörgéssel, parancsszóval, sőt azzal, hogy kardjával fenyegette meg az embereket, nagy nehezen visszartartotta őket az annyira ragályos példa követésétől.

- Allan - mondta, amikor valahogy némiképpen lecsillapította embereit -, vezesse őket lassan le a domboldalon, Lord Evandale megerősítésére, aki addigra nagyon is rászorul majd a segítségre. Bothwell, ön higgadt és merész fiatalember.

- Persze - dünnyögte Bothwell -, eszébe jut egy ilyen pillanatban.

- Vezessen húsz lovast jobb kéz felől abba a hasadékba - folytatta a parancsnok -, és kövessen el mindent, hogy átvágja magát a mocsáron. Akkor rendezze sorait és támadja meg a lázadókat oldalvást meg hátulról, amíg leköti őket a csata itt elől.

Bothwell tisztelgett, jelezve, hogy megértette a parancsot és teljesíti, azután osztagával gyorsan elnyargalt.

Közben a katasztrófa, melytől Claverhouse félt, bekövetkezett. A katonák, akik Evandale lorddal együtt nekirontottak az ellenségnek, csakhamar azt tapasztalták, hogy rendetlen rohamukat megakasztja a járhatatlan terep. Voltak, akik beleragadtak a mocsárba, miközben erőlködtek, hogy átevicckéljenek rajta; mások visszariadtak a kísérlettől, és ott tétováztak az ingovány szélén; sokan meg szétszéledtek, hogy az átkelésre alkalmasabb helyet keressenek. E nagy zűrzavar közepette az ellenség elővédje, melynek első sora térdelt, a második lehajolt, a harmadik meg egyenesen állt, olyan pusztító golyózápport zúdított a katonákra, hogy legalább húszat leszedett a nyeregből, s tízszeresére fokozta a lovasok kusza összevisszaságát. Közben Evandale lordnak, aki néhány kitűnő lovas élén tört előre, sikerült átgázolnia az árkon, de alig ért a túlsó oldalra, szembe találta magát a felkelők lovasságának ellene zúduló balszárnyával; ezeket felbátorította a hepehupás terepen átvergődött ellenség csekély száma, s vad haraggal esett neki, miközben ezt ordította:

- Jaj a körülmetéletlen filiszteusoknak! Le Dágonnal és minden követőjével!

Az ifjú főnemes oroszlánként küzdött; de legtöbb emberét lemészárolták, s maga sem kerülhette volna el ezt a sorsot, ha nem menti meg a karabélyok sortüze, amelyet Claverhouse zúdított az ellenségre, mihelyt e második vonallal lejutott az árok közelébe; tüzelése olyan hatásos volt, hogy az ellenség lovassága és gyalogsága mintha egy percre megingott volna. Lord Evandale így mentesült az egyenlőtlen küzdelemtől, s látván, hogy majdnem magára maradt, megragadta az alkalmat, s megkezdte visszavonulását a mocsáron keresztül. De akármilyen veszteséget okozott is Claverhouse sortüze a felkelők soraiban, ezek hamarosan ráeszméltek arra, hogy számukat és hadállásukat tekintve határozott fölényben vannak, s rövid, de elszánt küzdelemben feltétlenül legyőzik a gárdistákat. Vezetőik végigrohantak soraikon, szilárdságra buzdítva őket; rámutattak arra, hogy tüzelésük milyen pusztító hatású lesz ott, ahol emberek és lovak nem rejtőzhetnek el golyóik elől - mivel a katonák szokás szerint lóhátról lőttek, nem szálltak le a nyeregből. Claverhouse, amikor látta, hogy legjobb emberei elhullanak az ellenség tüzétől, melyet nem tudtak eredményesen viszonzni, újra meg újra kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy különböző pontokon átkeljen a mocsáron, s szilárd talajon, kedvezőbb körülmények közt vegye fel újra a harcot. Ám a felkelők zárótüze, valamint a terep természeti nehézségei mindenütt meghiúsították kísérleteit.

- Vissza kell vonulnunk - mondta Evandale lordnak -, hacsak Bothwellnek nem sikerül az eltérítő támadás a mi javunkra. Addig is vonja ki az embereket a tűzvonalból. Hagyjon itt néhány katonát a rekettzebokrok mögött, hogy az ellenséget sakkban tartsák.

Az utasítást végrehajtották, s erősen remélték, hogy Bothwell megjelenik az embereivel. De Bothwellnek megvoltak a maga nehézségei, amelyekkel meg kellett küzdenie. Jobb oldali megkerülő mozdulatai nem kerültek el Burley éles figyelmét, aki megfelelő ellenmozdulatokra utasította lovas felkelőinek balszárnyát. Mire Bothwell jó messze elnyargalt a völgyben és végre talált egy helyet, ahol nehezen bár, de át lehetett törni a mocsáron, egyszerre csak megint szembe találta magát a túlnyomó számú ellenséggel. De vakmerő jelleme nem engedte, hogy ez a váratlan ellenállás csak egy percre is megállítsa.

- Fiúk, utánam! - mondta embereinek. - Ne mondhassák rólunk, hogy ezek a kántáló kerekfejűek megfutamodásra kényszerítettek!

Ezután, mintha ősei szelleme lelkesítené, így kiáltott fel:

- Bothwell! Bothwell!

S máris bevetette magát az ingoványba, osztaga élén keresztülevickélt rajta, és olyan dühös harci kedvvel rohamozta meg Burley lovasait, hogy több mint pisztolylövésnyi távolságra viaszorította őket, miközben három embert terített le egymaga. Burley tüstént átlátta, milyen következményekkel járhat a vereség akár ezen az egy ponton is; megértette, hogy emberei nagy számbeli fölényük ellenére sem tudják megállni helyüket a gyakorlott katonákkal szemben, akik jobban tudnak bánni fegyvereikkel és lovaikkal. Ezért maga állta el Bothwell útját, és kézitusára kényszerítette. Mindkét fél bennük látta seregük bajvívóját és bekövetkezett az, ami hősköteményekben gyakrabban fordul elő, mint a valóságban. A harcosok mindkét oldalon tüstént megálltak és nézőkké váltak - mintha a mai harc sorsát természet-szerűleg a két félelmetes kardforgató párviadala döntené el. S mintha ők maguk is így vélekedtek volna, két-három heves összecsapás után szinte kölcsönös beleegyezéssel szünetet tartottak, hogy az előbbi erőlködésben kifulladás lélegzetüket visszanyerjék, s felkészüljenek egy olyan párbajra, melyben - s ezt mind a ketten tudták - méltó ellenfelükre találtak.

- Te vagy az a gyilkos Burley! - kiáltotta Bothwell; kardját jól megmarkolva és fogait összeszorítva. - Egyszer kibújtál a kezemből, de azt a keserves... - itt olyan szörnyű káromkodásra fakadt, mely nem tűr nyomdafestéket.

- A fejed annyi aranyat ér, amennyit nyom, s a nyeregkápámra kötve viszem el, vagy a nyergem nélkülem megy haza!

- Úgy van - felelte Burley zordul és megfontoltan. - Én vagyok az a John Balfour, aki megígértem neked, hogy mihelyt újra találkozunk, olyan alacsonyra nyomom le a fejedet, hogy nem lesz többé erőd felemelni. S ugyanígy bánjon velem az Úristen, sőt még rosszabbul, ha nem tartom be az ígéretemet!

- Hát akkor ezer márka vagy fűbeharapás! - mondta Bothwell, és teljes erejéből Burley felé csapott.

- Isten és Gideon kardja! - felelte Balfour, amint kivédte és viszonzta a csapást.

Ritkán került még szembe egymással két vívó, aki testi erő, kardforgató ügyesség és lovastudomány, valamint elszánt bátorság és engesztelhetetlen gyűlölet tekintetében ennyire egyenlő lett volna. Miután számos hatalmas ütést mértek egymásra, s mindegyikük több (ha nem is komoly) sebet osztott és kapott, mintha a bennük lobogó halálos gyűlölet minden meg-gondolásnak fittyet hányó türelmetlenséggel töltötte volna el őket, két kézzel estek egymásnak. Bothwell vállszijánál fogta, Balfour meg a nyakánál ragadta meg ellenfelét, s egymásba kapaszkodva zuhantak le a földre. Burley társai vezérük segítségére siettek, de a dragonyosok visszakergették őket, és a harc megint általánossá vált. De a két birkózó figyelmét semmi sem bírhatta rá, hogy lazítsanak halálos szorításukon, melyben a földön hemperegtek, egymást habzó szájjal és két fajtiszta bulldog makacsságával tépve és fojtogatva. Több ló zúgott el felettük a kézitusá folyamán, anélkül hogy elengedték volna egymást. Végül Bothwell jobb karja eltört egy csatamén rúgásától. Ekkor mély, elfojtott nyögéssel eleresztette ellenfelét, és mindkét birkózó talpra ugrott. Bothwell jobb karja tehetetlenül csüggött le oldalán, de baljával odakapott, ahol töre függött, amely azonban már birkózás közben kicsúszott hüvelyéből. Tekintetében düh és kétségbeesés tükröződött, amint ott állt, teljesen védtelenül, míg Balfour vijjogó kacagással magasra emelte kardját, majd ellenfele testébe döfte. Bothwell nem esett el - a szúrás csak horzsolta bordáit. De nem is próbált védekezni többé; halálos gyűlölettől eltorzult arccal meredt Burleyre.

- Aljas pórfi! - kiáltott rá. - Királyi vért ontottál!

- Halj meg, nyomorult, halj meg! - kiáltotta Balfour, s ezúttal jobban célozva, megismételte a döfést; majd a földre rogyó Bothwellre taposva, harmadszor is döfött, s kardja ezúttal keresztülszúrta testét. - Halj meg, te vérszomjas kutya! Halj meg úgy, ahogy éltél! Halj meg, mint a pusztuló vadállatok... hit nélkül, remény nélkül!

- És félelem nélkül! - mondta Bothwell, utolsó erejét összeszedve, hogy elszánt szavait kilehelje, aztán máris vége volt.

Burley nem vesztegette az időt; elkapni egy gazdátlan ló kantárját, nyeregbe vetni magát és hívei segítségére sietni - mindez egy perc műve volt. S mintha Bothwell eleste ugyanannyi bátorságot öntött volna a felkelőkbe, mint amennyire bajtársait elcsüggesztette, az ütközet eme részének sorsa nem sokáig maradt eldöntetlen. Néhány katonát lemészároltak, a többi visszakergették a mocsárba, ahol szétszóródtak. A diadalmas Burley csapatával követte őket, s az ingoványon átkelve, Claverhouse ellen fordította azt a hadicselt, melynek végrehajtásával Bothwellt bízták meg. Gyorsan rendbe hozta csapatát, mielőtt támadásra indítaná a király híveinek jobbszárnya ellen; közben értesítette sikeréről a főcsapatot, s Isten nevében arra buzdította őket, hogy keljenek át a mocsáron, s tegyék teljessé az Úr dicső munkáját azzal, hogy az egész vonalon ellentámadásba menjenek át.

Ezalatt Claverhouse némileg úrrá lett a zűrzavaron, amelyet az első fejetlen és balsikerű roham okozott. A kézitusát távolabbról vívott tűzharccal váltotta fel; lovasai zömét le szállította a nyeregből, és a reketyés olyan pontjain rejtette el, ahol a sűrű bozót, mely itt-ott belepte a mocsár szélét, elég védelmet nyújtott; ez a közeli, higgadt és jó célzással folytatott tüzelés sok gondot okozott az ellenségnek, s elleplezte a katonák számbeli gyengeségét. Claverhouse, miközben ily módon folytatta a küzdelmet, még mindig abban reménykedett, hogy Bothwell elhárító hadmozdulata sikerül, s osztagával megkönnyíti az általános támadás kibontakozását. Ekkor egy dragonyos jelentkezett nála, kinek véres arca és elcsigázott lova is elárulta, hogy a legforróbb csatából érkezett.

- Mi történt, Halliday? - kérdezte Claverhouse, aki név szerint ismerte ezrede minden egyes katonáját. - Hol van Bothwell?

- Bothwell elesett - felelte Halliday -, s vele együtt sok jó bajtársunk.

- Akkor a király elveszített egy derék katonát - mondta szokásos nyugalmával Claverhouse. - Az ellenség bizonyára áttört a mocsáron, nem?

- Áttört bizony, egy erős lovascsapattal, melyet maga a megtestesült ördög vezet; ugyanaz, aki megölte Bothwellt! - felelte a megrémült katona.

- Csitt! Csitt! - mondta Claverhouse, ujját ajkához emelve. - Egy szót sem erről másnak, rajtam kívül. Lord Evandale, vissza kell vonulnunk. Ez a sors akarata. Vonja össze a csatában szétszóródott embereit. Allan szedje rendbe az ezredet, és önök ketten vezessék a visszavonulást fel a domboldalon, két csapatban, az egyik tartóztassa fel a támadást és fedezze a másik visszavonulását. Közben én sakkban tartom a gazfickókat a háttérrel, meg-megállok időnként, és szembeszállok velük. Nemsokára átkelnek az árkon, látom már, hogy egész arcvonaluk mozgásban van és készülődik az átkelésre. Így hát nincs vesztegetni való időnk.

- Hol van Bothwell az osztagával? - kérdezte Lord Evandale, bámulattal adózva parancsnoka higgadtságának.

- Elintézték - súgta fülébe Claverhouse. - A király elveszített egy hű katonát, az ördög meg nyert egy lelket. De siessen a dolgára, Evandale! Sarkantyúzza meg a lovát, és gyorsan szedje össze az embereket. Öntsenek lelket beléjük, ön és Allan. Ez a visszavonulás új dolog nekünk, de eljön még a mi napunk is, amikor megfordul a kocka!

Evandale és Allan nekilátott a feladatnak; de még mielőtt sikerült volna az ezred sorait két csapatban való visszavonulásra rendbe szedni, az ellenség jelentős erői átkeltek a mocsáron. Claverhouse, aki néhány legügyesebb, kipróbált emberét közvetlenül maga mellett tartotta, személyesen vezette a támadást azok ellen, akik átkeltek, amíg még a nehéz tereppel küszködtek. Néhányat közülük megölt, a többit visszakergette a mocsárba, s nagyjában megállította az ellenség előnyomulását, lehetővé téve a megcsappant létszámú, és az elszenvedett veszteségtől elcsüggedt ezrednek, hogy megkezdje visszavonulását a lejtőn felfelé.

De az ellenség élcsapata csakhamar segítséget és erősítést kapott, s arra kényszerítette Claverhouse-t, hogy kövesse ezredét. De meg kell mondani, hogy soha még ember nem csillogtatta jobban katonai erényeit, mint ő ezen a napon. Fekete ménje és fehér tolla magára vonta mindenkinek a figyelmét, mégis mindig elől járt az elszánt rohamokban, amelyeket minden kedvező alkalommal megismételt, hogy az üldözők előnyomulását feltartóztassa és ezrede visszavonulását fedezze. Noha célpontul szolgált mindenkinek, mintha nem fogta volna a golyó. A babonás fanatikuskok úgy néztek rá, mint a Sátán kegyeltjére, aki emberfölötti oltalomban részesül; úgy látták és azt híresztelték, hogy a golyók visszapattannak magas csizmájáról és bivalybőr kabátjáról, akár a jégeső egy gránitszikláról, így száguldott ide-oda a csata viharában. Nem egy whig darabokra vágott tallérral töltötte puskacsővét ezen a napon, hogy az ezüstgolyó (mint hitték) leterítse végre a szent Egyház üldözőjét, kinek az ólom nem tudott ártani.

- Hideg acélt a húsába - kiáltották minden megújuló támadásnál -, kár a puskaport pazarolni rá! Mintha csak magára a Sátánra lövöldöznél!³⁰

De hiába kiáltozták ezt, a felkelők annyira rettegetek tőle, hogy meghátráltak Claverhouse elől, mintha valami természetfölötti lény volna, s csak nagyon kevesen merték megtámadni. Ám harca csak a visszavonulást szolgálta, annak minden hátrányával. A mögötte tüzelő katonák, látva a mocsáron átözönlő ellenség egyre növekvő számát, ingadozni kezdtek; s a harc egymást követő szakaszaiban Allan őrnagynak és Evandale lordnak egyre nehezebben sikerült rábírnia őket, hogy álljanak meg és alakítsanak szabályos arcvonalat; viszont a mögöttük visszavonuló katonák mozgása fokozatosan meggyorsult, és elvesztette rendezett jellegét. Mire a visszavonulók a dombgerinc közelébe értek, ahonnan egy szerencsétlen órában leereszkedtek, a pánik egyre nagyobb méreteket öltött. Mindegyikük már alig várta, hogy háta mögött érezze a hegygerincet, mely majd elválasztja az üldözők szakadatlan tüzelésétől; senki sem tartotta ésszerűnek, hogy a visszavonulásban utolsónak maradjon, és így saját biztonságát feláldozza mások kedvéért. Ebben a hangulatban nem egy katona megsarkantyúzta lovát és nyíltan futásnak eredt, társai pedig tétovázni kezdtek a parancs teljesítésében; s a tisztek attól féltek, hogy a tétovázók bármely pillanatban követni találják a rossz példát.

E véres zűrzavar közepette, lovak patkóinak döngése, sebesültek nyögése közben, az ellenség szakadatlan tüzeiben, amelyet a felkelők fáradhatatlan lövészei zúdítottak a katonákra, hangos rivalgással kísérve minden golyót, mely a sikeres célzás eredményeképpen egy-egy katonát leterített - az egész jelenet borzalmai és fejetlensége közepette, amikor már képtessé vált, kitartanak-e még a csüggedt katonák, vagy nemsokára teljességgel magukra hagyják tisztjeiket -, Evandale az egész idő alatt nem győzte parancsnoka önuralmát csodálni. Aznap reggel Lady Margaret asztalánál sem volt a szeme csillogóbb, viselkedése nyugodtabb. Most Evandale mellé ugratott, hogy valami parancsot adjon neki, és kiválasszon néhány embert utóvédje megerősítésére.

---

³⁰ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: X. Puszkagolyótól óvó varázslat.

- Ha ez a csata még további öt percig tart - súgta ekkor -, gazfickóink teljesen átengedik nekünk, önnek, lordom, az öreg Allannek és nekem, a harc folytatásának dicsőségét, hadd intézzük el saját kezünkkel. Tennem kell valamit, hogy szétugrasszam a puskásokat, akik katonáinkat annyira sarokba szorítják, különben nagy szégyen szakad mindannyiunkra. Eszébe se jusson a segítségemre sietni, ha elestemet látja, hanem maradjon emberei élén; nyargaljon el innen Isten nevében, amilyen gyorsan csak tud, s adja hírül a királynak és a Tanácsnak, hogy kötelességemet teljesítve haltam meg!

Így szólván, maga mellé rendelt vagy húsz kemény legényt, s nyomában e kis csapattal olyan váratlan és kétségbeesett rohamot intézett a felkelők ellen, hogy az üldözők első sorait jelentős meghátrálásra kényszerítette. A harcolók kavargó tömegéből Burleyt választotta ki, s azzal az óhajtással, hogy híveit megfélemlítse, kardjával olyan hatalmas csapást mért rá, hogy acélsisakját kettészelte, és kiszemelt ellenfelét kivetette nyergéből.

Burley egy percre elkábult, de nem sebesült meg. Később álmélkodva gondoltak arra, hogy a hatalmas erejű Balfourt hogyan is tudta leteríteni egy olyan cingár külsejű ember, mint Claverhouse; a nép, természetesen, emberfölötti erők segítségével magyarázta annak a lendületnek a hatását, amelyet a bátor, elszánt lélek a gyengébb karnak is kölcsönözhet. Csak az volt a baj, hogy ez a lendület Claverhouse-t túlságosan előreragadta, s amikor ily módon a felkelők közé keveredett, minden oldalról körülfojták.

Lord Evandale észrevette, hogy parancsnoka milyen veszedelmes helyzetbe került; drago nyosai éppen akkor megálltak, míg az Allan vezette csoport már megkezdte a visszavonulást. Mit sem törődve Claverhouse önzetlen tilalmával, Lord Evandale azt a parancsot adta a reá bízott katonáknak, hogy vágtsanak le a domboldalon, és szabadítsák ki ezredesüket. Voltak, akik kitartottak mellette, bár a legtöbben tétováztak, sőt néhányan meg is futamodtak. Ám azokkal, akik követték, Evandale kiszabadította Claverhouse-t. Éppen idejében sietett segítségére, mert egy tagbaszakadt paraszt kaszájával szörnyű sebet ejtett az ezredes lován, s éppen meg akarta ismételni a csapást, amikor Lord Evandale odaérkezett és lekasabolta. Amikor kikerültek szorongatott helyzetükből, körülnéztek. Allan osztaga eszeveszetten menekült a dombgerinc mögé, s tisztjük minden tekintélye, mellyel vissza akarta tartani őket, elégtelennek bizonyult. Evandale csapata egészen megzavarodott és szerteszóródott.

- Mit tegyünk most, ezredes úr? - kérdezte Lord Evandale.

- Azt hiszem, mi vagyunk az utolsók a csatatéren - felelte Claverhouse -, s ha az ember addig harcolt, amíg lehetett, nincs semmi szégyen abban, ha menti az életét. Maga Hector is azt kiáltaná: „Fusson, ki hogy tud!” - amikor húsz ember maradt csak ezer ellen. Meneküljete, fiaim, és gyülekezzetek, mihelyt lehetséges. Jöjjön, lordom, ugyancsak erőlködnünk kell, hogy sikerüljön!

Ezzel megsarkantyúzta megsebzett lovát, s a nemes állat, mintha tudná, hogy gazdája élete az ő erőfeszítésétől függ, olyan sebesen száguldott tova, mintha sem a fájdalmat, sem a vérvesztéséget nem érezné.³¹ Néhány tiszt és katona követte őket izgatottan és rendetlenül.

Claverhouse menekülése jelt adott valamennyi lemaradozónak, aki itt-ott fél szívvel még ellenállást tanúsított, hogy fusson, amilyen gyorsan csak tud, s engedje át a csatateret a győzedelmes felkelőknek.

---

³¹ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XI. Claverhouse csataménje.

Tizenhetedik fejezet

*Miféle szilaj mén árnya suhan
a síkon, a harc villámaiban?*

Campbell

Amíg a véres csata folyt, amelyet részletesen leírtunk, Morton Cuddie-val és az anyjával, valamint Gabriel Kettledrummle tisztelettel együtt ott maradt a domboldalon, a kis körakás vagy sírhalom közelében, ahol Claverhouse az ütközet alatt haditanácsot tartott, így kitűnően láthatták az alant kibontakozó hadműveleteket. Inglis káplár és négy katonája őrizte őket, s érthető módon figyelmüket annyira lekötötte a változó szerencsével folyó csata, hogy nem sokat törődtek foglyaikkal.

- Ha azok a fiúk megállják a sarat - mondta Cuddie -, reményünk lehet arra, hogy még kihúzzhatjuk nyakunkat a járomból. Csakhogy nem tudok bízni bennük... nem sokat értenek a fegyverforgatáshoz.

- Nem is szükséges sok, Cuddie - felelte Morton. - Hadállásuk erős, fegyvereik is vannak, és számuk legalább háromszor akkora, mint támadóiké. Ha most nem tudnak küzdeni a szabadságukért, megérdemlik, hogy családjukkal együtt örökre elveszítsék.

- Ó, uraim, micsoda gyönyörű látványosság! - kiáltott fel Mause. - Lelkem olyan, mint az áldott Éliásé... tüzesen ég a bensőmben. Beleim akár a forrásban levő bor, majd szétpattannak, akár a frissen töltött palackok. Ó, bárcsak lepillantana az Úr saját népére az Ítélet és Szabadulás eme napján! És mondd, mi bánt most, kedves Gabriel Kettledrummle tiszteletes uram? Kérem, mit panaszkodol, hisz olyan voltál, mint a Názareti... tisztább a hónál, fehérebb a tejnél és pirosabb a zefírnél (itt alighanem a zafírra gondolt). Kérem, mért fáj neked most, hogy feketébb vagy már, mint a szén, hogy szépséged elhagyott és bájad elhervadt, mint az elszáradt virág? Bizonyára itt az ideje felkelni és tenni valamit, hangosan kiabálni, magadat nem kímélni, és együtt vergődni azokkal a szegény fiúkkal odaát, akik most tanúságot tesznek saját vérükkel és ellenségük vérével!

Ez a felkiáltás burkolt szemrehányás volt, mely a nagytiszteletű Kettledrummle úr ellen irányult, aki, ámbátor igazi Boanerges, vagyis a Villám fia a szószéken, amíg az ellenség távol van, s eléggé lázongó, mint láttuk, a fogságukban is, most egyszerre megnémult a völgyből felhallatszó tüzeléstől, ordítózástól, sikoltozástól (mint nem egy becsületes ember tenné olyan helyzetben, amikor nem tud sem harcolni, sem elmenekülni), vagyis rémületében elmulasztotta megragadni ezt a kedvező alkalmat a presbiterianizmus szörnyűségeit hirdetni, ahogy a bátor Mause elvárta volna tőle, sőt még azt is, hogy a csata sikeres kimeneteléért imádkozzék. De Mr. Kettledrummle nem vesztette el lélekjelenlétét annyira, hogy ne őrizze féltékenyen hírnevét, mint az Ige legtisztább és leghatalmasabb szavú hirdetőjét.

- Maradj nyugton, asszony - mondta -, és ne zavarj belső meditációm és lelkem tusakodását! De való igaz, hogy az ellenség tüzelése erősödni kezd! Még az is megeshetik, hogy egy golyócska is eltalál minket! Nézd csak... ott az a kőhalom... elbástyázom magamat mögötte, mint egy erős várfal mögött!

- Végeredményben gyáva fickó! - dünnyögte Cuddie, aki jómaga egyáltalán nem volt híján annak a bátorságnak, amely lényegében nem más, mint érzéketlenség a veszéllyel szemben. - Begyulladós, gyáva alak, Rumbleberry cipőjéhez sem ér fel! Érdekes! Rumbleberry úgy küzdött és viaskodott, mint egy sárkány! Kár, nagy kár, hogy szegény nem tudta elkerülni az

akasztófát. De, azt mondják, vígan énekelve ment a vesztőhelyre, mint ahogy én mennék egy tál kásáért, ha véletlenül éhes vagyok, ami nem nagy ritkaság nálam. Eh, uraim! Szörnyűség nézni, mit műveltek ott, de az ember mégsem tudja elfordítani róla a szemét!

Így aztán Morton és Cuddie erős kíváncsisága, no meg az öreg Mause heves lelkesedése oda-szegezte őket arra a helyre, ahonnan a legjobban láthatták és hallhatták a csata lefolyását, átengedve Kettledrummle-nek biztonságos fedezékét, hadd foglalja el egyedül. Nézőink erről a magaslati pontról figyelemmel kísérelték a csata fordulatait, amelyekről már beszámoltunk, de nem tudták határozottan megállapítani, milyen kimenetele lesz az összecsapásnak. Hogy a presbiteriánusok keményen védekeznek, elárulta a sűrű füst, melyből sűrűn villantak elő a tűzfények; ez a füst elárasztotta a völgyet, és foszforos árnyékba borította a küzdő feleket. Másrészt azonban a huzamos tüzelés a mocsár innenső oldaláról arra vallott, hogy az ellenség kitartóan folytatja támadását; hogy az eldöntetlen harc még vadul tombol; s hogy még sok mindentől kell félni ebben a hosszúságú küzdelemben, ahol fegyelmetlen falusi nép igyekszik visszaverni a tisztekkel és fegyverekkel tökéletesen ellátott sorkatonaság rohamait.

Végül lovak bukkantak fel, amint gazdátlanul menekültek a zűrzavar színteréről; szerszámuk mutatta, hogy a királyi gárdisták lovai. Aztán nyeregből leszállt katonák tűntek fel, akik abbahagyták a harcot, és a domboldalon botorkáltak felfelé, hogy elmeneküljenek a csatától. Amint ezeknek a menekülőknél a száma megnövekedett, a csata sorsa nem látszott többé kétségesnek. A füstből egy nagy csapat katona bukkant elő, rendetlen sorokban törtettek a domboldalra, tisztjeik csak ügyel-bajjal bírták megállítani őket; végül Evandale osztaga is gyors visszavonulásba kezdett. Az ütközet eredménye most már nyilvánvaló volt, és a foglyok öröme szabadulásuk reményével együtt növekedett. - Megtették a magukét - vélte Cuddie -, többre nem kaphatók.

- Futnak, nézd, hogy futnak! - ujjongott Mause. - Ó, garázda zsarnokok. Most úgy nyargalnak, mint még soha! Ó, az álnok egyiptomiak, gögös asszírok, filiszteusok, moabiták, edomiták, izmaeliták! Az Úr lesújtott rájuk éles kardjával, az Ég madarainak és az erdei vadaknak vetette oda eleségül. Nézd, hogy hömpölyögnek a felhők, cikáznak a villámok a Covenant kiválasztottjai előtt, akár a ködoszlop meg a lángoszlop, mely kivezette Izrael népét Egyiptom országából! Ez valóban az igazak szabadulásának napja, mely bosszuló haragot zúdít az üldözőkre és istentelenekre!

- Az Isten áldja meg, anyám - mondta Cuddie -, fogja már be azt a locsogó száját, és húzza meg magát a kőrákás mögött, mint az a derék Kettledrummle! A whigek golyói nem válogatnak, zsoldárokat kántáló öregasszonyt éppúgy leterítenek, akár egy káromkodó dragonyost.

- Sose félts engem, Cuddie - mondta az öreg asszonyság, akit pártja sikere szinte önkívületi állapotba ragadott -, engem ne félts! Úgy állok majd, mint Debóra a kőhalom tetején, és elzen-gem vádjaimat Haroseth pogányai ellen, akik addig pöffeszkedtek, míg lópatáik beletörttek.

A rajongó vénasszony csakugyan megtette volna, amit a fejébe vett: hogy felkapaszkodjék a kőhalomra, s népének zászlaja és jelképe legyen, ahogy mondotta - ha Cuddie (inkább gyermeki szeretettel, mint gyöngédséggel) vissza nem tartja olyan erővel, amely megkötözött karjából kiltelt.

- Eh, urak! - kiáltott fel, miután ennek a feladatának eleget tett. - Nézzen csak oda, Milnwood! Claverhouse, az a sátán! hogy küzd az életéért... látott már ilyet! Már háromszor ugratott közéjük, és harmadszor is megmenekült. De, azt hiszem, hamarosan szabadok leszünk, Milnwood. Inglis meg a katonái sűrűn pislognak hátra, mintha arrafelé jobban tetszene nekik az út, mint előre.

Cuddie nem tévedett; mert amikor a menekülők fő áradata annak a helynek a közelében vonult el, ahol ők álltak, a káplár és emberei célzás nélkül elsütötték karabélyaikat az előnyomuló felkelők felé, azután foglyaikat hátrahagyva, visszavonuló társaikhoz csatlakoztak. Morton és az öregasszony, kiknek keze nem volt megkötve, egy szempillantás alatt megszabadították Cuddie-t és a lelkészt a vastag kötélről, mellyel a katonák e két fogoly karját könyök fölött megbénították. Mire ez megtörtént, a dragonyosok utóvédje, mely még félig-meddig megőrizte a fegyelmet, a kis domb vagy földpúp alatt haladt el, melynek tetején a többször említett kőhalom terült el. Az utóvéden is meglátszott az a sietség és zűrzavar, amely az erőltetett visszavonulással jár, de még mindig zárt csapatban igyekeztek a gerincre feljutni. Az utócsapatot Claverhouse vezette - meztelen kardja csupa vér volt, éppúgy, mint az arca és a ruhája. Lovát is vér borította, és alig támolygott. Lord Evandale zárta le a menetet, nem sokkal jobb állapotban, mint a parancsnoka; de még mindig buzdította katonáit, hogy tartsanak össze és ne féljenek semmitől. A katonák közt több sebesült volt, s egyik-másik leszédült lováról, amint felkapaszkodtak a lejtőn.

Erre a látványra Mause lelkesedése megint áttört minden gátat, amint ott állt a pusztában, fedetlen fővel, s haja lobogott a szélben, akár egy kissé élemedett korú bacchánsnő nem egészen rossz utánzata, avagy egy tesszáliai boszorkányé, aki vonaglik a varázslat önkívületi állapotában. Csakhamar felfedezte Claverhouse-t a menekülő csapat élén, és keserű gúnnyal felkiáltott:

- Ne siess úgy, ne siess! Hisz máskor ott akartál lenni a Szentek minden gyülekezetében, és lóháton benyargaltad Skócia minden mocsarát, hogy gyűléseink nyomára akadj. Nem akarsz egy kicsit elidőzni itt, hisz most aztán rátaláltál, nem? Mért nem állsz meg egy szóra? Nincs kedved a délutáni prédikációt meghallgatni? Jaj neked! - kiáltott fel, hirtelen egészen más hangon. - Roggyanjon meg a térgye a paripádnak, melynek gyorsaságára számítottál! Csak siess, siess! Annyi vért ontottál, most meg a magadét próbálsz megmenteni, mi? Takarodj innen, te csúfolódó Rabsakeh; te átkozódó Simei, te vérszomjas Dóég! Már kivonták a kardot, mely hamarosan utolér, akármilyen gyorsan nyargalsz!

Claverhouse-nak, elképzelhető, más gondja volt, semhogy ezekre a szemrehányásokra figyeljen; sietett fel a dombhátra, hogy minél előbb kivonja ezrede maradékát a puskatútból, abban a reményben, hogy sikerül a menekülőket újra zászlaja köré gyűjtenie. De amikor követőinek utolsó csoportja is átjutott már a gerincen, Lord Evandale lovát találat érte, s az állat abban a pillanatban összeroskadt alatta. Két whig lovas, aki az üldözők élén nyargalt, odasietett, hogy a lordot megölje, mert eddig senkinek sem kegyelmeztek. Ám Morton is odarohant, hogy életét, ha lehet, megmentse; részint természetének nagylelkűsége indította erre, de a hála érzete is: viszonzni akarta Lord Evandale jóságát, amellyel ma reggel lekötözte, noha akkor nagyon sértőnek találta, hogy olyan körülmények között volt kénytelen elfogadni. Éppen, amikor felsegítette a számos sebből vérző fiatal lordot, hogy haldokló lova alól kikecmeregjen és talpra álljon, a két lovas felkelő odaérkezett, és egyikük felkiáltott:

- Le a vöröskabátos zsarnokkal!

S hatalmas csapást mért a fiatal főnemesre. Morton nagy nehezen kivédte a kardcsapást, s odakiáltott a lovasnak, aki nem volt más, mint Burley maga:

- Kegyelmezzen ennek az úriembernek az én kedvemért! Henry Morton kedvéért - tette hozzá, mert észrevette, hogy Burley nem ismert rá első pillantásra. - Aki nemrég menedéket nyújtott önnek!

- Henry Morton! - felelte Burley, megtörölve véres homlokát még véresebb kezével. - Hát nem jószoltam meg, hogy Silas Morton fia kitör a szolgaság honából és hamarosan Ham sátrának lakója lesz? Te egy égő házból kiragadott tűzcsóva vagy! De ami ezt a csizmás prelátusi apostolt illeti, halál reá! Pozdorjává kell zúznunk valamennyit mindenütt, napkelettől napnyugatig! A mi feladatunk az, hogy lemészároljuk őket, akárcsak Amaleket, s végleg elpusztítsuk őket mindenestül, nem kímélve se férfit, se nőt, se gyereket, még a csecsszopót sem. Ennélfogva ne tarts vissza - folytatta, s újból felemelte kardját, hogy levágja Evandale lordot -, mert ezt a munkát nem szabad hanyagul elvégezni.

- Nem szabad megölnie, és nem is fogja megölni, különösen amíg nem tud védekezni - mondta Morton, s odaállt Lord Evandale elé, hogy őt érje a másíknak szánt csapás. - Életemet mentette meg ma reggel... életemet, amely csupán azért volt veszélyben, mert őnt rejtegettem. S vérét ontani most, amikor nem tud valamirevaló módon védekezni, olyan kegyetlenség lenne, mely Isten és ember szemében utálatos, az ő szemében pedig és az enyémben is szégyenletes hálátlanság.

Burley habozott.

- Te még mindig ott élsz a pogányok udvarában - mondta -, s csak sajnálni tudlak emberi vakságodért és gyöngeségedért. Az erős hús nem csecsemőnek való, s a zord, könyörtelen rendelés, melynek parancsára kardot rántottam, nem való azoknak, kiknek szíve agyagházban lakozik, lábuk pedig földi rokonszenv hálójába bonyolódott, és olyan igazságosság ruhájába öltözködnek, mely valójában szennyes rongy csupán. De egy lelket megnyerni az örök igazságnak többet ér, mint egy másikat Tofetbe taszítani. Éppen ezért megkegyelmezek ennek az ifjúnak, feltéve, ha Isten seregének tanácsa jóváhagyja, melyet Ő a mai napon megáldott a felszabadulás nagy jelével. Te fegyvertelen vagy, maradj hát itt, és várd meg visszaérkezésemet. Most üldöznöm kell ezeket a bűnös amalekitákat és pusztítanom őket, amíg az utolsó emberig el nem tűnnek az országból Haviláhtól Surig.

Így szólván, megsarkantyúzta lovát és folytatta a menekülők üldözését.

- Cuddie - mondta Morton -, az isten szerelméért, kerítsen egy lovat, amilyen gyorsan csak tud. Nem bízom Lord Evandale életét ezekre a kőszívű emberekre. Ön megsebesült, uram. Van-e ereje lóháton elmenekülni? - folytatta a fogolyhoz fordulva, aki az eséstől kábultan most kezdett magához térni.

- Azt hiszem, igen - felelte Lord Evandale. - De lehetséges-e? Az életemet, ugyebár, önnek köszönhetem, Mr. Morton?

- Pusztán emberségből is meg kellett volna tennem - felelte Morton -, de lordsággal szemben a hála is erre kötelez.

Cuddie ebben a pillanatban jött vissza egy lóval.

- Az istenért, kapaszkodjék fel rá - mondta a jóindulatú legény. - Szálljon nyeregbe és repüljön, mint a sólyom, lordom, mert akármi legyen a nevem, ha nem láttam, hogy sorra lemészárolnak minden foglyot, még a sebesülteket is!

Lord Evandale felkapaszkodott a lóra, míg Cuddie szolgálatkészén tartotta a kengyelt.

- Állj félre, jó ember, mert a szívességed életedbe kerülhet! Mr. Morton - folytatta Henryhez fordulva -, ezzel busásan visszafizette tartozását. Nagylelkűségét sohasem felejttem el, ebben biztos lehet! Isten veled!

Megfordította lovát, és gyorsan elnyargalt abba az irányba, ahol legkevésbé kellett üldözéstől tartania.

Lord Evandale éppen elszárguldott, amikor néhány felkelő érkezett oda, akik az üldözők élén jártak. Hevesen rátámadtak Henry Mortonra és Cuddie-ra, amiért elősegítették egy filiszteus szökését, ahogy az ifjú lordot nevezték.

- Mit akartok, hát mit tehattunk volna? - kiáltotta Cuddie. - Mivel állhattuk volna útját egy embernek, aki két pisztollyal és karddal volt felszerelve? Mért nem jöttetek hamarabb ide, ahelyett, hogy velünk veszekedtek?

Ez a kifogás aligha állta volna meg a helyét, ha Kettledrummle nem ocsúdik fel éppen most rémült kábulatából. Ismert és tisztelt ember volt a hittestvérek körében, éppen úgy, mint Mause, s tudott a nyelvükön beszélni. Most buzgón és eredményesen közbevetette magát.

- Ne nyúljatok ezekhez az emberekhez! Ne merjétek bántani őket! - szavalta Kettledrummle legmélyebb basszus hangján. - Ez itt édes fia a híres Silas Mortonnak, akivel az Úr nagy dolgokat művelt ebben az országban, amikor a reformáció elszakadt a prelátusoktól, abban az időben, amikor bőségesen áradt az Ige és megújódott a Frigy. Hőse és bajnoka volt annak az áldott kornak, amikor példásan ragyogott az erő és az eredmény, a bűnösök meggyőzése és megtérése, a szív buzgalma, a szentek egyezsége és az egész országot elöntötte *Éden* kertjének édes illata!

- Ez pedig az én édes fiam, a Cuddie - vette át a szót Mause. - Apja, Judden Headrigg a legjámborabb ember volt, én pedig, az anyja, Mause Middlemas, a tiszta hit méltatlan vallója és követője, vér a véretekéből! Hát nem tudjátok, hogy meg vagyon írva: „A Kéhátiták törzsét ne engedjétek kiirtani a leviták közül!”, Mózes negyedik könyve, negyedik fejezet, tizen-nyolcadik vers. Ó, uraim, ne álljatok ide becsületes emberekkel pörlekedni, amikor az volna a dolgotok, hogy teljessé tegyétek győzelmeiteket, amellyel a Gondviselés megáldott benneteket!

Alighogy ez a csoport továbbvonult, egy másik szakadt a nyakukba, és a magyarázkodást előlről kellett kezdeni. Kettledrummle, akinek félelme a tüzelés megszűntével alábbhagyott, megint rászánta magát a közbenjárásra; úgy érezte, kötelessége szót emelni volt fogolytársai védelmében. Ezért úgy tett, mintha elsősorban őt illetné meg a győzelem érdeme. Mortont és Cuddie-t hívta tanúnak, hogy a csata sorsa akkor fordult meg, amikor Jehova-Niszi hegyén imába fogott, akár Mózes, könyörögve, hogy Izrael arasson győzelmet Amalek fölött! Ugyanakkor elismerte az ő érdemüket is, hogy magasra tartották két kezét, amint elfáradt, éppen úgy, miként Áron és Hur támogatta a prófétát. Kettledrummle alighanem azért engedte át dicsőségének ezt a részét sorstársainak, hogy ne essenek kísértésbe elfecsegni önző és földi eltévelyedését, amikor túl sokat törődött személyes biztonságával. A kiszabadított foglyok érdemeit hirdető tanúbizonyságoknak gyorsan híre ment a győzelmes seregben, s sokféle túlzással adták tovább. Az erről szóló híresztelések több változatban terjedtek el, de általában abban csúcsosodtak ki, hogy a fiatal Morton Milnwood, a Covenant rendületlen harcosának, Silas Mortonnak a fia, valamint a nagytiszteletű Gabriel Kettledrummle, továbbá egy különösen hitbuzgó keresztény asszony, akiről sokan úgy vélték, hogy méltó társa a kiváló lelkésznek a tan és alkalmazása tekintetében egyaránt, akár elrettentésre, akár vigasztalásra kerüljön sor - szóval, hogy ez a három ember éppen idejében érkezett meg a Középső Kerületben toborzott és kitűnően felfegyverzett száz hittestvér élén, a régi Jó Ügy megsegítésére.³²

---

³² Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XII. A drumclogi csetepaté.

Tizennyolcadik fejezet

*A szószerket s egyházi dobot
nem pálca - ököl csapdosta ott.*

Hudibras

Ezalatt a felkelők lovassága visszatért az üldözésből, a szokatlan erőfeszítéstől elcsigázva; a gyalogság pedig az éhségtől és fáradtságtól kimerülten a völgyben gyülekezett, melyet győztesen elfoglalt. Ám a siker felpezsdített minden szívet, sőt talán az eleséget és az italt is pótolta. Annyi bizonyos, hogy ragyogóbb győzelem volt, mint amelyet várni mertek, hiszen jóformán minden veszteség nélkül szétverték és megfutamítottak egy válogatott katonákból álló ezredet, élén Skótország leghíresebb tisztjével, akinek a puszta neve is régóta rémületbe ejtette őket. Sikerük úgy hatott rájuk, mint egy megdöbbenő, óriási meglepetés, hiszen jóformán minden reménység nélkül, inkább a kétségbeesés hangulatában fogtak fegyvert. Összezsúdlásuk is jóformán a véletlen műve volt; sebtében gyűltek össze olyan parancsnokok alatt, kiket buzgóságukról és bátorságukról ismertek csupán, egyéb tulajdonságaikra való tekintet nélkül. A szervezetlenségnek ebből az állapotából következett, hogy most az egész hadsereg egyetlen vezérkarrá változott, s szinte valamennyien bele akartak szólni abba, hogy győzelmük milyen további lépéseket tesz szükségessé; nem volt olyan elhamarkodott javaslat, mely ne talált volna támogatókra és szószólókra. Voltak, akik azt indítványozták, vonuljanak tüstént Glasgow-ba, Hamiltonba vagy Edinburgh-ba, néhányan még Londont is emlegették. Voltak, akik azt akarták, válasszanak soraikból küldöttséget, mely Londonban rábírná II. Károlyt, hogy lássa be tévedését, és térjen jó útra. Mások, az elvadultabbak, azt javasolták, hogy ültessenek más embert a trónra, vagy kiáltsák ki a szabad skót köztársaságot. Egy józanabb és mérsékeltbb csoport szabad nemzeti parlament és az Egyház szabad közgyűlésének összehívása mellett kardoskodott. Közben nagy lárma támadt: a katonák kenyeret és más szükséges dolgokat követeltek, s míg valamennyien éhségre és nélkülözésre panaszkodtak, senki sem tette meg a kellő intézkedéseket a szükséges készletek előteremtésére. Egyszóval, a Covenant tábora, még diadala pillanatában is, széthullóban volt, akár a pelyva - nem volt olyan alapvető elv, egység és együttműködés, mely összefogta volna őket.

Burley, amikor az ellenség üldözéséből visszatért, követőit ebben a zilált állapotban találta. Egy olyan ember gyors észjárásával, aki már régóta hozzászokott a nehézségekkel való megbirkózáshoz, azt javasolta, hogy szemeljenek ki száz embert a legfrissebbek közül őrszolgálatra, míg az a néhány vezető, aki a dolgokat mostanáig intézte, alakítson szűkebb bizottságot, és vegye kezébe az irányítást addig is, míg a tiszteket szabályosan megválaszthatják. Azt javasolta továbbá, hogy, a győzelem megkoronázására, szólítsák fel Gabriel Kettledrummle tiszteletes urat: intézzen időszerű beszédet a hadsereghez, s ezzel is vigye tovább a sikert, mellyel a Gondviselés megajándékozta őket. Burley arra számított (s nem oktalanul), hogy az utóbbi eszközzel leköti a felkelők zömének figyelmét, mialatt ő két-három más vezetővel titokban haditanácsot tart, amelyet nem zavarnak meg a tömeg egymásnak ellentmondó vélekedései vagy esztelen követelései.

Kettledrummle ugyancsak eleget tett annak, amit Burley várt tőle. Két órán keresztül szónokolt szakadatlanul; más bizony az adott körülmények között aligha bírta volna ilyen hosszú ideig tüdővel és mondanivalóval. Ám őbenne igazán megvolt az a fajta nyers és közvetlen ékesszólás, amelyet ama kor prédikátoraitól elvártak. Beszéde egy kényesebb ízlésű hallgatóságnak talán nem tetszett volna, de kellőképpen ínyére volt azoknak, akikhez szólt - sőt: valóságos csemegéül szolgált. Textusát Ézsaiás negyvenkilencedik fejezetéből választotta.

„Igen, így szól az Úr, az erőstől elvételnek a foglyok is, és megszabadul a kegyetlen zsákmánya, és háborgatóidat én háborítom meg, és én tartom meg fiaidat.”

„És etetem nyomorgatóiddal az önnön húsokat, és minta musttól, verőktől megrészezednek, és megtudja minden test, hogy én vagyok az Úr; megtartód és megváltód, Jákobnak erős Istene!”

A beszéd, melyet erről a textusról mondott, tizenöt fejezetre oszlott, s mindegyikben hétféleképpen alkalmazta az idézetet; kettőt a vigasztalásnak szentelt, kettőt a megfélemlítésnek, kettőt a hitbéli visszaesés okainak, míg az utolsó pont az ígért és remélt szabadulás gondolatát fejtegette.

Beszéde elején saját és fogolytársai kiszabadulását ecsetelte. Megragadta az alkalmat, hogy néhány szót ejtsen az ifjú Milnwood magasztalására. A Covenant bajnokának nevezte, és megjósolta, hogy nagy dolgokat lehet várni tőle. A beszéd második részében a büntetést részletezte, melyet az üldözök kormányzata fog hamarosan elszenvedni. Hol közvetlen, csevegő modorban beszélt, hol meg erélyes, dörgő, viharos hangon. Beszédének egyes részeit fenségesnek lehetett nevezni, de gyakran a bohóckodás színvonalára süllyedt. Egyszer nagy lelkesedéssel hangoztatta minden szabad ember jogát ahhoz, hogy Istenét a maga módján imádhassa, ahogy saját lelkiismerete parancsolja. De a következő percben a nép minden vétkét és nyomorúságát az uralkodók szörnyű hanyagságának tulajdonította, akik elmulasztották a presbiteri egyházat nemzeti vallássá tenni, sőt mi több, eltűrték a legkülönbébb eretnokségek elburjánzását - a pápistákét, a prelátusiakét, Erasmus híveit (akik a presbiteriánus nevet bitorolják), a függetlenekét, a sociniánusokét és a kvékerekét. Mindezeket - Kettledrummle javaslata szerint - egyetlen elsöprő rendelettel ki kell kergetni az országból, s ily módon helyreállítani a szentély épségét és szépségét. Ezután kurtán és erélyesen kinyilvánította az önvédelmi hadsereg és a II. Károlynak való ellenszegülés jogosságát; megjegyezte, hogy ez az uralkodó, ahelyett, hogy az Egyház istápoló atyja lenne, beéri azzal, hogy csupán saját fattyainak apja és istápolója. Hosszasan ecsetelte ennek az élvhajhász fejedelemnek a szavait és az életmódját, amely - mi tagadás - nemegyszer méltán megérdemelte egy ilyen szókimondó prédikátor goromba jelzőit, s köztük az olyan súlyosan megbélyegző neveket, mint Jeroboam, Omri, Ahab, Sallum, Peka, s a Krónika két könyvében felsorolt egyéb gonosz uralkodók nevei. Befejezésül egyszerűen ráhúzta a bibliai idézetet a királyról, akit mint tüzes kénkö, halálra perzsel az Úr lehelete.

Mihelyt befejezte prédikációját és leszállt az óriási szikláról, melyet szószékül használt, helyét egy egészen másféle lelkész foglalta el. Gabriel tiszteletes úr ugyanis idősebb korú, meglehetősen kövér ember volt, hangja erős, arca szögletes, vonásai bárgyúak és lélektelenek; mintha egész lényén a test uralkodott volna, nem pedig a szellem, ahogy lelkipásztorhoz illik. Ám az ifjú - név szerint Ephraim Macbriar -, aki most a helyébe lépett, hogy újabb szózatot intézzon e különös gyülekezethez, alig lehetett húszéves; beesett arca elárulta azonban, hogy természetétől fogva kóros szervezetét a virrasztás, a böjtölés, a börtön zordsága és a bujdosók életének fáradalmi még jobban megviselték. Fiatalsága ellenére már kétszer vetették több hónapra börtönbe, és sok szenvedést kellett elviselnie, ami nagy tekintélyt szerzett neki szektája körében. Most bágyadt tekintetét körülhordozta az egybegyűlt tömegen és a csata színterén; hirtelen diadalmas fény villant fel szemében, és sápadt, de kifejező arcán a perc hatására kigyulladt az öröm lázas pírja. Összekulcsolta kezét, arcát az égnek emelte, és mélyen magába merülve, néma hálaadó fohászt küldött a magasba, mielőtt a néphez beszélt volna. Amikor megszólalt, gyenge, akadozó hangja eleinte alkalmatlannak tetszett gondolatainak kifejezésére. Ám a gyülekezet mélységes csendje és a mohóság, mellyel minden szavát elkapták, akárcsak Izrael éhező népe a mennyei mannát, megfelelő hatást gyakorolt

magára a szónokra is. Szavai csengőbbé váltak, beszédmódja komolyabb és erélyesebb lett; mintha a buzgó hit legyőzte volna a testi gyengeséget és betegséget. Természetes ékesszólása nem volt teljesen mentes a szektájában megszokott durvaságtól, de vele született jó ízlése megóvta kortársainak vaskosabb és nevetségesebb tévedéseitől. A Szentírás nyelvezete, mely hittestvérei hamis értelmezése következtében lealacsonyodott, Macbriar szónoklatában visszanyerte gazdag és ünnepélyes fényét, a napsugarakhoz hasonlatosan, amelyek valamely régi székesegyház gótikus ablakain megelevenítik a szentek és mártírok dermedt ábrázolását.

Megkapó színekkel ecsetelte az egyház szenvedéseit a megpróbáltatások utolsó korszakában. Úgy festette le, mint Hágárt, aki gyermeke elapadó életét figyeli a forrástalan sivatagban; mint Júdat, ki a pálmafája alatt temploma romjait gyászolja; mint a gyermekeit sirató Rákhelt, ki elutasít minden vigasztalást. De leginkább akkor emelkedett a nyers fenségesség magasságába, amikor a csata még vértől gőzölgő hőseihez szólt. Intette őket, hogy sohase felejtsek el, milyen nagy dolgokat művelt velük Isten, s hogy kitartóan kövessék az utat, melyet győzelmük nyitott meg számukra.

- Ruhátok foltos, de nem a szőlőprés levétől; kardotok vértől csöpög, de nem kecskék vagy bárányok vérétől! - kiáltotta. - A sivatag homokja, amelyen álltok, alvadt vértől hízik, de nem fiatal tulkok vérétől, amivel az Úr tiszteletére áldozatokat mutattak be Boszrában, és nagy mészárlást végeztek Idumea országában.

Ezek nem voltak elsőfü bárányok, sem égőáldozatnak szánt borjak, melyeknek tetemei a gazda felszántott földjét trágyázzák. Ez nem a mirha, a tömjén vagy édes füvek illata, mely orrunkat megcsapja. Ezek a véres tetemek olyan emberek hullái, akik íjjal és lándzsával a kezükben járták az országot, kegyetlenek voltak, szívük nem ismert irgalmat, hangjuk bömbölt, mint a tenger, és úgy nyargaltak teljes fegyverzetben, mintha háborút viselnének - sőt a tetemek közt hatalmas főkatonák holtteste is hevernek, olyanoké, akik le akarták tiporni Jákobot felszabadulása napján, a füst pedig a pusztító tűz füstje, mely elemésztette őket. Azok a sziklafalak pedig, melyek körülvesznek benneteket, nem cédrusfával pallózott és ezüsttel kirakott szentély falai, nem folyik ott szertartás, melyet papok végeznek tömjénszórókkal és fáklyákkal; kezetekben kardot markoltok és íjat, a halál fegyvereit. És mégis azt mondom nektek, hogy amikor a régi Templom dicsősége teljében ragyogott, akkor sem mutattak be kedvesebb áldozatot, mint amit ti ma bemutattatok, amikor lemészároltátok a zsarnokokat és az elnyomókat; ezek a szolgák a ti oltáraitok, az ég a ti boltozatos szentélyetek, és saját jó kardotok az áldozatbemutatás szerszáma. Ne hagyjátok hát az ekét a barázdában, ne fordítsatok hátat annak az ösvénynek, melyen dicsőségesen elindultatok, mint a régi nagyok, kiket Isten emelt a magasba, neve dicsőségére és lesújtott népe felszabadítására, ne álljatok meg a versenyfutásban, melybe belefogtatok, nehogy a vége rosszabb legyen, mint a kezdete! Emeljétek hát magasra a zászlót az országban; fújjátok meg a kürtöt a hegyekben; egyetlen pásztor se késlekedjék juhkarámja mellett, egyetlen magvető se folytassa munkáját a szántóföldeken! Hanem erősítsétek meg az őrséget, hegyezzétek ki nyilaitokat, csiszoljátok ki pajzsaitokat, nevezeték ki ezredkapitányokat, századkapitányokat, szakaszvezetőket és tizedeseket! Jöjjenek a gyalogosok, mint a zúgó szél, a lovasok, mint a háborgó vizek, hiszen nyomorgatóink útját elvágtuk, husángjait elégettük, harcosaik hátukat mutogatják nekünk, és fejvesztetten menekülnek. Az Ég veletek van és eltörte a hatalmasok íjait. Így hát minden harcosunk szíve legyen bátor, mint a Makkabeusoké, minden emberünk keze erős, mint Sámsoné, kardja, mint Gideoné, mely nem riadt vissza a vérontástól; hisz a Reformáció zászlaja fennen lobog a hegyormokon, olyan frissen és szépen, mint újkorában, és a Pokol kapui sem tudnak erőt venni rajta...

- ...Jól jár az, még az ígéret beteljesülése előtt is, aki házát ma sisakért cseréli el, és öltözékét odaadja egy kardért, s a Covenant gyermekeivel vállal közösséget mind az ígéret beteljesüléséig; s jaj annak, háromszoros jaj, aki önző földi okokból kivonja magát a nagy munkából, mert átok száll rá, még keservesebb átok, mint Mérozra, mert nem sietett az Úr segítségére a hatalmasokkal szemben. Fel hát, és cselekedjetek. Bosszúért kiált a mártírok vesztőhelyre száradt vére; a szentek csontjai, melyek az országút árkában porladnak, megtorlásért könyörögnek; a tenger magányos szigetein ártatlanul fogva tartott rabok sóhaja, a zsarnokok vár-tömlőceiben sínylődők nyögése szabadulásért esdekel; a sok üldözött keresztény, aki barlangokban és sivatagokban keres menedéket üldözői kardja elől, s imádkozik éhezve, dideregve, s nélkülözi a tüzelőt, az ételt, a fedelet, a ruhát, csak azért, mert inkább Istent szolgál, mint embert; mind, mind veletek vannak, könyörögnek, figyelnek, kopogtatnak, az Ég kapuin dörmöbölnek miattatok. Maga az Ég is értetek harcol, a csillagok útjukon Sisera ellen küzdenek. Így hát minden ember, aki halhatatlan dicsőséget akar kiérdemelni ezen a világon és örök üdvösséget a másokban, szegődjön el Isten zsoldjába, és előlegképpen fogadja el szerény szolgájától ezt az áldást, reá és övéire, utódaira a kilencedik nemzedékig, az ígéret üdvösségén kívül, mindörökre! Ámen!

A szónok ékesszólását a helyeslés moraja jutalmazta; végigzúgott a fegyveres gyülekezet sorain az intellektus nyomán, mely annyira illett ahhoz, amit végeztek és ami még elvégzendő volt. A sebesültek megfélemedtek fájdalukról, az éhségről, elgyengültek fáradalmaiktól és nélkülözéseiktől, mialatt a tanítást hallgatták, amely a világi csapások és megpróbáltatások fölé emelte őket, Isten ügyével azonosítva ügyüket. Körülvették a prédikátort, amint lejött a magaslatról, ahol állt, kezét szorongatták kezükkel, melyen még nem keményedett meg a rászáradt vér, s szent fogadalmat tettek, hogy mint Isten igaz katonái hűségesen teljesítik kötelességüket. Kimerülten saját lelkesedésétől és beszéde hevétől, a szónoknak már csak annyi ereje maradt, hogy szaggatott mondatokban felelje:

- Isten áldjon meg, testvéreim... az Ő ügyéről van szó... legyetek erős férfiak... a legrosszabb, ami érhet minket, a véres, de rövid út a mennyekbe!

Balfour és a többi vezető jól kihasználta az időt, amely e lelki gyakorlat következtében rendelkezésükre állt. Őrtüzeket gyűjtöttek, őrszemeket állítottak fel, intézkedéseket fogantatosítottak a sereg ellátására, olyan készletekkel, amelyeket a legközelebbi tanyákon és falvakban sebtében be lehetett gyűjteni. Miután a jelen szükségleteiről gondoskodtak, figyelmüket a jövő felé fordították. Kisebb csoportokat küldtek ki, hogy győzelmük hírét szertevigyék, s szép szóval vagy erőszakkal olyan készleteket szerezzenek, amelyekre leginkább szükségük volt. Az eredmény legmerészebb reményüket is felülmúlta, mivel az egyik faluban sikerült lefoglalniuk egy kisebb raktárt, amelyben a királyi csapatok élelmiszert, abrakot és lőszert halmoztak fel. Ez a siker nemcsak pillanatnyi gondjaikon segített, de olyan reményt nyújtott a jövőre nézve is, hogy akik közöttük ezt megelőzően már lankadni kezdtek, most újult buzgalommal egyhangúan elhatározták: együtt maradnak, nem teszik le a fegyvert, és mindenüket kockára téve, a háborúra bízzák sorsukat.

Bármiképpen vélekedünk is egyik-másik nézetük túlzott vagy szűk látókörű bigottságáról, feltétlenül elismeréssel kell adóznunk annak az elvhűségnek és bátorságnak, amellyel néhány száz paraszt vezető nélkül, pénz nélkül, hadiraktárak nélkül, minden előre kidolgozott haditerv nélkül és szinte fegyvertelenül, csupán a született szabadságérzet hevében és az elnyomás gyűlöletében, nyíltan hadat mert üzenni egy szervezett kormánynak, amely rendes hadsereg és három királyság teljes erejére támaszkodott.

Tizenkilencedik fejezet

No, akkor valld be, hogy egy öregember is tud valamit.

Shakespeare: IV. Henrik II. rész
Vas István fordítása

Most pedig térjünk vissza Tillietudlem várába, ahol a mai eseménydús reggel óta - amióta a testőrezred elvonult - néma, szorongó csend uralkodott. Lord Evandale ígérete nem volt elég ahhoz, hogy Edith aggodalmait eloszlassa. Tudta róla, hogy nemes lelkű ifjú és ura a szavának; de nyilván sejti, hogy sikeres vetélytársa érdekében lépett közbe, s emberfölötti követelmény lenne elvárni tőle, hogy örködjék Morton biztonsága fölött, s megóvja azoktól a veszélyektől, amelyek a foglyot helyzeténél fogva lépten-nyomon fenyegetik, különösen, ha olyan gyanússá tette magát, mint Morton. Edith ezért szorongó aggodás martaléka volt, és alig hallgatott Jenny Dennison vigasztaló szavaira, pedig a szobalány sokféle érvet sorakoztatott fel egymás után, akár egy ügyes generális, aki nem egyszerre veti be csapatait, hanem szabályos sorrendben indítja támadásra hadosztályát.

Először is Jenny rendületlenül meg volt győződve arról, hogy a fiatal Milnwoodnak nem történhetik semmi baja, vagy ha igen, vigaszt lelt abban a gondolatban, hogy mégiscsak Lord Evandale a jobb és megfelelőbb kérő a kettő közül - de egy csatában az is megtörténhetik, hogy az említett ifjú lord esik el, s akkor nincs több fejtörés - végül pedig, ha a whigek kerekednek felül, akkor megeshetik, hogy Milnwood és Cuddie együtt jön a kastélyba, s ki-ki erőszakkal elrabolja szíve választottját.

- Mert elfelejtettem említeni, Miss Edith - folytatta a leányzó, zsebkendőjével dörzsölgetve szemét -, hogy a szegény Cuddie is a filiszteusok kezébe került, akárcsak a szegény Milnwood úrfi. Fogolyként hozták be a kastélyba ma reggel, és én kénytelen voltam hízelegni Tam Hallidaynek, és kedveskedni neki, hogy a szegény Cuddie közelébe férközhessenek. De Cuddie nem volt hálás érte, ahogy elvártam volna tőle! - tette hozzá Jenny, hangját hirtelen megváltoztatva, s ugyanakkor gyorsan elvette zsebkendőjét arcáról. - Bánom is én! Eszembe sincs sírni érte és a szememet tönkretenni miatta! Marad még elég fiatalember akkor is, ha a felét felakasztják!

A kastély többi lakóit is elégedetlenség és nyugtalanság emésztette. Lady Margaret úgy vélte, hogy Grahame ezredes, amikor elrendelte egy ember kivégzését az ő házában, és visszautasította az ő kegyelmi kérését, nemcsak a tisztelet ellen vétett, mely a ház úrnőjét rangjánál fogva megilleti, de hűbéri jogait is megsértette.

- Az ezredesnek - mondta - nem lett volna szabad megfélelkeznie arról, hogy Tillietudlem báróit a tömlőc és bitó joga is megilleti. Ennélfogva, ha már azt a fiatalembert éppen az én birtokomon kell kivégezni (amit nem tartok tapintatosnak, tekintve, hogy a birtok hölgyek kezén van, akiket az ilyen tragédia kínosan érint), akkor is a törvény értelmében a vétkest az én várnagyomnak kellett volna átadni és az ő jelenlétében ítélni fölötte.

- Hadijog - felelte Bellenden őrnagy -, mely minden más jogot háttérbe szorít. De én is azt gondolom, hogy Grahame ezredes nem volt elég figyelmes hozzád; s magamra nézve sem tartom hízelgőnek, hogy a fiatal Evandale kérésére (alighanem mert lord és kapcsolatai vannak a Titkos Tanáccsal) megtette azt, amit nekem, a király öreg szolgájának, megtagadott. De az a fő, hogy a szegény fiú életét sikerült megmenteni. Én meg legfeljebb annak a kis dalnak a végével vigasztalódom, amely éppen olyan öreg, mint jómagam! - mondta és eldúdolta ezt a strófát:

*S ha kegyetlenül tör rád a tél,
s nem véd ó köntösöd, ősz hajad?
Merész lovagom, te csak ne félj,
egy jó kupa bortól elfut a fagy.*

- Akár tetszik neked, húgom, akár nem - folytatta -, a vendéged leszek ma. Szeretném megtudni a loudon-hilli összecsapás eredményét, noha el sem tudom képzelni, hogy megállnák a helyüket egy olyan jól felszerelt lovascsapattal szemben, mint a mi reggeli vendégeink. Jaj nekem! Volt idő, amikor a világ minden kincséért sem ültem volna megerősített falak közt, híreket lesve egy csatározásról, amely tölem alig tíz mérföldnyire zajlik le! De ahogy a régi dal mondja:

*Tündöklő kardra rozsdá száll,
s az erős íj is megreped;
oly izmos ember élt-e már
ki legyűrte az éveket?*

- Nagyon örülünk, hogy itt maradsz, sógor - mondta Lady Margaret. - De most élek háziasszonyi jogommal, és a ház rendje után nézek, amelyet ez a reggeli kissé felborított. Ne vedd udvariatlanságnak, ha most magadra hagylak.

- Ah, jobban utálok a ceremóniát, mint egy botorkáló lovat - felelte az őrnagy. - Különben is, mit érnek vele, ha visszatartanálak? Itt ülnél, de a gondolataid ott járnának a hideg sült és a maradék pástétom körül. Hol van Edith?

- Felment a szobájába - felelte a nagymama. - Úgy hallom, gyengélkedik és lefeküdt egy kicsit. Mihelyt felébred, gondom lesz rá, hogy bevegyen néhány cseppet.

- Ugyan, ugyan! - legyintett Bellenden őrnagy. - Bizonyára torkig van a katonákkal, az a baja! Kissé szokatlan lehet számára, hogy egyik ismerősét föbe akarják löni, egy másik meg ütközetbe indul, ahonnan, ha nem is valószínű, de megeshetik, hogy nem tér vissza élve. Majd megszokja Edithke is, ha megint nyakunkba szakad a polgárháború.

- Isten őrizz, sógor! - mondta Lady Margaret.

- Bizony, isten őrizz, ahogy mondod! De közben leülök Harrisonnal egy játszóra, trick-trackre.

- Kilovagolt, uram - mondta Gudyill. - Megpróbál híreket hallani a csata felől.

- Csata! Az ördögbe is! - dörögte az őrnagy. - Az egész család úgy odavan tőle, mintha még sohasem történt volna ilyesmi az országban! Mintha nem is léteznék olyan hely, mint Kilsythe, igaz-e, John?

- Persze, nagyságos úr! - felelte Gudyill. - Meg Tippermuir, ahol abban a tisztességben volt részem, hogy néhai gazdám, a méltóságos báró úr utóvédjeként harcolhattam.

- Meg Alford, John - folytatta az őrnagy -, ahol a lovasságot vezettem; és Innerlochyt, ahol a nagy márkí segédtszjtje voltam; és Auld Earn, meg Brig o'Dee.

- És Philiphaugh, nagyságos uram - mondta John.

- Hát igen - felelte az őrnagy -, de ami éppen ezt illeti, John, minél kevesebbet beszélünk róla, annál jobb.

De ha már egyszer belefogtak Montrose hadjáratainak felidézésébe, az őrnagy és John Gudyill úgy belejött a háborúsdiba, hogy hosszú ideig fittyet hánytak annak a félelmetes ellenségnek, amelyet Időnek hívnak, s amely ellen a nyugalomba vonult katonák, egy viharos élet csendes alkonyán rendszerint szüntelen harcot folytatnak.

Gyakran hallani, hogy fontos események híre szinte hihetetlen sebességgel szokott elterjedni, s ha az első jelentések nem is pontosak a részleteket illetően, de általában megfelelnek az igazságnak, s olyan gyorsan érkeznek, mintha madarak szárnyán repülnének, megelőzve a biztos jelentéseket. Nem csoda, hogy a nagy skót látnok az „eljövendő események előrevetett árnyékának” nevezi az ilyen híreket. Harrison, amint kilovagolt, hamarosan találkozott az összecsapásról szóló kósza hírekkel, s lovát visszafordítva, rémülten sietett vissza Tillietudlembe. Első dolga volt felkeresni az őrnagyot, aki éppen bőbeszédűen mesélgette Dundee ostromát és megrohamozását. Harrison félbeszakította ezzel a felkiáltással:

- Adja isten, őrnagy úr, hogy ne érzük meg Tillietudlem ostromát, már a következő napokban!

- Micsoda, Harrison? Mi az ördögöt beszél itt? - csodálkozott a hadastyán.

- Szó, ami szó, uram, egyre erősebben tartja magát a hír, hogy Claverhouse-t megverték, sőt egyesek szerint meg is ölték; hogy katonáit szétszórták, és a lázadók errefelé törnek, halállal és pusztulással fenyegetve mindenkit, aki nem akar a Covenanthoz csatlakozni.

- Nem tudom elhinni! - pattant fel az őrnagy. - Sohasem fogom elhinni, hogy a testőrezred meghátrál a rebellisek elől! Ámbár minnek is mondok ilyet - folytatta, szavait meggondolva -, amikor magam is láttam hasonlót! Küldje ki Pike-ot egy-két emberrel a cselédség közül, hírekért! És mozgósítson mindenkit a kastélyban, a faluból is a megbízhatóbbakat, fogjon fegyvert valamennyi! Ez az öreg vár még megtáncoltatja egy kicsit az ellenséget, ha van elég élelem és lőszer! A hegyesoros az alföld és a felföld között a mi kezünkben van! Szerencse, hogy véletlenül itt vagyok! Siessen, Harrison, szedje össze az embereket. Te meg, Gudyill, vedd számba, mennyi élelmiszer van a kastélyban, és mennyit tudnál még begyűjteni! Ha a hír igaznak bizonyul, készülj fel a munkára, taglózz le annyi tulkot, amennyi só van hozzá. A kút jó, nem szárad ki soha. Van néhány ócska löveg is a bástyákon. Csak legyen lőszerünk, majd megmutatjuk nekik!

- A katonák ma reggel itt hagytak néhány hordó lőszert a csűrökben, hogy majd visszafelé magukkal vigyék - mondta Harrison.

- Igazán? Hát akkor rajta! Hozassa be sürgősen a várba, s minden dárdát, kardot, pisztolyt és puskát is, amire csak rá tudja tenni a kezét. Ne hagyjon semmit odakünn! Jó, hogy itt vagyok. Mindjárt beszélek a húgomasszonnyal.

Lady Margaret Bellenden álmélkodva hallgatta az annyira váratlan és nyugtalanító hírt. Mindaddig meg volt győződve arról, hogy a tekintélyes csapat, mely vára kapuján ma reggel kivonult, elég erős ahhoz, hogy megfutamítsa Skócia valamennyi lázongóját, ha egy seregbe gyülekeznének. Most első gondolata az volt, milyen fogyatékos eszközökkel rendelkezik ahhoz, hogy ellenállást tanúsítson egy lázadó sereggel szemben, mely elég erős volt ahhoz, hogy legyőzze Claverhouse-t és válogatott csapatait.

- Jaj nekem, ó, jaj nekem! - zokogott. - Mindez mit segíthet rajtunk, kedves sógor? Hisz az ellenállás csak biztos pusztulást hozhat a házra és a szegény gyerekre, Edithre! Mert isten látja lelkemet, a saját vén életemre nem is gondolok!

- Nonono, sógorasszony - mondta az őrnagy -, nem szabad mindjárt kétségbeesni. A vár erős, a lázadók nem értenek az ostromhoz, és nincs is megfelelő felszerelésük. Az én bátyám háza nem válhat latrok és lázadók barlangjává, amíg az öreg Miles Bellenden a falai közt

tartózkodik! Kezem már nem olyan erős, mint valaha, de hála ős hajamnak, van egy kis tapasztalatom a hadviselés terén. Itt jön Pike a hírekkel. Mi újság, Pike? Csak nem ismétlődött meg Philphaugh, mi?

- Bizony, bizony - felelte Pike higgadtan. - Teljes vereség. Már reggel azt mondtam magamban, az az újfajta mód, ahogy karabélyaikat vállukra csatolják, nem hozhat semmi jót.

- Kivel beszéltél? Kitől hallottad a híreket? - kérdezte az őrnagy.

- Ó, több mint fél tucat dragonyostól, aki versenyt nyargal Hamilton felé. Ebben a versenyben egyik túltesz a másikon, elismerem. De hogy a csatát ki folytassa, nem érdekli őket.

- Sürgesse az előkészületeket, Harrison! - mondta az őrnagy erélyesen. - Szállíttassa be a lószert, és vágassa le az ökröket. Küldjön embereket a városkába, szedjenek össze annyi élelmiszert, amennyit csak lehet. Ne vesztegessen el egy percet sem. Mondd csak, Margaret - fordult Lady Bellendenhez -, nem lenne jó, ha te meg Edith Charnwoodba költöznének, amíg van rá lehetőség?

- Nem, sógor - felelte Lady Margaret sápadtan, de nyugodt határozottsággal. - Ha már a régi kastélyt meg kell védeni, itt várom be, mit hoz a sors. Életem során már kétszer menekültem el innen, s mire visszatértem, mindkét ízben elvesztettem azt, aki a legdrágább és a legderekabb volt. Így hát inkább itt maradok most, s ebben a házban fejezem be földi pályafutásomat.

- Ha mindent mérlegelünk, lehet, hogy ez a ház nyújtja a legnagyobb biztonságot neked is meg Edithnek is - vélte az őrnagy. - A whigek bizonyára fellázadnak mindenütt, innen Glasgow-ig, tehát bajos lenne odautaznod vagy Charnwoodban maradnod.

- Akkor hát maradunk - mondta Lady Margaret. - Neked pedig, kedves sógor, mint néhai uram legközelebbi vérrokonának, ezennel átadom ezt a pálcát, mely Tillietudlem várának birtoklását és kormányzását jelképezi, a bíráskodási joggal egyetemben. - E szavakkal az őrnagy kezébe adta az elhunyt Torwood gróf ereklyeként tisztelt aranygombos botját. - Felhatalmazlak arra, hogy ölj, pusztíts, rombolj, tipord el azokat, akik a vár ellen támadnak, éppen olyan joggal, mintha én tenném. S remélem, meg fogod védeni a házat, amelyet ő szent felsége is méltónak tartott arra, hogy...

- Elég, Margaret! - vágott a szavába az őrnagy. - Most nem érünk rá a királyról és reggelijéről beszélni.

Gyorsan elhagyta a szobát, és egy huszonöt éves fiatalember fürgeségével sietett a bástyára, hogy szemlét tartson helyőrsége fölött, és felügyeljen a vár védelméhez szükséges intézkedésekre.

Tillietudlem várának nagyon vastag falai és nagyon keskeny ablakai voltak, udvarát is rendkívül vastag fal vette körül. Csak egyik oldalán lehetett bejutni, ott pedig tornyok őrizték a bejáratot; a másik oldalon a fal egy szakadék peremén épült. Így aztán a vár szembenézhetett minden támadóval, hacsak nem rendelkezett nehéztüzérséggel.

A vár védőinek főképpen két dologtól kellett tartaniuk; az egyik az éhség volt, a másik: a várostrom létrákkal. Ami a tüzéséget illeti, a vár tetején még most is állt néhány ócska mozsár és kisebb ágyú, amelyeket egykori nevükön csatakigyónak, kerecsennek, sólyomnak és sólyomocskának emlegettek. Az őrnagy John Gudyill segítségével mindezeket a lövegeket rendbe hozatta és készenlébbe helyezte, s úgy állíttatta fel, hogy sakkban tartsák a szemközti domb gerincét átszelő utat, amelyen a lázadóknak közeledniük kell. Ugyanakkor kivágatott két-három fát, melynek koronája zavarta volna a tüzéség munkáját, ha sor kerülne rá. A

kivágott fák törzséből és más anyagokból barikádokat emeltetett a vár felé vezető, kanyargósan emelkedő út több pontján, gondosan ügyelve arra, hogy az egyik pontról lőni lehessen a másikat. Az udvar nagykapuját még erősebb barikádokkal zárta el, s csak a kisajtót hagyta nyitva közlekedésre. A legtöbb gondot a helyőrség csekély száma okozta. Mert a tisztartó minden erőfeszítése ellenére sem tudott kilenc embernél többet fegyverbe szólítani, önmagát s Gudyillt is beszámítva - a felkelők ügye annyival népszerűbb volt, mint a kormányé. Bellenden őrnagy és hű szolgája, Pike, a védőőrség létszámát tizenegyre emelte, s ezeknek is a fele öreg ember volt. Ki lehetett volna hozni a kerek tucatot, ha Lady Margaret beleegyezik abba, hogy Goose Gibbie is fegyvert fogjon. Gudyill elő is hozakodott a javaslattal, ám úrnője borzadályal emlékezett vissza a szerencsétlen lovas korábbi gyászos szereplésére, és kijelentette, hogy inkább essen el a vár, semhogy Gibbie-t is besorozzák a védőőrségbe. Bellenden őrnagy azonban így is - tizenegyedmagával - szilárdan eltökélte, hogy tartja a várat az utolsó emberig.

A védelem előkészületei meglehetősen ribillióval jártak, mint ahogy az lenni szokott. Asszonyok sikoltoztak, barmok bőgtek, kutyák ugattak, férfiak rohagáltak ide-oda, szüntelenül átkozódva és káromkodva, az ócska ágyúk előre- és hátragurítása megrázkódtatta a bástyákat, az udvar hangos volt a megbízásokkal elszárguló és visszaérkező küldöncök dobogásától; s a háborús készülétek dübörgése női siránkozással keveredett.

A bábeli lárma még a halottakat is felverte volna szunnyadásukból, nem csoda, hogy hamarosan felriasztotta Edith Bellendent is réveteg álmodozásából. Kiküldte Jennyt, nézze meg, mi az oka a nagy tumultusnak, mely szinte megrendítette a vár fundamentumát is. Ám Jenny, mihelyt belevetette magát az izgatott sürgés-forgás árába, annyi kérdezni- és meghallgatnivalót talált, hogy megfélemedezett úrnője aggódó lelkiállapotáról. Edithnek nem volt hírhozó galambja, akit kiküldhetett volna a hanyag holló nyomába. Így kénytelen volt személyesen kimerészkedni szobája Noé-bárkájából a kastély többi részét elöntő zűrzavar özönvizébe, hogy híreket szerezzen. Már első kérdésére hat hang válaszolt egyszerre, közölve, hogy Claverhouse valamennyi katonájával együtt elesett, és tízezer whig van útban a kastély megostromlására, élükön John Balfour of Burleyvel, a fiatal Milnwooddal és Cuddie Headriggel. A vezetők személyének ez a különös összeállítása is mutatta, hogy az egész csak mese, viszont a kastély udvarán tapasztalható nagy sürgés-forgás arra vallott, hogy a veszély valóban komoly.

- Hol van Lady Margaret? - volt Edith második kérdése.

- Magánkápolnájában - hangzott a válasz.

A várkápolnából nyílt az a kis kamra, ahol a jó öreg hölgy napjai nagyobb részét áhítatossággal töltötte, részint a püspöki egyház előírásait teljesítve, részint pedig elhunyt férje és gyermekei különféle évfordulóinak emlékére, végül pedig olyan országos vagy házi szerencsétlenség alkalmából, mely még a szokottnál is buzgóbb és ünnepélyesebb könyörgést tett szükségessé.

- És hol van Bellenden őrnagy úr? - kérdezte Edith rémulten.

- A várbástyán, kisasszonyka - hangzott a válasz -, éppen az ágyúkat igazgatja.

Így hát elindult a bástyák felé, mindenféle akadállyal küszködve. Végre megtalálta az öregurat természetes elemében, katonai dolgokkal foglalatoskodva, amint vezényelt, rendelkezett, lehordta, bátorította és tanítgatta embereit, s egy lelkiismeretes parancsnok ezernyi kötelességének igyekezett eleget tenni.

- Az isten szerelmére, bácsikám, mi történt?

- Hogy mi történt, kedvesem? - felelte az őrnagy hűvös nyugalommal, miközben pápaszemmel az orrán az egyik ágyú beállítását vizsgálta. - Így nem lesz jó! Emeld fel kissé a závarzatát, John Gudyill! Hogy mi történt? Hát tudod, drágám, Claverhouse seregét szétverték, és a whigek jönnek a nyakunkba, akár az özönvíz... ez az egész.

- Úristen! - kiáltott fel Edith, aki ebben a percben éppen a folyópartot követő országút felé pillantott. - Már itt is vannak! Ott jönnek, odaát!

- Hol? Merre? - hüledezett az öreg katona, és szemét kimeresztve, maga is megpillantotta az ösvényen közeledő lovascsapatot. - Ágyúhoz, fiaim, mindenki a helyére! - kiáltotta. - Megtizedeljük őket, istenemre, mihelyt felérnek a magaslatra! De nem... várjatok csak! Hisz ezek testőrök!

- Nem lehet, bácsikám, nem! - mondta Edith. - Nézd csak, milyen hanyagul lovagolnak és soraik hogy összekeverednek! Nem lehetnek azok a pompás katonák, akiktől reggel elbúcsúztunk!

- Ah, drága kislányom - felelte az őrnagy -, te még nem ismered a különbséget egy katona viselkedésében csata előtt és vereség után. Pedig ezek a testőrök! Látom a vörös-kék egyenruhát, meg a királyi zászlót is. Örülök, hogy legalább ezt visszahozták!

Véleménye csakhamar megerősítést nyert, amint a lovasok közelebb értek, majd megálltak az országúton, a vár alatt, míg parancsnokuk gyorsan felnyargalt a dombon, katonáit hátrahagyva, hogy kiszuszogják magukat és pihentessék lovaikat.

- Claverhouse az, egész biztos - mondta az őrnagy. - Örülök, hogy sikerült megmenekülnie, de híres fekete lova, úgy látszik, odaveszett. Szaladj, John Gudyill, értesítsd Lady Margaretet. Gondoskodj frissítőről is, és zabról a katonák lovainak. Mi meg menjünk elébe, Edith, a hallba. Attól tartok, nem fogunk szívderítő híreket hallani.

Huszdik fejezet

*Északnak vágat hanyagul,
de arcán a grimasz
jelzi, hogy benne csata dúl,
s a győztes mindig ugyanaz.*

Hardyknute

Grahame of Claverhouse ezredes a vár csarnokában összegyűlt családot ugyanazzal a derűs nyugalommal és udvariassággal köszöntötte, mint reggel, amikor modorával mindenkit meghódított. Még arra is volt gondja, hogy ruházatát lehetőleg rendbe hozza, s a csata nyomait arcáról és kezéről lemossa; így aztán, amikor megjelent a család színe előtt, külseje nem volt feldúltabb, mintha reggeli sétalovaglásból tért volna vissza.

- Fájjalom, Grahame ezredes - mondta a tisztos öreg hölgy, s arcán könnyek gördültek alá -, mélységesen fájjalom.

- Én is mélységesen fájjalom, kedves Lady Margaret - felelte Claverhouse -, hogy ez a szerencsétlenség távozásra kényszeríti önt. Veszélyes lenne itt maradnia Tillietudlemben, különösen, ha tekintetbe vesszük közismert királyhűségét és vendégszeretetét, mellyel a király csapatait legutóbb is fogadta. Én főképpen azért jöttem ide, hogy megkérjem Miss Bellendent és önt, fogadják el kíséretemet (ha ugyan nem tartanak méltatlannak erre egy szegény szökevényt) egyelőre Glasgow-ig, ahonnan aztán már biztonságosan folytathatja útját Edinburgh-ba vagy Dumbarton Castle-ba, ahogy éppen jönnek tartja.

- Hálásan köszönöm, Grahame ezredes - felelte Lady Margaret -, de sógorom, Bellenden őrnagy, magára vállalta a feladatot, hogy megvédi várunkat a lázadókkal szemben, s ha Isten mellettünk van, sohasem sikerül elűzniük Margaret Bellendent tűzhelyétől, amíg akad egy bátor férfi, aki védelmére siet.

- És Bellenden őrnagy vállalkozik rá? - kiáltott fel Claverhouse ezredes, és sötét szemében boldog öröm villant fel, amint az öreg katona felé fordult. - De hogy is kérdezhetek ilyet? Hisz ez csak következetes folytatása annak, amit világeletemben tett. Csupán az a kérdés, megvannak-e hozzá a megfelelő eszközei, őrnagy úr?

- Megvan minden, kivéve az embereket meg a felszerelést - felelte az őrnagy. - Mert ez a kettő, mitagadás, ugyancsak hiányos.

- Ami az embereket illeti - mondta az ezredes -, itt hagyok önnek tizenöt-húsz olyan fickót, aki az ördöggel szemben is megállja a helyét. Óriási dolog lenne, őrnagy úr, ha tartani tudná a várat egy hétig, mert akkorára minden bizonyosan megérkezik a felmentő sereg.

- Én meg feltétlenül kitartok ennyi ideig, ezredes úr - felelte az őrnagy -, huszonöt jó katonával és kellő mennyiségű lőszerrel, még akkor is, ha éhségünk csillapítására cipőtalpat kell rágnunk. De remélem, sikerül eleséget szereznem a környékről.

- Azonkívül én is bátorkodom egy kéréssel előállni, Grahame ezredes - mondta Lady Margaret. - Szeretném, ha Francis Stewart őrmester lenne a különítmény parancsnoka, amelyet helyőrségünk megerősítésére ön szíves volt felajánlani. Ez a megbízás talán megkönnyítené előléptetését, s bevallom, előkelő származása elfogulttá tesz az ő javára.

- Az őrmester hadakozása véget ért, asszonyom - felelte Grahame változatlan hangon. - Nincs már szüksége olyan előléptetésre, amely földi hatalmaktól függ.

- Bocsánat - mondta Bellenden őrnagy, s karon fogva az ezredest, elvezette a hölgyek köréből -, nekem is vannak barátaim, kiknek sorsa aggaszt. Attól tartok, más, komolyabb veszteségei is voltak, ezredes úr. Úgy látom, a zászló, melyet az ön unokaöccse tartott, most egy másik tiszttal kezében van.

- Igaza van, Bellenden őrnagy úr - felelte Claverhouse rendületlenül. - Unokaöcsém... nincs többé az élők sorában. Kötelessége teljesítése közben halt meg, hozzá méltó módon.

- Teremtő Atyám - kiáltott fel az őrnagy -, micsoda szerencsétlenség! Az a csinos, bátor, nemes lelkű ifjú!

- Igen, mindaz, amit ön mond róla, igaz - felelte Claverhouse. - Szegény Richard olyan volt számomra, mintha idősebb fiam volna... szemem fénye... birtokom leendő örököse. De hősi halált kellett halnia és én... én... Bellenden őrnagy - e szavaknál erősen megszorította az őrnagy kezét -, már csak azért élek, hogy halálát megbosszuljam.

- Ezredes úr - mondta a melegszívű öreg katona, könnyekkel a szemében -, örömmel látom, hogy ilyen bátran viseli el a nagy szerencsétlenséget.

- Nem vagyok önző ember - felelte Claverhouse -, akármit mond is rólam a világ. Nem vagyok önző sem a reményeimben, sem az aggodalmaimban, sem az örömeimben, sem a bánataimban. Nem magamért voltam szigorú vagy kapzsi, vagy nagyra törő. Mindig fejedelmem szolgálatát és hazám üdvét igyekeztem szem előtt tartani. Lehet, hogy a szigorúságot néha túlhajtottam, akár a kegyetlenségig is, de mindig csak a legjobbat akartam. S most a saját fájdalomnak sem engedek meg többet, mint amennyire másokét tekintetbe vettem.

- Bámulom lelkierejét és szilárdságát ilyen szerencsétlen körülmények között! - kiáltott fel az őrnagy.

- Bizony szerencsétlenség volt - felelte Claverhouse -, és ellenségeim a Tanácsban engem fognak hibáztatni érte; de megvetem vádaskodásaikat! Rágalmazni fognak uralkodóm előtt... majd meghazudtolom rágalmaikat! A közellenség ujjong majd futásom felett... de eljön az idő, amikor megmutatom nekik, hogy túl korán ujjongtak. Az ifjú, akit siratok, ott állt öröklendő vagyonom és egy kapzsi távoli rokonom között... hiszen tudja, házasságomat nem áldotta meg gyermekkel az Ég. Így hát ez az ifjú... de béke vele! A haza számára kisebb csapás, mint az önök barátjának, Evandale lordnak az elvesztése, aki nagyon bátran harcolt, s attól tartok, szintén elesett.

- Micsoda végzetes nap! - kiáltott fel az őrnagy. - Ez a hír már korábban a fülembbe jutott, de azután megcáfolták. S hozzátették, hogy a csata szerencsétlen kimenetelét a szegény ifjú lord hevessége idézte elő.

- Nem, őrnagy úr! - tiltakozott Grahame. - Viseljék a felelősséget azok a tisztek, akik életben maradtak, ha ugyan hiba terhel valakit; az elesettek sírját pedig makulátlan babér ékesítse. Meg kell azonban mondanom, nincs biztos értesülésem Lord Evandale haláláról. Lehet, hogy elesett, lehet, hogy fogságba került; attól félek, nincs más eshetőség. Amikor utoljára beszéltem vele, még kivágta magát a kavarodásból. Ez akkor történt, amikor az utóvéd maradékával, alig húsz emberrel, éppen el akartam hagyni a csatateret; az ezred többi részét akkor már csaknem szétszórták.

- Igen, de hamarosan újra összeverődtek - jegyezte meg az őrnagy, az ablakon át a drago-nyosokra pillantva, akik lovaikat abrakoltatták, s maguk is buzgón falatoztak odalenn a patak mellett.

- Az ám - felelte Claverhouse -, az én gazfickóim nem sok kedvet éreztek ahhoz, hogy dezertáljanak, vagy az első pánik után messzebbre is elcsavarogjanak. Nem nagy a barátság köztük és a környék parasztsága között, még udvariasságra sem számíthatnak. Tudják, mi vár rájuk bármelyik faluban, ahol áthaladhatnak, így hát a nyavalyásokat a félelem kergette vissza a zászló alá, annyira rettegnek a nyársaktól, rudaktól, vasvilláktól, még a seprűnyelektől is. No de beszéljünk inkább az ön terveiről és szükségleteiről, őrnagy úr, meg arról, hogyan tarthatjuk fenn a kapcsolatot egymással. Őszintén szólva, nem hiszem, hogy sokáig megvethetem a lábamat Glasgow-ban, még akkor sem, ha csatlakoztam Lord Rosshoz; hiszen ennek a fanatikus bandának véletlen és átmeneti sikere vihart kavart majd valamennyi nyugati tartományban.

Ezután megtárgyalta Bellenden őrnaggyal a vár védelmének módozatait, s megtervezték, hogyan maradhatnak kapcsolatban egymással, abban az esetben, ha általános felkelés tör ki, mint várható. Claverhouse megismételte ajánlkozását, hogy a hölgyeket biztos helyre kíséri; ám mindent mérlegelve, Bellenden őrnagy megint csak arra a következtetésre jutott, hogy biztonságukat Tillietudlemben sem fenyegeti nagyobb veszély.

Az ezredes ezután udvariasan elbúcsúzott Lady Margarettól és Miss Bellendentől, biztosítva őket arról, hogy ha kedve ellenére kénytelen is egyelőre magukra hagyni őket ilyen veszedelemes körülmények között, legfőbb gondja lesz, mihelyt ereje megengedi, hogy helyreállítsa lovagi és jó baráti becsületét, s számíthatnak rá, hogy hamarosan viszontlátják, vagy legalábbis hallanak felőle.

Lady Margaret szívét aggódó kételkedés töltötte el; alig tudott válaszolni erre a beszédre, mely egyébként teljes összhangban lett volna saját szokásos szavaival és érzelmeivel; beérte azzal, hogy búcsút mondott Claverhouse ezredesnek és megköszönte a segítséget, melyet megígért. Edith sóvárogva szeretne volna hallani, mit tud Henry Morton sorsáról, de nem talált ürügyet rá, hogy megkérdezze; csak abban reménykedett, hogy ez is szóba kerül a hosszas magánbeszélgetés folyamán, melyet nagybátyja az ezredessel folytatott. Ebben a tekintetben azonban csalódás érte; mert az öreg lovag olyan mélyen elmerült vállalt feladata ezernyi kötelességébe, hogy alig beszélt az ezredessel egyébről, mint katonai dolgokról, s minden valószínűség szerint még akkor is ilyen feledékenységet tanúsított volna, ha nem jó barátja fiának, hanem tulajdon édes gyermekének sorsa lebeg a bizonytalanság mérlegén.

Claverhouse most leereszkedett a folyóparti halmon, amelyen a vár épült, hogy csapatát újra elindítsa, Bellenden őrnagy pedig lekísérte, hogy átvegye tőle az osztagot, amelyet az ezredes a várban hátrahagyani szándékozott.

- Itt hagyom önnek Inglis - mondta Claverhouse -, mert jelenlegi helyzetemben egyetlen tisztemet sem nélkülözhetem; így is nehezünkre esik, hogy embereinket együttes erőfeszítéssel összetartsuk. De ha a hiányzó tisztek közül egyik-másik még előkerül, felhatalmazom önt arra, hogy ezeket visszatartsa; jó lenne, mert legényeim nem ismernek más tekintélyt és nem lesz könnyű őket kordában tartani.

Csapata közben felsorakozott. Az ezredes név szerint előszólított közülük tizenhat embert, és ezeket Inglis káplár parancsnoksága alá helyezte, akit ott nyomban őrmesterré léptetett elő.

- Jól figyeljete, urak - fejezte be buzdító beszédét -, egy lady házának megvédésére hagylak itt benneteket, a ház úrnője sógorának, Bellenden őrnagynak, a király hűséges szolgájának parancsnoksága alatt. Vigyázzatok, hogy bátran, józanul, fegyelmezetten és engedelmesen viselkedjete, akkor mindnyájatoknak csinos jutalom üti a markát, mihelyt a vár felmentésére visszajövök. Ám lázadás, gyávaság, szolgálati hanyagság esetében, vagy ha a legcsekélyebb vétséget követitek el a család ellen, a tábori csendőrbíró kezére adlak, és kötél vár rátok.

Tudjátok, hogy minden körülmények között ura vagyok a szavamnak, akár jutalmat ígérek, akár büntetést.

Ujját csákójához érintve, elkészönt tőlük, és szívélyesen kezét szorított Bellenden őrnaggyal.

- Bátor szívű öreg barátom, isten vele! - mondta. - Sok szerencsét és jobb időket mindkettőnknek!

Allan őrnagy a parancsnoksága alá tartozó lovasokat óriási erőfeszítéssel megint tűrhetően rendbe szedte; ha egykori ragyogásuk meg is kopott, s arany paszományaik bemocskolódtak, már sokkal fegyelmezettebb és katonásabb képet mutattak, amikor (immár másodízben) ki-lovagoltak Tillietudlem kapuján, mint röviddel ezelőtt, amikor vereségük után a vár elé értek.

Bellenden őrnagy, most már saját erejére utaltan, lovas járőröket küldött ki, részint készletekért, különösen eleségért, részint meg azért, hogy az ellenség mozdulatairól értesülést szerezzenek. Valamennyi hír arra mutatott, hogy a felkelők ezt az éjszakát a csatamezőn készülnek eltölteni. Ám ők is kiküldték előőrseiket és járőreiket készletek gyűjtésére; s nagy gondba meg zavarba esett az, aki egymásnak ellentmondó parancsokat kapott: először felszólították, hogy küldje el készletét Tillietudlem várának élelmezésére, aztán meg lelkére kötötték, hogy küldeményével az igazi hit istenes bajnokait támogassa, akik fegyvert ragadtak a Covenantban rögzített reformáció érdekében, s jelenleg Drumclogban, Loudon-hill közelében táboroznak. Mindegyik felszólítás azzal a fenyegetéssel végződött, hogy a süket fülüket tüzeltel-vassal fogják jobb belátásra bírni; mivel egyik párt sem bízhatott meg annyira a felszólítottak hűségében vagy buzgóságában, hogy azt remélhette volna: szép szóra is kiűritik kamrájukat. Így aztán a szegény emberek azt sem tudták, kire hallgassanak; az igazat megvallva, sokan mindkét pártnak igyekeztek a kedvében járni.

- Ezek a kényes idők a legokosabb embert is megbolondítják - mondta Niel Blane, a Howffkocsma körültekintő gazdája -, de én megőriztem a nyugalmamat. Mondd csak, Jenny, mennyi liszt van aládában?

- Négy véka zabliszt, két véka rozs és két véka árpa - felelte Jenny.

- Jól van, kislányom - bólintott Niel Blane nagyot sóhajtva. - Akkor Bauldy hajtson el Drumclogba, a táborba, a rozssal meg az árpával. Hűséges whig ökelme, nemhiába volt az öreg mama bérese. A kevert lisztből készült lepény jót tesz majd a mocsárlakók gyomrának! Mondja meg nekik, hogy egy maroknyi lisztünk se maradt, mind odaadtuk az utolsó cseppig. Vagy ha röstell hazudni (ami nem valószínű, hisz a ház javáról van szó), akkor várjon, amíg Duncan Glen, a részeges vén katona, el nem vitte a zablisztet Tillietudlembe, a méltóságos asszonynak meg az őrnagy úrnak szóló alázatos üdvözléssel együtt; s azt se felejtse el megmondani, hogy ez az utolsó lisztünk; annyi se maradt a házban, hogy egy tál levest főzzünk, érted? S ha Duncan jól intézi a dolgát, olyan kupa whiskyt kap tőlem, hogy a nyála is kicsordul gyönyörűségében!

- És mit eszünk mi, édesapa, ha mindent kikapartunk a ládából meg a kamrából, és odaadtuk nekik? - kérdezte Jenny.

- Mi bizony kénytelenek leszünk ráfanyalodni kis ideig a búzalisztre - felelte Niel bánatos hangon. - Nem olyan rossz táplálék a', ha nem is olyan kellemes és vidító egy skót ember gyomrának, mint a durva zabliszt. Az angolok többnyire búzaliszten élnek, a fene a gyomrukát! De hát, istenem, a pudingbélűek nem tudják, mi a jó.

Míg a békés és óvatos természetűek, mint Niel Blane, azon igyekeztek, hogy jóba legyenek mindkét párttal, a bátrabbak, akikben erősebben buzgott a közösségi szellem (vagy a pártszellem), mindkét oldalon fegyvert ragadtak. A király híveinek száma nem volt nagy az

országban, de vagyonuk és befolyásuk következtében nagy tekintélynek örvendhettek; leginkább földbirtokosok voltak, régi családok sarjai, akik testvéreikkel, unokatestvéreikkel, kilenc nemzedék óta a családhoz tartozó cselédekkel együtt, afféle polgárőrséget alkottak; ez elég erős volt ahhoz, hogy megvédje tornyos portáikat a felkelők kisebb különítményeivel szemben; ellenálltak élelemrekviráló követeléseiknek, sőt azokat a készleteket is elfogták, amelyeket mások küldtek a presbiteriánusok táborába. A hír, hogy Tillietudlem vára nem adja meg magát a rebelliseknek, megnövelte ezeknek a feudális önkénteseknek a bátorságát, és nagy segítséget jelentett nekik, hiszen komoly erődnek tekintették, ahová maguk is visszavonulhatnak abban az esetben, ha a külön-külön vívott háború, melyre vállalkoztak, nem folytatható tovább.

Másrésről viszont a városok, falvak, tanyak és kisbirtokok számos újoncot állítottak a presbiteriánusok ügyének támogatására. Hiszen ezek az emberek szenvedtek legtöbbet az elnyomás időszakában. Lelkük háborgott, elkeseredésük nem ismert határt, a különféle zsarolások és kegyetlenségek, amelyeket kénytelenek voltak eltűrni, kétségbeesésbe kergették őket. Ámbár távolról sem voltak egységesek, sem a félelmetes felkelés céljait illetően, sem a cél elérésére alkalmas módok és eszközök tekintetében, legtöbbjük olyan kapunak tekintette a lázadást, melyet a Gondviselés nyitott meg számukra, hogy visszanyerjék lelkiismereti szabadságukat, melytől oly sokáig meg voltak fosztva, s lerázzák magukról a zsarnokságot, mely béklyóba szorította testüket és lelküket egyaránt. Így aztán ezek közül sokan ragadtak fegyvert, s annak a kornak meg a pártnak jelszava szerint, összekötötték sorsukat a loudonhilli csata győzteseivel.

Huszonegyedik fejezet

Ananias.

*Az ember nem tetszik nekem. Pogány,
És Kánaán nyelvét beszéli pergőn.*

Tribulation.

*Várd meg míg szólít, és jobbkedve lesz.
Kár volt fölverned szendergésiből.*

The Alchemist

Térjünk vissza Henry Mortonhoz, akit a csatatéren láttunk utoljára. Az egyik őrtűz mellett ült és élelmiszeradagját fogyasztotta, amit a felkelő hadsereg katonái közt kiosztottak. Henry mély töprengésbe merült; azon törte fejét, milyen utat kövessen ezután. Ekkor hirtelen Burley lépett hozzá, a fiatal lelkész kíséretében, kinek buzdító beszéde a csata után olyan nagy hatást tett hallgatóira.

- Henry Morton - szólak meg Burley hirtelen -, a Covenant seregének Tanácsa, bízva abban, hogy Silas Morton fia sohasem lehet lagymatag laodiceánus, vagy közömbös Gallio, a mai nagy napon kinevezett téged hadereje kapitányává, s felruházott szavazati joggal, hogy a tanácsulésen szavazhassál, és mindazokkal a jogokkal, amelyek egy keresztény hadsereg parancsnokát megilletik.

- Mr. Balfour - felelte Morton habozás nélkül -, megértem a bizalom e jelének kitüntető voltát, és egészen természetes, hogy átérezve hazám sérelmeit és azokat, amelyek saját személyemet érték, szívvel-lélekkel kész vagyok kardot fogni az emberi jogok és a lelkiismereti szabadság védelmére. De őszintén kimondom, jobban meg kell ismernem felkelésük alapelveit, mielőtt a parancsnoki tisztet elfogadnám.

- Az elvek felől nem lehet semmi kételyed - felelte Burley -, hiszen eleget hangoztattuk, mit követelünk: az egyház és az állam reformációját, a korhadt szentély újjáépítését, a szétszórt szentek összegyűjtését, és a bűn elpusztítását.

- Be kell vallanom, Mr. Balfour - mondta Morton -, hogy az efféle szólamok, melyek, mint látom, másokra hatalmas hatást gyakorolnak, engem nem tudnak megindítani. Szükségesnek tartom, hogy ezzel tisztában legyen, mielőtt további tárgyalásokba bocsátkoznánk. - Itt a fiatal lelkész mélyet sóhajtott. - Szavaim lehangozzák önt - folytatta Morton -, de talán csak azért, mert nincs türelme végig meghallgatni. A Bibliát éppen úgy tiszteltem, mint ön vagy bármely más keresztény. Lapjait abban az alázatos reményben forgatom, hogy útbaigazítást adnak életmódom szabályai és az üdvösség törvényei felől. De ezt inkább a Biblia általános tartalmának tanulmányozásában és a minden lapját egyformán átható szellemben vélem megtalálni, mintsem az összefüggő szövegből önkényesen kiszakított részeiben, vagy egyes mondatainak felhasználásában, ha olyan körülményekre és eseményekre alkalmazzák, melyekhez vajmi kevés közül lehet.

A fiatal lelkész megrökönyödve nézett rá. Morton kijelentése szemmel láthatólag megbotránkoztatva, és már kinyitotta száját tiltakozásra.

- Csitt, Ephraim! - mondta Burley. - Láthatod, hogy pólyás csecsemővel van dolgunk. Ide hallgass, Morton. Megpróbálok veled a földi logika világi nyelvén beszélni, mely egyetlen pislákoló mécsesed, vak vezető és irányító. Mi az a cél, melyért szívesen fognál fegyvert? Nem az, hogy szabad parlament vigye végbe az egyház és az állam reformját, s olyan

törvényeket hozzon, amelyek ezentúl megakadályozzák a kormányt és a végrehajtó hatalmat abban, hogy vért ontson, embereket börtönbe vessen és kínozzon, s gonosz kénye-kedve szerint az emberek lelkiismeretén tiporjon?

- A leghatározottabban kijelentem - felelte Morton -, hogy ezeket jogos hadicéloknek tekintem, s utolsó csepp véremig kész vagyok küzdeni értük.

- Igen ám - mondta Macbriar -, de ön ezeket a dolgokat túlságosan lazán értelmezi. Az én lelkiismeretem nem engedi meg az isteni harag okait elkendőzni.

- Nyugalom, Ephraim Macbriar! - vágott a szavába Burley megint.

- Nem maradok nyugton! - mondta az ifjú. - Hát nem Mesterem küldött engem, hogy ügyében szót emeljek? Hát nem az Ő tekintélyének puhány és erasziánus ócsárlása, nem az Ő hatalmának bitorlása, nem az Ő szent nevének megtagadása az, ha akár a királyt, akár a Parlamentet tesszük a helyébe, mint házának Mesterét és Kormányzóját, a szent Frigy házasságtörő hitvesét?

Burley félrevonta.

- Jól beszélsz - mondta neki -, de nem okosan. Saját füleddel hallottad ma éjjel a Tanácsban, hány töredékre szakadt ez a csekély maradék, milyen meghasonlás veszélyezteteti egységét! Most újabb elkülönülés falait akarod emelni? Oltatlan mésszel habarcsolt falat, melyet minden alattomos róka könnyűszerrel áttörhet?

- Tudom, hogy te hűséges, becsületes és buzgó vagy, akár az emberölésig is! - felelte a fiatal lelkész. - De, hidd el, ez a világi ügyeskedés, ez az ideiglenes megalkuvás a bűnnel és gyengeséggel, magában véve is eretnecség! S attól félek, Isten nem fogja elismerni, hogy az Ő dicsőségét tartjuk szem előtt, ha földi ravaszkodással és világi fegyverekkel küzdünk érette. A szent célt csak szent eszközökkel lehet elérni.

- Én meg azt mondom neked - felelte Balfour -, hogy buzgóságod túlságosan merev álláspontra kényszerít. Egyelőre szükségünk van a laodiceánusok és erasziánusok segítségére is. Egy darabig el kell túrnunk őket a Tanács kebelében; Zerniah fiai még túlságosan erősek, hogy lebírnak őket.

- Én meg azt mondom neked, hogy nem! - vitatta Macbriar. - Isten véghez tudja vinni felszabadításunkat kevés emberrel éppúgy, mint a sokasággal. Ha a hűségesek seregét Pentland dombjain szétverték, ez csak méltó büntetése volt annak, hogy elismerték ama zsarnok elnyomó, Charles Stuart világi érdekeit.

- Jól van - mondta Balfour -, te ismered az üdvös határozatot, melyet a Tanács elfogadott: hogy olyan átfogó nyilatkozatot tesz közzé, mely kielégíti valamennyi honfitársunk érzékeny lelkiismeretét, mindazokét, akik jelenlegi elnyomóink jármát nyögik. Térj vissza a Tanácsba, ha akarod, s bírd rá őket, hogy vonják vissza ezt a nyilatkozatot és adjanak ki helyette egy másikat, amely szigorúbb ennél. De itt most ne akadályozd, hogy megnyerjem ezt az ifjút, kiért egész lelkem eped, hiszen pusztá nevé elegendő ahhoz, hogy százakat és ezreket hívjon zászlónk alá.

- Tégy, amit akarsz - mondta Macbriar -, de én nem segítek neked ezt az ifjút megtéveszteni, és életét veszélybe sodorni, hacsak nem úgy, hogy elnyerje az Ég örök jutalmát.

A sokkal körmönfontabb Balfour eltuszkolta a türelmetlen lelkészt, azután újból hozzálátott Morton meggyőzésének.

Nem akarjuk az olvasót az érvek részleteivel terhelni, melyekkel Burley megpróbálta rávenni Mortont, hogy a felkelőkhöz csatlakozzék. A dolgok megértésére inkább röviden felvázoljuk Burley életútját és az okokat, melyek arra indították, hogy ilyen kitartóan igyekezzék a fiatal Mortont a felkelők ügyének megnyerni.

John Balfour of Kinloch, avagy Burley (mert e szomorú kor történelmi dokumentumai mindkét néven emlegetik), jó családból származó és némi vagyonnal rendelkező úriember volt Fife megyében, s kora ifjúsága óta katonáskodott. Fiatalabb éveiben zabolátlan életmódot folytató, de csakhamar hátat fordított minden kicsapongásnak és a legszigorúbb kálvinista tanokat kezdte követni. Ám sajnálatos módon, csak korhely szokásait és mértéktelenségét tudta legyőzni, míg sötét komorsága és vakmerő szelleme még jobban elhatalmasodott rajta. Vallásos meggyőződése ellenére sem tudott a bosszúállás és nagyravágyás bűnétől szabadulni. Terveiben merész, végrehajtásukban heves és meggondolatlan volt. A legszélsőségesebb szektához tartozott, de arra törekedett, hogy az egész presbiteriánus mozgalom vezére legyen.

Hogy whig körökben kimagasló szerephez jusson, tevékeny részt vett minden összejövetelükön, s ha fegyvert ragadtak, nemegyszer a lázadók élére állt, és megverte a szétszórásukra kiküldött csapatokat. Végül féktelen lelkesedése kielérésére, de magánbosszúja kielégítésére is, vezető szerepet vállalt abban a csoportban, mely meggyilkolta Skócia hercegprímását, a presbiteriánusok szenvedéseinek legfőbb okozóját. A kormány kegyetlen intézkedésekkel állt bosszút nemcsak a tett elkövetőin, hanem vallásuk minden hívéin és követőjén is. A korábbi szenvedések pohara kicsordult, s az üldözöttek nem láttak már szabadulásukra más reményt, mint a fegyver erejét. Ez robbantotta ki a felkelést, mely, mint láttuk, a loudon-hilli véres ütközettel és Claverhouse vereségével kezdődött.

Burleynek nagy része volt a győzelem kivívásában, de még távolról sem érte el azt a csúcsot, amelyet nagyravágyásában célul tűzött ki. Ennek oka részben az volt, hogy a felkelők különböző nézeteket vallottak Sharpe érsek meggyilkolása felől. A leghevesebbek köztük fenntartás nélkül helyeselték a tettet, s igazságos ítéletnek tekintették, melyet Isten közvetlen sugallatára hajtottak végre az igazi egyház legfőbb ellenségén. Ám a presbiteriánusok többsége megtagadta ezt a fölötte bűnös és büntetendő cselekményt, noha elismerték, hogy sorsát az érsek teljesen megérdemelte. A felkelők közt nézeteltérés mutatkozott még egy fontos kérdésben, melyre már korábban céloztunk. A legforróbb fejű, túlzó fanatikusok elítélték, és az egyház jogainak kishitű elárulásaként fogták fel a „megtűrt” lelkészek és gyülekezetek viselkedését; ezek ugyanis beérték azzal, hogy egyáltalán gyakorolhatják vallásukat valami módon, akár az uralkodó kormány kegyes engedélyével is. A túlzók azt mondták, hogy ez teljes erasztianizmus, Isten egyházának alávetése egy világi kormány szabályainak, tehát csak egy fokkal jobb a prelátusi vagy pápista tévelygésnél. A mérsékelt csoport ebben a kérdésben is másképp gondolkozott. Hajlandók voltak elismerni a király jogát a trónra, és világi ügyekben parancsait teljesíteni, amíg tiszteli alattvalói szabadságát, és nem kerül ellentétbe az ország törvényeivel. Ám a legvadabb szekta (melynek tagjait vezérük, Richard Cameron után cameronistáknak nevezték), odáig ment, hogy megtagadta az uralkodó királyt és minden egyes utódját, aki nem ismeri el a Covenantot és az Ünnepeles Frigyet. Az egyenetlenség magvait tehát bőségesen meg lehetett találni e balvégzetű párt soraiban, s Balfour, aki rajongása és vérmérséklete következtében, mint láttuk, a legszélsőségesebb tanokhoz vonzódott, most belátta, hogy a közös ügy bukásához vezet, ha kritikus időkben, amikor az egység mindennél fontosabb, a csoportok a maguk külön útjain haladnak. Ezért helytelenítette, mint az imént láttuk, Macbriar őszinte, becsületes, tüzes buzgalmát, s mindent elkövetett, hogy megnyerje a presbiteriánusok mérsékeltbb szárnyának támogatását a kormány mielőbbi megdöntésére, abban a reményben, hogy azután ő szabhatja meg, mit tegyenek a helyébe.

Éppen ezért különösen fontosnak tartotta, hogy Henry Morton a felkelőkhöz csatlakozzék. Morton apjának emléke általános tiszteletben és megbecsülésben részesült a presbiteriánusok között; s mivel a tekintélyesebb emberek soraiból csak kevesen csatlakoztak a felkelőkhöz, a fiatal Mortont származása és várható jövője szinte kijelölte arra, hogy vezetőnek válasszák. S mivel régi bajtársának a fia volt, Burley arra számított, hogy a fiatal Morton révén bizonyos befolyásra tehet szert a sereg liberálisabb részében, sőt: végül talán annyira megkedvelteti magát velük, hogy főparancsnoknak választják meg - ez volt az a polc, melyre törekedett. Ennélfogva be sem várta, hogy bárki más megpendítse a témát, hanem ékes szavakkal magasztalta a Tanácsban Morton jellemét és képességeit; s könnyűszerrel elérte, hogy kapitányi rangra emeljék, ami igen tövises pozíció volt ebben az egyenetlenkedő, fegyelmezetlen seregben.

Balfour - mihelyt sikerült kevésbé óvatos és megalkuvást nem ismerő társát, Macbriart eltávolítania - ravasz érvekkel igyekezett rávenni Mortont, hogy fogadja el ezt a veszélyes előléptetést. Úgy tett, mintha nem tagadná és nem is titkolná, hogy az egyházi kormányzatról vallott felfogása kissé eltér a fiatal lelkész meggyőződésétől, ki az imént magukra hagyta őket; azonban, tette hozzá, amikor a nemzet ilyen kétségbeejtő válságban vergődik, kisebb véleménykülönbségek nem akadályozhatják meg, hogy mindazok, akik általában elnyomott hazájuk javát akarják, kardot ne rántsanak érette. A civódás számos oka - fejtegette -, például magának a vallási türelemnek a kérdése, olyan körülményekből fakadt, melyek maguktól megszűnnek, mihelyt az ország felszabadítására irányuló erőfeszítésüket siker koronázza. Ebben az esetben a győztes presbiteriánus egyház már nem kénytelen a kormánnyal ilyen kompromisszumot kötni; s így a megtúrt vallás fogalmának eltörlésével tüstént tárgytalanná válik minden vita, mely annak törvényességét firtatja. Balfour sűrűn és nyomatékosan hangoztatta, hogy feltétlenül ki kell használni a válságos helyzet előnyös oldalát; hogy minden bizonnal számítani lehet az egész nyugati országrész csatlakozására; s hogy milyen súlyos bűn terheli azokat, akik látják az ország szomorú állapotát és az egyre véresebb zsarnokság túlkapásait, mégis, félelemből vagy közömbösségből, távol tartják magukat az igaz ügy megsegítésétől.

Mortonnak nem volt szüksége ezekre az érvekre, hogy bármiféle felkeléshez csatlakozzék, ha úgy látja, megvalósítható reményt nyújt az ország felszabadítására. Ám ami a mostani próbálkozást illeti, attól félt, nem támogatják elegendően ahhoz, hogy sikerre lehessen számítani; s úgy érezte, a felkelők szelleme sem megfelelő, hiányzik belőlük az a bölcsesség és liberalizmus, mely alkalmas lett volna az elérhető eredmények megszilárdítására. Mégis, ha a sérelmekre gondolt, amelyek saját személyét érték és amelyeket honfitársai elszenvedtek, amint napról napra látta - s ha már amúgy is kényes és veszedelmes helyzetére gondolt, melyben nem sok jót várhatott a hatóságoktól -, mindezt mérlegelve, arra a következtetésre jutott, hogy azokhoz a presbiteriánusokhoz kell csatlakoznia, akik már fegyvert ragadtak.

De ha közölte is Burleyvel, hogy elfogadja kapitányi rangját és kinevezését a haditanácsba, nem hallgatta el kikötéseit.

- Hajlandó vagyok - mondta - hazám felszabadítása érdekében megtenni mindent, ami csekély erőmtől telik. De ne értsen félre. A legnagyobb mértékben helytelenítem azt a tettet, amely ezt a felkelést megindította. És semmiféle érv nem tarthat a felkelők táborában, ha olyan eszközökkel folytatják, ahogy elkezdték.

Burley arcába szökött a vér; sötét homloka vörösen lángolt, lobogott.

- Te James Sharpe halálára gondolsz? - kérdezte fojtott hangon, erőlködve, hogy érzelmeit el ne árulja.

- Őszintén szólva, arra - felelte Morton.

- Azt képzeled talán - mondta Burley -, hogy a Mindenható a nehéz időkben nem talál eszközt az elnyomók ellen, egyháza felszabadítására? A te nézeted szerint nem elegendő, ha a bűnös ezerszeresen megérdemelte büntetését, mely üdvös hatású, és példájával gondolkodóba ejti a hasonló gonosztevőket? Vajon a büntetés csak akkor igazságos, ha taláros bírák mondják ki annak rendje és módja szerint, s a hóhér hajtja végre? S nem mindegy-e, vajon vérpadon vagy a mocsárban kerül rá a sor? S ha a törvényes bírák gyávaságból, vagy mert egy húron pendülnek a gonosztevőkkel, szabad kezet adnak nekik, hogy zavartalanul garázdálkodjanak az országban, sőt magas hivatalukban maguk is segítenek ártatlan vért ontani, s talárjuk a szentek véréből piros, akkor nem dicséret illeti a bátrakat, akik magánszemélyként kardot rántanak a közösség érdekében?

- Nem kívánok erről az egyéni akcióról vitába bocsátkozni - felelte Morton -, csak azt akarom, hogy felfogással tisztában legyen. Éppen ezért ismételten hangsúlyozom, hogy érvelése nem nyugtat meg. Ha a Mindenható kiszámíthatatlan akaratában úgy dönt, hogy egy véres kezű ember, megérdemelt módon, saját vérebe fulladjon, ez még nem menti fel azokat, akik minden törvényes felhatalmazás nélkül hóhérmunkára vállalkoznak, és az isteni bosszú végrehajtóinak merik nevezni magukat.

- Hát nem azok vagyunk? - kiáltott fel Burley a szenvedélyes meggyőződés hangján. - Hát nem volt a kötelességünk, s nem a kötelessége mindenkinek, aki szívén viseli a Covenant és a Skót Egyház sorsát, levágni Júdást, aki eladta Isten ügyét évi ötv ezer ezüstért? Ha az országúton találkozunk vele, amint lejött Londonból, s kardot rántunk ellene, akkor is csak azt tettük volna, ami a kötelessége mindenkinek, aki hű a hitéhez és az Égben számon tartott esküjéhez! Hogy kivégezhettük, nem bizonyítja-e felhatalmazásunkat? Nem az Úr adta kezünkbe, amikor más személyre leselkedtünk, az üldözés egy alantasabb eszközére? Nem imádkoztunk-e, mielőtt eldöntöttük, miképpen cselekedjünk, s nem az Úr sugallta-e, mintha egy gyémánt hegyével írta volna szívünkbe: „Torkon kell ragadni és életét kioltani!” Nem tartott-e a tragédia teljes félóráig, míg minden elintéződött; nyílt terepen, katonai őrzéskor közvetlen közelében, s mégis, ki zavarta meg a szent munkát? Még egy kutya se ugatott utánunk, mialatt üldözőbe vettük, elfogtuk, megöltük és szétszéledtünk! Ki állíthatja azt, ki merészeli állítani, hogy a mi kezünk illetéktelen műve volt, s nem egy hatalmasabb kéz cselekedett általunk?

- Ne áltassa magát, Mr. Balfour - mondta Morton. - A szerencsés megmenekülés a tett után nem bizonyít semmit; a véletlen körülmények gyakran kedveznek a legocsmányabb bűnök elkövetőinek is. De nem az én feladatomban ön felett ítélni. Nem felejttem el, milyen módon kezdődött el Skócia módszeres felszabadítása, véres tettel, melyre nincs mentség, amikor Robert Bruce megölte Cumminget. S ha el is ítélem ezt a tettet, nem tehetek egyebet, megengedem, hogy lehetnek indokai, amelyek igazolják az ön szemében, ha nem is az enyémben vagy más ember szemében, aki józanul gondolkozik. Mindezt csak azért említem, mert szeretném, ha megértené: én egy olyan ügyszakos vagyok, amelyet nyílt háborúban akarnak diadalra vinni, rendes hadviseléssel, a civilizált világ szabályai szerint anélkül, hogy helyeselném azt az erőszakos tettet, amely ennek a harcnak a kiindulópontja volt.

Balfour ajkára harapott, és csak nehezen tudta magába fojtani az indulatos választ. Csalódással látta, hogy ifjú fegyvertársa elvi kérdésekben hajthatatlan, s éles ítélőképességéről tesz tanúságot. Ez kevés reményt nyújtott arra, hogy olyan befolyást gyakorolhasson rá, mint gondolta. Rövid hallgatás után azonban erőt vett magán, és hűvös hangon felelte:

- Viselkedésem nyitott könyv, melybe emberek és angyalok bepillanthatnak. Amit tettem, nem valami titkos zugban történt, fegyverrel a kezemben állok itt, hogy bevalljam bárhol és bárkinek, ha felelősségre akarnak vonni, nem bánom, akár a Tanácsban, akár a csatatéren, akár a vesztőhelyen, akár az Utolsó Ítélet napján. Nem kívánom folytatni a vitát valakivel, kinek szeméről még nem hullt le a hályog. De ha hú testvér módjára sorsközösséget akarsz vállalni velünk, gyere velem a Tanácsba, melynek ülése még tart. Ott megbeszéljük a sereg előnyomulását és győzelmünk kiaknázásának módozatait.

Morton felállt és szótlanul követte. Nem volt elragadtatva társától, s azzal nyugtatta meg magát, hogy az ügy, melyet felkarolt, lényegében igazságos még akkor is, ha híveinek indítékait és cselekedeteit nem lehet mindig és mindenben helyeselni.

Huszonkettedik fejezet

*Nézelek, hány sátor leng üresen
A síkságon - megannyi lenge párt.*

Shakespeare: Troilus és Cressida
I. felv. 3. szín
Szabó Lőrinc fordítása

A domb horpadásában, körülbelül negyed mérföldnyire a lezajlott csata színterétől, pásztor-kunyhó állt - nyomorúságos viskó, de az egyetlen fedett és zárt hely a közeli környéken. A presbiteriánus sereg vezetői ezt a viskót választották ki tanácsházul. Burley ide vezette Mortont, aki, amint közelebb ért, csodálkozva figyelt fel a sokféle zűrzavaros hangra, mely a viskóból kihallatszott. Azt hitte volna, hogy egy tanácskozáson, mely ilyen döntő pillanatban fontos kérdéseket tárgyal, aggodalmas, komoly nyugalom uralkodik; ám ez a vad láрма és zshivajgás, mely új szövetségesük fülét megütötte, nem sok jót ígért a jövőt illetően. Mikor közelebb ért, látták, hogy az ajtó tárva-nyitva áll; falusi emberek tolongtak ott fegyelmeztelenül - olyanok, akik nem voltak tagjai a Tanácsnak, de minden teketória nélkül betolakodtak, hogy meghallgassák a vitát, mely olyan közlőre érintette őket. Burley, kinek komor és szigorú természete bizonyos mértékben még ezekre a rakoncátlan emberekre is hatással volt, intó és fenyegető szavakkal, s erélyes mozdulatokkal arra kényszerítette őket, hogy húzódjanak vissza a bejáratról. Ezután bevezette Mortont a kunyhóba, és becsukta maga után az ajtót, gátat vetve az arcátlan kíváncsiságnak. Morton kevésbé izgalmas körülmények között talán mulatságosnak találta volna a különös jelenetet, melynek szem- és fültanúja volt.

A sötét, rozoga kunyhót a tűzhelyre vetett rözse lángja világította meg. A füst, nem találva rendes kivezető utat, a kunyhóban kavargott, s az egybegyűlt tanácsstagok feje fölött felhős mennyezetként lebegett, s a helyiség olyan homályos volt, akár a jelenlevők teológiai elméletei. Ezen a fátyolon, mint csillagok a ködben, tört át néhány pislogó gyertya bágyatag fénye; nem is gyertyák voltak, hanem faggyúba mártott kákaszárak (a viskó szegény gazdájának világítóeszközei), amelyeket nedves agyagcsomókkal ragasztottak a falra. A gyenge fényből arcok bontakoztak ki bizonytalanul; büszke, átszellemült arcok és olyanok, melyeket a szenvedélyes lelkesedés tett komorrá; voltak ott aggódó, réveteg, tétovázó arcok is, embereké, akik úgy érezték, elhamarkodottan keveredtek egy olyan ügybe, melyet nincs elég bátorságuk végigvinni, viszont szégyellnék abbahagyni. Valóban bizonytalan társaság volt, és csöppet sem egységes. A legerélyesebbek azok voltak, akik Burleyvel együtt részt vettek a hercegek megölésében; néhányuknak sikerült Loudon-hillbe eljutniuk, s csatlakoztak azokhoz, akiket hasonló lankadatlan, megalkuvást nem ismerő buzgóság hevített, vagy valami kétségbeesett, megbocsáthatatlan vétket követtek el a kormány ellen.

És velük voltak lelkészeik is, akik elutasították a kormány türelmi rendeletét, s inkább a vadon pusztaságban gyűjtötték maguk köré híveiket, semhogy emberi kéz építette templomban imádják istenüket, ha ezt csak olyan áron tehetnék volna, hogy elismerjék a világi hatalmaságok beavatkozási jogát az Egyház ügyeibe. A Tanács tagjainak egy másik csoportja kisbirtokosokból és tehetősebb farmerekből tevődött össze, akiket a túrheterlen elnyomás kergetett a fegyveres felkelők soraiba. Ők is magukkal hozták lelkészeiket, akik éltek a türelmi jog lehetőségeivel, s most ellenezték hevesebb hittestvéreik javaslatát, mely a türelmi jogra vonatkozó utasításokat és rendeleteket bűnösnek és törvénytelennek akarta nyilvánítani. Ezt a kényes kérdést eleinte kerülték, s hallgattak róla a készülő kiáltvány első megfogalmazásánál is, mellyel tájékoztatni akarták a közvéleményt fegyveres megmozdulásuk okairól. Ám

Balfour távolléte alatt a kérdést megint felkavarták, s visszatérésekor bosszúsággal tapasztalta, hogy a két párt nagy garral hajba kapott fölötte. Macbriar, Kettledrummle és a pusztai vándorok többi prédikátora viharos hangon vitatkozott Peter Poundtexttel, a milnwoodi „megtúrt” egyházközség lelkészével, aki, úgy látszik, mégis kardot kötött a derekára, de mielőtt a presbiteriánusok jó ügyéért harcba szállt volna a tettek mezején, sürgősebbnek tartotta saját dogmáit a tanács előtt férfiasan megvédeni. Ebbe a csetepatéba - mely elsősorban Poundtext és Kettledrummle közt zajlott le, s amelyet híveik kiabálása kísért - pottyant bele Morton, amikor átlépte a kunyhó küszöbét. S mivel mindkét prédikátor jól bírta hanggal és tüdővel, s mindkettő egyforma hévvel képviselte saját felfogását, türelmetlenül elutasítva a másikat, s mivel emlékezetük tárházából könnyűszerrel ráncigálták elő a bibliai idézeteket, melyekkel egymást könyörtelenül lebunkózták, s amellet mélységesen hittek vitájuk eget verő fontosságában - összecsapásuk zaja és durvasága nem esett messze egy közönséges verekedéstől.

Burleyt mélységesen megbotránkozottatta a heves nyelvelésben megnyilvánuló szertehúzás; a vitatkozók közé lépett, néhány megjegyzést tett a torzsalkodás időszerűtlen voltára, s a szemben álló felek hiúságát csiklandozó szavakkal igyekezett a szenvedélyeket megfékezni. Csillapító szavaival és tekintélye latbavetésével (melyet a mai győzelem kivívásában szerzett érdemei tettek lehetővé) nagy nehezen sikerült rávennie őket arra, hogy a további vitát erről a kérdéstről egyelőre halasszák el. Kettledrummle és Poundtext pillanatnyilag kénytelen volt elhallgatni, de továbbra is úgy viselkedtek, mint két kutya, ha marakodásukat erélyes parancsra abbahagyták ugyan, és mindegyik a gazdája széke alá kuporodott, de továbbra is dühösen figyelik egymás mozdulatait, s egy-egy morgásuk, a hátukon és fülük táján felborzolódó szőrzetük, s vörösen izzó szemük elárulja, hogy dühük nem csillapodott le, s csak az első alkalmat (a gyülekezet következő felbolydulását) lesik, hogy újra egymás torkának essenek.

Balfour, a pillanatnyi szünetet kihasználva, bemutatta a Tanácsnak Henry Morton of Milnwood urat, aki átérezve a kor gonoszságait, hajlandó életét és javait kockára tenni azért a szent ügyért, amely mellett édesapja, a híres Silas Morton oly megrázó tanúbizonyságot tett. Az első, aki Mortont bajtársi kézzorítással üdvözölte, régi lelkipásztora, Poundtext volt, s példáját a mérsékeltebb elveket valló felkelők követték. A többiek erasztianizmusról dűnnyögtek valamit, és suttogva emlékeztették egymást arra, hogy Silas Morton egy időben a Covenant derék és hű bajnoka volt ugyan, de elpártolt az igaz ügytől, amikor a határozati párt elismerte Stuart Károly uralmát, s ezáltal utat nyitott a jelenlegi zsarnoknak, az Egyház és a haza elnyomójának. Hozzátették azonban, hogy a mai napon nem utasítanak vissza senkit, aki hajlandó beállni soraik közé. Így aztán Mortont, ha nem is osztatlan lelkesedéssel, de nyílt vagy formális tiltakozás nélkül beiktatták parancsnoki és tanácsnoki hivatalába. Burley indítványára azt a határozatot hozták, hogy kettejük közt osztják meg a katonai parancsnokságot a zászló alá gyülekezett emberek fölött, kiknek száma egyre nőtt. A megosztásban a Poundtext egyházközségéhez és gyülekezetéhez tartozó felkelőket természetesen Morton parancsnoksága alá helyezték; ez az elrendezés mindkét fél számára kellemes volt, hiszen Morton, személyes tulajdonságai következtében, meg azért is, mert az ő körükben született, teljes mértékben bírta a mérsékeltek bizalmát.

Ezzel végezvén, a következő feladat annak eldöntése volt, hogyan használják ki győzelmüket. Morton szíve nagyot dobbant, amikor hallotta, hogy Tillietudlem vára került szóba; úgy beszéltek róla, mint a legfontosabb erődök egyikéről, melyet sürgősen el kell foglalni. Hiszen Tillietudlem, mint már többször említettük, uralkodott a hegyszoros fölött, mely a kopár pusztaságot a termékenyebb országésszel összekötötte; ezért, mint hangoztatták, természetes erődje és találkozóhelye lesz a környék minden ellenséges érzelmű úriemberének, ha a felkelők háborítatlanul hagyják. Sokan feltétlenül szükségesnek tartották, hogy a sereg felvonuljon Tillietudlem ellen. Ezt különösen Poundtext sürgette, s közvetlen hívei közt azok, kiknek

házát és családját szigorú megtorló intézkedések fenyegették, ha eltűrik, hogy ez az erős vár a királpártiak kezén maradjon.

- Én úgy vélem mondta Poundtext, aki, mint korának sok más lelkésze, habozás nélkül beleszólt katonai ügyekbe, melyekhez fikarcnyit sem értett -, én úgy gondolom, hogy annak az asszonynak a várát okvetlenül vegyük be és töröljük el a föld színéről, még akkor is, ha hegy-magas sáncokat kell emelnünk ellene. Mert konok és véres kezű fajzat ez, mely keményen rángatta a Covenant gyermekeit a közelmúltban és a régi időkben egyaránt. Karikát fűztek az orrunkba, és szájunkba gyeplőt akasztottak.

- Milyen védelmi eszközökkel és erőkkel rendelkeznek? - kérdezte Burley. - A vár maga erős; de nem tudom elképzelni, hogy két asszony meg bírná védeni egy hadsereggel szemben.

- Vannak ott férfiak is - mondta Poundtext. - Például Harrison, az ispán, és John Gudyill, a lady főkomornyikja, aki azzal dicsekszik, hogy ifjúkora óta katonáskodott, és a zászlót lengette az igaz ügy elleni harcokban, annak a szörnyetegnek, Beliál fiának, James Grahame of Montrose-nak a seregében.

- Ugyan - mondta Burley fitymálóan -, egy komornyik!

- Azonkívül ott van az a vén, megátalkodott Miles Bellenden of Charnwood is, aki sokszor megmártotta kezét a szentek vérében.

- Ha azonos Miles Bellendennel, Sir Arthur testvéröccsével - mondta Burley -, akkor nem teszi le a fegyvert, és nem adja meg magát soha! Igaz, hogy már élemedett korú ember lehet.

- Azt beszélnek a környéken, hallottam, amint lóháton idesiettem - mondta egy másik tanácsstag -, hogy mihelyt megtudták győzelmünk hírét, bezárták a vár kapuját, embereket toboroztak és lőszert gyűjtöttek össze. A ház népe mindig konok és rosszindulatú volt.

- Nem egyezem bele abba, hogy időrabló várostromba bocsátkozzunk - mondta Burley. - A mi dolgunk az, hogy rohanvást előrenyomuljunk, és előnyünket kihasználva, elfoglaljuk Glasgow-t. Azt hiszem, a sereg, amelyet ma megvertünk, még Lord Ross ezredének a segítségével sem fogja tanácsosnak tartani, hogy bevárjon minket.

- Ámbár azt is megtehetjük - vélte Poundtext -, hogy kitűzzük zászlónkat a várkastély előtt, megfűjjük a kürtöt és felszólítjuk őket, hogy jöjjenek elő. Akármilyen makrancos emberek is, elképzelhető, hogy megadják magukat kényünkre-kedvünkre. És felszólítjuk a fehérsépet is, hogy jöjjön elő az erődből, vagyis Lady Margaret Bellendent, az unokáját, meg azt a csábító szemű leányzót, Jenny Dennison, meg a többi szolgálót. Menlevelet adunk nekik, és elküldjük őket a városba békekészen, akár Edinburgh-ba is. De John Gudyillt, meg Hugh Harrisont, meg Miles Bellendent visszatartjuk és vasbilincsbe verjük, éppen úgy, ahogy ők tették a régi időkben a mi szent mártírjainkkal.

- Ki beszél menlevélről és békességről? - szólalt meg egy éles, szaggatott, túlfeszített hang a tömegből.

- Nyugalom, Habakuk testvér - szólt oda Macbriar csillapító hangon.

- Nem maradok békekészen - felelte a furcsa, természetellenes hang. - Hát olyan időket élünk, amikor békességről lehet beszélni? Most, amidőn a föld remeg, a hegyek felszakadnak, a folyók vize vérré változik, és a kétélű pallos kiugrik hüvelyéből, hogy vért vedeljen, mintha csak víz volna, s élő húst faljon, mint ahogy a tűz falja a száraz tarlót?

Miközben így beszélt, a szónok utat tört magának a kör közepébe. Morton ámuló szeme előtt egy alak jelent meg, kinek külseje megfelelt hangjának és szavainak. Egykor fekete ruhája

cafatait egy pásztoráltalvető ronggyá szakadt darabjai borították, s ez az öltözék még az illendőség elemi követelményeinek sem tett eleget, nemhogy meleget vagy kényelmet nyújtott volna. Hosszú, hófehér szakála a mellét verte, s összevegyült bozontos, fésületlen, deres hajával, mely vadul omlott le kimeresztett szemű, elvadult arcába. Nyomortól és éhezéstől elnyűtt arca és lesoványodott teste már alig volt emberinek nevezhető. Szürke, lobogó, révedező szeme elárulta tévelygő képzeletét. Megalvadt vértől mocskos, rozsdás kardot szorongatott csontos kezében, s végtagjain a hosszú körmök olyanok voltak, mint a sas karmai.

- Az isten szerelmére, ki ez? - fordult Morton suttogó hangon Poundtexthez, annyira meglepte, megbotránkoztatta, sőt valósággal megriasztotta ez a kísérteties jelenség, mely nem is földi halandóhoz hasonlított, inkább valami poraiból feltámadt kannibál táltoshoz vagy emberáldozattól véres őskelta paphoz.

- Ez Habakuk Mucklewrath - felelte Poundtext ugyanolyan hangon -, akit az ellenség olyan sokáig tartott fogva erődökben és pincetömlöcökben, míg értelme elhagyta, s attól félek, helyébe gonosz démon költözött. Mindamellett hevesebb testvéreink szívesen hallgatják, úgy vélik, a Szellem szól belőle, és beszéde megtermékenyíti lelküket.

Magyarázatát Mucklewrath szakította félbe, aki olyan hangon, hogy a viskó mestergerendái is beleremegtek, elkiáltotta magát:

- Ki beszél békéről és menlevélről? Ki beszél könyörületről a gonosztevők véres házában? Én azt mondom, kapjátok fel a csecsemőiket és csapjátok a sziklához, ragadjátok ki az asszonyokat meg az anyákat a házból, és lökjétek le a bástyáikról, melyekben úgy bizakodnak, hogy ebek hízzanak a vérükön, miként Jezabellel, Aháb feleségével történt, s hulláik trágyázzák a mezőt, még hozzá apáik földjén!

- Igaza van! - kiáltotta nem egy konok hang a háttérből.

- Vajmi kevés tisztességet érdemelünk a nagy ügy szolgálatában, ha azzal kezdjük, hogy az Ég ellenségeit ajnározzuk!

- Ez már ocsmányság és vakmerő istentelenség! - fakadt ki Morton, nem bírván türtőztetni felháborodását. - Miféle áldást várhatunk egy ügyre, melynek hívei így hallgatják egy eszeveszett dühöngését, melyben az örület vérszomjúsággal párosul!

- Csitt, fiatalember! - intette le Kettledrummle. - Ne bírálgasd, amit nem tudsz megérteni. Nem a te tiszted megítélni, hogy a Szellem milyen korszokban lakozik!

- Gyümölcseről ismerjük meg a fát! - vitatta Poundtext.

- Nem ismerhetjük el isteni sugallatnak azt, ami az isteni törvényekkel ellenkezik.

- Elfelejtetd, Poundtext testvér - mondta Macbriar -, hogy ama utolsó napokat éljük, amikor megsokasodnak a jelek és csodák.

Poundtext előlépett, hogy válaszoljon; de mielőtt szóra nyithatta volna ajkát, az eszelős prédikátor olyan sikoltásba tört ki, mely minden más hangot elnémított.

- Ki beszél jelekről és csodákról? Hát nem én vagyok az a Habakuk Mucklewrath, kinek nevét Magor-Misszabibra változtatták, mert rémületévé vált önmagának és egész környezetének? Igen, hallottam... mikor is hallottam? Talán a Bass vártornyában, mely kinyúlik a tomboló tenger habjaiba! Ott üvöltött a szélben, harsogott a hullámokban, rikácsolt és sikoltozott a tengeri madarak rikácsolásában és sikoltozásában, amint szálltak és keringtek, lebegtek és lehullottak, és alámerültek a zúgó vizekbe! Igen, láttam... hol is láttam? Talán Dumbarton magas szirtjein, amikor nyugat felé néztem, a termékeny rónákra, és észak felé, a Felföld

pusztaságába; amikor felhők gyülekeztek, és kitört a vihar, és villámok hasították fel az eget fehér ragyogással, mely elborította a láthatárt, akár egy ellenséges sereg lobogói! Hogy mit láttam? Hullákat, hullahegyeket és sebesült lovakat, a csata kavargását, vérben ázó ruhákat! Hogy mit hallottam? A Hangot, mely azt kiáltotta: „Üsd! Vágd! Ne kíméld! Öldösd le őket! Öld őket halomba; öreget és fiatal, a lányokat, a gyerekeket, a deres hajú asszonyokat! Mocskold be a házukat, és rakd tele az udvarokat a lemészároltak hulláival!”

- Hallottuk a parancsot! - kiáltották többen a jelenlevők közül.

- Hat napig nem beszélt, kenyérhez sem nyúlt, és a nyelve most megoldódott. Hallottuk a parancsot; s ahogy mondta, úgy fogunk cselekedni!

Álmélkodva, undorodva, elrémülten attól, amit látott és hallott, Morton kilépett a körből, és elhagyta a kunyhót. Burley, aki minden mozdulatát szemmel tartotta, utánarohant.

- Hová még? - kérdezte, megragadva karját.

- Akárhová, nem bánom, csak el! Nem maradok itt tovább!

- Ilyen hamar belefáradtál, fiatalember? - kérdezte Burley. - Kezed még meg se fogta az eke szarvát és máris eleresztenéd? Így ragaszkodol apád szent ügyéhez?

- Nincs olyan ügy, mely győzhetne, ha így viszik tovább! - felelte Morton méltatlankodva. - Az egyik csoport magáévá teszi egy vérszomjas örült zagyvaságait; a másik vezető vén vaskalapos, szórszálhasogató; a harmadik - itt elhallgatott, mire mondatát Burley fejezte be:

- A harmadik egy elvetemült gyilkos, mint John Balfour of Burley... ezt akartad mondani, ugye? Jól van, ezt a félremagyarázást is harag nélkül el tudom viselni. Nem veszed tekintetbe, hogy mostanában, a harag napjaiban nem a józan és önző emberek viszik végbe az ítélezést és a felszabadítást. Láttad volna csak Anglia seregeit az 1640-es parlament idejében, kiknek sorait a münsteri anabaptistáknál is szélsőségesebb szektások és rajongók töltötték fel, akkor több okod lett volna hüledezni. És mégis, ezek olyan embereknek bizonyultak, akiket a harc-téren senki sem tudott megverni, s kezük csodálatos dolgokat művelt az ország szabadság-jogainak kivívására.

- Igen, de ők okosan intézték ügyeiket, s buzgalmuk heve szózatokban meg prédikációkban tombolta ki magát, anélkül hogy tanácskozásaikat széthúzás, viselkedésüket kegyetlenség jellemezte volna. Gyakran hallottam apámtól, hogy nem győzte bámulni az ellentétet vallási elveik túlzottsága és polgári meg katonai ügyekben tanúsított bölcs mérsékletük között. Ám a *mi* tanácsuléseinken nem látni mást, csak vad káoszt és zűrzavart.

- Légy egy kis türelemmel, Henry Morton - felelte Balfour. - Ne hagyd cserben hited és hazád ügyét egy heves szó, egy túlzó tett miatt. Hallgass meg. Barátaink közül az okosabbakat már meggyőztem arról, hogy a Tanácsnak túl sok tagja van, és ilyen nagy szám mellett nem várhatjuk, hogy a midianiták kezünkre adassanak. Hajlottak szavamra, és összejöveteleinknek hamarosan akkora lesz csak a létszáma, amely lehetővé teszi a tanácskozást és együttes cselekvést. Jogod lesz ezeken a tanácskozásokon kedved szerint beszélni, katonai ügyekben rendelkezni, és megvédeni azokat, akiknek kegyelmezni kívánsz. Nos, meg vagy elégedve?

- Öröömre szolgál, kétségtelenül - felelte Morton -, hogy módomban áll majd a polgárháború borzalmait enyhíteni, s nem fogom elhagyni a hivatalt, melyet elfogadtam, amíg nem hoznak olyan határozatokat, melyek ellen lelkiismeretem lázadozik. Mert véres mészárlásra vetemedni ott, ahol kegyelemért esedeznek, kivégezni embereket tárgyalás nélkül; ezt sohasem fogom támogatni vagy jóváhagyni. Legyen meggyőződve róla, hogy az ilyesmit

minden körülmények között szívvel-lélekkel, következetesen és határozottan ellenezni fogom, akár a mi híveink kísérelik meg, akár az ellenség teszi.

Balfour türelmetlenül legyintett.

- Majd meg fogod látni - mondta -, hogy ezt a konok és keményszívű nemzedéket, mellyel dolgunk van, skorpiókkal kell megfenyíteni, amíg alázatra kényszerítjük őket, és belátják, hogy amit kaptak, az gazságuk megérdemelt büntetése. Hát nem róluk szól az ige: „Kardot hozok rátok, hogy megbosszuljam, amit Frigyem ellen vétettetek”? De amit meg kell tenni, komolysággal és körültekintően kell elintézni, ahogy a derék James Melvin tette, amikor végrehajtotta az ítéletet Beaton bíboroson, a nagy zsarnokon és elnyomón.

- Bevallom - felelte Morton -, az előre megfontolt, hidegvérű kegyetlenségtől még jobban irtózom, mint attól, amelyet a buzgalom és harag hevében követnek el.

- Te még ifjú vagy - felelte Balfour -, s még nem tanultad meg, milyen keveset nyom a latban néhány csepp vér a nagy, országos tanúságtétel súlyához és jelentőségéhez képest. De ne aggódj, te magad fogsz szavazni és ítélni ilyen ügyekben, lehet, hogy ezentúl kevés okunk lesz e fölött civakodni.

Morton kénytelen volt ezzel az engedménnyel egyelőre beérni; s Burley magára hagyta, lelkére kötve, hogy feküdjék le és pihenjen egy keveset, annál is inkább, mert a sereg holnap reggel valószínűleg továbbnyomul.

- És ön - kérdezte Morton - nem pihen le?

- Nem - felelte Burley -, én még nem hajthatom fejemet álomra. Nem olyan munka ez, melyet könnyen lehet venni. Még ellenőriznem kell a vezető bizottság tagjainak kiválasztását. Reggel idejében felkeltelek, hogy tanácskozásainkon jelen lehess.

Sarkon fordult, és magára hagyta Mortont, hogy lepihenhessen.

A hely erre nagyon alkalmas volt - kitűnően védett kuckó egy nagy, kiálló szikla alatt, amely tökéletes védelmet nyújtott az uralkodó szélirány ellen. A földet bőségesen borító moha elég puha fekhelyet nyújtott egy embernek, akinek addig is sok kényelmetlenségben és szorongásban volt része. Morton magára csavarta a lovas katona köpenyegét, mely nála maradt, és elnyúlt a földön. Nem sokáig engedhette át magát szomorú töprengésnek hazája állapota és saaját sorsa felett, mert a mély és egészséges álom hamarosan megszabadította gondjaitól.

A többi harcos szanaszét hevert le a földre, kisebb csoportokban, ki-ki ott, ahol szélről védett, alkalmas fekvőhelyet talált. A főbb vezetők közül néhányan virrasztottak; megbeszélést folytattak Burleyvel a dolgok állapotáról. Őröket állítottak fel, akik úgy védekeztek az álmoság ellen, hogy zsoldárokat énekeltek, vagy tehetségesebb társaik prédikálását hallgatva ájtatoskodtak.

Huszonharmadik fejezet

Ez könnyen ment. Most vígan lovainkra.

Shakespeare: IV. Henrik I. rész
Vas István fordítása

A hajnal első sugarára Henry felébredt. Szemét kinyitva, a húséges Cuddie-t pillantotta meg, aki ott állt mellette, útitáskával a kezében.

- Éppen beraktam a nagyságos fiatalúr holmiját, hogy mire felébred, rendben legyen - mondta Cuddie. - Ez is kötelességemhez tartozik, ha már olyan kegyes volt, hogy szolgálatába fogadott.

- Én a szolgálatomba fogadtam? - mondta Morton. - Álmodik, Cuddie?

- Nem én, fiatalúr - felelte Cuddie. - Hát nem megmondtam, amikor odaát lóra kötözve poroszkáltam, hogy ha egyszer megszabadulok, az inasa leszek? A fiatalúr egy szóval sem mondta, hogy nem. Hát mi ez, ha nem elszegődtetés? Igaz, hogy nem adott foglalat, de éppen eleget kaptam a fiatalúrtól még Milnwoodban.

- Jól van, Cuddie, ha már mindenáron meg akarja kockáztatni, hogy összekösse sorsát az én szerencsétlen sorsommal.

- Dehogyan szerencsétlen! Biztosítom, hogy nagyon jól fogunk boldogulni - felelte Cuddie vidoran. - Sőt még az öreg szülémről is gondoskodtak. Ott kezdtem belekóstolni a katonai mesterségbe, ahol a legkönnyebb megtanulni.

- Alighanem a fosztogatásra gondol, Cuddie - mondta Morton. - Mert máskülönben hogy is jutott volna ehhez az útitáskához?

- Nem tudom, hogy fosztogatás-e - felelte Cuddie -, de úgy ment, mint a karikacsapás, és elég jól kifizetődik. A mieink úgy levetkőztették a halott dragonyosokat, hogy mire odaértem, már olyanok voltak, mint a póre verebek. De amikor észrevettem, hogy a whigek mind Üstdobra meg a másik kereplőre figyelnek, felfedező útra indultam a saját szakállamra meg a fiatalúr érdekében. Jobb kéz felé tartottam, a mocsár irányába, amikor sok lópatkó nyomára akadtam. Így jutottam el egy helyre, ahol nagy lehetett a ramazúri, mert a szegény fickók egy halomban heverték, olyan szépen felöltözve, ahogy reggel felkeltek és kicsípték magukat. Ezeket a hullákat, úgy látszik, senki sem fedezte fel a mieink közül. No és kit látok közöttük pöffesz-kedő pompában, ahogy anyám szokta mondani? Régi barátunkat, Bothwell őrmestert!

- Ah! Ez az ember is elesett? - mondta Morton.

- Az ám - felelte Cuddie. - Szeme nyitva volt, homloka összeráncolva, s a fogait úgy összeszorította, hogy a szája olyan volt, mint egy nyestcsapda, ha a rugó bekattintotta, szinte féltem ránézni. De aztán arra gondoltam, hogy kölcsönkenyér visszajár, és szépen kiürítettem a zsebeit, mint ahogy ő tette sok becsületes emberrel. Így aztán visszahoztam a fiatalúr pénzét (vagy a bácsijáét, végtére is mindegy), amit Milnwoodban zsebelt be azon a szerencsétlen éjszakán, amikor együtt vágunk neki az útnak, hogy végül katona legyen belőlünk.

- Azt hiszem, senki sem vetheti a szemünkre, ha ezt a pénzt felhasználjuk - mondta Morton -, tekintve, hogy tudjuk, miként jutott hozzá. De meg kell felelnie velem, Cuddie.

- Várjon egy kicsikét, várjon - mondta Cuddie. - Van itt egy gyűrűcske is, amit a nyakában viselt, fekete szalagon. Alighanem a szerelmétől kapta, szegény fiú, hisz nincs olyan durva

fickó, akinek a szívét ne puhítaná meg egy lány. Aztán találtam nála egy zsebkönyvet is, mindenféle papírokkal. Azonkívül találtam még egyet-mást, amit magamnak szeretnék megtartani.

- Szavamra, ügyesen zsákmányolt, Cuddie, ahhoz képest, hogy kezdő! - mondta új gazdája.

- Hát nem igaz? - ujjongott Cuddie. - Mondtam már a fiatalúrnak, hogy nem is vagyok olyan tökkelütött... kiváltképp, ha arról van szó, hogy el lehet emelni valamit. De azonkívül két jó lovat is szereztem ám! Egy szerencsétlen straveni takácsnak, aki otthagya házát és szövőszékét, hogy zsoldárokat óbégasson ezen a kopár domboldalon, sikerült elcsípnie két jó drago nyosparipát, de nem tudott velük mihez kezdeni, s ezért örömet ideadta nekem mindkettőt egy aranycsikóért. Azt hiszem a feléért is ideadta volna, de ki tud ezen az átkozott helyen pénzt felváltani? Így hát egy arannyal kevesebbet fog találni Bothwell erszényében.

- Kitűnő vásárt csapott, Cuddie, de hogy jutott a táskához?

- A táskához? - ismételte Cuddie. - Istenem, tegnap még Evandale lordé volt, de ma már a Milnwood fiatalúré. Amott akadtam rá a rekettyebokrok mögött. Hiába, egyszer minden kutyára süt a nap. Hogy is mondja a nóta:

Anyám, fordulj meg - szólt Tani o'the Linn.

Erről jut eszembe, mégiscsak utána kellene nézmem, mit csinál az a szegény öreg anyám. Ha a nagyságos fiatalúrnak nincs valami sürgős parancsa, akkor most megkeresem.

- De Cuddie - mondta Morton -, igazán nem fogadhatom el ezeket a dolgokat fizetség nélkül.

- Sose aggódjék, fiatalúr, csak fogadja el nyugodtan - felelte Cuddie. - Ami a fizetséget illeti, ráérünk még arról gondolkodni. Egyébként elláttam magamat egy és más holmival, ami inkább nekem való. Mihez is kezdenék Lord Evandale előkelő felszerelésével? Bothwell őrmesteré is megfelel nekem.

Mivel semmiképpen sem tudta önkéntes és önzetlen tisztiszolgáját rávenni arra, hogy hadi-zsákmányának ezt a részét is tartsa meg, Morton elhatározta, hogy az első alkalommal visszaszolgáltatja Evandale lordnak, ami az övé, feltéve, hogy még életben van. Ám egyelőre nem tétovázott használatba venni Cuddie zsákmányát - magához vett néhány váltás fehérneműt és egy-két apróságot az útitáska jóval értékesebb tartalmából.

Ezután sietett átnézni a Bothwell levéltárcájában levő papírokat. A legkülönbélebb irományok akadtak köztük. Szakaszának névsora, a szabadságon levő katonák megjelölésével, kocsmai számlák, feljegyzés azokról, akikre különféle vétségeikért bírság vagy büntetés várt, továbbá letartóztatási parancsok másolata, amelyeket a Titkos Tanács bocsátott ki nevezetesebb személyiségek ellen. A tárcá egy másik rekeszében Bothwell különféle megbízásai és kinevezései, amiket az idők folyamán kapott, valamint külföldi szolgálati bizonyítványai, amelyek dicsérettel emlékeztek meg bátorságáról és katonai képességeiről. Ám a legérdeke- sebb papír Bothwell családfája volt, mely pontosan kimutatta leszármazását és számos okiratra hivatkozott hitelessége igazolására; a mellékletek közt a Bothwell grófok elkobzott terjedelmes birtokainak leírása, s ama nemesek és udvaroncok felsorolása, akik közt VI. Jakab király ezeket a birtokokat felosztotta, s kiknek leszármazói e javakat jelenleg is ténylegesen birtokolták. A jegyzék alatt piros betűkkel az elhunyt gróf keze írásával a következő állt: *Haud Immemor, F. S. E. B.*,³³ ami alighanem Francis Stewart, Earl of Bothwell nevének kezdőbetűit jelentette. Az említett okmányok mellett, amelyek híven tükrözték elesett gazdá-

---

³³ Nem felejték.

juk jellemét és érzésvilágát, voltak olyanok is, amelyek egészen más (s az olvasó előtt eddig ismeretlen) oldaláról mutatták be.

A tárca titkos zsebében, melyet Morton csak nehezen talált meg, néhány magánlevél volt, női kéz vetette papírra, igen szép írással. Körülbelül húsz évvel azelőtt keltezett levelek voltak, címzés nélkül, s az aláírás csupán kezdőbetűkre szorítkozott. Mortonnak nem volt ideje a leveleket tüzetesebben vizsgálgatni, de így is kivett belőlük annyit, hogy a hölgy, aki írta, előkelő tartózkodással igyekezett a heves, gyanakodó és türelmetlen természetű férfit gyengéd szerelméről biztosítani, és féltékenységét, melyről előzőleg alighanem panaszkodott, eloszlatni. A leveleket az évek erősen megviselték, s a nagy gondosság ellenére, mellyel nyilván őrizgették, az írás több helyütt olvashatatlaná fakult.

„Nem tesz semmit (ezeket a szavakat arra a borítékra írta valaki, melyet a legjobban megviselt az idő), tartalmát rég szívembe véstem.”

A levelekhez egy hajfürt is tartozott; a papiroson, melybe csomagolták, egy vers másolata volt olvasható. Sorait olyan mély érzés hatotta át, mely Morton véleménye szerint kárpótlást nyújtott a költemény kezdetleges voltáért, s a benne bőségesen fellelhető, de a kor ízlését követő fellengzős frázisokért:

*Tisztán ragyogsz és fényesen,
mint ama őrzött éjjelen,
midőn befonták fürtödet,
s azt súgta Ágnes, hogy szeret.
Azóta hányszor terheléd
e vad sziv forró égővét,
melyben a gyűlölet s harag
pokoli bűnre vágyna csak,
kavargó óceán a vére,
s vad földrengés minden ütése! -
ha elviselted volna klimám,
de folttalan maradva, tisztán,
meghódítottad volna vad,
képzeltő birodalmamat!
Nem kóborolnék szilajon,
ha ő volna őrangyalom,
sem ég sem föld el nem ítélne,
ha élt volna és értem élne.
Nem lett volna akkor nekem
az öröm vadász-terepem,
s gyönyöröm akkor volna más,
nem csak hajsza és rohanás,
a prédát bekeríteni,
rárontva leteríteni,
s otthagyni, csömörrel teli;
báj fékezné bős ingerem,
gyógyitná gőg-döfte sebem -
engem az Ég s a Föld dicsérne,
ha éltél volna s értem élve!*

Miután e sorokat elolvasta, Morton akaratlanul is részvétellel gondolt ennek a különös és nagyon is boldogtalan lénynek a sorsára, aki az elvetemültség legmélyebb fokán is szüntelenül arra a magas polcra irányította figyelmét, melyre származásánál fogva igényt tartott; s miközben a züllöttség mocsarába süllyedt, keserves önváddal pillantott vissza ifjúkorára, amikor még egy tiszta, de boldogtalan szerelem lelkesítette.

- Istenem - mondta magában Morton -, milyen szomorú, hogy legmagasztosabb érzelmeink is ennyire le tudnak aljasodni, hogy tiszteleltre méltó büszkeségünk üres göggé fajulhat el, mely kétségbeesett közönyében mit sem törődik a közvélemény felháborodásával, s hogy a boldogtalan szerelem fölött érzett bánat összefér a kicsapongással, nemtelen bosszúval, rabló ösztönök kielégítésével! De ugyanezt látjuk mindenütt: a mások szabadságát tisztelő ember hogyan süllyed rideg érzéketlenségbe, míg a vallási buzgóság örültje a legvadabb kegyetlenségre vetemedik. Elhatározásaink és szenvedélyeink: akár a tenger hullámai, az ő segítségével nélkül, ki szívünket megteremtette, hiába mondjuk a viharos tajtéknak: „Eddig, és nem tovább!”

Miközben ilyen erkölcsi tűnődésbe merült, felemelte tekintetét, és észrevette, hogy Burley áll előtte.

- Máris ébren vagy? - kérdezte a felkelő vezér. - Nagyon jól van; arra vall, milyen buzgón várod a pillanatot, hogy a reád váró útra lépj. Miféle papírok ezek? - kérdezte.

Morton röviden beszámolt neki Cuddie sikeres portyázásáról, s átnyújtotta Bothwell levéltárcáját, tartalmával együtt. A cameroni vezér figyelemmel futotta át a katonai dolgokra és a közügyekre vonatkozó feljegyzéseket, de amint a versekhez ért, megvetéssel dobta félre.

- Amikor kardom Isten segítségével háromszor járta át ennek a sátánnak, a kegyetlen üldözés fő eszközének a testét, nem gondoltam volna, hogy egy ilyen elszánt, veszedelmes gazember képes efféle haszontalan és léha művészettel játszadozni. De látom, a Sátán a legkülönbözőbb hajlamokat oltja legkedveltebb, kiválasztott eszközei szívébe, s ugyanaz a kéz, mely bunkósbót markol vagy kardot forgat a szentek lemészárlására, a Halál Völgyében arra is hajlamos, hogy csilingelő lantot vagy citerát pengessen a Hiúság Vásárában, a romlás leányainak fülébe.

- Tehát az ön kötelességről vallott fogalmai - kérdezte Morton - nem tűrik el a szép művészetet, melyekről általában azt tartják, hogy az ember lelkét felemelik és megtisztítják?

- Az én szememben, fiatalember - felelte Burley -, és azoknak a szemében, akik úgy gondolkodnak, mint én, ennek a világnak a gyönyörei, akármilyen álruhába öltöznek is, nem egyebek hiúságnál, melynek nagyszerűsége és hatalma tör és csapda. Nekünk csak egy célunk van a földön: felépíteni az Úr templomát.

- Gyakran hallottam apám ajkáról - jegyezte meg Morton -, hogy sok ember, aki Isten nevében ragadta kezébe a hatalmat, annak gyakorlásában olyan szigorú, s olyan nehezen válik meg tőle, mintha földi nagyravágyás fűtené. No de erről ráérünk máskor beszélni. Sikerült elérnie a tanácsbizottság kijelölését?

- Sikerült - felelte Burley. - Számuk mindössze hat, s ezeknek egyike te vagy. Most pedig azért jöttem, hogy tanácskozásukra elvigyelek.

Morton elkísérte egy elkülönített füves tisztásra, ahol a tanács többi tagja már várta őket. A hatalom letéteményeseinek ez a testülete ugyanarra a két pártra oszlott, mint a zürzavaros sereg, s gondjuk volt rá, hogy egyformán három-három tagot jelöljenek ki soraikból. A cameroniak delegátusa Burley, Macbriar és Kettledrummle volt, a mérsékelteké Poundtext, Henry Morton és egy kisbirtokos, akit Langcale urának neveztek. Így a két párt képviselői egyensúlyban voltak az intéző bizottságban, ámbár valószínű volt, hogy (mint ilyen esetekben

lenni szokott) a szélsőségesek nagyobb erélyt tudnak kifejteni. Vitáikat azonban emberibb módon folytatták, mint ahogy előző esti viselkedésük alapján el lehetett várni.

Miután alaposan meghányták-vetették helyzetüket és eszközeiket, valamint a sereg létszámának várható növekedését, megállapodtak abban, hogy ma még nem hagyják el állásaikat, hanem időt adnak embereiknek, hogy kipihenjék magukat s ugyanakkor a csatlakozni kívánók is megérkezhetnek; másnap reggel pedig felvonulnak Tillietudlem elé, s felszólítják az erődöt, változtassa meg álláspontját, s adja meg magát. Ha a felszólításnak nem lesz foganatja, elhatározták, hogy megpróbálják a várat gyors támadással elfoglalni. Ha nem sikerül, úgy határoztak, a sereg egy részét hátrahagyják, hogy vegye a várat ostromzár alá, s ha lehet, kiéheztetéssel foglalja el. A főszereg közben vonuljon tovább, hogy kiűzze Claverhouse-t és Lord Rosst Glasgow városából. Ez volt az intéző bizottság határozata; s Morton első vállalkozása a katonai pályán alkalmasint az lesz, hogy támadásra indul egy vár ellen, mely szerelme családjának birtoka, s amelyet szerelmének nagybátyja, Bellenden őrnagy védelmez, kinek személyes adósa, mert ismételten hálára kötelezte! Teljesen átérezte helyzete visszásságát, de azzal a gondolattal vigasztalta magát, hogy nemrég szerzett hatalma a felkelő seregben mindenesetre lehetővé teszi számára, hogy Tillietudlem lakóit olyan védelemben részesítse, mely másféle körülmények között semmiképpen sem állna módjában. S az a halvány reménység is felderengett benne, hogy talán létrehozhat köztük és a presbiteriánusok között egy olyan egyezséget, mely biztosítaná számukra a semlegesség nyugalalmát a közeljövőben elkerülhetetlenül bekövetkező polgárháborúban.

Huszonnegyedik fejezet

*A hulla-mezőről jön meg ő,
lováról ömlik a vér s az eső.*

Finlay

Most pedig térjünk vissza Tillietudlem várára és lakóira. Ormaira felvirradt a reggel (a loudon-hilli csata után az első), s védői megkezdték azokat a munkálatokat, amelyeket szükségesnek véltek, hogy az erődöt tarthatóvá tegyék. Ekkor az őrszem, akit az Őrző Bástyájának nevezett magas tornyocskában helyeztek el, lovas közeledését jelezte. Amint közelebb érkezett, ruhája elárulta, hogy testőrtiszt; lova lassú járása és az erőtlen testtartás, mellyel gazdája a nyereg fölé hajolt, nyilvánvalóvá tette, hogy sebesült vagy beteg. Tüstént kinyitották a kiskaput, hogy beeresszék, s Lord Evandale kocogott be az udvarra, a vérveszteségtől annyira kimerülte, hogy segítség nélkül le sem tudott volna szállni a nyeregből. Amint egy szolgára támaszkodva betámolygott az előcsarnokba, a hölgyek felsikoltottak rémült meglepetésükben; vendégük sápadt volt, mint a halál, arca csupa vérfolt, egyenruhája piszkos és megtépett, haja csapzott és zilált - inkább kísértethez hasonlított, mint emberi lényhez. De a rémült sikolyt boldog felkiáltás követte - az öröme, hogy megmenekült.

- Hála istennek, hogy itt van - kiáltotta Lady Margaret -, s hogy megszabadult a vérszomjas gyilkosok keze közül, akik öfelsége annyi hű szolgáját lemészárolták!

- Hála istennek, hogy itt van, és biztonságban! - tette hozzá Edith. - Már a legrosszabbtól tartottunk. De látom, megsebesült. Attól félek, ebben aligha lehetünk a segítségére.

- Sebeim csupán kardvágások - felelte az ifjú főnemes, s lepihent egy székre. - A fájdalom szóra sem érdemes, kimerültségem is csak a vérveszteségnek tudható be. De nem azért jöttem, hogy gyengeségemmel még növeljem gondjaikat és súlyosbítsam veszedelmes helyzetüket. Szándékom éppen az ellenkező. Mit tehetek önökért? Engedje meg, hogy úgy érezzek és cselekedjek, mintha a fia lennék, kedves asszonyom - fordult Lady Margarethez -, s kérem, tekintsen a bátyjának, Edith!

Az utolsó szavakat olyan nyomatékosan hangsúlyozta, mintha attól félne, félreértik felajánlkozását. Ha úgy érzik, hogy a kérő igényével lép fel, szolgálatait Edith esetleg nem is tudja elfogadni. Miss Bellenden teljesen átérezte szavai tapintatosságát - de most nem volt ideje finom érzelmek kicserélésére.

- Felkészültünk a védelemre - mondta az öreg hölgy méltóságteljesen. - Sógorom átvette helyőrségünk parancsnokságát, és Isten kegyelmével olyan fogadtatásban részesítjük a lázadókat, amilyet megérdemelnek.

- Milyen boldogan venném ki részemet a kastély védelméből! - sóhajtott fel Evandale. - De mostani állapotomban csak a terhükre lennék... sőt még rosszabbtól tartok! Mert ha megtudnák, hogy egy testőrtiszt rejtőzködik a várban, ez elég lenne a gazfickóknak ahhoz, hogy még elszántabb támadást indítsanak a vár birtokba vételére. De ha úgy látják, hogy csak a család védi, esetleg tovább vonulnak Glasgow felé, és nem vállalják az ostrom kockázatát.

- És el tudja képzelni rólunk - felelte Edith a nagylelkű érzelmek olyan kitörésével, melyet nőknél gyakran tapasztalhatunk, és amely annyira illik hozzájuk -, el tudja képzelni rólunk azt az aljasságot - kérdezte remegő hangon, míg arcát ugyanaz a nemes indulat gyújtotta lánggra, mely szavait is átforrósította -, hogy ilyen önző számítás visszatartja minket attól, hogy önnek fedelet és védelmet nyújtsunk, egy olyan pillanatban, amikor állapota nem engedi, hogy

önmagát megvédje, s az ország tele van ellenséggel? Hát van-e olyan kunyhó Skóciában, melynek gazdája megengedné, hogy egy kedves barátja ilyen körülmények között továbbmenjen? Csak nem képzeli, hogy elengedjük ebből a várból, melyet elég erősnek tartunk a saját védelmünkre!

- Egy pillanatra se gondoljon erre, Lord Evandale - mondta Lady Margaret. - Magam fogom sebét bekötözni; háború idején egy öregasszony másra ügyse jó. De elhagyni Tillietudlem várát, amikor az ellenség kardja fenyegeti, ezt az utolsó zsoldos katona sem tenné meg, aki valaha is a király kabátját viselte, hát még az én fiatal Evandale lordom! A mi házuk nem szenvedhet el ilyen gyalázatot. Tillietudlem várát tisztelet övezi, amióta a legszentebb felség...

Szavait az őrnagy belépése szakította félbe.

- Nézd csak, bácsikám - mondta Edith -, foglyot ejtettünk! Egy sebesült foglyot, aki meg akar szököni tőlünk. Segíts nekünk, hogy erőszakkal visszatartsuk!

- Lord Evandale! - kiáltott fel az öreg katona. - Ennek aztán igazán örülök! Első tisztí kinevezésemnek sem örültem meg jobban! Claverhouse arról számolt be nekünk, hogy ön elesett vagy legalábbis eltűnt.

- Meg is öltek volna, ha az ön barátja nem siet a segítségemre - felelte Lord Evandale bizonyos megindultsággal, s lesütötte szemét, mintha nem akarná látni, hogy amit mondani akar, milyen hatással lesz Miss Bellendenre. - Lovamat elvesztettem, s védtelenül álltam ott, fejem fölött a karddal, mely éppen végezni készült velem, amikor a fiatal Morton... az a fogoly, kinek sorsa iránt ön tegnap reggel érdeklődést tanúsított, a legnagyobb módokon közbelépett, megmentette az életemet, sőt még azt is lehetővé tette, hogy megszökhessek.

Amikor mondatát befejezte, valami fájdalmas kíváncsiság arra készítette, hogy első elhatározását megmászva, pillantását Edithre emelje; úgy képzelte, a lány égő arcából és felcsillanó szeméből mindent kiolvashat - az örömet, hogy szerelme él, szabad és biztonságban van, de a diadalmas elégtételt is, hogy ebben a nagylelkűségi versenyben nem maradt riválisa mögött. Edith valóban erre gondolt; de érzéseibe csodálat is vegyült azért az őszinte készségeért, mellyel Lord Evandale nem habozott elismerni szerencsésebb vetélytársa érdemeit, vállalva egy adósságot, mellyel minden valószínűség szerint szívesebben tartozott volna bárkinek a világon, mintsem neki.

Bellenden őrnagy, aki az érzelmeknek ezt a tusakodását akkor sem vette volna észre, ha sokkal feltűnőbben nyilvánul meg, mindössze ennyit jegyzett meg:

- Ha már Henry Mortonnak annyi szava van ezeknél a gazfickóknál, örülök, hogy érvényesítette befolyását; de remélem, faképnél hagyja őket, mihelyt lehetséges. Igazában egy pillanatig sem kételkedem ebben. Ismerem az elveit, utálja zagyva beszédüket és álszenteskedésüket. Ezerszer hallottam, hogy kineveti annak a vén presbiteriánus csirkefogónak, Poundtextnek a szórszálhasogatásait, aki annyi éven át élvezte a kormány türelmes jóindulatát, most meg az első kritikus percben kimutatta a foga fehérét és nyírott fejű híveinek háromnegyed részével útra kelt, hogy a fanatikusok hadához csatlakozzék. De mondja csak, uram, hogyan sikerült megmenekülnie, miután elhagyta a csata színterét?

- Úgy nyargaltam, ahogy megfutamodó harcostól várható, aki csak arra gondol, hogy mentse az irháját - felelte Evandale mosolyogva. - Olyan útvonalat választottam, amelyen leginkább remélhettem, hogy nem találkozom az ellenséggel. Több órán át menedéket leltem... nem fogják kitalálni, hol?

- Talán a Bracklan kastélyban - vélte Lady Margaret - vagy más királyhú úriember házában.

- Nem, asszonyom. Nem egy ilyen ház becsapta kapuját az orrom előtt, valamilyen ürüggyel, de valójában attól félve, hogy az ellenség nyomon követve rám talál. Egy viskóban találtam menedéket, egy szegény özvegyasszonynál, kinek a férjét alig három hónapja a mi katonáink lőtték agyon, míg két fia jelen pillanatban, tudomásom szerint, a felkelők táborában tartózkodik.

- Igazán? - csodálkozott Lady Margaret Bellenden. - Egy fanatikus asszony képes volna ilyen nagylelkűsége? Vagy talán helyteleníti családjá hitelveit?

- Távolról sem, asszonyom - folytatta a fiatal főnemes. - Elveit tekintve konok vastagnyakú, de felismerve kétségbeejtő helyzetemet, embertársát látta bennem, s elfelejtette, hogy királyhű nemes vagyok és katona. Bekötözte sebeimet, megengedte, hogy ágyában pihenjek, s elrejtett egy csapat felkelő elől, akik menekülőket kerestek, s még élelemmel is ellátott. Nem engedte, hogy elhagyjam menedékhelyemet, amíg meg nem győződött arról, hogy veszély nélkül eljutok ebbe a várba.

- Nemes cselekedet volt - mondta Miss Bellenden -, s remélem, lesz alkalma nagylelkűségét megjutalmazni.

- Az utóbbi szerencsétlen események folyamán adósságokba keveredtem mindenfelé, Miss Bellenden - felelte Lord Evandale. - De mihelyt módomban áll majd hálámat kimutatni, a jó szándékban nem lesz hiány.

Most valamennyien kérlelni kezdték Evandale lordot, mondjon le arról a szándékáról, hogy elhagyja a kastélyt; de Bellenden őrnagy érvei bizonyultak a leghatékonyabbaknak.

- Az ön jelenléte a kastélyban fölötte hasznos lesz, lordom, sőt feltétlenül szükséges, hogy tekintélyével kellő fegyelemre szorítsa a legényeket, akiket Claverhouse itt hagyott a helyőrség megerősítésére, s kiknek viselkedése nem bizonyult éppenséggel példamutatónak. Szó, ami szó, az ezredes egyenesen felhatalmazott arra, hogy ezredének bármelyik tisztjét, ha erre vetődik, visszatartsuk itt.

- Erre már nem lehet semmiféle ellenvetésem - felelte Lord Evandale -, mivel látom, ittmaradásom hasznos lehet még jelenlegi rokkant állapotomban is.

- Ami a sebet illeti, lordom, ha sógorasszonyom magára vállalja, hogy felvegye a harcot bármilyen lázas tünettől szemben, nyugodt lélekkel ajánlhatom régi bajtársamat, Pike Gideont, aki a sebek kezelésében felveszi a versenyt a Borbély-Felcserek Testületének bármely tagjával. Éppen elég gyakorlatot szerzett Montrose idejében, hiszen gondolhatja, hogy nem voltunk bővíben a szabályosan kiképzett katonai sebészeknek. Így hát beleegyeznek, hogy nálunk maradjon?

- Nyilván nyomós okaim voltak arra, hogy elhagyjam a várat - mondta Lord Evandale Edithre pillantva -, de háttérbe szorulnak, ha arról van szó, hogy szolgálatukra lehetek. Nem veszi rossz néven, őrnagy úr, ha megkérdezem, milyen védelmi tervet készített, s milyen eszközökkel rendelkezik? S megengedi, hogy megvizsgáljam az erődítéseket?

Miss Bellenden figyelmét nem kerülte el, hogy Lord Evandale mennyire kimerült testileg és lelkileg egyaránt.

- Azt hiszem, bácsikám - szólította meg az őrnagyot -, hogy miután Lord Evandale nagylelkűen beleegyezett, hogy helyőrségünk tisztje legyen, mindenekelőtt abból a célból kellene latba vetnie feljebbvalói tekintélyét, hogy ráparancsoljon: vonuljon vissza lakosztályába, és frissítse fel magát, mielőtt katonai megbeszélésekbe bocsátkoznék.

- Edithnek igaza van - mondta az öreg lady. - Tüstént ágyba kell feküdnie, uram, s beszélni a lázcsillapító szert, melyet saját kezűleg fogok elkészíteni; udvarhölgyem pedig, Mistress Martha Weddell egy kis csirkebecsináltat készít majd vagy valami hasonló könnyű ételt. A borról lebeszelném. Kérem, John Gudyill! Gondoskodjék róla, hogy a kulcsárnő rendbe hozza a dobogós termet, Evandale lordnak haladéktalanul le kell feküdnie. Pike leszedi majd a kötést, és megvizsgálja a sebek állapotát.

- Ezek bizony szomorú előkészületek, asszonyom - mondta Lord Evandale, miután megköszönte Lady Margaret figyelmét, és kifelé indult a hallból -, de alá kell vetnem magam a méltóságos asszony utasításainak, s remélem, gondoskodása révén hamarosan használhatóbb védője leszek a várnak, mint mostani állapotomban. Fontos, hogy fizikailag állítson talpra minél előbb, mert a szellemi irányítás dolgában nincs rám szükség, amíg Bellenden őrnagy kezében van.

E szavakkal elhagyta a vár csarnoktermét.

- Kiváló ifjú - jegyezte meg az őrnagy -, és milyen szerény!

- Nyoma sincs benne sok fiatalember önhittségének - mondta Lady Margaret -, aki azt hiszi, többet ért panaszai kezeléséhez, mint a nála tapasztaltabb emberek.

- Milyen nagylelkű és milyen jóképű fiatal úriember! - tette hozzá Jenny Dennison, aki a beszélgetés vége felé jött be, s most magára maradt Miss Bellendennel a teremben, miután az őrnagyot parancsnoki teendői elszólították, és Lady Margaret is hozzálátott az orvosság elkészítéséhez.

Edith csupán sóhajtással felelt a dicsérő szavakra, hiszen mindenki másnál jobban tudta és érezte, mennyire megérdemelte az, akire vonatkoznak. Ám Jenny nem tévovázott tovább útni a vasat.

- Végtére is igaz, amit úrnóm mond - folytatta -, hogy nem lehet bízni ezekben a presbiteriánusokban; hitszegő, esküszegő csirkefogók egytől egyig! Ki gondolta volna, hogy a fiatal Milnwood és Cuddie Headrigg is egy követ fúj a gaz rebellisekkel?

- Miféle hihetetlen zöldséget beszélsz, Jenny? - kérdezte fiatal úrnője méltatlankodva.

- Tudom, hogy nem szívesen hallja, kisasszonykám - felelte Jenny kíméletlenül -, de jobb, ha megtudja végre, hiszen az egész kastély erről beszél.

- Miről beszélsz, Jenny? Vagy meg akarsz örjíteni? - kérdezte Edith türelmetlenül.

- Hát csak arról, hogy Henry Morton of Milnwood odaát van a lázadóknál, sőt beállt a vezéreik közé.

- Hazugság! - kiáltott fel Edith. - A legalávalóbb rágalom! És csodálom a bátorságodat, hogy fülem hallatára utánuk mered szajkózni! Henry Morton képtelen arra, hogy elárulja királyát és hazáját, és ilyen kegyetlen csalódást okozzon nekem, úgy értem, mint ártatlan és védtelen áldozatnak, aki kénytelen elszenvedni a polgárháború borzalmait! Szóval, vedd tudomásul, hogy teljességgel képtelen erre, bármilyen értelemben!

- Ó, ó, Miss Edith! - felelte Jenny, tovább fújva a maga nótáját -, akik jobban ismerik a fiatalembereket, mint én ismerem vagy legalábbis ismerni szeretném, pontosan megmondhatják, mire képesek ezek és mire nem! De itt van az a Tam katona, meg egy másik széltozó, ma reggel mentek ki sapkában és szürke plédben, falusi legényeknek öltözve felderü... felderítésre, azt hiszem, John Gudyill így mondta. Elvegyültek a rebellisek közé, és azzal a hírrel jöttek vissza, hogy látták a fiatal Milnwoodot, az egyik dragonyoslovon ült, amit

Loudon-hillben ejtettek zsákmányul, kardokkal meg pisztolyokkal felfegyverezve, ő volt bizony, és nagy cimboraságban állt a vezetőikkel, maga is parancsolgatott és vezényelte az embereket. A sarkában meg Cuddie parádézott Bothwell őrmester egyik csipkés mellényében, fején háromszögletes csákóval, amire rákötötte a Covenant régi harcosainak kék pántlikáját (Cuddie mindig szeretett volna egy kék pántlikát), meg fodros inget is viselt hozzá, mint valami úr, éppen ő, no hiszen!

- Jenny - szólak meg fiatal úrnője sietve -, lehetetlen, hogy amit ezek az emberek jelentenek, igaz legyen. Hisz a nagybátyám az imént még mit sem hallott róla.

- Mert Tam Halliday éppen öt perccel később jött meg, mint Lord Evandale - felelte a szobalány. - És amikor meghallotta, hogy ölordsa itt van a kastélyban, megesküdött az istentelen fráter, hogy vigye el az ördög, ha ezekről a hírekről Bellenden őrnagynak tesz jelentést, amíg kéznél van a saját tisztje, a saját regementjéből (így mondta). Nem is beszél egy szót sem holnap reggelig, amíg Lord Evandale fel nem kel, csupán nekem említette - itt Jenny lesütötte szemét -, nekem is csak azért, hogy Cuddie-val gyötörhessen.

- Ah, te csacsi lány - felelte Edith bátorságra kapva. - Az a katona csak azért eszelte ki az egészset, hogy téged ugrasson.

- Nem, kisasszony, az nem lehet, mivelhogy John Gudyill levitte magával a másik dragonyost a pincébe (rég kedves embere, csak nem tudom a nevét), és adott neki egy pohár brandyt, hogy kihúzza belőle, mit tud. És ő szóról szóra ugyanazt mesélte, amit Tam Halliday. Erre Mr. Gudyill olyan dühbe gurult, hogy mindent visszamondott nekünk, még azt is, hogy az egész lázadást a lady meg az őrnagy úr butaságának köszönhetjük, akik tegnap reggel kikönyörögték a fiatal Milwood meg Cuddie életét, pedig ha elszenvedik a büntetést, az ország nyugodtan aludhatna, isten bizony, magam is úgy gondolom!

Ezt az utolsó megjegyzést Jenny találta ki és fűzte történetéhez, bosszúságában úrnője konok hitetlenkedése fölött. De meg is rémült abban a pillanatban, amint látta, hírei hogyan hatnak fiatal úrnőjére, kinek megrendülését a High Church eszméi és előítéletei is növelték, amelyekben nevelkedett. Arca halálsápadtra vált, lélegzete elakadt, és majdnem lerogyott. Le is ült nyomban, helyesebben leroskadt az előcsarnok egyik karosszékebe, s látni lehetett, hogy ájulás környékezi. Jenny megpróbálkozott hideg vízzel, égetett tollal, a ruha szalagjainak elvágásával s minden egyéb szerrel, melyet hisztériás esetekben alkalmazni szoktak - de eredménytelenül.

- Isten bocsásson meg! Mit tettem! - kiáltott fel a szobalány bűnbánatosan. - Bárcsak kivágták volna a nyelvemet! Ki gondolta volna, hogy ennyire odatesz, méghozzá egy fiatal gyerkőcért! Jaj, Miss Edith! Drága Miss Edith! Szedje össze magát! Talán nem is igaz, amit meséltem, istenem, bárcsak felhólyagzott volna a nyelvem! Már többen mondták nekem, hogy előbb-utóbb bajba kerülök a nyelvem miatt! Mi lesz, ha kijön a lady vagy az őrnagy úr, és méghozzá éppen a trónszékbe roskadt, ahová senki sem mert leülni az óta a bánatos reggel óta, amikor a király ült benne! Jaj, mit csináljak? Ó, istenem, mi lesz velünk?

Míg Jenny Dennison így sopánkodott maga és úrnője miatt, Edith lassankint magához tért ájulásából, amelybe a váratlan hír taszította.

- Nem hagynám el őt - mondotta - balsorsában sem, mint ahogy kitarítottam mellette akkor is, amikor veszélyes és szégyenletes volt könyörögni érte. Ha meghalt volna, gyászolnám; ha hűtlen lett volna, megbocsátanék neki; de fellázadni a királya ellen, elárulni hazáját, közönséges késelőkkel és orgyilkosokkal cimborálni és közösködni, olyanokkal, akik üldöznek mindent, ami nemes, hivalkodó és gyalázkodó ellenségei mindennek, ami szent, nem, kitépem a szívemből még akkor is, ha elvérzek belé!

Megtörölte szemét, és hirtelen felkelt a nagy karosszékéből (avagy trónról, ahogy Lady Margaret szokta nevezni), a megrettent szobalány pedig sietett felrázni a párnát és eltüntetni minden nyomát annak, hogy a szent ülőhelyet bárki is használni merészelte (ámbár Károly király maga is, tekintettel a szék pillanatnyi bitorlójának szépségére és fiatalságára, valamint feldúlt lelkiállapotára, alighanem szemet hunyt volna e trón megszentelésénél fölött). Jenny ezután fontoskodva ráerőszakolta segítségét Edithre, karját nyújtva, támaszul, amint fel és alá lépkedett a várcsarnokban, szemmel láthatóan mély töprengésbe merülve.

- Tessék csak rám támaszkodni, kisasszony... jobb, ha rám támaszkodik... a bánatnak is utat kell engedni és kétségtelen, hogy...

- Nem, Jenny - felelte Edith szilárdan. - Tanúja voltál gyengeségemnek, majd meglátod az erőmet is.

- De a múltkor is rám tetszett támaszkodni, Miss Edith... a minap reggel, amikor olyan keservesen bánkódott.

- A téves és helyén nem való szeretet segítségre szorulhat, Jenny, de a kötelességérzet elég erős ahhoz, hogy fenn tartsa önmagát. De semmit sem akarok elhamarkodni. Meg akarom tudni viselkedése okait, és azután kivetem szívemből örökre! - hangzott az ifjú hölgy szilárd és határozott válasza.

Jennyt valósággal megijesztette úrnője viselkedése, melynek okait nem értette, és így nem is tudta kellőképpen méltányolni.

- Furcsa - dünnyögte a fogai közt - az első roham elmúltával Miss Edith éppen olyan könnyen veszi a dolgot, mint én, sőt még sokkal könnyebben, pedig merem állítani, én magam fél annyira sem szerettem Cuddie Headrigget, mint ő a fiatal Milnwoodot. De mindentől eltekintve, talán nem is árt, ha mindkét oldalon vannak barátaink; mert ha a whigek be találják venni a várat, ami fölötté valószínű, tekintve, milyen kevés az eleség, és a dragonosok milyen pusztítást visznek benne végbe, s ha ebben az esetben Milnwood és Cuddie kerekedik felül, a barátságuk aranyat fog érni! Már reggel is ez jutott eszembe, amikor azokat a hajmeresztő híreket meghallottam.

E vigasztaló gondolatok közepette indult a leányzó szokásos teendői ellátására, magára hagyva úrnőjét, hadd szoktassa szívét, ahogy csak tudja, ahhoz az elhatározáshoz, hogy gyökerestül kitépi belőle Henry Mortonhoz fűződő érzelmeit.

Huszonötödik fejezet

A résre újra, még egyszer barátim.

Shakespeare: V. Henrik
III. felv. I. szín
Németh László fordítása

Az estig befutó hírekből arra a következtetésre jutottak, hogy a felkelők serege a kora hajnali órákban vonul fel Tillietudlem ellen. Pike megvizsgálta Lord Evandale sebeit, és azt jelentette, hogy állapota biztató. Sok sebet kapott, de egyik sem súlyos; a vérveszteségnek, s talán Lady Margaret sokat emlegetett gyógyszerének köszönhetően, hogy nem lázasodott be. Így aztán, noha egy kis fájdalmat és erős fáradtságot érzett, a páciens kijelentette, hogy bot segítségével, ha lassan is, de elég jól tud járni. Ilyen körülmények között hallani sem akart arról, hogy szobájába zárkózzék; inkább azon volt, hogy jelenlétével lelket öntsön a katonákba, másrészt, kiegészítő javaslatokat tegyen a védelmi tervhez, amelyet az őrnagy, kissé elavult hadviselési elvek alapján, kidolgozott. Lord Evandale-t ismeretei feljogosították arra, hogy ilyen kérdésekben tanácsot adjon, hiszen kora ifjúságában Franciaországban és Németalföldön teljesített katonai szolgálatot. De jóformán alig talált a terveken valami módosítanivalót; s az élelmezési problémától eltekintve, nem volt oka félteni ezt az erős várat olyan támadókkal szemben, akik fenyegették.

A hajnal első sugarai megint a sáncokon találták Evandale lordot és Bellenden őrnagyot; újra meg újra felülvizsgálták az előkészületeket, és türelmetlenül lesték az ellenség közeledését. Meg kell jegyezni, hogy a felderítő szolgálat most már rendszeresen működött; de az őrnagy még mindig haragos hitetlenséggel fogadta a hírt, hogy Morton fegyvert fogott a kormány ellen.

- Sokkal jobban ismerem a fiút - hangzott az egyetlen észrevétel, melyet hajlandó volt megtenni. - A fickók nem merték az ellenséget eléggé megközelíteni. Valami hasonlóság tévesztette meg a képzeletüket, vagy felültek a szóbeszédnek!

- Kénytelen vagyok ellentmondani önnek, őrnagy úr - felelte Lord Evandale. - Majd meglátja, hogy az a fiatal úriember áll a felkelők élén; számomra, akárhogy sajnálom is, nem lesz túl nagy meglepetés.

- Ön semmivel sem jobb Claverhouse-nál, aki tegnap azzal torkolt le, hogy ez az ifjú, akit gyerekkora óta ismerek, és mindig nemeslelkűen, úriasan viselkedett, csak az alkalmat várja, hogy a felkelők élére álljon!

- Ha tekintetbe vesszük a bánásmódot, melyben részesült, és a gyanút, mely terheli - mondta Lord Evandale -, miféle más út állt nyitva számára? Ami engem illet, magam sem tudom, mit érdemel inkább... gáncsot vagy részvétet.

- Gáncsot, uram? Részvétet! - visszhangozta az őrnagy, elcsodálkozva, hogy ilyen felfogással találkozik. - Kötelet érdemelne, ez az egész. S ha édesfiam volna, akkor is örömmel látnám, hogy felhúzzák. Gáncsról beszélni, no még mit nem! Lordságod nem gondolhatja komolyan!

- Szavamra, Bellenden őrnagy úr, már jó ideje úgy vélem, hogy a mi politikusaink és főpapjaink fájón kiélezték a dolgokat ebben az országban; erőszakosságukkal elidegenítették tőlünk nemcsak az alacsonyabb néposztályokat, de a magasabb rangúakat is... mindazokat, akiket nem köt a király zászlajához erős pártszenvédély vagy udvari érdekek vágya.

- Nem vagyok politikus - felelte az őrnagy -, s nem értek az ilyen finom különbségtévesztésekhez. Kardom a királyé, s ha úgy parancsolja, megsuhogtatom ügye érdekében.

- Remélem - felelte az ifjú lord -, nem lesz alkalma tapasztalni, hogy elmaradok ön mögött ebben a tekintetben, noha szívből kívánom, bárcsak idegen ellenséggel állnék szemben. De már nincs idő ilyen kérdésekről vitatkozni, mert ott jönnek már, s védekeznünk kell, ahogy csak tudunk!

Amint e szavakat kimondta, már fel is bukkant a felkelők elővédje az országúton, mely a dombtetőt keresztezte, s leereszkedett, éppen a várral szemben. De egyelőre nem indultak lefelé, mintha tudatában lettek volna annak, hogy ezzel kitennék magukat az ellenséges tüzésnek. Ám számerejük, mely eleinte csekélynek látszott, hamarosan megnőtt és tömörebbé vált; közelségükből ítélve, a dombon felbukkanók mögött alighanem tekintélyes erők álltak. Mindkét részről aggodalmas várakozás volt észlelhető; ám a covenantosok tétovázó soraiban csakhamar mozgolódás támadt, mintha hátulról nyomnák őket, de még nem tudták, következő lépésük mi legyen. Tarkaságukban festői képet nyújtó fegyvereik megcsillantak a reggeli nap fényében, melynek sugarait visszaverte a dárdák, puskák, alabárdok és csatabárdok erdeje. A fegyveres tömeg néhány percig egy helyben hullámozott, aztán kivált közülük három-négy lovas - nyilván a vezérek - a dombtetőn előrenyomulva, közelebb jöttek a várhoz. John Gudyill, aki nem volt egészen gyakorlatlan tüzer, az ágyúk csövét erre a kis különálló csoportra irányította.

- Fellövöm a sólymot - mondta (így nevezték a kisebb ágyút) -, ha nagyságod kiadja a parancsot.. Istenemre, megcsiklandozzuk őket!

Az őrnagy Evandale lordra nézett.

- Várjunk egy percig - mondta a fiatal lord. - Fehér zászlós követet küldenek.

S csakugyan, ebben a pillanatban az egyik lovas leugrott a nyeregből, s dárdára erősített fehér kendőt lengetve közeledett a várhoz. Az őrnagy és Lord Evandale leereszkedett a főerőd ormáról, és elébe ment a torlaszig, nem tartva tanácsosnak, hogy a követet beengedjék az erődítés területére.

Ugyanakkor, amikor a követ elindult, a lovasok, mintha kitalálták volna, mire készülődik John Gudyill a bosszantásukra, visszahúzódtak előretolt állásukból a főcsapathoz. A covenantosok követét, arckifejezése és modora után ítélve, egészen áthatotta az a szellemi gőg, mely szektáját jellemezte. Ajkát mesterkéltén összehúzta, s félig behunyt szeme mintha nem méltatta volna a körülötte levő evilági tárgyakat arra, hogy megnézzék; ünnepélyesen lépkedett, lábujjait kifelé fordítva, s olyan arcot vágott, mintha megvetné a talajt, melyre lábát helyezi. Lord Evandale nem tudta elnyomni mosolyát a furcsa figura láttán.

- Látott-e már életében valaha ilyen ostoba automatát? - mondta Bellenden őrnagynak. - Esküdni mernék, hogy rugók mozgatják. Mit gondol, tud beszélni?

- Ó, jaj! - felelte az őrnagy. - Úgy látom, régi ismerősöm, a legfarizeusabb tésztából gyúrt igazi puritán. Nézze csak... már hümmög és köhécsel. Ahelyett, hogy kürtös követ módjára tárgyalni kezdjen, mindjárt fejünkhöz vág egy prédikációt.

Az öreg katona, kinek a maga idejében éppen elég alkalma volt az ilyenfajta hívők modorával megismerkedni, most sem tévedett nagyot. Csak éppen prózai bevezetés helyett Langcale ura - mert nem kisebb személyt küldtek át követnek - stentori hangon rázendített a huszonnegyedik zsoldtárra:

*Ti kapuk, emeljétek fel fejeiteket,
És emelkedjétek fel,
ti örökkévaló ajtók!*

- Hát nem megmondtam? - mosolygott Evandale lordra az őrnagy, azután megjelent a barikád bejáratánál, és megkérdezte, mi célból és miféle szándékkal visít ilyen bánatosan a kastély bejárata előtt, akár a malac, ha erősen fúj a szél.

- Engem - felelte a követ éles hangon, minden szokásos köszöntés vagy tiszteletadás nélkül - a szent Frigy és a Covenant istenes hadserege küldött, hogy szót értek két bűnös hitszegővel, William Maxwell-lel, akit Lord Evandale-nek neveznek és charnwoodi Miles Bellendennel.

- És mi mondanivalója van Miles Bellenden meg Lord Evandale számára? - szólt az őrnagy.

- Maguk az illető felek? - kérdezte Langcale ura ugyanazon az éles, önhitt, tiszteletlen hangon.

- Legyen úgy, jobb híján - felelte az őrnagy.

- Akkor itt van a hivatalos felszólítás - mondta a követ, s egy papírlapot tett Lord Evandale kezébe -, itt van továbbá egy magánlevél Miles Bellenden részére, egy istenes ifjútól, aki abban a megtiszteltetésben részesült, hogy seregünkben vezető szerepet tölthessen be. Olvassa el ezeket gyorsan, s az Isten világosítsa fel elméjét, hogy tartalmukat hasznára fordíthassa, amiben erősen kételkedem.

A felszólítás így hangzott:

„Mi, alulírottak, szabályosan megválasztott vezetői azoknak az uraknak, lelkészeknek és másoknak, akik most a szabadság és az igazi vallás ügyében fegyvert fogtak, ünnepélyesen figyelmeztetjük és felszólítjuk William Evandale lordot és charnwoodi Miles Bellendent, s másokat, kik jelenleg fegyvert viselnek és Tillietudlem várának helyőrségét alkotják, hogy adják fel az említett várat tisztos feltételek mellett, vagyis megkegyelmezés és szabad elvonulás engedélyezése mellett, mely minden ingó holmijukra kiterjed. Ellenkező esetben kiteszik magukat a tűzzel-vassal való végpusztulásnak, miként a hadijog engedélyezi olyan esetekben, amikor az ellenség nem hajlandó tarthatatlan állásait feladni, így hát Isten oltalmába ajánljuk saját dicső ügyét!”

Ezt a felszólítást John Balfour of Burley írta alá, mint a Covenant hadseregének vezérlő hadbiztosa, a maga, valamint a többi vezető nevében.

A Bellenden őrnagynak szóló levelet Henry Morton írta; mondanivalója a következőképpen hangzott:

„Olyan lépésre szántam el magam, tiszteletre méltó barátom, mely egyéb súlyos következményein kívül, maga után fogja vonni, attól tartok, az ön határozott rosszallását is. De becsület és jóhiszeműség vezérelt elhatározásomban, melyet saját lelkiismeretem feltétlenül helyesel. Nem bírok tovább is beletörődni abba, hogy jogaimat és embertársaim jogait lábbal tiporják, szabadságunkat megnyirbálják, személyünket sértegetssék, s minden igazságos ok vagy törvényes bírói tárgyalás nélkül vérünket ontsák. A Gondviselés, maguknak az elnyomóknak túlzott erőszakossága révén, megnyitotta az útját annak, hogy ettől a tűrhetetlen zsarnokságtól megszabaduljunk, s meggyőződésem szerint nem érdemli meg a szabad polgár nevét és jogait az, aki úgy vélekedik mint én, de félrehúzódik, és nem ragad fegyvert hazája ügyéért. Ám Isten, aki szívembe lát, a tanúm arra, hogy nem osztozom a gyötrelmet és elnyomást szenvedők heves, haragos szenvedélyében, ha jelenleg fegyvertársak vagyunk is. Aggódó szívem leghőbb vágya megérni, hogy ez a természetellenes háború minél előbb véget érjen, s mindkét párt jó érzelmű, bölcs és mérsékelt elemeinek összefogásával olyan béke jöjjön létre, mely a király alkotmányos jogainak sérelme nélkül az egyenlőségen alapuló törvény tekintélyét

állítsa a katonai erőszak helyébe, megengedve minden embernek, hogy Istenét saját lelkiismerete szerint szolgálja, s a fanatikus rajongást a józan ész és engedékenység szavával fékezze, ahelyett hogy türelmetlen üldözéssel örültségbe kergesse.

Elképzelheti, hogy ezektől az érzelmektől áthatva, milyen fájdalmas számomra fegyveresen vonulni fel tiszteletre méltó rokona háza ellen, melyet értesülésünk szerint ön velünk szemben megvédeni szándékozik. Engedje meg, hogy nyomatékosan felhívjam figyelmét arra, miszerint ez a lépés csak vérontáshoz vezethet - mert ha támadásunkat vissza is verik, még mindig elég erősek vagyunk ahhoz, hogy a várat ostromzár alá vegyük és kiéheztetéssel megadásra kényszerítsük, noha látjuk az ön eredménytelenségre ítélt előkészületeit egy huzamosabb ideig tartó ostrom elviselésére. Mélységesen elszomorít, ha arra gondolok, hogy a vár lakóira ebben az esetben milyen szenvedések várnak, s ezek elsősorban kiket fognak sújtani.

Ne gondolja, nagyra becsült barátom, hogy képes lennék olyan javaslatokat terjeszteni ön elé, amelyek bármely pontjukban is foltot ejtenének az ön nagyszerű és tiszteletre méltó hírnevén, melyet nagyon kiérdemelt és annyi éven át becsülettel megőrzött. Ha a reguláris katonák (kiknek szabad elvonulását biztosítom) elhagyják a várat, azt hiszem, beérjük a becsületszavával, hogy ebben a szerencsétlen tusában semleges marad; s akkor gondoskodom róla, hogy az ön személyes tulajdonát, valamint Lady Margaretét is, kellő tiszteletben részesítsék, s megszálló helyőrséget ne kényszerítsenek önökre. Még sokat tudnák felhozni eme javaslat mellett, csak attól tartok, jelen pillanatban szükségszerűen bűnösnek tűnök fel az önök szemében, s a legjobb érv is eltéveszti hatását, ha olyan embertől ered, kit nem látunk szívesen. Ennélfogva abba is hagyom, de befejezésül biztosítom önt, hogy bármit érez is ezentúl irányomban, az én hálám sohasem fog csökkenni vagy elhalványulni; s életem legboldogabb perce lenne az, amikor módomban állna ezt szavaknál hatásosabb eszközökkel bebizonyítani. Éppen ezért, ha a neheztelés első percében el is vetné ajánlatomat, ez ne legyen gátja annak, hogy esetleg visszatérjen rá, ha a jövő eseményei elfogadhatóbb színben tüntetnék fel; mert ha bármikor vagy bárminő módon a szolgálataukra lehetek, ez a legnagyobb örömmel töltené el

HENRY MORTON-t"

Bellenden őrnagy szemmel látható méltatlankodással olvasta el ezt a hosszú levelet, azután Lord Evandale kezébe adta.

- Sohasem hittem volna el ezt Henry Mortonról, még akkor sem, ha az egész világ megesküszik rá - mondta. - Ó, a hálátlan, rebellis áruló! Hidegvérrel lázad fel, még a vallási rajongás ürügyével sem takarózik, amelytől az olyan hibbant eszűek esnek lázba, mint ez is itt, a követük. Pedig emlékezhettem volna rá, hogy mindig presbiteriánus volt... gondolhattam volna, hogy farkaskölyköt becézgetek, melynek pokoli természete előbb-utóbb felülkerekedik, s belém mar az első alkalommal! Ha Szent Pál újra a földön járna, három hónap múlva ő is fellázadna... a vérükben van ez!

- Nos - mondta Lord Evandale - igazán én vagyok az utolsó, aki megadást javasolna; de ha készleteink elfogynak, és nem kapunk segítséget Edinburgh-ból vagy Glasgow-ból, azt hiszem, élnünk kell ezzel a lehetőséggel, hogy a várból legalább a hölgyeket sértetlenül kiimentsük.

- Inkább mindent elviselnék, semhogy egy ilyen sima nyelvű képmutató pártfogását igénybe vegyem! - felelte az őrnagy felháborodva. - Ha másként lenne, megtagadnám velük a rokonságot. No de küldjük vissza a derék követet. Barátom - fordult Langcale-hez -, mondd meg a

vezetőidnek, meg az odaát összegyűlt csőcseléknek, hogy ha nem képzelik koponyájukat túlságosan keménynek, azt tanácsolom, ne próbálják belevetni ezekben az öreg falakba. És ne küldjenek több fegyverszüneti zászlót, mert újabb követüket felakasztjuk az első fára, megtorlásul Grahame zászlós meggyilkolásáért.

A követ ezzel az üzenettel visszatért megbízóihoz. Mihelyt a főcsapathoz érkezett, hangos moraj hallatszott a tömegből, és soraik előtt egy hatalmas, kék szegélyű vörös zászló emelkedett a magasba. Egy perccel rá Lady Margaret régi családi zászlaját vonták fel a vár falaira, a királyi lobogóval együtt; a két zászló nagy redői, mint a háború és dac jelvényei bontakoztak ki a reggeli szélben. Ugyanakkor tüzérségi sortűz zúdult a felkelők első soraiba, némi veszteséget okozva. Vezetőik tüstént visszavonták őket a dombhát fedezékei mögé.

- Azt hiszem - jelentette ki John Gudyill, miközben az ágyúk újbóli megtöltésével foglalkozott -, most már rájöttek arra, hogy a sólyom csőre kemény. Ez a madár nem füttyül hiába.

De alighogy kimondta, a dombhátat újra ellepték az ellenség katonái. Sortűzet zúdítottak a bástyák védőire. Válogatott emberekből álló rohamoszlopuk a füst fedezéke alatt elszánt bátorsággal előrenyomult, keményen állta a várból irányított nehéz tüzet, s minden ellenállás dacára utat tört magának az első barikádig, mely az oda vezető utat védte. Vezetőjük Balfour volt személyesen; bátorsága nem maradt el lelkesedése mögött. Az ellenállással mit sem törődve, elfoglalta a barikádot, a védők közül néhányat megölt vagy megsebesített, a többit meg arra kényszerítette, hogy a második állásba vonuljon vissza. Ám Bellenden őrnagy előrelátó intézkedései a covenantosoknak ezt a sikerét megghiúsították; mert alighogy birtokukba vették a barikádot, pusztító tűz zúdult rájuk a várból és az első vonalat fedező hátsóbb állásokból. Mivel nem állt módjukban a biztos fedezékekből tüzelő várórság ellen védekezni vagy tüzüket hatásosan viszonzni, a covenantosok kénytelenek voltak visszavonulni; ám fejszéikkel előbb szétrombolták a barikádot, s így lehetetlenné tették a vár védői számára, hogy visszafoglalják.

Balfour vonult vissza utolsónak. Sőt egy kis ideig egészen egyedül maradt ott, fejszével a kezében, s erdőirtó módjára fáradhatatlanul dolgozott a golyók záporában, amelyek most már egyenesen őt vették célba. A vezetése alatt álló emberek visszavonulása nem történhetett veszteségek nélkül, ami kemény leckét szolgált a felkelőknek a helyi előnyök tekintetében, amelyekkel a vár védői rendelkeztek.

A felkelők következő támadása már óvatosabban ment végbe. Jó lövészek erős csoportja Henry Morton vezetése alatt (nem egy közülük versenytársa volt a *popinjay* megcélzásában) előrekúszott az erdő sűrűjében, olyan helyeken, amelyek a legjobb fedezéket nyújtották. A nyílt utat kerülve, a bozótban át felkapaszkodtak a sziklákra, az út mindkét oldalán, s olyan állásokat kerestek, ahol az ellenséges tűz kibírható volt, viszont ők maguk oldalról vehették tűz alá a második barikádot, amelyet előlről Burley újabb támadása fenyegetett. Az ostromlottak felismerték e hadmozdulat veszélyességét, és mindent elkövettek, hogy a lövészek közeledését megakadályozzák; bárhol is felbukkant egy közülük, azonnal célba vették. A támadók viszont bátran, hidegvérűen és nagy körültekintéssel törtek előre. Mindez elsősorban annak a céltudatos ügyességnek volt köszönhető, amellyel fiatal parancsnokuk vezette őket; nemcsak arra volt gondja, hogy az ellenséget háborgassa, de ugyanolyan ügyesen vigyázott arra is, hogy saját embereit megvédje.

Ismételten lelkére kötötte lövészeinek, hogy főképpen a vöröskabátosokra célozzanak, míg a vár többi védőjét ne bántsák; de leginkább az őrnagy életét kímélnék meg; az öregúr ugyanis izgatottságában nemegyszer annyira kitette magát a golyóknak, hogy az ellenség említett nagylelkűsége nélkül meggondolatlansága végzetessé válhatott volna. Most már élénken

ropogtak a puskák a vár alatti meredély minden pontján. A lövészek bokortól bokorig, fától fáig, sziklától szikláig nyomultak előre; felhasználtak minden ágat és gyökeret felkapaszkodásuk elősegítésére, egyszerre küzdve a terep akadályával és a várórség tüzével. Végül olyan magasra jutottak fel, hogy többen közülük egyenesen belelőhettek a barikád védőibe, akik teljesen ki voltak téve tüzelésüknek. Burley, kihasználva a pillanatnyi zűrzavart, megkezdte frontális támadását. Ugyanolyan dühös elszántsággal támadott, mint az előbb, de gyengébb ellenállásba ütközött, mivel a védőket erősen nyugtalanította a céllövészek előretörése, akik oldalról fenyegették őket. Burley feltette magában, hogy előnyét kiaknázza; a második barikádból kikergetett védőket megállás nélkül üldözte a harmadik és utolsó állásig, ahová velük együtt jutott el.

- Öld le őket! Halál Isten és népe ellenségeire! Nincs kegyelem! A vár a miénk! - ilyen kiáltásokkal buzdította barátait. A legbátrabbak a nyomában törtek előre, míg a többiek ásóval, fejszével és egyéb szerszámokkal sáncot hánytak, fákat döntöttek ki, és védelmi állást rögtönöztek a második barikád mögött, hogy szilárdan tarthassák magukat abban az esetben is, ha nem sikerül a várat a merész támadással hirtelen elfoglalni.

Lord Evandale nem bírta türelmetlenségét fékezni. Néhány katonával, akit a vár udvarán tartálkolt, ellentámadásra indult; s noha karja fel volt kötve, heves mozdulatokkal és kiáltásokkal buzdította őket, hogy siessenek a Burleyvel tusakodó társaik segítségére. Az összecsapás most már kétségbeesett küzdelem képét mutatta. A szűk utat Burley hívei lepték el, s erősen törtek előre társaik támogatására. A katonákat viszont Lord Evandale jelenléte és hangja buzdította; dühösen harcoltak, s ha kevesebben voltak is, mint az ellenség, ezt bizonyos mértékben kiegyenlítette nagyobb harci gyakorlatuk és helyzetük is; a terep magasabb pontjai az ő kezükben voltak, s kétségbeesett elszántsággal verték vissza az ellenség támadását lándzsáikkal, alabárdjaikkal, valamint puskatussal és szablyákkal. A várban levők mindent elkövettek társaik megsegítésére, valahányszor alkalmuk nyílt az ellenségre tüzelni, anélkül hogy barátaikat veszélyeztessék. A céllövészek szerteszórt állásaikból szüntelenül tüzeltek minden tárgyra, melyet golyóik az erődítéseken elérhettek. A vár füstbe borult, a sziklák visszhangoztak a küzdő felek kiáltásaitól. És a nagy zűrzavar közepette egy különös epizód a várat majdnem az ostromlók kezére juttatta.

Cuddie Headrigg, aki a céllövészek közt nyomult előre, kitűnően ismert minden bokrot és sziklát a vár környékén, ahová olyan gyakran ment diót szedni Jenny Dennison társaságában. Helyi ismeretei tették lehetővé, hogy kevesebb veszéllyel jobban megközelítse a várat, mint legtöbb társa - kivéve azt a három-négy embert, aki a nyomába szegődött. Cuddie általában elég bátor legény volt, de nem szerette a veszélyt, sem önmagáért, sem a velejáró dicsőség kedvéért. Ezért előnyomulása közben nem ment neki fejfel a falnak, ahogy mondani szokták, s eszébe sem jutott az ellenséges tüzzel szembeszállva törni előre. Ellenkezőleg, fokozatosan eloldalgott a csata fő színhelyétől, s inkább balra tartva, azon az oldalon igyekezett felkapaszkodni, amely messze esett a hadműveletektől, s amelyre a vár védői sem fordítottak figyelmet, bízva a hegyoldal meredekségében. Csakhogy volt ott egy bizonyos ablak, mely egy kamrából nyílt, éppen szemben egy tiszafával, mely egy sziklahasadékból nőtt ki. Ez volt az a titkos út, amelyen Goose Gibbie-t kicsempészte a kastélyból, hogy Edith sürgős levelét elvigye Charnwoodba, s bizonyára nemegyszer szolgált hasonló csempészcélokra a régi időkben. Cuddie, puskája agyára támaszkodva, felnézett erre az ablakra, s megjegyezte egyik társának:

- Van itt egy hely, amelyet jól ismerek. Hányszor segítettem ki Jenny Dennison az ablakon, nem is szólva arról, amikor magam másztam be rajta, hogy elbolondozzak egy kicsit, még szántás közben is.

- És mi az akadálya annak, hogy most is bemásszunk? - kérdezte egy vállalkozó szellemű fiatal legény.

- Sok akadálya éppen nincs - felelte Cuddie -, de mit csinálunk azután?

- Elfoglaljuk a várat! - kiáltotta a másik. - Vagyunk itt hozzá öten vagy hatan, a katonák meg a kapunál vannak elfoglalva.

- Nem bánom, gyere hát - felelte Cuddie -, de figyelmeztetlek valamire. Nehogy egy ujjal is bántani merd Lady Margaretet, vagy Miss Edithet, vagy az öreg őrnagyot, vagy mindenekelőtt Jenny Dennisont, vagy bárkit, a katonákon kívül! Azokat leöldöshetitek kedvetek szerint, négyfelé is vágthatjátok, bánom is én!

- Jó, jó - mondta a másik -, legyünk csak egyszer odabenn, majd akkor mi diktáljuk a feltételeket valamennyiüknek!

Cuddie óvatosan, mintha tojásokon lépkedne, elindult a jól ismert ösvényen felfelé. Nem volt nagy kedve hozzá; először is félt kissé a fogadtatástól, mely odabenn várhatja; de a lelkiismerete is azt súgta, hogy mocskos eljárás így viszonzni Lady Margaret korábbi jótéteményét és pártfogását. Mégis felkapaszkodott a tiszafára, társai pedig követték, egyik a másik után. Az ablak kicsike volt és vasrudak védték; ám ezek már rég elvástak az idők folyamán, no meg a cselédek is meglazították, valahányszor titokban itt osontak ki vagy be. Ennélfogva elég könnyű volt bejutni, feltéve, hogy senki sem tartózkodik a kamrában, s Cuddie éppen efelől igyekezett megbizonyosodni, mielőtt megteszi az utolsó és legveszélyesebb lépést. S míg társai nógatták meg fenyegették hátulról, még mindig tétovázott, és a nyakát nyújtogatta, hogy belásson a kamrába. Eközben Jenny Dennison, aki éppen ebben a kamrában sáncolta el magát, mint a legbiztosabb búvóhelyen, hogy ott várja ki a támadás végét, véletlenül kitekintett az ablakon. Amint megpillantotta Cuddie fejét, rémületében felsikoltott. Hisztériás izgalmában a szomszédos konyhába rohant, ahol egy nagy fazék káposztaleves főtt a tűzhelyen. Jenny maga tette fel oda még a csata kezdete előtt, mivel megígérte Tam Hallidaynek, hogy ma ő készíti el a reggelijét. Megragadta a fazekat, átcipelte a kamrába, s közben még mindig visítózott:

- Segítség! Gyilkosok! Mindnyájunkat lemészárolnak és megerőszakolnak! Elfoglalták a várat! No de majd én adok nektek!

Ezzel a fazék forró tartalmát gyászos jajveszékelés kíséretében a szerencsétlen Cuddie nyakába zúdította. Cuddie örült volna a finom levesnek, ha Jenny annak rendje és módja szerint tálalja fel neki; így azonban örökre elment volna tőle a kedve s alighanem a katonáskodástól is, ha a döntő pillanatban nem tekint lefelé. De vitéz katonánk szerencsére megrémült Jenny első sikolyától, s lehajolva, alkudozni kezdett bajtársaival, akik útját állták hön óhajtott visszavonulásának. Így aztán az acélsisak és bivalybőr kabát, mely valaha Bothwell őrmester tulajdona volt, s kiváló anyagból készült, nagyjában megoltalmazta a forró zuhanytól. De így is éppen eleget kapott belőle ahhoz, hogy elmenjen az egésztől a kedve; fájdalomában és meglepetésében gyorsan leugrott a fáról, felborítva követőit, s abba a veszélybe sodorva őket, hogy kezüket-lábukat törik. Oda se hederítve a veszekedésre, könyörgésre vagy parancsra, sietett eliszkolni, hogy a legbiztosabb úton eljusson a főcsapathoz, ahová tartozott, azután semmiféle fenyegetés vagy rábeszélés sem bírhatta arra, hogy visszatérjen a támadók sorába.

Ami Jennyt illeti - miután egyik imádóját „külsőleg” szerencsétlente azzal a finom levessel, melyet szép kezeckéivel csak nemrég készített el abból a célból, hogy másik udvarlója „belsőleg” élvezze -, folytatta riasztó szolgálatát, visító hangon felsorolva azokat a kegyetlenkedéseket, amelyeket jogi nyelven a négy főbenjáró bűncselekménynek neveznek, értve alatta a gyilkosságot, gyújtogatást, nők megerőszakolását és rablómerényletet. Szörnyű sikoltozása olyan rémületet és zűrzavart idézett elő a várkastélyban, hogy Bellenden őrnagy és Lord

Evandale jónak látta feladni a küzdelmet a kapukon kívül, átengedve az ellenségnek a barikádokat és a várba vezető ösvényt; erőiket magának a várnak a védelmére összpontosították, nehogy valamely őrizetlen ponton meglepetés érje őket. Visszavonulásuk háborítatlanul ment végbe, mivel Cuddie és társai riadalma majdnem akkora zűrzavart okozott az ostromlók soraiban, mint Jenny sikoltozása a várban.

Egyik fél sem kísérelte meg, hogy még aznap újabb hadicselekménybe fogjon. A felkelők súlyos veszteséget szenvedtek; s ha már a vár környékén, a külső barikádok elfoglalásánál olyan nehézségekbe ütköztek, alig remélhették, hogy a várat rohammal bevehetik. Másrészt az ostromlottak helyzete is komor és lehangoló volt. Az összecsapásban két vagy három emberük elesett, s többen megsebesültek; noha veszteségük viszonylag jóval kisebb volt, mint az ellenségé, mely húsz halottat hagyott a csatatéren, a vár védőinek kis létszáma a csekélyebb veszteséget is jobban megsínylette; viszont a másik fél kétségbeesett támadásai félreérthetetlenül elárulták vezetőik elszántságát, hogy a várat mindenáron elfoglalják, de követőik buzgalmát is, mellyel a parancsot teljesítették. A védők kiváltképpen a kiéheztetéstől féltek, abban az esetben, ha az ellenség ostromzárhoz folyamodik az ellenállás megtörésére. Az őrnagynak készletek felhalmozására vonatkozó utasításait csak felületesen teljesítették, s a dragonyosok, minden intelem és parancs ellenére is, folytatták tékozlásukat. Ilyen körülmények között Bellenden nehéz szívvel adott parancsot az ablak gondos őrzésére, melyen át a várat kis híja, hogy meglepetésszerűen el nem foglalták, s tette meg a szükséges intézkedéseket hasonló esetek elkerülésére.

Huszonhatodik fejezet

*Magához hívta akkoron
Népének minden nagyját a király.*

Shakespeare: IV. Henrik
Vas István fordítása

A presbiteriánus sereg vezetői komoly tanácskozásra gyűltek össze még aznap este, Tillietudlem megrohamozása után. Kénytelenek voltak megállapítani, hogy embereiket elcsüggesztette a nagy veszteség, melyet a roham folyamán a sereg elszenvedett, s amelynek - mint ilyen esetekben gyakori - éppen a legbátrabb és legderekabb harcosok estek áldozatul. Attól kellett tartani, hogy ha buzgalmukat és lendületüket olyan másodrendű célra pazarolják, mint egy jelentéktelen erőd elfoglalása, a sereg létszáma fokozatosan megcsappan, és elveszíti azt az előnyét, amelyet a kormány jelenlegi felkészületlen állapota jelent. Eme érvek hatása alatt elhatározták, hogy a fősereg vonuljon tovább Glasgow ellen, és űzze ki az ott állomásozó katonákat. A Tanács Henry Mortont jelölte ki többedmagával erre a feladatra, Burleyt pedig ötszáz válogatott ember élére állította, akikkel itt marad és ostromzár alá veszi Tillietudlem várát. Morton nem titkolta, hogy a legnagyobb mértékben viszolyog ettől az intézkedéstől.

Kijelentette, hogy igen komoly személyi okokból Tillietudlem közelében kíván maradni, s ha az ostrom vezetését reá bíznák, kétségtelenül létre tudna hozni olyan egyezséget, mely teljesen megfelelné az ostromlók céljainak, anélkül hogy az ostromlottak számára elviselhetetlen lenne.

Burley könnyűszerrel kitalálta, fiatal kollégája miért szabódik attól, hogy a sereggel elvonuljon. Burleyt mindig érdekelte azoknak a jelleme, akikkel dolga volt; most kihasználva Cuddie naivságát és az öreg Mause rajongó lelkesedését, sok mindent sikerült megtudnia tőlük Morton és a tillietudlemi család kapcsolatáról. Amikor Poundtext szólásra emelkedett azzal, hogy csak rövid ideig kíván beszélni (amit Burley nagyon helyesen úgy értelmezett, hogy beszéde legalább egy óráig fog tartani), megragadta ezt az alkalmat, és félrevonta egy sarokba, ahol a Tanács többi tagja nem hallhatta párbeszédüket, és így kezdett vele pörölni:

- Rosszul teszed, Henry Morton, hogy fel akarod áldozni szent ügyünket egy körülmetélt filiszteus barátságára meg egy moabita asszony iránti buja vágyad kedvéért!

- Nem értem, miről beszél, Mr. Balfour, és a célzásait is izetlenné tartom - felelte Morton méltatlankodva. - Nem tudom, mivel adtam okot arra, hogy ilyen durva váddal illessen és ilyen udvariatlanul beszéljen velem!

- Valld be inkább az igazat - mondta Balfour -, és ismerd be, hogy él néhány ember abban a sötét várban, akikre úgy vigyáznál, mint anya a kisdedeire, s ez fontosabb neked, mint a Skót Egyház zászlaját magasra emelni, és ellenségei nyakára hágni.

- Ha úgy érte, hogy szívesen befejezném ezt a háborút, minden véres győzelem nélkül is, s erre inkább törekszem, mint bármiféle hatalomra vagy személyes dicsőségre - felelte Morton -, akkor tökéletesen igaza van.

- És akkor sem tévedek nagyot - mondta Burley -, ha úgy vélem, hogy ezt az általános megbékélést szívesen kiterjesztenéd barátaidra, akik Tillietudlemet védik.

- Nem tagadom - felelte Morton -, Bellenden őrnagy sokkal jobban lekötöztetett, semhogy ne óhajtanék szolgálatára állni, amennyire az ügy érdeke, melyet magamévá tettem, megengedi. Sohasem titkoltam, hogy nagyra becsülöm.

- Tudom - mondta Burley -, de ha eltitkolod a rejtvényedet, akkor is megfejtettem volna. No de figyelj a szavaimra. Ez a Miles Bellenden annyi készlettel rendelkezik, hogy el tudja látni a helyőrséget egy hónapig is.

- Nem igaz - felelte Morton. - Tudjuk, a készletei alig fedezik egyheti szükségletét.

- Igen ám - folytatta Burley -, de azóta igen erős bizonyítékok jutottak a kezembe arról, hogy ez a híresztelés csak csel. A ravasz vén róka terjesztette el, részint, hogy a katonák belenyugodjanak a lecsökkentett fejadagokba, de azért is, hogy mi hosszabb ostromra rendezkedjünk be, és vára falai előtt lebzseljünk, amíg ki nem fenik a kardot, mellyel lesújthatnak ránk és végezhetnek velünk.

- És mért nem terjesztették ezeket a bizonyítékokat a haditanács elé? - kérdezte Morton.

- Ugyan minek? - mondta Balfour. - Mi szükség arra, hogy egy ilyen kérdésben felnyissuk Kettledrummle, Macbriar, Poundtext és Langcale szemét? Magad is tudod, hogy amit a Tanácsban hallanak, a legközelebbi szónoklatukban kifecsegik. A sereget már az a gondolat is elkedvetleníti, hogy egy hétig kell időznünk a vár előtt; mi lenne, ha olyan parancsot kapnának, hogy készüljenek fel egy teljes hónapig tartó ostromra?

- De énelőttem mért tartotta titokban? És miért közli velem most? És főleg: miféle bizonyítékai vannak rá? - kérdezte Morton.

- Van bizonyíték elég - felelte Burley, és kezébe adott egy halom rekvirálólapot, amelyet Bellenden őrnagy küldött szét különféle földbirtokosokhoz marhákért, lisztért, búzáért, és így tovább; a hátlapon olvasható elismervények összeadása olyan mennyiséget mutatott ki, mely teljesen kizárta a lehetőségét annak, hogy a várőrségnek egyhamar élelmezési gondjai legyenek. Ám Burley nem világosította fel Mortont egy tényről, melyet nagyon jól ismert; tudniillik arról, hogy e készletek legnagyobb része sohasem jutott el a várba, a begyűjtésükre kiküldött katonák kapzsisága következtében, akik készségesen eladták az egyik embernek azt, amit a másiktól elvettek, visszaélve az őrnagy élelmiszert sürgető kérésével, olyanféleképpen, mint Sir John Falstaff a királyéval, kinek emberekre volt szüksége.

- Most pedig - folytatta Balfour, látva, hogy elérte a kívánt hatást - annyit akarok hozzáfűzni, hogy ezt csak addig rejtegettem előled, amíg előttem is rejtve volt, mivel ezeket a papirosokat csak ma reggel kaptam kézhez. Így hát azt mondom neked, örvendezve menj tovább utadon, és készségesen vállald a glasgow-i nagy munkát. Biztosítalak, semmi baj sem érheti a hitszegők táborához tartozó barátaidat, mivel erődjük bőségesen el van látva élelemmel, s az én csapatom létszáma nem elég ahhoz, hogy ártalmukra lehessenek, legfeljebb megakadályozhatom, hogy kitörjenek.

Morton leírhatatlan viszolygást érzett Balfour okoskodásával szemben.

- És mért nem engedték meg nekem - kérdezte -, hogy én legyek a hátrahagyott kis csapat parancsnoka? Mért nem önt küldték ki Glasgow ellen, ha ez a dicsőségesebb feladat?

- Éppen azért ragaszkodtam hozzá, fiatalember, hogy Silas Morton fiát bízzák meg vele - felelte Burley. - Én már erősen öregszem, és ősz fejem elég dicsőséget aratott olyan helyeken, ahol a legnagyobb veszéllyel kellett szembenézni. Nem arra a buborékra gondolok, amelyet földi dicsőségnek neveznek, hanem a tiszteletre, mely azt az embert illeti meg, aki lelkiismeretesen végzi feladatát. De a te pályafutásod csak most kezdődik, neked még be kell bizonyítanod, hogy méltó vagy a nagy bizalomra, amelyben az én ajánlatomra részesültél. Loudon-hillen még fogoly voltál, és a legutóbbi csatát biztos fedezékből harcoltad végig, míg én sokkal veszedelmesebb, nyílt ostromot vezettem. Ha most továbbra is itt rostokolnál a

várfalak előtt, amidőn másutt sokkal nagyobb feladat vár rád, hidd el, az emberek azt mondanák, hogy Silas Morton fia olyan alma, mely nagyon messze esett a fájától!

Ez az utolsó megjegyzés vérig sértette Mortont. Mint úriember és katona, nem ellenkezhetett tovább - sietve belenyugodott a javaslatba. De még most se tudott megszabadulni a gyanakodástól, mely akaratlanul is eltöltötte azzal az emberrel szemben, akitől ezeket a felvilágosításokat kapta.

- Mr. Balfour - mondta -, értsük meg egymást világosan. Ön jónak látta, hogy különleges figyelmet fordítson magánügyeimre és személyes kapcsolataimra. Szíveskedjék hát tudomásul venni, hogy én ezekhez éppen úgy ragaszkodom, mint politikai elveimhez. Lehetséges, hogy távollétem alatt önnek hatalmában áll majd említett érzelmeimet megkímélni vagy megsebezni. Legyen meggyőződve róla, hogy bárminő legyen is e mostani vállalkozásunk kimenetele, örök hálám vagy engesztelhetetlen haragom követi majd azt a viselkedést, amelyet ön ez alkalommal tanúsítani fog. S akármilyen fiatal és tapasztalatlan vagyok is, kétségtelenül módomban áll majd barátokra találni, akik segítségemre lesznek, hogy érzelmeimet akár az egyik esetben, akár a másikban kifejezésre juttassam.

- Ha ebben a kijelentésben fenyegetés rejlik, jobb lett volna elhallgatni - felelte Burley hidegen és gögösen. - Tudom értékelni a baráti érzelmeket, de ellenségeim fenyegetőzéseit mélységesen megvetem. Neked azonban nem fogok okot adni megbántódásra. Bármi történik is távolléted alatt, tekintettel leszek óhajaidra, amennyire kötelességem egy felsőbb hatalommal szemben megengedi.

Ezzel a fenntartásos ígérettel Morton kénytelen volt beérni.

„Vereségünk - mondta magában - a vár felmentését jelenti, még mielőtt kénytelen lenne magát az ostromlók kénye-kedvére megadni; győzelmünk esetén pedig (a mérsékelt szárny számerejéből már most erre következett), legalább olyan szavam lesz, mint Burleynek, amikor azt kell eldönteni, hogy ezt a győzelmet mire használjuk fel.”

Így hát Balfour nyomában visszatért a Tanácsba, éppen amidőn Kettledrummle utoljára kezdte mondatát azzal, hogy „végül pedig...”, hozzáfűzve azt a néhány szót, amelynek némi gyakorlati értelme lehetett. Miután a lelkész kitombolta magát, Morton bejelentette, hogy hajlandó a főcsapathoz csatlakozni, melynek feladata kiűzni a reguláris katonaságot Glasgow-ból. Mindjárt kinevezték parancsnoktársait, s a jelenlevő lelkészek mindannyiukat buzdító szózatban részesítették. Másnap pirkadatkor a felkelő sereg táborát bontott, és elindult Glasgow felé.

Nem szándékozunk részletesen és hosszadalmasan elmondani olyan eseményeket, amelyek e korszak történelemkönyveiben is megtalálhatók. Elég, ha utalunk arra, hogy Claverhouse és Lord Ross, megtudván, milyen nagyszámú haderő vonul fel ellenük, elsáncolták vagy inkább elbarikádozták magukat a város belsejében, azon a helyen, ahol a Városháza és a régi börtön áll, és elhatározták, hogy elviselik a felkelők ostromát, de nem engedik át nekik Nyugat-Skócia fővárosát. A presbiteriánusok két oszlopban támadtak; az egyik a Kollégium és a Székesegyház vonalán hatolt be a városba, míg a másik a Gallowgate-ig menetelt, amely a város délkeleti főbejárata. Mindkét hadosztályt elszánt emberek vezették, s mindkettő derekasan viselkedett. Ám a katonai gyakorlat és az egész helyzet a másik félnek kedvezett, s ez olyan előny volt, melyet a hiányos fegyelmű felkelő sereg legnagyobb bátorsága sem tudott kiegyenlíteni.

Ross és Claverhouse gondos körültekintéssel helyezte el katonáit házakban, utcasarkokon, sikátorok bejáratánál, mások meg az utakon keresztül felállított mellvédek mögött sáncolták el magukat. A támadóknak azt kellett tapasztalniuk, hogy láthatatlan ellenség golyói tizedelik meg soraikat, míg maguk hasztalan próbálják a tüzelést hatásosan viszonzni. Morton és a

többi vezér hiába tette ki saját személyét halálmegvető bátorsággal az ellenség tüzének, s hiába igyekezett azokat nyílt összecsapásra bírni; így aztán embereik minden irányba visszahúzódtak. S noha Henry Morton a legutolsók között adta fel a harcot, s ügyelt arra, hogy a többiek visszavonulását ő fedezze, még akkor is fenntartva a rendet, s megghiúsítva az ellenség minden kísérletét előnye kiaknázására - bosszúságára azt kellett hallania (amit seregében szélteben-hosszában suttoztak), hogy „ide vezet az, ha liberális ifjoncokra bizzuk magunkat”, és „bezzeg, ha a becsületes, húséges Burley vezetné a támadást, mint Tillietudlem barikádjainál, akkor az eredmény egészen más lenne!”.

Morton füstölgő haraggal hallgatta ezeket a megjegyzéseket, éppen azoknak a szájából, akik leghamarabb mutatták meg, hogy elvesztették bátorságukat. Az igazságtalan szemrehányásnak azonban megvolt az a jó hatása, hogy még nagyobb buzgalomra tüzelte és értésére adta: ha már ilyen veszedelmes kalandba bocsátkozott, csak két út áll nyitva előtte - győzni vagy meghalni.

„Lehetetlen visszakoynom - mondta magában. - Hadd ismerje el hát mindenki, még Bellenden őrnagy is, sőt Edith is, hogy legalább bátorság dolgában a rebellis Morton méltó volt apjához.”

A visszavert támadás után a felkelő sereg olyan zilált és fegyelmezetlen állapotba került, hogy vezetőik jónak látták csapataikat visszavonni néhány mérföldnyire a várostól; időre volt szükség, hogy amennyire lehet, rendbe szedjék őket. Ám az újoncok özönlése ezalatt sem szünetelt; a jelentkezőket elsősorban életkörülményeik kergették a felkelők táborába; a loudonhilli diadal is bátorította őket, s nem csüggedtek el az utolsó szerencsétlen vállalkozás kudarcától sem. Különösen Morton hadosztályába jelentkeztek sokan. Ugyanakkor fájó szívvel látta, hogy népszerűtlensége a sereg vakbuzgó részében egyre nő. Még az éveit meghazudtoló bölcs előrelátás is, mellyel a rendet és fegyelmet igyekezett helyreállítani, rossz vért szült náluk, Azzal vádolták, hogy túl sokat törődik a sereg testi állapotával, a földi erővel. Nem is palástolt türelmessége pedig, mellyel mások vallási érzelmeit és szokásait szemlélte, a legigazságtalanabb bírálatnak tette ki. *Gallió*-nak csúfolták, aki hitbeli dolgokkal mit sem törődik. De ami az ilyen félremagyarázásnál is rosszabb volt: a csöcselék, mely mindig azoknak tapsol a leghangosabban, akik a politikai vagy vallási nézeteket szélsőségbe viszik, de utálattal fordul el azoktól, akik az említett nézeteket a fegyelem korlátai közé igyekeznek szorítani, most is nyíltan a túlbuzgó vezetők mellé állt; azok mellé, kiknek soraiban az ügyért való lelkesedés pótolta a rend és katonai fegyelem hiányát, elvetve a korlátozásokat, amelyeket Morton akart rájuk kényszeríteni. Egyszóval, miközben a parancsnoksággal járó terhek főleg az ő vállára nehezedtek (hiszen vezértársai készséggel átengedtek neki mindent, ami a hadvezéri munkában kínos és kellemetlen), Morton azon vette észre magát, hogy nincs kezében olyan hatalom, mely elengedhetetlen ahhoz, hogy rendelkezéseinek valóban érvényt szerezzen.³⁴

De minden akadály ellenére, néhány napi kemény munkával sikerült megvetnie a hadseregben a fegyelem alapjait, s már-már arra gondolt, hogy a siker reményében megkockáztathatja a második támadást Glasgow ellen.

---

³⁴ Tárgya e viszálykodásnak, mely szétzilálta az inszurgensek csekély seregét, csupán annyi volt, hogy elismerjék-e a királyi fensőbbiséget vagy sem, illetve hogy a fegyverre kelt párt beérje-e a maga vallásának szabad gyakorlatával avagy ragaszkodjék a presbiteriánus egyház teljes tekintélyének és hatalmának, azaz minden más felekezet feletti elsőbbségének helyreállításához. Az a néhány földbirtokos és nemesember, aki csatlakozott a lázadáshoz, a lelkestség józanabb felével egyetértésben azt tartotta, hogy helyesebb volna követeléseiket az elérhető célokra korlátozni. A buzgóbbak azonban erasztiánusoknak nevezték e mérsékelt nézetek hangoztatóit, vagyis azzal vádolták őket, hogy a világi hatalom befolyása alá akarják vonni az egyházat. (*Walter Scott jegyzete*)

Kétségtelen, hogy Morton emberfeletti erőfeszítéseinek volt még egy oka: nagyon szerette volna összemérni erejét Grahame of Claverhouse ezredessel, aki annyira megbántotta. De Claverhouse meghiúsította reményeit; beérte azzal az előnnyel, amelyet akkor szerzett, amidőn visszaverte az első támadást Glasgow ellen; belátta, hogy maroknyi csapatával nem várhatja be a felkelők második támadását, amelyet nagyobb és fegyelmezettebb erővel vívnának meg, mint az első alkalommal. Ennélfogva kiürítette a várost és csapatai élén Edinburgh felé vonult. A felkelők így ellenállás nélkül foglalták el Glasgow városát, s amire olyan hön vágyott, Mortonnak nem volt alkalma ismét szembekerülni Claverhouse ezredessel. De ha nem is volt alkalma lemosni a gyalázatot, mely a Covenant seregének reá bízott hadosztályát érte (ezt Claverhouse visszavonulása meghiúsította), Glasgow birtoka így is lelket öntött a felkelőkbe és számukat is megnövelte. Szükségessé vált új tiszteket kinevezni, új ezredek és svadronokat szervezni, megtanítani őket a katonai fegyelemnek legalább legszükségesebb követelményeire; mindezt egyhangúan Henry Mortonra hárították, aki annál is inkább nyakába vette a fárasztó feladatot, mivel annak idején apjától megtanulta a katonai művészet elméletét, s világosan látta, hogy ha ő nem vállalná ezt a hálátlan, de feltétlenül szükséges munkát, hiába várná, hogy bárki más megtegye.

Közben a szerencse jobban megsegítette a felkelők vállalkozását, mint akár a legvérmesebbek is remélni merték volna. Skócia Titkos Tanácsa nem győzött csodálkozni az ellenállás méretein, amelyet önkényes intézkedései kiváltottak; a rémülettől megbénulva, képtelen volt komoly lépéseket tenni a fellángolt harag lecsillapítására. Skóciában nagyon kevés katona volt; ezeket Edinburgh-ban vonták össze, a főváros védelmére. Mozgósították a korona hűbéreseinek minden erejét valamennyi megyében, elrendelték, hogy álljanak a király zászlaja alá, és tegyenek eleget annak a katonai szolgálatnak, melyre birtokaik kötelezték őket. De a felszólításnak csak ímmel-ámmal engedelmessé váltak. Ez az ügy általában nem volt népszerű a köznemesség körében; még azok is, akik maguk talán hajlandók lettek volna harcolni, inkább feleségükre, anyjukra, nőtestvéreikre hallgattak, akik viszolyogva tartották vissza őket attól, hogy ilyen ügyben fegyvert fogjanak.

Közben az angol udvar ráeszmélt arra, hogy a skót kormány képtelen saját védelméről gondoskodni, s leverni egy lázadást, mely kezdetben egészen jelentéktelennek tűnt fel; tehetetlensége kételyeket támasztott abban a tekintetben, vajon alkalmas-e feladatának megfelelni, s bölcs dolog volt-e az elnyomott presbiteriánusokkal szemben olyan kegyetlen szigorúságot alkalmazni? Az udvar végül elhatározta, hogy Monmouth herceget nevezi ki a skóciai hadsereg főparancsnokává. Ennek a szerencsétlen sorsú hercegnek ugyanis házassága révén hatalmas birtoka és kiterjedt érdekeltsége volt Skócia déli részében, ahol sok „követőre” is számíthatott, ahogy mondták. Külföldön több alkalommal tanúságot tett katonai ügyességéről, mely bizonyára bőven elegendő ahhoz, hogy a lázadókat a csatatéren leverje; ugyanakkor azt is remélték, hogy nyájas természete, s jóindulata, amelyet a presbiteriánusokkal szemben általában tanúsított, lecsillapítja a lázadók lelkét, s hozzájárul ahhoz, hogy kibékítse őket a kormánnyal. Ennélfogva a herceg teljhatalmú felhatalmazást kapott Skócia zilált ügyeinek rendezésére, s erős csapatok kíséretében elindult Londonból, hogy átvegye a skóciai hadsereg főparancsnoksátrát.

Huszonhetedik fejezet

*Vár a Bothwell-domb reám,
hol helytállólok vagy meghalok.*

Régi ballada

A hadműveletek most mindkét részről szüneteltek. A kormány, a jelek szerint, beérte azzal, hogy megakadályozza a lázadók előnyomulását a főváros felé, a felkelők pedig arra törekedtek, hogy csapataikat megerősítsék és létszámukat megnöveljék. Ebből a célból táborfélélt létesítettek Hamiltonban, a hercegi kastélyhoz tartozó parkban; itt volt az újoncfelvétel központja. Az állásaik előtt hömpölygő Clyde biztosította őket minden hirtelen támadás ellen; ez a folyó olyan mély és olyan sebes áramlású volt, hogy nem lehetett rajta átkelni máshol, csak egy hosszú, keskeny hídon, Bothwell falu és vár közelében.

Morton már körülbelül két hete időzött itt a Glasgow ellen indított támadás után. Katonai kötelességei minden percét igénybe vették. Többször is kapott híreket Burleytől, de ezek csak általánosságokat tartalmaztak, s lényegük az volt, hogy Tillietudlem vára még mindig tartja magát. Mortont türelmetlenné tette a bizonytalanság ebben a kérdésben, mely olyan közletről érdekelte. Végül közölte parancsnoktársaival azt az óhaját, helyesebben szándékát, hogy néhány napra Milnwoodba megy, fontos magánügyek elintézésére; nem látta be, mért ne éljen maga is azzal a szabadsággal, melyet mindenki más igénybe vett ebben a laza fegyelmű hadseregben. A bejelentést semmiképpen sem fogadták helyesléssel; a felkelők katonai tanácsa ugyanis tisztában volt munkája értékével; féltek lemondani róla, mivel egyikük sem érzett magában elég képességet ahhoz, hogy helyettesítse. Persze azt sem teheték meg, hogy szigorúbb szabályokat alkalmazzanak rá, mint önmagukra, s így minden nyílt ellenvetés nélkül indulhatott útjára. Poundtext tiszteletes úr megragadta az alkalmat, hogy körülnézzen saját rezidenciáján Milnwood közelében, s megtisztelte Mortont azzal, hogy útítársa legyen. Mivel a környék általában rokonszenvezett a presbiteriánusok ügyével, s különben is kisebb felkelő osztagok kezén volt (eltekintve itt-ott egy-egy gögös főúr megerősített kastélyától), nyugodtan utazhattak kíséret nélkül; csak a húséges Cuddie-t vitték magukkal.

Már leáldozóban volt a nap, amikor Milnwoodba érkeztek. Itt Poundtext elbúcsúzott társától, s egyedül folytatta útját parókiája felé, mely fél mérföldnyire volt Tillietudlemtől. Mortont most már senki sem zavarta tünődésében. Bonyolult érzések vettek rajta erőt, amikor viszontlátta az erdőt, a folyópartot, a réteket, amelyek mind-mind olyan régi ismerősei voltak! Jelleme, foglalatossága, gondolatai és szokásai két-három hét leforgása alatt gyökeresen megváltoztak, s hús nap alatt többet kalapált volna rajta, mint megannyi esztendő! A szelíd, romantikus, gyengéd lelkületű ifjú, aki függőségben nőtt fel, majd türelmesen meghajolt egy mocskos gondolkodású nagybátyja zsarnoki akarata előtt, hirtelen - az elnyomás korbácsától és a megsértett érzelmek sarkantyújától kényszerítve - egy fegyveres hadsereg élére állott; komoly közügyekkel foglalkozott, barátokat buzdított és ellenfelekkel viaskodott, s úgy érezte, egyéni sorsa elválaszthatatlanul összefonódott a nemzeti felkeléssel és forradalommal. Szinte pillanatok alatt élte meg az átmenetet az ifjúkor romantikus álmaiból a tevékeny férfikor gondjaiba, küzdelmeibe. Mindazt, ami azelőtt érdekelte, mintha letörölték volna emlékezte táblájáról - kivéve persze Edith iránt érzett szerelmét; de még ez a szerelem is mintha férfiasabb és önzetlenebb alakot öltött volna, ahogy szembeállította más kötelességeivel és érzelmeivel, s a kettő egybevegyült. Amint megforgatta elméjében e hirtelen változás részleteit, és a körülményeket, amelyekből fakadt, s jelenlegi pályafutásának várható következményeit, megborzongott; de a természetes félelmet, melytől szíve egy pillanatra

összeszorult, a következő pillanatban már számúzta a bátor és nagylelkű bizalom, mely fellángolt benne.

„Pusztuljak el fiatalon, ha el kell pusztulnom - mondta magában -, szándékaimat értsék félre és tetteimet ítéljék el azok, kiknek helyeslése mindennél fontosabb lenne szívemnek. De a szabadság és honszeretet kardját nem ejtem ki kezemből, s nem bukom el nemtelenül, sem megbosszulatlanul! Meggyalázzhatják testemet, bitófára feszíthetik tagjaimat; de eljön a nap, amikor gyalázatomból visszahull azokra, akik pálcát törtek fölöttem; s Isten, kinek nevét oly gyakran megcsúfolták e természetellenes háború folyamán, tanúságot tesz majd szándékaim tisztaságáról.”

Milnwood kapuja elé érve, Henry nem úgy kopogtatott az ajtón, mint az a régi kamasz, aki félénken és elfogódottan állt itt, ha kirúgott a hámból - hanem öntudatosan, mint egy férfi, aki ismeri jogait és ura cselekedeteinek - bátran, szabadon, határozottan. Aki az ajtót óvatosan kinyitotta, régi ismerőse volt, Alison Wilson asszony. Amint megpillantotta a harcias külsejű látogató acélsisakját és lengő tollforgóját, visszahőkölt.

- Hol van a nagybátyám, Alison? - kérdezte Morton, mosolyogva az asszony ijedelmén.

- Jóságos Ég! Harry fiatalúr! Maga az? - felelte az öreg hölgy. - Szavamra, megijesztett! A szívem a torkomban dobog! De nem is lehet, hogy maga az! Sokkal magasabb és férfiasabb, mint azelőtt.

- Pedig bizony én vagyok az, én magam - felelte Henry, mosolyogva is, sóhajtva is egyszerre. - Azt hiszem, a ruhám teszi, hogy magasabbnak lát. És olyan időket élünk, Alison, hogy a kamaszból hirtelen férfi lesz.

- Nagyon szomorú idők! - visszhangozta az öregasszony. - És ó, jaj, hogy magát is veszélybe sodorták! De ki tehet róla? Elég rosszul bántak magával, s megmondtam a bácsikájának, hogy még a féreg is felágaskodik, ha rátaposnak!

- Maga mindig a védőm volt, Allie - mondta Henry, s a házvezetőnő már nem haragudott a bizalmas megszólításért. - Soha nem engedte, hogy magán kívül más is szidjon, tudom nagyon jól. Hol a nagybátyám?

- Edinburgh-ban - felelte Alison. - A derek ember azt gondolta, legjobb a kémény tövében ülni, amíg felszáll a füst. Világéletében elgyötört és megfélemlített ember volt, de hiszen maga éppen olyan jól ismeri a nagyságos urat, mint én.

- Remélem, egészsége nem sínylette meg - mondta Henry.

- Alig, alig - felelte a házvezetőnő -, és a vagyona sem. Igyekeztünk ügyeskedni, ahogy csak tudtunk. S noha lejöttek a katonák Tillietudlemből, és elvitték a vörös tehenet meg az öreg Hackie-t is (bizonyára emlékszik még rájuk), de végül jó vásárt csaptunk velük, mert megvettünk tőlük négy marhát, amit fel akartak hajtani a kastélyba.

- Vásárt csaptak velük? - kérdezte Morton. - Hogy értem ezt?

- Á, lejöttek vágómarhákat szedni a vár részére - felelte a házvezetőnő -, de visszazökkentek a régi mesterségükbe. Keresztül-kasul nyargalásztak a környéken, közben meg kupeckedtek mindennel, amire csak rá tudták tenni a kezüket. Annyi bizonyos, hogy Bellenden őrnagy nagyon keveset látott abból, amit harácsolnak, pedig az ő nevében tették.

- Vagyis - kérdezte Morton sietve -, a helyőrség szűken áll élelem dolgában.

- Elég szűken - felelte Allie -, nem vitás.

Menten világosság gyúlt ki Morton agyában. „Burley becsapott tehát, buzgó hite nem tartja vissza sem a ravaszkodástól, sem a kegyetlenkedéstől” - gondolta magában, de hangosan csak ennyit mondott:

- Nem maradhatok tovább, Mrs. Wilson, folytatnom kell utamat haladéktalanul.

- Be kár! Legalább addig maradjon, amíg eszik egy harapást! - könyörgött a melegszívű házvezetőnő. - Rögtön elkészítem a fiatalúrnak, akárcsak azokban a régi, szomorú időkben.

- Lehetetlen! - felelte Morton. - Cuddie, vezesd elő a lovainkat!

- Éppen javában ropogatják a zabot - felelte a tisztiszolga.

- Cuddie! - kiáltott fel Allie. - Mi jutott eszébe, hogy ezt az istenverte, szerencsétlen mamlaszt is magával hozta? Hisz éppen vele meg a kótyagos anyjával kezdődött ebben a házban minden jaj és baj!

- Csitt, csitt - felelte Cuddie -, jobb lenne, asszonyság, ha elfelejtené és megbocsátaná. Anyám Glasgow-ban van a nővérénél, kendnek nem lesz vele többé semmi baja. Én meg a kapitány úr legénye vagyok már, s jobban rendben tartom minden holmiját, mint kend tette valaha! Vagy mondja meg, látta már valaha is ilyen fényesen és kivasaltan?

- Hát, ami igaz, igaz - mondta az öreg házvezetőnő, nagy tetszéssel legeltetve szemét fiatal gazdáján, kinek még az arcát is megszépítette, úgy vélte, a szép ruha. - Annyi bizonyos, hogy ilyen szép csipkés nyakravalót nem viselt, amíg Milnwoodban élt. Ezt bizony nem én varrtam.

- Nem, nem, asszonyság - felelte Cuddie -, ez inkább az én kezem munkája. Én szereztem Lord Evandale finom holmijából.

- Lord Evandale! - kiáltott fel az öregasszony. - Ez az, akit a whigek hajnalban fel fognak akasztani, amint hallom.

- A whigek fel akarják akasztani Lord Evandale-t? - kérdezte Morton elámulva.

- Bizonyára megteszik - felelte a házvezetőnő. - A lord tegnap kitörést csinált... *sally*-t, ahogy ezek a katonák mondják (anyámat hívták Sallynak, nem értem, mért adnak keresztény nevet ilyen keresztényietlen dolognak), szóval, kitört, hogy ennivalót szerezzen, de embereit visszakergették, őt magát meg foglyul ejtették. A whig kapitány, ez a Balfour, parancsot adott, hogy akasztófát állítsanak fel, és megesküdött (vagy megfogadta a lelkére, mert ezek a világért sem esküdnek), hogy abban az esetben, ha a vár holnap pirkadatig nem adja meg magát, felhúzza a fiatal lordot, fel, a szegénykét, olyan magasra, mint Hámánt. Keserves időket élünk... de hiába, nem segíthetünk rajta! Így hát üljön csak le nyugodtan, és harapjon egy kis kenyeret meg sajtot, amíg nem készíték valami jobbat. Látom, jobb lett volna, ha nem tudja meg. Nem is szóltam volna egy szót sem, ha sejtem, hogy elrontom vele az ebédjét, drágaságom!

- Tüstént nyergeld fel a lovakat, Cuddie, akár abrakoltak, akár nem! Megállás nélkül nyargalunk egészen a kastélyig.

Ezzel, Allie minden könyörgésének ellenállva, máris folytatták útjukat.

Morton nem mulasztotta el, hogy megálljon Poundtext lakása előtt, és felszólítsa, kísérelje el a táborba. A derék istenszolgája éppen visszasüppedt egy percre megszokott békés életmódjába, s valami régi teológiai értekezést olvasgatott, pipával a szájában meg egy korsócska könnyű sörrel a keze ügyében, az érvek megemésztésének elősegítésére. Keserves vonakodással hagyta abba ezt a kellemetes foglalatosságot (melyet tudományos búvárkodásnak nevezett), hogy megint elkezdje a fátalmakat egy sebesen ügető ló hátán. Mégis, amikor megtudta,

hogy miről van szó, mély sóhajjal feladta azt a reménységét, hogy egy csendes, nyugodt estét töltsön el kis nappali szobájában; mivel teljesen egyetértett Mortonnal abban, hogy bármi vezette is Burleyt, amikor a fiatal lord kivégzésével jövátéhetetlenül ki akarta mélyíteni a szakadékot a kormány és a presbiteriánusok között - a mérsékelt szárny semmiképpen sem engedheti meg ezt a rémtettet. S ha igazságosak akarunk lenni Poundtext tiszteletes úrhoz, meg kell jegyeznünk, hogy éppen úgy, mint legtöbb hittestvére, határozottan ellene volt minden ilyen szükségtelen erőszakos cselekedetnek; azonkívül mostani hangulatában nagy tetszéssel fogadta Morton szavait, ki azzal a lehetőséggel kecsegtette, hogy Lord Evandale közvetítésével nyélbe lehetne ütni a békekötést méltányos és mérsékelt feltételek mellett. Mivel ebben a dologban hasonló nézeteket vallottak, meggyorsították útjukat, és este tizenegy óra tájban megérkeztek ahhoz a Tillietudlem várával szomszédos tanyához, ahol Burley felütötte hadiszállását.

Az őr, aki mélabúsan járkált fel és alá a tanya bejáratánál, megállásra szólította fel őket, de mindjárt tovább is engedte, amint meghallotta nevüket és a hadseregben való rangjukat. Egy másik katona ama ház előtt állt őrt, mely alighanem Lord Evandale börtönéül szolgált, mivel Mrs. Wilson szomorú igazolásaképpen olyan magas bitófát állítottak fel előtte, hogy a vár ormairól is látható legyen.³⁵

Morton követelésére, hogy haladéktalanul beszélni akar Burleyvel, annak szállása felé irányították. Amikor rátaláltak, éppen Bibliáját olvasgatta, de fegyvere is ott volt a keze ügyében, hogy semmiféle riadalom ne érje váratlanul. Mégis megriadt, amikor hivatalbeli társai benyitottak hozzá.

- Mi hozott ide titeket? - kérdezte sietve. - Valami rossz hír a hadsereg felől?

- Nem - felelte Morton. - De megtudtuk, hogy itt olyan intézkedés történt, mely közelről érinti a hadsereg biztonságát. Lord Evandale az ön foglya?

- Az Úr a mi kezünkre adta - felelte Burley.

- Ön pedig él a kedvező alkalommal, amelyet Istennek köszönhet, s arra használja fel, hogy foglyát becstelen halálra ítélve, meggyalázza ügyünket az egész világ szemében!

- Ha Tillietudlem vára holnap pirkadatig nem adja meg magát - mondta Burley -, Isten engem úgy segítjen, hogy a lordra ugyanaz a halál vár, amelyet vezére és pártfogója, John Grahame of Claverhouse szabott ki Isten számos szent emberére!

- Mi azért fogtunk fegyvert - felelte Morton -, hogy véget vessünk az effajta kegyetlenkedésnek, nem pedig azért, hogy utánozzuk, s még kevésbé azért, hogy a bűnösök tetteiért ártatlanokon álljunk bosszút. Miféle törvényre hivatkozhatik a szörnyőség igazolására, melyet elkövetni készül?

- Ha olyan tudatlan vagy - felelte Burley -, társad bizonyára ismeri a törvényt, amely kiszolgáltatta Jerikó férfiai Jósua, Nun fia kardjának.

- De mi már jobb törvény alatt élünk - szólt a tiszteletes -, mely azt parancsolja, hogy a rosszat jóval viszonzzuk, s imádkozzunk azokért, akik gonoszul bánnak velünk és kegyetlenül üldöznek bennünket.

---

³⁵ Hiába szenvedtek üldöztetést a cameroniak maguk is, nem tanultak könyörületet. Crichton kapitánytól tudjuk, hogy táborukban hatalmas bitófát állítottak, rajta számos kampóval, mely mellett ott hevert előkészítve a kötél, hogy nyomban kivégezhessék az elfogott királpártiakat. *Bellum Bothuellianum* című költeményében Guild részletesen is leírja a bitófát. (*Walter Scott jegyzete*)

- Más szóval - mondta Burley -, ősz fejed összefog ezzel a zöld ifjúval, hogy szembeszegülj velem ebben az ügyben?

- A parancsnoklást e hadsereg fölött három emberre bízták - felelte Poundtext - s ezek közé tartozunk mi ketten, veled együtt. Mi pedig nem engedjük meg neked, hogy a fogolynak akár egy haja szála is meggörbüljön általad. Isten akaratából talán ő lesz az eszköze annak, hogy begyógyuljon a seb, melyet e szerencsétlen szakadás tépett Izraelünk kebelében.

- Mindjárt gondoltam, hogy ez lesz a vége, amikor olyan embereket választottak a presbiterek tanácsába, mint te - mondta Burley.

- Olyan embereket, mint én? - kiáltotta Poundtext. - Hát ki vagyok én, hogy ilyen megvetéssel emlegeted a nevemet? Nem óvtam meg ennek a karámnak a nyáját a farkasoktól harminc esztendőn keresztül? Mialatt még te, John Balfour, a körülmetéletlenek soraiban harcoltál, mint véres kezű, megrögzött filiszteus! Hát ki vagyok én, hogy így beszélsz?

- Megmondom neked, ki vagy, ha mindenáron tudni akarod - felelte Burley. - Te egyike vagy azoknak, akik aratni szeretnének, holott nem vetettek, s részt kérnek a zsákmányból, melyért mások harcoltak. Egyike azoknak, akik a cipók és a halak példázatát követik, akik jobban szeretik saját lakukat Isten Egyházánál, s inkább felveszik fizetésüket a prelátusiak és pogányok alatt is, mintsem a nemes lelkek sorába álljanak, akik mindent felégetnek maguk mögött a Covenant kedvéért!

- Én pedig megmondom neked, John Balfour, hogy ki vagy *te!* - vágott vissza Poundtext, méltán haragra gyúlva. - Te egyike vagy azoknak, akik vérszomjas és könyörtelen természetükkel bemocskolják az egész Egyház becsületét ebben a sokat szenvedett királyságban! Egyike azoknak, akik, attól tartok, erőszakosságukkal és véres kezükkel megakadályozzák, hogy a Gondviselés hön óhajtott sikerrel koronázza tiszta törekvésünket polgári és vallási szabadságunk visszanyerésére!

- Uraim - mondta Morton -, hagyják abba ezt a bosszantó és haszontalan vádaskodást! Ön pedig, Mr. Balfour, szíveskedjék közölni velem, mi a szándéka... meg akarja-e gátolni Evandale szabadon bocsátását, amelyet ügyeink jelenlegi állapotában feltétlenül hasznosnak és célszerűnek tartunk?

- Ti itt két szavazatot képviseltek egy ellen - felelte Burley. - De remélem, hajlandók vagytok bevárni, amíg az egyesült tanács döntést hoz ebben a kérdésben.

- Ettől nem zárkoznánk el - mondta Morton -, ha a foglyot olyan kézben hagyhatnánk, amelyben megbízunk. De ön jól tudja - tette hozzá, szigorú pillantást vetve Burleyre -, hogy egyszer már becsapott engem ebben az ügyben.

- Eriggy már - felelte Burley megvetően. - Te semmirekellő, tapintatlan kamasz, aki egy csacska lány fekete szeme kedvéért feláldoznád hitedet és becsületedet, s Istennek és hazádnak az ügyét!

- Mr. Balfour - mondta Morton, kezét kardjára téve -, ez olyan beszéd, mely elégtételt követel.

- Meg is kapod, te tacskó, ahol és amikor követelni merészeled - felelte Burley -, ezért jó szavammal kezeskedem.

Most meg Poundtext vetette közbe magát, figyelmeztetve őket veszekedésük esztelen voltára. Nagy nehezen sikerült is valamiféle duzzogó kibékülést elérnie.

- Ami a foglyot illeti - mondta Burley -, tegyetek vele, amit jónak láttok. Én mosom kezeimet, s nem vállalom a következményeket. Az én foglyom ő, kardommal és dárdámmal győztem le,

mialatt Morton úr gyakorlatokon és parádékon játszotta az adjutánst, Poundtext úr pedig a Szentírást torzította erasztianizmussá. Mégis azt mondom, vigyétek és rendelkezetek fölötte, ahogy jónak látjátok. Dingwall! - folytatta, szárnysegédféljéhez fordulva, aki a szomszéd szobában aludt. - Intézkedj, hogy az istentelen Evandale-t őrző katona adja át helyét azoknak, akiket Morton kapitány jelöl ki leváltásukra! A fogoly - fordult ismét Poundtexthez és Mortonhoz - immár a rendelkezésükre áll, uraim. De ne felejtsek el, hogy eljön a kemény számadás napja mindezért!

Ezzel hirtelen befordult a belső szobába, anélkül hogy elköszönt volna tőlük. Két látogatója rövid mérlegelés után megegyezett abban, hogy okos lesz a fogoly személyes biztonságának megerősítésére még egy további őrt állítani mellé, akit saját híveik közül választanak ki. Ezek közül egy kisebb csapat éppen a tanya körül teljesített szolgálatot; ideiglenesen Burley alá osztották be őket, hadd legyen meg az az örömük, hogy saját otthonuk közelében tartózkodhatnak, ameddig lehetséges. Általában élénk és eszes fiatal legények voltak, s társaik többnyire így emlegették őket: „a Milnwoodi céllövészek”. Négyen közülük Morton kérésére készségesen magukra vállalták az őrség feladatát. Morton melléjük adta Headrigget is, kinek hűségében feltétlenül megbízott, azzal az utasítással, hogy azonnal hívassa, ha valami különösebb dolog történik.

Miután ezt elintézték, Morton és Poundtext elfoglalta azt a szerény éjszakai szállást, amelyet a túlsúfolt, nyomorúságos falu számukra nyújthatott. De mielőtt külön-külön nyugovóra tértek volna, emlékiratot fogalmaztak a mérsékelt presbiteriánusok panaszairól; ennek summázata az a kérelem volt, hogy a jövőben biztosítsák számukra vallásuk szabad gyakorlását, s minden néven nevezendő elnyomás vagy zaklatás nélkül vehessenek részt saját istentiszteleteiken, s hallgathassák a saját lelkészeik hirdette evangéliumot. A kérvény a továbbiakban azt sürgette, hogy szabad parlamentet hívjanak össze az egyház és állam ügyeinek rendezésére, s az alattvalók sérelmeinek orvoslására; végül pedig kártérítést mindazoknak, akik az említett célok elérésére fegyvert fogtak, vagy most is fegyverben állnak. Ezek a pontok felöleltek mindent, amit a felkelők mérsékelt elemei követeltek vagy óhajtottak. Morton erősen remélte, hogy ezek a minden fanatikus túlzástól mentes feltételek még a királyhű táborban is támogatókra találnak, hiszen nem követeltek egyebet, mint a szabad skót polgárok legelemibb jogait.

Bízott benne, hogy az emlékirat kedvező fogadtatásban részesül, annál is inkább, mivel Monmouth herceg, akit Károly megbízott a lázadás leverésének feladatával, szelíd, mérsékelt és hozzáférhető természetű ember volt, akiről tudták, hogy a presbiteriánusok iránt megértéssel viseltetik, s a királytól is teljhatalmat kapott arra, hogy a skótországi háborgás lecsillapítására alkalmas intézkedéseket tegyen. Morton úgy vélte, hogy jóindulatának megnyerésére nem is kell más, csak egy megfelelő, s eléggé tekintélyes közvetítő, s Lord Evandale éppen alkalmasnak tűnt erre. Morton el is határozta, hogy már kora reggel felkeresi a foglyot és kipuhatolja, vajon hajlandó-e a közvetítés feladatát magára vállalni. Am közbejött valami, ami arra készítette Mortont, hogy szándékát még hamarabb próbálja valóra váltani.

Huszonnyolcadik fejezet

*Add át nekem, úrnőm, házadat,
ó add át - mondta ő.*

Edom of Gordon

Morton elkészült az irat átnézésével, melynek szövegében Poundtexttel megállapodott. Szépen le is másolta. Mindketten úgy vélték, hogy kimerítően felsorolták benne pártjuk panaszát és a feltételeket, amelyek mellett a felkelők zöme kész lenne a fegyvereket lerakni. Már éppen nyugovóra akart térni, amikor kopogtattak szobája ajtaján.

- Szabad! - mondta Morton, mire Cuddie dugta be kerek golyóbisfejét az ajtón. - Kerüljön csak beljebb, s halljuk, mit akar? Valami baj van?

- Nem, uram. De hoztam valakit, aki beszélni szeretne a fiatalúrral.

- Ki legyen az, Cuddie? - kérdezte Morton.

- Egy régi ismerőse - felelte Cuddie, s bevezetett vagy inkább bevonszolt egy nőt, kinek feje egészen be volt bugyolálva a kendőjébe. - Gyere már, nem kell olyan szégyenlősnek lenned egy régi jó ismerősöddel szemben, Jenny! - szólt Cuddie, s lerángatta a kendőt a látogató fejről, felfedve gazdája előtt Jenny Dennison jól ismert és el nem felejtett arcát. - Árudd el a nagyságos úrnak, mutasd meg, hogy bátor lány vagy, árudd el hát, mit is akarsz mondani Lord Evandale-nek, kisasszonykám.

- Ó, te tökfes! Hát mi egyebet akarnék is mondani a nagyságos úrnak, mint amit a múltkor, amikor le volt fogva és meglátogattam, nem igaz? Azt hiszed, te nagybendőjű, az emberek elfelejtik a barátaikat, ha bajban vannak?

Jennynek jól fel volt vágva a nyelve, mint mindig. De hangja megcsuklott, arca sápadt és sovány volt, szemében könnyek csillogtak, keze remegett, viselkedése nyugtalan volt és egész lényé elárulta, hogy az utóbbi időkben sokat szenvedett és nélkülözött, ami még jobban aláhúzta hisztériás idegállapota jeleit.

- Mi a baj, Jenny? - kérdezte Morton nyájasan. - Tudja, mennyire adósa vagyok sok tekintetben. Aligha kérhetne tőlem olyat, hogy meg ne tennem, ha módomban áll.

- Nagyon szépen köszönöm, Milnwood úr - felelte a síró leányasszony. - Ön mindig jóságos úriember volt, de azt mondják, mostanában csúnyán megváltozott.

- Mit mondanak rólam? - kérdezte Morton.

- Mindenki azt mondja - felelte Jenny -, hogy Milnwood úr meg a whigek megfogadták, hogy letaszítják Károly királyt a trónról, aztán sem ő, sem utódai nem ülhetnek bele többé soha, nemzedékről nemzedékre. John Gudyill meg azt híreszteli, hogy a templomi orgonákat a dudások kezére akarják adni, a szent imádságos könyvet pedig hóhér keze által tűzre vetni, bosszúból, amiért a Covenantot elégették, amikor a király hazajött.

- Barátaim Tillietudlemben túlonként elhamarkodottan és túlonként szigorúan ítélkeznek fölöttem - válaszolt Morton, majd így folytatta:

- Azt kívánom, hogy saját vallásomat szabadon gyakorolhassam, de másokét nem akarom megsérteni. Ami pedig a maguk családját illeti, egyetlen vágyam, hogy alkalmam legyen megmutatni nekik: éppen olyan jó szívvel és barátsággal viseltetem irántuk, mint valaha.

- Isten áldja meg a jó szívét, hogy így beszél! - mondta Jenny, s könnyek árja öntötte el szemét. - Mert sohasem volt nagyobb szükségük jóságra meg barátságra, mint most, amikor közel állnak az éhenhaláshoz.

- Jóságos Ég! - kiáltott fel Morton. - Hallottam, hogy szűkölködnek, de nem, hogy éheznek! Hát lehetséges? A hölgyek és az őrnagy úr...

- Éppen annyit szenvednek, mint a többiek mind - felelte Jenny -, mert minden falatjukat, az utolsó kanál levesüket is megosztották a kastély egész népével! Szegény szemem előtt ezer tarka káprázat úszik, s a fejem úgy zúg és szédül, hogy alig tudok megállni a lábamon.

A szegény lány beesett arca és kiálló csontjai tanúsították, hogy igazat beszél.

Morton mélységesen megdöbbsent.

- Üljön le hát, az isten szerelmére! - mondta, belekényszerítve a lányt a szobában található egyetlen székbe, míg maga fel és alá járkált a szobában türelmetlen megrökönyödésében. - És minderről nem tudtam semmit! - kiáltott fel szaggatottan. - Nem is tudhattam! Ó, az a hidegvérű, köszívű fanatikus! Ó, az a csalárd gazember! Cuddie, hozzon valami frissítőt, ennivalót, bort is, ha lehet... amit csak talál!

- Jó neki a whisky is - dűnnyögte Cuddie. - Ki gondolta volna, hogy szűkében legyenek a tápláléknak, amikor a kisasszony annyira nem sajnálta tőlem a finom, forró káposztalevest, hogy a nyakamba öntötte!

Akármilyen erőtlen és elesett lehetett is Jenny, ez a célzás a várostrom idején tanúsított hőstettére, kacagásra fakasztotta, mely gyengesége miatt csakhamar hisztériás vihogásba fulladt. Szomorú állapota megrendítette Mortont; borzalommal gondolt arra, mennyit szenvedhettek a vár lakói, s parancsoló hangon megismételte Headriggnek adott utasításait. Amikor a legény kiment a szobából, mindent elkövetett, hogy látogatóját megnyugtassa.

- Feltételezem, hogy úrnője parancsára jött ide, Lord Evandale-t megkeresni, igaz? Nos, mondja meg, úrnője mit óhajt? Kívánságát parancsnak fogom tekinteni.

Jenny mintha elgondolkodott volna, s csak kisvártatva válaszolt:

- Morton úr olyan régi jó barátunk, hogy bíznom kell benne... megmondom hát az igazat.

- Biztosítom, Jenny - mondta Morton, amint habozását észrevette -, hogy akkor szolgálja úrnőjét a legjobban, ha teljesen őszintén beszél velem.

- Hát akkor... tudnia kell, hisz már mondtam, hogy csúnyán éhezünk, s nem is egy-két nap óta. Az őrnagy úr megesküdtött, hogy a felmentő sereg minden pillanatban megérkezhetik, s nem adja át a várat az ellenségnek, amíg meg nem ettük a régi csizmája talpát is, pedig nagyon vastag talpa van, tudja, hisz a szára is elég rágós. Viszont a dragonyosok úgy vélekednek, hogy végül mégis kénytelenek lesznek megadni magukat, és nem jól bírják az éhezést, miután annyi ideig garázdálkodtak és dőzsöltek. Amióta Lord Evandale fogságba esett, nincs aki parancsoljon nekik. Inglis azt mondja, ő bizony átadja a várat a whigeknek, s ráadásul még az őrnagyot meg a hölgyeket is, ha a katonáknak szabad elvonulást biztosítanak.

- Gazfickók! - mondta Morton. - Mért nem próbálják ezt a vár minden lakójára kieszközölni?

- Mert félnek, hogy ők maguk sem kapnak bűnbocsánatot, nem is csodálnám, ha megtagadnák tőlük, annyi gaztettet követtek el országszerte. Burley egyet-kettőt már fel is akasztatott közülük. Így hát a saját fejüket szeretnék kihúzni a hurokból, a tisztességes emberek rovására.

- És magát azért küldték ide - faggatta tovább Morton -, hogy mindezt elmondja Lord Evandale-nek? A kellemetlen hírt, hogy emberei lázonganak?

- Bizony úgy van - felelte Jenny. - Tam Halliday szíve megesett rajtam, és elmesélt nekem mindent; ő segített ki a várból, hogy mondjam el Evandale lordnak, ha sikerül bejutnom hozzá valami módon.

- De hogyan segíthetne a várbelieken - kérdezte Morton -, amikor ő maga is fogoly?

- Sajnos, így van, tudom - felelte a megtört leányzó -, de talán ki tud alkudni méltányos feltételeket a mi számunkra, vagy talán tud valami jó tanácsot adni, vagy parancsot küldhet a dragonyosoknak, hogy viselkedjenek tisztességesen, avagy pedig...

- Avagy talán azt is megpróbálná, hogy kiszabadítsa, ha lehet, nem igaz? - vágott a szavába Morton.

- Ha úgy is lenne - válaszolt nagy bátran Jenny -, nem ez lenne az első eset, hogy mindent elkövettem, ami tőlem telik, hogy szívességet tegyek egy jó barátunknak, aki fogságban sínylődik.

- Igaz, Jenny, és rút hálátlanság volna, ha elfelejteném - felelte Morton. - No de itt jön már Cuddie a frissítőkkal. S amíg maga eszik valamit és iszik egy korty bort, elmegyek Lord Evandale-hez és átadom neki az üzenetét.

- De nem ártana, ha tudná, uram - mondta gazdájának Cuddie -, hogy ez a Jenny, akarom mondani Dennison naccsága, már megpróbálta levenni a lábáról Tam Randet, a molnárlegényt, hogy engedje be Lord Evandale szobájába nagy titokban. Arra nem számított a boszorkány, hogy a nyomában vagyok.

- Csudásan megijesztett, amikor a hátam mögé állt és megragadott - mondta Jenny, hüvelyk- és mutatóujjával hamiskásan fricskát hányva felé. - S ha nem lettél volna olyan régi ismerősöm, te buta fajankó...

Cuddie, kissé megenyhülve, vigyorogva rámosolygott csalafinta kedvesére, Morton pedig köpenyegébe burkolózva, hóna alá kapta kardját s egyenesen az ifjú lord börtönéhez sietett. Megkérdezte az őrköt, történt-e valami rendkívüli dolog?

- Semmi, ami említésre méltó - felelték -, eltekintve a lánytól, akit Cuddie elcsípett, meg a két futártól, akit Balfour kapitány indított útnak, az egyiket Ephraim Macbriar tiszteletes úrhoz, a másikat meg Kettledrummle-hoz.

Mindkét férfiú ugyanis nagyban verte az egyházi dobot két különböző városban Burley parancsnoki helye és a fősereg hamiltoni hadiszállása között.

- Abból a célból persze, hogy idehívja őket - jegyezte meg Morton színlelt közönnyel.

- Én is úgy vettem ki - felelte az egyik őr, aki beszélt a küldöncökkel.

„Diadalittasan összecsódití a tanácsstagok többségét - gondolta magában Morton -, hogy szentesítsen minden rémtettet, amit el akar követni, s hatalmi szóval törjön le minden ellenállást. Sietnem kell, ha nem akarom a jó alkalmat elszalasztani.”

Amikor belépett Lord Evandale fogdájába, megbilincselten talált rá a nyomorúságos viskó padlásszobájában, a háncságyra dőlve. Vagy szundikált, vagy mély töprengésbe merült, amikor Morton belépett hozzá. Felriasztva, látogatója felé fordította arcát, amely a vérvesztéségtől, álmatlanságtól és éhezéstől annyira lesoványodott, hogy senki sem ismerte volna fel benne a bátor katonát, aki a loudon-hilli csatában olyan derekasan viselkedett. Morton váratlan megjelenésére, arcán csodálkozó meglepetés tükröződött.

- Sajnálom, lordom, hogy ilyen állapotban látom - mondta a fiatal hadvezér.

- Hallom, ön barátja a költészetnek, Morton úr - felelte a fogoly. - Ha így van, talán emlékszik a következő sorokra:

*Négy kőfal mindig zárka lesz?
S kalitka lesz a rács?
A szabad esz szemében ez
csak remete-lakás.*

De ha fogságom sokkal tűrhetlenebb volna is, értésemre adták, hogy holnapra teljesen megszabadulok tőle.

- A halál révén? - kérdezte Morton.

- Bizonyára - felelte Lord Evandale -, másra nem számíthatok. Az ön bajtársa, Burley már megfürdette kezét olyan emberek vérében, kiket alacsony rangjuk és jelentéktelen származásuk megmenthetett volna. Magam nem dicsekedhetem ilyen pajzzsal bosszújával szemben, s így legszélsőségesebb indulatával kell szembenéznem.

- De az is lehet - mondta Morton -, hogy Bellenden őrnagy feladja a várat az ön élete megóvása végett.

- Soha, amíg egyetlen embere is van, aki a bástyát védje, s egyetlen morzsa kenyere, hogy annak az embernek adhassa. Ismerem bátor elhatározását, és sajnálnám, ha az én kedvemért megváltoztatná.

Morton sietve közölte vele a hírt a dragonyosok lázadásáról, s elhatározásukról, hogy feladják a várat, és kiszolgáltatják a család hölgyeit, valamint az őrnagyot az ellenségnek. Lord Evandale eleinte csodálkozva, majd hitetlenkedve, de csakhamar mélységes megdöbbenéssel hallgatta.

- Mit lehetne tenni? - kérdezte. - Hogy lehetne ezt a szerencsétlenséget elhárítani?

- Hallgasson meg, lordom - mondta Morton. - Azt hiszem, nem lenne kedve ellenére olaját vinni király urunknak alattvalóitól, kik nem szabad akaratukból, hanem kényszerűségből ragadtak fegyvert.

- Helyesen értelmezi felfogásomat - mondta Lord Evandale -, de mit akar mondani ezzel?

- Engedje meg, lordom - folytatta Morton -, kész vagyok önt becsületszóra szabadlábba helyezni; sőt visszatérhet a várba és menlevelet kap, mely szabad elvonulást biztosít a hölgyeknek, az őrnagynak és mindazoknak, akik távozni akarnak; egyetlen kikötésünk az, hogy a vár haladéktalanul adja meg magát. Ha ön hozzájárul ennek a nyélbe ütéséhez, nem tesz egyebet, csak alkalmazkodik a körülményekhez; mivel, ha a helyőrség fellázadt és a készletek elfogytak, lehetetlen a várat huszonnégy óránál hosszabb ideig megvédeni. Ennélfogva magukra vessenek, akik nem hajlandók lordsággal együtt elvonulni. Ön és követői háborítatlanul eljuthatnak Edinburgh-ba vagy bárhová, ahol Monmouth herceg tartózkodik. Viszonyul visszanyert szabadságáért, reméljük, hajlandó lesz ökegyelmességének, Skócia helytartójának figyelmébe ajánlani ezt az alázatos kérvényt és tiltakozást, mely felkelésre készítő sérelmeinket tartalmazza; s fejemmel kezeskedem, hogy abban az esetben, ha ezeknek a sérelmeknek orvoslását szavatolja, a felkelők zöme leteszi a fegyvert.

Lord Evandale nagy figyelemmel végigolvasta az iratot.

- Morton úr - mondta -, szerény véleményem szerint az itt ajánlott intézkedésekkel szemben aligha lehet ellenvetéssel élni, sőt mi több, azt hiszem, ezek sok tekintetben megegyeznek Monmouth herceg érzelmeivel. Mégis, hogy nyíltan beszéljek önnel, kevés reményem van elfogadásukra, hacsak előzőleg le nem rakják fegyvereiket.

- Ha ezt tennők - felelte Morton -, lényegileg azzal a beismeréssel lenne egyenlő, hogy nem is volt jogunk fegyvert ragadni; ehhez pedig a magam részéről sohasem járulnék hozzá.

- Talán bajosan lehetne elvárni, hogy megtegye - mondta Lord Evandale -, márpedig bizonyos vagyok benne, hogy a tárgyalások ezen a ponton zátonyra jutnak. Mégis hajlandó vagyok, miután véleményemet becsületesen közöltem önnel, megtenni mindent, ami hatalmamban áll, a kibékülés létrehozására.

- Ennél többet nem is kívánunk vagy várunk öntől - felelte Morton. - A többi Isten kezében van, aki a fejedelmek szívét irányítja. Elfogadja tehát a menlevelet?

- Feltétlenül - válaszolt Lord Evandale. - S ha nem térek ki hálámra, amiért másodszor is megmentette az életemet, higgye el, hogy teljesen átérzem lekötelezettségemet.

- És mi lesz Tillietudlem védőrségével? - kérdezte Morton.

- Visszavonul az ön javaslatai szerint - felelte az ifjú főnemes. - Belátom, hogy az őrnagy képtelen a lázongókat észre téríteni; s rettegve gondolok arra, ami a hölgyekre és a derék öreg őrnagyra vár, ha kiszolgáltatják Burleynek, ennek a vérszomjas gazembernek!

- Ha így áll a dolog, ön szabad ember - mondta Morton. - Készüljön fel, hogy lóra szálljon. Néhány megbízható emberem elkíséri addig, ahol a felkelők részéről biztonságban érezheti magát.

Magára hagyta a felettébb csodálkozó Lord Evandale-t, hadd örüljön váratlan kiszabadulásának. Morton ezután sietve összeszedett néhány válogatott fegyverest - mindegyik lóháton ült, és egy vezetőkló gyeplőjét is tartotta. Jenny, miközben frissítőjét fogyasztotta, addig mesterkedett, míg sikerült kibékülnie Cuddie-val, s balján derék lovagjával nyargalt Lord Evandale fogdájának ablaka alá, ahová nemsokára behallatszott lovaik dobogása. Két ember, akit a lord nem ismert, lépett be szobájába, megszabadította bilincseitől, levezette a lépcsőn, és lóhátra ültette egy kis csapat közepén. Kisvártatva szaporán elügettek Tillietudlem felé.

A holdfényt már pirkadat váltotta fel, amikor a régi vár közelébe értek; vaskos, sötét tornyát éppen akkor érte az első derengő reggeli fénysugár. A társaság megállt a vár torlaszainál, s nem mert jobban közeledni, a várbeliek tüzelésétől tartva. Lord Evandale egyedül nyargalt fel a kapuig, s Jenny Dennison tisztos távolságban követte. A kapuhoz közeledve, a várudvar felől csúnya lárma ütötte meg fülüket, mely csöppet sem illett a nyári hajnal derűs nyugalomához. Kibálás és káromkodás hallatszott, néhány pisztolylövés dördült el, s minden jel arra mutatott, hogy most tört ki a lázadás. Ebben a válságos percben érkezett Lord Evandale a kapu elé, ahol Halliday állt őrt. Meghallván Lord Evandale hangját, tüstént örömmel beeresztette, és a nemesúr úgy jelent meg a lázadó katonák közt, mintha a felhők közül pottyant volna alá. Éppen abban sántikáltak, hogy szándékukat valóra váltva, kezükbe kaparintsák a várat, s túlerejükkel legyűrjék és lefegyverezzék Bellenden őrnagyot, Harrisont és a vár más híveit, akik a tőlük telhető legerősebb ellenállást tanúsították.

Lord Evandale megjelenése megváltoztatta a jelenetet. Megragadta Inglit a gallérjánál fogva, szemére vetette gazságát, s két társának megparancsolta, hogy tartóztassák le és kötözzék meg. A többieket biztosította, hogy csak abban az esetben remélhetnek büntetlenséget, ha tüstént alávetik magukat parancsainak. Ezután sorakozót rendelt el - s az emberek engedelmessé váltak. Megparancsolta, hogy rakják le fegyvereiket. Tétováztak. Ám a fegyelem ösztöne, s az a meggyőződésük, hogy tisztjük vakmerően erélyes hangját a kapun kívül álló nagyobb erő támogatja, arra készítette őket, hogy vessék alá magukat akaratának.

- Vigyék el ezeket a fegyvereket - mondta Lord Evandale a várbelieknek. - Embereim csak akkor kapják vissza, ha megtanulták jobban felhasználni arra a célra, melynek érdekében rájuk bízták azokat. Most pedig - folytatta a zendülőkhöz fordulva - takarodjatok! Használjátok ki az időt, a háromórás fegyverszünetet, melyet az ellenség engedélyezett nektek. Induljatok el az Edinburgh-ba vezető úton, és várjatok meg a Muir háznál. Fölösleges lelketekre kötnöm, hogy óvakodjatok útközben minden erőszakosságtól; mostani helyzetetekben saját érdeketekben is

óvakodni fogtok attól, hogy magatokra haragítsátok az embereket. S pontosságtokkal bizonyítsátok be, hogy jóvá akarjátok tenni ezt a ma reggeli históriát!

A lefegyverzett katonák csendben elkotródtak tisztjük szeme előtt, s mihelyt elhagyták a kastélyt, elindultak egyenesen a megbeszélte találkozóhely felé; sietségre készítette őket a félelem, hogy a felkelők valamelyik különítményével találkozhatnak, melynek jelenlegi védtelen állapotuk és régi garázdálkodásuk emléke a bosszú gondolatát sugallhatja. Inglis, akit Evandale büntetésre ítélt, őrizetben maradt. Halliday dicséretet kapott viselkedéséért, s ígéretet arra, hogy rangban Inglis helyébe léphet. Miután ezeket az intézkedéseket sebtében meghozta, Lord Evandale az őrnagyhoz lépett, aki a jelenetet végignézve, úgy érezte, mintha álmokképek suhannának el váltakozva a szeme előtt.

- Kedves őrnagyom, a várat fel kell adnunk.

- Hát mégis? - kérdezte Bellenden őrnagy. - Én már abban a reményben ringatóztam, hogy megerősítést és készleteket hozott.

- Egyetlen embert sem... egyetlen font lisztet sem - felelte Lord Evandale.

- Akkor is boldog vagyok, hogy látom - válaszolt a derék, becsületes őrnagy. - Tegnap úgy hallottuk, hogy ezek a zsoldáréklő csirkefogók az ön életére törnek. Tíz perccel ezelőtt éppen azért hívtam össze a gaz dragonyosokat, hogy üssenek rajta Burley szállásán, és szabadítsák ki önt a fogdából. Ám Inglis, ez az aljas kutya, ahelyett, hogy engedelmeskedett volna nekem, nyílt zendülésbe tört ki. De hát mi most a teendő?

- Ami engem illet - mondta Lord Evandale -, nekem nincs választásom. Becsületszóra elengedett fogoly vagyok, s Edinburgh-ba kell mennem. Önnek és a hölgyeknek ugyanezt az utat kell választaniuk. Egy barátom szívessége folytán sikerült menlevelet és lovakat szerezni önnek és kíséretének; az isten szerelmére, siessenek! Nem gondolhatja komolyan, hogy folytatja a harcot hét-nyolc emberrel, és élelem nélkül. Eleget tett a becsület kívánalmainak, s éppen eleget ahhoz, hogy a vár védelmével a kormánynak jelentős szolgálatot tegyen; ennél több szükségtelen, s csak kétségbeesett lépés lenne. Az angol csapatok megérkeztek Edinburgh-ba, s hamarosan felvonulnak Hamilton ellen, Tillietudlem vára csak ideiglenesen jut a lázadók kezére.

- Hát, ha így gondolja, lordom - mondta az öreg katona vonakodó sóhajtással -, tudom, nem tanácsol nekem mást, csak ami a becsülettel összefér. Ha tehát valóban azt hiszi, hogy kikerülhetetlen, megadom magam; hiszen e gazfickók lázadása lehetlenné teszi a falak védelmét. Gudyill, intézkedjék, hogy a lányok értesítsék a hölgyeket, és mindnyájan álljanak útra készen. De ha azt hinném, hogy kitartásom ez öreg falak között, még ha a koplalástól múmiává is sorvadok, a legkisebb mértékben hasznára lehet a királynak, az öreg Miles Bellenden nem tágitana, amíg egy szikrányi élet van a csontjaiban!

A hölgyek, kiket a lázadás már felriasztott, most megtudták az őrnagy határozatát, melybe készséggel belenyugodtak, ámbár Lady Margaret nagyokat sóhajtott, felemlítve, mint máskor is, a legszentebb királyi felség villásreggelijét abban a teremben, amelyet most át fognak engedni a rebelleseknek. Gyorsan megtették az előkészületeket a vár kiürítésére; s még jóval, mielőtt a tárgyak körvonalai pontosan kirajzolódtak volna a pirkadatban, a két hölgy, Bellenden őrnagy, Harrison, Gudyill és a többi cseléd már felszállt a vezetéklovakra, meg azokra, amiket a környéken szereztek, s még mindig a négy felkelő lovas kíséretében elindultak észak felé. A többi felkelő, aki Evandale lordot a faluból idáig kísérte, birtokba vette az elhagyott várat, gondosan megakadályozva minden kilengést és fosztogatást. Mire a nap felkelt, a Skót Covenant bíborvörös és kék zászlaja lengett Tillietudlem vártornyán.

Huszonkilencedik fejezet

*Keblem számára hajtűje olyan
veszélyes, mint ezer tör.*

Marlowe

A lovas menet, mely Tillietudlem várát elhagyta, elhaladt a felkelők előőrsei mellett, majd megállt néhány percre Bothwell városkában, hogy egy kis frissítőt vegyen magához, melyről kísérőik gondoskodtak; valóban szükség is volt rá, hiszen olyan emberekről volt szó, akik sokat szenvedtek előzőleg az éhségtől. Ezután sietve folytatták útjukat Edinburgh felé, a látóhatáron kibontakozó hajnal fényében. Mindenki azt várta volna, hogy Lord Evandale az út során gyakran szegődik Miss Bellenden mellé; ám az első üdvözlő szavak kicserélése után, s amidőn a legnagyobb körültekintéssel megtett mindent, hogy Edith kényelméről gondoskodják, hátramaradt Bellenden őrnagy társaságában, bájos unokahúga közvetlen szolgálatát átengedve a felkelő lovasok egyikének, aki sötét katonaköpenyegébe burkolózott, és széles karimájú tollas kalapját mélyen a homlokába húzva, egyaránt elrejtette alakját és arcvonásait. Némán lovagoltak egymás mellett több mint két mérföldön keresztül, amikor az idegen fojtott, remegő hangon megszólította Miss Bellendent.

- Miss Bellenden akaratlanul is barátokra tesz szert mindenütt, ahol ismerik - mondotta -, még azok között is, kiknek viselkedését most helyteleníti. Vajon van-e mód arra, hogy az ilyen emberek is kimutassák tiszteletüket ön iránt, és sajnálkozásukat szenvedéseierért?

- Tanulják meg a maguk kedvéért - felelte Edith -, hogy tiszteljék a törvényeket, és ne ontsák ártatlan emberek vérért. Térjenek vissza az alattvalói hűség kötelékeihez, s akkor megbocsátok nekik mindent, még ha tízszer annyit szenvedtem volna is.

- Lehetetlennek tartja tehát - felelte a lovas -, hogy akadjon sorainkban valaki, aki hazája jólétét őszintén a szívében viseli, s úgy érzi, csak hazafias kötelességét teljesíti?

- Meggondolatlanság lenne - felelte Miss Bellenden -, amíg teljességgel az ön kezében vagyok, erre a kérdésre válaszolnom.

- Ebben az esetben nyugodtan megteheti - felelte a lovas. - Erről katonai becsületszavammal kezeskedem.

- Születésem óta őszinteségre tanítottak - mondta Edith -, s ha egyáltalán beszélni fogok, nem adhatok hangot másnak, csak igazi érzelmeimnek. A szívet csak Isten tudja megítélni, az emberek a szándékot tetteken mérik fel. A hazaárulás, a kard vagy bitófa által elkövetett gyilkosság, magán csalások zaklatása, mint a miénk, akik csak a törvényes kormány és saját vagyónuk védelmére fogtunk fegyvert, csupa olyan cselekedet, mely elkerülhetetlenül bemocskolja azokat, akik részt vettek bennük, bármilyen különleges indokkal próbálják is bearanyozni.

- A polgárháború bűne - felelte a lovas - és a vele járó nyomorúság azokat terheli, akik törvénytelen zsarnoksággal kiprovokálták, s nem azokat, akik természetes szabadságjogaik érvényesítésére kényszerültek fegyvert fogni.

- Ez önkényes feltételezés, mely bizonyításra szorul - felelte Edith. - Mindkét párt azt állítja, hogy elv dolgában neki van igaza. Így hát az a hibás, aki elsőnek rántott kardot; mint ahogy verekedésnél is a bíróság azt tekinti bűnösnek, aki először folyamodott erőszakhoz.

- Ó, jaj - mondta a lovas -, ha ez elég lenne az igazolásunkra, milyen könnyű volna kimutatni, hogy szinte emberfölötti türelemmel szenvedtünk, míg a zsarnokság végül nyílt ellenállásba nem kergetett! De úgy látom - tette hozzá mély sóhajtással -, hogy hiába is próbálnék védeni Miss Bellenden előtt egy ügyet, melyet már eleve elítélt, talán mert híveinek személyét éppen olyan ellenszenvesnek tartja, mint az elveiket.

- Bocsánat - felelte Edith -, nyíltan megmondtam véleményemet a felkelők elveiről, de személyükről nem tudok semmit, egyetlen eset kivételével.

- És az említett egyetlen eset - kérdezte a lovas - elég volt ahhoz, hogy befolyásolja véleményét az egész ügy iránt?

- Távolról sem - mondta Edith. - Arról az egyről, legalábbis valamikor, úgy vélekedtem, hogy erkölcsi súly tekintetében nagyon kevés ember ér fel vele. Olyan ember az, vagy olyannak látszott, kiben a tehetség korai ígérete nemes hittel, tiszta erkölccsel és meleg szeretettel párosult. Helyeselhetek-e egy lázadást, amely egy ilyen embert, ki arra született, hogy hazája dísze, világossága és oltalmazója legyen, zord és tudatlan fanatikusok vagy szószátyár álszenteskedők közé sodort, brutális bohócok élére állított, banditák és gyilkos útonállók fegyvertársává tett? Ha táborában ezzel az egy emberrel találkozik, kérem, mondja meg neki, hogy Edith Bellenden jobban megsiratta az ő jellemének bukását, füstbement reménységét és megbecstelenített nevét, mint saját családja szerencsétlenségét, s hogy könnyebben viselte el az éhezést, melytől arca beesett és szeme elhomályosult, mint a szívfájdalmat, amidőn arra gondolt, hogy ezt a sok bajt és bánatot kinek köszönheti!

Miközben így beszélt, hervadt arca - noha szavai hevétől pillanatnyilag lánggra gyulladt - igazolta, hogy valóban sokat szenvedett. A lovas észrevette könnyörgő pillantását; hirtelen mozdulattal homlokához emelte kezét, mintha agyába éles fájdalom hasítana, aztán gyorsan végighúzta arcán, melyet széles kalapja árnyékba borított; majd a kalapot még jobban homlokába húzta. A mozdulat és az érzés, melyből fakadt, nem kerülte el Edith figyelmét, és nem tudta nézni megindultság nélkül.

- Mindazonáltal - mondotta -, ha úgy gondolja, hogy az illetőt, akiről beszélek, túlságosan lesújtja egy hajdani... jó barátja szigorú ítélete, mondja meg neki, hogy az őszinte bünbánat majdnem büntelenséggel ér fel; s ha le is zuhant arról a magaslatról, ahová nem könnyű újra feljutni, és csábító példája révén sok gonoszság előidézője volt, bizonyos mértékben még mindig jóváteheti a bajt, melyet okozott.

- És milyen módon? - kérdezte a lovas ugyanolyan fojtott, szinte fuldokló hangon.

- Ha minden erejét latba veti, hogy elgyötört honfitársai újra a béke áldásaiban részesüljenek; ha a megtévesztett lázadókat rábírja, hogy tegyék le fegyvereiket, ha megakadályozza a további vérontást, így vezekelve a már kiontott vérért; s ha erejét nem kímélve munkálkodik e nagy cél érdekében, akkor kiérdemli kortársai háláját és becsülettel írja be nevét a következő nemzedék emlékezetébe.

- De egy ilyen béke során - szólt kísérője szilárd hangon - Miss Bellenden bizonyára nem kívánja, hogy a nép érdekeit teljességgel feláldozzák az uralkodó érdekeinek?

- Én csak egy lány vagyok - hangzott az ifjú hölgy válasza -, s bizonyára szerénységgel volna, ha ehhez a tárgyhoz szólanék. De ha már ilyen messzire mentem, becsületesen hozzáfűzöm, hogy olyan békét szeretnék látni, mely minden pártnak megnyugvásul szolgálna, s megóvná az alattvalókat a katonai erőszakosságtól, melyet éppen úgy gyűlölök, mint a legyőzésére alkalmazott módszereket.

- Miss Bellenden - felelte Morton felemelve arcát és természetes hangjához visszatérve -, az a fiatalember, aki elvesztette az ön nagyra becsült jóindulatát, még most is túlságosan büszke ahhoz, semhogy hajlandó lenne bűnösként védekezni; s tudva azt, hogy elveszítette szószólóját az ön szívében, válasz nélkül hagyná az ön szigorú ítéletét, ha nem hivatkozhatnék olyan köztisztelőben álló tanúra, mint Lord Evandale, aki igazolhatja, hogy vágyva törekszik, és még most is komoly erőfeszítéseket tesz egy olyan béke létrehozására, amely ellen a legkirályhűbb embernek sem lehet kifogása.

Önérzetesen meghajolt Miss Bellenden előtt, aki - bár szavaiból úgy látszik, hogy nagyon jól tudta, kivel beszél - aligha számított arra, hogy ilyen hévvel fog védekezni. Némán és nagy zavarban viszonzta köszöntését, s Morton ezután a csapatja élére lovagolt.

- Henry Morton! - kiáltott fel, hirtelen megjelenésén elámulva Bellenden őrnagy.

- Az vagyok - felelte Morton -, s fájjalom, hogy Bellenden őrnagy úr és családja cselekedeteimet olyan bántón értelmezi. De most már Lord Evandale-re bízom - folytatta, a fiatal főnemeshez fordulva és meghajolva előtte -, hogy világosítsa fel barátaimat viselkedésem részletei és indítékaim tisztasága felől. Isten önnel, Bellenden őrnagy úr! Sok boldogságot kívánok önnek és a hozzátartozóinak! Adja isten, adja isten, hogy jobb és boldogabb időkben találkozzunk újra!

- Higgye el, Mr. Morton - mondta Lord Evandale -, nem tévesztette el, hogy bizalmát kibe helyezze. Igyekezni fogok viszonzni azt a nagy szolgálatot, melyet nekem tett s mindent elkövetek, hogy az ön jellemét megfelelő világításba helyezzem Bellenden őrnagy előtt, s mindazok előtt, kiknek ítéletét nagyra becsüli.

- Nem csalódtam nagylelkűségében, milord - szólt Morton.

Ezután maga mellé szólította embereit, és elnyargalt velük a pusztán át Hamilton irányába; lengedező tollú acélsisakjaik megcsillantak a felkelő nap sugaraiban. Cuddie Headrigg volt az egyetlen, aki egy percre lemaradt társai mögött, hogy szerető búcsút vegyen Jenny Dennisontól, akinek sikerült a hajnali lovaglás rövid ideje alatt visszahódítani Cuddie fogékony szívét. Egy-két magányos fa árnyékolta be, ha nem is rejtette el *tête-à-tête*-jüket³⁶ amint megállították lovaikat a búcsúzkodáshoz.

- Isten veled, Jenny - harsogta Cuddie tüdejét megerőltetve; alighanem sóhajtani akart, de inkább nyögő hang lett belőle. - Gondolj néha a szegény Cuddie-ra... arra a becsületes fickóra, aki úgy szeret téged, Jenny! Ugye, gondolni fogsz rá hébe-hóba?

- Igen... néha... amikor káposztalevest kanalazok - felelte a csúfondáros leányzó, aki nem bírta visszatartani ezt az odavágást, sem a velejáró hamiskás mosolyt.

Cuddie úgy állt bosszút, ahogy falusi szeretők szokták (s ahogy Jenny alkalmasint el is várta) - átölelte kedvese nyakát és cuppanós csókot nyomott az orcájára s ajkára, azután megfordította lovát, s gazdája után ügetett.

- Az ördög bújt ebbe a legénybe! - mondta Jenny ajkát törölgetve, s megigazítva bóbitáját. - Kétszer annyi mokányság szorult bele, mint Tam Hallidaybe, annyi bizonyos. Jövök már, kisasszonyom, jövök, az Isten irtalmazzon nekem, remélem, a lady nem látott minket?

- Jenny - mondta Lady Margaret, amikor a leányzó odajött -, nem az a fiatalember vezette a csoportot, aki *popinjay-kapitány* volt, és később fogoly Tillietudlemben, azon a reggelen, amikor Claverhouse nálunk volt?

---

³⁶ Négy szemközti beszélgetés, bizalmas együttlét.

Jenny fellélegzett, hogy a kérdés nem az ő kisdéd játékaira vonatkozott, s fiatal úrnőjére nézett, hogy kitalálja, vajon igazat kell-e mondania vagy sem. Végre, szobalányi ösztönét követve - hazudott.

- Nem hiszem, hogy ugyanaz lenne, asszonyom - felelte olyan folyékonyan, mintha a kátéját mondaná fel -, mert az egy kis fekete ember volt.

- Úgy látszik, vak volt, Jenny - mondta az őrnagy. - Henry Morton magas és szőke, s azonos ezzel a fiatalemberrel!

- Más dolgom volt, mint őt bámulni - felelte Jenny fejét rázva. - Azt se bánom, ha olyan karcsú, akár a gyertyaszál!

- Hát nem áldott szerencse, hogy megmenekültünk egy ilyen mindenre elszánt, vérszomjas fanatikus kezéből? - kiáltott fel Lady Margaret.

- Téved, asszonyom - mondta Lord Evandale. - Mr. Morton senkitől nem érdemel meg ilyen neveket, legkevésbé tőlünk. Hogy én még az élők sorába tartozom, hogy önök most teljes biztonságban visszavonulhatnak barátaikhoz, s nem foglyai egy fanatikus gyilkosnak... egyedül és kizárólag Mr. Morton határozott, gyors és erélyes emberségének köszönhető.

Ezután részletesen elbeszélte azokat az eseményeket, amelyek már ismeretesek az olvasók előtt, s azt is kifejtette, mekkora kockázattal járt számára ez az óriási szívesség, melyet mintha az édestestvérének, s nem a riválisának tett volna meg.

- A hálátlanság enyhe szó arra, amit érdemelnék - mondotta -, ha elhallgatnám egy ember érdemeit, aki kétszer mentette meg az életemet.

- Nagyon szívesen hallgatom Henry Morton dicséretét milord - felelte Bellenden őrnagy -, s be kell ismernem, nagyon szépen viselkedett lordsággal és velünk szemben; de nem tudom osztani azt az elnézést, amellyel jelenlegi útját megítélni méltóztatik.

- Tekintetbe kell vennie - felelte Lord Evandale -, hogy részben a kényszerűség kergette erre az útra. S hozzá kell fűznöm azt is, hogy elvei, noha bizonyos mértékben eltérnek az enyéimtől, tiszteletet érdemelnek. Claverhouse, kitől emberismeretét nem lehet elvitatni, nagyon helyesen jegyezte meg, hogy Mr. Morton kiváló képességekkel rendelkezik, noha elveiről és indítékairól túlságosan szigorúan és előítélettel nyilatkozott.

- Ön elég rövid idő alatt fedezte fel kiváló képességeit, milord - mondta Bellenden őrnagy. - Jómagam gyerekkora óta ismerem, s mielőtt ebbe a históriába keveredett, nem győztem dicsérni életelveit és derék viselkedését; de ami a kiváló képességeket illeti...

- Azok bizonyára rejtve voltak még önmaga előtt is, őrnagy úr - felelte a nagylelkű Lord Evandale -, amíg a körülmények napvilágra nem hozták; s ha én felfedeztem őket, azért történt, mert érintkezésünk és beszélgetésünk fontos, nagyjelentőségű témák körül forgott. Ő most azon fáradozik, hogy ez a lázadás véget érjen, s az általa javasolt feltételek olyan mérsékeltek, hogy nem mulaszthatom el lelkesen ajánlani elfogadásukat.

- És van reménye arra, hogy valóra tudnak válni egy ilyen átfogó tervet? - kérdezte Lady Margaret.

- Bizton remélném, asszonyom, ha minden whig olyan mértéktartó volna, mint Morton, s minden királpárti olyan önzetlen, mint Bellenden őrnagy úr. De mindkét pártban annyi fanatikus, ingerült és erőszakos elem van, hogy attól tartok, ennek a polgárháborúnak csak a kard éle vethet véget.

Könnyen elképzelhető, hogy Edith mélységes érdeklődéssel hallgatta ezt a beszélgetést. Már megbánta, hogy olyan nyersen és elhamarkodottan beszélt szerelmével, s büszke elégtétellel vette tudomásul, hogy jellemét még nemes lelkű vetélytársa is olyannak ítéli meg, aminőnek egykor saját érzelmei tükrözték.

„A polgárháború gyűlölködése és családom előítéletei talán arra kényszerítenek, hogy még emlékémet is kitépjem szívemből - mondta magában -, de még akkor is nagyon jólesik tudni, hogy méltó volt a helyre, melyet szívemben oly sokáig elfoglalt.”

Mialatt Edith ily módon visszavonta igazságtalanul haragos ítéletét, szerelmese megérkezett Hamilton környékére, a felkelők táborába, ahol meglehetősen zűrzavar fogadta. Megbízható hírforrások szerint a királyi hadsereg, melyet Angliából a királyi gárda egy nagy csapatával egészítettek ki, már erősen készülődött porondra lépni. A hír eltúlozta ennek a seregnek a számát, nagyszerű felszerelését és kiváló fegyelmét, s más körülményeket is felhozott a felkelők elrettentésére. Mit is várhatnak Monmouth-tól, ha szándékait megghiúsítja olyanok befolyása, akik osztoznak vele a parancsnoklásban. Helyettese a híres Thomas Dalzell tábornok, aki a barbár Oroszországban gyakorolta a háború művészetét; rettegve emlegették kegyetlenségét és közönyét az emberélet és minden emberi szenvedés iránt, míg szilárd hűsége és rettenthetetlen bátorsága tisztelettel övezte személyét. Ez az ember volt a főparancsnok helyettese, aki rangban mindjárt Monmouth után következett, míg a lovasság parancsnoka Claverhouse volt, aki égett a vágytól, hogy megbosszulja öccse halálát és a Drumclognál elszenvedett vereséget. A jelentések félelmetes és elrettentő képet rajzoltak az ellenséges tüzéség és lovasság erejéről is, amellyel a királyi hadsereg hadba vonult.³⁷

Mozgósították azokat a felvidéki nemzetségeket is, amelyeknek nyelv, vallás és szokások dolgában vajmi kevés közük volt a felkelőkhöz. E *klánok* tagjait felszólították, hogy törzsfőik vezetése alatt tömegesen csatlakozzanak a királyi sereghöz. Jöttek is ezek az amoriták vagy filiszteusok, ahogy a felkelők nevezték őket, mint a keselyűk, a mézszárlás színhelyére. Valójában fegyverbe szólítottak mindenkit, aki csak járni vagy lovagolni tudott, a király szolgálatára - azzal a nyilvánvaló céllal, hogy elkobozzák vagy büntetésül elveszik azoknak a birtokát, akiket elveik addig visszatartottak a királyi zászló alá seregléstől, ha bölcs óvatosságból nem is csatlakoztak a felkelő presbiteriánusokhoz. Egyszóval, valamennyi hír arra irányult, hogy növelje az aggodást a felkelők körében; aggodalmuk pedig azt súgta, a király csupán azért halogatta bosszúját, hogy annál biztosabban és keményebben sújtson le a rebellisekre.

Morton mindent elkövetett a közemberek megnyugtatóására; kimutatta, hogy ezek a híresztelések valószínűleg túlzottak; eszükbe juttatta, hogy saját állásaik milyen erősek, hiszen átgázolhatatlan folyó húzódik előttük, amelyen csak egy hosszú, keskeny hídon lehet átkelni. Emlékeztükbe idézte győzelmüket Claverhouse fölött, pedig számuk akkor jóval kisebb volt, fegyelem és harci felkészültség dolgában pedig sokkal rosszabbul álltak, mint most. Kifejtette, hogy a terep, melyet megszálltak, hullámozó dombjaival és keresztül-kasul húzódó bozótjaival, komoly védelmet nyújt a tüzéséggel, sőt még a lovassággal szemben is, ha derekasan helytállnak. Hangsúlyozta, hogy biztonságuk ténylegesen saját bátorságuktól és elszántságuktól függ.

De Morton, mialatt ily módon igyekezett lelket önteni a hadseregbe általában, felhasználta a csüggesztő híreszteléseket arra, hogy a vezetőket megpuhítsa velük. Igyekezett megértetni annak a szükségességét, hogy mérsékelt feltételek mellett próbáljanak a kormánnyal egyezsége jutni, amíg töretlen és nagyszámú hadsereggel rendelkezvén, még félelmetes ellenfélnek

---

³⁷ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XIII. A királyi sereg Bothwell Bridge-nél.

számítanak. Kifejtette előttük, hogy híveik jelenlegi hangulatában bajosan várható, hogy sikerrel vegyék fel a harcot Monmouth herceg jól kiképzett reguláris csapataival szemben; s ha bekövetkezik, akkor fölötte valószínű, hogy a királyiak leverik és szétszórják őket, s a felkelés, melyben eddig részt vettek, semmit sem használ az országnak, sőt ürügyül szolgálhat arra, hogy még kegyetlenebbül elnyomják.

Érveinek hatása alatt, s érezvén, hogy embereiket együtt tartani éppen olyan veszélyes, mint szélnek eresztetni őket, a legtöbb vezető kész volt egyetérteni abban, hogy ha el lehet érni olyan feltételeket, amelyeket Lord Evandale útján Monmouth herceg elé terjesztettek, akkor nagyjában el is érték a célt, amelyért fegyvert fogtak. El is fogadtak olyan határozatokat, melyek részükről is elfogadták a Morton által megfogalmazott kérvényt és tiltakozást. Viszont még mindig akadt néhány makacszkodó vezető, kinek befolyása a seregbe nagyobb volt, mint a látszólag tekintélyesebb embereké; s ez a társaság teljességgel elvetett, érvénytelennek, istentelennek és keresztényietlennek tekintett minden olyan békekötési javaslatot, amely nem állt az 1640. évi ünnepélyes Frigy és Covenant alapján. Ezek az emberek átvitték indulataikat a tömegbe, mely kevés előrelátással rendelkezett, s amelynek alig volt veszítenivalója; azzal a híreszteléssel igyekeztek meggyőzni őket, hogy nyúl szívű tanácsadók, akik békejavaslataikban kevesebbet is beérik, mint a királyi család trónfosztásával és az Egyház minden állami beavatkozástól való függetlenségének kimondásával - gyáva köpönyegforgatók, s csak tetszetős ürügyet keresnek arra, hogy az ügyet elárulják, és cserbenhagyják fegyverben álló testvéreiket. Ezeket az ellentmondó vélekedéseket szenvedélyesen megvitatták jobbról-balról a felkelő sereg sátraiban, vagyis inkább azokban a kunyhókban és viskókban, amelyek tábori sátor helyett szolgáltak. A heves vita gyakran nyílt veszekedéssé, sőt verekedéssé fajult és a civódás, melybe a sokat szenvedett sereget taszították, elég világosan megjövendölte várható sorsát.

Harmincadik fejezet

*Növekvő széthúzás, pártoskodás:
Tanácstok átka!*

Venice preserved

Mortonnak éppen elég munkát adott, hogy az egymással tusakodó pártok dühös összecsapását körültekintő okossággal megfékezze, már két nappal azután, hogy visszatért Hamiltonba. Ekkor állított be hozzá barátja és társa, Poundtext tiszteletes úr; mint rögtön kiderült, John Balfour of Burley elől szaladt ide, aki elválásukkor tombolt dühében, amiért része volt Lord Evandale kiszabadításában. Amikor a derék pap sietős és fárasztó utazása után kissé összeszedte magát, részletesen beszámolt Mortonnak mindenről, ami távozásának emlékezetes reggele óta Tillietudlem környékén történt.

Morton olyan ügyesen szervezte meg éjszakai útját, s emberei olyan hűségesen megfeleltek bizalmának, hogy Burley csak a késő délelőtti órákban értesült a történekről. Első dolga volt megtudakolni, vajon Macbriar és Kettledrummle, akikért éjjélkor küldött, megérkezett-e? Macbriar megjött, Kettledrummle pedig, aki nehezen mozgott, a jelentések szerint minden percben várható volt. Burley akkor küldöncöt menesztett Morton szállására, s meghívta a tanács sürgősen kitűzött ülésére. A hírnök azzal tért vissza, hogy Mortont nem találta otthon. Erre Poundtextet idézték be; ám ő úgy gondolta, s most meg is mondta, hogy nem tanácsos ilyen csökönyös emberekkel vitatkozni, s szépen visszavonult csendes, nyugalmas lakába; noha az előtte való egész napot lóháton töltötte, inkább vállalta az éjszakai lovaglást, semhogy másnap reggel újra Burleyvel hadakozzék, kinek vadsága rémülettel töltötte el, különösen, ha nem érezte maga mögött Morton szilárd támogatását. Burley ezek után Lord Evandale felől kérdezősködött, s valósággal tombolt dühében, amikor megtudta, hogyan vitte el az éjszaka folyamán lövészek egy csoportja, magának Henry Mortonnak vezetése alatt.

- A gazember! - kiáltott fel Burley Macbriarhoz fordulva. - Az aljas, silány lelkű áruló, hogy behízelegje magát a kormánynál, szabadlábba helyezte azt a foglyot, akit saját kezemmel ejtettem el, pedig őáltala az erőd, mely olyan sok bajt okozott nekünk, most már kétségtelenül réges-rég a mi kezünkben lenne!

- Hát nincs a kezünkben? - kérdezte Macbriar a vár tornyára pillantva. - Falain nem a Covenant zászlaját lengeti a szél?

- Ez csak közönséges hadicsel... közönséges trükk... csalódásunk kigúnyolása... csak arra szolgál, hogy bosszantson és elkeseítsen! - mondta Burley.

Szavait Morton egyik emberének megjelenése szakította félbe, akit azért küldtek hozzá, hogy jelentse neki a vár kiürítését s a felkelő erők által történt elfoglalását. A sikeres hadművelet híre nem csillapította le, inkább tombolásig növelte Burley haragját.

- Örököttem - mondta -, harcoltam... cseleket szőttem... mindent elkövettem, hogy megadásra kényszerítsem őket... lemondtam arról, hogy más vállalkozások élére álljak, amelyek magasabb ranggal és nagyobb dicsőséggel jártak volna... elálltam a várból kivezető utakat, elvágtam a vízforrásokat meg a kenyérutánpótlást... s amikor már-már elértem azt, hogy a férfiak a kezembe kerüljenek, fiaik túszul szolgáljanak nekünk, leányaik pedig mulatsággal egész táborunk számára... akkor jön ez a csupasz állú ifjú és orcátlanul belevág sarlójával a termésünkbe, s elragadja a zsákmányt attól, aki megszerezte! Ki vitathatná el, hogy a munkás megérdemelte bérét, s a város, foglyaival együtt, azé legyen, aki bevette?

- Nono - mondta Macbriar, elcsodálkozva a szertelen indulaton, melyet Balfour tanúsított -, ne izgasd fel magad az istentelenek miatt! Az Ég maga választja ki eszközeit, és ki tudja, vajon ez az ifjú...

- Hallgass már! Hallgass! - mondta Burley. - Ne hozz szégyent a jobbik eszedre! Hisz te magad voltál az, aki először óvott ettől a festett álarctól... ettől a kifényesített rézpénztől, mely előttem aranynak akar látszani! Pórus járnak azok, még a kiválasztottak is, akik nem hallgatnak az olyan kegyes pásztor szavára, mint te vagy! De földi vonzalmaink tévútra vezetnek minket... ennek a háládatlan fiúnak az apja régi jó barátom volt. Aki olyan komolyan küzd, mint te, Ephraim Macbriar, annak le kell ráznia magáról az emberség kölönceit és bilincseit!

Ez a bók legérzékenyebb pontján érintette a lelkész; s Burley úgy látta, most már könnyű lesz felfogását a magáéhoz idomítani és megnyerni, annál is inkább, mivel az egyházi kormányzatról vallott túlzó nézeteik pontosan egyeztek.

- Most menjünk fel azonnal a várba! - mondta. - Az erőd kincseskamrájában bizonyára találunk sok olyat, ami, ha olyan jól használjuk fel, ahogy csak én tudom felhasználni, felér száz lovassal, bátor vezetőjével együtt!

- De méltó lenne-e ilyen segítség a Covenant gyermekeihez? - mondta a lelkész. - Már így is éppen elég olyan van közöttünk, aki nem az Ige után eped, hanem földre, aranyra és ezüstre veti mohó tekintetét. Nem ez az út, amelyen üdvösségünk kimunkálható.

- Tévedsz - mondta Burley. - Eszközökre van szükségünk, s ezeket a világi gondolkodású embereket is eszközül kell felhasználnunk. Akárhogy is, azt a moabita asszonyt meg kell fosztani örökségétől, és sem az istentelen Evandale, sem az erasztianus Morton ne jusson ama kastélynak és földjeinek birtokába, akármennyire igyekeznek is a lányt feleségül venni!

Így szólván, előreindult Tillietudlem felé, ahol lefoglalta az ezüstöket és más értéktárgyakat a hadsereg céljaira, aztán feltúrta az okmánytárat és a családi iratok egyéb gyűjtőhelyeit, megvetéssel elutasítva azoknak a tiltakozását, akik figyelmeztették, hogy a vár megadási feltételei szavatolták a magántulajdon tiszteletben tartását.

Burley és Macbriar beköltöztek az elfoglalt várba, amikor a nap folyamán Kettledrummle is csatlakozott hozzájuk, valamint Langcale ura is, akit az izgága lelkésznek sikerült eltántorítania, ahogy Poundtext mondotta, az igazság tiszta fényétől, amelyben nevelkedett.

Miután ily módon egyesültek, meghívást, helyesebben idézést küldtek Poundtextnek, hogy jelenjen meg a tanács ülésén Tillietudlemben. Ám neki eszébe jutott, hogy a kaput vasrácsok őrzik, s a várban tömlök is van, így hát elhatározta, hogy nem bízza magát felbőszült társaira. Inkább Hamiltonba vonult vissza - jobban mondva, menekült -, azzal a hírral, hogy Burley, Macbriar és Kettledrummle is Hamiltonba jön, mihelyt elég cameronit gyűjtöttek maguk köré ahhoz, hogy a sereg többi részét megfélemlítsék.

- S majd látni fogja - tette hozzá Poundtext mély sóhajjal -, hogy akkor övék lesz a többség a tanácsban. Mert Langcale, noha mindig a párt becsületes és józan elemei közé sorolták, pontosan és találóan nem nevezhető másnak, mint egy embernek, aki se hús, se hal... nem is szólva a jó vörös heringről. Langcale mindig ahhoz a párthoz húz, amely erősebb.

Így végződött a derék Poundtext épületes története; mély sóhajtással mérlegelte saját veszedelmes helyzetét, egyrészt az egymással esztelenül marakodó ellenfelek közt a párton belül, másrészt a közös ellenséggel szemben, mely mindnyájukat fenyegette. Morton türelemre, hidegvérre, nyugalomra intette; elmondta neki, milyen komoly reményeket fűz a Lord Evandale útján megindított béke- és jóvátételi tárgyalásokhoz; kilátásba helyezte előtte azt a biztató lehetőséget, hogy hamarosan visszatérhet pergamenkötésű Kálvinjához, esti pipájához

és gondolkodást buzdító korszó söréhez, feltéve, hogy erélyesen támogatja és előmozdítja azokat az intézkedéseket, amelyeket ő (Morton) szükségesnek tart az általános megbékélés érdekében.³⁸ E szíverősítő és vigasztaló beszéd alapján Poundtext nagylelkűen elhatározta, hogy bevárja a cameroniak megjelenését a nagy találkozón.

Burley és szövetségesei e szektásokból tekintélyes csapatot vontak össze; számuk száz lovast és körülbelül másfél ezer gyalogost ért el. Valamennyi zord és szigorú külsejű volt, az érintkezésben komor és féltékenykedő, szívében gögös és önhitt. Azt hitték, az üdvözülés sorompója kizárólag öelöttük áll nyitva, míg minden más keresztény, akármilyen csekély, árnyalati különbség választotta is el hitét az övéktől, szemükben alig volt jobb a kitagadott, elvetemült bűnözőknél. Úgy léptek be a presbiteriánusok táborába, mint kétes és gyanús szövetségesek, esetleg ellenségek is, s nem mint olyan emberek, akik szívvel-lélekkel ugyanazért az ügyért szállnak síkra, és ugyanazon veszedelemnek teszik ki magukat, akárcsak mérsékeltbb fegyvertársaik. Burley egyetlen magánlátogatást sem tett tanácsbeli társainál, s nem tárgyalt velük közügyekben, csupán száraz hangú felszólítást küldött nekik, hogy vegyenek részt a ma estére kitűzött tanácsülésen.

Amikor Morton és Poundtext megérkezett az összejövetel helyére, látták, hogy hittestvéreik már ott ülnek. Már a hűvös köszöntésből is könnyen kitalálhatták, hogy az ülés összehívói nem barátságos megbeszélést terveztek. Az első kérdést Macbriar tette fel, kit éles buzgósága tett alkalmassá arra, hogy minden alkalommal előretolják. Most azt óhajtotta megtudni, kinek az utasítására történt, hogy Lord Evandale nevezetű istentagadó megmenekülhetett a halálbüntetéstől, melyet méltán megérdemelt.

- Az én utasításomra és Mortonéra! - felelte Poundtext, aki kurázsiját meg akarta mutatni társának, mivel most már erősen bízott a támogatásában, azonkívül szívesebben szállt szembe egy szakmájabelivel, aki teológiai vita fegyvereire szorítkozott (márpedig ezen a téren Poundtext nem félt senki fiától), mintsem Balfourral, a zord gyilkossal.

- És ki hatalmazta fel önt, testvérem - kérdezte Kettledrummle -, hogy ilyen fontos ügybe beleavatkozzék?

- Megbízatusunk lényege - felelte Poundtext - feljogosít arra, hogy kössünk és oldozzunk. Ha Lord Evandale-t jogosan ítélte halálra közlünk valaki *egymaga*, akkor minden bizonnyal jogosan váltotta meg a haláltól *kettőnknek* a szava.

- Eriggy már, ugyan eriggy! - mondta Burley. - Ismerjük indítóokaitokat. Azért engedtétek el azt a selyemhernyót, azt az aranyozott cifraságot, azt a csupa paszomány lordot, azt a senkit, hogy békeajánlatot vigyen a zsarnokhoz!

- Úgy van - felelte Morton, látva, hogy társa már visszahőköl Balfour villámló szemétől -, úgy történt. Hát aztán? Talán vég nélküli háborúba akarjuk taszítani az országot, olyan tervek érdekében, amelyek éppen olyan eszeveszettek, mint amilyen gonoszak és megvalósíthatatlanok?

- Halljátok? - mondta Balfour. - Istent káromolja!

- Hazugság! - felelte Morton. - Azok káromolják az Istent, akik úgy tesznek, mintha csodát várnának, s közben elmulasztják felhasználni a Gondviselés adta emberi eszközöket. Ismétlem: bevallott célunk a béke helyreállítása, olyan méltányos és tisztességes feltételekkel, amelyek vallásunk és szabadságunk jogait biztosítják. Elutasítunk minden olyan kívánságot, mely zsarnokságot szeretne gyakorolni mások jogai fölött.

---

³⁸ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XIV. Mérsékelt presbiteriánusok.

A vita jobban kiéleződött volna, mint valaha, ha félbe nem szakítja a hír, hogy Monmouth herceg megkezdte előnyomulását nyugat felé, s már megtette a fél utat Edinburgh-tól. Ez a hír pillanatnyilag elnémította viszályukat; megállapodtak abban, hogy másnap általános böjtöt rendelnek el, s alázatos vezeklést az ország bűneiért; hogy reggel Poundtext tiszteletes úr prédikál majd a hadseregnek, délután pedig Kettledrummle; hogy egyikük sem érinti a szakadás vagy egyenetlenség témáját, hanem lelkesítő szózatot intéz a katonákhoz, hogy utolsó csepp vérükig harcoljanak, mint illik azokhoz, akik vállvetve munkálkodnak egy jó ügy szolgálatában. Miután megállapodtak ezekben a kölcsönös engedékenységről tanúskodó lépésekben, a mérsékelt párt újabb javaslattal merészkedett előállni, bízva Langcale támogatásában, aki az imént érkezett hírektől egészen elképedt, s fel lehetett tételezni róla, hogy vissza lehet téríteni a mérsékelt politikájához. Miután - mondták - a király csapatainak parancsnokságát jelen esetben nem az elnyomásban buzgólkodók egyikére bízta, hanem ellenkezőleg, olyan főúr szolgálatát vette igénybe, aki szelíd természetéről, valamint a felkelők ügye iránti jóindulatáról ismeretes, feltételezhető, hogy most jobb szándékkal viseltetik irántuk, mint aminőt eddig tapasztaltak. Mortonék azt állították, hogy nemcsak okos, de szükségszerű lépés lenne Monmouth herceggel érintkezésbe lépni, és megbizonyosodni arról, nem kapott-e valami titkos utasítást, mely ügyüknek kedvező lenne. Ezt azonban csak úgy lehet kipuhatolni, ha követet küldenek a herceg seregéhez.

- És ki fog vállalkozni erre a feladatra? - kérdezte Burley, kitérve a javaslat elől, mely túlságosan ésszerű volt ahhoz, hogy nyíltan ellenezze. - Ki megy el a táborukba, amikor John Grahame of Claverhouse, tudjuk, megesküdött, hogy felakasztat mindenkit, bárki legyen is az, akit átküldünk követségbe, bosszúból, annak a fiatalembernek, az unokaöccsének a haláláért!

- Ez ne legyen akadály - mondta Morton. - Örömet vállalok minden kockázatot, amely a megbízással jár.

- Hadd menjen! - súgta Balfour Macbriarne. - Legalább tanácsuléseinken megszabadulunk a jelenlététől.

Így hát a javaslatnak nem mondott ellent senki, még azok sem, akiktől leginkább várták. Egyhangúan kimondták, hogy Henry Morton keresse fel Monmouth herceg táborát, s igyekezzen kipuhatolni, milyen feltételek mellett hajlandó a felkelőkkel tárgyalni. Mihelyt megbízatásának híre ment, a mérsékelt párt több tagja azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy a Lord Evandale kezére bízott kérvény alapján próbáljon egyezséget kötni. A királyi hadsereg közeledése ugyanis rémületet keltett a felkelők soraiban, s ezt csöppet sem enyhítette a cameroniak hetvenkedő hangja, melynek eszeveszett buzgalmukon kívül vajmi kevés alapja volt. Morton a kapott utasításokkal, Cuddie kíséretében, elindult a királyi tábor felé, szembenézve minden kockázattal, mely azokat fenyegeti, akik a polgárháború szenvedélyes körülményei közt a közvetítő szerepére vállalkoznak.

Morton alig haladt előre hat-hét mérföldet, amikor észrevette, hogy rövidesen találkoznia kell a királyi sereg előőrseivel. Amint fellovagolt egy dombtetőre, látta, hogy a környék valamennyi országútját fegyveresek lepik el; tökéletes rendben meneteltek Bothwell-Muir felé; ez egy nagy közlegelő volt, ahol éjszakára tábort akartak ütni. Alig két mérföldnyire onnan a Clyde folyó hömpölygött, melynek túlsó partján a felkelők serege táborozott. Morton fehér zászlóval jelentkezett az első lovassági előőrsnél, mellyel találkozott, s kérte, hogy vezessék Monmouth herceg színe elé. A kis csapatot vezető altiszt jelentést tett feljebbvalójának, az pedig egy még magasabb rangú tisztnek, s ez a kettő tüstént odanyargalt arra a helyre, ahol Mortont feltartóztatták.

- Hiába vesztegeti idejét és kockáztatja életét, barátocskám - szólította meg az egyik Mortont.
- Monmouth herceg nem tárgyal árulókkal, akiknek kezében fegyver van, s maguk annyi kegyetlenséget követtek el, hogy jogossá tesz mindenfajta megtorlást. Jobb, ha visszafordul s pihenteti lovát, hogy holnap megmenthesse az életét!

- Nem tudom elképzelni - mondta Morton -, hogy Monmouth hercege, még ha bűnözőknek tekint is minket, pálcát törne honfitársainak ilyen nagy tömege fölött, anélkül hogy meghallgatná, mit tudnak felhozni a védelmükre. A magam részéről nem félek semmitől, mivel tudom, sohasem járultam hozzá semmiféle kegyetlenkedéshez, erre parancsot sem adtam senkinek. A félelem, hogy mások bűneiért nekem kell szenvednem ártatlanul, nem tarthat vissza attól, hogy megbízatásomnak eleget tegyek.

A két tiszt összenézett.

- Úgy sejtem - mondta a fiatalabb -, hogy ez az a fiatalember, akiről Lord Evandale beszélt.

- Lord Evandale itt van a hadseregben? - kérdezte Morton.

- Nincs itt - felelte a tiszt. - Edinburgh-ban hagytuk, mivel túlságosan legyengült állapotban van ahhoz, hogy a hadműveletekben részt vegyen. Az ön neve, ha nem tévedek, Henry Morton.

- Úgy van, uram - felelte Morton.

- Nem akadályozzuk meg, hogy a herceg színe elé kerüljön, uram - felelte a tiszt most már udvariasabb hangon -, de majd meggyőződik róla, hogy nincs semmi értelme. Mert ha ökegyelmessége hajlandó is lenne önöknek kedvezni, parancsnoktársai aligha járulnak hozzá.

- Sajnáltnám, ha ezt kellene tapasztalnom - felelte Morton -, de kötelességem ragaszkodni ahhoz a kéréshez, hogy beszélhessek vele.

- Lumley - mondta a magasabb rangú tiszt -, értesítse a herceget Mr. Morton megérkezéséről, s juttassa eszébe a kegyelmes úrnak, hogy ez az az ember, akiről Lord Evandale olyan megbecsüléssel nyilatkozott.

A tiszt azzal az üzenettel jött vissza, hogy a tábornok ma este nem fogadhatja Mr. Mortont, de másnap kora reggel beszélhet vele. Mortont éjszakára egy közeli házikóban fogva tartották, de udvariasan bántak vele, és kényelméről minden tekintetben gondoskodtak. Másnap kora reggel a tiszt, akivel először beszélt, eljött érte, hogy kihallgatásra vezesse.

A hadsereg már szélesen kibontakozott, s támadásra készen éppen menetszlopokba sorakozott. A herceg a középben tartózkodott, majdnem egy mérföldnyire attól a helytől, ahol Morton az éjszakát töltötte. A tábornokhoz lovagolva, Mortonnak alkalma volt felbecsülni, mekkora haderőt gyűjtöttek össze az elhamarkodott és rosszul megszervezett felkelés leverésére. Volt ott három vagy négy angol ezred - Károly seregének színe-virága -, aztán a skót gárdaezred, mely égett a vágytól, hogy utolsó vereségét megtorolja, de más, sorkatonákból álló skót ezredek is felvonultattak, továbbá nagyszámú lovasságot, mely részint úri önkéntesekből állt, részint pedig a koronaadalmak bérlőiből, akik hűbértartóik fejében katonai szolgálatot teljesítettek. Morton megfigyelte, hogy sok *highlander* is volt itt, akiket az Alföld határához legközelebb eső helyekről hoztak ide; ezek a felvidékiek, mint már említettük, különös ellenszenvvel viseltettek a nyugati whigek iránt, s ezek ugyanilyen mértékben gyűlölték és utálták őket. A *highlanderek* saját nemzetségfőik vezetése alatt vonultak be, és fontos részét alkották a félelmetes hadi felkészültségnek. A csapatokat teljes létszámú tábori tűzérség kísérte, s az egész olyan lenyűgöző képet nyújtott, hogy az ember azt gondolta: valóságos csoda kellene ahhoz, hogy a felkelők rosszul felszerelt, rosszul kiképzett, zagyva

seregét megmentse a végpusztulástól. A kísérő tiszt Morton arcát figyelte, és megpróbálta leolvasni róla, hogy ez a ragyogó és ijesztő katonai díszfelvonulás milyen benyomást tett rá. De Morton, híven az ügyhöz, melynek szolgálatába szegődött, nagy erőfeszítéssel uralkodott arcvonásain, s óvakodott aggodalmát elárulni; inkább úgy szemlélte a háborús felkészültséget, mint egy látványt, melyre számított, és amely közömbösen hagyta.

- Amint látja, megfelelő szórakozásról gondoskodtunk az önök számára - mondta a tiszt.

- Ha nem tudnám élvezni az ilyesmit - felelte Morton -, nem lennék most itt az ön társaságában. De sokkal több örööm telne egy békésebb vendéglátásban, mindkét fél kedvéért.

Miközben így beszélt, már el is jutottak a főparancsnok közelébe, aki több tisztjétől körülvéve egy kis dombon ült, ahonnan pompás kilátás nyílt a távoli környékre; jól lehetett látni a méltóságteljesen hömpölygő Clyde kanyarulatait, s a túlsó parton a felkelők távoli táborát is. A királyi hadsereg tisztjei, úgy látszik, terepszemlét tartottak, közvetlenül a támadás megindítása előtt. Amikor Lumley kapitány - az a tiszt, aki Mortont idekísérte - Monmouth fülébe súgta a küldött nevét és megbízatását, a herceg intett a körülötte állóknak, hogy húzódjanak vissza - kivéve két vezető tábornokot. Suttogva beszélgettek néhány percig, mielőtt Mortont közelebb engedték, s ezalatt alkalma volt megfigyelni a külső megjelenését azoknak, kikkel tárgyalni fog.

Monmouth herceget senki ember fia nem vehette szemügyre, anélkül hogy meg ne hódítsa egyéni bája és tehetsége, melyről a Kilenc Múza Főpapja később így nyilatkozott:

*Bármit tett, könnyed, fesztelen maradt,
természetes volt, hogy tetszést arat;
kellem kísérte mozdulatait,
láttuk, hogy arcán Édenkert virít.*

Ám aki tüzetesebben megfigyelte, észrevehette, hogy Monmouth arcának férfias szépségét időnként elhomályosítja a bizonytalan tétovázás kifejezése, amely ingadozásra és kételkedésre vallott, éppen olyan pillanatokban, amikor kiváltképpen döntő elhatározásra volt szükség.

Mellette Claverhouse állt, kit már korábban lefestettünk, s egy másik parancsnok, kinek külseje rendkívül feltűnő volt. Öltözéke I. Károly korának ódon divatját követte; érdekesen hasított zergebőr ruhát viselt, melyet antik csipke és díszítés borított. Csizmája és sarkantyúja szintén arra a távoli korra emlékeztetett. Acél mellvértet viselt, melyet jóformán eltakart tiszteletet parancsoló hosszú, ősz szakállá; ezt a gyász jeleként növesztette, I. Károly emlékére, nem borotválkozván ama nap óta, hogy ezt az uralkodót vérpadra hurcolták. Feje fődetlen s majdnem teljesen kopasz volt, homloka magas és ráncos, sűrű szeme átható tekintetű; markáns arcvonásai magas korról tanúskodtak, melyet nem tört meg betegség vagy gyengeség, s határozott szilárdságról, melyet nem enyhített semmiféle emberség. Akármilyen gyengén sikerült is ez a vázlat, talán érzékelteti a híres Thomas Dalzell³⁹ egyéniségét, kit a whigek jobban rettegettek és gyűlöttek, mint magát Claverhouse-t, mivel ugyanolyan szigorúsággal bánt velük, mint amaz - csak hogy Dalzell a presbiteriánusok iránt érzett személyes gyűlöletből és talán vele született kegyetlenségből követte el mindazt, amihez Grahame csak politikai okokból folyamodott. Célja az volt, hogy a presbiteri hit követőit megfélemlítse, és ezt a szektát gyökerestül kiirtsa.

---

³⁹ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XV. Dalzell generális.

Morton úgy érezte, hogy e két tábornok jelenléte, kik közül az egyiket személyesen, a másikat leírásból ismerte, máris eldöntötte küldetése sorsát. De fiatalsága és tapasztalatlansága dacára, s nem törődve azzal a kedvezőtlen fogadtatással, melyben javaslatai valószínűleg részesülni fognak, bátran odalépett eléjük, abban a pillanatban, amint jelezték, hogy megteheti; szilárdan eltökélte, hogy hazájának ügye, s azoké, akikkel együtt fegyvert fogott, ne kerüljön hátrányba azért, mert ő képviseli. Monmouth azzal a lebilincselő udvariassággal fogadta, amelyet a legjelentéktelenebb dolgokban is tanúsított. Dalzell komor, szigorú, türelmetlen homlok-ráncolással nézett rá; Claverhouse pedig gúnyos mosollyal és kis fejbiccentéssel jelezte, hogy régi ismerősének tekinti.

- Ön, uram, ama szerencsétlen emberek táborából jött, akik fegyverben állnak odaát - mondta Monmouth herceg -, és a neve Morton, ugyebár? Lesz oly szíves küldetése célját előadni?

- Kegyelmes uram - felelte Morton -, mindent elmondottunk egy okmányban, melyet Tiltakozásnak és Könyörgésnek nevezünk, s amelyet Lord Evandale, azt hiszem, eljuttatott kegyelmes uram kezeihez.

- Eljuttatta, uram - felelte a herceg -, s mint Evandale lordtól hallom, Morton úr ebben a szerencsétlen ügyben sok mérsékletet és nagylelkűséget tanúsított. Kérem, fogadja érte köszönetemet.

Morton látta, hogy Dalzell méltatlankodva megrázza fejét, s valamit súg Claverhouse fülébe, aki feleletképpen mosolygott, és alig észrevehetően felvonta szemöldökét. A herceg elővette zsebéből a folyamodványt, s szemmel láthatóan két érzéssel küzdött; az egyik vele született szelídségének sugallata volt, s talán az a meggyőződés is, hogy a kérvényezők nem követelnek többet, mint jogaik elismerését; a másik az a kívánság volt, hogy a király tekintélyének érvényt szerezzen, s engedjen parancsnoktársai szigorúbb felfogásának, hiszen őket éppen azért adták mellé, hogy irányítsák és tanácsokkal lássák el.

- Ebben az okmányban, Morton úr - szólt a herceg -, vannak javaslatok, melyeknek elvont helyessége felől most nem mondhatok véleményt. Akad köztük olyan, amely ésszerűnek és igazságosnak tűnik fel előttem; s noha nem kaptam a királytól egyenes utasítást ebben a kérdésben, biztosíthatom önt, Morton úr, s becsületemmel kezekedem érte, hogy közbe fogok lépni az önök érdekében, s minden befolyásomat latba vetem, hogy olyan választ kapjak öfelségétől, mely önöket kielégítheti. De világosan meg kell értenie, hogy csak kérelmezőkkel tárgyalhatok, lázadókkal nem. Ennélfogva, minden tőlem várható szívesség előfeltételeként, ragaszkodnom kell ahhoz, hogy az ön követői tegyék le a fegyvert, és oszoljanak szét.

- Ha ezt tennők, kegyelmes hercegem - felelte Morton rendületlenül -, magunk ismernénk be, hogy lázadók vagyunk, ahogy ellenségeink neveznek minket. Pedig mi csak azért rántottunk kardot, hogy visszaszerezzük öröklött jogainkat, melyektől megfosztottak minket. Kegyelmes uram mérsékletével és bölcsességével belátta, hogy követeléseink általában igazságosak, de sohasem nyertek volna meghallgatást, ha nem kíséri a harci kürt hangja. Ennélfogva nem tehetjük le, nem merjük letenni fegyvereinket még kegyelmesség büntetlenséget ígérő szavára sem, hacsak nem kapunk ésszerű biztosítékot az általunk felpanaszolt sérelmek orvoslása tekintetében.

- Morton úr - mondta a herceg -, ön még fiatal, de bizonyára látott már annyit a világból, hogy megértse: vannak kérelmek, amelyek magukban véve nem veszélyesek vagy ésszerűtlenek, de azokká válhatnak a módszerek által, melyekkel alátámasztják és szorgalmazzák.

- Azt felelhetném, kegyelmes uram - felelte Morton -, hogy csak akkor folyamodtunk ily kellemetlen módszerekhez, amikor minden egyéb eredménytelennek bizonyult.

- Morton úr - mondta a herceg -, ezt a tárgyalást rövidebbre kell fognom. Készen állunk a támadás megkezdésére; mégis felfüggesztem egy óra tartamára, hogy ideje legyen válaszomat a felkelőkkel közölni. Ha hajlandók csapataikat feloszlatni, fegyvereiket letenni, és hozzám békés küldöttséget küldeni, becsületbeli kötelességemnek fogom tekinteni, hogy sérelmeik orvoslását minden módon támogassam. Ha nem... vigyázzanak magukra, és viseljék a következőket. Azt hiszem, uraim - folytatta, két parancsnoktársához fordulva -, ennél tágabban nem értelmezhetem azokat az utasításokat, amelyeket e félrevezetett emberek érdekében kaptam.

- Szavamra - szólalt meg hirtelen Dalzell -, ez máris olyan tág értelmezés, melyre szerény eszemmel sohasem mertem volna vetemedni, tekintettel a felelősségre, mellyel királyomnak és lelkiismeretemnek egyaránt tartozom. De kegyelmességed kétségtelenül jobban ismeri a király felfogását, mint mi, akik csupán utasításainak betűire szorítkozhatunk.

Monmouth mélyen elpirult.

- Hallotta - mondta, Mortonhoz fordulva -, Dalzell tábornok úr így is megró az engedékenyséért, melyet hajlandó vagyok önökkel szemben tanúsítani.

- Dalzell tábornok úr érzelmei, uram - felelte Morton -, pontosan azok, amiket vártunk tőle. Kegyelmességed válasza pedig olyan szellemből fakad, melynek kegyes tanúsításában reménykedtünk. Ám kénytelen vagyok hozzáfűzni, hogy ha a feltétlen megadáshoz ragaszkodni méltóztatik, fölötte kétséges, vajon még kegyelmességed közbelépése is látható segítséget jelent-e nekünk, amíg a királyt ilyen tanácsadók veszik körül. Mindenesetre közölni fogom vezetőinkkel kegyelmességednek kérelmünkre adott válaszát. S ha nincs lehetőség arra, hogy a békét kieszközöljük, kénytelenek vagyunk a harccal szembenézni, ahogy tudunk.

- Isten önnel, uram - mondta a herceg. - A támadó hadmozdulatokat felfüggesztem, de csupán egy órára. Ha ezen időn belül választ tud hozni, itt várom, s komolyan óhajtom, hogy olyan legyen, mely a vérontást feleslegessé teszi.

Ebben a percben Dalzell és Claverhouse újabb sokatmondó mosolyt váltott egymással. A herceg észrevette és méltóságteljesen megismételte szavait:

- Igen, uraim, azt mondtam, bízom benne, hogy a válasz olyan lesz, mely megóv a vérontástól. Remélem, felfogásom nem ad okot a gáncsra, és nem vonja magára neheztlenségüket.

Dalzell szigorú pillantással viszonzta a herceg homlokráncoló szemrehányását, de nem felelt. Claverhouse, ajkát gúnyos mosolyra görbítve, csak ennyit mondott:

- Nincs jogom kegyelmes uram felfogásának helyességét elbírálni.

A herceg intett a követnek, hogy távozzék. Morton engedelmeskedett; s előbbi kísérije társaságában lassan ellovagolt a csapatok mellett, hogy visszatérjen az ellenszegülők táborába. Amint elhaladt a testőrök pompás csapata mellett, Claverhouse-t már ott találta az élükön. A főtiszt, mihelyt megpillantotta Mortont, melléugratott, és a legudvariasabb hangon megszólította:

- Azt hiszem, nem ez az első eset, hogy találkozunk, Morton úr?

- Nem Grahame ezredes úron múlt - felelte Morton zord mosollyal -, hogy jelenlétemmel újra terhére vagyok, akár neki, akár bárki másnak.

- Szíves engedelmeivel legalább annyit szeretnék mondani - felelte Claverhouse -, hogy Morton úr jelenlegi helyzete csak igazolja véleményemet, melyet felőle tápláltam, s hogy legutóbbi találkozásunk alkalmával követett eljárással csupán kötelességemet teljesítettem.

- Eljárását kötelességével összeegyeztetni és kötelességét a lelkiismeretével, Grahame úr, olyan dolog, mely kizárólag az ön dolga, nem az enyém - felelte Morton, akit joggal bántott, hogy Grahame ily módon szinte azt kívánta tőle, gondoljon bizonyos helyesléssel a halálos ítéletre, mely majdnem az életébe került.

- No de nem, várjon csak egy percet - mondta Claverhouse. - Evandale állhatatosan hangoztatja, hogy az ön esetében valami igazságtalanságot követtem el, amit jóvá kell tennem. Azt hiszem, mindig különbséget fogok tenni egy nemes lelkű úriember közt, aki megtévedett ugyan, de magasztos elvek szerint cselekszik, s ama fanatikus bohócok közt, odaát, élükön azokkal a vérszomjas gyilkosokkal, akik vezetik őket. Éppen ezért, ha az ön visszatérése után sem oszlanak szét, nagyon kérem önt, jöjjön át hozzánk haladéktalanul, és adja meg magát, annál is inkább, mert biztosíthatom, támadásunknak félóráig sem lesznek képesek ellenállni. Ha hallgat a jó tanácsra és megteszi ezt, okvetlenül keressen meg. Monmouth, akármilyen különösen hangzik is, nem tudja önt megvédeni, Dalzell pedig nem akarja. Én akarom is, és meg is tudom tenni. S megígértem Evandale-nek, hogy megteszem, ha ön erre alkalmat ad nekem.

- Lord Evandale-nek hálával tartoznék - felelte Morton hidegen -, ha ez a terv nem tételezné fel, hogy cserben tudnám hagyni azokat, akikhez a kötelesség szálat fűznek. Ami önt illeti, Grahame úr, ha megtisztel engem egy egészen másfajta elégtételadással, valószínű, hogy egy óra múlva megtalál a bothwelli híd nyugati oldalán, karddal a kezemben.

- Boldog leszek, ha ott találok - felelte Claverhouse -, de még inkább örülnék, ha első ajánlatomat jobban meggondolná.

Ezzel üdvözölték egymást, és útjaik elváltak.

- Nagyon helyes gyerek ez, Lumley - mondta Claverhouse, a másik tiszthez fordulva -, de elveszett ember. Sorsa a homlokára van írva.

Így szólván, figyelmét a küszöbönálló csata előkészületeinek szentelte.

Harmincegyedik fejezet

*A Sátor hangja változott,
Immár nincs benne béke.*

Burns

*Lowdien Mallisha-béli nép
Jött kék-kabátosan,
És ötszáz, más öltözetű,
Londonból pirosan.*

Bothwell Lines

Amidőn Morton hátat fordított a reguláris katonaság rendezett előőrseinek, s megérkezett saját pártjának fegyveresei közé, különös érzékenységgel ismerte fel a különbséget a fegyelem terén, s fokozott mértékben aggódott ennek következményei miatt. Ugyanaz a viszálykodás, mely a felkelők tanácsában dúlt, a legegyszerűbb közemberek sorában is tombolt. A silbakokat és járőröket jobban érdekelte és foglalkoztatta a harag igazi okainak és tüneteinek megvitatása, meg az erasztianus eretnekség határainak megállapítása, mint az ellenség mozdulatainak megfigyelése, még akkor is, amikor a királyi dobok és kürtök recsegése már a fülükbe hatolt.

A felkelők serege fenntartott egy őrséget a hosszú és keskeny bothwelli hídon, amelyen az ellenségnek okvetlenül át kellett törnie, ha támadni akart, ám ezek az örök is, mint a többiek, elvesztették bátorságukat, és viszálykodtak egymással; lábra kapott köztük az a nézet, hogy kétségbeejtően nehéz szolgálatra rendelték ki őket, sőt már-már azon töprengtek, ne vonuljanak-e vissza a főcsapathoz? Ez végpusztulást jelentett volna; hiszen minden valószínűség szerint e szűk átjáró sikeres megvédésétől vagy elvesztésétől függött a nap sorsa. A hídon túl nagy, nyílt síkság terült el, eltekintve néhány nem túlságosan mély bozóttól; tehát olyan terep, amelyen a felkelők fegyelmetlen csapatai - melyek vajmi kevés lovassággal rendelkeztek, tüzérséggel pedig egyáltalán nem - nagyon kevés eséllyel állhatnak ellent a rendes katonaság rohamainak.

Morton ezért gondosan megszemlélte az átkelőt, s abban reménykedett, hogy ha megszáll két-három házat a folyó bal partján, melyet égerfák és mogyoróbokrok sűrűje szegélyezett, s eltorlaszolja a bothwelli híd középső ívére épített régimódi kaput, akkor az átjárót igen nagy túlerővel szemben sem lesz nehéz megvédeni. Megfelelő utasításokat adott ki; elrendelte, hogy a híd korlátját a kapun túl bontsák le, nehogy oltalmat nyújtson az ellenségnek, ha megkísérli az áttörést. Morton ezután lelkére kötötte a felkelőknek, akiket e fontos pont védelmére jelöltek ki, hogy őrhelyükön éberem figyeljenek, s megígérte nekik, hogy sürgősen jelentős erősítést küld nekik. Meghagyta, hogy járőröket küldjenek ki a folyó túlsó partjára, az ellenség előnyomulásának figyelésére; ezeket az előretolt őrszemeket utasítása szerint vissza kell vonni a bal partra, mihelyt a királyiak közelednek; végül pedig elrendelte, hogy megfigyeléseikről a főcsapatnak rendszeres jelentéseket küldjenek. Fegyverben álló emberek, veszélyes helyzetben, rendszerint bíráló szemmel figyelik tisztjeiket, és elismerik érdemeiket. Morton okossága és erélyessége megnyerte ezeknek az embereknek a bizalmát; reménységük és bátorságuk megnőtt; nekiláttak állásaik megerősítéséhez oly módon, ahogy Morton meghagyta nekik; s amikor eltávozott, háromszoros hurrával búcsúztatták.

Morton most a felkelők főszeregéhez vágatott; nagy csodálkozással és megdöbbenéssel nézte a szeme elé táruló zűrzavart, s hallgatta a lármás veszekedést egy olyan órában, amikor a tökéletes rend és egyetértés mindennél fontosabb lett volna. Ahelyett, hogy csatarendbe sorakozva

tisztjeik parancsait lessék, rendetlen tömegbe verődtek, mely úgy hömpölygött és háborgott, akár a tenger hullámai; ezer száj beszélt, vagyis inkább ordított egyszerre, de egyetlen fül sem akadt, mely hallgatta volna. Mortont megbotránkoztatta ez a furcsa kép; igyekezett utat törni magának a tolongók közt, hogy megtudja (s ha lehet, megszüntesse) a csöppet sem időszerű zavargás okát. Amíg ezzel foglalatkosodik, elmondjuk olvasóinknak, mi az, aminek megállapításához Mortonnak még bizonyos időre volt szüksége.

A felkelők már hozzáláttak az „alázat napjának” megtartásához, amelyet a régebbi polgárháborúk puritánjainak gyakorlata szerint a leghatásosabb módszernek tekintettek minden probléma megoldására és minden vita eldöntésére. Rendszerint egy köznapot jelöltek ki erre a célra, de ez alkalommal a vasárnapot választották, mivel az idő sürgetett, és az ellenség már a nyakukban volt. A tábor közepén rögtönzött „sátrat”, vagyis szószéket állítottak fel; ezt a létrejött megállapodás értelmében először Peter Poundtext tiszteletes úrnak kellett volna elfoglalnia, mint a jelenlevő legidősebb lelkésznek, akit a díszhely megillet. De mikor a derék istenszolgája lassú és ünnepélyes lépteivel elindult a számára készített emelvény felé, egyszerre csak újtát állta a váratlanul felbukkanó Habakuk Mucklewrath - ugyanaz a meghibbant prédikátor, kinek megjelenése annyira megdöbbentette Mortont a loudon-hilli győzelem után, a felkelők tanácsának első ülésén. Nem lehet tudni, vajon most a cameroniak befolyása alatt s az ő ösztökélésükre cselekedett-e, avagy csupán feldúlt képzeletére hallgatott, amikor megpillantva a szószéket, nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy egy ilyen tekintélyes gyülekezethez szózatot intézzon. Annyi bizonyos, hogy az alkalmat üstökön ragadva, felugrott a szószékre, körülhordozta vadul lobogó tekintetét, s a hallgatóság körében itt-ott felzúduló morajjal mit sem törődve, felolvasta Mózes ötödik könyvének tizenharmadik fejezetéből ezt a verset, melyet textusául választott: „Emberek jöttek ki közületek, Beliál fiai, és elfordítják városuk lakosait, mondván: Nosza, menjünk és tiszteljünk idegen isteneket, akiket nem ismertetek” - azután tüstént fejest ugrott a témájába.

Mucklewrath szóáradata éppen olyan vad és szenvedélyes volt, mint jogtalan feltolakodása, amelyre a legrosszabb időpontot választotta. De a beszéd kihívóan összevágott a nemrég lezajlott vitával, mivel kizárólag azokkal a kérdésekkel foglalkozott, melyekről egyszer már elhatározták, hogy megtárgyalásukat félreteszik valami alkalmasabb időpontra. Egyetlen témát sem hagyott ki, melynek tuskéje volt. S miután a mérsékelteknek fejükhöz vágta a vádat, hogy eretnekek, gyáván meghunyászkodnak a zsarnokság előtt, és meg akarnak békélni Isten ellenségeivel, név szerint megemlítette Mortont, mint Beliál fiainak egyikét, akik textusa szerint azért jöttek el, hogy elfordítsák városuk lakosait, és idegen istenek tiszteletére csábítsák őket. Neki és követőinek, illetve viselkedése helyeslőinek szólt Mucklewrath bosszút lihegő dühös haragja, mely felszólította azokat, akik tisztának és mocsoktalannak tartják magukat, hogy tétovázás nélkül lépjenek ki a többi közül.

- Ne féljete - mondotta - a lovak nyerítésétől és a páncélok csillogásától! Ne kérjete segítséget Egyiptomból az ellenség ellen, még ha annyian vannak is, mint a sáska és tüzet okádnak, akár a sárkányok! Az ő bizodalomuk nem a mi bizodalomunk, az ő sziklájuk nem a mi kősziklánk! Máskülönbén hogyan is verhet vissza egy ember százat, s kettő hogyan futamíthat meg tízezret? Erről álmodtam éjszakai látomásokban, és egy hang azt mondta: „Habakuk, ragadd meg szelelőrostádat, és válaszd el a búzát a pelyvától, nehogy együtt eméssze meg mindkettőt a felháborodás tüze és villáma.” Ezért azt mondom, ragadjátok meg ezt a Henry Mortont, ezt a gyalázatos Achánt, aki ezt az átkozott dolgot közétek hozta, ragadjátok meg és kövezzétek meg kövekkel, utána meg égessétek el tűzzel, hogy Isten haragja távozzék a Covenant fejről! Ő nem öltött magára babiloni köntöst, hanem eladta az igazság köntösét a babiloni asszonynak, nem fogadott el kétszáz sékkel ezüstöt, de áruba bocsátotta az igazságot, mely drágább az ezüst sékheleknél és az aranyrudaknál!

E dühödt támadásra, amely egyik legtevékenyebb parancsnokuk ellen tört ilyen váratlanul, a hallgatóság egészen felbolydult. Sokan azt követelték, hogy tüstént tartsanak új választást, s ezentúl ne lehessen tiszt az, aki - ahogy ők mondták - csak egy ujjal is megérintette az átkok átkát, vagy valamennyire is megalkudott a mostani idők eretnekeivel és bűneikkel. Ezt követelték a cameronisták, hangosan ordítózva, hogy aki nincs velük, mind ellenük - s hogy ilyen időkben nem szabad elhanyagolni az egyház frigybe foglalt hittételeinek egyetlen lényeges pontját sem, ha Isten áldását remélik ügyükre és fegyvereikre - s hogy az ő szemükben egy lanyha presbiteriánus alig jobb, mint egy prelátusi, vagy Covenant-ellenző, vagy egyszerűen istentagadó *nullifidiánus*!

A megvádolt szárny haraggal és felháborodással utasította vissza a rágalmat, hogy bűnös engedékenységet tanúsítottak s letértek volna az igazság útjáról. Inkább a másik szárnyat vádolták hitszegéssel, valamint túlzott, eszeveszett buzgalommal, amikor viszályt szítanak a hadseregben, melynek egyesült ereje a legjobb esetben is csak éppen elegendő - ezt a legvérmesebbek is beláthatják -, hogy szembeszálljon az ellenséggel. Poundtext és néhány társa gyenge kísérletet tett arra, hogy a pártoskodók növekvő dühét megfékezze, a Pátriárka szavait kiáltva feléjük: „Ne legyen viszálykodás, kérlek, köztem és közötted, sem az én pásztoraim és a te pásztoraid között, hiszen felebarátok vagyunk!” De semmiféle békítő szó sem talált meghallgatóra. Még az sem használt, amikor Burley maga is, látván, hogy a civakodás milyen veszedelmes méretet ölt, kieresztette mély, szigorú hangját, csendet követelt és megparancsolta, hogy engedelmeskedjenek a fegyelemnek. A fegyelmeztelenség folytatódott, s úgy látszott, Habakuk Mucklewrath szózata nyomán őrzöngése jórészt átragadt azokra is, akik hallgatták. A gyülekezet okosabb vagy félnélőbb elemei már szállingózni kezdtek a szinterről, veszett ügyüket feladva. Mások békés megoldást keresve, ahogy nem egészen találóan mondták, új tiszteket követeltek, s a korábban megválasztottak elbocsátását - de olyan viharos zajongással, hogy méltó volt a józan ész és tisztos rend teljes hiányához, mely az egész ügyet jellemezte. Ebben a percben érkezett meg Morton, és tért vissza a sereghez, mely már-már ott tartott, hogy a legnagyobb zűrzavarban szerteszéled. Megjelenését az egyik szárny hangos éljenzéssel, a másik pedig szitkokkal fogadta.

- Mit jelentsen ez a pusztulást hozó rendbontás, ilyen órában? - kiáltott Morton Burleyre, akit már teljesen kimerített az a sok erőfeszítés, amellyel a rendet próbálta helyreállítani, s most kardjára támaszkodva, kétségbeesett elszántsággal szemlélte a zűrzavart.

- Azt jelenti - felelte Burley -, hogy Isten ellenségeink kezére adott bennünket.

- Nem úgy! - kiáltott Morton olyan hangon és olyan mozdulattal, mely sok embert arra kényszerített, hogy meghallgassa. - Nem Isten hagyott el minket, hanem mi hagytuk el Őt, és becsstelenül szégyent hozunk magunkra, és eláruljuk a szabadság és hitünk ügyét! Hallgassatok rám! - kiáltotta, s felugrott az emelvényre, amelyet Mucklewrath kénytelen volt elhagyni, mert nem bírta tovább fizikai erővel -, ajánlatot hoztam az ellenségtől tárgyalásra, abban az esetben, ha hajlandók vagytok letenni a fegyvert. Viszont, ha a férfiasabb utat választjátok, kezetekbe adom a tisztességes védelem eszközeit. Az idő gyorsan repül. El kell döntenünk, hogy békét akarunk-e vagy harcot. Ne mondhassák rólunk a jövőben, hogy hatezer felfegyverzett skót férfinak nem volt bátorsága megállni a helyét és harcát végigküzdeni, sem bölcsessége, hogy béketárgyalásba kezdjen, de még annyi esze sem, mint a gyávának, aki idejében megkezdte a visszavonulást, amíg biztonságosan megteheti! Mit jelentsen ez, hogy az egyházi tanítás aprólékos részletei fölött civakodtok, amikor az egész épület összeomlás fenyegeti? Ó, emlékezzetek, testvéreim, hogy az utolsó és legnagyobb baj, amellyel Isten az ő egykor kiválasztott népét sújtotta, vakságuk és konok szívük legnagyobb büntetéseként, a

véres viszálykodás volt, mely szétszaggatta városukat még akkor is, amikor az ellenség a kapukat döngette!

E buzdítás hallatára a hallgatóság közül többen hangos éljenzéssel adtak kifejezést érzelmeiknek - mások viszont lehurrogták, és ezt kiáltozták:

- Sátraidba, ó, Izrael!

Morton, aki észrevette, hogy az ellenség hadoszlopai már feltünedeznek a jobb parton, s vonulnak a híd felé, felemelte hangját, amennyire csak bírta, s ugyanakkor a hídra mutatva, ezt kiáltotta:

- Csend legyen! Hagyjátok abba az értelmetlen zajongást! Nem látjátok az ellenséget odaát? Meg kell védeni a hidat... ettől függ az életünk és az a reményünk, hogy visszanyerhetjük szabadságjogainkat! Odamegyek... legalább egy skót férfi legyen, aki életét áldozza a szabadság védelmére! Kövessen, aki a hazáját szereti!

A tömeg abba az irányba fordította fejét, amerre Morton mutatott. Az angol gyalogosgárda csillogó vértjei, a kíséretükben felvonuló lovas svadronok, az ágyúk, amelyeket a tüzerek sietve állítottak be a híd célbavételére, a kockás szoknyában felvonuló skót klántagok, akik úgy látszik, valami gázlót kerestek, s a roham támogatására kijelölt csapatok hosszú sora - mindez olyan látvány volt, mely egyszerre véget vetett a zűrzavaros lármának, s annyira megdöbbsentette a felkelőket, mintha valami váratlan látomással kerültek volna szembe hirtelen, nem pedig pontosan azzal, amire már rég fel kellett volna készülniük. Csak bámultak egymásra s vezetőikre, s olyan képet vágtak, mint a beteg, akit dühöngő rohama kimerített és elgyengített. Mégis, amikor Morton leugrott az emelvényről és a híd felé rohant, legalább száz fiatalember követte, különösen azok, akik közvetlenül az ő parancsnoksága alá tartoztak.

Burley Macbriarhoz fordult.

- Ephraim - mondta -, a Gondviselés mutat nekünk utat ennek a laza hitű fiatalembernek világi bölcsessége révén. Aki szereti a világosságot, kövesse Burleyt!

- Ne siess! - felelte Macbriar. - Nem Henry Morton vagy valami hozzá hasonló lesz az, aki jövésünket-menésünket megszabja. Árulástól félek - ez a *nullifidiánus* Achán elárulja seregünket! Ne menj vele... te magad vagy a mi erősségünk, hadiszekereink és lovasságunk!

- Ne tarts vissza! - felelte Burley. - Jól mondta, hogy veszve minden, ha az ellenség elfoglalja a hidat... így hát ne gátolj! A mi nemzedékünk ne legyen bölcsőbb és bátrabb, mint a régi szentély gyermekei? Sorakozzatok fel vezetőitek mögött, emberben és lőszerben ne legyen hiány! Átkozott legyen, aki meghátrál a munkától ezen a nagy napon!

E szavak után a híd felé sietett, nyomában körülbelül kétszáz emberrel, legbátrabb és legbuzgóbb hívei közül. Amikor Morton és Burley elment, mély, csüggedt csend állt be. A parancsnokok felhasználták ezt a szünetet arra, hogy csapataikat félig-meddig rendezzék, s a tűznek legjobban kitett embereket arra intették, hogy feküdjenek arccal a földre a rövidesen várható ágyúzás elől. A felkelők már nem rakoncátlankodtak és nem ellenkeztek. De a rémület, mely viszálykodásukat elnémította, mutatta, hogy elillant a bátorságuk is. Türték, hogy sorba állítsák őket, engedelmesen, mint egy juhnyáj, de pillanatnyilag tetterejük sem volt több. A hirtelen nyakukba szakadt közvetlen veszély, amely ellen elmulasztották megtenni a szükséges intézkedéseket, amíg még távol volt, elcsüggesztette őket. Mégis elég szabályosan álltak csatasorba; s mivel legalább szemre olyanok voltak, mint egy hadsereg, vezetőik abba vetették utolsó reményüket, hogy valami kedvező körülmény biztatására talán még megemberelik magukat.

Kettledrummle, Poundtext, Macbriar és más lelkészek buzgón sűrögtek-forogtak a katonák soraiban, s rávették őket, hogy zendítsenek egy zsoltárra. De a köztük levő babonás emberek észrevették és rossz ómennek tekintették, hogy diadalmas himnuszuk „remegő megrökönyődésbe” fulladt, s inkább halálra ítélt bűnösöknek a vérpadon felhangzó töredelmes énekéhez hasonlított, mintsem ahhoz a merészen szárnyaló harci dalhoz, amely a loudon-hilli vad pusztaságon hangzott el, szinte előre jelezve a győzedelmes napot. A mélabús dallamra csakhamar nyers válasz érkezett: a királyi sereg lelkes kiáltásba tört ki, a *highlanderek* ordítottak, egyik oldalon eldőrdültek az ágyúk, a puskák pedig kétfelől, s a bothwelli hidat, valamint a szomszédos partokat füstfelhők borították el.

Harminckettedik fejezet

*Ahogy láttál hulló esőt,
Íjról szétpattogatott nyilat,
Úgy hulltak el skót fiaink,
Holtan borítva a tájakat.*

Régi ballada

Morton és Burley meg el sem érte a megvédendő állásokat, amikor az ellenség már nagy lendülettel támadott. A gyalogsgárda két ezrede zárt sorokban rohant a folyó felé; az egyik kötelék a jobb part mentén fejlődött fel, s gyilkos tüzet zúdított a szűk átkelőhely védőire, míg a másik csapat a híd elfoglalására törekedett. A felkelők nagy bátorsággal és kitartással állták meg helyüket; s míg egy részük a folyón keresztül viszonzta a tüzelést, a többi magát a hidat tartotta puskatűz alatt, golyóikat a híd túlsó oldalára zúdítva, s valamennyi ösvényre, amelyen a katonák a hidat megközelíteni igyekeztek. Ezek súlyos veszteségeket szenvedtek, de mégis továbbjutottak, s az oszlop éle már a hídon állt, amikor Morton megérkezése egyszeriben megváltoztatta a képet. Lövései jól célzott, kitartó és szabályos zárótűzet kezdtek zúdítani a hídra, s a támadókat arra kényszerítették, hogy súlyos veszteséggel visszavonuljanak. Másodszor is rohamra vezették, de másodszor is visszaverték őket, még nagyobb veszteséget okozva nekik, mint az előbb, mivel közben Burley csapata is akcióba lépett. A tüzelést mindkét részről a leghevesebben folytatták, s a hadmozdulat kimenetele fölötté kétségesnek látszott.

Monmouth, pompás fehér csataménjén, a folyó jobb partjának legmagasabb pontján tartózkodott, ahol katonáit egyre nagyobb erőfeszítésre kérlete, buzdította és lelkesítette. Parancsára az ágyúkat, melyeket addig a presbiteriánusok távoli főszeregének bosszantására használták fel, a híd védelmezői ellen fordították. De ezek az ormótlan gépek, amelyek akkor meg jóval lassabban működtek, mint a modern korban, nem érték el a kellő hatást - nem háborgatták és rémítgették az ellenséget olyan mértékben, mint szeretnék volna. A felkelők, akik a folyópart mentén húzódó cserjésben találtak menedéket, vagy a már említett házakban húzódtak meg, jó fedezékből harcoltak, míg a királyi sereg, Morton előrelátó intézkedései következtében, teljesen ki volt téve az ellenség tüzeinek. A védelem rendkívül szívós és kitartó volt, s a királyi sereg tábornokai már-már attól tartottak, hogy végül ők lesznek kénytelenek meghátrálni. Monmouth leugrott lováról, rendbe szedte a gyalogsgárda sorait, s újabb heves, elszánt rohamra indította őket; erős támogatást kapott Dalzelltől, aki lennox-i *highlandereinek* élére állva rontott előre; felhangzott félelmetes csatakiáltásuk - *Loch sloy*.⁴⁰ Ebben a válságos helyzetben a híd védőinek lőszerutánpótlása akadozni kezdett; hiába szalasztottak egyik küldöncöt a másik után a presbiteriánus főszereghez, mely tétlenül lebzelt messze hátul, a földéken széthúzódva; hiába volt minden követelés és könyörgés, sem segítség, sem utánpótlás nem érkezett. A félelem, megdöbbenés és zűrzavar annyira úrrá lett rajtuk, hogy nem volt már, aki parancsoljon, és nem volt, aki engedelmessédjék; az előretolt csapat, melytől biztonságuk függött, nem kapta meg az annyira szükséges haladéktalan és hathatós megerősítést.

Amint a híd védőinek tüzelése lankadni kezdett, a támadóké megerősödött, és egyre végzetesebbé vált. Tábornokaik példáján és buzdításán fellelkesülve, megvetették lábukat már magán a hídon is, s nekiláttak a torlaszok eltávolításának. A középső kaput betörték, a

---

⁴⁰ A MacFarlane klán indult harcba ezzel a csatakiáltással; valójában annak a tavacskának a neve volt, amely a Loch Lomond felső végének közelében terül el, kellős közepén a szépséges tengerszem nyugati partjain húzódó ősi MacFarlane-szállásoknak. (*Walter Scott jegyzete*)

gerendákat, fatörzseket és egyéb barikádelemeket szétrombolták s a folyóba dobálták. Ez persze nem ment ellenállás nélkül. Morton és Burley híveinek élén küzdött, bátorítva őket, hogy pikáikkal, lándzsáikkal és alabárdjaikkal verjék vissza a gárdisták szuronyait és a *highlanderek* pallosait. De a két vezér mögött álló sorok meginogtak, egyre jobban visszarettentek az egyenlőtlen küzdelemtől, egyenként vagy kettesével-hármasával elszállingóztak a főserg felé, s akik visszamaradtak, azokat az ellenséges hadoszlopok nem annyira fegyvereik erejével, mint inkább túlerejük súlyával, egyszerűen kiszorították a hídról. Az átjáró most már felszabadult, s az ellenség özönléni kezdett rajta. De a híd hosszú és keskeny volt, ami a hadműveletet meglasztotta és veszélyessé tette; akik elsőnek keltek át, kénytelenek voltak a házakat megostromolni, melyeknek ablakaiból még mindig lövöldöztek. Burley és Morton egymás közelébe került ebben a válságos pillanatban.

- Még van idő - mondta az előbbi - lehozni a lovasságot, és megrohamozni őket, mielőtt rendbe szedik soraikat. Így Isten segedelmével még visszafoglalhatnánk a hidat. Siess hát és hozd ide őket, amíg én fenntartom a védelmet öreg, fáradt csontjaimmal.

Morton belátta a javaslat fontosságát, és felugrott lovára, amelyet Cuddie a cserjés mögött készenlétben tartott számára. Egy lovasosztaghoz vágatott, amely történetesen csupa cameroniból állt. De még mielőtt elmondhatta volna megbízatását vagy kiadhatta parancsait, az egész csapat szitkokkal fogadta.

- Menti az irháját! - kiáltották. - Fut a gyáva áruló, akár a nyúl a vadászok elől, s magára hagyja a bátor Burleyt a mézárulás kellős közepén!

- Én nem futok - mondta Morton. - Azért jöttem, hogy rohamra vezesselek benneteket. Bátran előre, s még minden jóra fordul.

- Ne kövessétek! Ne kövessétek! - hangzott a heves kiáltás soraik közül. - Eladott minket! Ki akar szolgáltatni az ellenség kardjának!

S míg Morton hasztalan érvelt, könyörgött, parancsolt, kárba veszett a pillanat, amelyben az előretörés még sikerülhetett volna: a híd kijárata minden védelmi eszközével együtt egészen az ellenség birtokába került. Burleyt s néhány megmaradt hívét visszaszorították a főcsapathoz. Sietős, hajszott visszavonulása olyan látvány volt, mely csöppet sem járult hozzá az általános bizakodás annyira szükséges helyreállításához.

Közben a királyi sereg kényelmesen keresztülvonult a hídon, és az átjáró biztosítása után csatarendbe fejlődött. Claverhouse a túlsó partról figyelte a csata alakulását, mint egy magas sziklán ülő sólyom, amely az alkalmas pillanatot lesi, hogy lecsapjon áldozatára. Most aztán lovassága élén átnyargalt a hídon, svadronjait átvezette a királyi gyalogság hézagain, majd ennek szárnyait megkerülve, a mocsár mentén felfejlődött és rohamra indult, elől, nagy, széles arcvonalon, míg két másik hadosztály a Covenant seregének szárnyait fenyegette. A rajongók serege most már olyan állapotban volt, hogy az ellenséges roham előjelei is pánikot keltettek. Megtört harci szellemük és elillant bátorságuk nem bírta elviselni a lovassági roham szörnyű látványát, s a velejáró hangokat - a föld dübörgését a száguldó lovak patái alatt, a kardok csillogását, a sisaktollak lengedezését, a lovasok vad ordítózását. Az elülső sorok alig kíséreltek meg egyetlen rosszul irányított, rendetlen sortüzet, amikor a mögöttük állók már bomlottan futásnak eredtek, még mielőtt az ellenség támadása egészen kifejlődött volna. Öt perc sem telt bele, és már nyakukban voltak a lovasok, közéjük keveredtek és könyörtelenül vágták, aprították őket. Claverhouse hangja még a nagy csatazajt is túlharsogta, amint katonáit buzdította:

- Öljétek meg valamennyit! Nincs kegyelem! Gondoljatok Richard Grahame-re!

A dragoonosok közül sokan részt vettek a szégyenletes loudon-hilli csatában; nem volt szükségük buzdításra, hogy a könnyű alkalmat kihasználva, teljes bosszút álljanak. Kardjukat megfürdették az ellenállást sem tanúsító menekülők vérében. Hiába sikoltottak kegyelemért - a válasz csupán szitok volt, melyet nyomban kardcsapás követett. Az egész csatátér a menekülés, üldözés és mézárálás zűrzavaros képét mutatta.

Vagy ezerkétszáz felkelő együtt maradt, a többtől elkülönülten, a lovasroham vonalán kívül. Eldobálták fegyvereiket és megadták magukat az ellenség kényére-kedvére, éppen amikor Monmouth hercege a gyalogság élén odaérkezett. A szelíd lelkű főnemes könyörgésükre tüstént megkegyelmezett nekik, aztán a harctéren ide-oda nyargalva ugyanolyan buzgalommal fáradozott a vérontás megszüntetésén, mint korábban a győzelem kivívásában. Miközben ezzel az emberséges feladattal foglalatoskodott, Dalzell tábornokkal találkozott, aki éppen arra tüzelte a vad *highlandereket* meg a királyi önkénteseket, hogy mutassák meg buzgalmukat a király és a haza iránt, s oltsák el a lázadás lángját a felkelők vérével.

- Azt parancsolom, tábornok úr, dugja vissza kardját a hüvelyébe, s fúvasson visszavonulót! - kiáltott rá a herceg. - Éppen elég vért ontottunk már! Adjon kegyelmet a király félrevezetett alattvalóinak!

- Engedelmeskedem, kegyelmes uram - felelte az öreg ember, s véres kardját megtörölve, visszadugta hüvelyébe -, de ugyanakkor figyelmeztetem, hogy még *nem* tettünk eleget e mindenre elszánt rebellisek megfélemlítésére. Nem értesült kegyelmes uram arról, hogy Basil Olifant számos úriembert és tekintélyes férfiút gyűjtött össze nyugaton s már útra kelt, hogy csatlakozzék a lázadókhoz?

- Basil Olifant? - kérdezte a herceg. - Ki és mi ő?

- Az utolsó Torwood herceg legközelebbi férfirokona és örököse. Elégedetlen a kormánnyal, mely elutasította birtokigényét, s Lady Bellenden javára döntötte el. Alighanem az a remény mozgatja, hogy visszaszerezheti örökségét.

- Bánom is én, mi mozgatja - felelte Monmouth -, hamarosan kénytelen lesz csapatát feloszlatni, hiszen ezt a sereget úgy megvertük, hogy már aligha szedhetik rendbe soraikat. Ennélfogva még egyszer megparancsolom, hogy szüntessék be ezt az üldözést.

- Kegyelmes uramé a parancsolás joga, de a felelősség is, parancsai következményeiért! - felelte Dalzell, és dohogva elrendelte az üldözés abbahagyását.

De a tüzes és bosszúsomjas Grahame már olyan messze járt, hogy nem hallotta a takarodót, s lovasságával fáradhatatlanul folytatta a könyörtelen véres üldözést, megkergetve, szétszórva és darabokra vágva a felkelőket, akik az útjába kerültek.

Burleyt éppen úgy, mint Mortont magával sodorta a menekülők zűrzavaros áradata. Tettek ugyan némi kísérletet Hamilton város utcáinak védelmére; de miközben megpróbálták rávenni a menekülőket, hogy forduljanak vissza és állják a sarat, Burley megsebesült - kardforgató karját eltörte egy golyó.

- Fonnyadjon el a kéz, mely ezt a golyót lőtte! - kiáltott fel, amikor a kard, melyet feje fölött forgatott, kihullott erőtlen kezéből. - Nem bírok tovább harcolni.

Megfordítva lova fejét, visszavonult a zűrzavarból. Morton is látta, ha folytatja teljesen hiábavaló erőlködését a menekülők megállítására, a vége nem lehet más, csak az, hogy itt hal meg, vagy fogságba esik. Így hát, nyomában a hűséges Cuddie-val, kikászálódott a tolongásból, s mivel remek lova volt, átugratott néhány kerítésen és kijutott a nyílt terepre.

Az első dombról, ahová menekülésük során eljutottak, visszapillantottak, s látták, hogy az egész környéket menekülő társaik lepik el, üldözőikkel a nyomukban; a dragonyosok ordítózása és ujjongása, miközben halomra öldösték azokat, akiket utolértek, összevegyült áldozataik nyögésével és sikoltozásával, s élesen felhallatszott a dombtetőig.

- Lehetetlen, hogy még egyszer összeszedjék magukat - mondta Morton.

- Úgy vagdossák a fejüket, mint én a hagymát - felelte Cuddie. - Eh, uram! Nézze, hogy villognak a szablyák! Szörnyű dolog a háború! Ember legyen a talpán, aki engem még egyszer behúz ebbe! De az isten szerelmére, uram, igyekezzünk erősebben!

Morton belátta, hogy követnie kell megbízható legénye tanácsát. Gyorsabb ügetésbe fogtak, és egy percre sem lassítottak. A vad hegyvidék felé vették útjukat, mivel valószínűnek tartották, hogy a menekülők egy része ott csoportosul majd, hogy felvegye a védelmi harcot vagy megpróbáljon egyezséget kötni az ellenséggel.

Harmincharmadik fejezet

*A Menny adjon nekik
Oroszlánszívet és tigrislehet,
S mindkettő bátorságát.*

Fletcher

Beesteledett. Már vagy két órája nem láttak senkit szerencsétlen társaik közül, amikor Morton és hűséges kísérője elérte a mocsárvidéket. Egy nagy, magányos tanya felé közeledtek, amely egy vad szurdok bejáratánál állt, távol minden más lakóháztól.

- Lovaink nem visznek tovább, ha nem adunk nekik pihenőt és abrakot - mondta Morton. - Próbáljuk meg, hátha megkapjuk itt mind a kettőt.

Így szólván, a ház felé poroszkált; minden jel arra mutatott, hogy laknak benne. A hatalmas kéményből füstgomoly szállt fel, s a kapu körül lovak friss patanyomait lehetett látni. Még emberi hangokat is hallottak kiszűrődni a házból. De az alsó ablakok egytől egyig zárva voltak, s amikor kopogtattak az ajtón, nem jött válasz. Egy darabig hiába kiabáltak és könyörgtek bebocsáttatásért, mire az istálló vagy fészer felé indultak, hogy legalább a lovaikat helyezték el, amíg nem találnak módot arra, hogy bejussanak a házba. Az istállóban tíztizenkét lovat találtak; elcsigázott állapotuk, valamint nyergük és felszerelésük rendetlen, de mégis, ezek katonai külseje arra vallott, hogy gazdáik alighanem hasonló körülmények között menekülő felkelők, akárcsak ők.

- Szerencsés találkozás - vélte Cuddie. - Annyi bizonyos, hogy húsban nem szenvednek hiányt, hiszen ez az irha nemrég még egy fiatal tulok farát borította... félórája sem lehet, hogy lenyúzták róla, még olyan meleg.

E biztató jelektől felbátorodva, visszatértek a lakóházhoz, s mint sorstársaik, akik ugyanolyan bajban vannak, mint a ház lakói, most már jó hangosan követelték, hogy eresszék be őket.

- Akárcik vagytok is - felelte egy hang az ablakból hosszú és makacs hallgatás után -, ne háborgassátok azokat, akik a rab haza siralmas állapotát gyászolják, s a harag és árulás okait keresik, hogy eltávolítsák az útból a köveket, melyekben egyszer már megbotlottunk.

- Ezek nyugati whigek - súgta gazdájának Cuddie. - Megismerem a nyelvezetüket. Vigyen az ördög, ha kedvem van összeakadni velük!

Ám Morton újra bekiáltott hozzájuk, és követelte, hogy engedjék be. S amikor látta, hogy kérésére most sem hederítenek, kinyitotta az egyik alsó ablakot s szétlökte a csak lazán megerősített spalettát, aztán belépett a tágas konyhába, ahonnan az imént egy hang kiszólt. Cuddie követte, s amikor fejét bedugta az ablakon, olyasmit dünnyögött, hogy reméli, „nem forró leves bugyborékol a tűzhelyen”. A következő percben mindketten ott találták magukat egy tucatnyi fegyveres ember közepette; a tűz körül ültek, ahol valami étel készült, s a jelek szerint éppen ájtatoskodással voltak elfoglalva.

Morton végignézett a tűztől megvilágított komor arcokon; rögtön felismert néhányat a vakbuzgók közül, akik azzal tűntek ki, hogy féktelenül elleneztek minden mérsékelt intézkedést; köztük volt hírhedt lelkészük, a fanatikus Ephraim Macbriar és az eszelős Habakuk Mucklewraith is. A cameroniak nem mozdították meg sem kezüket, sem nyelvüket, hogy üdvözöljék azokat, akik a szerencsétlenségben sorstársaik voltak, hanem továbbra is Macbriar halkan mormolt fohászára figyeltek, amint azért könyörgött, hogy a Mindenható vegye le népéről sújtó kezét és ne végezzen velük haragja napján. De észrevették a betolakodók jelenlétét,

miként a morcos és méltatlankodó pillantások mutatták, amelyeket időnként rájuk villantottak, ha tekintetük találkozott.

Morton, amikor látta, hogy akaratlanul milyen barátságtalan társaságba pottyant, már-már a távozásra gondolt, de amint fejét elfordította, némi riadalommal vette észre, hogy két tagbyszakadt ember telepedett le az ablak mellé, amelyen bejött. E baljós örök egyike ezt súgta Cuddie fülébe:

- Hallod-e, annak az áldott asszonynak, Mause Headriggnek a fia! Ne kösd össze sorsodat tovább is ezzel az árulóval, akire pusztulás vár! Eriggy az utadra, és ne tétovázz, mert közeleg a bosszú véres angyala!

Ezzel az ablakra mutatott, s Cuddie valóban nem tétovázott, hanem kiugrott rajta; mert a célzás, melyet hallott, világosan értésére adta, hogy máskülönben saját személyét is nagy veszedelem fenyegeti.

- Az ablakokkal soha sincs szerencsém - volt az első gondolata, amint kijutott a szabadba; a második már gazdája várható sorsa körül forgott. - Meg akarják ölni! Ó, a gyilkos gazemberek! Megölik, és még azt hiszik, hogy valami jó cselekedetet követnek el! De én a hátsó úton visszasietek Hamiltonba. Hátha találok a mieink közt olyanokat, akiket segítségül hívhatok ebben a nagy bajban.

Cuddie már rohant is az istállóba; kiválasztotta a legjobb lovat a maga fáradt állatja helyett, és elnyargalt az eltervelt irányba.

A lódobogás zaja kizökkentette egy pillanatra a fanatikusokat ájtatosságukból. De amint a zaj elhalt a távolban, Macbriar befejezte lelkigyakorlatát, s hallgatósága felegyenesedett görnyedező testtartásából, és felemelte komoran földre szegezett tekintetét, mellyel az imát hallgatta. Most minden szem szigorúan Henry Mortonra tapadt.

- Furcsa arcot meresztenek, uraim - szólította meg őket Morton. - Igazán nem tudom, mivel érdemeltem meg.

- Pusztulás rád! Pusztulás! - kiáltotta Mucklewrath felpattanva. - Az intő szó, amit eleresztetél a füled mellett, szikla lesz, amely összezúz és szétmorzsol! A dárda, melyet olyan szívesen eltörtél volna, bordáidat fúrja át! Imádkozva és vergődve kerestük az áldozatot, amelyet felajánlhatunk kiengesztelésül közösségünk bűneiért; és lám, éppen a bűnök kútfeje kerül a kezünkbe! Tolvaj módjára lopakodott be az ablakon; ő a bozótba keveredett kos, melynek vére fog áldozati italul szolgálni, hogy megváltsa egyházunkat a bosszútól. Ezt a helyet nevezzük mától kezdve Jehova Jirének, mivel itt mutattuk be az áldozatot. Fel hát, kössétek az áldozatot erős kötelekkel az oltár szarvaihoz!

A jelenlevők közt nagy mozgolódás támadt. Ebben a pillanatban Morton már mélységesen megbánta elhamarkodottságát, mellyel elővigyázatlanul ide merészkedett. Egyetlen fegyvere a kardja volt, mivel pisztolyait a nyeregkápában hagyta. A whigek valamennyien lőfegyverrel voltak felszerelve. Ilyen körülmények közt vajmi kevés reménye lehetett arra, hogy megmenekülhet, ha ellenállást tanúsít. Ám ekkor megszólalt Macbriar, s közbelépése pillanatnyilag megvédte Mortont.

- Várjatok egy kicsit, testvéreim! Ne használjuk kardunkat elhamarkodva, nehogy ártatlanul kiontott vér terhelje lelkiismeretünket. Ide hallgass! - fordult Mortonhoz. - Számadásra vonunk, mielőtt megtoroljuk, hogy ügyünket elárultad. Mered-e tagadni - folytatta -, hogy kömrev arccal elzárkóztál az igazság elől, amelyet gyűléseinken annyiszor hangoztattunk?

- Azt tette... igen, azt tette - mormogták segítőtársai mély hangon.

- Mindig azt sürgette, hogy kössünk békét a gonoszokkal! - mondta valaki.

- A türelmesség sötét és gyalázatos bűnét védelmezte! - mondta egy másik.

- És átjászotta volna a sereget Monmouth kezébe! - kiáltotta a harmadik. - Ő volt az első, aki a becsületes, derék Burleyt cserbenhagyta, amikor még bátran védte a hidat! Aztán magam láttam, véresre sarkantyúzta lovát, hogy elmeneküljön a mocsárba jóval azelőtt, hogy a tüzelés a hídon elhallgatott!

- Uraim - mondta Morton -, ha az a szándékuk, hogy túlkiabáljanak, és meghallgatásom nélkül végezzenek velem, ez talán a hatalmukban áll. De akkor gyilkosságot követnek el, melyért Isten és ember előtt felelniük kell.

- Én azt mondom, hallgassuk meg a fiatalembert - jelentette ki Macbriar. - Isten a tudója, mennyire epedtünk utána, hogy meglássa az igazságot, és képességeit annak védelmére fordítsa. De aztán elvakította a földi hiúság, és elfordította szemét az igazságról, amely egyszer már felragyogott előtte.

Amikor a csend helyreállt, Morton fejtegetni kezdte, milyen jóhiszeműen járt el, amikor felajánlotta a békét Monmouthnak, s milyen része volt a későbbi tevékenységben.

- Nem állítom, uraim, hogy elmennék odáig, mint önök, s hittestvéreimnek azt a jogot követelném, hogy mások hite fölött zsarnokságot gyakorolhassanak. De senki sem mehet nálam tovább, ha arról van szó, hogy saját törvényes szabadságjogunkat érvényesítsük. És kénytelen vagyok kijelenteni, hogy abban az esetben, ha mások is hallgattak volna rám a tanácsban, vagy hajlandók lettek volna mellém állni a csatában, akkor ma este nem állnánk itt, mint egy megvert sereg viszálykodó maradéka, hanem egy üdvös és tisztességes béke megkötése után dughatnánk vissza kardunkat hüvelyébe, vagy sikeresen harcolhatnánk tovább, a döntő győzelemig!

- Kimondta, ami a begyében volt! - kiáltott fel valaki a társaságból - Bevallotta világi célkitűzéseit és erasztiánus hajlandóságát! Halál a fejére!

- Maradjatok csendben még egy kicsit! - mondta Macbriar. - Hadd vallassam tovább! Mered-e tagadni, hogy az istentagadó Evandale a te segítségével menekült meg, két ízben is, a fogságból és a halálból? Azt a Miles Bellendent és gyilkos bandáját nem te mentetted meg a kard életől?

- Büszkén állítom, hogy mindkét esetben igazat mondottál - felelte Morton.

- Nézd csak! Hallottátok? - kiáltott fel Macbriar. - Tulajdon ajkával vallotta be megint! És igaz-e, hogy mindezt egy midianita nőszemélyért tetted, a prelátusiak ivadékáért, egy játékszerért, amelyet a Sátán vetett eléd csalétkül, hogy csapdájába essél? Tagadod, hogy mindezt Edith Bellenden kedvéért tetted?

- Önök teljességgel képtelenek arra - felelte Morton merészen -, hogy érzelmeimet e fiatal hölgy iránt megértsék. De mindazt, amit tettem, akkor is megtettem volna, ha ez a fiatal hölgy nem is lenne a világon.

- Konokul elzárkózol az igazság elől! - mondta a jelenlevő komor férfiak egyike. - S vajon nem azért cselekedtél-e így, nem azért szabadítottad ki azt az öregasszonyt, Margaret Bellendent meg az unokáját, hogy megghiúsítsad John Balfour of Burley bölcs és istenes tervét, amikor így akarta csatlakozásra bírni Basil Olifantet, aki hajlandó lett volna sikraszállni mellettünk, ha kezére adjuk annak az asszonynak a földi javait?

- Sohasem hallottam erről a tervről, tehát nem is hiúsíthattam meg - felelte Morton. - De vajon a ti vallásotok megengedi-e nektek, hogy a sereg növelésére ilyen becstelen és erkölcstelen módszerekkel éljete?

- Hallgass! - kiáltott rá Macbriar kissé meghökkenve. - Nem a te tiszted hitünk mestereinek oktatást adni vagy a Covenant feladatait megszabni! Egyébként, éppen elég bűnt és gyászos elpártolást ismertél be ahhoz, hogy vereséget zúdíts egy hadseregre, még ha annyi katonája van is, mint a tengerpart fövénye. A mi ítéletünk szerint nincs jogunk megengedni, hogy élve és szabadon elvonulhass innen, ha már egyszer a Gondviselés a mi kezünkbe adott téged, éppen abban a pillanatban, amikor a jámbor Jósua szavaival könyörögtünk, mondván: „Mit szólunk, ha Izrael hátat fordít ellenségeinek?” Akkor jöttél te, mintha a sors akarta volna így, hogy elnyerd büntetésedet azért, mert zavart keltettél Izraelben. Így hát figyelj szavaimra! Ma sabbath napja van és nem emelünk rád kezet, hogy véredet ontsuk ezen a napon. De ha üt a tizenkettedik óra, azt fogja jelezni, hogy időd ezen a földön lejárt! Ennélfogva igyekezz lelked javára fordítani ezt a rövid időt, mert gyorsan elszáll. Testvéreim! Ragadjátok meg a foglyot és fosszátok meg fegyverétől!

A parancs olyan váratlanul hangzott el, és olyan gyorsan teljesítették azok, akik a társaságból már előbb a háta mögé osontak és körülfogták, hogy komoly ellenállásról szó sem lehetett. A túlerő legyűrte, még mielőtt feleszmélhetett volna; lefegyverezték, és karját hevederrel körülkötözték. Amint ez megtörtént, mélységes, zord csend következett be. A fanatikusok letelepedtek egy nagy tölgyfa asztal körül és a megkötözött, magával tehetetlen Mortont úgy helyezték el maguk között, hogy éppen szembekerüljön a faliórával, melynek ütése a lélekharangot fogja helyettesíteni. Az asztalra ételt raktak, és felajánlották kiszemelt áldozatuknak, hogy ossza meg velük; de érthető módon alig volt étvágya. Amikor az asztalt leszedték, a társaság folytatta az ájtatoskodást. Macbriar, kinek vad buzgalma nem zárt ki bizonyos kétkedő érzést és lelkiismeret-furdalást, olyan vitatkozó imába kezdett, mintha valami jeladást akarna kicsikarni Istentől arra nézve, hogy szívesen fogadja majd a tervezett véres áldozatot. A hallgatók szeme és füle aggódó figyelemmel lesett valami látványra vagy hangra, amelyet akár erőltetett vagy erőszakos módon a helyeslés jelének lehetne értelmezni. Időnként sötét pillantások szálltak az óra számlapja felé, hogy figyeljék, mennyire közelítették meg a mutatók a kivégzés percét.

Morton tekintete is sűrűn tette meg ugyanazt az utat, a szomorú gondolat kíséretében, hogy élete aligha terjedhet túl azon a keskeny ívdarabon, amelyet az óramutató még bejárhat, amíg el nem jut a végzetes óráig. Vallásos hite, megalkuvást nem ismerő jelleme és ártatlanságának érzete tette lehetővé, hogy ezt a szörnyű időközt kevesebb izgalommal élte át, mint ahogy maga képzelte volna, ha valaki megjósolja neki, hogy egyszer még ebbe a helyzetbe kerül. Pedig hiányát érezte valaminek: nem volt meg benne igazságának az a lángoló és lelkesítő tudata, mely hasonló körülmények között erőt adott néki, amikor Claverhouse hatalmába került. Akkor bizonyos volt benne, hogy a nézők közül sokan részvétet éreznek iránta, sőt olyan is akad, aki megtapsolná viselkedését. De most, e vizenyős szemű, elvadult arcú, vakbuzgó hívők között, akik rövid idő múlva nemcsak rideg közönnyel, de diadalmasan nézik végig az ő kivégzését - itt, ahol egyetlen barátja sincs, aki egy jó szóval vagy akár csak bátorító pillantással adná értésére rokonszenvét, mialatt a pillanatot várja, amikor az élete kioltására készülő kard lassanként, szinte borotvaélnyi fokokban emelkedik ki hüvelyéből -, amikor arra kárhoztatták, hogy apró cseppenként igya ki a halál keserű poharát - ki csodálkoznék azon, hogy most kevesebb nyugalommal néz szembe a veszéllyel, mint akkor? Leendő hóhérai, amint sorban szemügyre vette őket, mintha percenként változtatták volna meg alakjukat és arcvonásaikat, akár egy lázalom kísértetei; alakjuk megnőtt, arcuk egyre jobban eltorzult; s mivel feldúlt képzelete lett úrrá a valóság felett, melyet szeme befogadott,

úgy érezte, nem is emberi lények, hanem démonok bandája veszi körül; a falak mintha vértől csöpögtek volna, s az óra halk ketyegése olyan dübörgőn, olyan kízó pontossággal hatolt a fülébe, mint egy hosszú tű, mely a meztelen hallóidegbe szúr.

Gyöttrődve érezte, hogy elméje zavarosan elkalandozik a földi lét és a másvilág határán. Nagy erőfeszítéssel kényszerítette magát arra, hogy a vallásban keressen vigaszt. Ebben a félelmetes tusakodásban nem talált megfelelő szót gondolatai kifejezésére, s ösztönszerűen az a fohász jutott eszébe, mely az Anglikán Egyház Mindennapi Imakönyvében található - a „könyörgés megmenekülésért és lelkem nyugalmaért”. Macbriar, kinek családja anglikán hitű volt, tüstént megismerte a szavakat, amelyeket a boldogtalan fogoly halkan mormolt.

- Éppen csak ez hiányzott - kiáltotta, és sápadt arca kigyulladt haragjában -, ez majd kitepi szívemből a világi vonakodást, hogy vérét lássam csurogni. Nem más ő, mint megrögzött prelátsi, aki erasztianusnak álcázva furakodott táborunkba, tehát minden igaz, amit mesélgetnek róla, minden, sőt meg annál is több! Csáló ő... vére szálljon a fejére! Taszítsuk hát le a Tophet fenekére, a zagyvasággal együtt, amit motyog, amit imakönyvnek nevez és a jobb kezében szorongat!

- Én majd rázendítek az én imámra az ő imája ellenében! - kiáltott fel az eszelős. - Mint ahogy a Nap egyszer tíz fokkal visszafordult a napórán, hogy a szent Hezekiás felgyógyulását jelezze, úgy menjen most tíz fokkal előre, hogy a gonosz kigyomlátsassék a nép közül, és a Covenant teljes tisztaságában ragyogjon fel újra!

Őrjöngő mozdulattal ugrott fel egy székre, hogy előretolja az óra mutatóját, és közelebb hozza a végzetes percet. A társaságból néhányan előkészítették gyilkolószerszámaikat, hogy máris nekilássanak a kivégzésnek, amikor Mucklewrath kezét lefogta egyik társa.

- Csitt! - mondta. - Valami távoli zajt hallok.

- A patak vize csobog a kavicsokon - vélte valaki.

- A szél susog a páfrányok közt - szólt egy másik.

- Vágtató lovak dobogása! - mondta magában Morton, kinek hallása kifinomult ebben a rettenetes helyzetben. - Bár adná Isten, hogy az én megmentésemre érkezzenek!

A zaj gyorsan közeledett, és egyre hallhatóbbá, majd hangosabbá vált.

- Lovasok! - kiáltotta Macbriar. - Nézzétek csak meg, ki közeleg?

- Nyakunkon az ellenség! - kiáltotta, aki az utasításnak engedelmességgel kinyitotta az ablakot.

Erős lódobogást és hangos kiáltásokat lehetett hallani közvetlenül a ház körül. Többen felugrottak harcra készen, mások pedig, hogy elmeneküljenek. Az ajtókat és ablakokat egyszerre csak betörték és vörös kabátos katonák jelentek meg a helyiségben.

- Üsd-vágd az átkozott rebelliseket! Gondoljatok Grahame zászlósrá! - ordították mindenfelől.

A lámpát leütötték, de a tűzhely gyenge világa lehetővé tette a mézszárlás folytatását. Több pisztoly dördült el. Az a whig, aki Morton mellett ült, golyót kapott, amint éppen fel akart állni; megbotlott a fogolyban és súlyával magával rántotta, aztán haldokolva ráborult, és egészen eltakarta testével. Alighanem ez a véletlen mentette meg Morton életét, mely egyébként nagy veszélybe került volna ebben a kényes helyzetben, ahol szakadatlanul ropogtak a tüzfegyverek és csattogtak a kardok több mint öt percen keresztül.

- A fogolynak nem esett baja? - hallatszott Claverhouse jól ismert hangja. - Vigyázzatok rá! Intézzétek el azt a whig kutyát, aki ott nyöszörög fölötte!

Mindkét parancsát teljesítették. A sebesült nyögdecselését egy tördőfessel némították el, s Mortont megszabadították a rá nehezedő holttesttől. Amint feltápáskodott, a hűséges Cuddie karjai közt találta magát, akinek a könnyei potyogtak örömeben, amikor kiderült, hogy a vér, mely gazdáját borította, nem az ő ereiből csurgott. A derék, megbízható csatlós, miközben megszabadította Mortont kötelékétől, suttogva megmagyarázta neki a rejtélyt - miképp is történt, hogy a katonák éppen a kellő időben ideérkeztek.

- Elrohantam, hogy találjak valakit a mi embereink közül, aki hajlandó Morton úron segíteni és kiszabadítani a whigek kezéből. De a Claverhouse katonái közé keveredtem. Törtem a fejem, mit csináljak most, két tűz közé szorulva? Gondoltam, legjobb lesz, ha Claverhouse-t mindjárt idehozom... talán belefáradt már az öldöklésbe ma éjszakára, holnap meg új nap kezdődik, s Lord Evandale is előkerülhet, hogy adósságát letörlessze. Különben is, a dragonyosok azt mondják, Monmouth mindenkinek kegyelmet ad, csak kérni kell. Így hát fel a fejjel, fiatalúr, esküszöm, hogy lesz még jó napunk is hamarosan!⁴¹

---

⁴¹ Lásd *A szerte jegyzetei*-t: XVI.

Harmincnegyedik fejezet

*Harsonát és trombitát fújva
Ilyen ígét hirdessetek:
Egyetlen dicsőséges óra
Jobb, mint fakó évezredek.*

Névtelen

Amikor az elkeseredett küzdelem véget ért, Claverhouse megparancsolta katonáinak, hogy takarítsák el a hullákat, egyenek-igyanak, adjanak abrakot lovaiknak, és rendezkedjenek be éjszakára a tanyaházban, mivel másnap hajnalban továbbvonulnak. Ezután Mortonhoz fordult, s hangja, amint megszólította, nemcsak udvarias volt, hanem szinte jóságos.

- Mindkét fél elkerülhette volna a kockázatot, Morton úr, ha tegnap reggel több figyelmet szentel a tanácsomnak - mondotta. - No de meg tudom érteni az indítóokait. Ön most már hadifogoly, aki fölött a király és a Tanács rendelkezik, de jó bánásmódban lesz része. S beérem a becsületszavával, hogy nem fog szökést megkísérelni.

Morton szavát adta erre. Claverhouse udvariasan meghajolt, s magára hagyta. Behívatta a törzsőrmesterét.

- Hány foglyot ejtettünk, Halliday, s hányat öltünk meg?

- Hárommal végeztünk a házban, Sir, kettőt az udvaron vágunk le, egyet pedig a kertben, tehát összesen hatot. És négy foglyot ejtettünk.

- Fegyveresen vagy fegyvertelenül? - kérdezte Claverhouse.

- Három közülük állig fel volt fegyverezve - felelte Halliday. - Egy meg fegyvertelen volt, alighanem lelkész.

- Aha, a szétvert hosszú fülű csőcselék trombitása, azt hiszem - felelte Claverhouse, megvető pillantást vetve áldozataira -, no, majd holnap beszélek vele. A másik hármát vezesse le az udvarra, és állítson fel két sor katonát, hogy lepuffantsák őket. Aztán, ne felejtse el, jegyezze be a parancskönyvbe, hogy három fegyveresen elfogott lázadót agyonlőttünk. Hozzá a dátumot meg a helység nevét... azt hiszem, Drumshinnelnek hívják. Reggelig őrizze a papot... mivel nem volt fegyvere, rövid kihallgatásnak kell alávetni. Vagy talán még jobb lesz, ha átadja a Titkos Tanácsnak, intézzék el ők... igazán megkímélhetnének ettől az undorító vesződségtől. Biztosítson Morton úrnak tisztességes bánásmódot, s vigyázzon, hogy az emberek jól gondoskodjanak lovaikról. A lovász mossa le ecettel Wildblood hátát... kissé felhorzsolta a nyereg.

E sokféle parancsot - akár élet vagy halál felett döntött, akár a foglyok őrzéséről vagy csataménje hátának lemosásáról rendelkezett - egészen egyforma hangon adta ki, nyugodtan, minden indulat nélkül; még a hangsúly sem árulta el, hogy egyik utasítását fontosabbnak tartaná a másikinál.

A cameroniak, akik nemrég még készséges végrehajtói lettek volna egy véres kivégzésnek, most maguk fogják ugyanezt elszenvedni. De úgy látszik, egyformán felkészültek mindkét szörnyűségre, mivel egyikük sem árulta el a félelem legkisebb jelét sem, amikor kiharancsolták őket a házból, hogy tüstént szembenézzenek a halállal. Zord rajongásuk adott erőt nekik abban a rettenetes pillanatban, s szemrebbenés nélkül, némán indultak a halálba, egyikük kivételével, aki - mielőtt kilépett volna - keményen Claverhouse szemébe nézett, és zord, szilárd hangon rákiáltott:

- Sújtsa átok az erőszak emberét!

De Grahame erre csak megvető mosollyal válaszolt.

Mihelyt elhagyták a szobát, Claverhouse nekilátott az ételnek, amelyet egy-két embere sebtében készített számára. Meghívta Mortont, hogy kövesse példáját, s megjegyezte, hogy nehéz napjuk volt mindkettőjüknek. Morton nem tudott enni. Körülményeinek hirtelen bekövetkezett megváltozása - az átmenet a sír széléről az életbe - megrendítette; feje szédült és egész belseje kavargott. Zűrzavaros érzése égő szomjúsággal járt, s azt a kívánságát fejezte ki, hogy inni szeretne.

- Szívből emelem poharam az egészségére - felelte Claverhouse. - Van itt egy jókora tömlő sör, s jó sörnek kell lennie, hiszen ha van valami jó ebben az országban, a whigek nem mulasztják el kiszaglászni. Isten éltesse, Morton úr! - tette hozzá, s megtöltött két szarut; az egyiket magának tartotta meg, a másikat átnyújtotta a fogolynak.

Morton ajkához emelte és éppen inni akart, amikor karabélyok sortüze dördült el az ablak alatt; mély és tompa hörgés követte; ez kétszer-háromszor megisméltődött, a szünetek után egyre gyengébben. Tehát a három ember sorsa megpecsételődött. Morton megborzongott, és érintetlenül tette le a szarukupát.

- Ön még fiatal, Morton úr, s tapasztalatlan ezekben a dolgokban - mondta Claverhouse, miután sörét a legnagyobb nyugalommal megitta. - Eszemben sincs önt kinevetni, ha fiatal katona módjára szívére veszi az ilyesmit, amint látom. De a megszokás, a kötelesség és a kényszerűség az embert mindennel megbékíti.

- Remélem - felelte Morton -, hogy azzal, amit itt láttam, sohasem fogok megbékülni.

- El sem tudja képzelni - mondta válaszképpen Claverhouse -, hogy katonai pályám kezdetén legalább olyan viszolygást éreztem, ha vérontást láttam, mint bárki más... mintha azt a vért saját szívemből facsarták volna! Ma pedig, ha hitelt ad annak, amit az egyik whig fickó mesél rólam, egy csésze forró vért iszom mindennap reggeli előtt.⁴² De igazában, Morton úr, miért is törődünk annyit a halállal, amikor bármely pillanatban lecsaphat ránk vagy a környezetünkre? Naponta hálnak meg emberek; a harang nem árulja el végóráinkat, de mindig valakinek a halálát hirdeti. Így hát miért is riadjunk vissza attól, hogy mások arasznyi életét még rövidebbre szabjuk, s miért erőlködünk annyira, hogy a magunkét meghosszabbítsuk? Sorsjáték az egész! Éjjél előtt még úgy volt, hogy önnek meg kell hálnia; de már elütötte az éjjelt, ön mégis él és biztonságban van, míg azok a fickók, akik meg akarták gyilkolni önt, a fűbe haraptak. Hát érdemes-e a kimúlás rövid fájdmájára gondolni, amikor olyan eseményről van szó, amely bármely pillanatban bekövetkezhetik, és előbb-utóbb okvetlenül bekövetkezik? A katona gondoljon az emlékre, melyet hátrahagy, mint hosszú búcsú sugarait a lemenő nap, ez az egyetlen, amivel törődni érdemes, ez különbözteti meg a bátrak halálát a becstelenétől. Ha a halált egyáltalán arra méltatom, hogy gondoljak rá, Morton úr, csak abban a reményben teszem, hogy egy nap belevetem magam valami jól megvívott, kemény csatába, s úgy halok meg, hogy fülemben csendül a győzelem hurrá-kiáltása; ezért aztán érdemes meghalni, sőt mi több, érdemes volt élni!

---

⁴² A szerző nem tudja bizonyosan, hogy vajon Claverhouse-ról is mesélik-e ezt a történetet. Lagg-i Sir Robert Griersonról, a másik nevezetes perzekutorról azonban szélteben-hosszában beszéltek, hogy amikor egy ízben kupát emelt a szájához, hogy igyék, a bor alvadt vérré változott benne. (*Walter Scott jegyzete*)

Abban a percben, amikor Grahame befejezte a halálról vallott nézetei kifejtését, s szemében felragyogott az a katonás lelkesedés, mely jellemének kiemelkedő sajátossága volt - egy alvadt vérrel borított alak állt meg előtte, mintha a földből nőtt volna ki. Szörnyű arcvonásai és elvadult alakja tüstént elárulta a már többször említett meghibbant prédikátort. Arca, ahol nem borították vércsíkok, kísértetiesen sápadt volt, hiszen a halál csontkeze már vállára nehezedett. Szemét, melyben még felcsillant a téboly szürke fénye, de már közel volt ahhoz, hogy kilobbanjon örökre, Claverhouse-ra szegezte, s szokásos vad rikácsolásával így kiáltott rá:

- Bizakodásod kardodban és lándzsádban vagyon, paripádban és lobogódban? Vajon Isten nem kéri számon rajtad az ártatlanul kiontott vért? A bölcsességed, a bátorságod, a hatalmad dicsőségében sütkérezel? Azt hiszed, nem kell szembenézned az Úr ítéletével? Nézd csak a fejedelmeket, kiknek kedvéért eladtad lelkedet a Gonosznak! Valamennyit le fogják taszítani trónjáról, számúzik őket idegen országokba, s nevük egyet jelent a pusztulással, s megdöbbenés, fütty és átok fogja kísérni. S mi vár terád, aki fenéig ürítetted a düh poharát, s megrészegetél és megtébolyodtál tőle? Szíved minden vágya úgy teljesül, hogy károdra válik, és saját gőgös reményeid visznek pusztulásba. Megidézlek téged, John Grahame, hogy jelenj meg Isten ítélőszéke előtt, és felelj a tengernyi ártatlan vértért, melyet kiontottál!

Jobbjával végigsimított vérző arcán, majd kezét ég felé emelve kiáltotta el beszédét, s végül halkán hozzátette:

- Meddig tart még, ó, Uram, te Szent, te Igaz, hogy ítélkezni kezdj és megbosszuld szentjeid kiontott vérét?

Amint az utolsó szót kiejtette, hátrahanyatlott, anélkül hogy megkapaszkodni próbálna, s még mielőtt feje a földet érintette, már halott volt.

Mortont megdöbbenette ez a nem mindennapi jelenet és a haldokló jövődölése, mivel ez oly különös módon egybevágott azzal az óhajtással, amelyet Claverhouse épp az imént hangoztatott. S gyakran eszébe jutott ez a jelenet később is, amikor Claverhouse óhajtása mintha teljesült volna. A szobában tartózkodó két dragonyos, bármilyen edzett volt is, és bármennyire hozzászokott az ilyen jelenetekhez, most hüledezve nézte a váratlan látomást; megdöbbenette őket az öreg hirtelen halála, s utolsó szavai is. Claverhouse volt az egyetlen, aki meg se rezzen. Az első pillanatban, amikor Mucklewraith felbukkant, kezét pisztolyára tette ugyan, de látva a sebesült öreg nyomorúságos állapotát, tüstént visszahúzta kezét és nagy nyugalommal hallgatta a haldokló kifakadásait.

Amikor összeesett, Claverhouse hideg hangon megkérdezte:

- Hogy került ez a fickó ide? Beszélj, te bolond, vagy csak báméskodni tudsz? - förmedt rá a mellé álló dragonyosra. - Vagy azt akarod, hogy olyan pipogyanak tartsalak, aki egy haldoklótól is megijed?

A dragonyos keresztet vetett, és hebegve felelte, hogy az öreg elkerülte a figyelmüket, amikor a hullákat kivitték... úgy látszik, olyan helyen esett el, ahová néhány köpenyeget hajítottak, amelyek eltakarták.

- Hát akkor vidd ki most, te mamlasz, s vigyázz, nehogy megharapjon, meghazudtolva azt a régi közmondást! - Majd Mortonhoz fordulva, így folytatta: - Ez valami egészen új dolog, Morton úr. Úgy látszik, a halottak feltámadnak, és letaszígnak minket a székünkről. Majd gondom lesz rá, hogy az én gazfickóim élesebbre köszörüljék kardjukat; azelőtt nem dolgoztak ilyen hanyagul! Igaz, hogy ma nehéz napjuk volt; elfáradtak, és kardjuk is eltompult a véres munkában. Azt hiszem, Morton úr, önnek sem ártana néhány órai pihenés, még nekem sem.

Így szólván, ásított és a gyertya után nyúlt, amelyet az egyik katona odakészített számára; udvariasan tisztelgett Mortonnak és visszavonult a részére előkészített szobába.

Morton is külön szobát kapott éjszakára. Mihelyt magára maradt, első dolga volt hálafohászt küldeni az Égnek, amiért megváltotta az életveszedelemből, még akkor is, ha eszközül olyanokat választott, kiket Morton eddig legveszedelmesebb ellenségeinek tartott. S őszinte hálaimát rebegett a Mindenhatónak, aki lépteit vezérelte ezekben a nehéz időkben, annyi veszélyen és tévedésen keresztül. S miután kiöntötte lelkét Teremtője előtt, nyugovóra tért, érezve, hogy igazán nagy szüksége van rá.

Harmincötödik fejezet

*A vád kész, az ügyvédek megjelentek,
A bírák sorban - ó jaj, szörnyű látvány!*

Koldusopera

Olyan mély volt az előző nap izgalmait és zűrzavarát követő álom, hogy Morton jóformán azt sem tudta, hol van, amikor a lovak toporzékolása, a katonák rekedt kiáltozása és az ébresztőt fúvó kürtök vad harsogása felriasztotta. Pár perc múlva bejött a törzsőrmester, hogy az indulásra figyelmeztesse. Nagyon tisztelettudóan beszélt, és közölte, hogy a tábornok úr (mert Claverhouse-t időközben előléptették) reméli, Morton úr útközben megtiszteli társaságával. Bizonyos helyzetekben az ilyen üzenetet parancsnak kell tekinteni, s Morton úgy vélte, most ez az eset forog fenn. Amilyen gyorsan csak lehetett, jelentkezett Claverhouse-nál; s amikor odaért, látta, hogy saját lovát már felnyergelték, s Cuddie-t is melléadták. Lőfegyvereiktől megfosztották őket, egyébként azonban úgy festettek, mintha nem is foglyok lennének, hanem a csapathoz tartoznának. Mortonnak megengedték, hogy kardját megtartsa, ami fontos volt, mert azokban az időkben az úriembereket arról lehetett felismerni, hogy kardot viseltek. Claverhouse a jelek szerint örömet lelte abban, hogy mellette lovagol és beszélget vele, sőt abban is, hogy talányok elé állítsa Mortont, ha megkísérli, hogy igazi jelleméről magának képet formáljon. Claverhouse finom és udvarias modora, a katonai pályáról vallott magasztos, lovagi nézetei, melyeknek időnként hangot adott, az emberi lélek mély és pontos ismerete, melyről tanúságot tett - mindez elismerésre és bámulatra készítette azt, akivel beszélgetett; másrésztől viszont hideg közönyössége minden katonai erőszak és kegyetlenség iránt szöges ellentétben állt társaságbeli és más kiváló tulajdonságaival. Morton akaratlanul is összehasonlította magában Balfour of Burleyvel; ez a gondolat annyira elhatalmasodott rajta, hogy egy célzással el is árulta Claverhouse-nak, amint az ezredtől egy kis távolságra egymás mellett lovagoltak.

- Igaza van - felelte Claverhouse mosolyogva -, tökéletesen igaza van. Mindketten fanatikusok vagyunk. De van egy kis különbség a becsület fanatikusai és a sötét babona megszállottjai között.

- Pedig mindketten könyörtelenül és lelkifurdalás nélkül készek mások vérént ontani - mondta Morton, nem bírván érzelmeit visszafojtani.

- Minden bizonnyal - felelte Claverhouse változatlan nyugalommal -, csak az a kérdés, miféle vérről van szó? Mert remélem, ön is különbséget tesz tanult és tiszteletre méltó főpapok meg tudósok, vitéz katonák és nemes urak vére, másrészt pedig a silány lé között, amely zsoltárokat kántáló kézművesek, kótyagos demagógok és morcos fajankók ereiben posványosodik! Egyszóval, nem mindegy, hogy egy palack nemes bort öntünk-e ki, vagy egy hordót csapunk földhöz, mely ízetlen, zavaros sört tartalmaz!

- A különbség, melyet ön tesz, túlságosan finom ahhoz, hogy értelmem felfogja - felelte Morton. - Az élet szikrája Istentől való, akár a pór, akár a herceg életéről van szó. S akik az Ő művét könnyelműen vagy oktalanul megsemmisítik, mindkét esetben felelni tartoznak tettükért. Most például Grahame tábornok védelmét élvezem; mennyivel van rá több jogom most, mint amikor először találkoztam vele?

- És csak egy hajszálon múlt, hogy megúsza, ezt akarta mondani, ugye? - felelte Claverhouse.
- Nos, megmondom nyíltan. Akkor azt hittem, egy kerek fejű lázadó fiával állok szemben, s egy aljas presbiteriánus földesúr unokaöccsével. Most már jobban ismerem az ön érényeit, s

felfedeztem önben azt, amit barátaimban szeretek, de ellenségeimben is becsülni tudok. Első találkozásunk óta sok mindent hallottam önről, s remélem, észrevette, hogy amit hallottam, nem értelmeztem az ön számára kedvezőtlenül.

- Pedig én mégis... - kezdte Morton.

- Pedig ön mégis ugyanaz most, aki első találkozásunkkor volt, ezt akarja mondani, ugyebár? - szakította félbe Grahame. - Igaz. De honnan tudhattam volna ezt akkor? Ámbár, ha éppen erről van szó, akkori vonakodásom, hogy az ön kivégzését elhalasszam, éppen azt mutatja, milyen magas véleménnyel voltam már akkor is az ön képességeiről.

- Remélem, nem kívánja, tábornok úr - mondta Morton -, hogy a megbecsülésnek illetően való megnyilvánulásáért különös hálát érezzek.

- Ejnye, ejnye, ne legyen már olyan szörszálhasogató! - felelte Claverhouse. - Mondtam már, hogy akkor egészen másféle embernek tartottam önt. Olvasta-e valaha Froissart-t?

- Nem - felelte Morton.

- Szinte kedvem volna kieszközölni, hogy önt hathavi börtönre ítéljék - mondta Claverhouse -, csak azért, hogy megszerezem önnek ezt az örömet. Fejezetei több gyönyörűséget okoznak nekem még a költeményeknél is. Ó, a nemes kanonok! Milyen lovagias érzelmeket áruznak el szépséges szavai, amikor a bátor, nemes lovagot siratja, akit fájó szívvel látunk elesni! S ugyanolyan megkapó a hűsége királya iránt, tiszta vallásos hite, rendíthetlensége az ellen előtt és ragaszkodása a hölgyhöz, akit szeretett! Ah, *benedicite!*⁴³ Hogy tudja siratni a lovagság virágát, ha lehull, akár azon az oldalon, ahová történetesen a szíve húzza, akár a másikon! De szavamra!... ahol arról van szó, hogy néhány száz silány pórt törölnek le a föld színéről, olyanokat, akik arra születtek, hogy szántsák és túrják, akkor a mi előkelő és vizsgálódó történészünk bámulatosan kevés rokonszenvet tanúsít, talán még annyit sem, mint John Grahame of Claverhouse!

- Van egy szántóvető az ön kezében, tábornok úr - mondta Morton -, kit alázatosan kegyeibe ajánlok, akármennyire megveti is a foglalkozását, amelyet egyik-másik filozófus éppen olyan fontosnak tart, mint a katonákét.

- Aha! - mondta Claverhouse, és zsebkönyvébe pillantott - ön arra a bizonyos... Hatherickre... vagy Hedderickre... nem... Headriggre gondol, ugye? Nézzük csak... Cuthbert vagy Cuddie Headrigg... ez az! Ó, annak nem lesz semmi baja, ha nem makrancoskodik! Tillietudlem hölgyei már közbeléptek nálam az érdekében, nemrég. A szobalányukat szeretné feleségül venni, ha jól emlékszem. Neki megengedjük, hogy olcsón megússza, hacsak nem rontja el a jó dolgát a konokságával.

- Nem hiszem, hogy mártír szeretne lenni - mondta Morton.

- Annál jobb - felelte Claverhouse. - Azonkívül, bár éppen elég vaj van a fején, kedvelem a fickót csetlő-botló lovagiasságáért, mellyel soraink közé merészkedett tegnap este, amikor segítségért könyörgött az ön megmentésére. Sohasem hagyok cserben egy embert, aki ilyen feltétlenül bízik bennem. De hogy őszinte legyek, már régóta szemmel tartjuk ezt a legényt. Hé, Halliday! Hozza csak ide a fekete könyvet!

Az őrmester átnyújtotta parancsnokának azt a hírhedt könyvet, mely ábécé-rendben sorolta fel a megbízhatatlan elemeket. Claverhouse, miközben tovább lovagolt, a könyvben lapozgatott, és hangosan olvasta a neveket, amint sorra következtek:

---

⁴³ Légy áldott.

- Gumblegumption, megtúrt lelkész, ötvenéves, ravasz, kétszínű, és így tovább... pfuj! Ha... Ha... megvan... Heathereat, törvényen kívül álló lelkész... vad cameroni... titkos gyülekezeteket tart a Campsie-dombokon... elég! No, most már itt van... Headrigg... Cuthbert... anyja megveszekedett puritán... ő maga egyszerű fickó... elhamarkodott és bátor, ha tette kerül a sor, de nem alattomos... keze erősebb, mint a feje... jó útra lehetne téríteni, ha nem ragaszkodnék olyan hűségesen a... - Claverhouse itt Mortonra pillantott, azután becsukta a könyvet, és megváltozott hangon folytatta: - Nos, ha valaki hűséges és becsületes, annak nyert ügye van nálam, Morton úr. Nyugodt lehet, a fiatalembernek nem lesz bántódása.

- Egy olyan lélek, mint ön - kérdezte Morton -, nem veti meg az effajta módszert, melynek alapja az aprólékos tudakozódás minden jelentéktelen ember felől?

- Csak nem gondolja, hogy *mi* vesződünk ezzel? - felelte a tábornok gőgösen. - A lelkészek csinálják jószántukból, örömet gyűjtik az összes adatokat saját céljaikra, minden egyház-községben; ők ismerik legjobban a fekete bárányokat a nyájukban. Például az ön leírása már három éve a birtokomban van.

- Igazán? - kérdezte Morton. - Nem lenne kegyes közölni velem?

- Nagyon szívesen - felelte Claverhouse. - Nincs semmi jelentősége, hiszen nem állhat bosszút a lelkészen, mivel alighanem kénytelen lesz Skóciát egy időre elhagyni.

Közömbös hangon mondta ezt, de Morton önkéntelenül is megborzadt e szavak hallatára, amelyek annyit jelentettek, hogy számúzik szülőföldjéről; de még mielőtt ideje lett volna válaszolni, Claverhouse megkezdte jellemzése felolvasását:

- Henry Morton, a milnwoodi Morton földbirtokos unokaöccse és valószínű örököse... apja Silas Morton volt, a skót parlament lovasságának ezredese... a fiatalember iskoláztatása abba maradt, de szellemi képességei meghaladják éveit... minden sportban kiváló... a vallás formái iránt közömbös, de úgy látszik, mégis a presbiteriánusok felé hajlik... magasröptű és veszélyes fogalmakat táplál a szólás- és gondolatszabadságról... félúton lebeg az engedékenyek és a hitbuzgók között... a vele egyívású ifjak bálmulják és példaképüknek tekintik... szerény, csendes, tartózkodó modorú, de szíve mélyén fölötte konok és vakmerő. Mindenképpen... hm, itt három piros kereszt következik, Mr. Morton, ami azt jelenti, hogy ön háromszorosan veszedelmes. Ebből is láthatja, milyen fontos személynek tartjuk. Hát ez a fickó mit akar?

Egy lovas nyargalt oda hozzá, és átadott neki egy levelet. Claverhouse gyorsan átfutotta, s gúnyosan nevetett.

- Mondd meg a gazdának - szólt -, hogy válasz nincs. A foglyait meg küldje Edinburgh-ba.

Amikor a lovas visszafordult, Claverhouse megvető hangon mondta Mortonnak:

- Lám, az ön szövetségese! Vagy helyesebben: az ön jó barátjának, Burley úrnak a szövetségese. Hogy siet a cimboráját cserbenhagyni! Hallgassa csak, mit fuvalázik: „*Kedves uram* (nem is tudtam, hogy ilyen meghitt viszonyban állunk!), engedje meg, hogy alázatos szerencsekívánataimat küldjem Méltóságodnak a győzelemhez (no nézd csak!), amelyet őfelsége dicsőséges hadserege aratott. Kérem, kegyeskedjék tudomásul venni, hogy embereimet fegyverbe állítottam abból a célból, hogy a menekülőknél útját álljuk, s máris több foglyot ejtettünk” - és így tovább. Aláírás: Basil Olifant. Ismeri ezt az alakot, legalábbis névről, ugyebár?

- Lady Margaret Bellenden rokona, nem? - mondta Morton.

- Az ám - felelte Grahame -, ha távoli is. Mindazonáltal apja családjának férfiörököse, azonkívül a szép Edith kérése, bár kikoszarozta, és hallani sem akar róla. Ő azonban továbbra is kitartóan ragaszkodik hozzá, s kiváltképpen a tillietudlemi birtokhoz, minden tartozékával egyetemben.

Morton elfojtotta érzelmeit, és csak ennyit mondott:

- Nagyon rossz utat választott ahhoz, hogy a tillietudlemi család kedvében járjon, amikor a mi szerencsétlen seregünkkel lépett kapcsolatba!

- Ó, ez a nagyszerű Basil nem ijed meg egy kis köpenyeforgatástól! - felelte Claverhouse. - Megharagudott a kormányra, mert nem volt hajlandó az ő kedvéért megváltoztatni a néhai Torwood gróf végrendeletét, melyben birtokait leányára hagyta. Megharagudott Lady Margaretre, mivel nem óhajtott vele szorosabb családi kapcsolatba lépni. Megharagudott a bájos Edithre, mert utálta ösztövért és csöppet sem megnyerő személyét. Erre Burleyvel szűrte össze a levét, és csapatot toborzott a megsegítésére, de csak arra az esetre, ha Burleynek nem lesz szüksége segítségre, vagyis, ha megver minket a tegnapi csatában. Most pedig azt akarja velünk a gazember elhitetni, hogy az egész idő alatt a király szolgálatára állt, s amennyire a helyzetet ismerem, a Tanács be is veszi majd a maszlagot, mert Olifant érti a módját, hogyan kell egyik vagy másik urat lekenyerezni! Így hát a fanatikusok közül néhány tucat szegény csavargót lepuffantanak vagy felakasztanak, míg ez a minden hájjal megkent gazember a hűség dupla köpenyege alatt lapul, amelyet jól kibélelt az álszenteskedés rókaprémjével.

Így beszélgettek egyről-másról, megrövidítve az út tartamát. Claverhouse egész idő alatt nyílt őszinteséggel szólt Mortonhoz, mintha nem a foglya, inkább a barátja és társa volna. Noha sorsát illetőleg Morton még bizonytalanságban volt, a néhány óra, amelyet ennek a nem mindennapi embernek a társaságában töltött, szárnyakat adott csapongó képzeletének, és elmélyítette emberismeretét. Amióta hadifogolynak kellett tekintenie magát, megszabadult azoktól a gondoktól, amelyeket kétes és veszedelmes helyzete, valamint a felkelők gyanakodó neheztelése okozott; sokkal kevesebb szorongást érzett, mint bármikor is azóta, hogy a közéletben szerepelni kezdett. Ami a jövőjét illeti, most úgy érezte magát, mint egy lovas, aki elereszti a gyeplőt, és a véletlen körülményekre bízta magát; így legalább megszabadult attól a feladattól, hogy megpróbálja sorsát irányítani. Ilyen hangulatban lovagolt tovább, s útitársainak száma egyre növekedett, mivel lépten-nyomon újabb lovaskülönítmények csatlakoztak hozzájuk mindenfelől, s többnyire foglyokat is hoztak magukkal - azokat a szerencsétlen embereket, akik a kezükbe estek. Végül Edinburgh közelébe értek.

- A mi Tanácsunk - mondta Claverhouse -, úgy látszik, fejébe vette, hogy mostani örömujjongásával teszi felmérhetővé, mennyire rettegett azelőtt. Elrendelte, hogy mi, győztesek, diadalmenetben vonuljunk be a városba, foglyainkkal együtt. De mivel a gyomrom kissé émelyeg tőle, lemondok az én részemről, s egyúttal önt is megkímélem attól, hogy a cécóban részt vegyen.

Így szólván, átadta a parancsnokságot Allannek (aki most már alezredes volt), s egy mellékútra térve, magánemberként lovagolt be a városba, Morton s két-három szolga kíséretében. Amikor megérkezett megszokott szállására a Canongate-n, a fogolynak kijelölt egy kis szobát, figyelmeztetve, hogy adott szava egyelőre ideköti.

Morton körülbelül egy negyedórán át magányosan eltűnődött élete utolsó szakaszának különös viszontagságain, ám egyszerre nagy lárma ütötte meg fülét odalentről, az utca felől, s az ablakhoz szaladt. Trombiták, dobok és üstdobok hangja versenyzett a nagy számban egybeverődött csöcselék ordítózásával, s Morton ebből tudta meg, hogy a királyi lovasság diadalmas bevonulása, amelyről Claverhouse beszélt, megkezdődött. A város előljárói, akik alabárdos

testőreik kíséretében mentek ki a győztesek elé, hogy már a város kapujában üdvözöljék őket, most a menet élén haladtak. A következő látványosság két dárdára tűzött fej volt; minden véres fej előtt az áldozat levágott kezei himbálóztak, s hordozóik durva tréfája következtében gyakran egymáshoz értek, mintegy imára vagy könyörgésre összetéve. Ezek a diadaljelek a bothwelli hídnál elesett két lelkész véres maradványai voltak. Ezután egy szekér következett, amelyet a hóhér segédje hajtott; a szekéren Macbriar ült, két fogolytársával, akik a jelek szerint szintén Isten szolgálói lehettek. Fedetlen fővel, gúzsba kötve ültek a szekéren, de nyugodtan nézegettek jobbra-balra, inkább diadalmas, mint rémült ábrázattal; úgy látszott, társaik sorsa, melynek véres tanújeleit előttük hordozták, éppoly kevésbé nyugtalanította őket, mint a félelem saját közelgő kivégzésüktől, melynek előkészületeit világosan láthatták.

A foglyokat azért hurcolták az utcákon végig, hogy a csőcselék röhögessen a gyalázatukon. Mögöttük egy lovascsapat nyargalt, pallosait forgatva; ordítózásuk betöltötte a széles utcát, és hasonló visszhangot keltett a söpredékben, mely minden nagyobb városban fellelhető, s boldog, ha hurrázhat bárminek, ami alkalmat ad az összecsdülésre. A lovas katonák után a foglyok tulajdonképpen csapata következett, élükön több vezetőjükkel, akiket minden elképzelhető gúnyolódás és sértegetés özöne kísért. Néhányat lóhátra ültettek, arccal a ló farka felé; másokat vasra vertek és arra kényszerítették, hogy bilincseiket magasra emeljék, mint a spanyol gályarabok útközben a kikötő felé, ahol behajózták őket. Sok elesett lázadó levágott fejét életben maradt társaik előtt vitték, nagy diadallal, lándzsákra és alabárdokra tűzve, vagy zsákokba kötve - s minden zsákon felírás tüntette fel a lemészárolt áldozat nevét. Ilyen rémségek tarkították a borzalmas felvonulást - s az élő foglyok érezték, hogy minden bizonnyal halálra vannak kárhozthatva, akár csak a *sanbenitók*, az *autodaféra* ítélt eretnekek.⁴⁴

Ott vonult a több száz főnyi névtelen fogolyhad; volt köztük, aki a szerencsétlenségben is megőrizte hitét a nagy ügyben, melyért fogságot szenvedett és amelyért kész volt még véresebb tanúbizonyságot tenni. Mások viszont sápadtan, csüggedten, leverten tépelődtek magukban azon, vajon hová tették az eszüket, amikor egy olyan ügghöz csatlakoztak, amelyet, úgy látszik, a Gondviselés is megtagadott; jobbra-balra pislogtak, hátha találnak valami rést, amelyen megszökhetnek elhamarkodottságuk következményei elől! Voltak olyanok is, akik egészen elanyátlanodtak, már nem tudtak sem gondolkodni, sem reménykedni, sem bizakodni, sem félni, csak botorkáltak, szomjúságtól, fáradságtól elcsigázva, akár a túlhajszolt ökrök, nem törődve semmivel, csak pillanatnyi nyomorúságukkal, s még azzal sem voltak tisztában, vajon a vágóhídra vagy a legelőre viszik-e őket? A szerencsétleneket katonák őrizték jobbról-balról, utánuk meg a lovasság főcsapata léptetett katonazenére, melynek hangjait visszaverték a magas házak az utca mindkét oldalán, s amely összevegyült az ujjongó diadalénekekkel és a csőcselék vad ordítózásával.

Morton szíve elszorult a gyászos látványtól; a véres fejek közt, és még inkább az életben maradt szenvedők nyomorúságos, elgyötört tömegében felismert egy-egy arcot, melyre emlékezett még a fegyveres felkelés rövid időszakából. Megrendülten roskadt le egy székre, csak Cuddie hangja riasztotta fel tompa kábultságából.

- Isten irtalmazzon nekünk, uram - hebegte a szegény fickó, s fogai összekoccantak, akár a diótörő két szára, haja meg égnek meredt, mint a vaddisznó sörtéi, s arca holtsápadt volt. -

---

⁴⁴ Rathilleti David Hackston, aki az Air's Moss-i csatában, amelyben a híres Cameron elesett, maga sebesülten fogságba került, a Tanács rendeletére a következőképp vonult be Edinburgh-ba: „A Vízi-kapunál vártak rá a magisztrátusok, felültették egy nyergeletlen gebére, arccal a ló fara felé, három társa levágott fejét vasrúdra tűzték s előtte vive, legelől is Cameron úr fejét, végigvezették a városon.” (*Walter Scott jegyzete*)

Isten irgalmazzon nekünk, uram! El kell mennünk a Tanácshoz, most mindjárt! Uram, terem-
tőm, mit akar tőlem az a sok nemes úriember... mit akarhatnak egy magamfajta szegény
ördögtől? S még az anyám is itt van, gyalog tette meg a hosszú utat Glasgow-tól idáig, most
meg arra akar rávenni, hogy tanúbizonyságot tegyek, ahogy ő mondja, vagyis hogy vállaljak
mindent, és akasszanak fel! De vigyen el az ördög, ha olyan marha leszek és megteszem, amíg
mást is tehetek. De itt jön Claverhouse maga... a jóságos isten irgalmazzon nekünk, megint
csak azt mondom!

Még be sem fejezte, amikor Claverhouse belépett a szobába.

- Tüstént el kell jönnie a Tanácsba, Morton úr - mondta -, s a legényét is hozza magával. Ami
a saját személyét illeti, nem kell aggódnia a következmények miatt. De figyelmeztetem, hogy
kínos látványban lesz része. Szívesen megóvtam volna tőle, de nem állt hatalmamban. A
kocsim lent vár... mehetünk?

Könnyű elképzelni, hogy Morton nem merte visszautasítani ezt a meghívást, akármilyen
kellemetlen volt is. Felállt és követte Claverhouse-t.

- Elárulhatom - mondta az utóbbi, amint előrement a lépcsőn -, hogy olcsón fogja megüszni.
És a szolgálja is, ha befogja a száját.

Cuddie meghallotta, s majd kiugrott a bőréből örömeiben.

„Most már az ördögtől sem félek - mondta magában -, csak anyám ne üsse bele az orrát!”

Ebben a pillanatban valaki vállon ragadta. Az öreg Mause volt, akinek valahogy sikerült
befurakodnia az előcsarnokba.

- Ó, drágalátos magzatom! - kiáltotta, Cuddie nyakába borulva. - Boldog vagyok, és büszke,
és alázatos meg szomorú egyszerre, tudva, hogy gyermekem a Tanács előtt fog tulajdon
ajkával dicső tanúságot tenni, mint ahogy fegyverével a csatamezőn aratott dicsőséget!

- Csitt, anyám, hallgasson kend! - kiáltott rá Cuddie türelmetlenül. - Maga bolond vénasszony,
hát alkalmas idő ez, ilyen dolgokról beszélni? Vegye tudomásul, hogy nincs kedvem semmi-
féle tanúságtételre, egyik oldalon sem. Beszéltem Poundtext tiszteletes úrral és elfogadom a
nyilatkozatot, vagy hogy hívják, mert szabadon engednek, ha elfogadom. Az életet alkudta ki
magának és népének... az én szememben ez az igazi lelkész, aki megéri a pénzét! És nem
vagyok kíváncsi a kend prédikálására, amely azzal végződik, hogy a Széna piacon⁴⁵ énekelünk
egy zsoltárt, tudja?

- Ó, Cuddie, szerelmetes gyermekem, dehogyis akarom, hogy bántódásod essék! - mondta az
öreg Mause, aki két aggodalom közt hánykolódott gyötrődve, s nem tudta, vajon fia testét
vagy lelkét féltse-e jobban. - De gondold meg, édes gyermekem, hogy a hitedért harcoltál, s ne
engedd, hogy a testi kényelem gondja eltántorítson a helyes útról!

- Hagyjon nekem békét, anyám! - felelte Cuddie. - Éppen eleget harcoltam, s ha tudni akarja,
torkig vagyok az egésszel! Eleget hengegtem a fegyverrel, puskával, pisztollyal, bőrkabáttal,
töltényövvvel... már jobb szeretném az eke szarvát újra megragadni. Nincs a világon olyan
dolog, ami arra kényszeríthetné az embert, hogy harcba menjen (amíg nem haragították meg,
arról beszélek), kivéve, ha attól kell félni, hogy megölik vagy felakasztják, ha visszafordul.

- De édes, drága Cuddie fiam! - erősködött a konok Mause. - Gondolj az esküvői ruhádra!
Csak nem akarod beszennyezni a lakodalmi ruhádat?

---

⁴⁵ Ez volt a nyilvános kivégzések szokásos helye. (*Walter Scott jegyzete*)

- El innen, anyám, el innen! - felelte Cuddie. - Hát nem látja, hogy az emberek várnak rám? Sose féltsen engem, jobban tudom a dolgokat, mint kend... hisz kend összehord hetet-havat, lakodalmi ruhát, pedig most arról van szó, hogyan húzzam ki a fejemet a hurokból!

Ezzel kibontakozott anyja karjaiból, és megkérte a katonákat, akiket őrizetével megbíztak, hogy vezessék haladéktalanul oda, ahol ki fogják hallgatni. Claverhouse és Morton már előre-ment.

Harminchatodik fejezet

Jó éjt, szülőházám!

Lord Byron

Skócia Titkos Tanácsa, amely a két királyság egyesülése óta a bírói hatalom jó részét, valamint a végrehajtó hatalom feletti felügyeletet gyakorolta, Edinburgh-ban ülésezett, a parlament épületével szomszédos ősrégi, sötét, gótikus teremben. Grahame tábornok belépett, s elfoglalta helyét a Tanács tagjai közt az asztalnál.

- Ön egy pórázon *három* jómadarat vezet ma elénk, tábornok úr - mondta egy főnemes, aki a tanácsban magas állást töltött be. - Az egyik egy gyáva fickó, aki vallani akar. A másik egy berzenkedő kakas... és minek nevezzem a harmadikat, tábornok úr?

- Minden további hasonlat mellőzésével arra kérném, kegyelmes uram, nevezze egyszerűen olyan embernek, kinek sorsát egy és más okból valahogyan a szívemen viselem - felelte Claverhouse.

- És aki ráadásul még whig is, nem? - mondta a főnemes, nyelvét kilógatva, mely olyan nagy volt, hogy néha nem fért el a szájában; ajka csúf vigyorgásra görbült, mely úgy látszik, gyakori vendég volt durva arcán.

- Bizony, bizony whig... akárcsak kegyelmes uram 1641-ben - felelte Claverhouse, visszavágását szokásos rendületlen udvariasságával álcázva.

- No, most megkapta, herceg uram, nem igaz? - mondta az egyik tanácstag.

- De meg ám! - felelte a herceg nevetve. - Drumclog óta nem lehet bírni vele. No, lássunk dologhoz! Vezessék be a foglyokat! Ön pedig, jegyző úr, olvassa fel a jegyzőkönyvet.

A jegyző felolvasott egy nyilatkozatot, melyben Grahame of Claverhouse tábornok és Lord Evandale kezességet vállalt ifjabb Milnwoodért, vagyis Henry Mortonért arra az esetre, ha külföldre távozik, és ott is marad, amíg a király öfelsége újabb döntést nem hoz nevezett Henry Morton ügyében, aki a legutóbbi lázadáshoz csatlakozott, s ezért fővesztés terhe alatt tíz-tízezer *merket* tartozik fizetni mindkét kezesség fejében.

- Elfogadja a királyi megkegyelmezést ilyen feltételekkel, Morton úr? - kérdezte Lauderdale hercege, aki a tanács ülésén elnökölt.

- Nincs más választásom, kegyelmes uram - felelte Morton.

- Akkor írja alá a jegyzőkönyvet.

Morton szó nélkül aláírta, tudván, hogy az adott körülmények közt nemigen úszhatná meg olcsóbban. Macbriart éppen ebben a pillanatban hozták be egy székre kötözve (mert gyengesége következtében nem tudott a lábán megállni), s rakták le a tanácsasztal végében. Onnan látta, amint Morton elköveti azt, amit ő hitük megtagadásának tekintett.

- Megkoronázta árulását! - kiáltott fel mély sóhajjal. - Meghódolt a zsarnok földi hatalma előtt! Ó, a bukott csillag! Ó, a bukott csillag!

- Maradjon csendben, uram - szólt rá a herceg -, és tartogassa a szufláját arra, hogy megfújhassa a saját kásáját... mert az olyan forró lesz, hogy megégeti a száját, elhíheti nekem! Hívják be azt a másik fickót, akiben van még egy kis józan ész. Ha az egyik birka átugrik az árkon, a másik követi.

Most Cuddie-t vezették be megkötözetlenül, de két alabárdos őrizete alatt, s odaállították az asztal végébe, Macbriar mellé. A szegény fickó esedező arccal nézett körül; pillantása rémült tiszteletet fejezett ki e nagy emberek iránt, kiknek színe előtt állt, de részvétet is azok iránt, akik társai voltak a bajban, legfőképpen azonban aggodalmat a rá váró következmények miatt. Megkettőzött alázattal, bohóc módjára hajlongott jobbra-balra, s várta, hogy a szörnyű számonkérés megkezdődjék.

- Ott voltál a bothwelli hídi csatában? - mennydörgőit fülébe az első kérdés.

Cuddie először arra gondolt, hogy letagadja; de volt annyi józan esze, hogy belássa: az igazság erősebb nála. Így hát igazi skót köntörfalazással felelte:

- Nem állítom, de lehetséges, hogy ott voltam.

- Ne kertelj, gazfickó, felelj becsületesen: igen vagy nem? Hisz jól tudod, hogy ott voltál!

- Nem lenne illő, ha ellentmondanék a kegyelmes úrnak - felelte Cuddie.

- Még egyszer kérdem, ott voltál-e, igen vagy nem? - kiáltott rá a herceg türelmét veszve.

- Kegyelmes uram - makacskodott Cuddie -, ki tudná pontosan megmondani, hol járt, hol nem járt egész életében?

- Beszélj, te lókötő, vagy kardom markolatával töröm be a fogaidat! - rivallt rá Dalzell tábornok. - Azt hiszed, egész nap veled huzakodunk majd, mint az agarak a nyúllal?⁴⁶

- Hát nem bánom - mondta Cuddie -, ha mindenáron azt akarják, írják be, nem tagadom, hogy ott voltam.

- No végre! - mondta a herceg. - És mit gondolsz, az a felkelés lázadás volt-e vagy sem?

- Nem mondhatom meg szabadon, uram, hogyan vélekedek, hiszen a nyakamba kerülhet - felelte az óvatos fogoly -, de egészében azt hiszem, alig volt jobb.

- Jobb, mint micsoda?

- Mint lázadás, ahogy a kegyelmes úr mondja - felelte Cuddie.

- Jól van, fiam, ez már egyenes beszéd - felelte őkegyelmessége. - És örülnél, ha a király megbocsátaná bűnös lázadásodat, és hajlandó vagy rendesen eljární a templomba, és a királyért imádkozni?

- Boldogan, uram - felelte minden aggály nélkül Cuddie -, még innék is az egészségére, ráadásul, ha jó a sör!

- Istenemre, remek figura ez! - mondta a herceg. - S mi vitt rá, barátocskám, hogy ebbe a pácba keveredjél?

- Semmi más, csak a rossz példa, uram - felelte Cuddie -, no meg az anyám, az a kótyagos vén boszorkány, engedelmeivel, kegyelmes úr.

- Hát, isten neki, barátocskám, kegyelmet kapsz, de aztán vigyázz, máskor nézd meg jobban, kiről veszel példát. Mert magadtól, azt hiszem, nem vetemednél felségárulásra! Kérem, írja

---

⁴⁶ Azt beszéljük, hogy a generális egy ízben kihallgatás közben úgy megütött kardja kosarával egy fogoly whiget, hogy annak vére is kiserkent. Férfiatlan viselkedésének pedig az lett volna az oka, hogy a fogoly igen felingerelte az ádáz természetű hadastyánt, ugyanis „emberevő muszka fenevadnak” nevezte Dalzellt, aki hosszú éveket töltött orosz szolgálatban, ami akkoriban bizony aligha volt az emberiség legjobb iskolája. (*Walter Scott jegyzete*)

be, hogy megkegyelmezünk neki és szabadon bocsátjuk. Most pedig vegyük elő azt a székhöz kötözött gazembert!

Macbriart tüstént a középre tolták, a vádlottak kihallgatási helyére.

- Ott volt ön a bothwelli hídi csatában? kérdezték tőle is.

- Ott voltam - felelte a fogoly bátor és határozott hangon.

- Fegyveresen?

- Nem... lelkeszi minőségemben voltam ott, Isten szavát hirdettem, hogy lelkesítsem azokat, akik kardot rántottak az Ő ügyében.

- Más szóval, hogy segítse és uszítsa a lázadókat, nem? - kérdezte a herceg.

- Te mondád - felelte a fogoly.

- Hát, ha így van - folyt tovább a vallatás -, mondja meg nekünk, látta-e John Balfour of Burleyt a lázadók között. Feltételezem, hogy ismeri.

- Hálát adok Istennek, hogy ismerem, - felelte Macbriar -, mint buzgó és őszinte keresztényt.

- Hol s mikor látta ezt a jámbor férfiút utoljára? - hangzott a következő kérdés.

- Azért vagyok itt, hogy magamért feleljek, s nem, hogy másokat sodorjak veszélybe - felelte Macbriar ugyanolyan vakmerőn.

- Majd módját ejtjük, hogy megoldjuk a nyelvét - mondta Dalzell.

- Ha el tudná hitetni velem, hogy valami tiltott gyülekezésben van, máris pörögne a nyelve - tréfálkozott Lauderdale. - Nos, barátocskám, gondolja meg, amíg szépen kérem. Még túl fiatal ahhoz, hogy a gorombább kérdezési módot elviselje.

- Nem félek öntől - felelte Macbriar. - Rabságom és szenvedésem sem a mai nappal kezdődik. És akármilyen fiatal vagyok is, eleget éltem ahhoz, hogy meg tudjak halni, ha úgy rendeltetett.

- Igen ám, de a halál nem olyan könnyű! Megelőzi még egy és más, ha tovább makacskodik - mondta Lauderdale, s megrázott egy kis ezüstcsengettyűt, mely előtte pihent az asztalon.

Erre a jelre felemelkedett egy sötétvörös függöny, mely egy fülkét vagy gótikus bemélyedést takart el a falon. A fülkében hatalmas termetű, félelmetes külsejű férfi állt egy nehéz tölgyfa asztal mögött, amelyen a szerszámai voltak láthatók - hüvelykszorítók és egy skót csizmának nevezett vasdoboz, mely a zsarnokság idején vádlottak megkínzására szolgált. Morton nem volt erre a szörnyű látványra elkészülve, s megrezzent, amikor a függöny felemelkedett - de Macbriar idegei erősebbek voltak. Nyugodtan nézte a borzalmas készüléket, s ha természetes ösztöne el is kergette arcából a vért egy pillanatra, szilárd akarata annál erősebben visszaparancsolta.

- Tudja, ki ez az ember? - kérdezte Lauderdale szigorúan, de halkán, szinte suttogva.

- Nem lehet más - felelte Macbriar -, mint az a gyalázatos hóhér, aki vérszomjas parancsait Isten népének tagjain végrehajtja. Egyformán megvetem őt és gazdáit. Isten segítségével szembenézek mindennel, amit parancsokra velem tehet. A vérem és húsom visszarettenhet a szenvedéstől, melyre kárhoztattok, s szegény, gyarló testem könnyeket onthat vagy feljajdulhat. De hiszem, hogy lelkem erős horgonyt vet az Örökkévalóság Szikláin!

- Tegye meg a kötelességét - mondta a herceg a hóhérnak.

A fickó előlépett, és nyers, recsegő hangon megkérdezte, hogy a fogolynak melyik tagját vegye először munkába.

- Ezt az ő választására bízom - felelte a herceg. - Ne mondhassa, hogy nem teszek a kedvére mindenben, ami ésszerű.

- Mivel reám bízva, vegye a legjobbat! - mondta a fogoly, jobb lábát kinyújtva. - Szívesen feláldozom az ügyért, melyért szenvedek.⁴⁷

A hóhér, segédjei közreműködésével, befogta a vádlott lábát és térdét a vascsizmába, aztán egy-egy vaséket dugott a térd és a készülék pereme közé. Kalapácsát kezébe fogta és megállt, további parancsot várva. Ekkor egy jól öltözött férfi - hivatására nézve seborvos - lépett a fogoly székéhez a másik oldal felől, lemeztelenítette a fogoly karját, aztán pulzusára tette hüvelykujját, hogy a kínzás mérvét a beteg erejéhez mérten szabályozza. Amikor ezekkel az előkészületekkel végeztek, a Tanács elnöke újra feltette a kérdést, ugyanolyan szigorú hangon, mint az előbb:

- Hol s mikor látta John Balfour of Burleyt utoljára?

A fogoly nem válaszolt neki, hanem szemét égnek emelte, mintha isteni erőért könyörögne, majd mormolt valamit, amiből csak az utolsó néhány szót lehetett tisztán kivenni:

- ...azt mondtad, hatalmad napján néped szófogadó legyen!

Lauderdale körüljártatta szemét a Tanácsban, mintha szavazataikat venné számba, majd néma jelek alapján maga is a hóhér felé bólintott, aki kalapácsával rácsapott az ékre, s beszorította a térd meg a vascsizma közé. Szörnyű fájdalmat okozhatott, miként arca és homloka mutatta, melyet tüstént elöntött a veríték. A hóhér újra felemelte szerszámát és felkészült a második lecsapásra.

- Megmondja végre - ismételte Lauderdale hercege -, hol s mikor látta John Balfour of Burleyt utoljára?

- Válaszomat megkapta - felelte az áldozat elszántan, és a kalapács lesújtott másodszor is. Utána a harmadik és negyedik ütés következett. Ötödszörre, amikor nagyobb éket alkalmaztak, a fogoly felsikoltott kínjában.

Morton vére felforrta a kegyetlen vallatás láttára. Végül már nem bírta magát türtőztetni, s noha fegyvertelen volt, és maga is nagy veszélyben forgott, már-már felugrott, hogy közbevesse magát. Ám Claverhouse, aki figyelte érzelmeit, erőszakkal tartotta vissza; egyik kezét Morton karjára tette, a másikat a szájára, s a fülébe súgta:

- Az isten szerelmére, ne felejtse el, hol van!

Mozdulatát szerencsére a tanácsnokok közül senki más nem vette észre, mivel figyelmüket lekötötte az előttük lejátszódó szörnyűséges jelenet.

- Vége - mondta a seborvos -, elájult. Uraim, az emberi természet nem bír többet elviselni.

- Szabadítsa ki - mondta a herceg, aztán Dalzellhez fordult. - Beigazolódik rajta a régi mondás: ma már nem lovagol, pedig csizmát húzott. Azt hiszem, most már végeznünk kell vele, nem?

- Persze. Mondja ki az ítéletet, és el vele! Még sok dolgunk van hátra.

---

⁴⁷ Valójában James Mitchell adta ezt a feleletet, mikor Sharpe érsek ellen megkísérelt merénylete után spanyol csizmával tortúrázták. (*Walter Scott jegyzete*)

A szerencsétlen fogoly körül nagy sürgés-forgás támadt; vízzel és erős szesszel dörgölték, hogy magához térítsék. Amikor az első gyenge sóhajjal elárulta, hogy visszanyerte öntudatát, a herceg kimondta rá a halálos ítéletet, mint nyílt lázadásban tetten ért árulóra, s elrendelte, hogy a bíróság elől egyenesen a vesztőhelyre vigyék, és ott akasszák fel; halála után fejét és kezét vágják le; ezek felett a Tanács tetszése szerint rendelkezhetik,⁴⁸ míg minden ingósága és felszerelése a királyi kincstárra háramlik.

- Bakó! - folytatta. - Ismételje meg az ítéletet a fogoly előtt!

A bakó feladata azokban az időkben, s még jóval későbbben is, a rendes hóhémunkán kívül arra is kiterjedt, hogy felolvasta a szerencsétlen bűnözőnek a bíró által kimondott ítéletet, melynek borzalmát még fokozta az, hogy ugyanaz a személy olvassa fel, aki a kegyetlen ítéletet végre fogja hajtani. Macbriar alig fogta fel a Tanács elnökének ajkán először elhangzott ítélet értelmét; de nemsokára eléggé felocsúdott ahhoz, hogy megértse az ítélet végrehajtására készülő durva fickó nyers és gyűlöletes hangját, és kiváltképpen félelmetes utolsó szavait:

- Ezennel kimondtam pusztulásodat!

Mire merészen felelte:

- Uraim, köszönöm az egyetlen kegyet, melyet vártam, s amelyet az önök kezétől elfogadnék... azt, hogy szétzúzott és megnyomorított csontjaimat, amelyeken ma kegyetlenségüket gyakorolták, ily gyorsan sírba küldik. Nekem ugyan mindegy, hogy a bitófán pusztulok el vagy a tömlőben; de ha rögtön azután, amit ma szenvedtem, cellám sötétségében bilincsre verthen érne utol a halál, sok néző megfosztatna attól a látványtól, milyen szenvedésekre kész egy keresztény ember az igaz ügyért. Egyébként megbocsátom önöknek, nagy uraim, amit parancsukra elszenvedtem... miért is ne bocsátanám meg? Hiszen boldog cserét köszönhetek önöknek... az angyaloknak és az igazak szellemeinek társaságát silány por és hamu helyett! Önök a sötétségből a napvilágra küldenek engem, a halálból a halhatatlanságba, egyszóval a földről a Mennysországba! Ha tehát egy haldokló köszönete és bocsánata javukra szolgálhat, fogadják el kezemből, és legyen életük utolsó órája olyan boldog, mint az enyém!

Miközben így beszélt, s arca diadalmas örömtől sugárzott, azok, akik az előbb behozták, kivitték a teremből. Félórán belül ki is végezték. Ugyanazzal a szilárdsággal és rajongó lelkesedéssel halt meg, amelyet egész életében tanúsított.

A Tanács ülése véget ért, s Morton újra Grahame tábornok kocsijában találta magát.

- Csodálatos szilárdság és bátorság! - mondta Morton, Macbriar viselkedésén elmélkedve. - Milyen kár, hogy ez az önfeláldozó hősiesség szektájának ádázabb vonásaival keveredik!

- Arra gondol, amikor elhatározták, hogy önt elteszik láb alól? - kérdezte Claverhouse. - Az ilyesmit könnyen összeegyeztetik a lelkiismeretükkel. Csak egy bibliai mondás kell hozzá - például: „És Phineas felállt és végrehajtotta az ítéletet”, vagy valami hasonlóan célravezető. De nem tudja, hová visz ez az út, Morton úr?

---

⁴⁸ A Tanács többnyire áldozatainak földi maradványaival sem bánt különkülön, mint a tetemek tulajdonosaival, midőn még életben voltak a szerencsétlenek. A prédikátorok lecsapott fejét általában szintén levágott s imádkozó tartásban nyársra tűzött két kezük között tették ki közszemlére. Amikor az ünnepelt Richard Cameron fejével is így jártak el, egy jelenlevő ezt annak tanúságaképpen értelmezte, hogy amiképp ima és igehirdetés volt az élete, azonképp lelkét is ima és harc közben adta vissza Urának. (*Walter Scott jegyzete*)

- Úgy látom, Leith felé - felelte Morton. - Nem kaphatnék engedélyt arra, hogy meglátogassam barátaimat, mielőtt elhagyom szülőföldemet?

- Az ön nagybátyját megkérdezték, de nem kívánja látni önt - felelte Grahame. - Az öregúr attól retteg, s nem egészen alaptalanul, hogy az ön felségáruló bűne az ő birtokát és bérleményeit is veszélyeztetheti. Mindamellettt áldását küldi önnek, s még egy kis pénzt is. Lord Evandale egészségi állapota még mindig nagyon rossz. Bellenden őrnagy Tillietudlemben van, ott igyekszik a dolgokat rendbe szedni. A gazfickók nagy pusztítást vittek végbe Lady Margaret ősi irattárában, még azt is megszenteltségtelenítették és szétrombolták, amit a jó öreg hölgy így szokott emlegetni: Ő szent királyi felsége trónszéke! Van talán még valaki, akit látni szeretne?

Morton nagyot sóhajtott.

- Nem, senki - felelte -, nincs semmi értelme... de valami felkészülésre mégis szükségem lenne, ha jelentéktelen is...

- Mindent előkészítettek önnek - felelte a tábornok. - Lord Evandale kitalálta minden kívánságát. Ezt a kis csomagot küldte önnek ajánlólevelekkel az orániai helytartóherceg udvarához, s egy-két ajánlólevelet én is hozzátettem. A herceg parancsnoksága alatt vettem részt első hadjárataimban, s szolgáltam először puskatűzet a seneffi csatában.⁴⁹ Van itt néhány pénzes-utalvány is, közvetlen szükségletei fedezésére, s továbbiakat is kap, ha szüksége lesz rá.

Morton zavartan és csodálkozva hallgatta mindezt és vette át a csomagot, a száműzetési ítélet végrehajtása olyan hirtelenül következett be.

- És a szolgálóm? - kérdezte.

- Majd gondoskodunk róla, s visszahelyezzük, ha lehet, Lady Margaret Bellenden szolgálatába. Alig hiszem, hogy ezentúl elmulasztja a részvételt a hűbéri csatlósok parádéján, vagy másodsor is elkujtorog a whigekkel. No, de megérkeztünk a kikötőbe, és már várja önt a hajó.

Úgy volt, ahogy Claverhouse mondotta. Hajó várta Morton kapitányt, rangjához illő poggyással. Claverhouse megszorította kezét, sok szerencsét kívánt neki, s boldog hazatérést Skóciába, nyugodtabb időkben.

- Sohasem fogom elfelejteni - mondotta - bátor és lovagias viselkedését Evandale barátommal szemben, olyan körülmények közt, amelyeket sok ember arra használt volna fel, hogy megszabaduljon tőle örökre.

Még egy baráti kézszorítás, és elváltak egymástól. Amint Morton leereszkedett a parton, hogy beszálljon a hajóba, valaki egy egészen apróra összehajtogatott levelet nyomott a kezébe. Körülnézett. A levél átadója egészen beburkolta arcát, ujját ajkához emelte, s máris eltűnt a tömegben. Az eset felkeltette Morton kíváncsiságát; mihelyt magára maradt a Rotterdamba készülő hajón, s látta, hogy útitársai saját előkészületeikkel foglalatostkodnak, az első alkalommal kibontotta a titokzatos módon átadott levelet, mely következőképpen hangzott:

„Vitézséged azon a végzetes napon, amidőn Izrael megfutamadott ellenségei elől, bizonyos mértékben jóvátette szerencsétlen ragaszkodásodat erasztiánus körökhöz. Nem olyan időket élünk, amikor Ephraim viszálykodhatik Izraellel. Tudom, szíved az idegen lányhoz húz. Tépd ki szívedből ezt az örültséget; mert tudd meg, akár száműzetésben,

---

⁴⁹ 1674 augusztusában. Claverhouse igen kitüntette magát a csatában, minek következményeképp előléptették kapitánnyá. (*Walter Scott jegyzete*)

akár menekülés közben, de még a halálban is, öklöm lesújt arra a vérszomjas, istentelen családra, s a Gondviselés kezembe adta az eszközöket, hogy az ő saját módjukon pusztítsam el és tegyem tönkre őket. Erődjük ellenállása volt a legfőbb oka annak, hogy a bothwelli hídon vereséget szenvedtünk, s megfogadtam, hogy bosszút állok rajtuk. Ennélfogva ne gondoldj többé arra a nőszemélyre, hanem csatlakozzál testvéreinkhez a száműzetésben, azokhoz, kiknek szíve továbbra is szerencsétlen országunk felé fordul, hogy megmentsek és felszabadítsák. Tekintélyes csoportjuk él Hollandiában, s várja a kegyelem pillanatát. Csatlakozzál hozzájuk, mint a derék és kemény Silas Morton igazi fia, meglátod, szívesen fogadnak az ő kedvéért, és saját munkádjáért is. Ha méltónak találják arra, hogy megint szőlőkertünkben munkálkodjál, mindig hallani fogsz jövetelemről és menetelemről, csak kérdezősködj Quintin Mackell of Irongray után, annál az egyedülálló keresztény asszonynál, Bessie Machure-nál, a Howffnak nevezett kocsmá közelében, ahol Niel Blane fogadja a vendégeit. Ennyit arról, aki reméli, hall még felőled, ha ellenállasz véred csábításának, és küzdesz a bűn ellen. Addig is viselkedj türelmesen. Tartsd kardodat készenlétben, lámpásod égjen, mint az óré, aki virraszt az éjszakában; mert az Úr, aki ítéletet mond Ézsau Hegye fölött, s szétszórja a hamis hit vallóit, mint a szalmát, s a gonoszokat, mint a pelyvát, megjelenik a negyedik őrjáraton, vérbe mártott ruhában, s akkor Jákob házát kifosztják és József házát tűz emészti meg. Én írtam ezt, kinek keze lesújtott a hatalmasokra, a pusztulás mezején.”

A különös levél aláírása három betű volt: J. B. B. De Morton e kezdőbetűk feltüntetése nélkül is tudta volna, hogy a levelet nem küldhette más, csak Burley. Megint alkalma volt megcsodálni ennek az embernek a hajthatatlan szellemét, aki éppen olyan ravaszul, mint bátran és makacsul, még ebben az órában is igyekezett újjászöni az összeesküvés hálóját, amelyet csak az imént szaggattak szét. De Mortonnak jelenleg semmi kedve sem volt olyan levelezésbe bocsátkozni, mely feltétlenül veszélyt hoz rá, vagy felújítaná azt a kapcsolatot, mely sok tekintetben majdnem végzetessé vált számára. Burley fenyegetőzését a Bellenden család ellen csupán a bosszúság kitörésének tekintette, melyet Tillietudlem derekas védelme váltott ki belőle; s éppen ebben a pillanatban, amikor az ellenség elsőprő győzelmet aratott, semmi sem tűnt kevésbé valószínűnek, mint az, hogy a szétvert, menekülő felkelőknek a legkisebb beleszólásuk is lehetne Bellendenék sorsába.

Morton mégis habozott egy pillanatig, vajon ne értesítse-e Burley fenyegetőzéseiről az őrnagyot vagy Evandale lordot. De meggondolta a dolgot; nem tehetné meg anélkül, hogy egy bizalmas levelet el ne áruljon; hiszen hiába óvna őket, ha nem vezetné Burley nyomára; csak elfogatása hiúsíthatná meg végleg gonosz terveit. Ám ettől visszatartotta valami; nemes lelkülete nem engedte, hogy visszaéljen valakinek a bizalmával, még akkor sem, ha valami bajt hártana el vele - különösen, ha ez a baj jóformán csak képzeletbeli. Érett megfontolás után összetépte hát a levelet, de előbb feljegyezte a *nevet* és a *helyet*, mely a levél írójával kapcsolatba hozhatja még, azután a papírdarabkákat bedobta a tengerbe.

Mialatt Morton ezzel foglalatосkodott, a hajó felszedte horgonyát s fehér vitorlái kidagadtak a kedvező északnyugati szélben. A hajó szélirányba fordult, s vígan hasította a bömbölő hullámokat, hosszú, habos barázdát húzva útjában maga után. A város és a kikötő, ahonnan elindult, lassanként felismerhetetlenné vált a messzeségben; hamarosan a környező dombok körvonalai is végképp beleolvadtak a kék égbe - Morton így szakadt el szülőföldjétől, több évre.

Harminchetedik fejezet

Kivel vágtat az idő?

Shakespeare: Ahogy tetszik

III. felv. 2. szín

Szabó Lőrinc fordítása

Szerencséje a regényíróknak, hogy az idő és hely egységének elve nem kötözi meg őket úgy, mint a színműírókat; tetszésük szerint vihetik hőseiket Athénba vagy Thébába, s akkor hozhatják vissza őket, amikor kedvük tartja. Az Idő, hogy Rosalinda hasonlatával éljünk, eddig együtt lépegetett történetünk hősével; mert azóta, hogy Morton először bukkant fel az olvasó előtt, mint a *popinjay-verseny* részvevője, egészen addig, amidőn Hollandiába távozott - alig két hónap telt el. Ám ezután évek suhantak tova, amíg újra felvehettem az elbeszélés fonalát - a hézagot nem töltötte ki más, csak az Idő száguldása. Így hát élve műfajom előjogaival, most arra kérem az olvasót, ajándékozzon meg újra figyelmével, amikor történetem új szakasza kezdődik, pontosan egy évvel az Angol Forradalom lezajlása után. Skótország éppen most kezdte kipihenni a dinasztiaaváltozás okozta izgalmakat. Vilmos király bölcs türelmessége óvta meg csupán egy hosszas polgárháború borzalmaitól, amelytől csak egy hajszál választotta el. A földművelés újjáéledt; s az emberek, kiknek lelkét feldúlta a heves politikai megrázkódtatás és a teljes kormányváltás, állami és vallási téren egyaránt, lassanként visszatértek a rendes kerékvágásba, s magánügyeikkel kezdtek törődni, ahelyett hogy örökösen a közügyeken vitatkozzanak. Csupán a *highlanderek* lázadoztak a dolgok új rendje ellen, s tekintélyes számú fegyveres seregbe gyülekeztek össze Dundee örgróf vezérlete alatt, kit olvasóink eddig Grahame of Claverhouse néven ismertek. De a Felvidék szokásos hangulata az elégedetlenség volt, s ha most lázadoztak, senki sem gondolta, hogy ez erősebben megzavarná az általános nyugalmat, mely az országban uralkodott, legalábbis, amíg rakoncátlanok nem terjed el a Felvidék határain. Ezzel szemben az Alföldön, Dél-Skóciában, a jakobiták teljesen háttérbe szorultak, s a jelenben nem várhattak sokat egy nyílt lázadástól; inkább suba alatt tartottak gyűléseket s alakítottak véd- és dacsövetségeket; mindezt a kormány hazaárulásnak nyilvánította, *ők* viszont üldöztetésük miatt panaszkodtak.

A győzelmes whigek újra a presbiteriánus hitet tették meg nemzeti vallásnak, és helyreállították az Egyház közgyűléseinek természetes hatáskörét, de egyáltalán nem mentek el olyan messze, mint ahogy a cameroniak és a nonkonformisták szélsőségesebb elemei Károly és Jakab uralkodása alatt hangosan követelték. A whigek zöme most hallani sem akart arról, hogy állítsák vissza az Ünnepélyes Frigyet és a Covenantot. Akik Vilmos királytól azt várták, hogy a Covenant buzgó híve lesz, keserűen csalódtak, amikor az uralkodó, eredeti hazájára jellemző higgadsággal kijelentette, hogy megtűri a vallás minden formáját, amíg nem veszélyeztetni az állam biztonságát. A vallási türelmesség elvének a kormány által való felkarolása és dicsőítése mélységesen felháborította a heves túlzókat, akik azt állították, hogy ez homlokegyenest ellenkezik a Szentírással; szűk látókörű tanaikat mindenféle textusokkal támasztották alá, amelyeket, mint gondolhatjuk, összefüggésükből kiszakítva idéztek az Ótestamentumból, mit sem törődve azzal, hogy többnyire zsidókra vonatkozó vádakból álltak, melyeknek az volt a céljuk, hogy kigyomlálják a bálványimádást az ígért Földjéről. Hangosan morogtak a befolyás ellen is, amelyet világi személyek gyakoroltak a kegyúri jog alapján, s a túlzók ezt egyszerűen erőszaktevésnek nevezték az Egyház szüzességén. Bírálták és erasztianus tévelygésnek nevezték a kormány számos intézkedését, mellyel a forradalom után beavatkozott az Egyház ügykezelésébe. Határozottan megtagadták a hűségüket Vilmos

királynak és Mary királynőnek, amíg ők nem tesznek esküt az Ünnepélyes Frigyre és a Covenantra - vagy ahogy ők nevezték: a Presbiteriánus Egyház Magna Chartájára.

Így hát ez a párt továbbra is dörmögött és elégedetlenkedett, s ismételt nyilatkozatban tiltakozott a hitbéli lanygulás meg a harag okai ellen; s ha éppen úgy üldözték volna őket, mint a két előbbi kormányzat idején, ugyanolyan következményekhez, nyílt lázadáshoz vezethetett volna. Ám a mostani kormány megengedte, hogy háborítatlanul gyűlésezzenek és kedvük szerint „tegyenek tanúbizonyságot” a socinianizmus, erasztianizmus és a kor minden hitbéli engedékenysége meg lazasága ellen. Így aztán hitbuzgalmuk, melyet nem szított az üldözés, fokozatosan ellanyhult, követők száma megcsappant, s táborukból nem maradt meg sokkal több, mint itt is, ott is néhány kínosan lelkiismeretes, ártalmatlan rajongó, mint például a Vén Halálmadár, kinek elbeszélései szolgáltatták regényem alapját, s aki e szétszórt csoport meglehetősen jellegzetes képviselőjének tekinthető. De egyelőre, a Forradalmat közvetlenül követő években, a cameroniak még elég nagy létszámú szektát alkottak, mely szenvedélyesen hangoztatta politikai nézeteit. A kormány végezni akart velük, de, igen bölcsen, nem siette el a dolgot. Ezek az emberek az ország erőszakos elemeihez tartoztak. Régi nemzeti gyűlölködés választotta el őket az episzkopális és jakobita érdekköröktől, utóbbiak mégis ismételten megpróbálták bevonni őket cselszövényeikbe, hogy forrongó elégedetlenségüket felhasználva, megnyerjék segítségüket a Stuart-dinasztia visszahívására. De ezalatt a forradalmi kormány erős támogatást kapott az alföldiek zömétől, amely a mérsékelt presbiterianizmus híve volt. Jórészt belőlük alakult meg az a párt, melynek tagjait a korábbi elnyomó uralmak idején a cameroniak valósággal megbélyegezték, mert beérték a vallásgyakorlatnak azzal a formájával, amelyet II. Károly türelmi rendelete engedélyezett. Ilyen volt a pártok megoszlása Skótságban közvetlenül a Forradalom után.

Gyönyörű nyári este volt, amikor egy idegen férfi, külseje után ítélve magasabb rangú katona, pompás lován leereszkedett egy lejtős kanyargó ösvényen, melynek végén már látni lehetett a bothwelli kastély regényes romjait, s a Clyde folyót is, amint szépségesen kanyarog a sziklák és erdők közt, s elhőmpölyög a vártornyok mellett, amelyeket Aymer de Valence épített valamikor régen. A bothwelli híd kissé távolabb volt, de szintén jól lehetett látni. A rétek a túlsó parton - valamikor véres harcok színterei - most olyan csendesesen és békésen nyújtózkodtak el, mint egy tó nyári tükre. Az esti szellő jóformán fel se borzolta a fákat és bokrokat, amelyek a legfestőibb színárnyalatokban pompáztak körös-körül. Még a folyó csobogása is mintha elhalkult volna, hogy összhangban legyen a környező táj csendjével.

Az ösvényt, melyen utasunk leereszkedett, itt-ott árnyékba borította egy-egy magányosan álló hatalmas fa, másutt meg sövények szűkítették össze, vagy nyári gyümölcsöktől roskadozó ágak hajoltak fölébe a szomszédos kertekből.

Az első nagyobb látvány, mely utasunk figyelmét felkeltette, egy tanyaház volt, vagy talán egy kisbirtokos lakóháza, a napsütötte domboldalon, amelyet itt-ott alma- és körtefák leptek be. A szerény ház felé vezető csapáson egy kisebb épület állította meg az embert; talán portáslak lehetett, ha nyilvánvalóan nem is erre a célra épült. Egészen kényelmes házikó volt, elrendezése jóval csinosabb, mint Skóciában szokásos. Volt egy kis kertje, ahol gyümölcsfák és bokrok konyhaveteményekkel keveredtek: egy közeli réten egy tehén és hat juh legelészett; egy kevély kakas lépkedett peckesen, és kukorékolva gyűjtötte maga köré családját az ajtó előtt; csinosan összerakott rózse és tőzeg mutatta, hogy itt idején gondoskodtak a téli tüzelőről; a szalmával bekötött kéményből felszálló vékony, kék füst, mely lassan kanyargott a zöld fák ágai közt, elárulta, hogy éppen készül a vacsora. Mintha csak ezt a derűs, békességes kis falusi képet akarná kiegészíteni, egy öt év körüli kisleány korszóban vizet hozott a szép,

átlátszóan tiszta vizű forrásból, mely egy korhadt, öreg tölgyfa gyökerei közül csörgedezett elő, alig húszlépésnyire a házikó végétől.

Az idegen megállította lovát, és megkérdezte a kis tündért, nem tudja-e, merre visz az út Fairy-Knowe felé? A gyerek letette a vizeskorsót; alig értette meg, mit mondtak neki; szőke lenhaját félresimította homlokáról, és kék szemét csodálkozva meresztette az idegenre.

- Mi tetszik? - csendült fel ajkán a parasztok szokásos felelete - ha ugyan annak lehet nevezni - minden elképzelhető kérdésre.

- Az utat szeretném tudni Fairy-Knowe-ba.

- Mami, mami - kiáltotta a falusi kislány a házikó ajtaja felé szaladva -, gyere ki, és beszélj az úrral.

Az anya megjelent; csinos, fiatal falusi asszony volt; vonásai eredetileg ravaszak és huncutak lehettek, de a házasságban megváltoztak - most már az a komoly, anyás, tisztességtudó kifejezés ömlött el rajtuk, mely különösen jellemző a skót parasztasszonyokra. Egyik karjában csecsemőjét tartotta, másik kezével kötényt simította le, amelybe egy pirosposztag, pufók, kétéves gyerek csimpaszkodott. Az idősebb kislány, akit az utas először pillantott meg, most, hogy anyja kijött, mögötte keresett menedéket, és ott is maradt, csak időnként kandikált elő az idegenre.

- Mivel szolgálhatok, uram? - kérdezte az asszony sokkal illedelmesebben, mint egy parasztmenyecskétől várható, de minden alázatosság nélkül.

Az idegen komolyan nézett rá egy ideig, azután így válaszolt:

- Egy Fairy-Knowe nevű helyet keresek és egy Cuthbert Headrigg nevezetű embert. Nem tudna útbaigazítani?

- Az én férjem az, uram - felelte a fiatalasszony szíves mosollyal. - Tessék leszállni, uram, és bejönni szerény hajlékunkba. Cuddie! Cuddie! - kiáltotta, mire egy szalmaszőke hajú, négyéves kópé jelent meg a házikó ajtajában -, szaladj el, szépségem, és mondd meg apádnak, hogy egy úriember keresi. Vagy nem... maradj! Jenny, neked több eszed van, szaladj el te, és mondd meg neki. Megtalálok odalenn a Négyholdas Parkban. Hát nem akar leszállni és várakozni egy kicsit, uram? Vagy megkínálhatom egy falat sajttal és kenyérral, vagy egy pohár sörrel, amíg az emberem megjön? Jó sör, bár nekem, aki főzte, nem illenék dicsérnem. De a földművesember keményen dolgozik, és szüksége van valami jó szíverősítőre, ezért nem sajnálom a főzetből a malátát.

Mivel az idegen nem fogadta el az udvarias ajánlatot, lóháton várakozott.

De már jött is Cuddie, a mi régi ismerősünk, személyesen. Arca a régi volt: a látszólagos bárgyúság és időnként felvillanó eszesség keveréke, ami a bocskorosoknál annyira gyakori ravaszságra vall. Úgy nézett fel a lovasra, mintha soha életében nem látta volna azelőtt; s miként a kislánya meg a felesége, a szokásos kérdéssel kezdte:

- Mivel lehetek a szolgálatára, nagyságos úr?

- Kíváncsi lennék egy s más dologra ebben az országban - felelte az utas -, s magához küldtek, mint értelmes emberhez, akitől feleletet kaphatok.

- Úgy is van, uram - felelte Cuddie rövid tétovázás után -, de először tudnom kell, miféle kérdések legyenek azok. Életemben már annyi kérdést intéztek hozzám, s néha olyan különös módon, hogy ha hallaná, nem csodálná, hogy gyanakodó vagyok. Anyám arra kényszerített, hogy megtanuljam a kiskatekizmust, ami elég nehéz volt; aztán meg kellett tanulnom az öreg

asszonyosság kedvéért az ősapákat meg az ősanyákat; a vége az lett, hogy összekevertem őket, és nem kaptam dicséretet; amikor meg felnőtt ember lettem, másféle faggatások jöttek divatba, amiket még úgy sem szíveltem, mint a kiskatekizmust. Egyik fogadalmat a másik után csikarták ki belőlem... ne csodálkozzék hát, uram, hogy tudni szeretném, miről van szó, mielőtt kérdésekre felelnék.

- Az én kérdéseimtől nem kell tartania, kedves barátom; csupán az ország állapotára vonatkoznak.

- Az ország állapota? - ismételte Cuddie. - Elég jó lenne, ha ez a nyughatatlan ördög, a Claverhouse (most már Dundee-nak nevezik) nem ugrálna megint a Felvidéken, ahogy hallom, s vele együtt a Donaldok meg a Duncanok meg Dugaldok, akik sohasem fértek a bőrükbe! Most, hogy elég szépen elcsendesült minden, megint kavarodást akarnak csinálni. De Mackay majd ráncba szedi, annyi bizonyos. Fogadjunk, hogy megtanítja kesztyűbe dudálni!

- Honnan tudja olyan biztosan, barátom? - kérdezte a lovas.

- Saját fülemmel hallottam - felelte Cuddie. - Egy ember jósolta meg neki, aki három órával előbb még halott volt, igazi halott, aztán visszajött az árnyékvilágból, csak azért, hogy jól odamondjon neki. Ez egy Drumshinnel nevű helyen történt.

- Csakugyan? - mondta az idegen. - Ezt bizony alig tudom elhinni, barátocskám.

- Megkérdezhetné az anyámat is, ha élne még szegény - felelte Cuddie. - Ő magyarázta meg nekem, hogy történt, mint történt, mert én azt hittem, nem is volt halott, csak sebesült. Akárhogy is, annyi bizonyos, hogy név szerint megjósolta a Stuartok kiűzetését, és azt is, milyen bosszú vár Claverhouse-ra meg a dragonyosaira. Habakuk Mucklewrath volt a neve annak a feltámadottnak; amíg élt, kicsit kótyagos volt, mégis azt mondom, nagyon szépen beszélt.

- Úgy látom - mondta az idegen -, egész jó élet van ebben a gazdag és békés országban.

- Most nincs okunk panaszra, uram, és remélem, szép termést fogunk betakarítani - felelte Cuddie. - De látta volna csak, hogy folyt a vér odaát a hídon, gyorsabban, mint alatta a víz! Esküszöm, nem tartotta volna olyan szép látványnak!

- Arra a csatára gondol, ami ott folyt le néhány évvel ezelőtt? Monmouth mellett szolgáltam azon a reggelen, barátom, s magam is láttam az ütközetből egyet-mást - mondta az idegen.

- Hát akkor látott egy kis öldöklést - felelte Cuddie. - Nekem elég volt belőle, amíg élek! Mindjárt gondoltam, hogy uraságod katona... a piros paszományos kabátjáról meg a széles karimájú kalapjáról.

- És maga melyik oldalon harcolt, barátom? - folytatta a kíváncsiskodó idegen.

- Aha, tisztelt uram! - felelte Cuddie ravasz pillantással, vagy legalábbis olyannal, amelyet annak szánt. - Azt hiszem, okosabb, ha nem felelek erre, amíg nem tudom, hogy ki kérdezi!

- Dicsérem az óvatosságát, de fölösleges... úgyis tudom, hogy akkor Henry Morton tisztiszolgája volt.

- Ejha! - kiáltott fel Cuddie meglepetésében. - Hogyan tudta meg ezt a titkot? Nem mintha fikarcnyit is törődnék vele, hiszen most a mi oldalunkról süt a sövényre a nap. Szeretném, ha a gazdám élne és láthatná.

- Hát mi lett belőle? - kérdezte a lovas.

- Elsüllyedt a hajóval, útban az unalmas Hollandia felé. Egyszerűen nyoma veszett. Mindenki elpusztult ott, és köztük az én szegény gazdám is. Egyetlen ember, még egy egér sem menekült meg. Nem hallottunk felőle soha többet - mondta Cuddie sóhajtva.

- Úgy látom, sajnálja egy kicsit, nem? - folytatta az idegen.

- Hogyne sajnálnám! Arca olyan szívhez szóló volt, akár egy hegedű. Aki csak ránézett, megszerette. És milyen bátor katona volt! Ó, csak látta volna odalenn azon a hídon! Mint egy sárkány, szállt ide-oda, és bátorította az embereket, akiknek nem volt nagy kedvük csatázni. De ott volt ő és egy Burley nevű, savanyú képű whig... ha ez a két ember nem küzd olyan derekasan, valamennyien otthagytuk volna a bőrünket azon a napon.

- Burleyt említette? Vajon él-e még, nem tudja?

- Nem sokat tudok felőle. Azt mesélik, külföldre ment, de a mi bajtársaink nem érintkeznek vele, mivel ő gyilkolta meg az érseket. Így aztán hazajött, ezerszer savanyúbban, mint valaha, és összeveszett a presbiteriánusokkal. S végül, amikor az orániai herceg bejött, Burley akkor sem jutott semmire. Félték tőle a pokoli vadsága miatt, senkivel sem tudott összeférni. Azóta nem hallottunk róla. Vannak, akik azt mondják, hogy a haragja és a büszkesége elvette az eszét.

- És... és... - mondta az idegen hosszas habozás után - tud-e valamit Lord Evandale-ről?

- Hogy tudok-e valamit Lord Evandale-ről? Hogyne tudnám, ki udvarol az én fiatal úrnőmnek odaát, abban a házban? Hiszen már majdnem megesküdték!

- Szóval... még nem esküdtek meg? - kérdezte a lovas izgatottan.

- Nem, csak eljegyezték egymást. Mi voltunk a tanúk, én meg a feleségem. Alig pár hónapja történt. Hosszú udvarlás előzte meg. Az emberek nem tudták az okát, csak Jenny meg én. De nem tetszik leszállni? Nem tudom nézni, hogy ott ül a magasban. A felhők is sűrűsödnek a nyugati égbolton, Glasgow felé. Az okos emberek azt mondják, ez esőt jelent.

Valóban, egy nagy fekete felhő takarta el a lemenő napot, sőt már lehullt néhány esőcsepp. A távolból mennydörgés moraja hallatszott.

„Mi az ördög bújt ebbe az emberbe? - gondolta Cuddie. - Szálljon le a lóról, vagy ha nem akar, hát nyargaljon tovább, hogy Hamiltonban keressen magának szállást, mielőtt zuhogni kezd.”

Ám az idegen mozdulatlanul ült a lován utolsó kérdése után vagy két-három percig, mintha valami óriási erőfeszítéstől egészen kimerült volna. Végre hirtelen és fájdalmas erőfeszítéssel összeszedte magát, s megkérdezte Cuddie-t:

- Hát... Lady Margaret Bellenden él-e még?

- Él, él, de inkább csak tengődik - felelte Cuddie. - Ezek a nehéz idők nagyon megviselték a családot, helyzetük szomorúan megváltozott. Elvesztették a régi kastélyt, az egész szép birtokot... a rónát, ahol olyan sokat szántottam, még az én kis veteményeskertemet is, amit vissza kellett volna kapnom. Mindezt elvették tőlük, mondhatnám, egy semmiség miatt... néhány báránybőrre írt okmány miatt, ami abban a nagy zűrzavarban veszett el, amikor Tillietudlem várát bevették.

- Igen, magam is hallottam ilyesmit - mondta az idegen, most már mélyebb hangon, s fejét elfordítva. - Érdekel a család, és szívesen segítenék rajtuk, ha módomban állna. Nem tudna nekem szállást adni egy éjszakára a házában, barátom?

- Nagyon kis ház ez, uram - felelte Cuddie -, de majd csinálunk valamit. Nem szeretném, ha tovább lovagolna esőben és viharban, mivel, ha nem veszi rossz néven, uram, úgy látom, nincs egészen jól.

- Egy kis szédülés fogott el - mondta az idegen -, de mindjárt elmúlik.

- Nálunk kaphat tisztességes vacsorát, uram - mondta Cuddie -, és valami fekvőhelyről is gondoskodom. Röstellném, ha egy idegen bármiben is hiányt szenvedne nálunk, bár ágyak dolgában kissé rosszul állunk. Jenny annyi gyerekkel ajándékozott meg (Isten áldása rájuk, meg az anyjukra is), hogy most már igazán beszélnem kell Evandale lorddal. Megkérem, adjon nekünk egy kis tanyát vagy valami tágasabb helyet, hogy elférjünk.

- Nekem jó lesz akárhol is - jegyezte meg az idegen, amint belépett a házba.

- Nem lesz semmi hiba - felelte Cuddie. - Nyugodt lehet a nagyságos úr, a lováról is gondoskodom. Tudom, mi kell egy lónak, ez pedig itt igazán szép állat.

Cuddie elvezette a lovat a kis istállóba, s szólt a feleségének, hogy közben gondoskodjék a vendég kényelméről. A tiszt belépett a szobába, s lerokadt egy heverőre a tűzhely közelében, gondosan ügyelve arra, hogy háttal üljön a kis rácsos ablaknak. Jenny (vagy Headriggné asszony, ha úgy tetszik) megkérte, hogy tegye le köpenyét, övét és széles karimájú kalapját, amit utazásán viselt, de az idegen azzal mentegetőzött, hogy kissé fázik. Cuddie visszatértéig úgy ütötte agyon az időt, hogy elcsevegett egy kicsit a gyerekekkel, de közben is gondosan kerülte a háziasszony kíváncsi pillantásait.

Harmincnyolcadik fejezet

*Tragikus könnyek! A halál
előtt halálok kinja vár!
Tört barátságokért s a tűnt
szerelmekért hogy szenvedünk!*

Logan

Cuddie nemsokára visszajött, és vidám hangon biztosította vendégét, hogy „a ló kitűnő abrakot kapott és az asszonyosság mindjárt ágyat vet az úrnak odafenn a nagy házban, ahol mindenképpen jobb lesz, és több kényelem várja, mint amit a magunkfajta szegény emberek nyújtani tudnak”.

- És a család ott van a házban? - kérdezte az idegen furcsa, fojtott hangon.

- Nem, uram, elmentek a cselédekkel együtt. Mostanában csak kettőt tudnak tartani, és a házat a feleségemre bízta, a kulcsok is nála vannak, pedig nem fizetett alkalmazott. Csakhogy a családban született és nevelkedett, és mindent rábíznak. Ha itthon lennének, nem engedhetnénk meg magunknak ilyen szabadságot a megkérdezésük nélkül. De mivel nincsenek itthon, örülni fognak, hogy egy idegen úriember szolgálatára álltunk. Miss Bellenden az egész világnak segítene, ha módjában állna; nagyanyja pedig, Lady Margaret, iszonyúan tiszteli a nemesurakat, bár meg kell mondani, nagyon jó a szegényekhez is. Hát a vacsorával mi lesz, asszony? Nem készült még el a zabkása?

- Csak nyugalom, kedvesem, megkapod idejében - felelte Jenny. - Úgy tudom, jó forrón szereted a káposztalevest.

Cuddie izgett-mozgott és különös megértéssel nevetett a visszavágáson. Utána férj és feleség közt valami közömbös beszélgetés következett, amelyben az idegen nem vett részt. Végül azonban ezzel a kérdéssel szakította félbe szavaikat:

- Nem tudják megmondani nekem, mikor kerül sor Lord Evandale esküvőjére?

- Hamarosan, azt hisszük - felelte Jenny, még mielőtt a férjének ideje lett volna válaszolni. - Már régen megtörtént volna, csak az öreg Bellenden őrnagy halála miatt szenvedett halasztást.

- Ó, a derék öregúr! - mondta az idegen. - Már Edinburgh-ban hallottam, hogy nincs többé az élők sorában. Sokáig betegeskedett?

- Azóta, hogy a sógorasszonyát és az unokahúgát kitették a saját házukból, az őrnagy úr nem tudott lábra állni. Igaz, hogy maga is rosszul állt, és adósságokba keveredett, hogy a törvénynek eleget tegyen... ez még Jakab király idejének végén volt. Basil Olifant, aki a birtokot pörölte, pápistává változott, hogy megnyerje az urak kedvét, és nem is volt olyan kívánsága, amit megtagadtak volna tőle. A hölgyek sokáig pörösködtek, míg végül belefáradtak, és a törvény ellenük fordult. Az őrnagy pedig, mint már mondtam, nem tudott többé talpra állni. Azután jött a nagy változás... kitették a Stuartok szűrét. Az őrnagynak nem volt sok oka sajnálni őket, mégis szívére vette a dolgot. Aztán jöttek a hitelezők, és kirámolták Charnwoodot... elvittek mindent, ami ott volt. A jó öreg nem volt gazdag ember, hiszen világéletében mindig segített a szűkölködőkön.

- Ilyen volt, csakugyan - mondta az idegen, s megcsuklott a hangja -, csodálatos ember... illetve, hallottam, hogy ilyen volt. Így hát a hölgyek magukra maradtak, vagyon nélkül és védelmező nélkül, ugye?

- Nem nélkülözik sem ezt, sem azt, amíg Lord Evandale él - mondta Jenny. - Igazi barátjuk volt bánatukban. Még a ház is, ahol laknak, ölordságáé. S nem volt ember Jákob pátriárka ideje óta, ahogy az öreg anyósom szokta mondani, nem volt ember, aki olyan hosszú ideig és olyan keservesen megszolgált volna egy feleségért, mint a jószágos Lord Evandale tette.

- És miért van az - kérdezte az idegen felindulástól remegő hangon -, miért van az, hogy jósága jutalmául nem nyerte el korábban az imádott hölgy kezét?

- Meg kellett várni a pör végét - felelte Jenny szaporán -, nem is szólva egyéb családi ügyekről, amelyeket el kellett előbb intézni.

- No, nem egészen - mondta Cuddie. - Volt azonkívül egyéb ok is, hiszen az ifjú hölgy...

- Te csak fogd be a szád, és kanalazd a kásádat - szólt rá a felesége. - Látom, az úriember nem érzi magát egészen jól, és egy ilyen silány vacsora nem is menne le a torkán. Levágok egy csirkét... meglesz egy szempillantás alatt.

- Teljesen fölösleges - mondta az idegen. - Nincs szükségem másra, csak egy pohár vízre, s hogy egy kicsit magamra hagyjanak.

- Akkor szíveskedjék utánam jönni - mondta Jenny, meggyújtva egy kis lámpát. - Majd megmutatom az utat.

Cuddie is felajánlotta segítségét, de a felesége figyelmeztette:

- Nem lehet a gyerekeket magukra hagyni. Mindjárt összeverekednek, és az egyik belöki a másikat a tűzbe.

Így aztán Cuddie-nak otthon kellett maradnia, hogy vigyázzon a házra.

Felesége elindult előre a kanyargós kis ösvényen, amely átvágott a vadrózsa- és loncbozótton, aztán a kis kert hátsó ajtajához vezetett. Jenny elhúzta a reteszt. Egy régimódi virágoskerten haladtak keresztül, nyesett tiszafák és szabályos ágyások között, míg egy üvegezett ajtóhoz nem értek. Jenny tolvajkulcsot vett elő és kinyitotta. Gyertyát gyújtott, és egy kis kézimunkaasztalra tette. Bocsánatot kért a vendégtől, hogy néhány percre magára hagyja, amíg rendbe teszi a szobáját. Előkészületei nem tartottak öt percnél tovább. Amikor visszajött, megdöbbenve látta, hogy az idegen leroskadt egy székbe, és fejét az asztalkára hajtotta.

Az első pillanatban megijedt - azt hitte, elájult. De amint közelebb lépett hozzá, látta, hogy szaggatott sóhajok rázzák meg a testét, mintha nagy lelki gyötrelem rohanta volna meg. Jenny tapintatosan visszahúzódott, és várt, míg az idegen fel nem emeli fejét; csak akkor mutatkozott megint, s úgy tett, mintha nem vett volna észre semmit. Nyugodtan közölte vele, hogy ágya meg van vetve. Az idegen egy percig úgy nézett rá, mintha erőlködni kellene, hogy szavai értelmét felfogja. Jenny megismételte mondókáját, és a férfi csak a fejét biccentette meg, jelezve, hogy megértette, aztán belépett a szobába, az ajtón, amelyet Jenny mutatott. Kis hálószoba volt, amelyet - mint Jenny közölte - Lord Evandale szokott használni, amikor Fairy-Knowe vendége volt. Jobbra-balra egy-egy ajtó nyílt belőle. Az egyikben egy kis tálalóba lehetett lépni, ahol porcelánokat tartottak, s innen ki lehetett jutni a kertbe. A másik ajtó a szomszédos szalonba nyílt, amelyet csak vékony deszkafal választott el a kis hálószobától. Jenny javulást és kellemes pihenést kívánt az idegen úrnak, aztán, amilyen gyorsan csak lehetett, visszatért házikójába.

- Jaj, Cuddie! - kiáltotta élettársának, amikor belépett a lakásba. - Azt hiszem, végünk van!

- Már mér volna végünk? Mi ütött beléd? - felelte rendületlen nyugalommal Cuddie, mivel olyan ember volt, aki nem ijed meg egykönnyen bármitől is.

- Hát, mit gondolsz, ki az az úriember odaát? Istenem, mért is marasztaltad! - sóhajtotta Jenny.
- Nem értelek! Mi az ördögöt mondott neked, hogy kicsoda tulajdonképpen? Nincs már olyan törvény, mely tiltaná, hogy befogadjunk valakit a házba, vagy bárkivel is érintkezzünk! Akár whig, akár tory, mi közünk hozzá?
- Igen, igen, de ez olyan ember, aki könnyen felboríthatja Lord Evandale házasságát, ha nem vigyázunk rá - felelte Jenny. - Tudod, ki ez? Miss Edith első szerelme és a te régi gazdád, Cuddie!
- Az ördög vigye ezt az asszonyt akárhová! - kiáltotta Cuddie, feleszmélve. - Azt hiszed talán, vak vagyok? Száz ember közül is rögtön felismerném Harry Morton fiatalurat!
- Ne ugrálj, Cuddie fiam! - felelte Jenny. - Ha nem is vagy vak, nem vagy olyan jó megfigyelő, mint én!
- Mit akarsz ezzel mondani, hogy éppen most hozod fel? Mi az a különös, amit Harry fiatalúron, vagy azon az emberen, aki annyira hasonlít hozzá, észrevettél?
- Mindjárt megmondom neked - felelte Jenny. - Észrevettem, hogy mindig elfordítja tőlünk az arcát és megváltoztatott hangon beszél. Gyanús volt nekem. Régi dolgokat kezdtem mesélgetni, hogy próbára tegyem. Amikor a forró levesről beszéltem, nem nevetett ugyan - túlságosan el van most szontyolodva -, de olyan pillantást vetett rám, hogy mindjárt láttam, nagyon jól megértette, miről van szó. És mennyire lelkére veszi Miss Edith házasságát! Még nem láttam embert, akit az igazi szerelem ennyire levett volna a lábáról az én időmben, legyen akár férfi, akár nő. Eszembe jut, mennyire oda volt Miss Edith, amikor megtudta, hogy ti ketten (ő meg te, jaj, te haszontalan fráter) Tillietudlem ellen jöttök a lázadókkal. Nézzék csak ezt az embert! Mi ütött most beléd, mondd?
- Majd mindjárt megmutatom neked, hogy mi ütött belém! - mondta Cuddie, s gyorsan magára kapkodta újra néhány ruhadarabját, amit csak az imént vetett le. - Megyek és felkeresem a régi gazdámat ebben a minutumban!
- Egy tapodtat sem, Cuddie! - felelte Jenny hűvösen és határozottan.
- Az ördög vigye ezt az asszonyt! - kiáltott fel Cuddie. - Azt hiszed talán, én afféle papucsférj vagyok, akit egész életében asszonyok dirigáltak?
- Hát kinek az embere vagy, Cuddie fiam? És ki dirigáljon téged, kedvesem, ha nem én? - felelte Jenny. - Nem mondom, értesz ahhoz, hogyan kell a szénát kazalba rakni. Rajtunk kívül senki sem tudja, hogy ez a fiatal úriember él. S abból, hogy így takargatja magát, látni lehet, mi a szándeka. Azt hiszem, ha megtudja, hogy Miss Edith már férjhez ment vagy rövidesen férjhez megy, akkor szép csendesen eloldalog, mert nem akar nekik kellemetlenséget okozni. De ha Miss Edith rájön, hogy a régi szerelme még él, még akkor is, ha már ott áll a pap előtt Evandale lorddal együtt, s azt kell mondania: *igen...* mérget vehetsz rá, hogy azt fogja mondani: *nem!*
- Hát aztán? - felelte Cuddie. - Mi közünk hozzá? Ha Miss Edith jobban szereti a régi babáját, mint az újat? Hát nincs joga meggondolni magát éppen úgy, mint bárki másnak? Magad is tudod, Jenny, Halliday mindig azt hajtogatja, hogy te odaígértél neki!
- Halliday egy nagy hazug, te pedig ostoba tökfilkó vagy, semmi más, hogy hiszel neki, Cuddie. Ami pedig a kisasszonyom választását illeti, istenem! Lefogadom, hogy Morton úrnak nincs több aranya, mint az a paszomány, amit a kabátján visel! Akkor hogy tudná Lady Margaretet meg a kisasszonykát eltartani?

- És a milnwoodi birtok kutya? - mondta Cuddie. - Igaz, az öregúr a haszonélvezetet a gazdasszonyra hagyta, mivel semmi hírt sem kapott az unokaöccséről. De ha úgy beszélnek az öregasszonnyal, ahogy kell, szívesen befogadja őket. Akkor szépen és gond nélkül élhetnek együtt, ahányan csak vannak, Lady Margaret meg a többiek.

- Csak beszélsz a világba, fiam! - felelte Jenny. - Nagyon rosszul ismered őket, ha azt hiszed, hogy ilyen előkelő hölgyek közös háztartásba lépnek az öreg Allie Wilsonnal, amikor ahhoz is büszkék, hogy magától Lord Evandale-től fogadjanak el szívességet. Nem, nem, ha Miss Edith Mortont választja, mehet utána a katonai táborba.

- Ez bizony elég nagy baj lenne az öreg lady számára - bólintott Cuddie. - Azt hiszem, belepusztulna, ha csak egy napig is a markotányoszekéren kellene utaznia.

- Nem is szólva arról, mennyit veszekednének afelől, melyik rosszabb, a whig vagy a tory? - tette hozzá Jenny.

- Igaz, igaz - hagyta rá Cuddie. - Az öreg méltósága nagyon finnyás ezekben a dolgokban.

- Azonkívül, Cuddie - folytatta az oldalbordája, aki a legnyomósabb érvet utoljára hagyta -, ha ez a házasság a lorddal füstbe megy, mi lesz a mi ingyenes lakásunkkal, meg a veteményeskertünkkel, meg a réttel, ahol a tehenünk legelget? Mérget vehetsz rá, hogy mi ketten meg a szegény gyerekeink repülünk! Aztán nyakunkba vehetjük a világot!

Jenny most pityeregni kezdett, Cuddie pedig izgett-mozgott, és olyan volt, mint a megtestesült határozatlanság. Végre indulatosan kifakadt:

- Elég volt ebből! Asszony, mondd meg te, mit kell tennünk... de minden hűhó nélkül!

- Semmit sem kell tennünk, egyszerűen semmit sem! - felelte Jenny. - Tégy úgy, mintha semmit sem tudnál erről az idegen úriemberről, s az isten szerelmére, egyetlen szóval se emlegsd senkinek, hogy itt volt, vagy a házban odafenn! Ha előbb gondolok rá, a saját ágyamat adom oda neki, magam meg a tehenistállóban alszom, vagy én mentem volna fel aludni a házba! No de ezen már nem lehet segíteni. A fontos az, hogy reggel okosan megszabaduljunk tőle. Biztosítlak, eszébe se jut majd visszajönni.

- Szegény jó gazdám! - mondta Cuddie. - Szóval, nem is beszélhetek vele, mi?

- A viláért sem! - felelte Jenny. - Nem vagy köteles megismerni. S nem is szóltam volna neked, csak attól féltem, hogy reggel megismered.

- Hát jó - mondta Cuddie, mély sóhajjal. - Akkor legjobb lesz, ha hajnalban kimegyek szántani a távoli földekre. Mert, ha nem beszélhetek vele, akkor inkább kimegyek a határba.

- Nagyon jól mondod, drága galambom - felelte Jenny. - Senki sem látja a dolgokat okosabban nálad, ha előbb megbeszéltük egy kicsit. Mindig beszélj meg velem mindent, és ne csinálj semmit kapásból, csak úgy a saját fejedből.

- Ha jól meggondolom - tűnődött Cuddie hangosan -, mindig volt mellettem egy öreg vagy fiatal boszorkány, aki azt akarta, hogy az ő útját járjam, s nem a magamét. Először is ott volt az anyám - folytatta, miközben levetkőzött és elnyúlt az ágyon -, aztán Lady Margaret kaparintotta meg a lelkemet. Aztán ez a kettő összeveszett, az egyik jobbra ráncigált, a másik meg balra, mint az Ördög meg a Paprikajancsi a Péket a vásáron, a bábszínházban... most meg egy feleség ült a nyakamra - dűnnyögte, miközben betakarózott -, ő meg annyit ráncigál, mint a másik kettő együttvéve!

- És volt nálam jobb vezetőd világeletemben? - kérdezte Jenny, de ezzel már be is fejezte a beszélgetést. Elfújta a gyertyát, és elfoglalta helyét férje mellett.

Hagyjuk ezt a házaspárt pihenni. Történetünket azzal folytatjuk, hogy másnap reggel két hölgy érkezett meg lóháton, szolgálai kíséretében, a fairy-knowe-i házba, Jenny nagy ijedelmére, aki tüstént felismerte bennük Miss Bellendent és Lady Emily Hamiltont, Lord Evandale hűgát.

- Szaladok fel a házba, rendbe tenni a dolgokat! - mondta Jenny, a váratlan megérkezés fölött érzett zavarában.

- Add csak ide a kulcsot, semmi másra nincs szükségünk - felelte Miss Bellenden. - Gudyill majd kinyitja a kis szalon ablakait.

- A kis szalon be van zárva, és a lakat elromlott - felelte Jenny, mert hirtelen eszébe jutott, hogy vendégének hálószobája milyen közel van a kis szalonnhoz.

- Hát akkor a piros szalonba - mondta Miss Bellenden, s előrelovagolt a felső ház frontja felé, de nem azon az ösvényen, amelyen Jenny Mortont vezette oda.

„Mindjárt kiderül minden - gondolta Jenny -, hacsak nem sikerül Morton fiatalurat a hátsó úton kicsémpészni a házból.”

És már sietett is fel a domboldalra, rettegő izgalomban és bizonytalanságban.

„Jobb lett volna mindjárt megmondanom, hogy egy idegen van odafenn - volt a következő gondolata. - De akkor meg azt mondta volna, hogy hívjuk meg reggelire. Ó, istenem, istenem, mit csináljak? És még hozzá Gudyill is itt sétálgat a kertben! - sopánkodott magában, amint a rácsajtóhoz közeledett. - Nem merek felosonni a hátsó ösvényen, amíg itt kódorog. Uram, teremtem, mi lesz belőlünk?”

Ilyen feldúlt lelkiállapotban közeledett a volt komornyikhoz, azzal a szándékkal, hogy valahogy majd kicsalogatja a kertből. De John Gudyill semmivel sem vált kezesebbé attól, hogy rangban lefelé, években meg felfelé haladt. Mint sok mogorva ember, ösztönösen megérezte, mivel bosszanthatja legjobban azt, akivel éppen beszél; ezúttal Jenny minden erőfeszítése, hogy eltávolítsa a kertből, csak arra szolgált, hogy tapodtat sem mozdult onnan, mintha gyökeret vert volna, akár csak a környező bokrok valamelyike. A bajhoz az is hozzájárult, hogy amióta Fairy-Knowe-ba került, kertészkedésre adta a fejét; minden más munkát Lady Emily szolgájjára bízott, ő meg sietett figyelmét a virágoknak szentelni, abban a hitben, hogy ő a különleges gondviselőjük, s nincs más dolga, mint ezeket metszeni, oltani, öntözni és gyömlálni. Hosszas előadásba kezdett az egyes virágok szépségeiről a szegény Jenny előtt, aki reszketve hallgatta, s majdnem sírva fakadt aggodalmában és türelmetlenségében.

Úgy látszik, a sors elhatározta, hogy megtáncoltatja Jennyt ezen a szerencsétlen reggelen. Amikor a hölgyek beléptek a házba, észrevették, hogy a kis szalon ajtaja egyáltalán nincs bezárva, sőt tárva-nyitva áll. Ez volt az a szoba, ahonnan Jenny távol akarta tartani őket, mivel csak vékony deszkafal választotta el attól a szobától, ahol Morton aludt. Miss Bellenden feje más gondokkal volt tele - azzal, ami közvetlenül foglalkoztatta -, s ügyet sem vetett a körülményekre. Kiadta a parancsot, hogy nyissák ki a zsalukat, aztán barátnőjével együtt besétált a szobába.

- Még nincs itt! - mondta. - Nem tudom elképzelni, mit akarhat a bátyád? Miért kívánt olyan nagyon itt velem találkozni? S mért nem jött el Castle-Dinnanba, ahogy ő maga javasolta? Be kell vallanom, kedves Emily, hogy ha jegyesek is vagyunk, és a te jelenléted mindenért felel, még így sem tudom, vajon helyesen cselekedtem-e, amikor kívánságának eleget tettem.

- Evandale sohasem volt szeszélyes - felelte a hűga. - Egészen bizonyos vagyok benne, hogy olyan okai vannak, amelyek kérését indokoltá teszik. De ha nem tud ilyenre hivatkozni, én is segítek neked a fejét megmosni!

- Főleg attól félek - mondta Edith -, hogy belekeveredett valami összeesküvésbe, ami ezekben a szerencsétlen, változó időkben olyan könnyen lehetséges. Tudom, hogy szíve ahhoz a rettenetes Claverhouse-hoz és seregéhez húz. Azt hiszem, már régen csatlakozott volna hozzá, csak a nagybátyám halála tartotta vissza, ami annyira növelte gondjait miattunk. Milyen különös, hogy egy ember, aki olyan ésszerűen gondolkodik, mint ő, s annyira tisztán látja a száműzött királyi család hibáit, kész legyen mindent kockára tenni visszahozataluk érdekében!

- Mit mondjak? - felelte Lady Emily. - Ez becsület kérdése Evandale szemében. A mi családunk mindig királyhű volt; Evandale hosszú ideig a testőröknél szolgált; Dundee őgróf sok éven át a parancsnoka és a barátja volt; nem egy rokonunk máris görbe szemmel néz Evandale-re, mert tétlenségét a bátorság hiányának tulajdonítja. Magad is tudod, drága Edithem, hogy a családi kapcsolatok, és a kora ifjúságunkban belénk nevelt ilyen meg olyan előítéletek jobban befolyásolják cselekedeteinket minden elvont érvnél. De remélem, Evandale továbbra is nyugton marad, bár őszintén szólva, azt hiszem, te vagy az egyetlen, aki visszatarthatja a könnyelműségtől.

- Hogy gondolod ezt? - kérdezte Miss Bellenden.

- Ha lehetővé teszed neki, hogy a bibliai okkal mentse ki távollétét... nős embertől nem kívánják, hogy családját magára hagyja.

- Megígértem - felelte Edith elhaló hangon -, de remélem, nem fognak sürgetni az időpontot illetően, mert semmi biztosat nem tudok mondani.

- Nem, nem - felelte Lady Emily. - Itt jön Evandale... őrá bízom, hogy kifejtse, ami a szívét nyomja.

- Maradj! Ne menj el, az isten szerelmére! - kiáltott fel Edith, és megpróbálta visszatartani.

- Dehogy maradok! - felelte az ifjú hölgy, és már igyekezett eltűnni. - Egy harmadik személynek csak ostoba szerepe lehet ilyen alkalommal. Ha reggelizni akartok, megtaláltok a folyóparti sétányon, a füzek alatt.

Éppen akkor suhant ki a szobából, amikor Lord Evandale belépett.

- Jó reggelt, édesem, és a viszontlátásra a reggelinél! - mondta a pergő nyelvű ifjú hölgy. - Remélem, meg tudod indokolni Miss Bellendennek, miért zavartad meg a nyugalmát ilyen kora reggeli órában.

Ezzel, választ sem várva, magukra hagyta őket.

- Halljuk, kedves lordom - mondta Edith. - Szeretném már tudni, mi az értelme az ön különös kérésének, hogy itt, ilyen korán találkozunk.

Éppen hozzá akarta fűzni még, milyen nehezen talál mentséget arra, hogy eljött erre a találkozóra; de amint a férfira nézett, akihez szavait intézte, megdöbbsent különös és feldúlt arckifejezésétől. Saját magát félbeszakítva, felkiáltott:

- Az istenért, mi történt?

- Ófelsége hűséges alattvalói nagy és döntő győzelmet arattak Blair of Athole közelében, de, ó, jaj!... az én bátor barátom, Lord Dundee...

- Elesett? - találta ki Edith a hír végét.

- Úgy van, sajnos, úgy van, elesett a dicső győzelem órájában, s egyetlen tehetséges, tekintélyes ember sem maradt, aki ezt a nagy veszteséget pótolhatná Jakab király szolgálatában. Hiába, Edith, nem halogathatom tovább kötelességem teljesítését. Kiadtam a parancsot, hogy embereim a zászló alá álljanak. Még ma este búcsút kell vennem, attól, akit legjobban szeretek.

- És arra nem gondolt, lordom, hogy az ön életére barátainak is nagy szüksége van? - kérdezte Edith. - Kérem, ne kockáztassa egy elhamarkodott kaland kedvéért! Mit ér az ön magányos kardja, meg néhány szolgája és bérlője, aki esetleg hajlandó követni, majdnem egész Skótország erejével szemben, amikor a másik oldalon nem áll más, csak a Felvidék klánjai?

- Hallgasson meg, Edith! - mondta Lord Evandale. - Nem vagyok olyan könnyelmű, mint rólam feltételezi, s mostani indítóokaim sem olyan jelentéktelenek, hogy tekintettel lehetnék azokra, akik hozzám a legközelebb állnak. A gárdaezred, melynél olyan hosszú ideig szolgáltam, ha az orániai herceg újjászervezte is és új tiszteket nevezett ki a vezetésére, szíve mélyén törvényes ura ügyéért lelkesedik, és - a többit már suttogva mondta, mintha attól félne, hogy a szoba falának is füle van - mielőtt megtudják, hogy lábamat a kengyelbe dugtam, két lovasezred titkos esküje alapján megtagadja az engedelmességet a trónbitorlónak, s kész az én parancsnokságom alatt ellene harcolni. Eddig vártak; meg akarták várni a pillanatot, amikor Dundee leereszkedik az Alföldre; de mivel ő nincs többé, utódai közül ki merné megtenni a döntő lépést, hacsak maguk a csapatok nem bátorítják azzal, hogy nyíltan a felkelők mellé állnak! De sietni kell, nehogy a katonák lelkesedése lelohadjon. Addig kell őket rábírom a nagy elhatározásra, amíg szívük ujjong a dicső győzelem fölött, melyet elesett vezérük kivívott, s ég bennük a vágy, hogy megbosszulják korai halálát.

- Ön pedig, vakon bízva ezekben a katonákban, s azt képzelve, hogy jól ismeri őket, kész részt venni ebben a szörnyű vállalkozásban? - kérdezte Edith.

- Készen állok rá - felelte Lord Evandale. - Meg kell tennem. Becsületem és hűségem parancsolja.

- És mindezt - folytatta Miss Bellenden - egy király kedvéért, kinek intézkedéseit, amíg a trónon ült, senki sem ítélte el jobban, mint Lord Evandale?

- Igaz - felelte a lord. - Amíg hatalma teljében volt, mint szabad alattvalója helyteleníttem azokat az újításokat, amelyeket az egyház és az állam dolgaiban elrendelt. De mint hűséges alattvalója, ugyanolyan szilárdsággal harcolok azokért a jogokért, amelyek őt igazán megilletik, most, amidőn bajban van. Tudom, hogy az udvaroncok és talpnyalók szokása hízelegni a hatalomnak, és cserbenhagyni azt, kinek hatalma meginog. Ám tegyék... én nem követem példájukat sem az egyik, sem a másik esetben.

- De ha végleg elhatározta, hogy megteszi azt, amit az én gyarló ítélőképességem még mindig könnyelműségnek tart, mért vett fáradságot ahhoz, hogy velem ilyen szokatlan időben találkozzék?

- Válasznak - mondta Lord Evandale - talán elég volna az is, hogy mielőtt csatába indulnék, el szeretnék búcsúzni eljegyzett menyasszonyomtól. Valóban hidegen ítéli meg érzelmeimet, s túlságosan elárulja saját közönyét, ha egy ilyen egészen természetes kérés jogosságát akár egy pillanatra is kétségbe vonja.

- De miért éppen itt, lordom? - kérdezte Edith. - S miért ilyen különös, titokzatos körülmények között?

- Azért - felelte, egy levelet adva át Edithnek -, mert még egy másik kérésem is van, mellyel alig merek előállni, még akkor sem, ha bevezetőül ez az írás igyekszik megkönnyíteni.

Edith rémülten átfutotta a levelet, melyet nagyanyja írt neki, s amelynek szavain kívül ortográfiáját is híven óhajtjuk visszaadni:

„Drága gyermekem, sohasem sajnáltam anyira, mint mostanság, hogy reumám hallálra gyötör. Teljesen képtelen vagyok lóra ülni, pedig jellen levelem helyet nagyon szerettem volna személyesen oltenni Fairy-Knowe-ban, az én szegény drága Williem egyetlen gyermeke mellett. De Isten akaratával nem lehet perlekedni, s úgy látom, éppen erről van szó, azért szaggatt anyira minden tagom. Most már ot tartok, hogy nem használ a kamilás borogatás, sem a vadmustár főzet, amelyei ojan gyakran enyhítettem már mások szenvedését. Ezért, ismétlem, csak írásban s nem szóbellileg közlöm veled, hogy fiatal barátunkat, Lord Evandale a Becsület és Kötelesség szólítja a Csata Mezőre. De mielőtt útra kellne, az a komoly kérése, hogy a Szent Házasság köteléke fűzzön Téged Őhozzá, a szerződés értelmében, amelyet korábban kötöttünk. Közlöm veled, hogy semmi ellenvetésem e nagyon is ésszerű kívánsággal szemben, s bízom benned, aki mindig ojan jó és Engedelmes Gyermeke voltál, hogy nem veszel a Fejedbe semmit, ami ésszerűtlen lenne. Mindig abban reménykedtem, hogy családunknak ezt a nagy eseményét rangunkhoz illő pompával fogjuk megünnepelni, nem pedig a legnagyobb csendben, kevés tanú jellenlétében, mintha olyan dolog lenne, amit titkolni kell. De az Ég kiszámíthatatlan akarata, valamint az embereké, eben a királyságban, ahol élünk, megfosztot bennünket birtokainktól és a Királyt trónjától. De én erősen hiszem, hogy a Mindenható visszaadja még a trónt jogos tulajdonosának és megnyitja szívét az igazi Protestáns Epizkopális Hit befogadására. Ezt megérni töb jogom van, mint bárki másnak, öregszemeimmel, amelyek egyszer már látták, milyen keservesen küzd a Királyi Család az erőszakos bitorlókkal és rebellesekkel, akárcsak most; Az Istenben boldogult II. Károly ő szent Királyi Felsége megtisztelte látogatásával szerény hajlékunkat és Tillietudlemben kegyeskedett reggelijét elfogyasztani” - és így tovább, és így tovább.

Nem kívánunk az olvasó türelmével visszaélni, s nem idézünk többet Lady Margaret bőbeszédű leveléből. Legyen elég annyi, hogy befejezésül megparancsolta unokájának: haladéktalanul egyezzék bele házasságuk megkötésébe.

- Egy percig sem jutott volna soha eszembe - mondta Edith, kiejtve kezéből a levelet -, hogy Lord Evandale olyasmit is tehet, ami a nagylelkűség hiányára vall.

- A nagylelkűség hiányára, Edith! - kiáltott fel imádója. - Hát így nevezi azt a kívánságomat, hogy kezét nekem adja, mielőtt elbúcsúznak egymástól, ki tudja, talán örökre?

- Lord Evandale-t emlékeztetnem kell arra - mondta Edith -, hogy mikor kitartó könyörgésére, s hozzá kell tennem, érdemeinek tudatában is, melyekkel mindnyájunkat hálára kötelezett, lassanként, hosszas vonakodás után megígértem, hogy egyszer majd eleget teszek a kérésének, akkor kikötöttem, hogy nem fog szorongatni adott szavam sürgős beváltása végett. Most pedig felhasználja érzelmeimet egyetlen életben maradt rokonom iránt, hogy hirtelen, sőt tapintatlan alkalmatlankodással sietessen. Az ilyen mohó ostrom, lordom, inkább önzésre, mint nagylelkűségre mutat.

Lord Evandale észrevehetően megsértődött; kétszer-háromszor fel és alá sétált a szobában, mielőtt erre a vádra válaszolt volna, s végül így szólt:

- Könnyen elkerülhettem volna ezt a kínos szemrehányást, ha tüstént meg merem mondani Miss Bellendennek, mi a legfőbb ok, mely sürgetésére készlet. Olyan ok ez, amelyet aligha nem megvetéssel utasít el a saját személyét illetően, de mégis mérlegelnie kell Lady Margaret kedvéért. Ha a harctéren ér utol a halál, egész birtokom a hitbizomány örökösére száll. Ha a bitorló kormány árulónak tekint és elkobozza javaimat, azok az orániai hercegre szállnak, vagy valamely hollandi kegyencére. Az én igen tisztelt barátnőm és jegyesem mindkét esetben támasz és védelem nélkül lenne kénytelen a szegénységgel megküzdeni. De ha Lady Evandale

jogaival rendelkezik, mindig marad anyyija, hogy idős rokonáról gondoskodjék, s ez talán némi kárpótlást nyújt azért, hogy leereszkedett egy olyan férfi címét és vagyonát megosztani, aki sohasem állította, hogy méltó hozzá.

Edithet megdöbbenette a váratlan érv, s kénytelen volt elismerni, hogy Lord Evandale sürgetése gyengéd lelkű gondoskodásból fakadt.

- És mégis - kiáltott fel, s szemét elöntötték a könnyek -, szívem olyan makacsul ragaszkodik a múlthoz, hogy nem tudok úrrá lenni baljós vonakodásomon, mely nem engedi, hogy olyan hirtelen döntsek.

- Magam is sokat gondolkoztam ezen a kínos témán - felelte Lord Evandale. - Azt reméltem, drága Edith, a maga tudakozódásai, valamint az én kutatásaim, tökéletesen meggyőzték arról, hogy ez a régi ábránd teljesen reménytelen.

- Teljesen reménytelen! - hagyta rá Edith mély sóhajjal, s ebben a pillanatban úgy rémlett neki, hogy sóhajtását mintha megismételte volna valami váratlan visszhang a szomszéd szoba felől. Miss Bellenden megriadt ettől a hangtól. Lord Evandale hiába próbálta megnyugtatni azzal, hogy csak a saját lélegzetének a hangját hallotta.

- Pedig egészen világosan hangzott - mondta Edith -, és szinte vészjóslóan. Igaz, az idegeim olyan feldúlt állapotban vannak, hogy a legjelentéktelenebb dolog is felzaklat.

Lord Evandale mindent megpróbált, hogy nyugtalanságát eloszlassa, s kibékítse azzal a lépéssel, amely kissé váratlan, igaz, mégis az egyetlen mód anyagi függetlenségének biztosítására. Hivatkozott megállapodásukra, a nagymama óhajára és parancsára, meg arra, hogy milyen fontos az anyagi kényelem és függetlenség; minderről részletesen beszélt, és csak futólag érintette a maga sokévi hűséges ragaszkodását, melynek annyi tanújelét adta. De szívességeit és szolgálatait Edith nem felejtette el, s minél kevesebbet beszélt róla, annál jobban átérezte. Végül, miután oktan vonakodásán kívül nem hozhatott fel semmit a heves ostrom elhárítására, s ezt az egyetlen ellenérvet restellte szembeszegezni annyi nagylelkű jósággal - már csak abban reménykedett, hogy a házassági szertartást lehetetlen ezen a helyen és ebben az időben, ilyen sietve megtartani. Ám Lord Evandale mindenről jó előre gondoskodott. Örömtől sugárzó arccal sietett bejelenteni, hogy ezredének egykori tábori lelkésze szolgálatkészben várakozik a portáslakban, egy hűséges szolgálójával együtt, aki valamikor altiszt volt ugyanabban a csapatkötelékben; hogy a húga is beavatottja a titoknak; s végül, hogy Headrigget és feleségét is felveheti a tanúk jegyzékébe, ha Miss Bellendennek nincs ellenére. Az esküvő helyét is céltudatosan választotta ki. A házasságot ugyanis titokban kell tartani, mivel Lord Evandale kénytelen rögtön az esküvő után álruhában elutazni - márpedig, ha nyilvános esküvőt rendeznének, hirtelen elutazása feltétlenül magára vonná a kormányzat figyelmét, s nem tudnák mással magyarázni, mint azzal, hogy veszedelmes terveket sző. Miután sebtében kifejtette ezeket az okokat Edith előtt, s megmagyarázta intézkedéseit, választ sem várva, elsietett a húgáért, hogy megkérje, maradjon a menyasszonya mellett, míg ő maga összeszedi azokat az embereket, kiknek jelenléte szükséges.

Amikor Lady Emily visszajött, barátnőjét könnyek árjában találta, amit semmiképpen sem tudott megérteni. Ama hölgyek közé tartozott, akik a házasságban nem látnak semmi csodálatos vagy szörnyűséges dolgot, sőt (mint mindenki, aki Lord Evandale-t ismerte), úgy vélekedett, hogy egy ilyen völegény oldalán csöppet sem ijesztő gondolat a házasság révébe evezni. Éppen ezért sorra vette az összes szokásos érvet a menyasszony bátorítására, s az esküvő előtt rendszerint megnyilvánuló együttérzés hangoztatására. Ám amikor észrevette, hogy leendő sógornőjénél süket fülekre talál - amikor látta, hogy arca sápadt, mint a márvány, és szüntelenül áradó könnyekben fürdik -, amikor érezte, hogy a kéz, melyet érvei megerő-

sítésére szeretettel szorongat, hideg marad, mint a jég, s annyira sem válaszol cirógatásaira, mint egy érzéketlen holttest, Lady Emily érzései is megváltoztak; a rokonszenv helyét sértett büszkeség és kicsinyes bosszúság foglalta el.

- Nagyon furcsa viselkedés ez, Bellenden kisasszony! - mondta. - Igazán képtelen vagyok megérteni. Már hónapok teltek el azóta, hogy a házasságba beleegyezett, de megkötését állandóan halogatja, mintha bátyámhoz feleségül menni valami szégyenletes vagy kellemetlen dolog lenne. Azt hiszem, nyugodtan kijelenthetem Lord Evandale nevében, hogy esze ágában sincs valakit akarata ellenére magához láncolni. Én csak a húga vagyok, de annyit mondhatok, hogy semmi szüksége olyan feleségre, aki szívét elzárja előle. Megbocsásson, Bellenden kisasszony, de ez a nagy kétségbeesés nem sok jót ígér a bátyám jövőendő boldogságának tekintetében. Kénytelen vagyok megjegyezni, hogy ő nem érdemelte meg az ellenszenv és fájdalom kitöréseit. Különös válasz ez egy oly vonzalomra, melyről fivérem hosszú időn át, annyiféle módon tanúbizonyságot tett.

- Igaza van, Lady Emily - felelte Edith, letörölve könnyeit, és igyekezett visszanyerni természetes modorát, de hiába, mert akadozó hangja és sápadt arca gyötrelmről tanúskodott. - Igaza van, Lord Evandale senkitől sem érdemel ilyen bánásmódot, legkevésbé attól a lánytól, akit figyelmével kitüntet. Ha most utoljára erőt vett rajtam egy érzés váratlan és ellenállhatatlan kitörése, egyetlen mentségem az, hogy az ön bátyja, Lady Emily, pontosan ismeri az okát. Sohasem titkoltam előtte semmit, s legalább nem kell attól tartania, hogy Edith Bellendenben olyan feleséget kap, aki nem méltó a vonzalmára. De ismétlem, igaza van és nem veszem rossz néven, ha kifogásolja, hogy egy percre átengedtem magam a hasztalan megbánásnak és a fájó emlékeknek. Biztosítom, nem fog többé előfordulni; elhatároztam, hogy összekötöm sorsom Evandale sorsával, és együtt szenvedjük el azt, amit el kell viselni. A jövőben nem adok többé alkalmat arra, hogy panaszkodhassék, vagy rokonai megnehez-
teljenek rám. A régi idők hiú emléke nem akadályozhatja meg, hogy kötelességtudó, hű felesége legyek, s értelmetlen ábrándok nem fogják többé a múltat felidézni...

Amikor ezeket a szavakat kimondotta, szemét, melyet addig eltakart a kezével, lassan felemelte. Tekintete a szoba félig nyitott, zsalugáteres ablakára tévedt. Ebben a pillanatban szívet tépően felsikoltott és elájult. Lady Emily követte pillantását, de csak egy elsuhanó árnyékot látott - mintha egy férfi árnyéka lett volna, mely eltűnt az ablak mögött. Lady Emily jóformán fel sem tudta fogni a jelenséget, melynek szemtanúja volt; sokkal jobban megrémítette Edith állapota, annyira, hogy maga is sikoltozni kezdett. Segélykiáltására csakhamar odaért a bátyja a tábori lelkésszel és Jenny Dennisonnal együtt. Eltartott egy ideig, amíg gyógyszerekkel és erélyes intézkedésekkel magához térítették Miss Bellendent. Már felocsúdott aléltóságából, de beszéde még mindig zavaros és összefüggéstelen volt.

- Ne süssen tovább... ne kényszerítsen - könyörgött Lord Evandale-nek. - Nem tudom megtenni... az ég és a föld szövetkezett... az élők és a holtak tiltakoznak balvégzetű házasságunk ellen. Érje be azzal, amit adni tudok... testvéri szeretetemmél... hűséges barátságommal. Hadd szeressem, mint a húga, szolgáljam, mint egy rabszolgalány... de házasságról ne beszéljen nekem többet!

Könnyű elképzelni, hogy Lord Evandale milyen csodálkozásba esett.

- Ez a te műved, Emily - mondta a húgának. - Átkozott a perc, amikor eszembe jutott, hogy idehozzalak! Tudhattam, hogy tőled csak ostobaságot várhatok... egyszerűen örületbe kergetted!

- Szavamra, bátyám, magad is elég vagy ahhoz, hogy minden nőt örületbe kergess, egész Skóciában! - felelte Lady Emily. - Mivel a szíved bálványa, úgy látszik, hallani sem akar

rólad, legorombítod a húgodat, aki annyit vitatkozott az érdekedben, és el is érte végül, hogy Edith nyugodtan meghallgasson! Már minden rendben lett volna, amikor egy férfi nézett be hirtelen az ablakon. Feldúlt idegeivel Edith összetévesztette veled, vagy valaki mással, s ennek köszönhetjük ezt a csodás tragikus jelenetet!

- Miféle férfi? Miféle ablakon? - kérdezte Lord Evandale bosszús türelmetlenséggel. - Miss Bellenden nem képes arra, hogy játsszék velem... máskülönben pedig mi lehet az, ami...

- Csitt! Csitt! - vágott szavába Jenny, akinek érdeke fűződött ahhoz, hogy a további kérdezősködésnek elejét vegye. - Az istenért, méltóságos úr, maradjon csendben, a kisasszony kezd magához térni.

Edith, mihelyt félig-meddig magához tért, elhaló hangon könyörgött, hogy hagyják magára Evandale lorddal. Mindnyájan visszavonultak - Jenny szokásos ostoba fontoskodásával, Lady Emily és a lelkész pedig fokozott kíváncsisággal. Amint elhagyták a szobát, Edith intett Evandale lordnak, hogy üljön mellé a pamlagra; a következő mozdulata pedig az volt, hogy megragadta kezét és ámuldozó tiltakozása dacára ajkához emelte; végül pedig térdre roskadt, és átkulcsolta a férfi lábát.

- Bocsásson meg nekem, lordom! - zokogta. - Bocsásson meg! Kénytelen vagyok gáládul bánni önnel és ünnepélyes eljegyzésünket felbontani. Öné a barátságom, a legnagyobb tiszteletem, s a legőszintébb hálám. Többet is adtam önnek... a szavamat, a hitemet! De ó, bocsásson meg, nem tehetek róla... a szerelmem nem az öné, és nem lehetek a felesége, ha nem akarok vétkezni!

- Álmodik, drága Edithem! - mondta Evandale egészen megzavarodva. - A képzelete játékot űz önnel! Ez semmi más, mint egy túl érzékeny lélek káprázata. Az az ember, akit nálam jobban szeret, már régen elköltözött egy szebb világba, ahová ön, hiába sóvárog, nem mehet utána... vagy ha megtehetné, csak megzavarná üdvösségét.

- Téved, Lord Evandale - jelentette ki Edith ünnepélyesen. - Én nem vagyok örült, sem alvajáró. Nem... ha mástól hallom, el sem hiszem, de tulajdon szememmel láttam. Igen, őt láttam... a szemem nem csalt.

- *Őt* látta? Kit? - kérdezte Lord Evandale, s szíve elszorult.

- Henry Mortont - felelte Edith; úgy nyögte ki, mintha utolsó szava lenne, s amikor kimondta, majdnem újra elájult.

- Miss Bellenden - mondta Lord Evandale -, kérem, ne kezeljen engem úgy, mint egy bolondot vagy egy gyereket. Ha megbánta, hogy eljegyezte magát velem - folytatta méltatlankodva -, nem vagyok az az ember, aki hajlandósága ellenére kényszerítene valakit. Bánjon velem úgy, mint egy férfival, és hagyja abba ezt a méltatlan játékot.

Éppen el akart menni, amikor Edith remegő szempillái és sápadt arca meggyőzte arról, hogy itt szó sem lehet valamiféle szándékos csalásról. Bármi legyen is az, ami ennyire hatott Edith képzeletére, valóban feldúlta, és rémülettel, borzadállyal töltötte el - ebben nyoma sincs a színlelésnek. Megváltoztatta hangját és minden ékesszólását latba vetve, igyekezett Edithet lecsillapítani, s ijedelme okát megtudni, titkát kifürkészni. De a lány egyre csak ezt hajtogatta:

- De igen, igen! Láttam őt! Láttam Henry Mortont! Az ablaknál állt és benézett a szobába, éppen abban a pillanatban, amikor már ott tartottam, hogy megtagadom örökre. Arca komorabb volt, soványabb és sápadtabb, mint régen. Lovasruhát viselt, és széles karimájú kalapja félig eltakarta arcát, melynek kifejezése majdnem olyan volt, mint azon a szörnyű reggelen, amikor Tillietudlemben Claverhouse vallatta. Kérdezze meg a húgát, Lady Emilyt,

vajon nem látta-e ugyanúgy, mint én. Tudom, mi szólította ide... azért jött, hogy korholjon. Szememre akarta vetni, hogy bár szívem övé volt a tenger mélyéig és a halálig, kezemet már-már másnak adtam. Uram, közöttünk mindennek vége, bármilyen következményekkel járjon is. Nem mehet férjhez az, kinek házassága felbolygatja a halottak nyugalját.⁵⁰

- Jóságos isten! - dűnyögte Evandale, amint fel és alá járkált a szobában, maga is félig örülten a meglepetéstől és bosszúságtól: - Ragyogó elméje teljesen megzavarodott az erőlködéstől, hogy eleget tegyen kérésemnek, mellyel csak jót akartam, de sajnos, nagyon rosszkor! Hosszú pihenésre és figyelmes ápolásra van szüksége, különben vége van örökre!

Ekkor kinyílt az ajtó, s Halliday botorkált be a szobába, aki Lord Evandale belső szolgája volt, amióta mindketten megváltak a gárdaezredtől a Forradalom után. Arca kísértetiesen sápadt volt, és halálos rémület tükröződött rajta.

- Mi baj van már megint, Halliday? - kiáltotta gazdája felriadva. - Talán felfedezték a...

Észbe kapott és nem fejezte be a veszedelmes mondatot. - Nem, uram, nem arról van szó - felelte Halliday. - De egy kísérletet láttam épp az imént!

- Kísértetet? Te kötözni való bolond! - fakadt ki Lord Evandale, teljesen elvesztve türelmét. - Hát az egész világ megbolondult, hogy engem is megbolondítson? Miféle kísértetet láttál, te tökfilkó?

- Henry Mortonét, aki a whigek kapitánya volt a bothwelli hídon - felelte Halliday. - Úgy viharzott el mellettem a kertben, mint egy tűzcsóva!

- Tisztára Szent Iván-napi bolondság - mondta Lord Evandale -, vagy valami különös gazemberség lappang mögötte! Jenny, segítse úrnőjét a szobájába, én meg igyekszem megtalálni ennek a rejtélynek a kulcsát.

De Lord Evandale nyomozása eredménytelen maradt. Jenny kielégítő magyarázatot adhatott volna, ha akar; de neki az volt az érdeke, hogy az ügy homályban maradjon. Márpedig elsősorban az érdek irányította Jenny tetteit, amióta egy dolgos, szerető férj mellett, aki törvényesen az övé volt, teljesen lemondott korábbi legfőbb szenvedélyéről, a kacérkodásról. A zűrzavar első perceit kitűnően felhasználva, gyorsan eltávolított minden jelet, mely elárulhatná, hogy valaki aludt a szalonnal szomszédos szobában; gondossága még arra is kiterjedt, hogy eltüntesse a lábnyomokat az ablak alatt, ahol feltevése szerint Morton arca felbukkant - nyilván még egy pillantást akart vetni arra, akit oly régóta szeretett és most fog elveszíteni mindörökre. Nyilvánvaló az is, hogy a kertben elrohant Halliday mellett; s nagyobbik fiától, akit megbízott azzal, hogy az idegen úr lovát nyergelje fel és tartsa indulásra készen, megtudta, hogyan rohant be az istállóba, dobott oda a gyerekeknek egy nagy aranypénzt, majd lovára pattanva, ijesztő gyorsasággal nyargalt el a Clyde partja felé. A titok ily módon csakugyan a családban maradt, s Jenny szilárdan elhatározta, hogy így lesz a jövőben is.

- Utóvégre - mondta magában -, ha a kisasszony meg Halliday megismerte Mr. Mortont fényes nappal, ez még nem ok arra, hogy én is köteles legyek ráismerni alkonyatkor, egy pislogó gyertya világánál, amikor folytonosan elfordította arcát Cuddie-től és tőlem!

Ezért állhatatosan tagadott, amikor Lord Evandale kikérdezte. Ami Hallidayt illeti, ő csak annyit tudott mondani, hogy éppen belépett a kertajtón, amikor az állítólagos kísértet gyors léptekkel szembejött vele, s arcán a bánat haragos indulattal tusakodott.

---

⁵⁰ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XVII. Morton állítólagos jelenése.

- Nagyon jól ismertem - tette hozzá -, hiszen többször is őriztem, s köteles voltam személyleírását, arcát és alakját feljegyezni, arra az esetre, ha szökést kísérelne meg. S kevés olyan arc van, mint Morton úré.

De hogy mi jutott eszébe abban az országban kísérteni, ahol nem akasztották fel és főbe se lőtték, ezt Halliday semmiképp sem tudta felfogni.

Lady Emily bevallotta, hogy látott egy férfiarcot az ablakban, de ennél többet nem tudott mondani. John Gudyill tanúvallomása sem mondott semmi újat. Éppen abbahagyta a kerti munkát, és kiszaladt egy percre, hogy reggeli korty pálinkáját felhajtsa, amikor a kísértetjárás történt. Lady Emily szolgálója a konyhában tartózkodott, parancsra várva, s rajtuk kívül teremtett lélek sem volt a házban, vagy negyed mérföldnyi körzetben a ház körül.

Lord Evandale elégedetlenül tért vissza; a legnagyobb mértékben zavarba ejtette, hogy terve, amelyet az adott körülmények között elengedhetetlenül szükségesnek tartott Edith védelmére, s egyúttal a saját boldogságának biztosítására, éppen a megvalósulás pillanatában ilyen rejtélyes módon összeomlott, minden megfogható, értelmes ok nélkül. Ismerte Edith jellemét, mely fölötté állt annak a gyanúnak, hogy színlelt látomásra hivatkozva leplezze elhatározásának szeszélyes megváltoztatását. A jelenséget inkább a túlfeszített képzelet hatásának tulajdonította, s a váratlan izgalomnak, melyben Edithnek része volt. Ennek a feltevésnek azonban ellentmondott Halliday teljesen egybevágó vallomása, hiszen neki semmi oka sem lehetett arra, hogy Morton megjelenésében valami különösét lásson, és mit sem tudott Miss Bellenden látomásáról, amikor maga is hasonló módon számolt be a történekről. Másrészt viszont fölötté valószínűtlennek látszott, hogy Morton, aki után olyan sokáig eredménytelenül tudakozódtak, s akiről joggal feltételezhető volt, hogy a rotterdami Vryheiddel pusztult el, amikor ez a hajó legénységével és utasaival együtt elsüllyedt - szóval, hogy ez a Morton nemcsak életben maradt volna, hanem itt bujkálna ebben az országban, ahol többé semmi oka arra, hogy nyíltan ne mutakozzék, hiszen a mostani kormány az ő pártjának a politikáját követi. Amikor Lord Evandale vonakodva és magával küszködve elmondta kételyeit a tábori lelkésznek, és kikérte véleményét, az eredmény csak az volt, hogy végig kellett hallgatnia egy hosszú előadást a démonológia tudományáról. Miután bőségesen idézett Delrio, Burthoog és De L'Ancre műveiből, amelyek a jelenések témájával foglalkoztak, valamint különféle jogászok nyilatkozataiból, a különféle tanúbizonyosságok természetét illetően, a tudós lelkész annak a határozott és egyértelmű véleményének adott kifejezést, miszerint ebben az esetben vagy a néhai Henry Morton szellemének tényleges megjelenéséről van szó, melynek lehetőségét ő, mint lelkész és filozófus nem ismerheti el, de nem is tagadhatja; vagy pedig az említett Henry Morton még mindig a földi jelenségek közé tartozik, és saját személyében jelent meg ma reggel; végül pedig, hogy valami erős *deceptio visus*,⁵¹ vagyis nem mindennapi hasonlóság tévesztette meg Miss Bellenden és Thomas Halliday szemét. Hogy az említett feltevések közül melyik a legvalószínűbb, erre nézvést a tudós doktor nem volt hajlandó nyilatkozni, de égre-földre esküdözött, hogy a reggeli zűrzavar okozója minden bizonnyal a három közül az egyik volt.

Evandale bánatos aggodalmát újabb gondok tetézték. Megállapítást nyert, hogy Miss Bellenden súlyosan megbetegedett, és állapota aggasztó.

- Nem hagyom el ezt a helyet - kiáltott fel a lord -, amíg nincs túl a veszélyen. Nem tehetem meg, és nem is szabad megtennem. Mert betegségét, bármi legyen is a közvetlen kiváltó oka, végső soron mégiscsak én idéztem elő szerencsétlen követeléssel.

---

⁵¹ Látási zavar.

Letelepedett hát a házban, mint a család vendége, amit természetessé és illendővé tett a húga jelenléte, valamint Lady Margaret Bellendené, aki reumája ellenére tüstént odavitette magát, mihelyt unokája betegségéről értesült. Lord Evandale pedig szorongó szívvel várta azt a napot, amikor Edith, egészsége veszélyeztetése nélkül, szembenézhet a végső kimagyarázkodással, mielőtt Evandale útnak indul.

- Sohasem hivatkozom többé eljegyzésünkre - mondta a nemes lelkű fiatalember - s nem használom fel bilincsnek, hogy egy életre magamhoz láncoljam Edithet, ha már ennek a gondolata is elég volt ahhoz, hogy lelki egyensúlya felboruljon.

Harminckilencedik fejezet

*Víg dombok! Árnyak!
Hasztalan szeretet rétjein!
Itt kóborolt gyermekkorom,
mit nem ismert a kín.*

Óda Eton College távlati képéről

A legtehetségesebb emberrel is megesik, hogy élete során a közönséges tömeg színvonalára süllyed. Ezt gyakran betegség vagy testi fogyatkozás idézi elő. De vannak lelkiállapotok is, amikor a legerősebb halandó a leggyengébbekkel kerül egy sorba; sőt, mikor így lerója adóját az emberi gyarlóságnak, nyomorúságát még növeli az az érzés, hogy kétségbeesésében megszegte a vallás és a filozófia törvényeit, amelyekhez általában, még szenvedélyeiben is igazodni szokott. Ilyen viharos lelkiállapotban hagyta el a boldogtalan Morton Fairy-Knowe-t. Megtudni, hogy régóta szeretett és még mindig imádott Edithje, kinek képmása teljesen betöltötte lelkét annyi éven keresztül, már-már férjhez ment régi vetélytársához, aki annyi szolgálattal érdemelte ki Edith szívét, hogy szinte lehetetlen kérését megtagadni - ez a hír, akármilyen keserves volt is, mégsem érte úgy, mint egy váratlan villámcsapás.

Külföldi távolléte alatt egyetlen levelet írt Edithnek. Ebben búcsút mondott neki örökre, és kérte, hogy felejtse el. Lelkére kötötte, hogy ne is válaszoljon levelére, mégis félig-meddig remélte, hogy tilalma nem tartja vissza a választól. Ám ez a levél sohasem jutott el címzettjéhez. Morton nem tudta, hogy levele elkallódott. Így arra a következtetésre jutott, hogy önmegtagadó kívánságát teljesítették, és a feledés fátylát borították rá. Mindaz, amit Skóciába való visszatérése óta róluk hallott, arra készítette, hogy úgy gondoljon Miss Bellendenre, mint Lord Evandale eljegyzett menyasszonyára; s még ha fel is tudta volna oldani adott szavától, Morton nagylelkűségével nem fért volna össze, hogy házassági előkészületeiket megzavarja, olyan igényt támasztva, melyet hosszú távolléte jogtalanná tett, barátainak helyeslése sohasem szentesített, és ezernyi nehézség is akadályozott. De hát akkor miért kereste fel a házat, mely a koldusbotra jutott Lady Margaret Bellenden és unokája utolsó menedéke volt? Be kell vallanunk, hogy egy következtelen, de ösztönszerű érzésnek engedett, s hasonló helyzetben a legtöbb ember ugyanezt tette volna.

Miközben szülőföldje felé utazott, véletlenül megtudta, hogy a Bellenden hölgyek, kiknek jelenlegi lakóhelyét útjában feltétlenül érintenie kellett, nincsenek otthon; azt is megtudta, hogy Cuddie és felesége pótolják most a cselédséget mellettük. Ezek után nem bírt ellenállni a csábításnak, hogy nézzen be a házba és igyekezzék megtudni, ha lehetséges, vajon Lord Evandale-nek valóban sikerült-e megnyernie Miss Bellenden - sajnos, Miss Bellenden és immár nem az ő Edithje - szívét. Az elhamarkodott kísérlet azután úgy végződött, ahogy elmondottuk. Morton abban a tudatban fordított hátat a fairy-knowe-i háznak, hogy Edith még mindig őt szereti, s mégis, a tisztesség és becsület parancsa arra kényszerítette, hogy örökre eltűnjön Edith közeléből. Képzhetjük, milyen érzésekkel figyelte Lord Evandale és Edith párbeszédét, melynek nagy részét akaratlanul is meg kellett hallania. Mi a magunk részéről meg sem kíséreljük, hogy ezeket az érzéseket ecseteljük. Közben százszor is erőt kellett vennie magán, hogy be ne rontson hozzájuk, és fel ne kiáltson: „De hiszen én élek, Edith, élek!” De mindannyiszor eszébe villant Edith jegyessége, és a hála, mellyel Lord Evandale-nek ő maga is tartozik - hiszen a fiatal lord könyörgött érte Claverhouse-nak, és csak az ő közbenjárása mentette meg a kínvallatástól és a haláltól. Ez a tudat tartotta vissza attól az elhamarkodott lépéstől, amely valóban csak növelte volna valamennyiük gyötrődését, s

végeredményben kevés kilátást nyújtott volna arra, hogy saját boldogságát előremozdítsa. Így hát óriási erőfeszítéssel úrrá lett önző érzésein, de minden idegszála beleremegett.

„Nem, Edith! - esküdött magában. - Soha életemben nem teszek hozzá egyetlen tövist sem a te mártírkoszorúdhoz! Amit Isten elrendelt, el kell szenvedni; de én magam, önző bánatomra hallgatva, egyetlen porszemmel sem súlyosbítom a terhet, amelyet cipelned kell. Amikor beleegyeztél az eljegyzésbe, halottnak véltél. Soha, de soha nem fogod megtudni, hogy Henry Morton még él!”

Amint ez az elhatározás megszületett benne, máris attól félt, hogy nem lesz ereje megtartani; belátta, hogy itt csak a menekülés segíthet, csak a távolság szilárdíthatja meg elhatározásában, melyet minden pillanatban felboríthat, ha Edith hangját hallja; ezért ész nélkül rohant ki a házból, a kis tálalón és az üvegezett ajtón keresztül, mely a kertbe vezetett.

De akármennyire ragaszkodott is elhatározásához, nem tudott elszakadni attól a helytől, ahol szerelmesének hangja még mindig a fülében csengett - nem tudott továbbsietni anélkül, hogy még egy utolsó pillantást ne vessen bálványképére a szalon ablakán keresztül. Ekkor történt, hogy Edith, aki az egész idő alatt lecsüggesztette fejét, hirtelen felemelte tekintetét és megpillantotta Mortont. Olyan tébolyult sikollyal árulta el magát legyőzhetetlen és a jelek szerint végzetes szenvedélye tárgyának, hogy Morton úgy menekült erről a helyről, mintha fűriák kergetnék. A kertben úgy rohant el Halliday mellett, hogy meg sem ismerte, sőt, arról sem volt tudomása, hogy egyáltalán látta. A nyeregbe vetette magát, és inkább ösztönösen, mint az irányra emlékezve, befordult az első ösvényre, mely a hamiltoni országútra vezetett.

Alighanem ez a körülmény akadályozta meg, hogy Lord Evandale bizonyosságot szerezzen Morton valóságos létezéséről; hiszen a *highlanderek* Killiecrankie mellett aratott döntő győzelmének híre már ide is eljutott, és a kormány elrendelte, hogy minden útvonalat gondosan őrizzenek és figyeljenek, mivel fennállt a veszély, hogy az alföldi jakobiták közt is mozgolódás támadhat. Nem felejtettek el őrszemeket állítani a bothwelli hídra sem, de ezek egyetlen utast sem láttak a hídon át nyugat felé tartani; azonkívül a Bothwell faluban állomásozó katonák is határozottan kijelentették, hogy a falun sem haladt át senki keleti irányban. Viszont Edith és Halliday ugyanolyan határozottsággal hangoztatták, hogy látták a jelenést. Így aztán az egész ügy egyre rejtélyesebbé vált Lord Evandale szemében, aki végül arra a meggyőződésre jutott, hogy Edith felzaklatott képzelete idézte fel a fantomot, melyet látni vélt, s valami megmagyarázhatatlan módon Halliday is martalékul esett ugyanannak a babonás képzelődésnek.

Morton olyan gyorsan nyargalt az ösvényen, amennyire erős lova bírta; így néhány másodperc múlva eljutott a Clyde partjára, ahol számos lábnyom jelezte az itató helyét. A vágatásra kényszerített ló egy pillanatra sem állt meg, hanem bevetette magát a folyóba, mely csakhamar olyan mély volt, hogy könnyen elboríthatta volna. Amikor a ló a folyóba ugrott, és a hideg víz a lovasnak kötésig felcsapott, Morton, kinek mozdulatai eddig inkább csak gépiesek voltak, felriadt kábultságából; minden figyelmére szüksége volt, hogy megóvja életét, és a pompás állatát is, melynek hátán ült. De mivel minden férfias sport mestere volt, a feladat nem okozott neki semmiféle fejtörést; éppen olyan biztonsággal irányította lovát a vízben, akár egy nyílt réten. Kissé lefelé fordult vele a folyón, egy alacsony földnyelv vagy zátony felé, ahol a jelek szerint könnyen kievickélhetett a vízből. Ám sem az első, sem a második kísérlet nem sikerült; a talaj olyan volt, hogy a ló nem bírta megvetni lábát, és majdnem visszazuhant. Az önfenntartás ösztöne többnyire a legváltóságosabb helyzetekben is arra készíti az embert, hogy szedje össze magát - hacsak nem fosztotta meg esztétől a rémület. Mortonra a veszély úgy hatott, hogy önuralma teljesen helyreállt. A harmadik kísérlet, melynek helyét gondosabban és helyesebb ítélettel választotta meg, jobban sikerült, mint az előző kettő; ló és lovasa biztonságba jutott, valamivel távolabb a Clyde bal partján.

„És most merre? - kérdezte magában Morton, keserőséggel a szívében. - A szélrózsa melyik irányába fordulhat egy olyan elhagyatott nyomorult, mint én? Bár bűn ilyet kérni, de bárcsak adta volna az Isten, hogy ezek a sötét hullámok elborítsanak, megfojtván velem együtt mindannak az emlékét, ami volt és ami van!”

A türelmetlenség, melyet felzaklatott állapota idézett elő, tört utat magának ebben a kifakadásban; de alighogy kimondta, máris elszégyellte magát gyávaságáért, mellyel ennyire belevetette magát a kétségbeesés örvényébe. Eszébe jutott, hogy élete, melyet keserű csalódásában most olyan könnyen eldobna magától, mennyi veszedelemben forgott, attól a perctől kezdve, amikor a közügyek göröngyös útjára sodródott. Kell, hogy valami jelentősége legyen annak, ha a szinte szüntelen veszedelmekből ilyen csodával határos módon megmenekült.

„Bolond vagyok - korholta magát -, sőt még a bolondnál is rosszabb, ha ilyen kevésre becsülöm a létet, mellyel Isten újra meg újra megajándékozott! Valami még számomra is maradt ezen a világon - ha egyéb nem, hát a feladat, hogy bánatomat férfiasan elviseljem és megsegítsem azokat, akik támogatásomra szorulnak. Hiszen mindaz, amit láttam és hallottam, csak beigazolja sejtelmeimet - sőt előre tudtam, hogy be kell következnie. Ők most mindketten (még gondolatban sem akarta nevüket kimondani) nagy bajban vannak. Az egyiket megfosztották örökségétől, a másik pedig vakon rohan valami veszedelmes kalandba, ha nem is tudom pontosan, mifélebe, mivel túl halkán beszélt. Hát nincs lehetőségem arra, hogy segítsék rajtuk, vagy legalább óva intsem őket?”

Egy ideig ezen a témán töprengett, erőszakkal fátyolt borítva bánatára, hogy minden figyelmét Edith és jegyese ügyeire fordítsa. Ekkor hirtelen eszébe jutott Burley régen elfelejtett levele. Úgy érte, mint a ködön áthatoló fénysugár.

„Ha tönkrementek, csak az ő műve lehet! - erre a következtetésre jutott magában. - Bármilyen fordulat is csak tőle remélhető, vagy a felvilágosítástól, melyet tőle csikarhatok ki. Igen, megkeresem, meg kell találnom. Zord, ravasz, beszámíthatatlan rajongó, de nyílt és egyszerű becsületessége nem egy ízben megenyhítette irányomban. Mindenesetre megkeresem. Talán megtudhatok tőle valamit, ami javára szolgálhat azoknak, akiket soha többé nem láthatok, s akik valószínűleg sohasem értesülnek arról, hogy szívem sajgását elhallgattatva, az ő boldogságukért fáradoztam!”

Akármilyen kevés alapja volt is ennek a tervnek, a remény izgalmával töltötte el Mortont. Most már volt valami célja, s a legrövidebb ösvényt kereste, hogy elérje az országutat. Mivel ifjú éveiben számtalanszor vadászott errefelé, s minden csapást ismert, könnyűszerrel eljutott oda, ahová akart; csak néhány sövényen kellett átugratnia, és már ott volt az országúton, amely egyenesen abba a városkába vezetett, ahol a *popinjay-verseny*-t rendezték. Szomorúan, csüggedten poroszkált arrafelé, de szíve mégis könnyebb volt, mint az imént, és nem marcanolta a fájdalom olyan elviselhetetlenül. Egy erélyes, önzetlen, férfias elhatározás gyakran helyreállítja az ember lelki egyensúlyát, ha nem is tudja boldoggá tenni. Morton nagy erőfeszítéssel összpontosította gondolatait arra a feladatra, hogy Burleyt felkutassa. Hátha sikerül kihúzni belőle valami titkot, melynek ismerete javíthat imádottja sorsán. S lassan megérlelődött benne az elhatározás: hagyja, hogy a körülmények sodorják magukkal, s remélte, hogy így rálelhet kutatása tárgyára, s abban bízott Cuddie elbeszélése alapján, hogy valami szakadék támadt Burley és presbiteriánus hittestvérei közt. Talán ez megpuhította Burleyt, és már nem gyűlöli Miss Bellendent olyan kegyetlenül, mint régen; valamikor azzal dicsekedett, hogy kezében van a Bellenden család sorsa; talán most rá lehet venni arra, hogy elnézőbb legyen irántuk.

A délidő már elmúlt, amikor utasunk elhunyt nagybátyja milnwoodi házának közelébe ért. Egy liget tisztásán épült, amelyet a korai öröm és bánat ezernyi emléke tarkított.

Morton szívét az a szomorkás, megindító, és mégis kedvesen elandalító hangulat fogta el, amely a legtöbb érzékeny embert rabul ejti, ha a közélet viharainak kipróbálása után visszatér gyermekkora és első ifjúsága színhelyére. Hirtelen erős vágy ébredt benne, hogy magát a házat is meglátogassa.

„Az öreg Alison - gondolta - éppoly kevésbé fog rám ismerni, mint az a derék házaspár, amelyet tegnap kerestem fel. Kielégítem kíváncsiságomat, és folytatom utamat, anélkül hogy az öreg hölgy tudomást szerezzen létezéséről. Ha jól emlékszem, úgy hallottam, nagybátyám órá hagyta családi házunkat. Jól van, legyen úgy. Nekem éppen elég bánatom van anélkül is, eszembe se jut siránkozni az efféle csalódásokon. De azért mégis furcsa, hogy egy ilyen házsártos vénasszonyt választott egy tisztas, ha nem is kiváló, régi család házának örökösül. No, de bánom is én, csak benézek az öreg falak közé még egyszer, utoljára.”

A milnwoodi ház még legfényesebb napjaiban sem volt derűs vagy vidám, de komorsága mintha megkettőződött volna az egykori házvezetőnő uralma alatt. Meg kell hagyni, hogy minden kitűnő állapotban volt; egyetlen cserép sem hiányzott a meredek, szürke tetőből, egyetlen ablaktábla sem tört ki a magas, keskeny ablakokban. De az udvart úgy belepte a fű, mintha köveire évek óta nem lépett volna emberi láb; az ajtók gondosan belakatozva, a főbejárat pedig, mely az előcsarnokba vezetett, olyan volt, mintha emberemlékezet óta nem nyitották volna ki, a pókok annyira beszöttek hálójukkal a boltív és tartóoszlopok sarkait. Morton nem látott egyetlen teremtet lelket sem, míg végül, hosszas kopogás után, lassan és óvatosan kinyílt a kis kémlelő ablak, amelyen a látogatók kilétét szokták megállapítani. Aztán előbukkant Alison arca, melyet jóval több ránc borított, mint régen, pedig éppen elég ráncos volt már akkor is, amidőn Morton elhagyta Skóciát. Szorosan fejéhez tapadó főkötője alól kiszabadult néhány szürke hajcsomó, ami, ha nem is emelte szépségét, festő számára érdekessé tette volna. Éles, remegő hangon megkérdezte, mért zörgetnek.

- Szeretnék néhány szót váltani egy bizonyos Alison Wilsonnal, aki itt lakik - mondta Henry.

- Nincs ma itthon - felelte Mrs. Wilson *in propria persona*⁵² (talán főkötője állapota indította arra, hogy harmadik személyben szólva, letagadja magát) -, maga meg egy gyanús alak, aki ilyen módon próbál kémkedni utána! És bizonyára akad még egy M betű a bögyében, hogy a ház úrnőjét *Mistress Wilson of Milnwood*nak titulálja!

- Bocsánatot kérek - mondta Morton, s mosolygott magában, látva, hogy az öreg Allie éppen olyan féltékenyen örködik személyének megbecsülésén, mint hajdan. - Bocsánatot kérek, de idegen vagyok ebben az országban, illetve olyan hosszú ideig voltam távol, hogy majdnem elfelejtettem anyanyelvemet.

- Külföldről jött? - érdeklődött Allie. - Akkor talán hallott valamit egy idevalósi fiatal úriemberről, akit Henry Mortonnak hívnak?

- Hallottam bizony - felelte Morton -, hallottam ezt a nevet Németországban.

- Akkor, legyen szíves, maradjon egy kicsit ott, ahol van, fiatal barátom; vagy inkább kerüljön a ház hátsó oldalára, ott talál majd egy alacsony ajtót, nincs kulcsra zárva, mert csak naplemente után szoktuk lelakatozni. Nyissa ki szépen, de vigyázzon, ne botoljék meg a mosóteknőben, mert a folyosó sötét; előbb forduljon jobbra, aztán menjen egyenesen előre, majd újra jobbra, de itt meg vigyázni kell a pincelépcsőkre, és akkor máris ott van a kiskonyha

---

⁵² Személyesen.

ajtájában; mostanában már csak ezt a konyhát használjuk Milnwoodban; én meg lejövök oda, aztán nyugodtan elmondhatja nekem mindazt, amit Mistress Wilsonnak akart elmesélni.

Egy idegennek, Allie pontos útbaigazítása ellenére is nehezen sikerült volna baj nélkül átevíckélnie a sötét folyosók labirintusán, a hátsó ajtótól a kiskonyháig; ám Henry sokkal jobban ismerte az itteni szorosok közötti hajózás titkait, semhogy bármilyen veszedelemtől kellett volna tartania - nem fenyegette jobb kéz felől a mosóteknő alakjában ólálkodó Scylla, sem a másik oldalon a pince mélységébe vesző csigalépcsőként ásító Charybdis. Az egyetlen akadályt egy hetyke kis spanielkutya ugatása és morgása jelentette, mely valamikor Morton saját tulajdona volt, de nem hasonlított a hűséges Árgushoz, és egyetlen jellel sem árulta el, hogy vándorútjáról hazaérkező gazdáját megismerte volna.

- A kiskutyák éppen úgy, mint az emberek! - dünnyögte Morton magában, látva, hogy egykori kedvence így megtagadja. - Hiába, úgy megváltoztam, hogy egyetlen élő lélek sem hajlandó üdvözölni azok közül, akiket ismertem és szerettem!

Ebben a percben jutott el a konyháig, s nemsokára hallotta is már Alison magas sarkú cipőjének kopogását, meg a mankónyelű bot hangját is, amely támaszul szolgált neki, de egy-szersmind arra is, hogy lépteit vezérelje. A közeledését jelző hangok egy ideig még folytatódtak a lépcső felől, míg végül maga Alison is baj nélkül eljutott a konyhába.

Így aztán Mortonnak elég ideje volt ahhoz, hogy szemlét tartson a szerény háztartás fölött, amely ma már, úgy látszik, elegendő ebben a nagy, ősi házban. Szén volt ugyan bőven ezen a vidéken, de a kályha elárulta, hogy itt nagyon takarékosan bánnak a tüzelővel; a kis bögre pedig, melyben az öregasszony ebédet főzött magának és mindenesének (egy tizenkét éves kislánynak), vékony és vizenyős párájával arról tanúskodott, hogy Allie mit sem változtatott régi életmódján, hiába vitte fel Isten a dolgát.

Amikor belépett a konyhába, méltóságteljesen bólintott - de arca, melyen a hosszú évek alatt megszokott és megrögződött mogorva ingerlékenység alaptermészetének jóságos engedékeny-ségével tusakodott - apácafőkötője, köténye, kockás pongyolája - minden a régi Allie-re vallott: csupán csipkekendője, amelyet néhány más díszítő aprósággal együtt gyorsan magára kapott az idegen méltó fogadására, jelezte a különbséget a néhai háziúr gazdasszonya és Mrs. Wilson, Milnwood életfogytiglani haszonélvezője között.

- Milyen ügyben óhajtott volna Mrs. Wilsonnal beszélni, uram? Mert Mrs. Wilson én vagyok - volt az első szava; mivel úgy érezte, az ötpercnyi idő, melyet toalettje kiegészítésére fordított, felfogása szerint feljogosította arra, hogy most már dicső nevén fogadja látogatóját, és teljes pompájában tündököljön előtte.

Morton érzelmeiben összekeveredett a múlt és a jelen; maga is olyan zavarba esett, hogy akkor is nehezen találta volna meg a szavakat, ha tudta volna, mit is akar mondani. Még azt sem határozta el, milyen szerepben mutatkozik be, miközben igazi énjét eltitkolja, s ez további ok volt arra, hogy hallgasson. Mrs. Wilson nagy zavarban, s némi aggodalommal megismételte kérdését:

- Mit óhajt tőlem, uram? Azt mondta, ismerte Mr. Harry Mortont?

- Bocsánat, asszonyom - felelte Henry -, én egy bizonyos Silas Mortonról beszéltem.

Az öregasszony arca megnyúlt.

- Szóval, az apját ismerte csak, a megboldogult Milnwood úr bátyját? De őt sem ismerhette külföldön, azt hiszem. Hiszen hazajött, még mielőtt ön megszületett volna. Én azt gondoltam, a szegény Harry fiatalúrról hozott híreket.

- Apám révén ismertem meg Morton ezredest - felelte Henry. - Fiáról semmit sem tudok, vagy csak keveset. Az a hír járja róla, hogy külföldön halt meg, útközben Hollandia felé.

- Nagyon is valószínű, hogy a hír igaz - mondta az öregasszony sóhajtva. - Vén szemem sok könnyet ontott miatta. Nagybátyja, a szegény öregúr, nagy szomorúságban halt meg. De előbb pontos utasításokat adott nekem a temetéséről... a kenyérről meg a borról, meg a pálinkáról... hogy hányszor kínáljam körbe a társaságnak (mert életében és halálában is takarékos, körültekintő, akkurátus ember volt). Nekem meg azt mondta: Allie. (Mindig így nevezett, Allie-nek, hiszen olyan régi ismerősök voltunk.) Allie, mondta, vigyázz a jószágra, hogy minden együtt maradjon, ha már a milnwoodi Mortonok neve úgy elszáll, mint egy régi dal utolsó sóhaja! Akkor már egyik ájulásból a másikba esett, s nem is beszélt többé, legfeljebb motyogott valamit, amit már alig tudtunk megérteni, arról, hogy a mártogatott gyertya éppen olyan jó, mint az öntött, világánál éppúgy meg lehet látni a Halált, ha értünk jön. Sohase szerette az újmódi gyertyákat, és sajnos, éppen az volt az asztalon.

Mialatt Mrs. Wilson részletesen elmesélte a vén zsugori utolsó perceit, Morton azzal vesződött, hogy megpróbálta távol tartani magától a kutya buzgó érdeklődését; úgy látszik, első meglepetéséből felocsúdva, és régi emlékeit felelevenítve, hosszas szaglászás és vizsgálódás után rájött az igazságra; erre meg olyan ugrándozásba fogott, hogy majd felborította az idegent, aki minden percben attól tartott, hogy kilétét elárulja. Végre nem bírta tovább, és türelmetlen hangon rászólt a kutyára:

- Feküdj, Elphin! Nyughass már, ha mondom!

- Ön ismeri a kutyánk nevét! - mondta az öreg hölgy álmélkodva. - Tudja, hogy hívják, pedig különleges neve van! És az állat is jól ismeri önt - folytatta egyre izgatottabban, és felindulástól éles hangon. - Teremtő Atyám! Hisz ez az én tulajdon édes gyermekem!

Így szólván, az öregasszony Morton nyakába borult, megölelte, összevissza csókolta, mintha valóban a tulajdon édes gyermeke volna, és zokogott örömeiben. A leleplezést már nem lehetett kivédeni, s Mortonnak nem is lett volna szíve az alakoskodást folytatni. Hálás forrósággal viszonzta az ölelést, és így felelte:

- Igen, drága Allie, valóban élek, talán csak azért, hogy megköszönjem a maga sok múltbeli és jelenlegi jószágát, s örülök annak, hogy legalább egy jó barátom van, aki boldogan üdvözlő szülőföldemen.

- Jó barátja? - kiáltott fel Allie. - Sok jó barátja lesz, majd meglátja, mennyi! Hiszen sok pénze van, gyönyörűségem, vagyona, mindene! Az Ég vezérelje, hogy csak jól használja fel! Ah, jó urak! - folytatta, reszkető kezével és aszott karjával eltolva magától Mortont, hogy megfelelő távolságból jobban megnézze, s számba vegye a rombolást, amit nem annyira az idő, mint inkább a bánat vitt végbe megviselt arcán. - Eh, uraim, mit csináltatok velem! Bizony, szívecském, keservesen megváltoztál. Arcod megfakult, szemed beesett, azt a szép piros-fehér orcádat kicserizte a nap! Óh, boldogtalan háborúskodás! Sok szép arc megcsúfítója. Mondd csak, honnan jöttél, gyöngyvirágom? Merre jártál? Mit csináltál? És mért nem írtál nekünk soha? Hogy van az, hogy halottnak híreszteltek? És miért jöttél be ilyen lopakodva a saját házádba, mintha valami sötét csavargó volnál? Csak azért, hogy így megrémítsed a szegény öreg Allie-t? - fejezte be, könnyei közt mosolyogva.

Eltartott egy darabig, amíg Morton annyira úrrá lett saját érzelmein, hogy elmondhassa az öregasszonynak mindazt, amiről olvasóinknak a következő fejezetben fogunk beszámolni.

Negyvenedik fejezet

*De Richard híve lévén, már nem az.
Szólítsd csak őt Rutlandnek, asszonyom.*

Shakespeare: II. Richárd
V. felv. 2. szín
Somlyó György fordítása

A magyarázkodás színhelyét sürgősen áttették a kiskonyhából Mrs. Wilson gyékényszőnyeggel borított saját szobájába; ugyanaz a szoba volt, melyben házvezetőnői minőségében lakott, s amelyet továbbra is megtartott magának.

- Jobban megvéd a tomboló szelektől, mint a nagyterem - mondotta -, ahol a reumámat szereztem, s illőbb hozzám, mint a derék, megboldogult Milnwood úr lakosztálya, mely szomorú gondolatokat ébreszt bennem.

Ami meg a tölgyfával burkolt nagy szalont illeti, azt csak azért nyitották ki időről időre, hogy szellőztessék, felmossák, a bútorokról letöröljék a port; mindig ez volt a rend a házban, s csak különösen ünnepélyes alkalommal tértek el tőle. Így hát a gyékényszőnyeggel borított szobában telepedtek le most, mindenféle uborkás- és befőttes-üveg között, amelyeket a hajdani házvezetőnő merő szokásból továbbra is kotyvasztott, noha sem ő, sem bárki más nem ízlelte meg többé a csemegéket, amelyeket rendszeresen és állhatatosan készített.

Morton úgy beszélt el a történetét, hogy Allie megérthesse. Röviden elmesélte neki a hajó pusztulását, amikor mindenki a tengerbe veszett, két-három matróz kivételével, akik idejében kezükbe kaparintották a mentőcsónakot, és éppen el akarták lökni magukat a hajóroncsból, amidőn Morton váratlanul leugrott csónakukba a fedélzetről, s így, akár tetszett nekik, akár nem, útitársuk lett, s velük együtt megmenekült. Partra szállva Flushingban, nagy szerencséjére, egy öreg tiszttel találkozott, aki valamikor apja alatt szolgált. Az ő tanácsára nem sietett tüstént Hágába, hanem előbb elküldte ajánlóleveleit a Helytartó udvarába.

- A mi hercegünk - mondta az öreg tisz - egyelőre kénytelen jóba lenni apósával és az önök Károly királyával. Ha ön most úgy kopogtatna nála, mint egy skót elégedetlenkedő, csak megnehezítené számára, hogy kegyeivel kitüntesse. Várjon tehát, várja be parancsait, ne is igyekezzék a figyelmébe férkőzni. Inkább éljen okos és óvatos visszavonultságban. Vegyen fel más nevet, és kerülje a brit emigránsok társaságát. Majd meglátja, nem lesz oka megbánni bölcs félrevonulását.

Silas Morton régi barátjának érvelése helyes volt. Hosszú idő múltán az orániai herceg beutazta az egyesített országokat, s eljutott abba a városba is, ahol Morton - bár türelmetlenül unta már helyzetét és inkognitóját, melyre kényszerült - még mindig lakott. Egy óra hosszat tartó magánkihallgatást kapott, melynek során a herceg legmagasabb megalégedését fejezte ki értelmes és tapintatos viselkedése, valamint szabadelvű felfogása fölött, mellyel hazája pártjait, s azoknak mozgatóerőit és céljait szemlélte.

- Nagyon szívesen magam mellé venném önt - mondta Vilmos herceg -, de nem tehetem meg anélkül, hogy Angliában rossz vért ne szüljön. De mégis, szeretnék valamit tenni önért, már az érzülete miatt is, amelyet kifejtett előttem, nem is szólva az ajánlólevelekről, amiket hozott. Ezennel kinevezem egy svájci ezredbe, mely jelenleg egy távoli tartományban állomásozik, ahol alig, vagy semmiképpen sem találkozhatik valamely honfitársával. Nevezze magát ezentúl Melville kapitánynak, és hagyja a Morton nevet szundikálni jobb időkig.

- Így kezdődött a szerencsém - folytatta Morton. - Szolgálatomat a királyi fenség több alkalommal dicséretével méltányolta, egészen addig a napig, amikor mint politikai felszabadítónk, angol földre lépett. Hosszú hallgatásom az ő parancsára vezethető vissza, s ez szolgáljon méltóságomul néhány barátom szemében itt, Skóciában. Nem csodálom, hogy halálomat híresztelték, miután a hajó zátonyra futott, no meg azért is, mert nem volt alkalmam felhasználni a pénzesutalványokat, melyeket egyik-másik barátom nagylelkűségének köszönhettem. Ez a körülmény bizonyára megerősítette őket abban a hitükben, hogy elpusztultam.

- De mondja, aranyoskám - kérdezte Mrs. Wilson -, nem találkozott az orániai herceg udvarában egyetlen skóttal sem, aki ismerte volna magát? Azt hittem, a milnwoodi Morton nevet ország-világ ismeri.

- Szándékosan osztottak be olyan távoli szolgálatba - felelte Morton -, amíg eljön az idő, amikor már kevés ember lesz, aki Melville vezérőrnagyban felismerheti még az egykori Morton csemetét... hacsak nem viseltetik irántam olyan jóságos és önzetlen szeretettel, mint Mrs. Wilson!

- Melville az édesanyja neve volt, kedvesem - mondta Mrs. Wilson -, de azért a Morton név szebben hangzik az én öreg fülemnek. És ha átveszi a birtokot, akkor úgyis a régi nevét és rangját kell újra felvennie.

- Nem olyan sürgős nekem, Allie, sem az egyik, sem a másik. Egyelőre nyomós okaim vannak arra, hogy létezésemet eltitkoljam, s ne tudjon róla más, csak maga. Ami pedig a milnwoodi birtokot illeti, az jó kezekben van.

- Jó kezekben, drágaságom? - visszhangozta Allie. - Remélem, nem rám gondol? A földek meg a bérlők túl sok fejtörést okoznak nekem. És eszembe sincs élettársat venni magam mellé, pedig Wylie Macrickit, az írnok, sokat legyeskedik körülöttem, és olyan mézesmázosan beszél, hogy csuda. De öreg róka vagyok ahhoz, hogy lépre menjek neki; nekem hiába hízeleg, nem szédít meg, mint annyi mást előttem. Mindig arra gondoltam, hogy az én fiatal gazdám egy nap hazajön, aztán nem lesz semmi gondom; mindennap megkapom a tejeckémet meg azt a kis ebédet, s szépen rendben tartom a dolgokat, ahogy megszoktam a szegény boldogult bácsikája idejében. Eppen elég öröm lesz nekem, ha látom, hogy okosan vezeti a birtokot és szépen tollasodik; bizonyára megtanulta ezt Hollandiában, ott takarékos népek laknak, és jól gazdálkodnak, mint hallom. De ha nagyobb házat szeretne vezetni, mint a szegény öreg Milnwood tette, az se baj. Semmi kifogásom ellene, ha mészárosból hozat húst akár háromszor is hetenként; nem árt az, kifogja a gyomorból a szeleket.

- Erről majd máskor beszélgetünk - felelte Morton; meglepte ez a csodálatos nagylelkűség, mely Allie gondolataiban és cselekedeteiben megszokott, kicsinyes fukarságával keveredett; de még jobban meglepte a furcsa ellentét Allie takarékosági szenvedélye és nagyvonalú önzetlensége között, mely mit sem törődött azzal, hogy magának valamit szerezzen. - Megsúgom - folytatta -, hogy ebben az országban most csak néhány napot tölthetek, egy különleges megbízás teljesítésére, mely a kormánynak nagyon fontos. Ennélfogva lelkére kötöm, Allie, egy szót sem arról, hogy velem találkozott! Majd legközelebb részletesen kifejtem okaimat és szándékaimat.

- Úgy lesz, kedvesem - felelte Allie. - Éppen úgy tudok titkot tartani, mint bárki más. Tudta ezt az öreg Milnwood is, Isten nyugosztalja, mert az is megmondta nekem, hol tartja a pénzt, pedig ez olyan dolog, amit a legtöbb ember nem szokott másnak az orrára kötni. De most jöjjön velem, drágaságom, megmutatom, milyen pazarul rendben tartottam a tölgyfa szalont, mintha mindennap vártam volna, hogy a fiatalúr betoppan. Saját kezemmel tisztogattam, ezt soha nem bíztam másra. Afféle szórakozás volt a számomra, bár közben a könnyeim

potyogtak, és azt mondogattam magamban: mit kell neked rácsokkal, meg szőnyegekkel, meg díszpárnákkal vesződnöd, mit érdekel már az a sok réz gyertyatartó, ha az, akit jogosan megillet, nem jön haza többé?

Ezekkel a szavakkal elhurcolta ebbe a *sanctum sanctorum*-ba,⁵³ melynek sikálása és takarítása tette ki legfőbb napi foglalatosságát, mivelhogy szíve büszkesége volt a szalon rendje és tisztasága. Morton belépett nyomában a terembe, de tüstént fejmosást kapott, amiért elfelejtette megtörölni a cipőjét - amiből látható, hogy Allie nem adta fel végleg megszokott parancsoló modorát. Amint belépett a tölgyfa burkolatos szalonba, Mortonnak akaratlanul is eszébe jutott az az ünnepélyes áhítat, amelyet kamaszkorában érzett, ha nagy ritkán, különleges alkalommal megengedték, hogy betegye lábát ebbe a szalonba, mely meggyőződése szerint hercegi paloták termeivel vetekedhetik. Elképzelhető, hogy a kéziszóttessel behúzott, egyenes hátú és kurta ébenfa lábú székek már elvesztették néhai fényüket a szemében; a kandalló réz- és vasdíszei sem voltak többé olyan ragyogók; a zöld gyapjuszőnyeget sem tartotta már az arrasi szövőművészet remekművének; sőt: a terem egészében sötétnek, komornak és vigasztalannak tűnt fel. De volt két tárgy - két fivér képmása - éppen olyan különbözőek, mint azok, amelyeket Hamlet ír le -, amelyek láttán különböző érzések rohanták meg őt. Az egyik apjának életnagyságú arcképe, mely teljes fegyverzetben ábrázolta; arca férfias, és határozott jellemét tükrözte. A másik a nagybátyját mutatta be, bársonyban és brokátban; úgy ült ott, mintha restelkednék saját pompázatos ruhája miatt; melyet kizárólag a festő nagylelkűségének köszönhetett.

- Hiú ötlet volt - jegyezte meg Allie - a derék öregurat drága cicomába öltöztetni, amelyet sohasem viselt, hiszen világeletemben szürke háziszóttos darócban járt, és keskeny szegélyű nyakravalót kötött hozzá.

Morton magában akaratlanul is igazat adott neki, hiszen ami csak némileg is hasonlított egy úriember öltözékéhez, éppen olyan kevésbé illett nagybátyja félszeg alakjához, mint a nyílt vagy nagylelkű kifejezés az ő sunyi és pénzsóvár arcához. Most azonban kiszabadította magát Allie kezéből, hogy felkeresse a szomszédos erdőben egykori kedvenc tartózkodási helyeit, mialatt Allie saját kezüleg egészítette ki a már előkészületben levő ebédet, s ez a nevezetes eset egy derék szárnyas életébe került, amely - ha nem következik be olyan falrengető esemény, mint Henry Morton hazaérkezése -, még sokáig kotkodácsolt volna az udvaron, mielőtt Allie a pazarlásnak olyan bűnére vetemedik, hogy levágja és megsüsse. Az ebédet aztán a régi időket felemlegető beszélgetés fűszerezte, továbbá Allie jövődöbeli terveinek megtárgyalása; ez utóbbiak középpontjában fiatal gazdája állt, akit az öregúr valamennyi bölcs tulajdonságaival ruházott fel, magát pedig úgy állította mellé, mint a legügyesebb házvezetőnőt, aki még mindig kiválóan teljesíti kötelességét. Morton nem akadályozta meg az öregasszony ábrándozó gyönyörűségét; hadd építsen légvárakat, amíg ezek a szép percek tartanak; ráér még egy későbbi alkalommal is közölni vele szándékát, hogy visszatér a kontinensre, s ott éli le hátralevő életét.

Következő dolga az volt, hogy levetette katonai ruháját, mely - úgy vélte - csak megnehezítené feladatát, vagyis Burley felkutatását. Szürke ujjásra és köpenyegre cserélte fel, amely valamikor megszokott öltözéke volt Milnwoodban. Mrs. Wilson ezeket egy fiókos diófa szekrényből kerítette elő, ahová annak idején félrerakta, de közben sem felejtette el időnként gondosan kikefélteni és szellőztetni. Morton megtartotta azonban kardját és lőfegyvereit, amelyek nélkül azokban a zavaros időkben aligha utazott valaki. Amikor ebben az öltözékben

---

⁵³ Szentek szentélye.

megjelent, Mrs. Wilson először is örömét fejezte ki, hogy „a ruha olyan, mintha ráöntötték volna, s annál jobban fest benne, mert semmivel sem kövérebb, de sokkal férfiasabb, mint abban az időben, amikor elhurcolták Milnwoodból”.

Mrs. Wilson következő fejtegetése azt bizonygatta, milyen okos dolog gondosan megőrizni a régi ruhákat, amelyek különben is „verik az újakat”, aztán hosszú történetbe kezdett egy bársonyköpenyegről, mely valamikor a megboldogult Milnwood úré volt; először ujjassá alakították át, majd nadrágot szabtak belőle, s minden alkalommal olyan volt, mint a vadonatúj...

Ám Morton félbeszakította e ruhadarab lélekvándorlásának történetét azzal, hogy hirtelen búcsúzkodni kezdett.

Az öreg hölgyet nagyon megrendítette, amikor tudára adta, hogy útját még aznap este folytatni kénytelen.

- De hová akar menni? És miért kell elmennie? Miért akar idegen házakban aludni, annyi évi távollét után, amikor itt van a saját kényelmes otthona?

- Tudom, hogy nem szép tőlem, Allie, de meg kell lennie. Ezért is próbáltam kilétemet eltitkolni maga előtt, mert sejtettem, hogy nem fog egykönnyen elengedni.

- De hová akar menni, az istenért? - kérdezte Allie újra. - Hát látott már földi szem olyan embert, aki csak egy percre jön haza, és a következőben már repül is, mint egy kilótt nyíl!

- Le kell mennem Niel Blane-hez a Piper's Howffba - felelte Morton. - Remélem, kaphatok nála egy ágyat.

- Egy ágyat? Persze hogy kaphat, méghozzá borsos áron - felelte Allie. - Igazán azt kell mondanom, fiacskám, hogy elvesztette a józan eszét külföldön! Pénzt akar adni vacsoráért és fekvőhelyért, amikor mindkettőt megkaphatja ingyen, még meg is köszöném, hogy elfogadja!

- Értse meg, Allie - mondta Morton, mert már véget akart vetni tiltakozásának -, hogy egy nagy fontosságú ügyről van szó, amelyen aligha veszíthetek, de annál többet nyerhetek.

- Nem látom be ezt, amikor azzal kezdi, hogy talán két skót shillinget is fizet egy vacsoráért! De hát ezek a fiatalok mindig kalandvágók voltak, és azt hiszik, ily módon lehet a legkönnyebben pénzt szerezni. Az én szegény régi gazdám a biztosabb módot választotta, s nehezen vált meg a pénztől, ha már egyszer megszerezte.

Morton azonban kitartott zord elhatározása mellett, és elbúcsúzott Allie-től. Lovára ült és elindult a városka felé; de előbb ünnepélyes ígéretet vett Allie-től, hogy titokban tartja hazaérkezését mindaddig, amíg viszont nem látja, vagy újabb híreket nem hall felőle.

- Nem vagyok túlságosan pazarló - jutott eszébe akaratlanul, miközben a városka felé poroszkált -, de ha egy fedél alatt élnék Allie-vel, miként ő javasolja, azt hiszem, költekezésemet a derék, jó lélek annyira szívére venné, hogy már az első héten belehalna.

Negyvenegyedik fejezet

- Hol a víg kocsmáros, kiről
beszéltél? Megszoktam, hogy társalogjak
kocsmárosommal.

Lover's Progress

Morton minden említésre méltó incidens nélkül jutott el a mezővárosba, és leszállt lováról a kis fogadó előtt. Útközben többször is eszébe jutott, hogy talán nem jól tette, amikor fiatalkori gúnyjába bújt; noha más tekintetben megfelel céljainak, de kétségessé teheti inkognitóját. Viszont a sokévi táborozás és vándorlás annyira megváltoztatta külsejét, hogy remélte, a felnőtt emberben, kinek arcán érett gondolkodás és határozottság tükröződik, senki sem fogja felismerni azt az esetlen, szégyellős ifjút, aki annak idején a *popinjay-verseny* győztese volt. Csupán attól tartott, hogy egy-egy whignek, akit csatába vezetett, eszébe juthat a milnwoodi lövészek kapitánya; ám ezt a kockázatot, ha ugyan fennállt, nem lehetett elkerülni.

A Howff annyira tele volt vendégekkel, mintha még mindig régi nagy hírnevének örvendett volna. Niel Blane személye hájasabb és modora udvariatlanabb volt, mint régente, ami arra vallott, hogy erszénye éppen úgy megduzzadt, mint a pocakja; mivel Skótországból a kocsmáros udvariassága vendégei iránt fordított arányban áll a tollasodásával. Leánya is beletanult az üzletbe; ügyes felszolgáló lett belőle, kinek fejét nem zavarta meg sem a szerelem, sem a háború, akármilyen alkalmasak is arra, hogy ezen a pályán zavarokat idézzenek elő. Mindketten mérsékelt figyelemben részesítették Mortont, mint olyan idegent, aki egyedül utazik; abban az időben ugyanis elsősorban arról lehetett megismerni az úriembert, hogy szolgálkísérete volt. Morton úgy is viselkedett, ahogy külsejének megfelelt - kiment az istállóba, hogy lováról gondoskodják, azután visszatért a házba, és helyet foglalt az ivószobában (ha valaki külön szobában szeretett volna ülni, gögös elbizakodottságnak tekintették volna akkoriban). Morton körülnézett: a helyiség ugyanaz volt, ahol néhány évvel ezelőtt megünnepelte győzelmét a *popinjay-verseny*-en - a mókás kitüntetés, melynek annyi komoly következménye volt. Elképzelhető, hogy maga is erősen megváltozott az emlékezetes ünnepség óta, mégis, amint körülnézett, úgy tetszett neki, hogy a Howffban összeverődött társaság alig különbözik e színtér régebbi alakjaitól. Két-három városi polgár szürcsölgette óvatosan megszokott itókáját; két-három dragonyos üldögélt híg söre mellett, s átkozta ezeket az álmos időket, amelyek nem tették lehetővé, hogy jobb italhoz jussanak. A zászlós nem ült ugyan az ostábla előtt a reverendás segédlelkésszel szemben, de átengedte magát az *aqua mirabilis*⁵⁴ mérsékelt élvezetének a szürke köpenyeges presbiteriánus lelkész társaságában. A kép más volt, és mégis ugyanaz - csak szereplői cserélődtek ki, általános jellege változatlan maradt.

- Kit aggaszt az ár és apály e hullámzó világban! - gondolta Morton, amint szemlét tartott. - Mindig akad elég ember az üres helyek betöltésére, ahol a sors rendet vágott; az emberek úgy követik egymást az élet megszokott munkájában és mulatságaiban, mint a levelek ugyanazon a fán; az egyéni különbség és az általános hasonlóság is ugyanaz.

Morton tapasztalatból megtanulta már, ilyen helyen hogyan lehet a legkönnyebben célt érni. Néhány percig várt, aztán egy icce vörös bort rendelt. Amikor a kocsmáros mosolyogva hozta az ónedényt a frissiben kimért itallal (palackozott bor akkor még nem volt divatban), Morton meghívta, üljön le hozzá, és ossza meg vele a jó italt. Niel Blane cseppet sem jött zavarba,

---

⁵⁴ Csodálatos víz.

nem is csodálkozott; ha nem is várta el minden vendégétől, kinek nem volt jobb társasága, gyakran meghívták így, és nem szokta kéretni magát. Letelepedett vendége mellé, a kandalló közelében egy meghitt sarokban. Morton biztatására lassanként megitta az előttük álló bor nagyobbik felét, és közben szóval tartotta az idegent, hiszen ez volt a feladata, amit elvártak tőle. Beszél a környék eseményeiről - születésekről, halálesetekről, esküvőkről - a birtokokról, melyek gazdát cseréltek - régi családok hanyatlásáról és újak felemelkedéséről. De a politikát, mely mostanában a beszélgetés kiapadhatatlan forrása volt, kocsmárosunk gondosan kerülte. Csak Morton kérdéseire válaszolt egy-egy mondattal, közömbös arcot vágva:

- Az ám! Bizony, bizony! Ebben a városban mindig volt katonaság, hol több, hol kevesebb... igen, odalenn Glasgow-ban is ül egy sovány német gebe a parancsnokságon. Valami Wittybodynak hívják... borzalmasan komoly vén hollandus, szárazabb embert még senki sem látott.

- Talán Wittenbold? - kérdezte Morton. - Deres fejű öreg ember, kurta, fekete bajuszt visel... keveset beszél?

- De annál többet dohányzik - felelte Niel Blane. - Látom, nagyságod ismeri azt az embert. Lehet, hogy nem is rossz ember, úgy gondolom, ahhoz képest, hogy katona és hollandus, de ha tíz tábornok lenne is, meg száz Wittybody, a dudához nem ért. Engem leintett a Torpichendal kellős közepén, pedig szebb nóta nem jött még ki dudából, annyi szent!

- De ezek a hadfiak itt nem az ő emberei? - kérdezte Morton egy pillantást vetve az ivószobában ülő katonákra.

- Dehogyan - felelte a kocsmáros -, ezek skót dragonyosok, vagyis a mi régi piócaink! Nemrég még Claverhouse-ra esküdtek, s újra megtennék, ha adu volna a kezében.

- Azt hallottam, hogy meghalt, nem? - kérdezte Morton.

- Nagyságodnak igaza van - felelte a kocsmáros. - Valóban az a hír járta róla. De véleményem szerint nem olyan könnyű az ördögöt eltemetni. Ha az embereknek több eszük volna, jobban vigyáznának. Ha még él, és fejébe veszi, hogy újra csinál valamit, mi az neki, a hegyekből lerohanni? Még a sörünket se ittuk ki, és már a nyakunkon van... aztán mit csinálunk akkor? Ezek a ricsajozók itt, a dragonyosok, csak egy intésre várnak, s már úgy táncolnak, ahogy ő füttyül. Nem mondom, most a Willie emberei, mint ahogy nemrég Jakabért lelkesedtek. De igazuk van... a zsoldjukért harcolnak... mi egyébért harcolnának? Házuk nincs, földjük se, nem igaz? De azért köszönhetünk valamit a változásnak, vagy a Forradalomnak, ahogy nevezik... az emberek most ezek előtt is kimondhatják, ami a szívükön fekszik, nem kell attól félniük, hogy elhurcolják őket az őrszobára, vagy egyszerűen rájuk teszik a hüvelykszorítót.

Most egy kis szünet következett. Morton úgy érezte, elég jól összebarátkozott már a kocsmárossal, s tétovázva, mint ahogy illik, ha az ember fontosabb dolog iránt érdeklődik, megkérdezte:

- Ismer-e Blane úr egy asszonyt errefelé, akit Elizabeth Maclure-nak hívnak?

- Hogy ismerem-e Bessie Maclure-t! - felelte a kocsmáros igazi kocsmárosi hahotázással. - Hát hogyne ismerném saját istenben boldogult feleségem első férjének a nővérét, Bessie Maclure-t! Rendes, becsületes asszony, csak sok sorscsapás érte; két derék fiát vesztette el az üldöztetés korszakában, ahogy most mondják. De szelíden, megadón viseli sorsát, nem hibáztat senkit, nem vádol senkit. Ha van rendes asszony ezen a világon, akkor Bessie Maclure az. Elveszíteni két szép, nagy fiút, ahogy mondtam, és ráadásul nyakába venni a dragonyosokat egy hónapra azután... mert akár a whig van felül, akár a tory, ezek ráülnek az ember nyakára, és felélik, amiye csak van... mondom, éppen eleget szenvedett és...

- Szóval, neki is van fogadója? - szakította félbe Morton.

- Inkább afféle szegényes kocsmá - felelte Blane, és elégedetten nézett körül a maga takarosan berendezett ivószobájában -, elég gyenge sört főz, és eladja olyan utasoknak, akik annyira tikkadtak már, hogy nem válogatnak. De igazán nem lehet virágzó üzletnek vagy forgalmas kocsmának nevezni.

- Nem tudna útbaigazítani hozzá? - kérdezte Morton.

- Hát nagyságod ott akarja tölteni az éjszakát? Bajosan hiszem, hogy megfelelő szállást kaphat Bessie-nél - felelte Niel, akinek szeretete Istenben boldogult felesége rokona iránt semmiképpen sem terjedt ki annyira, hogy saját házából vendéget küldjön hozzá.

- Van egy barátom, akivel megbeszéltem, hogy ott fog várni rám - felelte Morton. - Ide csak egy pohár borra tértem be, meg azért, hogy útbaigazítást kérjek.

- Nagyságod jobban tenné, ha átküldene valakit a barátjáért, hogy jöjjön ide - mondta a kocsmáros, mesterségéhez tartozó szívóssággal.

- De mondom, kocsmáros úr - felelte Morton türelmetlenül -, hogy már másképp intézkedtem! El kell mennem innen, egyenesen ahhoz a Maclure asszonyhoz, s csak arra kérem, adjon mellém valakit, aki odavezet.

- Jól van, uram, az ön dolga, természetesen - mondta Niel Blane kissé bosszúsan -, de ami a vezetőt illeti, fenét van rá szüksége! Egyszerűen elindul a folyó partján lefelé, mintha a Milnwood ház felé menne, aztán vagy két mérföld múlva befordul az első sziklás, omladozó úton, mely a dombok felé tart... talán ismeri azt a megtépázott körisfát, mely a patak mellett áll, éppen az útkereszteződésnél... vágjon csak neki ennek az ösvénynek, akkor nem tévesztheti el Maclure özvegyasszony kocsmáját, hisz, az ördögbe is, egyetlen más házat sem talál azon az úton, tíz skót mérföldnyire, ami éppen annyi, mint húsz angol mérföld. Sajnálom, hogy uraságod nem az én házamban száll meg éjszakára, de ha már a fejébe vette, hogy elmegy, a feleségem sógornője nagyon rendes asszony, s ha helyettem egy jó barátom keres az üzletet, nem tiszta veszteség.

Morton tehát kifizette számláját és eltávozott. A nyári nap éppen leáldozott, amikor a körisfához ért, ahol az ösvény felfelé visz, a dombokon át a mocsarakba.

- Itt kezdődött az én szerencsétlenségem - dünnyögte magában. - Éppen ezen a szent helyen akartam elválni Burleytől, első találkozásunk estéjén, amikor megijedt attól a hírtől, hogy a mocsárba vezető utakat katonák őrzik, akik órá leselkednek. Ugyane köris alatt ült az öregasszony, aki a veszélyre figyelmeztette. Milyen furcsa, hogy sorsom elválaszthatatlanul összefonódott az övével, a magam részéről csupán csak azért, mert egyszerűen eleget akartam tenni emberi kötelességemnek. Bár adná az Ég, hogy újra megtaláljam lelkem szerény csendjét és nyugalmát, ugyanazon a helyen, ahol valamikor elvesztettem!

E félig kimondott, félig csak gondolatban folytatott elmélkedés után lovát az ösvényre irányította.

Már sötétség vette körül, amikor a szűk völgybe érkezett, amely valamikor erdő volt, de most már kopár szakadék. Csak itt-ott maradt meg néhány fa a meredek part megközelíthetetlen peremén vagy a sziklák és óriási kőszirtek között, ahol nem pusztíthatta el sem állat, sem ember; olyanok voltak ezek a fák, mint egy meghódított ország szétszórt őslakói, akik a kopár hegyek erődénél is biztosabb zugaiban találtak menedéket. Vén, korhadó fák voltak már, nem virultak, csak éppen léteztek, mintha csak jelezni akarnák, milyen is volt ez a táj valaha. Ám a folyó örökifjan zúgott le közöttük, frissen és fűgén, felélénkítve a vad és kopár tájat, ahogy

csak egy hegyi folyó teheti. Ezt a látványt nem ismerik a sík alföld lakói, akármilyen méltóságos folyó hömpölyög is előttük békésen kanyargó útján, mely pazar paloták mellett halad el, megtermékenyítve áldott környezetét! Az ösvény a folyót követte, mely hol látható volt, hol meg eltűnt a sziklák szakadékaiban, mintha időnként félbeszakítaná útját, s ilyenkor csak a szirtek mögül felmorajló hangja árulta el létezését.

- Milyen zsörtölődő vagy! - mondta Morton ábrándozó lelkesedésében. - Mit pörölsz a sziklával, ha utadat állják egy percre? Ott a tenger, mely majd keblére ölel; ahol az örökkévalóság vár rád, akárcsak az emberre, ha sietős és viharos útja az Idő szakadékán át egyszer véget ér. S miként a te kicsinyes zsörtölődésed és tombolásod mit sem számít a végtelen óceán mélységéhez és óriási hullámaihoz képest, éppen úgy eltörpülnek a mi gondjaink, reményeink, félelmeink, örömeink és bánataink, melyek rövid utunkon annyi izgalommal töltenek el, az egymást követő korok rettentő és határtalan sodrában!

Ilyen filozofálgatás közben haladt utasunk tovább, amíg a völgy kitágult, és egy kis zöld tisztás bukkant fel, ahol valami gabonaféle is nőtt, s egy házikó, melynek falai nem voltak magasabbak öt lábnál; zsúptetejét nemcsak az évek tépázták meg, nemcsak penész lepte be a nedvességtől, de még két tehén is kikezdte, melynek étvágyát felkeltette az alacsony tető látszólag üde zöldje, ami idecsábította őket kevésbé tilalmas legelőjükről. Helyesírási hibáktól hemzsegő, ütött-kopott tábla közölte az utassal, hogy ebben a házban ember és ló pihenőhöz és frissítőkhöz juthat. Akármilyen kezdetleges volt is a házikó, hívogatása eléggé vonzó volt, ha tekintetbe vesszük a nehéz utat, amelyen a vándor eljutott idáig, s a magas, kopár hegyeket is, amelyek zord méltósággal emelték égnék fejüket e szerény menedék mögött.

- Könnyen elképzelhető - gondolta Morton -, hogy Burley éppen egy ilyen helyen találkozott vele együtt érző szövetségeseire.

Közelebb érve, megpillantotta a derék öregasszonyt is; az ajtóban ült, de eddig egy óriási kőriskor rejtette el az utas szeme elől.

- Jó estét, néni - mondta Morton. - Mistress Maclure-hoz van szerencsém, ugye?

- Igen, uram, Elizabeth Maclure vagyok, szegény özvegyasszony - hangzott a felelet.

- Nem tudna egy idegennek szállást adni egy éjszakára?

- Hogyne, uram, ha megelégszik egy özvegyasszony kenyérével és főztjével.

- Világéletemben katona voltam, asszonyom - felelte Morton -, s igényeim igen szerények.

- Katona, uram? - mondta az öregasszony sóhajtva. - Isten adjon önnek jobb mesterséget!

- Pedig általában azt tartják, hogy tisztességes mesterség, asszonyom. Remélem, nem gondol felőlem rosszat, csak azért, mert ez a foglalkozásom?

- Én nem ítélek senki fölött, uram - felelte az öregasszony -, s hangja olyan, mint egy finom úriemberé. De annyi rosszat tapasztaltam katonák kezétől ebben a szegény országban, hogy örülnöm kell, ha már nem látok semmit evvel a vak szememmel.

Morton most vette csak észre, hogy az asszony vak.

- Nem vagyok akkor túlságosan terhére, kedves néni? - kérdezte részvétellel. - Azt hiszem, fogyatékos látása nem teszi alkalmassá foglalkozása üzésére.

- Nem gátol benne, uram - felelte az öregasszony. - Jól ismerem a járást a házban; s van egy kislány, aki segít nekem. A dragonyos fiúk, ha őrzárutokról hazajövet betérnek ide, maguk látják el lovaikat, mi az nekik? S mostanában sokkal udvariasabbak, mint régen.

Erre a biztatásra Morton leugrott lováról.

- Peggy, kis bogaram - folytatta a háziasszony, egy tizenkét éves kislányhoz fordulva, aki most jött elő a házból -, vezesd csak ennek az úrnak a lovát az istállóba, lazítsd meg a nyergét, vedd ki szájából a zablát, és vess elé pár villányi szénát, amíg a dragonyosok vissza nem jönnek. Parancsoljon, uram, errefelé - fordult aztán Mortonhoz. - A ház szegényes, de remélem, tisztának fogja találni.

Így aztán Morton követte az öregasszonyt a házikóba.

Negyvenkettedik fejezet

*Fölkelt, szólott a vén anyó
És könnye hull vala:
„Nem hallgattál rám, Jolmie fiam, hogy
Ne menj vadászni soha!”*

Régi ballada

Amikor belépett a házba, Morton rögtön látta, hogy az öregasszony igazat mondott. A házikó belseje meghazudtolta külsejét - tiszta és csinos volt, még kényelmes is, kiváltképp a belső szoba, ahová a háziasszony bevezette azzal, hogy itt fog vacsorázni és aludni. Eléraktak mindent, amit a kis fogadó nyújtani tudott. Mortonnak nem volt kedve enni, mégis nekilátott, csak azért, hogy alkalma legyen a beszélgetést a nénikével folytatni. Vaksága dacára fürgén és ügyesen szolgálta ki vendégét, mintha valami ösztön súgná neki meg, hol találja meg, amit keres.

- Nincs más segítsége, csak ez a szép kislány, hogy ellássa vendégeit? - hangzott el a legtermészetesebb kérdés.

- Senki, uram - felelte az öreg néni. - Egyedül lakom, akár csak Zarefat özvegye. Kevés vendég fordul meg ezen a szegényes helyen; a forgalom nem elég nagy ahhoz, hogy személyzetet tartsak. Valamikor volt két gyönyörű fiam, akik utánanézték a dolgoknak, de Isten adta, Isten elvette... legyen áldott az Ő neve mindörökre! - folytatta, könnyfátyolos szemét égnek emelve.
- Volt egy idő azóta is, hogy elvesztettem őket, amikor, világi nyelven szólva, jobban ment a sorom. De ez még az utolsó kormányváltás előtt volt.

- Igazán? - mondta Morton. - Hiszen maga presbiteriánus, nénikém?

- Az vagyok, uram - felelte a fogadósné -, áldott legyen a Világosság, mely megmutatta nekem a helyes utat!

- Azt gondoltam volna - folytatta a vendég -, hogy a Forradalom magának csak jót hozott, semmi mást.

- Ha az országnak jót hozott - felelte az öregasszony -, és vallásszabadságot minden kényes lelkiismeretű embernek, akkor igazán nem fontos, mit hozott egy magamfajta szegény, vak féregnek.

- Igen, igen, de mégsem tudom megérteni, miképpen történhetett meg, hogy sérelem érte a nénikét - mondta Morton.

- Hosszú história ez, uram - felelte a fogadósné sóhajtva. - Egy éjjel, körülbelül hat héttel a bothwelli hídi csata előtt, egy fiatal úriember állt meg szerény házam előtt. Dermedt és sápadt volt, csupa seb, csupa vér, kimerült a nyargalástól, és a lova is olyan fáradt volt, hogy alig húzta a lábát, pedig üldözői már a nyomában voltak. De ez a fiatal úriember a mi ellenségeink sorába tartozott. Mégis, mit tehettem, uram? Ön, mint katona, buta öregasszonynak fog tartani; én azonban enni adtam neki, pihenőhöz juttattam, és elrejtettem a házban, amíg a hajsza véget nem ért.

- És akadt, aki kifogásolni merészelte ezt az emberséges eljárást? Ki volt az? - pattogott Morton.

- Hogy ki, azt nem tudom - felelte a vak asszony. - Annyi bizonyos, hogy sok hittestvérem megneheztelt rám. Azt mondták, úgy kellett volna bánnom vele, mint Jael Siserával. De soha

nem éreztem isteni sugallatot arra, hogy vért ontsak, viszont egy életet megmenteni asszonyi és keresztény kötelességem volt egyaránt. Még azt is a szememre vetették, hogy hiányzik belőlem a természetes anyai szeretet, különben nem segítettem volna meg egy embert, aki ahhoz a bandához tartozik, mely a két fiamat meggyilkolta.

- Meggyilkolták a fiait?

- Meg, uram, bár egyesek más nevet adnak a dolognak. Az egyik karddal a kezében esett el, amikor a megszegett Covenantért harcolt. A másik... ó, azt ebből a házból vitték ki, és itt lőtték agyon ezen a réten, az édesanyja szeme előtt! Szegény, öreg szememet előntötték a könnyek, amikor a puskák eldördültek, s azt hiszem, akkor kezdődött... a sok sírástól, bánkódástól, kesergéstől egyre rosszabb lett az állapotom... a fel nem szárított könnyek addig marták a szemem, amíg egészen megvakultam. De beszélhetnek, amit akarnak! Ha ki is szolgáltatom a fiatal Evandale lordot ellenségei kardjának, attól még nem támadt volna fel az én szegény Ninian fiam, meg a szegény Johnie sem.

- Evandale! - kiáltott fel Morton álmélkodva. - Hát Lord Evandale volt az, kinek életét megmentette?

- Bizony ő - felelte az asszony. - És nagyon jóságos volt hozzám azután. Egy tehenet és egy borjút kaptam tőle, lisztet is, malátát, meg pénzt; amíg ő volt hatalmon, senki sem mert piszkálgatni engem. Csakhogy a mi házunk a tillietudlemi birtok határán van, és a birtokért nagy pereskedés kezdődött Lady Margaret Bellenden és a mostani földesúr, Basil Olifant között. Lord Evandale az öreg ladyt támogatta, mert szerelmes volt az unokájába, Miss Edithbe, akiről azt mondják, a legszebb és legnemesebb lelkű lány egész Skóciában. De elvesztették a pert, és Basil kapta meg a birtokot és a kastélyt. Azután jött a Forradalom, és ki fordított köpönyeget gyorsabban, mint ez az úr? Kijelentette, hogy szívében mindig hűséges whig volt, és csak kényszerűségből adta ki magát pápistának. Mindent elért, amit akart; ő került felül, és Lord Evandale-en alaposan elverték a port. Sokkal büszkébb és férfiasabb volt, semhogy úgy hajladozzék, ahogy a szél fúj. Mindenki tudta róla, éppen úgy, mint én, hogy akármilyen elveket vallott is, nem bántotta a mieinket, inkább megvédte, ha lehetett, és sokkal jobb ember volt, mint Basil Olifant, aki mindig az árral úszott. De Lord Evandale-t félretolták, görbe szemmel néztek rá, és nem kérték ki többé a véleményét. Akkor Basil, ez a bosszúálló ember, fejébe vette, hogy borsot tör a lord orra alá, ahogy csak lehet. Erre legalkalmasabb volt a szegény, vak özvegyasszony, Bessie Maclure, aki megmentette Lord Evandale életét, és akihez a lord aztán olyan jó volt. Nosza, rajta, fosszuk ki még jobban a szegény özvegyet, tegyük egészen tönkre, ártsunk neki, ahogy csak lehet. Ezt tette Basil Olifant, de tévedésbe esett, nem érte el a célját. Mert a lord sohasem fogja megtudni tőlem, hogy elvették a tehene-met, amit tőle kaptam, a bér fejében, amely még nem is volt esedékes. Azt se panaszolom fel, hogy beszállásolta ide a dragonyosokat, amikor béke van az országban. Én türelmesen viselem a terhet, amit rám mértek, nem sírom tele a világ fülét.

Mortont csodálkozásba ejtette és érdeklődéssel töltötte el a türelmes, hálás, nemes lelkű belenyugvásnak ez az eleven szobra. Annyira együtt érzett vele, hogy nem tudta magát türtőztetni, és átkokat szórt az alávaló gazfickó fejére, aki ilyen silány és gyáva módon töltötte ki bosszúját.

- Ne tessék átkozódni, uram - mondta az öregasszony. - Egy jó ember azt mondta nekem, hogy az átok olyan, mint egy ég felé hajított kő, s többnyire visszahull annak a fejére, aki feldobta. De ha ön ismeri Lord Evandale-t, mondja meg neki, hogy vigyázzon magára nagyon, mert furcsa szavakat hallottam az itt éjszakázó katonáktól, akik gyakran emlegették egymás közt a lord nevét, s az egyik közülük már két ízben is járt Tillietudlemben. Ez most a kedvence az új

földesúrnak, pedig azelőtt a legkegyetlenebb elnyomó volt, aki valaha is sanyargatta ezt az országot... kivéve Bothwell őrmestert. Ezt, akiről én beszélek, Inglisnek hívják.⁵⁵

- Mélységesen szívemen viselem Lord Evandale biztonságát - felelte Morton -, és nyugodt lehet, ha valami módot találok rá, közlöm vele ezeket a gyanús körülményeket. Viszonzásul, kedves asszonyom, engedje meg, hogy még egy kérdéssel zaklassam. Nem tud valamit Quintin Mackell of Irongrayről?

- *Kiről?* - visszhangozta a vak asszony riadtan és meglepetten.

- Quintin Mackell of Irongrayről - ismételte Morton. - Vagy van valami ijesztő ebben a névben?

- Nem, dehogyis - felelte az asszony tétovázva -, de hogy egy idegen, és még hozzá egy katona érdeklődik utána... Istenkém, segíts! Milyen baj zúdul ránk megint?

- Általam semmi, erről biztosíthatom - felelte Morton. - Aki után érdeklődöm, annak semmiképpen sem kell tőlem félnie, ha ez a Quintin Mackell azonos, mint feltételezem, azzal a John Bal...

- Az istenért, ne mondja ki a nevét! - mondta az özvegy, kezét ajkára szorítva. - Látom, ismeri a titkát és a jelszót is, inkább őszinte leszek önhöz. De kérve kérem, beszéljen halkán. Mindenre, ami szent... remélem, nem azért keresi, hogy ártalmára legyen? Azt mondta, ön katona?

- Igazat mondtam. De nem olyan katona, akitől félnie kell. Egy osztag parancsnoka voltam a bothwelli hídnál.

- Igazán? - mondta az asszony. - Valóban, a hangjában is van valami, ami bizalmat kelt bennem. Kertelés nélkül beszél, mint egy becsületes ember.

- Remélem, az vagyok - mondta Morton.

- Ne vegye rossz néven, uram - folytatta Mrs. Maclure -, de olyan szomorú időköt élünk, amikor a testvér kezét emel testvére, s majdnem annyira félünk mostani kormányunktól, mint egykori üldözőinktől.

- Igazán? - mondta Morton kérdő hangon. - Ezt nem is tudtam. Igaz, hogy csak most jöttem haza külföldről.

---

⁵⁵ Egy ilyen nevezetű emberi szörnyeteg tettei köbe vésvé olvashatók azon mártírok egyikének sírkövén, kiknek sírfeliratait a Vén Halálmadár oly nagy szeretettel javítgatta. Az áldozat nevét már elfelejtettem, ám a gyilkosság iszonytató körülményei oly nagy hatással voltak gyermeki képzeletemre, hogy azt hiszem többé-kevésbé pontosan idézem a feliratot, noha negyven esztendeje is lehet már, hogy utoljára olvastam:

E mártírt Peter Inglis lőtte le,
ki nem skótnak - tigrisnek születe;
ördögi mívét így végzé, íme:
a levágott főt zöld gyöpre veté,
koronát viselt egykor ama fő,
s labdaként rúgá e szentségtörő.

(*Majtényi Zoltán fordítása*)

English vagy másképpen Inglis kapitány Dundee levelezésében egy lovascsapat parancsnokaként szerepel. (*Walter Scott jegyzete*)

- Majd én elmondom önnek - szólt a vak asszony, de előbb hallgatózásba dermedt, ami megmutatta, hogy megfigyelőképessége jórészt a fülébe összpontosult a szeme helyett; mert, ahelyett, hogy óvatosan körülnézett volna, lehajtotta fejét, és lassan körbeforgatta, így szerezvén meggyőződést arról, hogy a legcsekélyebb hang sem hallatszik semerről, s csak azután folytatta. - Majd én elmondok órára mindent. Ön is tudja, milyen keményen küzdött és dolgozott, hogy újra magasra emelje a Covenantot, melyet elégettek, összezúztak és eltemettek, ennek a konok népnek a kemény szívébe, mindenféle önzés közepette. Nos, amikor Hollandiába ment, távolról sem kapta meg azt a támogatást, elismerést és köszönetet, a nagy emberek háláját és az istenes hívők bajtársi szeretetét, amelyet teljes joggal elvárhatott. Az orániai herceg nem részesítette kegyeiben, a lelkészek kizárták a jámborok közösségéből. Ezt nehéz volt elviselni egy olyan embernek, aki annyit szenvedett és dolgozott, talán túl sokat is, de mért legyek én a bírója? Visszajött hozzám, a régi rejtékhelyére, ahol gyakran talált menedéket szorongattatásában, különösen a drumclogi nagy győzelem előtt. Sohasem felejttem el, hogyan jött ide az év minden napja közül éppen annak az estéjén, amikor a fiatal Milnwood megnyerte a *popinjay*-t. De akkor idejében figyelmeztettem.

- Micsoda! - kiáltott fel Morton. - Hát a néniké volt az, aki ott ült az országúton vörös köpönyegébe burkolózva, és figyelmeztette őt, hogy oroszlán hever az ösvényen?

- Az isten szerelmére, kicsoda ön? - kérdezte az öregasszony, elbeszélését abbahagyva álmélkodásában. - De akárki legyen is - folytatta megnyugodva -, nem mondhat rólam semmi rosszat, csak azt, hogy hajlandó voltam megmenteni barát és ellenség életét egyaránt.

- Semmi rosszat nem tudok önről, Mrs. Maclure, és nem is akarok semmi rosszat. Csak éppen be akartam bizonyítani, hogy milyen sokat tudok ennek az embernek az ügyeiről, tehát nyugodtan rám bízhatja a többit is. Kérem, folytassa történetét!

- Hangja kedves, de furcsa módon parancsoló is - mondta a vak asszony. - Nincs már sok mondanivalóm. A Stuartokat letették a trónról, és Vilmos meg Mary uralkodnak helyettük... de a Covenantról annyi szó sem esik már, mintha holt betű volna. Az addig türt lelkészeket átvették, és egy erasztiánus közgyűlést létesítettek az egykor oly tiszta és diadalmas Skót Egyház helyett, az előbbi keblükre öelve. Hitünk hűséges bajnokai ezzel még annyira sem tudnak kibékülni, mint az üldözés korszakának nyílt zsarnokságával és hitszegésével. Mert a lelkek meghaltak és megkeményedtek; az éhező tömegek szájába ízetlen korpát tömnek az érett szó édes kenyere helyett; s nem egy sóvárgó, epedő, kiéhezett ember, ha vasárnap délelőtt bemegy a templomba, hogy kapjon valamit, ami felmelegíti lelkét s erőt ad a nagy munkához, csalódik, mert üres fecsegéssel, száraz erkölcsprédikációval tömik tele a fülét és...

- Egy szó, mint száz - vágott szavába Morton, mert nem kívánta végighallgatni a jó asszony ömlengéseit, aki annyira lelkesedett hitvallásáért, mint emberi kötelességeiért. - Egy szó, mint száz, ön nem hajlandó megbékélni ezzel az új kormánnyal, s ugyanígy vélekedik Burley is?

- Sok testvérünk, uram, azt gondolja, hogy harcoltunk a Covenantért, s böjtöltünk, és imádkoztunk, és szenvedtünk e nagy nemzeti ügyért, most pedig hiába figyelünk, nem látunk és nem hallunk semmit abból, amiért szenvedtünk, és harcoltunk, és böjtöltünk, és imádkoztunk. És egyesek arra gondolnak már, hogy talán legjobb lenne visszahozni a régi uralkodócsaládot, persze új megállapodással és egészen új alapon. Végére is, amikor Jakab király elment, úgy tudom, az angolok nagy haragja öellene csupán hét szentségtelen főpap miatt tört ki. Így hát, noha a mi népünk egy része szívesen csatlakozik a mostani rendhez, és fegyveres ezredbe tömörült Angus gróf alatt... a mi becsületes barátunk, és mások is, akik felkeltek a lelkiismereti szabadságért és a tan tisztaságáért, elhatározták, hogy meghallgatják a jakobitákat, mielőtt ellenük fordulnának, mert attól félnek, hogy összedőlnek, mint egy fal, amelyet oltatlan mészhabarccsal építettek, vagy két szék között a földre esnek.

- Furcsa helyet választottak - mondta Morton -, ha onnan várják a lelkiismereti szabadságot és a tan tisztaságát.

- Ó, drága uram - mondta a háziasszony -, a természetes nap keleten kel fel, de a szellem napja északon is felkelhet, amennyire mi, vak halandók tudhatjuk.

- És Burley északra ment, hogy megkeresse? - kérdezte a vendég.

- Bizony, uram, északra. És beszélt magával Claverhouse úrral, akit ma Dundee-nak neveznek.

- Micsoda! - kiáltott fel Morton álmélkodva. - Megesküdtem volna, hogy minden az égvilágon megtörténhetik velük, csak ez nem!

- Miért, uram? Zavaros időkben, úgy tudom, nem ritka a hirtelen változás - mondta Mrs. Maclure. - Montgomery, Ferguson és sok más úr, aki valamikor Jakab király legnagyobb ellensége volt, most az ő oldalán áll. Claverhouse nagyon szépen beszélt a barátunkkal és Lord Evandale-hez küldte tárgyalni. De itt megszakadt a dolog, mert Lord Evandale rá sem akart nézni, nemhogy meghallgassa vagy beszéljen vele. Most pedig a barátunk elméje megzavarodott, és állapota egyre rosszabbodik. Ordítzik, hogy bosszút áll Lord Evandale-en, minden gondolata a pusztítás és öldöklés. Jaj, ezek a szenvedélyes rohamok! Kihozzák a sodrából, és megkönnyítik az ellenség dolgát.

- Az ellenségét? - kérdezte Morton. - Miféle ellenségét?

- Miféle ellenségét? Ön közlől ismeri John Balfour of Burleyt és nem tudja, milyen gyakran vív elkeseredett csatákat a Gonosszal? Hát nem látta még egyedül, a Bibliával kezében és kivont kardjával térdén? Nem aludt még vele egy szobában, s nem hallotta, hogyan viaskodik álmában a Sátán csábításával? Ó, akkor nem ismeri igazán, vagy csak fényes nappal látta, mert nem lehet megindultság nélkül nézni gyászos tusakodásait! Én láttam már ilyen roham után remegni, olyan állapotban, hogy egy gyerek is felboríthatta volna, miközben haja csuromvizes volt, és homlokáról úgy csöpögött a veríték, mint az én szegény zsúptetőmről nagy esőben a víz.

Miközben beszélt, Mortonnak lassanként eszébe jutott, hogy viselkedett Burley álmában a Milnwoodi szénapadláson, s Cuddie jelentése, hogy Burley esze megzavarodott, s a cameroniak suttogása, akik gyakran eldicsekedtek Burley lelki gyakorlatával és a Gonosszal vívott párbajaival. Mindeme körülményekből azt a következtetést vonta le, hogy ez az ember maga is illúziók áldozata, ámbár természetes eszével, éles és erős elméjével nemcsak eltitkolja állapotát azok előtt, kiknek megbecsülését elveszítené vele, hanem még arra is képes, amit az epilepsziásokról mondanak, akik rohamukat képesek elhalasztani, s talán ezt tette néha Burley is, amíg magára nem maradt, vagy csak olyanok vették körül, akiknek szemében megnőtt éppen e különös állapot miatt. Könnyű elképzelni és Mrs. Maclure elbeszéléséből is arra lehet következtetni, hogy nagyravágását ért csalódásai, megghiúsult reményei, és a párt bukása, melyet olyan elszántan és hűségesen szolgált, alighanem hozzájárult Burley állapota súlyosbodásához, egészen az időleges örültségig. Nem volt ritka azokban a különös időkben, hogy olyan emberek, mint Sir Harry Vane, Harrison, Overton és mások - egytől egyig eszeveszett, rajongó ábrándok megszállottjai -, ha emberek közé kerültek, úgy viselkedtek, hogy nehéz helyzetekben józanul döntöttek, veszélyben bátorságot, elhatározóképeséget, sőt éleselméjűséget tanúsítottak. Mrs. Maclure felvilágosításainak következő része megerősítette Morton benyomásait.

- Még reggeli szürkületben - mondta az asszony -, mielőtt a katonák felkelnek, az én kis Peggym odavezeti önt. De ha ott lesznek, várnia kell, amíg a veszedelmes órája, ahogy ő nevezi, elmúlik, addig ne merjen belépni búvóhelyére. Peggy majd megmondja önnek, mikor mehet be. Jól ismeri a szokásait, mert időnként visz neki egyet-mást, ami nélkül nem tudná életét fenntartani.

- És miféle búvóhelyen talált ez a szerencsétlen ember menedéket? - kérdezte Morton.

- Szörnyűségesebb helyen nem bujdosott még emberi lény - felelte a vak asszony. - A linklateri Fekete Linn néven ismerik. Gyászos hely, de ő nagyon szereti, mert gyakran talált ott biztos menedéket; azt hiszem, jobban érzi magát ott minden szőnyeges szobánál és tollas ágynál. De majd meglátja saját szemével is. Valamikor régen magam is láttam. Csacska kislány voltam még, és nem gondoltam, mi lesz belőle. Nincs még szüksége valamire, uram, mielőtt nyugovóra tér? Mert ne felejtse el, mihelyt pirkadni kezd, indulnia kell.

- Köszönöm, kedves anyó, már semmi sem kell.

Ezzel elköszöntek egymástól éjszakára.

Morton Isten kegyelmébe ajánlotta lelkét, és elnyúlt fekvőhelyén. Félig ébren még hallotta a lovak dobogását, amint a dragonyosok visszajöttek őrzőjáratakról, majd a nehéz, izgalmas nap után egészséges, mély álomba merült.

Negyvenharmadik fejezet

*Beléptek a sötét verembe s ott
a földön kuporgott az átkozott,
s búsan méházott eltompult agya.*

Spenser

Amikor a hegyek fölött felderengett a hajnal, szelíd kopogás hallatszott a szerény szoba ajtaján, ahol Morton aludt.

- Nem akar a *linn*-be indulni, még mielőtt az emberek felkelnek? - kérdezte egy kislányos, vékonyka hang kívülről.

A felszólításra Morton felugrott fekvőhelyéről, gyorsan felöltözködött, kiment, és követte fiatal kis vezetőjét. A hegyvidéki lányka könnyedén szökdelt előtte árkon-bokron át a szürke ködben. Vad és változatos séta volt, úttalan utakon, melyeket semmiféle jel vagy nyom se tett felismerhetővé. Nagyjában a patak mentén haladtak felfelé, ha nem is követték pontosan kanyarulatait. A táj egyre vadabb és kopárabb lett, végül már csak sziklás pusztaságot láttak maguk előtt.

- Messze van még az a hely? - kérdezte Morton.

- Talán csak egy mérföldnyire - felelte a lányka. - Ne féljen, eljutunk oda.

- Gyakran teszed meg ezt a nehéz utat, kislánykám?

- Mindig, mikor nagyanyó tejet vagy ételt küld velem a linnbe - felelte a gyermek.

- S nem félsz egy ilyen vad tájon egyedül?

- Ugyan, uram! - felelte a kis vezető. - Kinek jutna eszébe bántani egy ilyen gyereket, mint én? Nagyanyó azt mondja, az embernek sohasem kell félnie semmitől, ha jót cselekszik valakivel.

„Ártatlanságában olyan erős, mintha hármas páncélt viselne” - gondolta magában Morton, s szótlánul lépkedett tovább a kislány nyomában.

Nemsokára egy satnya bozóthoz értek, ahol a galagonya- és túskebokrok foglalták el az egykori tölgyek és nyírfák helyét. A kislány itt hirtelen elhagyta a nyílt terepet, és egy juhnyájak által kitaposott ösvényen vezette Mortont egy hegyi folyó felé. A komor dübörgés részben már előkészítette a látványra, mely fogadta, de mire odaért, csodálkozással, sőt rémülettel nézett körül. Amikor a kanyargós ösvényt követve, keresztülvágott a bozóton, egyszerre egy nagy, lapos, kiugró sziklán találta magát, mely alatt egyik oldalon nem kevesebb, mint százlábnyi mélységű szakadék tátongott. Itt egy nagy, sötét hegyi folyó zúdult le vadul a szakadékba, melynek mély, feketén ásító torka a víztömeget egyszerűen elnyelte. Az ember szeme hiába próbált behatolni a szakadék mélyébe, nem látott mást, csak egy meredeken alázuhanó, bömbölő és tajtékzó víztükröt, majd tekintete a szakadék mélyét körülvevő szirtekbe ütközött, amelyek eltakarták a sötét medencét, mely a kavargó víztömeget befogadta. Jóval lejjebb, talán egy mérföldnyi távolban, a folyó újra előbukkant, s kanyarogva folytatta útját a sík pusztá felé. De nemsokára újra eltűnt, mintha valami barlangba torkollt volna; valóban jobbról-balról kiugró sziklák alatt zúgott tova; ezek majdnem összeértek, s úgy borultak a sötét víz fölé, mint valami boltozatos tető.

Morton megdöbbenve bámult a viharos képre, melyet a bozót, a szakadék és a sziklák mintha szándékosan igyekeztek volna elrejtteni előle. Kis útitársa ott állt mellette a dobogószerű sziklatalajon, ahonnan legjobban lehetett látni a vízesést. Most megrángatta Morton kabát-ujját, s mondott valamit.

Morton lehajolt hozzá, hogy megértse, s akkor a kislány ezt kiáltotta a fülébe:

- Hallgassa csak! Figyeljen oda!

Morton még feszültebb figyelemmel hallgatózott, s most úgy rémlett neki, hogy a mélységből, mely a folyót elnyelte, a zuhatag dübörgésén keresztül is hangok, sikolyok, sőt értelmes szavak törnek elő - talán a folyó megkínzott szelleme sóhajtotta panaszait a bömbölő vizekbe.

- Erre megyünk tovább - mondta a leánya -, kérem, uram, kövessen, de nagyon vigyázzon, hová lép!

S vakmerő fürgeséggel, melyet a megszokott út ismerete tett lehetővé, már el is tűnt a sziklalapról, ahol állt, s lábát megvetve a sziklarovátkákban és apró kiszögellésekben, elindult a szakadék oldalán lefelé. A merész, kitartó és fürge Morton habozás nélkül követte. De ugyancsak ügyelnie kellett keze és lába minden mozdulatára, hogy biztonságát megőrizze. Ezért csak akkor nézett körül, amikor megtett már vagy húsz lépést, s hatvan-hetven lábnyi magasságban volt attól a természetes medencétől, mely felfogta a zuhatag vizét. Kis vezetője is megállt itt, és bevárta. Most megint egymás mellett álltak egy olyan ponton, mely nemcsak vadregényes, de veszedelmes is volt. Majdnem szemben álltak a zuhataggal, körülbelül negyedtávolságnyira a lapos kősziklától, ahonnan a víztömeg alábukott, s háromnegyednyi távolságra a sötét, mély, háborgó medencétől, mely magába fogadta. Morton most tisztán láthatta ezeket a félelmetes állomásokat, valamint a tajtékzó hegyi folyó egészét is, amint dübörögve és kavarogva zúdult pályája egyik pontjáról a másikra. Olyan közel voltak a hatalmas, szédítő zuhataghoz, hogy habjai telefröcskölték őket, és szinte belesiketültek a szüntelen dübörgő zajba.

Éppen a vízesés előtt, alig háromlépésnyire tőle, egy kidőlt öreg tölgyfa hevert, mintha véletlenül úgy zuhant volna oda, hogy áthidalja a szakadékot. Félelmesen keskeny és bizonytalan híd volt, amelyen az ember csak nehezen vethette meg a lábát. A fa egykori koronája arra a sziklalapra dőlt, ahol Morton állt, vége pedig, kitépett gyökereivel, a túlsó part egy kiszögellő szirtjére támaszkodott - nyilván meg is erősítették valahogy, de Morton szeme nem tudta felfedezni, miképpen és hol? A kiszögellő szikla mögül erős vörös fény villant elő, mely részben visszaverődött az alázuhanó vízben, s hullámaait itt-ott bíborszínűre festette. Volt valami különös, zord és természetfölötti ebben a vörös csillogásban, kiváltképpen a felkelő nap sugaraihoz hasonlítva, amelyek szintén megcsillantak a víz habjain, bár még déli ragyogásukban sem tudtak a zuhatag harmadrésznél mélyebbre hatolni. Morton csak egy percig nézhetett körül, mert a kislány megint rángatni kezdte köpönyege ujját, s a kidöntött tölgyfára meg a mögötte kiszögellő szirtre mutatva (mert arról szó sem lehetett, hogy emberi hangot ebben a zajban hallani lehessen), jelezte, hogy újtuk erre víz tovább.

Morton csodálkozva nézett rá. Tudta ugyan, hogy az üldözött presbiteriánusok az előző kormányzat alatt erdők sűrűjében és szurdokokban, barlangokban és zuhatagok mögött, a legeldugottabb és legmegközelíthetlenebb helyeken kerestek menedéket - hallott a Covenant bajnokairól, akik hosszú ideig a Dobbs Linn közelében tartózkodtak, Polmoodie vad magaslatain, s másokról, akik egy még félelmetesebb helyen, a Closeburn egyházközséghez tartozó, Creehope Linn nevezetű barlangban rejtőzködtek⁵⁶ - ám képzelete sohasem tudta

---

⁵⁶ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: XVIII. A presbiteriánusok rejtekhelyei.

pontosan felvázolni egy ilyen menedék borzalmait, s csak azon csodálkozott, hogy ez a különös és romantikus táj, mely most a szeme elé tárult, hogy is kerülhetett el a figyelmét abban az időben, amikor még a Természet efféle jelenségeinek kíváncsi és buzgó kutatója volt. De hamarosan belátta, hogy akkor még aligha juthatott volna el erre a távoli és vad tájra, amelyet arra szemeltek ki, hogy az üldözött prédikátorok és nonkonformista hívők rejtekhelye legyen; létezésének titkát gondosan megőrizte az a néhány pásztor, aki esetleg ismerte.

Morton kiszakította magát tűnődéséből, s azon kezdte törni a fejét, hogy is jusson át ezen a bizonytalan és félelmetes hídon, amelyet a zuhatag állandóan fröcskölő vize átmedvesített és csuszamlóssá tett. Hogyan keljen át rajta a legalább hatvanlábnyi mélységű, szédítő szakadék fölött? A kislány, hogy felbátorítsa, tétovázás nélkül keresztültepett rajta, oda és vissza. Morton megirigyelte egy pillanatra meztelen lábát, mely jobban meg tudott kapaszkodni a tölgyfatörzs érdes kérgén, mint ő a nehéz csizmájával. Mégis elhatározta, hogy nekivág, és megpróbál átjutni rajta. Kiválasztott egy szilárd pontot a túlsó oldalon, s arra rögzítette tekintetét, nehogy feje szédüljön és figyelmét elvonja a mellette alázuhanó víztömeg habzó és dübörgő tombolása. Így lépkedett keményen és határozottan a veszedelmes hídon keresztül, és eljutott a túlsó partra, éppen egy kis barlang szájához. Itt megállt. Vörösen izzó faszén égett vele szemben, megvilágítva a barlang belsejét és a lakóját is. Az viszont nem pillanthatta meg őt olyan könnyen, mivel félig-meddig elrejtette egy szikla árnyéka. Meg kell adni, hogy a látvány, mely Morton elé tárult, nem volt éppen biztató; egy kevésbé elszánt ember talán vissza is riadt volna tőle, s a feladattól, melyre vállalkozott.

Burley, deres szakállától eltekintve, olyan volt, mint régen. Most a barlang közepén állt, s egyik kezében a Bibliát, másikkal pedig kivont kardját szorongatta. Alakja, amint az izzó faszén homályosan megvilágította, s vöröses fényben fürdette, olyan volt, mint maga a Sátán a Pandemonium⁵⁷ hátborzongató környezetében. Mozdulatai és szavai, amennyire hallani lehetett, ugyanolyan furcsák és eszelősen hevesek voltak. Így egyedül, ezen a szinte megközelíthetetlen helyen, teljes magányában úgy viselkedett, mint aki halálos ellenségével viaskodott életre-halálra.

- Haha! Nesze! Nesze! - kiáltotta, minden szavát egy kardcsapás jelezte, mellyel teljes erejéből belevágott az üres és érzéketlen levegőbe. - Nem megmondtam neked jó előre? Én ellenállok, te meg futsz előlem! Akármilyen gyáva vagy is, lépj elő a fenyegetéseiddel! Vesd szememre gonosztetteimet, hiszen csak azok tesznek téged rettenetessé! Van elég erő ennek a könyvnek a lapjaiban, hogy megmentsen engem! Mit motyogsz ott ősz fűtökről? Akkor is nagyon helyes volt, hogy megöltem... minél érettebb a búza, annál jobban szereti a sarlót! Elmentél? Már nem vagy itt? Mindig tudtam, hogy gyáva vagy... hahaha!

E vad kiáltás után leeresztette kardja hegyét, de tovább is ott állt, ugyanabban a testtartásban, mint egy őrjöngő, ha rohama elmúlt.

- Most múlt el a veszélyes ideje - súgta a kislány, aki követte ide. - Ritkán tart tovább annál a percnél, amikor a nap a domb fölé emelkedik. Most már bemehet és beszélhet vele. Én majd megvárom a szakadék másik oldalán. Nem bírja elviselni, hogy két ember legyen bent nála egyszerre.

Morton lassan és óvatosan - hogy résen legyen minden pillanatban - odalépett egykori parancsnoktársa szeme elé.

---

⁵⁷ Görögből képzett szó, melyet először valószínűleg Milton használt. Jelentése: minden gonosz szellem gyülekezőhelye, a pokol. (*A fordító*)

- Micsoda? Megint itt vagy, amikor az idő már lejárt? - volt az első felkiáltása, s kardját meglengette a levegőben. Arca olyan kifejezést öltött, melyben a megszállott őrző dűhe halálos rettegéssel keveredett.

- Azért jöttem, Mr. Balfour - mondta Morton nyugodt és határozott hangon -, hogy felújítsam a bothwelli hídi csata óta megszakadt ismeretségünket.

Mihelyt Burley ráeszmélt, hogy Morton áll előtte, Morton személyesen (amit meglepő gyorsasággal vett tudomásul), egyszeriben úrrá lett túlfűtött képzeletének káprázatán. Rendkívüli jellemének legcsodálatosabb vonása talán éppen ez a képessége volt, hogy ilyen hirtelen vissza tudott zökkenni a valóságba. Kardja hegyét tüstént leeresztette, majd nyugodtan visszacsúsztotta hüvelyébe, s olyasfélét dünnyögött, hogy egy öreg katonának ilyen nyirkos és hűvös időben szüksége van egy kis mozgásra; ilyenkor visszatér régi kardforgató-gyakorlataihoz, nehogy vére megdermedjen. Ezek után újra felvette azt a hideg, határozott hangot, mely beszédét rendszerint jellemezte:

- Elég sokáig késlekedtél, Henry Morton, s nem jelentkeztél a szüreti munkára, amíg az óra el nem ütötte a tizenkettőt! Mégis megkérdem tőled, hajlandó vagy-e végre megragadni a bajtársi jobbot, és csatlakozni azokhoz, akik nem trónok vagy dinasztiaiak előtt hajlonganak, hanem egyedül a Szentírás parancsait követik, s az útbaigazítást abból merítik?

- Csodálom, hogy annyi év után rám ismert - mondta Morton, elkerülve az egyenes választ a feltett kérdésre.

- Mindig szívembe vésem azoknak az arcvonásait, kiknek az én utamon kellene haladniuk - felelte Burley -, csak Silas Morton fia lehet az, aki menedékváramba is utánam jön; ezt rajta kívül nagyon kevesen merésznék megtenni. Látod-e ott azt a felvonóhidat, amely magának a Természetnek a munkája? - tette hozzá, a kidőlt tölgyfára mutatva. - Lábam egyetlen rúgása elég ahhoz, hogy lezuhanjon a mélységbe, s akkor szemébe kacaghatok minden ellenségemnek odaát a túlsó parton; de jaj annak, aki ezen az oldalon áll, kiszolgáltatva egy olyan harcos kénye-kedvének, aki párbajban még sohasem akadt méltó ellenfelére.

- Én meg azt gondoltam volna - jegyezte meg Morton -, hogy ilyen védekezésre immár semmi szüksége.

- Semmi szükségem rá? - visszhangozta Burley türelmetlenül. - Micsoda? Semmi szükségem rá, amikor minden ősellenség szövetkezik ellenem, élükön magával a Sátánnal? No de nem fontos! - tette hozzá, indulatát fékezve. - Elég, hogy szeretem menedékhelyemet, ezt az Adullán barlangját, s durva mészkő oszlopait nem cserélném el a Torwood grófok kastélyának pazar termeivel, sőt egész határtalan birtokukkal sem. Te persze másként gondolkodol... hacsak ki nem gyógyultál még balga lázadból!

- Éppen azért jöttem, hogy egy ilyen birtokról beszéljek önnel - mondta Morton. - Nem kétlem, hogy ugyanazzal a józanul gondolkodó Balfour úrral van dolgom, akit olyan időkben ismertem, amikor a túlbuzgóság szakadékot ásott testvérek közé.

- Úgy? - felelte Burley. - Igazán? Valóban ezt reméled? No, légy szíves, fejezd ki magad világosabban!

- Egyszóval - folytatta Morton -, bizonyos eszközökkel, melyeket illetően csak találgatásokra vagyok utalva... ön valami titkos, de fölötte ártalmas befolyást gyakorolt Lady Margaret Bellenden és unokája vagyoni helyzetére, mégpedig Basil Olifantnek, annak az aljas, hitehagyott elnyomónak a javára, akit az ön mesterkedéseitől megtévesztett hatóságok a törvényes birtokos helyébe ültettek.

- Ezt mondod te! - kiáltotta Balfour.

- Igen, ezt mondom - felelte Morton -, és remélem, nem próbálja szemtől szembe letagadni azt, amiről hozzám intézett kézírása tanúskodik.

- Tegyük fel, hogy nem tagadom - mondta Balfour -, s tegyük fel, hogy ékesszólással rábírhatsz engem, hogy megmásítsam azt, amit érett megfontolással cselekedtem... milyen jutalmat vársz érte? Még mindig abban a reményben ringatózol, hogy megkapod a szőke hajú lányt hatalmas, dús örökségével együtt?

- Nem táplállok ilyen reményt - felelte Morton nyugodtan.

- Hát akkor kinek a kedvéért vetemedtél arra a merész vállalkozásra, hogy elragadd a zsákmányt a hőstől, aki ejtette, hogy elrabold az étket az oroszlán barlangjából, hogy kitépd az édes falatot a ragadozó karmaiból? Kinek a kedvéért próbálsz megfejtetni ezt a rejtvényt, mely nehezebb, mint a Sámsoné?

- Lord Evandale és a menyasszonya kedvéért - felelte Morton szilárdan. - Formáljon jobb véleményt az emberekről, Mr. Balfour, és higgye el, vannak még olyanok is, akik készek felajánlani boldogságukat mások boldogságáért.

- Istenemre! - felelte Balfour. - Ahhoz képest, hogy szakállad nő, megülsz a lovat, és kardot is tudsz forgatni, te vagy a legszelídebb és legegétlenebb bábu, mely valaha is bosszúlatlanul túrta el sérelmeit! Micsoda? Magad akarod ezt az átkozott Evandale-t annak a lánynak a karjai közé segíteni, akit szeretsz? Vagyont és örökséget juttatnál nekik? S azt hiszed, rajtad kívül van még egy másik bolond is, aki éppen olyan, vagy nagyobb sérelmet szenvedett, mint te, s éppen olyan hideg májjal, éppen olyan gyáván csúszik-mászik a föld arcán, mint te? S fel mered tételezni, hogy ez a másik bolond nem más, mint John Balfour?

- Ami a saját érzelmeimet illeti - mondta Morton nyugodtan -, azokról csak Istennek tartozom számadással, senki másnak. Viszont önnek, Mr. Balfour, azt hiszem, teljesen mindegy, vajon Basil Olifant vagy Lord Evandale élvezi-e azoknak a birtokoknak a tulajdonjogát.

- Nagyon tévedsz - felelte Burley. - Igaz, hogy mindketten sötétségben tévelyegnek, és szemük még nem nyílt meg a napvilág fényességére. Ez a Basil Olifant afféle Nábál, afféle Demas, aljas csirkefogó, aki vagyonával és hatalmával az erősebbet szolgálja, azt, akitől fél, hogy megfoszthatja tőlük! Csak azért lett hitvalló, mert nem kapta meg Tillietudlem földjeit, majd pápistának csapott fel, hogy így kaparintsa meg a birtokot. Erasztiánusnak mondta magát, nehogy újra elvegyék tőle... de ezentúl úgy táncol, ahogy én füttyölök, mert kezemben a dokumentum, amelytől birtoka függ. Ez a földbirtok zabola a szájában, karika az orrában, és gyeplő meg kantár, amellyel tetszésem szerint irányíthatom... s ez így is marad, amíg meg nem győződöm arról, hogy a birtokot olyan ember kezébe játszhatom át, aki megbízható szövetséges és őszinte jó barát. Viszont Lord Evandale gonosz istentagadó, szíve szikla, arca kemény gyémánt... a föld minden java az ölébe hullt, akár az őszi falevelek a fagyos talajra, de azzal sem törődik majd, ha tovasöpri őket az első szél. Pogány erényei veszedelmesebbek számunkra, mint azoknak a szennyes kapzsisága, akik érdekeik útján loholnak, bárhová vezet is az, s saját kapzsiságuk rabszolgái, s ezzel kényszeríthetjük őket, hogy a szőlőkertben munkálkodjanak, még akkor is, ha nem szüretelhetnek mást, mint bűneik bérét.

- Mindez nagyon helyénvaló lehetett néhány évvel ezelőtt - felelte Morton -, s akkor meg is tudtam volna érteni, bár igazságtalanságukkal sohasem tudtam volna megbékélni. De a mostani válságban, azt hiszem, semmi értelme, hogy ragaszkodják befolyásához egy birtokot illetően, amikor ezt a befolyását többé nem fordíthatja hasznos célra. Az ország a béke, a szabadság és a vallási türelem áldásait élvezzi; kívánhat-e ön ennél többet?

- Többet! - kiáltotta Burley, és újra kirántotta kardját hüvelyéből, olyan heves mozdulattal, hogy Morton szinte megriadt tőle. - Nézd csak a csorbulásokat ezen a fegyveren! Hármát látsz, ugye?

- Igen - felelte Morton. - De mit jelentsen ez?

- Az acélszilánk, amely az első csorbánál hiányzik, annak a hitszegő árulónak a koponyájában maradt, aki elsőnek honosította meg az episzkopális vallást Skóciában. Ezt a második csorbát egy istentelen gazfickó bordacsontja okozta, a legjobb és legvakmerőbb katonáé, aki a prelátusiak ügyét próbálta előbbre vinni Drumclognál. A harmadik csorbát egy kapitány acélszakja ejtette, aki a holyroodi kápolnát védte, a Forradalom idején, amikor a nép lázadásban tört ki; állig hasítottam ketté a fejét acélon és csonton keresztül! Nagy tetteket vitt végbe ez a vékony penge, és minden suhintása az Egyház felszabadítását jelentette. Ennek a kardnak - tette hozzá és ismét hüvelyébe dugta fegyverét - még sok dolga lesz... kiirtani az erasztianizmus pestises eretnekségét... kivívni az Egyház teljes szabadságát igazi tisztaságában... helyreállítani a Covenant dicsőségét... azután megrozsdásodhat és elkorhadhat gazdája csontjai mellett.⁵⁸

- Önnek, Mr. Balfour nincsenek emberei, sem eszközei az immár megszilárdult kormány megdöntésére - érvelt Morton. - Az emberek általában elégedettek, kivéve néhány jakobita urat, s önnek aligha lehet kedve azokhoz csatlakozni, akik önt csak eszközül használnák fel saját önző céljaik érdekében!

- Majd *ők* szolgálják a mi céljainkat - felelte Burley. - Elmentem az istentelen Claverhouse táborába, miként Izrael leendő királya is felkereste a filiszteusok országát. Megállapodtam vele egy felkelésben, s ha az a gaz Evandale nem hagy bennünket cserben, már rég kisöpörtük volna az erasztianusokat a nyugati ország részből. Habozás nélkül megölném - tette hozzá bosszúszomjas homlokráncolással -, még akkor is, ha az oltár szarvaiba kapaszkodnék!

Ezután nyugodtabb hangon folytatta:

- Ha te, régi bajtársam fia, magad pályáznál ennek az Edith Bellendennek a kezére, és hajlandó lennél részt venni a nagy munkában olyan buzgalommal, mely bátorsággal vetekedik, ne hidd, hogy Basil Olifant barátságát többre becsülném, mint a tiédet; akkor megkaphád ezt az okmányt - egy darab pergament vett elő -, mely lehetővé tenné neked, hogy te add a lány kezébe őseinek birtokát. Régen sóvárogtam arra, hogy ezt megmondjam neked, amióta csak láttam, milyen keményen és derekasan harcolsz azon a sorsdöntő hídon. A leányzó szeretett téged, és te őt.

Morton szilárd hangon felelte:

- Nem akarok kétszínű játékot üzni önnel, Mr. Balfour, még üdvös célból sem. Abban a reményben jöttem ide, hogy rábeszéljem önt, tegye meg azt, amit az igazság követel, és legyen igazságos másokhoz, nem hozzám, mert nem a magam önző célja vagy önös érdeke vezetett ide. Törekvésem csütörtököt mondott, s ezt inkább ön miatt fájlalom, mint a veszteség miatt, amelyet mások lesznek kénytelenek elviselni az ön igazságtalansága következtében.

- Vagyis visszautasítod az ajánlatomat, mi? - kérdezte Burley villámló szemekkel.

- Vissza - felelte Morton. - Ön arra vágyik, hogy olyan embernek tartsák, aki ad a becsületére és a lelkiismeretére. Ha valóban ilyen ember volna, visszaadná azt az okmányt Evandale lordnak, hogy felhasználhassa a törvényes örökös javára. Ezt kellene tennie önnek, tekintet nélkül minden más megfontolásra.

---

⁵⁸ Lásd *A szerző jegyzetei*-t: IX. A presbiteriánusok jóslatai.

- Inkább elpusztítom! - kiáltotta Balfour, s bedobta az okmányt a mellette izzó faszén parazsába, még bele is taposta csizmája sarkával.

A pergamen füstölögve összezsugorodott és pattogva fellángolt. Morton előreugrott, hogy kikapja a tűzből, de Burley derékon ragadta, és birokra keltek. Erős ember volt mind a kettő - Morton sokkal fürgébb és fiatalabb, mint a másik, ám Balfour jóval markosabb; sikerült is megakadályoznia, hogy Morton az okmányhoz férjen, amíg el nem hamvadt. Csak akkor engedték el egymást, s az őzjögő, a birkózástól még jobban megvadulva, Mortonra meresztette szemét, melyben szenvedélyes bosszúvágy lobogott.

- Most, hogy leleplezted a titkomat, vagy csatlakozol hozzám, vagy meghalsz! - kiáltotta.

- Megvetem a fenyegetéseit - felelte Morton. - Sajnálom önt, és magára hagyom.

Megfordult, hogy távozzék, de Burley eléje ugrott, és ellökte helyéből a tölgyfatörzset, mely dübörögve zuhant le a mélységbe. Burley abban a pillanatban kardot rántott és elordította magát olyan hangon, mely túlharsogta a vízesés bömbölését és az alázuhanó tölgyfa mennydörgését:

- Most a kezemben vagy! Add meg magad, vagy halj meg karddal a kezében!

Elállta a barlang kijáratát, és meztelen kardját suhogtatta.

- Nem vívok párbajt azzal az emberrel, aki apám életét megmentette - felelte Morton -, de ezt a két szót: „megadom magam” nem ismerem! Inkább megpróbálom életemet megóvni, ahogy lehet.

Így szólván, még mielőtt Balfour ráeszmélt volna, mit is akar tenni, Morton elrohant mellette, s bízva fiatal izmainak nem mindennapi ruganyosságában, gondolkodás nélkül átvette magát a félelmetes szakadékon, amely a barlang száját elválasztotta a túlsó parton kiszögellő sziklától. Az ugrás sikerült - Morton megvetette lábát odaát teljes biztonságban, s megszabadult felbőszült ellenségétől. Majd tévovázás nélkül felkapaszkodott a sziklák közt vezető keskeny ösvényen. Csak egy pillanatra fordult meg és nézett hátra. Látta, hogy Burley megdöbbenően áll ott a túlsó parton, várakozásában csalódva, aztán tomboló haraggal rohan vissza barlangjába.

Nem volt nehéz kitalálni, hogy ez a szerencsétlen ember, akit annyi kétségbeesett terv tartott örökös izgalomban, s akit annyi hirtelen csalódás ért, teljesen elvesztette lelki egyensúlyát; mostani viselkedése már az örültséggel határos, amit még feltűnőbbé tett az erő és ravaszság, amellyel eszeveszett célját követi. Erre gondolt Morton, amint megkereste kis vezetőjét, akit a lezuhanó tölgyfa rémületbe ejtett. Morton úgy beszélt róla, mintha csupán véletlenről lenne szó; a kislány viszont megnyugtatta, hogy a barlang lakójának nem lesz ebből semmi baja, hiszen mindig el van látva a szükséges nyersanyaggal, hogy új hidat fektessen le.

A reggel kalandjai ezzel még nem értek véget. Mikor a házikóhoz közeledtek, a kislány felkiáltott meglepetésében, megpillantva nagyanyót, amint tapogatózva jött eléjük. Máris sokkal nagyobb utat tett meg otthonától, mint valaha - a kislány el se képzelte volna róla, hogy idáig elmerészkedhetik.

- Ó, uram, uram! - mondta az öregasszony, amikor közeledésüket meghallotta -, ha valóban szereti Lord Evandale-t, segítsen rajta... most vagy soha! Nem győzők hálát adni Istennek, hogy amikor szemem világától megfosztott, hallásomat meghagyta! Erre jöjjön, erre... és jaj, lépjen halkabban! Peggy, kicsikém, nyergeld meg az úriember lovát, s vezesd ügyesen a tövises bozót mögé, hadd várakozzék ott.

Mortont pedig egy kis ablakhoz vezette, amelyen át észrevétlenül megfigyelhette, mi történik odabenn. Két dragonyos ült reggeli söröskancsója mellett, komoly beszélgetésbe merülve.

- Minél többet töröm a fejem, Inglis, annál kevésbé tetszik nekem a dolog - mondta az egyik. - Evandale mindig jó tiszt volt és a katonák barátja. Ha meg is büntetett minket zendülésünkért Tillietudlemben, az ördögbe is, Frank, ismerd be, hogy megérdemeltük!

- Kárhozzak el, ha megbocsátom neki! - felelte a másik. - Nem szeretnék a bőrében lenni!

- Ember, ne légy már olyan haragtartó! Felejtsd el és bocsásd meg neki. Okosabb lenne, ha vele együtt csatlakoznánk azokhoz a nagyszájú *highlanderekhez*, mihelyt kitör a ribillió. Végtére is mindnyájan Jakab király kenyerét ettük.

- Szamár vagy. Amit ribilliónak nevezel, sohasem fog kitörni... máris elhalasztották. Halliday kísérletet látott, vagy Miss Bellenden megunta a pasast, vagy tudom is én, miféle átkozott marhaságról van szó. Az a bizonyos dolog nem tarthatja magát két napnál tovább, és az kapja meg a jutalmat, aki először kikukorékolja.

- Ez is igaz - felelte a cimborája. - És mondd csak, az a fejes, az a Basil Olifant, gavallérosan fizet majd?

- Akár egy herceg, ha mondom! - nevetett Inglis.

- Nincs a világon még egy ember, akit úgy gyűlölné, mint Evandale-t. Azonkívül fél is tőle, valami peres ügy miatt. Ha elteszi láb alól, úgy véli, nyert ügye van.

- De kapunk rá parancsot és megfelelő segítséget? - kérdezte a másik. - Itt kevés ember akad, aki kezét emelne a mi lordunkra, és még az is megeshetik, hogy a saját embereink közül állnak mellé néhányan.

- Ostoba vagy és nyúlászívú, Dick - felelte Inglis. - Most odabenn lapul, Fairy-Knowe-ban, hogy elterelje magáról a gyanút. Olifant hatósági személy, és magával hozza legmegbízhatóbb embereit. Itt vagyunk mi ketten, azonkívül Olifant azt mondja, lesz ott egy mindenre elszánt, verekedős fickó is, valami Quintin Mackell, aki régi haragosa Evandale-nek.

- Jól van, no, utóvégre te vagy a feljebbvalóm - mondta a közlegény, jellegzetesen katonai módra nyugtatva meg lelkiismeretét -, és ha valami baj lesz belőle...

- Én tartom a hátam - mondta Inglis. - Gyere, hajtsunk fel még egy korsó sört, aztán indulás Tillietudlembé! Hé, Bessie! Hova az ördögbe bújt el az a vak boszorkány!

- Tartóztassa fel őket, ameddig csak tudja - súgta Morton a háziasszonynak, és kezébe nyomta erszényét. - Most minden azon múlik, marad-e elég időnk?

Ezután elsietett arra a helyre, ahol a kislány a lovát tartotta, indulásra készen.

- Fairy-Knowe-ba? Nem! Egyedül nem tudnám megvédeni őket. Glasgow-ba kell mennem egyenest. Ott Wittenbold parancsnok készségesen megsegít, katonákat ad mellém, és támogatást nyújt a polgári hatósággal szemben. De útközben meg kell állnom egy pillanatra, hogy figyelmeztessem őket. Gyere, Moorkopf - mondta a lovának, amint nyeregbe szállt. - Nehéz nap vár rád, most mutasd meg, milyen gyors a lábad, s bírod-e szuflával is?

Negyvennegyedik fejezet

*De rászegezte hunyó szemeit,
bár mind kevésbé látta Emilyt,
feküdt szótlan - majd a lány-kezet még
megszorította s aztán kilehelte lelkét.*

Palamon és Arcite

Edith ágyának esett azon a nevezetes napon, amikor Morton váratlan megjelenése annyira megrendítette, hogy eszméletét is elveszítette. Másnap reggel azonban jelentették, hogy már sokkal jobban van, s Lord Evandale újra elhatározta, hogy elhagyja Fairy-Knowe-t. Dél tájban Lady Emily ünnepélyes, szinte zord arccal lépett be Edith szobájába. Miután kölcsönösen üdvözölték egymást, megjegyezte, hogy ez igen szomorú nap lesz az ő számára, ha Miss Bellendenek megkönnyebbülést hoz is. - Nem értem - mondta Edith.

- Bátyám ma búcsút mond nekünk, Miss Bellenden.

- Elmegy? - kiáltott fel Edith csodálkozva. - Remélem, haza... a saját házába?

- Nem hiszem - felelte Lady Emily. - Minden okom megvan feltételezni, hogy távolabbi útra gondol, hiszen alig van, ami visszatartaná ebben az országban.

- Jóságos ég! - kiáltott fel Edith. - Miért is születtem arra, hogy zátonyra juttassak mindent, ami férfias és nemes! Mit tehetnék, mivel tarthatnám vissza attól, hogy egyenesen a pusztulásba rohanjon? Mindjárt lemegyek! Kérlek, mondd meg neki, esedezem, hogy ne távozzék, amíg nem beszéltem vele!

- Egészen hiábavaló, Bellenden kisasszony - felelte -, de mindenesetre átadom üzenetét.

Elhagyta a szobát, éppen olyan kimérten, mint ahogy bejött, s közölte bátyjával, hogy Miss Bellenden már sokkal jobban van, és le akar jönni szobájából, még mielőtt Lord Evandale elhagyná a házat.

- Úgy hiszem - tette hozzá kajánul -, az a kilátás, hogy hamarosan megszabadul társaságunktól, csodát művelt vele és meggyógyította megtépázott idegeit.

- Igazságtalan vagy, húgom - mondta Lord Evandale -, de az is lehet, hogy az irigység beszél belőled.

- Lehet, hogy igazságtalan vagyok, Evandale - felelte Lady Emily a tükörbe pillantva -, de álomban sem jutna eszembe minden ok nélkül irigykedni valakire. De menjünk be az öreg hölgyhöz. Olyan lakomát készít elő a másik szobában, hogy valamennyi katonádat megvendégelhetné.

Lord Evandale szótlanul követte a szalonba, hiszen tudta, hogy előítéleteivel és sértett gőgjével hiába is próbálna hadakozni. Látták, hogy az asztal roskadozik a sok ételtől-italtól, amelyet Lady Margaret gondos felügyelete alatt tálaltak fel.

- Ma aligha szorul nógatásra, hogy reggelizzék, lordom, sőt még egy kis villásreggelin is részt kell vennie, már amennyire e szegényes hajlék, melynek lakói annyi hálával tartoznak önnek, a jelenlegi körülmények közt ilyen nyújtani képes. Én a magam részéről örömmel látom, ha a fiatalok magukhoz vesznek egy kis frissítőt, mielőtt kilovagolnak sportot üzni, vagy ügyesbajos dolgaikat elintéznék. Meg is mondtam ezt ő szent királyi felségének, amikor Tillietudlemben reggelizett az Úr 1651-ik esztendejében. Őfelsége pedig, miután ugyanabból a kancsóból, mely most az asztalon áll, felhajtott egy kupa rajnai bort az egészségemre, nagy kegyesen ezt

felelte: „Őn olyan bölcsen beszél, mint egy felvidéki jós, Lady Margaret...” Ezek voltak őfelsége tulajdon szavai, s így lordságod is láthatja, hogy teljes joggal buzdítom a fiatalokat a falatozásra.

Mondanunk sem kell, hogy Lord Evandale jóformán oda sem hallgatott a derék hölgy beszédére, hiszen minden figyelmét összpontosítva leste Edith könnyű lépteinek közeledését. Ám szórakozottsága, melyet ez alkalommal tanúsított, bármilyen természetes volt is, drága árat követelt tőle. Mialatt Lady Margaret a jóságos háziasszony szerepét játszotta (amit nagyon kedvelt és kiválóan alakított), John Gudyill zavarta meg tevékenységében. Mint mindig, ha egy alantasabb személyt kellett a ház úrnőjének bejelentenie, csak ennyit mondott:

- Van itt valaki, aki beszélni szeretne a ladyvel.

- Valaki! Miféle valaki? Nincs talán neve? Vagy azt hiszi boltos vagyok, aki mindenkinek a rendelkezésére áll, csak füttyentenie kell?

- Igenis, van neve - felelte John -, de attól félek, a lady nem szívesen hallaná.

- Ki az? Beszéljen már, maga bolond!

- Calf Gibbie, asszonyom - felelte John egy fokkal magasabb hangon, mint a szertartásos illem megengedné. Néha elkövette ezt a kihágást, érdemeiben bízva, mint a család régi szolgája, aki hűségesen kitartott mellettük szerényebb körülmények között is. - Calf Gibbie az, ha a méltóságos asszony mindenáron tudni akarja, a tehénpásztor, aki Edie Henshaw állatait őrzi odaát a hídon túl... ugyanaz, mint az egykori Goose Gibbie, aki Tillietudlemben szolgált, és akit beöltöztettünk a *wappen-shaw*-ra, amikor...

- Fogja már be a száját, John - parancsolt rá az öreg hölgy, méltóságteljesen felállva. - Szentelenség feltételezni, hogy egy ilyen személlyel szóba állok. Mondja meg neki, hogy intézze el a dolgát magával vagy Headriggnével.

- Erről hallani sem akar, asszonyom. Azt mondja, aki ideküldte, erősen a lelkére kötötte, hogy üzenetét nem adhatja át másnak, csak a méltóságos asszonynak személyesen, vagy Lord Evandale-nek, már nem emlékszik, melyiknek. Az igazat megvallva, kicsit többet öntött fel a garatra, mint kellene, de ha nem tette volna, akkor se beszélne sokkal okosabban.

- Hát akkor dobja ki! - rendelkezett Lady Margaret. - Mondja meg neki, hogy jöjjön vissza holnap, ha már kialudta a mámorát. Alighanem azért jött, hogy valami segélyért könyörögjön, mint házuk egykori cselédje.

- Nagyon valószínű, asszonyom, mert igen rongyos szegény.

Gudyill még egy kísérletet tett arra, hogy Gibbie eleget tehessen megbízatásának, amely igazán életbevágó fontosságú volt. Egy levelet kellett volna átadnia, melyben Morton figyelmezteti Evandale-t, milyen nagy veszedelemben forog Olifant cselszövő csalárdsága következtében, s lelkére köti, hogy tüstént meneküljön el, vagy jöjjön Glasgow-ba s adja meg magát, mert ebben az esetben a védelméről gondoskodni tudna. Morton ezt a néhány sort sebtében papírra vetette és rábízta Gibbie-re, akit megpillantott a híd közelében, ahol csordáját legeltette. Kérését néhány tallérral alátámasztva, felszólította Gibbie-t, hogy a levelet pillanatnyi késedelem nélkül adja át a címzett saját kezébe.

Ám a sors úgy akarta, hogy Gibbie közreműködése akár küldönci, akár fegyveres szolgálatról legyen is szó, ne hozzon szerencsét a Tillietudlemi családnak. Végzetes módon betért a kocsmába, hogy meggyőződjék róla, vajon a pénz, amit megbízójától kapott, nem hamis-e? Amikor aztán késedelmesen bár, de megérkezett Fairy-Knowe-ba, azt a kevés esztét is, amellyel a természet megáldotta, az elfogyasztott sör és pálinka már alaposan megzavarta. Ahelyett, hogy Lord Evandale után érdeklődött volna, Lady Margarettel akart beszélni, kinek

neve ismerősebben derengett az agyában. S amikor nem engedték be Lady Margarethez, egyszerűen elkotródott a kézbesítetlen levéllel. Önféjű ostobaságában Morton utasításai közül éppen ahhoz az egyhez ragaszkodott, amelytől nagyon is ésszerű lett volna eltérnie.

Pár perccel azután, hogy elment, lejött Edith. Találkozását Evandale lorddal bizonyos zavar jellemezte, mely mindkettőjüket elfogta. Lady Margaret csak annyit tudott, hogy esküvőjüket Edith rosszullete miatt halasztották el, s elfogódottságukat annak a szégyenlős félénkségnek tulajdonította, mely nem ritkaság menyasszony és vőlegény között. Hogy eloszlassa, közönyös dolgokról kezdett Lady Emilyvel beszélgetni. Ekkor Edith, kinek arca halálsápadt volt, hebegő vagy inkább suttogó hangon fordult Lord Evandale-hez azzal a kéréssel, hogy beszélni szeretne vele. Evandale karját nyújtotta, és bevezette a kis előszobába, amely - mint már láttuk - a szalomból nyílt. Leültette Edithet egy székre, maga is letelepedett mellé és várta, hogy a beszélgetést elkezdje.

- Nagyon... bánatos vagyok - volt az első néhány szó, amit nagy nehezen kipróbált -, magam sem tudom, mit mondjak és hogyan mondjam el.

- Ha bármilyen kis részem van is abban, hogy ilyen nyugtalan, kedves Edith - mondta Evandale szelíden -, hamarosan megszabadul tőlem.

- Szóval, végleg elhatározta - felelte Edith -, hogy jobb belátása ellenére... barátainak könyörgeése ellenére is csatlakozik azokhoz a mindenre elszánt emberekhez, és részt vesz kétségbeesett vállalkozásukban... mit sem törődve a szinte kikerülhetetlen pusztulással, melybe egyenesen belerohan?

- Fáj, hogy ennyire nyugtalan miattam. De ne haragudjék, Miss Bellenden, még ez sem tarthat vissza attól, amit becsületes parancsol. Lovam fel van nyergelve, és kísérem készen állnak. Mihelyt Kilsythe-ba érek, megadják a jelet a felkelésre. Ha sorsom szólít, nem térek ki előle. Az is valami - tette hozzá megragadva Edith kezét -, ha halálommal kivívom részvétét, ha már a szerelmét nem tudtam elnyerni.

- Ó, lordom, maradjon itt! - kiáltott fel Edith olyan hangon, mely Evandale szívébe hatolt. - Az idő magyarázatot hozhat arra a különös jelenségre, amely annyira megrendített. Feldúlt idegeim még visszanyerhetik nyugalmukat. Ó, ne rohanjon a halálba és pusztulásba! Maradjon a mi erősségünk és támaszunk, s reménykedjék abban, hogy az idő mindent megoldhat!

- Már késő, Edith - felelte Lord Evandale -, még akkor is, ha szégyenletes módon visszaélnék jószágával, amit irántam érez. Tudom, hogy nem szerethet engem. Idegösszeomlása, mely oly erős volt, hogy szeme elé varázsolta annak a képét, aki már nem él, vagy nagyon messze van innen, mindent elárul. Ragaszkodása hozzá sokkal erősebb, semhogy a barátság vagy a hála háttérbe szoríthatná. De ha másképp volna is, a kocka el van vetve!

Miközben így beszélt, Cuddie rontott be a szobába rémülten és lihegve.

- Jaj, uram, rejtőzzék el! Megszálltak minden utat, mely a házból kivezet!

- Kik? Kiról beszél? - kérdezte Lord Evandale.

- Egy lovascsapat! Basil Olifant vezeti őket!

- Ó, lordom, rejtőzzék el! - kiáltotta Edith is, kezeit tördelve rémületében.

- Istenemre, soha! - felelte Lord Evandale. - A gazember! Milyen joggal merészel rám törni, utamat állni! Utat török magamnak még akkor is, ha egy egész ezred áll mögöttem! Szóljon Hallidaynek és Hunternek, hogy vezessék elő a lovakat! Most pedig, Edith, igazán búcsúzunk!

Karjaiba ölelte a lányt, és gyengéden megcsókolta; aztán kitépte magát húga és Lady Margaret kezéből, akik megpróbálták visszatartani. Kirohant a házból és nyeregbe pattant.

Óriási zűrzavar keletkezett; az asszonyok sikoltoztak, s izgatottan szaladtak a ház elülső ablakához, ahonnan jól láthatták a lovasokat, katona csak kettő volt köztük. Ott ácsorogtak a réten, Cuddie viskója előtt, a nagy házból leereszkedő út alján. Egyelőre óvakodtak attól, hogy a házat jobban megközelítsék, nyilván azon tűnődtek, vajon mekkora erővel állnak szemben.

- Még megmenekülhet! - kiáltott fel Edith. - Ó, még megmenekülhet! Istenem, bárcsak a hátsó ösvényt választaná!

Ám Lord Evandale már elhatározta, hogy szembeszáll a veszéllyel, melyet bátor lelke alábecsült. Megparancsolta szolgálainak, hogy kövessék, és nyugodtan poroszkált az úton lefelé. Az öreg Gudyill rohant, hogy felfegyverezze magát, Cuddie is lekapott a falról egy puskát, amelyet a ház védelmére tartogattak, s noha nem volt már ideje lóra ülni, Lord Evandale után sietett. Nem hallgatott feleségére, aki a nagy lármára előjött és a karjába csimpaszkodott, s fenyegető hangon figyelmeztette, hogy kard vagy kötél vet véget életének, ha más emberek ügyeibe avatkozik.

- Fogd be a szád, te sz...! - rivallt rá Cuddie. - Ezt skótul mondtam, megértheted! Hogy ne avatkozzam más emberek ügyeibe? Talán tétlenül nézzem, hogy Lord Evandale-t szemem láttára legyilkolják?

S már rohant is lefelé. De útközben eszébe jutott, hogy lám, az egész gyalogság egy emberből áll, és ez ő maga, hiszen John Gudyill még nem bukkant elő. Ezt mérlegelve, jobbnak látta, hogy a sövény mögött válassza ki hadállását. Gyorsan megtöltötte és felhúzta puskáját, messziről gondosan célba vette Basil uraságot, ahogy most nevezték, és tetre készen várta a fejleményeket.

Mihelyt Lord Evandale megjelent, Olifant csapata kissé hátrább húzódott és szétterült, mintha arra készülődött volna, hogy a fiatal lordot bekerítse. Vezetőjük azonban a helyén maradt, három emberrel együtt, akik közül kettő dragonyos katona volt, a harmadik pedig, öltözéke és külseje után, afféle vidéki gazdálkodó, de akárcsak a katonák, állig fel volt fegyverezve. Tagbaszakadt alakja, zord arcvonásai és rendületlen határozottsága ezt a harmadik embert tette a legfélelmetesebbé valamennyiük közül; s aki életében csak egyszer is látta, rögtön felismerte benne Balfour of Burleyt.

- Gyertek utánam - mondta Lord Evandale a szolgálainak -, és ha erőszakkal elállják utunkat, tegyétek azt, amit én.

Ügetve közeledett Olifant felé, és éppen kérdőre akarta vonni, hogy miért szállta meg így az utat, amikor Olifant felkiáltott:

- Lőjétek le az árulót!

Abban a pillanatban mind a négyen elsütötték fegyverüket a szerencsétlen főnemesre. Evandale megingott nyergében, pisztolytáskájához kapott, ki is húzta fegyverét, de elsütni már nem tudta. Halálos seb érte, s lezuhant a nyeregből. Szolgái lövésre emelték karabélyukat. Hunter vaktában tüzelt, míg Halliday, aki rettenthetetlen katona volt, célba vette Inglit, s azon nyomban agyonlőtte. Ugyanabban a pillanatban még egy lövés dördült el a sövény mögül, s igazában ez bosszulta meg Lord Evandale halálát. A golyó pontosan homloka közepén találta el Basil Olifantet, aki élettelenül terült el a földön. Cinkosait ámulatba ejtette a megtorlás gyorsasága, s szinte bénultan tétováztak; de Burley, kinek vére a csata hevében felforrt, elordította magát:

- Vágjátok le a midianitákat!

Kardot rántott, és megtámadta Hallidayt. Ekkor paták dübörgése hallatszott, és egy lovascsapat bukkant fel a véres események színterén; vágatva közeledtek az országúton Glasgow felől. Külföldi dragonyosok voltak, akiket Morton és egy polgári hatósági személy kíséretében Wittenbold, a hollandus parancsnok vezetett.

Az orvtámadókat Isten és Vilmos király nevében felszólították, hogy adják meg magukat. Valamennyien engedelmeskedtek Burley kivételével, aki megfordította lovát és megpróbált elmenekülni. Tisztjük parancsára több katona üldözőbe vette, de Burley lova gyorsabb volt, és csak a két legelső katonának lehetett némi esélye arra, hogy utolérje. Burley kétszer is visszafordult; a legnagyobb nyugalommal elsütötte pisztolyait, előbb az egyiket, majd a másikat. Ily módon sikerült mindkét üldözőjétől megszabadulnia: az egyik dragonyost halálosan megsebesítette, a másikkal pedig a lovát találta el. Szüntelenül hadakozva jutott el a bothwelli hídig. Ám végzetére, a híd közepén levő kaput zárva találta, sőt még örök is álltak mögötte. Elkanyarodott a hídtól, és egy olyan helyre nyargalt, ahol az átkelés lehetségesnek látszott. Habozás nélkül belevetette magát a folyóba, miközben üldözői golyózáport zúdítottak rá pisztolyaikból és karabélyaikból. A füle mellett süvítő golyók közül kettő akkor találta el, amikor már túl volt a folyó közepén. Érezte, hogy halálos sebet kapott. Megrántotta a kantárt, és megfordította lovát a folyóban. Visszatért arra a partra, ahol az imént a vízbe ugrott és kezével integetett, mintha jelezné, hogy megadja magát. A katonák abba is hagyták a tüzelést, és várták, hogy közelebb jöjjön. Kettő közülük elébe ment, s kis darabon belovagolt a vízbe, hogy megragadja és lefegyverezze. De hamarosan kiderült, hogy nem az életét akarta megmenteni, célja csupán a bosszú volt. A két katonához közeledve, összeszedte utolsó erejét, és kardjával akkorát sújtott az egyiknek a fejére, hogy az menten lezuhant a nyeregből. A másik dragonyos - tagbaszakadt, izmos fickó - közben odaért és kezét Burley vállára tette. Burley viszont a torkának ugrott, akár a haldokló tigris, ha megragadja zsákmányát. Birkózás közben mindketten lecsúsztak a nyeregből, és fejfelé előre a folyóba zuhantak. Az ár elsodorta őket. Útjukat pontosan megrajzolta a felbugyborékoló vér. Két ízben látták őket felbukkanni. A hollandi katona úszni próbált, de Burley minden erejével belecsimpaszkodott, elárulva szándékát, hogy ha már meg kell halnia, pusztuljanak el mind a ketten. Hulláikat vagy negyed mérföldnyire onnan halászták ki a folyóból. Balfour ujjainak markolását csak úgy lehetett volna megoldani, ha kezeit levágják; így a két embert egyetlen hevenyészett sírba vetették és sírjukat még ma is egy faragatlan kő jelöli, s rajta a még faragatlanabb sírvers.⁵⁹

---

⁵⁹ Nyájas olvasó, megkértem jeles barátom. Peter Proudfoot, vándorkereskedőt, aki széles e hazában becsületességéről híres, mint a legmegbízhatóbb muszlin-, gyolcs-, valamint rövidáru-kereskedő, hogy ha legközelebb arrafelé visz az útja, jegyezze le számomra az említett sírverset. Kérésemnek eleget tett, s mivel nincs okom kételkedni a hozzám eljuttatott verszet hitelességében, ezennel közzéteszem:

Szent fekszik itt, zord, kit félt mind a pap,
neve John Balfour, Burley néhanap,
ki mind bosszúra bujtogatni tért
az Isteni Liga s Frigy kedviért;
Mágus-mocsárnál, Fife-ban, fenemód
ölte meg ő James Sharpe-ot, a hithagyót:
élte szálát holland kéz nyeste el,
s a Clyde-ba dobta, a helyhez közel.

(Majtényi Zoltán fordítása)

Lásd még *A szerző jegyzetei*-t: XX. A Burleynek nevezett John Balfour.

Mialatt a zord rajongó lelke elszállt, hogy tetteiről számot adjon Teremtőjének, a bátor és nemes szívű Lord Evandale is kiszenvedett. Morton, mihelyt megértette, mi történt, tüstént leugrott lováról, és haldokló barátjához sietett, hogy segítsen rajta, ha még lehet. Evandale megismerte, hiszen megfogta kezét, de beszélni már nem tudott. Jelekkel adta tudtára kívánságát, hogy vigyék be a házba, s ez a legnagyobb gondossággal és óvatossággal megtörtént. A haldoklót körülvették zokogó barátai. Lady Emily hangos jajveszékelésénél is mélyebb gyászra vallott Edith néma gyötrődése. Még Morton jelenlétét sem vette észre. A haldoklóra borult, s még nem eszmélt rá, hogy a Sors, amikor egy hűséges imádójától megfosztotta, tüstént egy másikat küldött helyette, akit szinte a sírjából támasztott fel. Ekkor Lord Evandale kezébe vette mindkettőjük kezét, és gyengéden egymásba fűzte; felemelte fejét, mintha Isten áldását kérné frigyükre, aztán hátrahanyatlott, és a következő pillanatban már nem élt.

Befejezés

Elhatároztam, hogy mellőzöm az utolsó fejezetet - nem vesződöm azzal a feladattal, amit a regény tető alá hozatala jelent - s az olvasó képzeletére bízom mindazt, ami Lord Evandale halála után szükségszerűen bekövetkezett. De azután eszembe jutott, hogy alig akad példa erre az eljárásra, bármilyen kellemes is az olvasó és a regényfabrikáló számára egyaránt. Így, bevallom, elég kínos dilemmába kerültem, ám ekkor, szerencsémre, Miss Martha Buskbody abban a megtiszteltetésben részesített, hogy meghívott teára. Ez az ifjú hölgy nagy sikerrel úzi immár negyven év óta a köpeny- és nőruha-szabászat művészetét Gandercleugh-ban és környékén. Tudtam, mennyire rajong az ilyen történetekért. Ezért megkértem, fussa át a látogatásomat megelőző délelőtti folyamán kéziratom laza lapjait, aztán világítsa meg elmémet kiterjedt tapasztalatai alapján, amelyeket abban az időben szerzett, amidőn kitaróan végigolvasta Gandercleugh, valamint a két szomszédos városka három kölcsönkönyvtárának teljes készletét. S este, amikor dobogó szívvel beállítottam hozzá, örömmel észleltem, hogy művemről hajlandó elismerően nyilatkozni.

- Eddig még egyetlen regény sem ragadott meg jobban - mondotta, pápaszeme üvegeit törölgetve -, kivéve talán Jemmy és Jenny Jessamy igazán megható történetét. De az a terve, hogy elhagyja a zárófejezetet, képtelenség. És még valamit. Nem baj, ha a regény folyamán szívfacsaró mód próbára teszi idegeinket, ám, hacsak nem rendelkezik olyan lángelmével, mint a *Julie de Roubigné* szerzője, óvakodjék attól, hogy könyvének végét teljesen sötét fellegek borítsák. Csillogtasson meg nekünk egy kis napfényt is az utolsó fejezetben... higgye el, ez feltétlenül szükséges.

- Mi sem könnyebb annál, asszonyom, hogy utasításainak eleget tegyek. Mert az igazság az, hogy könyvem legkedvesebb szereplőire, kiknek sorsa iránt érdeklődni kegyeskedik, még hosszú és boldog élet várt. Fiúk és lányok egész seregét hozták a világra, és...

- Teljesen fölösleges, uram - vágott a szavamba kissé rosszálló fejcsóválással -, hogy házaseletüket részletesen ecsetelje. De mi kifogása lehet az ellen, hogy nagy általánosságban bepillantást nyerjünk hőseink boldogabb jövőjébe?

- Nézze, asszonyom - feleltem -, tudnia kell, hogy minden terjedelmesebb történet, miközben befejezéséhez közeleg, egyre többet veszít érdekességéből. Olyan ez, asszonyom, mint az ön teája; kitűnő zöld tea, kiváló kínai tea, de szükségképpen gyengébbé és ízetlenné válik, mire az utolsó csészére kerül a sor. Nomármost, azt gondolom, az ilyen teán nem sokat segít az a félig megolvadt, ragadós cukor, amely a csésze fenekén rendszerint megmarad; hasonlóképpen úgy vélem, ha egy regény már unalmassá válik, aligha lehet felpezsdíteni mindenféle apró részletekkel, amelyeket az olvasó már úgylis rég kitalált, s az író hiába pazarolja rá legszebb jelzőit és szóvirágait.

- Nem úgy van az, Mr. Pattieson - felelte a hölgy. - Attól tartok, ön az első regényének a befejezését nagyon is sebtében és esetlenül csapta össze; én bizony megcibálnám annak a fiatal szabótanoncnak a fülét, aki ilyen szörnyű fércmunkát ad ki a kezéből. S ha nem teszi jóvá ezt a vaskos hibáját azzal, hogy pontosan beszámol Morton és Edith házasságáról, s elmondja, mi lett a regény többi szereplőjéből, Lady Margaretten kezdve le egészen Goose Gibbie-ig... figyelmeztetem, senki sem gondolja majd, hogy annak rendje és módja szerint végezte el feladatát.

- Jól van, asszonyom - feleltem -, anyagom olyan bőséges, hogy azt hiszem, ki tudom elégíteni kíváncsiságát, hacsak nem kívánja, hogy igazán minden apró körülményre kiterjeszkedjem.

- Hát akkor - mondta a hölgy - kezdjük a legfontosabbal. Visszakapta-e Lady Margaret a vagyonát és a kastélyát?

- Visszakapta, asszonyom, mégpedig a legegyszerűbb módon, ami csak elképzelhető, örökségeképpen, tudniillik, mint végrendelet nélkül elhunyt jeles rokonának, Basil Olifantnek egyetlen örököse; ez halálával nemcsak visszaadta, de még tetemesen növelte is Lady Margaret vagyonát, melyet élete folyamán a legelvetemültebb praktikákkal igyekezett megkaparintani. John Gudyillt visszahelyezték régi méltóságába, melyet még fontoskodóbban töltött be, mint valaha. Cuddie pedig boldog gyönyörűséggel fogta meg újra az eke szarvát a tillietudlemi birtok rónáin, és régi házikóját is visszakapta. De a reá jellemző okos óvatossággal mélységesen hallgatott; eszébe sem jutott eldicsekedni azzal, hogy ő lőtte ki azt a szerencsés golyót, mely úrnőjének visszaszerezte régi birtokát, neki magának pedig megszokott otthonát.

- Végtére is - mondta egyetlen bizalmasának, Jennynek -, az öreg Basil Olifant mégiscsak a mi úrnőnk unokabátyja volt és előkelő nagyúr. S ha a törvény ellen cselekedett is, ahogy hallom, mert minden hatósági parancs vagy végzés nélkül támadt rá Lord Evandale-re, még megadásra sem szólította fel... s noha egy pillanatig sem bántam meg, hogy lepuffantottam, akár egy fajdkakast a mocsárban... okosabb lesz egy szót se szólani erről.

... Nemcsak hallgatott, de ragyogó leleményességgel még alá is támasztotta azt a híresztelést, hogy a hőstettet az öreg Gudyill követte el. Szerénysége sok messzely pálinkát szerzett neki az öreg komornyiktól, aki egészen más természetű ember volt, mint Cuddie, s jobban szerette eltúlozni meg dobra verni, semmint elhallgatni férfias hőstetteit... A vak özvegyasszonynak nem kellett többé vesződni; körültekintően gondoskodtak róla s a kislányról is, aki Mortont a linnbe vezette. Ami pedig a...

- Mindez eltörpül a főszereplők esküvője mellett - szakított félbe Buskbody kisasszony, türelmetlenül ütögetve burnótszelencéje fedelét. - Halljunk valamit az esküvőről is.

- Mr. Morton és Miss Bellenden esküvőjét néhány hónappal elhalasztották a gyász miatt, hiszen mindkettőjüket mélységesen lesújtotta Lord Evandale halála. De aztán annak rendje és módja szerint egybekeltek.

- De remélem, uram, nem Lady Margaret beleegyezése nélkül? - kérdezte bájos műbírálóm. - Mert én az olyan regényeket szeretem, amelyek arra tanítják a fiatalságot, hogy adják meg szüleiknek a kellő tiszteletet. A regényben megengedhető, hogy a fiatalok szüleik megkérdezése nélkül szeressenek egymásba, mert hol lenne enélkül a szükséges bonyodalom? De végül mindig meg kell szerezniük szüleik jóváhagyását. Még az öreg Delville is áldását adta végül Ceciliára, pedig közrendű szülők leánya volt.

- Úgy van, hölgyem - feleltem. - Megnyugtathatom, hogy Lady Margaret is beadta derekát, s keblére ölelte Mortont, noha apjáról, az öreg Covenant-bajnokról, sokáig hallani sem akart. De Edith volt életének utolsó reménye, s azt akarta, hogy boldog legyen. Morton, vagy Melville Morton, ahogy most általában nevezték, magas polcot foglalt el a világban, s minden más tekintetben is olyan kiváló „férj-jelölt” volt, hogy Lady Margaret félretette előítéleteit, azzal a gondolattal vigasztalva magát, hogy a házasságok végtére is az Égben köttetnek. Még nem felejtette el, hogy ugyanezt mondta neki a boldog emlékezetű II. Károly, ő szent királyi felsége, amikor megmutatta neki a családi portrékat a falon, s köztük nagyapját, Fergust, Torwood harmadik grófját, aki korának legszebb férfia volt, s mellette második feleségét, Jane grófnőt, aki viszont púpos volt és félszemű. Akkor hangzott el őfelsége ajkáról az említett bölcs megjegyzés, azon a nevezetes napon, amidőn *disjune*-jét Tillietudlemben kegyeskedett...

- Jól van - mondta Buskbody kisasszony, megint a szavamba vágva -, ha ilyen magas tekintélyre hivatkozhatik annak a mentségére, hogy belenyugodott a *mésalliance*-ba, akkor minden további szó fölösleges. De mi lett azzal a hogyishívjával... a házvezetőnővel?

- Mrs. Wilsonnal, asszonyom? Talán ő volt a legboldogabb az egész társaságban. Mert attól kezdve minden évben egyszer (de nem gyakrabban) Mr. és Mrs. Melville Morton eljött vendégségbe, és megebédelt a faburkolatú nagyteremben, mely ilyen alkalommal teljes díszében pompázik: a függönyök mind előkerülnek, felterítik a szőnyeget, az óriási réz gyertyatartó az asztal közepén ragyog, és babérlevelek koszorúja veszi körül. A terem előkészítése erre az évenkénti ünnepségre leköti az öreg Alison gondolatait már hat hónappal előre, aztán a terem rendbehozatala további hat hónapig foglalkoztatja. Ily módon egyetlen nagy öröme éppen elegendő munkát ad neki az egész esztendőn keresztül.

- És Niel Blane? - kérdezte Buskbody kisasszony.

- Jó magas kort ért el, buzgón nyakalta a sört meg a pálinkát legkülönbözőbb hitvallású vendégeivel... hol whig, hol meg jakobita nótát fűjt, ahogy éppen a vendégnek tetszett, s mire meghalt, annyi pénzt hagyott Jennyre, hogy a derék leányzó kapta magát és férjhez ment egy kisebb földesúrhoz. Remélem, hölgyem, nincs több kérdeznivalója, mert most már igazán...

- És Goose Gibbie, uram? - felelte állhatatos barátnőm. - Goose Gibbie, kinek megbízatása olyan életbevágó következményekkel járt a regény hősei számára?

- Lássá be, kedves kisasszonykám, bocsánat a bizalmaskodásért, de, kérem, lássa be, hogy még a hírneves Seherezáde, a mesemondók királynője sem tudott minden apró körülményt emlékezetében megtartani. Nem vagyok egészen bizonyos Goose Gibbie sorsa felől. Úgy rémlik nekem, azzal a Gilbert Duddennel, más néven Calf Gibbie-vel azonos, akit korbáccsal kergettek végig Hamilton utcáin, mert csirkelopásra vetemedett.

Miss Boskbody jobb lábát átvette a térdén, és bal lábát a kandalló rácsán pihentette. Még hátra is dőlt a székén, és tekintetét a mennyezetre függesztette. Látva, milyen töprengő hangulatba esett, arra a következtetésre jutottam, most alighanem azon töri a fejét, miféle kereszt-kérdésekkel gyötörhetne még. Ennélfogva megragadtam kalapomat, és sietve jó éjszakát mondtam neki, mielőtt a Kritika Démona újabb kérdéseket sugallhatna. Hasonlóképpen bátorkodom elköszönni - legalább egy időre - nyájas olvasómtól is, hálát rebegetve jószágos türelméért, amellyel idáig elkísérni kegyeskedett.

Végszó

Leghőbb vágyam volt, nyájas olvasó, hogy „A kocsmáros meséi” egymást követő folyamatos-ságban jussanak el kezeidhez. Midőn azonban megküldtem a folytatást tartalmazó kéziratot a kiadónak, teketória nélkül, kurtán tudtomra adták, hogy nincs szükségük négy kötetet meghaladó terjedelmű regényekre (amint igaz történeteimet igaztalanul megbélyegezték) és megfenyegettek, ha nem egyezem bele, hogy az első történetet tartalmazó négy kötetet ön-állón jelentessék meg, akkor egyáltalán nem vállalkoznak művem kiadására. Engedve kérésüknek, de még inkább a már papírra és nyomtatásra elköltött súlyos pénzek visszafizeté-sének terhetől visszariadva, hozzájárulásom adtam, hogy ez a négy kötet mintegy hírnöke legyen ama további történeteknek, melyek még birtokomban vannak, mert bízom benne, hogy te, nyájas olvasóm mohón fogod rávetni magad könyvemre és fennhangon követeled majd a folytatást. Maradok tisztelő híved, annak s olyannak, akinek s amilyennek engem elképzelni méltóztatol.

Jedediah Cleishbotham

Gandercleugh, 1816. november 15.

A SZERZŐ JEGYZETEI

Bart István fordítása

A verseket fordította

Majtényi Zoltán

I. A lövészverseny

Ayrshire grófság Maybole nevű községében tudtommal még ma is rendeznek efféle lövészversenyeket. Regényem jelenetét a Somerville család történetének itt következő szakasza sugallta. E különös, kéziratos családtörténet szerzője édesapja dicséretét zengi.

„Kinővén gyerekségéből tízesztendős korában öregapja elvitte Delsersfibe és beíratta az ottani iskolába, mivel ottan híresen nagy tudományú ember volt a tanító, a grammatikának mestere és jól értett hozzá, hogyan készítse elő az ifjakat a magasabb iskolákra. Szokásban volt akkoriban, hogy május első vasárnapján májusfát állítottak, körülzáncolták, puskából lövöldöztek meg még más módokon is mulatoztak. Mivel azonban akkoriban még nem volt boltosa a falunak, hogy ellássa az iskolásokat mindazzal, ami az ilyen mulatságokhoz megkívántatik, ez az ifjú ember pedig mindenképp maga akart lenni a legkülönb társai között, elhatározta, hogy másutt fogja beszerezni, ami neki kellek. Föl is kelt hajnalhasadáskor és begyalogolt Hamiltonba, ahol mind az összes pénzét, amit apródonként jóakaróitól kapogatott vagy más úton-módon összerakott magának, elköltötte különféle színes pántlikákra, egy új kalpagra meg kesztyűre. Semmire nem költött azonban annyit, mint épp puskaporra, melyből annyit vásárolt, hogy a társainak is jusson belőle; ekképpen felszerelve mindezen holmikkal, ám üres erszénnyel hét órára már vissza is ért Delsersfibe (miután azon sabbath reggelen már több, mint nyolc mérföldet megtett), felöltözködött, fejébe tette a lobogó színes szalagokkal felpántlikázott kalapot, majd így kiadjusztálva, vállán kis madarászó puskájával lement a templomhoz, ahol a májusfa állott és ahol az ünnepséget rendezték. Először labdarúgásban versenyeztek, miben is mindenképp ügyesebbnek bizonyult; azután következett a célbalövés, és ő olyan gyors volt a töltésben és célzásban és olyan igen közelébe talált a célnak, hogy ebben is felülmúlta iskolatársait és meg is tettek tanítómesterüknek, pedig tizenhárom esztendő sem volt még. Magam is sokszor megcsodáltam céllövő tudományát, melyet nemcsak katonái gyakorlatoztatása közben csillogtatott, de sokszor mulatságból is. Már südő koromban magával vitt a céllövészetekre; ám hiába vált nekem is kedvenc foglalatosságommá a célbalövés, olyan tökélyre, mint ő, sohasem vittem ezt a művészetet. Azon májusi vasárnapon is mindenben ő bizonyult a legügyesebbnek és meg is tapsolták érte a nézők, iskolatársai nagyon megszerették érte, de az egész község lakosságának is ő lett a kedvence.”

II. Bothwell strázsamester

Nyughatatlan és becsvágyó természete révén Francis Stewart, azaz Bothwell hercege igen jelentős személyiség volt VI. Jakab skót király uralkodása idején. Többször is sikerült kegyelmet kieszközölnie magának felségáruló üzelmeire, végül azonban betelt a pohár, és száműzetésbe kellett mennie, s külföldön is halt meg nagy nyomorúságban. Elkobzott birtokának java részét a király Walter Scottnak, Buccleugh első lordjának, valamint Roxburgh első hercegének adományozta.

Francis Stewart, a birtokvesztő herceg fia I. Károly kegyelméből visszakapta birtokait, azaz elérte, hogy a felosztott atyai birtokok két új tulajdonosa felszólíttassék atya eredeti birtokainak visszaszolgáltatására, illetőleg ha az új tulajdonos meg akarná tartani a birtokot, kárpótlás nyújtására. Francis, buccleugh-i herceg kurátorai vissza is szolgáltatták a crichtoni báróságot, a hozzá tartozó szépséges várkastéllyal egyetemben, ám megtartották az előbbinél jóval kiterjedtebb liddesdale-i birtokokat. James Stewart, amint az a szerző birtokában levő iratokból kiviláglik, Roxburgh hercegével is előnyös egyezséget kötött. „Ámde - mondja a kaján Scotstarvet - *male parta pejus dilabuntur*; soha nem élvezhette visszaszerzett birtokait, mivel azon nyomban hitelezői tulajdonába kerültek, és most dr. Seaton kezén vannak. Nagyobbik fia, Francis katonának állt a legutóbbi háborúban; fivére pedig, John, aki Coldinghamben volt apát, szintén elkótyavetyélte a reá szállott birtokokat és most nincstelenül, barátai könyörületéből tengeti életét.”

Francis Stewart, aki végigkatonáskodta a nagy polgárháborút, a jelek szerint semminő magas születésével arányos kedvezményben nem részesült a Stuart-ház restaurációja után, holott harmadfokú unokatestvére volt II. Károlynak. Crichton kapitány szerint, akinek emlékiratait barátja, Swift esperes úr adta közre, közemberként szolgált a királyi testőrségnél. Másfelől azonban ez korántsem volt valaminő alantas beosztás; Fountainhill például beszámol egy párviadalról, melyet egy testőr vívott egy katonatiszttel, aki tiszt rangja folytán előljárói jogokat követelt magának a nemesi gárda közembere fölött. A testőr életét vesztette a párbajban, ellenfelének pedig gyilkosságért fejét vették.

A regényben szereplő Bothwell egyébként csak nevét kölcsönözte az eredeti Bothwelltől, jelleme merőben a képzelet leleménye.

III. Sharpe érsek gyilkosai

A merénylők vezetője rathilleti David Hackston volt, ősi családból származó, tehetős nemesember. Fiatal korában kicsapongó életet élt, kíváncsisága azonban szakadár egyháziak körébe vezette, ahol is magáévá tette hitelveiket. A jelek arra mutatnak, hogy Hackstonnak valaminő személyes viszálya is volt Sharpe-pal, ezért is hártotta el magától a vezérséget, amikor a gyilkosságot elhatározták, nehogy részvételét személyes indítékoknak tulajdonítsák. Abban azonban már nem gátolta meg a lelkiismerete, hogy jelen legyen a tett végrehajtásánál; s amidőn a hintójából kirángatott érsek térden csúszott felé oltalomért könyörögve, hűvösen így felelt neki: „Uram, én egyetlen ujjal sem érek önhöz.” Figyelemre méltó véletlen, hogy a merénylet résztvevői közül csak Hackston és egy szintén csupán tétlen szemlélőként jelen levő pásztor jutott hóhérré.

Miután Hackston visszautasította a vezérséget, az összeesküvők közmegegyezéssel a Burleynek is nevezett kinloch-i John Balfourra ruházták a tisztet, aki Hackstonnak sógora volt. A leírások szerint „alacsony termetű, sanda tekintetű, vérmes arcú ember volt”. - „Némelyek szerint - mondja róla ugyanaz a szerző - nem volt nagyon vallásos; ellenben mindenki igen becsületes, minden vállalkozásában bátor és egyenes katonának tartotta, aki elől nemigen menekült meg élve, akit egyszer a kezébe kaparintott. Ő játszotta a főszerepet az Úr és egyháza ama fő-fő árulójának, James Sharpe-nak meggyilkolásában.”

IV. Az étkezés idejére bereteszelt ajtó

A ház, udvarház vagy akár château ajtajának bereteszelése az étkezés idejére valószínűleg azokból a régi időkből származik, amikor étkezésekkor az egész család és háznép egyetlen nagy terembe gyülekezett, miáltal ki voltak szolgáltatva a meglepetésszerű támadásoknak. A szokás azonban idővel az etikett részévé vált, amint ezt az itt következő példa is bizonyítja:

Egy igen tehetős dumfriesshire-i földbirtokos, aggleény lévén s még közeli rokonoknak is híján, amikor végrendeletet akart készíteni, fölkerelkedett, hogy meglátogassa két legközelebbi vérrokonát, hogy az iránta mutatott kedvességük szerint eldöntse, melyiküket tegye meg végül is örökösének. Amint jó skót emberhez illendő, elsőül klánja főnökét kereste fel, az egyik legősibb skót familia leszármazottját, aki bárói rangot viselt. Sajnálatosképp azonban épp érkezése előtt szólalt meg az ebédre hívó csengettyű s ezért a földbirtokos bereteszelve találta a várkastély kapuját. Hiába mutatkozott be, hiába kért bebocsátást, a törzsfő ragaszkodott az ősi illemhez és semmi kincsért nem nyitatta volna ki a kaput. E hűvös fogadtatáson felháborodva, az öreg földbirtokos nyomban továbblovagolt Sanquhar várához, amely akkor a queensberryi herceg székhelye volt, aki amint meghallotta a nevét, jól tudván, hogy az öreg végrendeletre készül, lebocsátta neki a felvonóhidat, kitaratta a kaput - az asztalt újra megterítették -, s a legnagyobb tisztelettel és figyelmességgel fogadta öreg rokonát; alig is szükséges hozzátennem, hogy néhány évvel utóbb, a látogató halálakor, tekintélyes birtokai a queensberryi hercegi ház vagyonát gyarapították. Mindez valamikor a tizenhetedik század végén esett meg.

V. A fakanca

A fakancára ültetés büntetése Károly idejében s még azután is sokáig a katonai fegyelem fenntartása különféle kegyetlen módszereinek egyike volt. Az edinburgh-i városi őrség Fő utcai kaszárnyája előtt is állott egy efféle ácsolat, melyet a régebbi időkben nemegyszer meg kellett lovagolnia egyik-másik hadastyánnak, hogy a súlyul lelógó lábához kötött kovás puskával ekképpen lakoljon valami csekély vétségéért.

Van egy igen érdekes könyv, melynek címe *Vilmos Henrik gloucesteri herceg életének története születésétől kilencesztendő koráig*. A szerző, egy Jenkin Lewis nevű derék walesi ember, aki a királyi gyermek (Vilmos Henrik herceg Anna királynő kisfia volt) személye körül teljesített szolgálatot, egyebek között boldogan jegyzi fel, hogy a kis királyi felség éppúgy kacagott, gögicsélt, pityergett és göcögött, mint akármelyik közrendű csecsemő. Megtudjuk továbbá a kis hercegről, hogy már igen zsenge korban kedvelte a hadijátékokat és a katonai fegyelmet; kis hadserege is volt huszonkét maga korú fiúból, akik papírcsákót hordtak és fakarddal voltak felfegyverkezve. A gyermeksereg fegyelmének fenntartása végett egy fakancát is felállítottak a hercegi lakosztály kihallgatási termében, ám nem mindig szigorúan katonai vétségek megtorlására is használták. A kis herceg például napiparancsban rendelte el, hogy ültessék fakancára Hughest, a szabóját, amiért egy öltönyét szűkre szabta. A takarékos természetű szabómesternek csak hosszú instanciázással és jóakaróinak közbenjárására sikerült megmenekülnie a büntetéstől, amely legalább olyan kínos lett volna, mint a művész társára kirótt penitencia, akinek lóháton kellett megtennie az utat Brentfordba. Egy Weatherly nevű komornyiknak azonban, amiért pimaszul utána vitte a kis hercegnek egyik játékszerét, amit az elhajított, valóban fel kellett szállnia a nyergeletlen paripára, méghozzá arccal a farának s közben négy cseléd fröcskölte vízzel fecskendőkből, amíg bőrig nem ázott. „Bolondos kedvű legény volt - mondja róla Lewis - és sosem habozott, ha valakit megrézfálhatott, most az

egyszer hát rajta volt a sor és kénytelen volt derűsen tűrni, ami reá méretett, mi pedig nem fukarkodtunk, hanem jó bőségesen megszámitottuk neki.” Lewis könyve sok efféle ostobaságot összehord, de az is kiderül belőle, hogy ez a szerencsétlen gyermek, a brit királyság trónörököse, aki tizenegy éves korában távozott az élők sorából, valójában igen ígéretes tulajdonságokkal rendelkezett. Az igen ritkán előforduló munka nyolcadrét alakú és 1789-ben adta ki dr. Philip Hayes, oxfordi tanár.

VI. XVII. századi románcok

Mivel jelen korunkban már csak igen kevesen akadnak, akik ismerősek lennének azokkal a hatalmas főliánsokkal, melyeket XIV. Lajos király kora termelt, alighanem elegendő csupán annyit mondanunk róluk, hogy a metafizikai szerelem unalmát egyesítik magukban a középkori lovagi románcok képtelenségeivel. Legjobb leírásuk Boileau *Szatíráiban* vagy Mrs. Lennox művében, *A női Quijoté*-ban található.

VII. Sir James Turner

Sir James Turner zsoldoskatoná volt, olyasféle ember, amilyen csak polgárháborús időkben terem. A Titkos Tanács megbízta, hogy Dumfries és Galloway körzetében hajtsa be a szakadárookra kirótt pénzbüntetések. Ebben a minőségében olyannyira gyötörte a népet, hogy az felkelésben tört ki ellene és fogságába kerítette, majd fegyveresen betört Mid-Lothianba, ahol azonban Pentland Hillsnél 1666-ban a felkelők vereséget szenvedtek. A *Hadiművészet*-ről szóló traktátuson kívül James Turner számos egyéb könyvet is közzétett; a legérdekesebb ezek közül a *Maga élete és kora emlékezete*, melyet a közelmúltban adott ki újból a Bannatyne Club.

VIII. John Grahame of Claverhouse

Ez a rendkívüli ember oly látszólag összeférhetetlen vonásokat egyesített magában, mint a bátorság és a kegyetlenség, a királya iránti feltétlen, odaadó hűség és a mások jogainak tökéletes semmibevétele. Ő volt a Skót Titkos Tanács legkészségesebb eszköze a II. Károly és II. Jakab alatt Skóciában elrendelt könyörtelen intézkedések végrehajtásában; a forradalom után azonban jóvátette bűneit azáltal, hogy rendíthetetlenül kiállt az utóbbi uralkodó ügye mellett, katonai tehetségével is támogatva a királyt a killiecrankie-i csatában, melyben a győzelem pillanatában életét is feláldozta.

A hagyomány szerint nagyon szerette volna, ha bemutatják bizonyos Lady Elphinstone-nak, aki már élete századik esztendejét is betöltötte. A nemes matróna azonban makacs whig volt és ezért vonakodott fogadni Claver'se (ahogy predikátumáról nevezték), ám végül is beadta a derekát. A szokásos udvariaskodások után a tiszt megjegyezte, hogy aki ilyen nagy időt megélt, jóval többet, mint amennyi az emberre általában kiszabatik, bizonyára sok különös változás tanúja lehetett már. „A világ - felelte Lady Elphinstone - mit sem változott. Amikor a világra jöttem, Knox (a. m. kb. »ütleg«) fecsegett (angolul: »clavers«), most meg hogy már a végét járom, Claver'se ütlegel.”

A kettős szójáték becsületére válik akárkinek, nemhogy egy százesztendősi matrónának.

IX. Grahame kornétás

A Királyi Testőrségben valóban szolgált egy Grahame nevű ifjú kornétás, aki elesett a drumclogi csetepatéban és valószínűleg rokona lehetett Claverhouse-nak. A *Bothwell Bridge-i csata* című régi ballada azt mondja, hogy Claverhouse azért vette üldözőbe és azért mészárolta le a harcmezőről megfutó ellenséget, mert a kornétás halálát akarta megbosszulni rajtuk.

- *Tartsd föl kezed - szól Monmouth így -,
s adj szállást nékik végre hát -;*
*ám Claver bősziül esküszik:
megbosszulja holt rokonát.*⁶⁰

A csata után szörnyen megcsonkítva találtak rá a fiatalember tetemére: a szemét kivájták, arcát annyira összekaszabolták, hogy alig lehetett felismerni. A tory történetírók azt állítják, hogy mindez a whigek műve volt; mivel amikor a fiatalember nyakba való kendőjén meglátták a belé hímzett „Grahame” nevet, azt hitték, Claver’se tetemére bukkantak. A whig szerzők azonban a hagyományra hivatkozva másképp számolnak be Grahame kornétás teteme megcsonkításának indítékairól. Szerintük a kornétás a csata reggelén nem adott enni a kutyájának, hanem megesküdött, hogy majd az elesett whigek húsából fogja jóllakatni. A kiéhezett eb azonban nem a whigekre, hanem gazdájára vetette rá magát, amint az elesett és fogaival összemarcangolta arcát és nyakát.

Az olvasóra bizzuk, döntse el, mi hihetőbb, az-e, hogy az üldözött s vakbuzgó lázadók csonkították meg a holttestet, melyről azt hitték, legfőbb ellenségük teteme - ugyanolyan mód, mint tették nem sokkal előbb Sharpe érsek tetemével, méghozzá ugyanazok, akik közül többen Durmclognál is ott voltak -; vagy pedig, hogy egy kezes állat váljék oly vérszomjassá csupán egyetlen reggeli elmaradása miatt, hogy a tulajdon gazdáját marcangolja szét, méghozzá tucatnyi s vad éhe csillapítására éppoly alkalmas tetem közül választva ki tetemét.

X. Puszkagolyótól óvó varázslat

A presbiteriánusok oly erősen hitték, hogy az ellenséges vezérek, kiváltképp pedig Claverhouse, ólomgolyóktól óvó amulettet kaptak az ördögtől, hogy még haláluk körülményeit is eltorzították. Lochgoini Howie miután beszámol a killiecrankie-i csatáról, megjegyzi:

„Az ütközet igen véres volt és Mackay harmadik sortüzében Claverhouse is elesett, amiről a történetírók általában keveset szólnak; de akik ott voltak, szilárdan állítják, hogy a vezért a tulajdon inasa lőtte le, hogy megszabadítsa a világot ettől a véres kezű szörnyetegtől, mivel azonban tudta, hogy az ólomgolyó nem fog rajta, ezüstgombot töltött a puszkájába, amit a gazdája kabátjáról vágott le erre a célra. Claverhouse tehát elesett és vele bukott Skóciában a pápistaság és Jakab király ügye is.”

Howie lábjegyzete: „Van, aki azt mondja, nincs ilyen oltalom a puszkagolyó ellen, és most is felhozzák majd, mint Sharpe és Dalzell esetében tették, hogy »Nincs a Sátánnak hatalma az élet felett, oltalmazni sem tudhatja hát«. Anélkül, hogy vitába kívánnék bocsátkozni, csak két dolgot jegyeznek meg itten. *Pro primo:* Valóban nincsen hatalma az élet felett és nem is következik természetéből, hogy oltalmazni kívánja; hiszen neve Apollyon, a pusztító. *Pro secundo:* Ez esetben sem mondja senki, hogy általában védené az emberi életet, hanem csak

---

⁶⁰ Majtényi Zoltán fordítása.

hogy egy bizonyos fém ellen nyújt oltalmat, ami még nem menti meg senki életét: mert hiába óvta a Sátán Sharpe-ot és Claverhouse-t az ólomtól, az acél és az ezüst ellen nem volt mentségük; és Dalzell sem menekülhetett meg a Mindenható nyilai elől, noha őt nem a harctéren érte utol a halál.”

XI. Claverhouse csataménje

Claverhouse egy alább idézendő leveléből úgy tetszik, Drumclognál nem fekete, hanem vörös-sárga mént lovagolt. A ló színét illetően a Skócia-szerke kerengő különféle csodás történetek vezették félre a szerzőt, mivel ezekben Claverhouse mindig híres fekete paripáján ül, melyet a legenda szerint magától a Gonosztól kapott, aki személyesen metszette ki a csikót az anyaállat hasából. Olyan ürge állat volt, gazdája oly jó lovas, hogy a Moffat Water eredeténél, a bran-law-i domboldalban egy ízben utolértek, mi több, visszafordulásra is kényszerítettek egy mezei nyulat, márpedig az olyan meredek lejtő, hogy nincs evilági paripa, mely ott megvethetné a lábát, s nincs halandó lovas, ki megmaradna nyergében.

John Dick, az egyik kivégzett presbiteriánus testamentumában akad egy különös szakasz, melyben a szerző, aki sorban bemutatja kínzóit, mégpedig legfőbb jellemvonásaik vagy uralgó szenvedélyeik elősorolásával, Claverhouse-hoz érve, neki azt veti a szemére, hogy rajong a lovakért, különösképpen pedig azért a paripájáért, melyet Drumclognál lőttek ki alóla:

„A vérszomjas fenevad, Claverhouse, vajon ő mit képzeli, hogyan rejtezik majd azon a napon? Lehetséges volna, hogy azt képzeli a nyomorult, lova gyors futása megmenekíti (mely lovat annyira szeretett, hogy mikor kilőtték alóla Drumclognál, jobban bánkódott elvesztésén, mint az összes katona halálán, ki a csatában elesett, pedig bizony halálát lelte ottan nem egy nála derekabb legény mindkét oldalon)? Pedig téved - mert ha mégoly ügyes alkimistára bukkan is, aki kivonja neki a földkerekség minden lova lelkét, hogy ebbe az egybe oltsa, akkor sem fog megmenekülni végzete elől, ha mégoly jól üli is meg.”

Az itt következő latin nyelvű sorokból, Andrew Guild *Bellum Bothuellianum* című kiadatlan költeményének e részletéből, melynek kéziratosa eredetije az edinburgh-i Ügyvédi Egyesület könyvtárában található, még további részleteket is megtudhat az olvasó Grahame kornétás haláláról és Claverhouse futásáról:

*Mons est occiduus, surgit qui celsus in oris,
(Nomine Loudunum) fossis puteisque profundis
Quot scatet hic tellus, et aprico gramine tectus:
Huc collecta (ait), numeroso milite cincta,
Turba ferox, matres, pueri, innuptaeque puellae,
Quam parat egregia Graemus dispersere turma.
Venit et primo campo discedere cogit;
Post hos et alios, coeno provolvit inertis;
At numerosa cohors, campum dispersa per omnem,
Circumfusa, ruit; turmasque, indagine captas,
Aggreditur; virtus non hic, nec profuit ensis;
Corripuere fugam, viridi sed gramine tectis,
Precipitata perit, fossis, pars ultima, quorum
Cornipedes haesere luto, sessore rejecto:
Tum rabiosa cohors, misereri nescia, stratos
Invadit laceratque viros: hic signifer, eheu!*

*Trajectus globulo, Graemus, quo fortior alter,
Inter Scotigenas fuerat, nec justior ullus:
Hunc manibus rapuere feris, faciemque virilem
Foedarunt, lingua, auriculis, manibusque resectis,
Aspera diffuso spargentes saxa cerebro:
Vix dux ipse fuga salvo, namque exta trahebat
Vulnere tardatus sonipes generosus hiante:
Insequitur clamore cohors fanatica, namque
Crudelis semper timidus, si vicerit unquam.*⁶¹

XII. A drumclogi csetepaté

A csata, az egyetlen, amelyben Claverhouse vereséget szenvedett a presbiteriánusokkal szemben, nagyjából úgy folyt le, ahogyan azt a regény leírja. A királyi sereg mintegy harminc-negyen embert veszített. A presbiteriánus sereg vezére a nemes Preston házbéli Robert Hamilton volt, Sir William Hamilton öccse, aki utóbb megörökölte bátyja lovagi címét és birtokát; noha életrajzírója, lochgoini Howie szerint egyiket sem fogadta el, mivel ez egyértelmű lett volna Vilmos király (felekezeti ellenlábas) országlása jogszerűségének elismerésével. Hamilton Burnet püspök glasgow-i házában nevelkedett - míg a püspök el nem hagyta a várost -, ugyanis a bátyja, Sir Thomas a történész hűgát vette feleségül. „Eleven eszű, szép reményekre jogosító fiatalember volt - mondja róla a püspök -; ám rossz társaságba keveredett, ő is a fejébe vette társai kergető eszméit és éppoly kelekótya rajongó lett belőle, mint amazok.”

---

⁶¹ Áll ama hegy nyugaton, a folyamnak torkolatában
(Londunum neve), mély kutak és csobogó vizű árkok
száza buzog s fut a helyt, süt a nap tüze zöld legelőkre;
számtalan (úgymond) harcos gyűlt ide, karddal a kézben,
vad sokaság, anya és fia, sok daliás hajadon lány,
s Graemus kél szétszórni haduk kitűnő seregével.
Jött, vélvén, diadalt arat első rajtaütésre,
majd ezeket s más gyávákat cudarul lerohanja;
ám a csapat, noha nagy, szétbomlik a tág csatatéren,
s körbekerítve, lerogy; s a kicsinyke csoportokat egyként
mind leverik: mit is ér immár jó szablya, vitézség;
megfutamodnak, azonban a zöld legelőt beborítván,
végromlásba zuhan maradékuk is árkokon által,
hol lovaik beragadnak a sárba, megúzve a néptől,
mely dühödön letiporja könnyörtelen azt, ki ledőlt már,
s dűlván fölkoncolja a védekezőt: haj, a zászlós
áttör a tömkelegen, Graemus, ki erősebb mind honosoknál,
skótok közt terem, ám úgy végzi, akár az övéi:
földre lerántják, elcsúfítják férfias arcát,
két keze, nyelve, füle szilajul lemetéltetik akkor,
s agyvelejét szétloccsantják csupa durva kövek közt;
míg a vezér maga nagy nehezen menekül, sebesülvén,
késlekedőn inal el, rést lelve, derék paripája:
üldözi őt amaz örületes, riogó hadinép, mert
irgalmatlan mindig a gyáva, ha győzhet akárkin.

(Majtényi Zoltán fordítása)

Több elfogulatlan és tiszta szándékú szerző is felháborodott azon, mint bántak állítólag a győzők Drumclognál ejtett foglyaikkal. Csakhogy e szegény, vakhitű emberek (mármint a cameroni párt) nem egyszerűen vallási türelmet követeltek felekezetüknek, hanem ugyanolyan kivételezettséget és szupremációt, mint aminővel az 1640-ben I. Károly és skót alattvalói között megkötött Ripponi Szerződés után bírt a Presbiteri Egyház Skóciában.

Az az igazság, hogy Isten kiválasztott népének tartották magukat, akiket az Úr, akárcsak a zsidókat, a pogányság kiirtására rendelt, megparancsolván nekik, hogy legyenek könyörtelenek.

Bothwell felkelésének történetírója egy helyütt kertelés nélkül bevallja, milyen elvek vezérelték a generálist tetteiben:

„Mr. Hamilton látta, hogy az emberek igen derekasan és vitézül küzdenek a csatában és az ellenség üldözésében is serények; egyszer azonban észrevette, hogy míg ő néhányadmagával a menekülő ellenséget üzte, mások kapzsin a bármily csekély zsákmányra vetették magukat ahelyett, hogy szemük előtt a teljes győzelem képe lebegett volna; és még az is tudomására jutott, hogy néhányan az ő parancsának ellenére megkegyelmeztek öt elfogott ellenségnek, és szélnek is eresztették őket; Mr. Hamilton igen elszomorodott, látván, hogy megkíméltetett öt babiloni fattyú élete, holott az Úr kezükre adta őket, hogy fejüket köhöz verve szétloccsantsák. Maga írja, hogy úgy gondolja e foglyok életének megkímélése volt a sereg első eltévelyedése, miért is már akkor attól félt, az Úr ezért el fog fordulni tőlük; azt is mondja, hogy ő annak a híve, nem szabad irgalmat kérni, de adni sem az Úr ellenségeinek.” Lásd *Hiteles és pártatlan beszámoló a presbiteriánusok skóciai üldöztetéséről, fegyveres felkelésükről és 1679-ben Bothwell Bridge-nél elszenvedett vereségükről. Szerzette William Wilson, a douglasi egyházközség hajdani iskolamestere. Aki ellenőrizni kívánná az idézetet, csak az 1697-es kiadásban keresse, mivel a legutóbbi kiadás szerkesztője ezt a figyelemre méltó passzust érthetetlen okokból kihagyta.*

Maga Sir Robert Hamilton soha nem szégyellte és meg nem bánta, hogy a csata után az egyik foglyot saját kezűleg végezte ki, amit a vallási rajongásban tőle elmaradók többször is a fejére olvastak.

„Azokra a vádakra pediglen, hogy megöltem azt a szegény embert (mint vádlóim nevezik) Drumclognál, csak azt felelem, tudom én jól, hogy akik ezt nekem a szememre lobbantják, csak Saul vagy Simei ivadékai lehetnek, kik most ím ismét föltámadtanak kebelünkben, hogy pártjára keljenek annak a szegény embernek (Saulnak) viszályában a becsületes Sámuelnek ellenében, amiért le akarta vágni Agagot, miután a király kegyelmet adott neki. Én azonban, ki azon csatában parancsnokoltam, parancsot adtam, hogy senki se irgalmazzon; ám visszatérve Claverhouse üldözéséből azt láttam, hogy ott áll egy-két elfogott gazember híveink körében, akik azon vitatkoznak egymás között adassék-e nekik kegyelem vagy sem. Senki rám követ nem vethet, amiért eldöntöttem a vitát és máig áldom érte az Urat. Öten így is kegyelmet kaptak az én tudtom nélkül, mert csak utóbb kerültek elibém, s én vallom, hogy ezeknek megkegyelmezése volt első eltévelyedésünk; és látván, minő szellem kapott lábra közöttünk, mondtam is valakinek, ki akkor velem volt (legjobb emlékezetem szerint az öreg és becsületes John Nisbet volt az), hogy félek, ezután majd nem fog már megtisztelni bennünket az Úr azzal, hogy ránk bizza műve elvégzését. Nem is mondok egyebet - áldom szent nevét, amiért egyszer megengedte, hogy én végezzem el az ő művét, ellenségeimnek soha nem kegyelmeztem és nem is kérek tőlük kegyelmet, sőt el sem fogadnám.”

A fenti szakasz egy hosszú jelentés része, melyet magaviselete magyarázataképp küldött Sir Robert Hamilton 1685. december 7-én a Skót Egyház antipápista, antierasztiánus, antiprelátista, antiszektariánus, híven presbiteriánus maradékának; teljes egészében fellelhető a következő gyűjteményben: „*Nemes ellenfelek bemutatása, összegyűjtötte és lemásolta John Howie.*”

Mivel a drumclogi csetepaté az utóbbi időben némi érdeklődést keltett, talán nem lesz érdektelen közzétennem Claverhouse saját leírását az összecsapásról, amit közvetlenül az esemény után írt le a linlithgow-i hercegnek címzett levelében. Megtalálható a *Dundee Levelei* című kiadványban, melyet Mr. Smyth of Methven adott ki a Bannatyne Club javára. Eredetije Buckingham herceg könyvtárában van. Mint látható, Claverhouse olyan helyesírással ír, akár egy cselédlány.

LINLITHGOW HERCEGÉNEK KEZEIBE

(II. Károly király skóciai hadai főparancsnokának)

Glasgow, 1679. június elsején

Uram,

Szombaton este, amikor Lord Rosse ideérkezett, én kivonultam és a két nappal ezelőtti rugleni arcátlanság megtorlása végett oda igyekeztem és megtudakoltam a vétkesek nevét. Amint a neveknek birtokába jutottam, járőröket küldtem ki felkutatásukra és nemcsak e gazemberek hármóját sikerült fellelnem, hanem egy King nevű elcsapott papot is. Tegnap reggel hat óra tájt fogtuk el őket Strevan mellett és úgy határoztam, hogy bekísértetem őket a faluba, de elébb még kis kitérőt teszünk, hátha rábukkannánk valamelyik táborukra; úgy is történt, de nem sok hasznunk lett belőle, mivel mire megláttuk őket, a lázadók már csatasorban álltak mégpedig számukra igen előnyös állásban, melyet mi csak egy lapos, pocsolós réten átlábalva támadhattunk meg. Most nem prédikáltak, s asszonyaik és kölykeik sem voltak velük. Erejük állott négy talpas zászlóaljából, melyeknek minden embere muskétával és vasvillával volt felfegyverkezve, valamint két lovas svadronból. Előreküldtem két szakaszt, hogy kezdjenek csatározást, ők talpasokat küldtek a mi dragonyosaink ellen; megfutottak és leküldték a dombról egy zászlóalj talpast erősítésül, mire én is odaküldtem három szakasz dragonyost, és ők megint csúfosan megfutottak; de aztán észrevették, hogy a csatározásban nem fognak minket lebírní, ezért elhatározták, hogy minden erejükkel támadást indítanak és akkor mindjárt el is indultak a gyalogok, mögöttük meg a lovasaik; átjöttek a lápon; a zöm az én csapatom ellen támadott; mi folyamatosan tüzeltünk, amíg tizlépésnyire nem értek: ők állták a tüzet és ők is tüzeltek; első sortüzükben elesett Crafford kornétásom és Bleith kapitány és azonkívül egy vasvillával úgy felhasították szép, fekete lovam oldalát, hogy könyéknyire lógott ki a bele, de még így is elvitt egy mérföldnyire, úgy megriadt; ettől elszállt embereink bátorsága s ezért nem állták a rohamot, hanem futásnak eredtek. Az ő lovasságuk megragadta az alkalmat és üldözésünkre indult, de olyan hevesen, hogy gyülekezni sem hagytak időt. A zászlókat megmentettem, de elvesztettem ahelyt nyolc vagy tíz embert meg még sebesülteket is; a dragonyosoknál sokkal nagyobb a veszteség. Az ellenség sem nagyon örülhet, mert még mielőtt megfutottunk volna, láttam, hogy jó egynéhányan közülük is felbuktak. Igyekeztem rendben visszavonulni, amennyire ez embereink fejveszettsége közepette lehetséges volt, és most ezt Lord Rosse táborából írom. Streven is kivonult ellenünk, ahogy ott haladtunk el mellette és el akarták zárni előlünk a visszavonulás útját, de akkor végre összeszedtük magunkat és nekik rontottunk, meg is futamítottuk őket, és vagy tucatnyi halottat hagytak hátra. Nem tudom egyelőre, hogy mire készülnek a gazemberek, de az biztos, hogy mindenfelől özönlik hozzájuk a nép. Azt hiszem, hogy ez egy nagy rebellió kezdete.

Lordságod legalázatosabb szolgálja,

J. Grahame

Nagyon fáradt és álmos vagyok, azért olyan zavaros a levelem.

XIII. A királyi sereg Bothwell Bridge-nél

E gyászos eset felébresztett szunnyadásából egy cameroni múzsát, aki megénekelte számunkra a királyi sereg felvonulását - bár verse legalább oly gyászos, mint tárgya:

*Vonultak Lithgow-n át keletnek,
hadd kapjon erőre a had;
s izentek mind éjszak-vidékre:
lovakat s élést hozzanak.*

*Montrose jöve s Athole szintúgy,
s ugyan sokan mások velök;
Felföldről az amoriták mind
ottan valának még előbb.*

*Puffos zekében odatoldúlt
a délhoniak serege;
Londonból négyszáz deli harcfi
rőtsein köntösben érkeze.*

*Midőn egyszálig öszvegyültek,
teljes dandárt álltak ahol;
mint bős pokoli falka véreb,
mely zsákmány, konc után csahol.*

*Midőn fegyverrel, lőszerekkel
jól ellátták minden soruk,
törtek akkor mind nyugatabbra,
s a legszörnyűbb volt szándokuk.⁶²*

A royalisták hasonló érdemű stanzákban ünnepelték győzelmüket. Mindkét fajtának példányai fellelhetők az *Üldözött skót költészet* című különös gyűjteményben, melyet a Laing Könyvkiadó adott ki Edinburgh-ban.

XIV. Mérsékelt presbiteriánusok

A szerző semmiképp sem akarja azt a látszatot kelteni, hogy Poundtext jellegzetes képviselője a mérsékelt presbiteriánusoknak, akik között szintén akadt sok olyan lelkész is, akinek bátorsága semmivel sem maradt el eszélyes józansága és vallási nézeteinek bölcs mérséklete mögött. Ha újból írná történetét a szerző, bizonyára fennköltebb vonásokkal is felruházná. Azonban kétségtelen, hogy a cameroniak azt tartották ellenlábasaikról, hogy mindenekelőtt a maguk személyes biztonságát nézik, valamint hogy hajlamosak az élet kínálta örömek élvezésére. Hamilton így beszél három mérsékelt párti lelkésztől:

„Szinleg nagy hévvel küzdöttek a türelmi rendelet ellen; de fájdalom! színlelésnél egyebet nemigen tettek. Amidőn a nagy Cameron s mindazok, akik vele tartottak, esőben-szélben kinn jártak a kunyhók között, ezek hárman többnyire Glasgow-ban időztek, ahol jó szállásuk volt és terített asztaluk, amit bizonyára egy igaz hívőnek köszönhettek, aki az Úr ügye iránti hű

---

⁶² Majtényi Zoltán fordítása.

odaadásból vendégelte őket; de ezek ha összejöttek csak abban versengtek, melyikük tud csinosabb verset faragni, ki tud nagyobb mókát kieszelni a másik kettő rovására és ki tud nagyobb hőstettet kitervelni, amit majd egyszer végrehajtanak, és ki nevet nagyobbat hármójuk közül; ha pediglen mégis elmentek vidékre, soha el nem feledték, hogy egy-egy jó nagy flaska borpárlatot is magukkal vigyenek az útra, amit némelyek, különösen is Mr. Cameron, Mr. Cargill és Henry Hall - most többet nem említek - fölöttébb zokon vettek.”

XV. Dalzell generális

Crichton emlékirataiban, melyeket Swift rendezett sajtó alá, külön is szó esik e figyelemre méltó férfiú ruházatáról és szokásairól, s egyebek között megemlíttetik róla, hogy sohasem viselt csizmát. Meadowheadi John Patonnal való összecsapásának most következő leírása azonban azt bizonyítja, hogy csatában legalábbis, ő is csizmát húzott, még hozzá nem is akár-milyent, hacsak nem kíván az olvasó inkább abban hinni, hogy ördögi varázslat következtében nem fogta az ólomgolyó.

„Dalzell - írja Paton életrajzírója - egész balszárnnyával Wallace ezredes seregének jobbszárnnyára támadt. Paton kapitány ekkor igen bátran és lovagi mód viselkedett. Dalzell maga, aki már korábbi csatákból ismerte a kapitányt, egyenesen feléje tört, hogy fogságba ejtse. Mikor szemtől-szembe kerültek, mindketten pisztolyt vontak. Az első golyóváltásnál Paton kapitány azt látta, hogy golyója lepattan a generális csizmájáról, de mindjárt tudta, hogy mi lehet ennek az oka (Dalzellt nem fogta az ólom) és zsebébe nyúlt, ahol épp e célra néhány apró ezüstdarabot tartogatott, majd ezek közül az egyikkel újra megtöltötte pisztolyát. Dalzell azonban rajta tartotta a szemét a kapitányon, látta, hogy mit tesz és ezért egy embere mögé húzódott, aki ekképp testével felfogta a neki szánt lövést, és meg is halt.”

XVI.

A *Harmincharmadik fejezet*-ben leírt eset egy valóban megtörtént, hasonló eseten alapszik, melyet egy azóta már elhunyt úr mesélt el nekem, aki magas rangú vámhivatali hivatalnok volt, ahová alacsonyabb beosztásból helyezték át ügybuzgalma és állhatatos fáradozásai jutalmául. A gallowayi partokon volt vámfelügyelő még azokban az időkben, amikor Man szigetének vámkedvezményei szinte közkeletű foglalkozássá tették a csempészt a környék lakossága körében, jeles barátom pedig oly buzgón szolgálta a kincstár érdekeit, hogy sikerült felmagasztaltatnia a csempészkereskedelem számos vezetőjét.

Ennek következményeképp helyzete korántsem volt veszélytelen, s nem egy ízben az élete is kockán forgott. Kiváltképp nagy veszedelembé került egyszer, midőn egy nyári este napszállta után magányosan lovagolva egyszer csak szembe találta magát a környék legelszántabb csempészeinek bandájával. Körülvették s bár erőszakot nem alkalmaztak, értésére adták, hogy attól sem riadnak vissza, ha ellenkeznék; felszólították, hogy ha már ilyen szépen összetalálkoztak, töltsse velük az éjszakát. Barátom, a vámtiszt meg sem próbált ellenkezni, csak azt kérte, hadd küldje haza valamelyik falusi suhancot feleségéhez és gyermekeihez, hogy megüzenhesse nekik, a vártnál később fog hazaérni. Mivel az üzenetet a csempészek füle hallatára kellett rábíznia a legényre, segítséget ennek révén nem remélhetett, hacsak a fiúnak fel nem tűnik helyzetének szokatlansága és oly mód adja át az üzenetet, hogy az felkelti felesége természetes aggodalmát. Ha azonban a legény az üzenetet szó szerint adja át, aminthogy tudta, a csempészek így is képzelik a dolgot, akkor éppenséggel még ront is vele a helyzetén, mivel ekképp egyelőre legalábbis elejét veszi vele a távol maradása keltette riadalomnak, s

következésképp nem is fogják keresni, míg talán már késő nem lesz. Így hát a szükségből erényt kovácsolva, rábízta az üzenetet a küldöncre, maga pedig színleg készségesen a csempészekkel tartott, akik épp egy tanyájukra indultak. Letelepedett az asztalukhoz, a zsványok pedig hozzáálltak az ivászathoz, s durva élcelődés kezdődött, mialatt barátom, akárcsak Mirabel az *Inconstant*-ban, igyekezett túrni pimaszságukat, úgy tenni, mintha otrombaságuk szellemesség volna, sértéseikre mosolyogva válaszolni, nehogy alkalmat adjon nekik szóváltást kezdeményezni vele, ami ürügyül szolgálhatna bántalmazására. Egy darabig túrta is a megpróbáltatást, ám hamar rájött, hogy a csempészek mindenképp meg akarják ölni vagy legalábbis annyira összeverni, hogy ne sok élet maradjon benne. Csupán a sabbath estéjének szentsége akadályozta meg őket kitervelt tettük végrehajtásában, mivel - bár léptenyomon megszegtek minden isteni és emberi törvényt - ezt az egy rendeletet különösképp tiszteletben tartották s várták, hogy elmúljon a sabbath. Körülülték szorongó foglyuk, szörnyűségeket jósló szavakat váltottak egymással és lesték az óra mutatóját, mely immár rövidesen megérkezett volna arra a pontra, melytől fogva felfogásuk szerint már nem volt törvénybe ütköző a gyilkosság, amidőn kiszemelt áldozatuk egyszer csak halk neszt hallott, mint amikor szél zörgeti az avart. A hang egyre közelebről hallatszott, már olyan volt, mint a partjai között csörgedező patak csobogása; aztán még közelebb jött és akkor már pontosan kivehető volt, hogy lovascsapat vágat feljűk. Férje távol maradása, a falusi legény beszámolója a gyanús külsejű férfiakról, arra készítette Mrs. N.-t, hogy szakasznyi dragonyost kérjen a szomszédos városkából, akik még épp időben érkeztek, hogy megmentsek barátomat a bántalmazástól, ha ugyan nem éppenséggel a haláltól.

XIII. Morton állítólagos jelenése

Az eset Daniel Defoe-nak Morton álnéven írott *A jelenések története* című könyvének egyik elbeszélésén alapul. A rövidség kedvéért kénytelenek vagyunk elhagyni számos olyan részletet, melyek oly megejtően hitelessé teszik e kitűnő szerző történeteit.

Egy úr jeles családból származó vagyonos hölgyet vett feleségül, aki első gyermekük, egy fiú születése után röviddel eltávozott az élők sorából. Idő jártával az özvegy másodszor is házasságot kötött; új felesége azonban olyan mostohán bánt az első házasságból származó örökössel, hogy az ifjú elhagyta atyja házáat, és távoli utazásokra indult. Atyja ritkán, de többé-kevésbé rendszeresen kapott hírt felőle, a fiatalember pedig a neki juttatott évjáradékból tartotta fenn magát. Mígnem az történt, hogy a mostoha bujtogatására, az apa megtagadta az egyik részlet folyósítását és a fiú által küldött váltó kifizetetlen ment vissza feladójának.

E sértés után az ifjú többé nem tartott igényt az apai segélyre, levelet többé nem írt és apja azt sem tudta róla, a világnak melyik sarkában tartózkodik. A mostoha kihasználta a kínálkozó lehetőséget, próbálta meggyőzni az apát, hogy fia elhalálozott és igyekezett rávenni, hogy testálja vagyonát az ő gyermekeire, akik igen számosan voltak. Az apa azonban sokáig ellenállt az unszolásnak, mivel a lelke mélyén bizonyosan tudta, hogy első gyermeke nem halt meg, hanem még életben van.

Végül, felesége örökös sürgetésébe belefáradva mégiscsak beleegyezett, hogy ha fia egy éven belül nem tér haza, új végrendeletet készít.

A kitűzött egy esztendő alatt sok és heves vita zajlott le a házastársak között a végrendelet dolgában. Egy szóváltás kellős közepén történt, hogy a feleség egyszer csak megdöbbenésére egy kezet pillantott meg az ablakban; minthogy azonban az ablaktáblákat záró vaskallantyúk régi szokás szerint belülről voltak, a kéz a sarokvasakat kezdte feszegetni, de eredménytelenül s így visszahúzódott. Az asszony feledve a veszekedést, felkiáltott, hogy valaki van a kertben.

Férje kirohant, de nyomát sem látta senki betolakodónak, pedig a kertnek olyan magas falai voltak, hogy onnan senki meg nem szökhetett. Visszament tehát és szemrehányást tett feleségének, hogy képzelődik. Az asszony kitarzott amellett, hogy őt nem csalta meg a szeme; mire férje megjegyezte, hogy akkor csak maga az ördög lehetett az, aki köztudomásúlag eljár kísértetni a rossz lelkiismeretű embereket. „Nem az ördög volt az - felelte a hölgy -, hanem a kegyelmed fiának a szelleme jött megjelenteni, hogy meghalt és apja most már nyugodtan a fattyaira hagyhatja a vagyonát, mivel a törvényes örököseit úgy látszik ki akarja rekeszteni belőle.” - „A fiam volt az, valóban - mondta az apa -, hogy tudassa velem, él és téged meg kérdőre vonjon, miként lehetsz oly ördögien gonosz, hogy arra próbálsz rávenni, tagadjam ki az örökségeből”; azzal felállt és elkiáltotta magát: „Alexander, Alexander! ha életben vagy, mutakozz meg nekünk és ne tórd, hogy nap mint nap azzal sértegetessék apádat, te már nem vagy az élők sorában!”

E szavakra az ablak, amelyben az imént a titokzatos kéz feltűnt, egyszerre magától felnyílt, Alexander nézett be rajta és mérgesen mostohaanyjára pillantva így kiáltott: „Itt vagyok!” - de azzal mindjárt el is tűnt.

Az asszony, noha nagyon is megrémült a jelenéstől, elég lélekjelenléttel rendelkezett ahhoz, hogy a maga hasznára fordítsa a tüneményt; mivelhogy a kísértet a férje hívására jelent meg, a feleség írásos nyilatkozatot tett, miszerint férje földöntúli hatalmakkal cimborál. Mire a szegény férj, hogy megszabaduljon ettől a kellemetlen vádtól, mely könnyen rossz hírbe keverhette, végül is beleegyezett, hogy új végrendeletet készít mégpedig a felesége kívánsága szerint valót.

Össze is hívták a ház néhány barátját és a jelenlétükben hitelesítették az új végrendeletet; a feleség épp érvényteleníteni akarta a korábbi végrendeletet, oly mód, hogy letépi róla a pecsétet, amikor hirtelen zaj támadt a társalgóban, ahol ültek, mintha valaki bejött volna az előszobába nyíló ajtón, és átvágott volna a termen a kertbe nyíló ajtóhoz, mely azonban csukva volt; valamennyien megdöbbentek, ugyanis a lépteiket is jól hallották, ám látni egyikük sem látott semmit.

Ez a tünemény kis időre felfüggesztette az események menetét, de a makacs hölgy mihamar emlékezetébe idézte a jelenlevőknek, hogy mi célból jöttek össze. „Én nem félek - mondta -, nem én!” - „Rajta - szólt férjéhez kevélyen -, ezennel érvénytelenítem a régi végrendeletet, ha negyven eleven ördög van is itt a szobában”; azzal fölragadta az egyik példányt és le akarta szakítani róla a pecsétet. Alexander *doppelgängere* vagy *eidolonja* azonban éppoly éberrel felügyelt principálisa jogaira, mint amilyen állhatatosan mostohaanyja ezen jogokat törteni kívánta.

Amint a mostoha kezét emelte, hogy az iratot megsemmisítse, kivágódott az ablak - noha zárja éppúgy belül volt, mint annak előtte és nem is nyitotta ki senki - s a benn levők egy árnyat láttak a kertben állani, akinek dühös tekintete egyenesen az asszonyra irányult. „Megállj!” - kiáltotta a kísértet, mintha az asszonyhoz szólana, de azzal az ablak már ismét be is csukódott, a jelenésnek pedig nyoma veszett. Az összegyűltek ezután egyöntetűen úgy döntöttek, hogy az eljárást fel kell függeszteni és négy vagy öt hónappal utóbb meg is érkezett Alexander Kelet-Indiából, ahová négy esztendeje utazott el Londonból egy portugál hajó fedélzetén. A jelenésre semminő magyarázattal nem tudott szolgálni, azon kívül, hogy álmodott, melyben dühös levelet kapott atyjától, aki kitagadással fenyegette. - *A jelenések története és hitele* VIII. fejezet.

XVIII. A presbiteriánusok rejtékelyei

A kegyetlen üldöztetések elől gyakran barlangokba és föld alatti odúkba bújtak, ahol nemcsak a nyirkosság, a sötétség és az éhezés valóságos veszedelmeivel kellett megküzdeniük, de zaklatott képzeletük eléjük idézte azokat a pokolbéli erőket is, melyek a közhit szerint e barlangokat lakták. Ma Mr. Closeburni Menteach birtokán fekszik az a Creehope-zuhatag nevű sziklás, szakadékos, ősvadonnal borított regényes zugoly, mely a hagyomány szerint annak idején rejtékelyül szolgált néhány rajongó számára, akik inkább vállalták, hogy szembenéznek a hiedelem szerint errefelé tanyázó nem evilági hatalmakkal, mint hogy kitegyék magukat evilági ellenségeik haragjának.

Az ettricki erdőn ma is él még egy kis klapancia, amely szintén a cameroni szentek és a Sátán egyik találkozását örökíti meg. Azt beszéli el, hogy két férfiú, bizonyos Halbert Dobson és David Dun rejtékelyet készített magának egy eldugott kis szurdokban, nem messze a Moffat forrásától. Földi ellenségeik nem is találtak rájuk, rájuk talált azonban az Ördög; vigyorogva jött feléjük, facsargatta pofáját, hogy rájuk ijesszen és megbolygassa őket áhítatos hitükben. A két vándor azonban nem lepődött meg a jelenésen, hanem inkább tüzes haragra gyúlt és Bibliájával úgy elagyabugyálta kísérteties támadóját, hogy az kénytelen volt menekvésképp egy köteg száraz marhabőrré változni, minek képében aztán legurult a szakadékba. Valószínűleg azért öltötte épp ezt az alakot, hogy felkeltse támadói kapzsiságát, mivel mindketten selkirki vargák lévén, feltehető volt róluk, hogy megpróbálják majd megmenteni a jóféle bőrt. Így történt, hogy

*Hab, Dab és David Din
döngeti át az ördögöt Dabson zuhatagain.*

Az esetet megörökítő versezet, melyből valószínűleg Burns is ihletet merített egyik versében, megtalálható *A skót határvidék balladaköltészete* második kötetében.

Az emberi természet ismerője számára aligha meglepő, hogy a rajongó lelkű bujdosók szenvedéseit jócskán megtetézték a babonaság borzalmi, kiváltképp hogy rejtékelyeik mind elhagyatott és komor tájakon voltak.

XIX. A presbiteriánusok jóslatai

A személyes bátorságáról híres cameroni vitéz, meadowheadi John Paton kapitány kardja, mely jól tanúskodik a hit védelmében vívott harcairól, egyben a kor hiedelmeinek is jellemző emléke. „Ez a kard vagy rövid pengéjű szablya - *sciabla* (olasz) - máig ránk maradt” - írja lochgoini Howie. „A hős leszármazottai huszonnyolc csorbát számoltak meg az élén és ámulva konstatálták, hogy pontosan ugyanennyi esztendeig tartott az igaz hívők üldöztetése.” - *Jeles skót férfiak*; 1797-es kiadás, 419. old.

Az üldözöttek, amikor helyzetük következtében természetesen csak a mennyekbe helyezhették bizodalmaikat, hiszen a föld hátán alig is volt maradásuk, ugyanilyen természetesen különféle hiedelmeknek is áldozatul estek s amiként azt képzelték, egyenesen a sötétség hatalmaival csatáznak, azt is elhitték magukkal, hogy némely társuk jóserővel bír, s ha nem is tekintették ezeket prófétáknak, tekintélyük igen közel állott ehhez a ranghoz. Jóslataik többnyire igen komorak voltak; hiszen a véres és zavaros időkben a

savó szemű próféták szörnyű változásokról suttoznak.

A híres Alexander Pedent például a francia invázió rémlátomásai gyötörték és gyakran felkiáltott: „Ó, a franciák, a franciák! Hogy grasszálnak! Meddig még? Ó, Uram, mesd el inukat és állítsd meg menetük!” Később kinyilatkoztatta, hogy francia vértől lesz sűrű az Ayr és a Clyde vize. Más alkalommal arról a látomásáról számolt be, amelyben az egész ország székében francia seregek meneteltek, lovuk szügyéig gázolva a nép vérében.

Gabriel Semple is próféta volt. A kenmuri udvarház mellett elhaladva, melyet épp akkor bővítettek, így szólt a munkásokhoz: „Buzgólkodtok, legények, de hiába, mert egy ködös májusi reggelen leég ez a ház, akár egy rossz varjófészek”; és úgy is lett, mert az angol csapatok egy esős májusi reggelen valóban felperzselték. Még sorolhatnám az eseteket, de talán ennyi is elég annak érzékeltetésére, minő kor volt ez s miféle embereket termett.

XX. A Burleynek nevezett John Balfour

A Burleynek nevezett kinloch-i John Balfour visszatérése Skóciába, valamint erőszakos halála merőben az író képzeletének szüleménye. John Balfour megsebesült a Bothwell Bridge-i csatában és ekkor mondotta a regényben idézett, s vallási meggyőződésével egyébként fölöttébb nehezen összeegyeztethető szavakat. A csata után Hollandiába szökött, s e zaklatott kor más bujdosóihoz hasonlóan ott talált menedéket. Életrajzírója oly együgyű, hogy valóban hiszi, Burleyt kegyeibe fogadta Orániai Vilmos és magas polcra emelte: „Mivel vágya, hogy bosszút álljon az Úr skóciai üldözőin, mit sem lohadt, engedelmet kért a hercegtől a hazatérésre, ám, fájdalom, útközben utolérte a halál; tervét tehát soha nem hajthatta végre, soha e földet senki meg nem tisztította az Úrnak törvénye szerint azok vérével, kik annyi ártatlan vért ontottak.” - *Jeles skót férfiak*.

Jelen történészre maradt annak felderítése, hogy Vilmos király épp a Burleynek nevezett John Balfour halála folyományaképp vezette be mérsékelt és bölcs politikáját a pártviszályok felszámolására. Balfour birtoka újabb időkben néhai Wemyss Hall-i Wemyss úr tulajdonába került, aki még sokáig megőrizte a vén gyilkos számos iratát és ruhadarabját.

Hollandiában és Flandriában egyébként még ma is él nemzetsége; 1828. július 28-án a brüsszeli lapok hírül adták, hogy Németalföld királya bizonyos Balfour de Burleigh nevű alezredest nevezett ki nyugat-indiai csapatai élére.

-&-